

Mukana sodan myrskyissä

Mukana sodan myrskyissä

Testamentti pojalleni

Tänä aamuna, poikani, lähden
kohti tuskien rintamaa.
Sinun, äitis ja veljies tähden
minut kutsuvi isänmaa.

Isänmaallinen, kontua vailla
olen ollut ja köyhä mies.
Sydän-Suomeni karuilla mailla
oli suitseva kotilies.

Perinnöksesi, poikani, annan
tyhjät taskut ja isänmaan,
kalasaunani välkkyvän rannan,
pyhän uskoni Jumalaan.

Minut kerran kun kantavat luokses,
risti sormes ja ole mies.
Kävi, poikani, näin sinun vuokses,
minä viitoitin miehen ties.

(Vainö Havas)

Karäämäki.

Reserviläisten lähtö 15.10.1939. Jumala on! Linnamies.

Korjauksia

1. Sivut 18 ja 23 ovat vaihtaneet paikkaa. Lue sivut seuraavassa järjestyksessä: 17, 23, 19, 20, 21, 22, 18, 24, 25 jne.
2. Sivulla 63 kuvan omistaja on Anna Hartikainen eikä Aune Hartikainen.
3. Heikki Mikael Loukkola (sivulla 288) haavoittui toisen kerran Säämäjärvellä, ei kaatunut. Hänen oikea paikkansa on sivulla 357.
4. Johan Herman Jussilan (s. 331) lapset ovat Kerttu, Aino (ei Aimo), Viljo ja Lauri.
5. Martikainen Väinö Henrik, Koski Eino Martti ja Parhankangas Heikki ovat jostain syystä joutuneet vuonna 1926 syntyneiden perään sivulle 415. Heidän paikkansa on veteraanien joukossa.

Valitamme virheitä.

*Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraani piirille
45 vuotisen toiminnan merkkipäivänä*

Kärsämäen Sotaveteraanit ry

KÄRSÄMÄEN
SOTAVETERAANIT R.Y.

Arvi Vütala
Arvi Vütala
puheenjohtaja

Pekka Anttila
Sihteeri

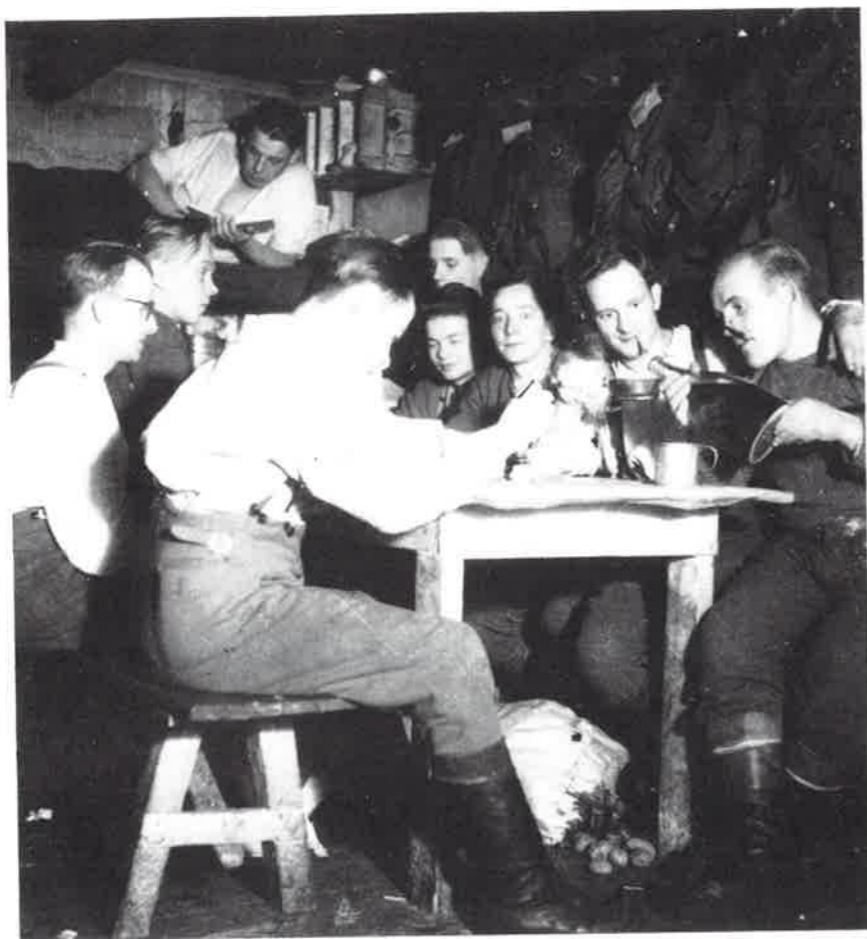
Mukana sodan myrskyissä 1918-1945

Kärsämäen sotaveteraanimatrikkeli

Kansalaisopiston perinnepiiri *Muistojen poluilla*,
Matrikkeli-toimikunta, Kärsämäki-Seura ry.
Toimittaja Liisa Rentola

ISBN 952-90-6571-X

RAAHEN KIRJATYÖ

Veli, muistatko iltoja yhteisiä
korsun nokisten hirsien alla:
sinä aloitit laulun, me yhdyttiin
ja mielellä hartahalla
siinä vedettiin iloista, haikeaa,
mitä mieleen kulloinkin tuli,
ikäväksi jos joskus aatos sai,
se laulumme tahdissa sulii.

(Laulukirjasta *Korsusta korsuun.*)

Sisällys	Sivu
Mukana sodan myrskyissä	6
Tervehdykset	7
Vapaussota, vuosien 1914 - 1938 tapahtumia	11
Muutosten aikaa	12
Levottomuus muuttuu sodaksi	13
Asiakirjojen kertomaa	14
Vapaussota kirjeiden ja päiväkirjojen kuvaamana	21
Savenvalajan tarina	28
Ase Venäjältä Muroleen kanavan varsilla	31
Heimoveljien apuna	34
Vapaussodassa kaatuneet	36
Vapaussodan veteraanit	37
Tilinpäätös	45
Välivuodet	46
Kärsämäen Suojeluskunta	46
Lotta-Svärd	51
Vanha hyvä aika Vapaustaistejan muistolle	55
Talvisota 1939 - 1940	57
Ukkonen lähestyy	58
YH - Ylimääräiset harjoitukset	61
Sota alkaa	65
Terijoen hallitus	68
Eri teitä, eri kohtaloita	69
Prikaati Vuokko Kuhmon suunnalla	69
JR40 Oulussa ja Sallassa	72
Sissi P2 Tolvajärvellä	79
Suomussalmella ja Raatteen tiellä	81
Talvisodan jouluku	85
Seitsemän kuukauden reissu.	88
Pohjan rykmentti	89
Kannaksella	90
Veljeä ei jätetä	91
Myötätuntoa ja vapaehtoisia Suomi pelinappulana	93
Talvisota päättyy	97
Talvisodan sanakarivainajat	102
Kotirintaman taistelua	108
Välirauhan aika	119
Jatkosota 1941 - 1944	131

Uusi tilanne Taas se alkaa Käskynjako	133
Hyökkäysvaihe alkaa	138
Se oli menoa se	138
Ensimmäinen uhri Ylipäällikön päiväkäsky	141
Vuokkiniemellä	143
Tarkkoja tietoja sotapäiväkirjoista Vuonisjoella	145
Pistojoki	148
Hevosenkään	151
Kiskisjärvellä	155
Kiestinki, rautatien motti	156
Kuvakertomus Laatokan pohjois- ja koillispuolen rintamilta	164
Kuvia Kannakselta	168
Partisaanitoimintaa	170
1922 syntyneet tulevat mukaan	176
Asemasotaa	178
Kärsämäen miehiä III/JR53:n Krh-joukkueessa	181
Alajärvellä	182
Vankina	188
Jyvälahdessa	193
Luomajärvellä	195
Etukukkulalla	198
Huviksi ja hyödyksi	200
Sotahevonen	207
Suomi miehittäjänä	210
Kirje, silta siviiliin	211
Neiti Luutnantti	218
Muutoksen tuntua Hiihtomarssi kevättalvella 1944	223
Perääntymisvaihe	230
Hirnumyrsky puhkeaa	230
Helvetissä Kannaksella	234
Perääntymistaisteluja Laatokan koillispuolella	239
Hiisjärven kannaksella	241
Aselepo ja rauha	245
Viimeinen juoksuhauta	245
Ilosanoma	246
Kotiin päin	248
Rauhanehdot	250
Kesä 1944 Kärsämäellä	251
Kansainvälisyyttä Kärsämäellä	254
Lapin sota 1944 - 1945	259

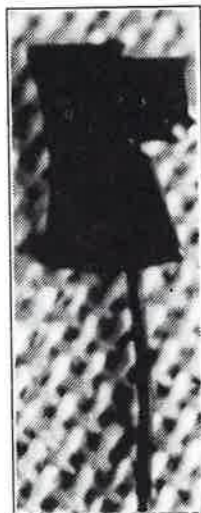
Maihinnousu saksalaisten selustaan.	261
Laivamatka	261
Raumon sillan seutuvilla	263
JR53:n kokemuksia Torniossa	264
Tositaisteluja	265
Erilainen reissu	268
Sota jatkuu	271
Paluumarssi	274
JR11 ja lasten ristiretki	275
Vihdoinkin ohi	278
Saksalaisten vankina	279
Jatko- ja Lapin sodassa kaatuneet	281
Elämä jatkuu	297
Evakkojen pitkä taival	297
Sotakummit ja muuta avustustoimintaa	299
Järjestöjä lakkautetaan, kirjoja takavarikoidaan	300
Toimivia järjestöjä	301
Sotainvalidien Veljesliiton Kärsämäen osasto	301
Kärsämäen sotaveteraanit ry	304
Rintamamiesveteraanit	306
Pojan puheenvuoro	307
Veteraanit 1939 - 1945	311
Kaksijakoinen ikäluokka	409
Maakrapu merellisissä tehtävissä	409
Mannerheimin salainen ase	409
Olin siellä minäkin	411
Sota-ajan nainen	416
Vapaamuotoinen todistus	416
Sota-ajan lottia	417
Muonittajana sotatoimialueella	417
Lottana rintamalla	418
Sairaaloitista	419
Muonituslottana kotirintamalla	420
Rintamalottia	423
Sairaaloitista	427
Lottatyössä mukana Kärsämäellä	427
Muistojen poluilla	429
Matrikelitoimikunta. Lyhenteitä	430
Taloudellisesti avustivat	431
Lähteitä ja taustatietoja	432

Mukana sodan myrskyissä

Viisikymmentä vuotta on pitkä aika. Kuitenkin viidenkymmenen vuoden takaiset sotatapahtumat ovat sen ajan ihmisten mielissä kuin eiliset. Rintamamiehet ja -naiset kantoivat raskaimman taakan, antoivat suurimman uhrin, mutta sodan myrskyt koskettivat jokaista silloin elänyttä, mainin- git vielä seuraavaakin sukupolvea. Jokaisen oli otettava vastuu, kannet- tava oma taakkansa. Lasten oli aikuistuttava ennen aikojaan.

Pyrimme kuvaamaan sotia kärsämäkisestä näkökulmasta. Kerromme asioita, joita kärsämäkiset kokivat. joista täällä luettiin ja keskusteltiin Suomen kohtalon vuosina. Lähestymme sotia yksilön kokemuksen kaut- ta, mutta samat huolet, ilot ja kärsimykset olivat kaikkien osana.

Aloitimme työn kansalaisopiston *Muistojen poluilla* -piirissä syksyllä

1993. Matrikkelitietojen keräämisessä vastuuhenkilöinä eri kylillä toimivat: Aho Kauko, Hangasmaa Paavo, He- pa-aho Reino, Koponen Lauri, Koponen Reijo, Kumpu- lainen Eino, Kyllönen Reino, Lampela Aukusti, Lehtola Heikki, Ojalehto Juhon, Ojalehto Martti, Ojalehto Unto, Pentikäinen Erkki, Pitkäkangas Aimo, Ruha Heikki, Sa- lonurmi Arto, Svala Elli, Svala Heimo, Taskinen Sulo ja Vierimaa Olavi. Heidän työtään täydensivät kansalais- opiston piiriläiset, sodassa olleiden omaiset, naapurit ja tuttavat. Kiitos teille ja kaikille, jotka annoitte käyt- töömme kuvia, muistelmia, asiakirjoja ja muuta materi- aalia. Tämän teoksen kokoamiseen on osallistunut niin monia ihmisiä, että heidän nimistään tulisi toinen mat- rikkeli. Viereinen sota-ajan polttopuutalkoomerkki, *mottikirves*, olkoon tämänkin talkootyön, yhteisen pon- nistuksen tunnuksena. Jonkin verran aineistoa oli pakko jättää pois, jottei kirjan sivumäärä paisuisi mahdottomiin.

Hyvästä yrityksestä huolimatta matrikkelitiedoissa on puutteita, var- masti myös virheitä, joita jo etukäteen pahoittelemme. Kaikkien sotilas- tietojä ei ollut sotilaslääkintäarkiston kantakorteillakaan.

Veteraanien rivit harvenevat. Tämän työn kestäessä veteraanit ovat laskeneet havuseppeleen kahdenkymmenen aseveljen arkulle. Kun- nioitamme matkansa päättäneiden tovereittemme muistoa.

Kärsämäellä Kansallisena veteraanipäivänä 27.4.1995
Toimituskuntana toiminut kansalaisopiston *Muistojen poluilla* -piiri,
Matrikkelitoimikunta ja teoksen toimittaja Liisa Rentola.

Kärsämäen seura- kunnan tervehdys

Kärsämäen Sotaveteraanimatrikkelin valmistuminen on jälleen eräs osoi- tus siitä aktiivisuudesta ja talkoohengestä, mikä tällä paikkakunnalla val- litsee.

Kirjan ilmestymisajankohta on mielenkiintoinen: Sotiemme veteraa- nien arvostus on noussut. Suomi on liittynyt Euroopan Unioniin tämän vuoden alusta. Maanpuolustushenki ja maanpuolustustahto ovat koke- massa uutta nousua. Nuorison kiinnostus omaan lähihistoriaan on virin- nyt.

Samaan aikaan veteraanimatrikkelin kanssa on ilmestynyt ja on val- misteilla useita kylähistorioita. Nämä teokset täydentävät kuvaa omasta kotipitäjästä ja auttavat nykyisin täällä asuvia ihmisiä löytämään paik- kansa kärsämäkisinä.

Sotainvalidit ja sotiemme veteraanit ovat jälleen tehneet suurtyön tal- lentamalla muistoja jälkipolville. Kiitos teille tästä työstä.

Toivotan Jumalan siunausta elämäänne ja toimintaanne kotiseutumme ja isänmamme parhaaksi.

Kärsämäellä Kalevalan ja suomalaisen kulttuurin päivänä 1995.

Jorma Niinikoski
Kärsämäen seurakunnan kirkkoherra

Kunnan tervehdys veteraaneille

Käsissämme oleva Kärsämäen veteraanimatrikkeli on syntynyt veteraanien ansiosta. Sotiemme veteraanit ovat aikoinaan asettaneet henkensä alttiiksi isänmaan puolesta. Tämän kirjan valmistumisessa he ovat tehneet toisenlaisen merkittävän teon. He ovat toimineet lähinnä kotikuntansa hyväksi jättämällä tämän teoksen tuleville sukupolville muistutukseksi tapahtuneista.

Kärsämäen kunnan puolesta esitän parhaimmat kiitokset kaikille niille, jotka ovat kukin omalta osaltaan myötävaikuttaneet tämän teoksen syntymiseen.

Leena Vilkuna
kunnanjohtaja

Kärsämäen veteraanit

Me vuosisatamme ensi neljänneksellä syntyneet olemme osuneet kokemaan Suomen maan ja kansan olemusasolon ratkaisevimmat vaiheet. Osanamme on ollut vapauttaa maa vieraasta vallasta, luoda itsenäisen yhteiskunnan perusta ja puolustaa vapauttamme raskain uhrein. Viimeisinä vuosina voimme hyvillä mielin muistella koviakin koettelemuksia ja todeta, että kulkemamme tien suunta ja toimiemme tavoitteet ovat olleet yhteiseksi hyväksi ja isänmaamme parhaaksi. Meillä on hyvä omatunto ja pehmeä pään alunen. Sotiemme veteraanien kohdatessa ajatukset vään-täytyvät väkisin yhteisiin muistoihin taistelujen ajoilta. Mieleen tulevat ylliraskaat hetket, väsymys, nälkä, pelkokin, mutta ennen muuta ratkai-sevat hetket, nimenomaan tappiot - kaatuneet ja haavoittuneet. Oli pys-tyttävä täyttämään oman paikkansa lisäksi tyhjentyneet aseveljien paikat. Näin tapahtui. Se näyttää usein unohtuvan taisteluja julkisuudessa kuva-tessa. Niiden harteilla, jotka taistelujen tauottua olivat rivissä paikallaan, oli raskain vastuun paino.

Talvisodassa Kärsämäen reserviläiset olivat mukana torjumassa maamme katkaisemista kahteen osaan, vakavasti uhkaavaa hyökkäystä Suomi-neidon kapeimmalta kohdalta. Se päättyi kylmän talven avulla suurehkoihin motteihin Kuhmossa. Taistelut ottivat veronsa Kärsämäeltä. Pitäjä piti kunnialla paikkansa Suomen suojamuurina.

1940-luvun alussa suur tapahtumat Euroopassa vyöryivät myös Pohjoismaihin. Saksa tuli Norjaan. Se osoitti voimansa valtaamalla Ranskan. Suomen asema oli vakava ja vaikea. Valtakunta valitsi yh-

teistoiminnan Saksan kanssa. Jatkosota alkoi 1.7.1941. Taistelut alkoivat myös Kärämäen miesten kohdalla. Viimeisenä koettelemuksena oli kestettävä Lapin sota syksyllä 1944.

Näille miehille on mieltä lämmittävää osoittaa kunnioituksen ja kiitoksen ajatukset. Kertokoon heidän matriikkelinsa jälkipolville suomalaisille aina kuuluvasta pettämättömästä tahdosta ja velvollisuudesta olla yksimielisinä puolustamassa omaa itsenäistä isänmaatamme kaikissa, mahdottomiltakin näyttävissä tilanteissa, myös näinä päivinä suurten muutosten aikana.

Otto Ylirisku
Kenraaliluutnantti

Kärämäen sotaveteraanit

Sauli Vaitiniemi

1. A-se-vel-jet, po-jat ur-he-at so-das-sa kai-ken kes-ti.
Vi-hol-li-sen u-nel-mat ne vuo-si-kau-det es-ti.

2. Taistelu sodassa isien lannisti vanjan sanaan, tulta, luodin räiskettä, terästä järven rantaan.

3. Taistelu taukosi hetkisen, osasto aikaa voitti, tieto sotakentiltä maallemme rauha koitti.

4. Isämme antoivat kaikkensa, sydämen sekä sielun, taiston melskeet unessa palauttaa sodan mieleen.

5. Aseveljet, pojat urheat sodassa kaiken kesti, vihollisen unelmat ne vuosikaudet esti.

Aukusti Lampela

Vapaussota

Vuosien 1914 - 1938 tapahtumia

*Eikä tämä kansa ole poltettu vain kerran,
vaan kymmenet kerrat.
Eikö ole ihme, että se on aina noussut?
Eikö ole kumma, että tämänkaltainen kansa on
siten seissyt?*

(Lasse Heikkilä, Suomi)

Kärsämäen markkinat.

Kärsämäen kirkonkylän rauhaa vuosisadan alussa. (Kuva Heikki Lehtola) Mutta sitten kuntaan saapui ruotsiksi, suomeksi ja venäjäksi painettu asiakirja.

Pakollinen määräys

*Sen johdosta, että Suomi on julistettu sotatilaan, säädetään täten sotatilassa oleviksi julistetuista paikkakunnista annettujen säännösten (Suomen Suuriruhtinaanmaan As. Kok. V:lta 1909, N:o 73) 19 artiklan nojalla sotatilan maassa voimassa olon ajaksi seuraavaa: I. Kielletään: 1) hankkimasta haavoittuneilta ja sairailta sotilailta ynnä myöskin muilta henkilöiltä sellaisia siviilipukuun kuuluvia vaatekappaleita, liinavaatteita ja jalkineita, joita nämä sotilaat kotiseudulleen päästettäessä ovat saaneet valtiolta, tahi yhteiskunnallisilta tai hyvän-
tekeväisyyslaitoksilta, ja 2) myymästä jollekin sanottuja vaatetustarpeita. II. Ne jotka rikkovat tätä pakollista määräystä, langetetaan hallinnollista tietä korkeintaan kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen tai enintään kahdeksan tuhannen markan sakkoon.*

III. Tästä määräyksestä aiheutuvia asioita ratkaisemaan valtuutan minä asianomaiset Kuvernöörit. IV. Tämä pakollinen määräys astuu voimaan heti kun se on julaistu.

Suomenmaan Kenraalikuvernööri, Kenraaliluutnantti Seyn. Helsingissä, huhtikuun 19 (toukokuun 2) p:nä v. 1915.

N:o 31

Läntinen etappitie

Kun suursota syttyi 1914, Venäjä ryhtyi Saksan maihinnousun pelosta kiireellä vahvistamaan varuskuntiaan Suomessa. Venäjä myös odotti, että Suomi osallistuisi emämaansa sotatoimien tukemiseen. Näissä olosuhteissa syntyi suomalaisten ylioppilaiden sekä Ruotsissa ja Saksassa asuvien emigranttien keskuudessa suunnitelma hankkia Suomelle omaa koulutettua sotaväkeä. Saksalla oli omana tavoitteenaan toimittaa Suomeen sabotöörejä ja vakoilijoita sitomaan venäläistä armeijaa. Näin päästiin sopimukseen, että Saksassa annetaan tehokas sotilaskoulutus vapaaehtoisille suomalaisnuorukaisille. Aluksi sovittiin 200 miehestä, vuonna 1915 luku nousi 1200 mieheen. Suuri värväys kesti syksystä 1915 kesään 1916. Se oli erittäin salaista ja vaarallistakin toimintaa.

Kärsämäeltä ei kukaan värväytynyt jääkäriliikkeeseen, vaikka läntinen etappitie kulki Kärsämäen läpi. Läntisen etapin eteläpää oli suunniteltu ulottuvaksi Oulun läänin Pyhäjärvelle saakka ja sieltä käsin olisi yhteys Jyväskylän sekä Pohjanmaan rataan. Kärsämäen eteläreunalla oli Kurppaa-niminen kruununtorppa eteläisin etappiasema. Sinne olivat jääkärit Veijo ja Kääriäinen asettuneet.

Levottomuus muuttuu sodaksi

Merkittäviä päivämääriä

- * 31. 7. 1914 ensimmäinen maailmansota syttyy.
- * 6. 12. 1917 Suomen itsenäisyysjulistus vahvistetaan.
- * 4. 1. 1918 Leninin johtama kansankomissio tunnustaa virallisesti Suomen riippumattomaksi valtioksi, samoin Ruotsi ja Ranska, Saksa 6.1.1918. Venäläinen sotaväki jää maahan, Mannerheimin arvion mukaan 40 000 hyvin aseistettua miestä.
- * 28. 1. 1918 Helsingin punakaartien pataljoonat kokoontuvat, Mannerheim nimitetään valkoisten ylipäälliköksi ja Vaasan, Seinäjoen ja Lapuan varuskunnat riisutaan aseista.
- * 3. 2. 1918 Oulun valtaus.
- * 18. 2. 1918 Mannerheimin pyynnöstä asetus vuoden 1897 asevelvollisuuslain soveltamisesta. Sen perusteella kutsunta kaikille 21 - 40-vuotiaille miehille.
- * 15.- 20. 3. ja 21. - 26.3 Tampereen hyökkäysvaiheet.
- * 19.- 28. 4. 1918 Viipurin operaatio.
- * 15. 5. 1918 Inon linnake, viimeinen kaistele Suomea, saadaan neuvottelemalla valkoisille.
- * 16. 5. 1918 juhlitaan sodan päättymistä virallisesti.
- * 9.10. 1918 Hessenin prinssi Friedrich Karl Suomen kuninkaaksi.
- * 12. 12.1918 Mannerheim Suomen valtionhoitajaksi
- * 14. 10. 1920 Tarton rauha Suomen ja Neuvosto-Venäjän kesken.

Asiakirjojen kertomaa

Kunnan viranomaisten päätöksiä

Kärsämäen ensimmäinen kuntakokous Suomen itsenäisyysjulistuksen jälkeen kokoontui 10.12.1917. Silloin käsiteltiin lumenluontia, verovalituksia, sähköyhtiön perustamista, salapolton ehkäisyä, roomun kuljetusta ja Saviselän opettajien palkan korotusta. Suomen valtiomuodon muutoksesta ei pöytäkirjassa ole mainintaa. Muutenkin kunnan arkistosta löytyy niukasti tietoja tuon ajan tapahtumista.

Kunnallislautakunnan pöytäkirja 28.2.1918 kertoo:

Suomen Senaatin "Suomen kansalle" osottaman julistuksen helmikuun 18. p:ltä määräyksen mukaan valittiin kutsuntalautakuntaan kunnallislautakunnasta paitsi puheenjohtajaa, joka on itseoikeutettu jäsen, jäsenet Herman Pappila ja Leonard Noponen.

Kutsuntalautakunnan kokous 28.2.1918:

1§ Kutsuntalautakunnan puheenjohtajaksi valittiin J. A. Tiikkainen. Pöytäkirjan piti allekirjoittanut Fr. Puusaari.

2§ Tämän kunnan kutsunta päätettiin toimittaa Kirkonkylän kestikievarissa perjantaina maaliskuun 8. p:nä Kärsämäen kyläläisten kesken ja lauantaina 9. p:nä Saviselän ja Wenetpalon kyläläisten kesken alkaen kello 10 a.p. kumpanakin päivänä, päivällisloma kello 3-4. Lääkäriksi päätettiin kutsua Pyhäjärven kunnanlääkäri.

Kutsuntalautakunnan puolesta J. A. Tiikkainen, Herman Pappila, Leonard Noponen, Esa Kuoppala ja Fr. Puusaari.

Kuntakokouksen päätöksiä 17.3.1918:

Elintarviukelautakunnasta erotettiin jäsenet, jotka ovat vastustaneet "järjestyslaitoksen toimeenpanemista", Juho Pirttisalo, Matti Nurmesniemi ja Jalmarin Hyvärinen.

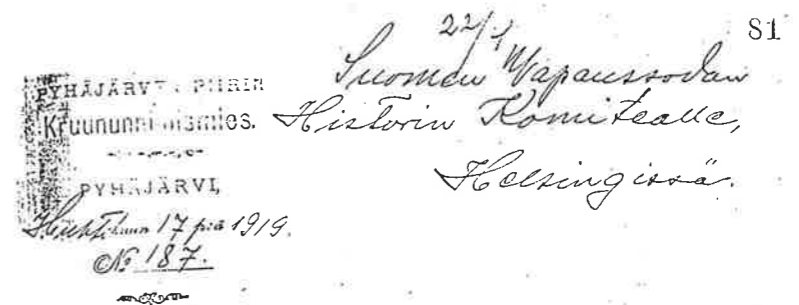
Ylimääräisen yleisen veroituksen toimeenpanemisesta varojen hankkimiseksi vapausarmeijamme tarpeisiin kunnallistaksoituksen perusteella oli kuulutettu käsiteltäväksi, mutta koska veroitus tähän tarkoitukseen keräystoiminnan puolesta on jo pantu toimeen, niin asia kuntakokouksen puolelta ei antanut aiheutta muuhun toimenpiteeseen kuin kehoitettiin kuntalaisten käsittämään asian tärkeyden ja ilolla suorittamaan ne erät, mitä keräystoimikunta kullekin on asettanut.

Kunnallislautakunta 29.6.1918.

Suomen Senaatin elintarviketoimikunnan kiertokirjeen johdosta N:o 1 valittiin karjanhankintalautakuntaan Kärsämäen ja Wenetpalon kylään teurastaja Juho Flankila ja Saviselän kylään maanvilj. Heikki Niemiaho, joiden tehtävänä on sotilastilauksiin hankkia karjanmyyntiosuuskunnille lihaa.

Nimismiehen raportit

Seuraavissa asiakirjoissa kerrotaan suojeluskuntalaisten ja vapaehtoisten osallistumisesta vapausotaan. Kutsunnan kautta sotaan velvoitetuista suojeluskuntaan kuulumattomista ei näissä asiakirjoissa ole mainintaa, mutta pitäjällä tiedetään heitä olleen paljonkin. Melkoinen osa sotaan lähteneistä palasi Oulusta takaisin ilman taisteluita. He eivät ehtineet rintamalla ennen sodan loppumista.

Viikkokokous pu minulla tilaisuus lähetti muutamaa tapettunutta Pyhäjärven ja Kärsämäen kunnissa viime Vapaus sodan aikana ja se on kunnistettu iloisella, että kirkonkylästä on ollut puolesta puolesta ja se on ollut puolesta. Kuten opettaja H. Virran. was, Kärsämäen suojeluskunnan kirjuri on ollut, se perästäkin. Nyt Kärsämäen tapettunutta, olen pyytänyt laittaa muutama avustamaan ja paanun nyt paanalla lähetti Opettaja Vir.

Kertomus 1918 vapaussodan vaikutusten ulottumisesta Kärsämäelle.

Työväenyhdistys perustettiin Kärsämäelle joulukuulla 1913. Sen toiminta, varsinkin oman talon saamisen jälkeen, oli hyvin vilkasta. Iltamia pidettiin jokaisena sunnuntai-iltana. Iltamien ohjelmissa oli näytelmiä ja tanssia. Minkälaista henkinen ohjelma oli, ei allekirjoittaneella ole selvyyttä. Vähitellen työväenyhdistyksestä alkoi kuulua työväen ja palkollisten lakkoon yllyttämistä, joilla yllytyksillä ei kuitenkaan liene ollut mitään seurauksia. Yritettiin kesäisiä uittomiehiäkin saada lakkoon, joka yritys päättyi siihen, että lakkoon yhtyneet erotettiin uittotöistä. Määriteltiin heinämiesten palkat. Määriteltyjä palkkoja ei kuitenkaan kukaan liene päässyt saamaan.

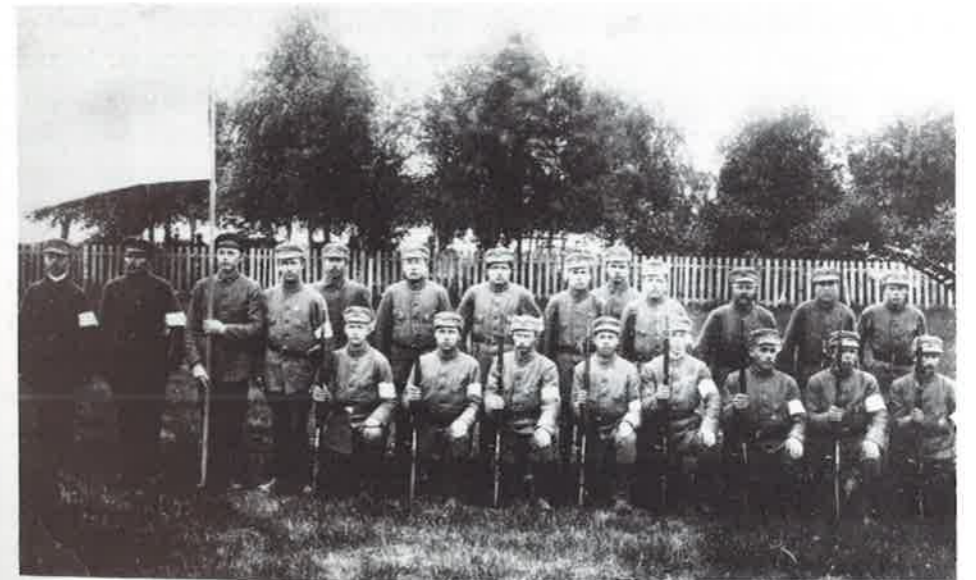
Elokuulla 1917 kävi Kärsämäellä kirjailija Kyösti Vilkuna esitelmöimässä palokunnan eli suojeluskunnan perustamisesta. Sellainen päätettiin perustaa ja valittiin sille johtokunta. Mutta säikähtyneinä sosialistien uhkauksesta, että jos palokunta paikkakunnalle perustetaan, niin he perustavat punakaartin, jätti johtokunta asian sikseen. Vasta helmikuun 5. päivänä 1918 kokoontui Kärsämäen kunnanhuoneelle joukko kansalaisia, jotka perustivat Kärsämäen suojeluskunnan. Sille perustettiin haaraosastoja eri kyliin. Kirkonkylällä oli sen pääosasto, haaraosastoja Saviselän, Wenepalon ja Porkkalan kylissä. Suojeluskunnan päälliköksi valittiin kaupanhoitaja H. A. Koponen. Hänen mentyä rintamalle valittiin hänen sijalleen räätäli A. Remes sekä hänen erottuaan kauppamatkustaja J. Koponen.

Saviselän suojeluskuntalaisia 1918. Vas. Jaakko Jylhä, Matti Kyllönen, Matti Autio, Gösta Ollanketo, Jussi Piippo ja Adam Saari (Kuva Heikki Lehtola)

Ennen taistelujen syntymistä eikä sen jälkeenkään paikkakunnalla tapahtunut mitään järjestyksen häiriöitä. Paikkakunnan syrjäisen aseman tähden eivät taistelujen aallot mitenkään tänne asti ulottuneet. Tavaton jännitys vain ihmisten mielissä, useiden vapaaehtoisten tarjoutuminen taisteluun yhteiskuntajärjestyksen säilymisen puolesta ja suru omaisten kaatumisen vuoksi, Oulun valloituksen jälkeen eväiden laitto Ouluun omista, hyvinkin niukoista varoista, verrattain suuren sotaveron maksu, joka suurimmaksi osaksi nurkumatta suoritettiin ja innostus, joka valtasi naiseimme heidän kokoontuessaan eri kylissä valmistamaan lämpimiä alusvaatteita taisteluun menneille ja monien tuhansien arvoiset lähetykset, jotka sitten heidän toimestaan Ouluun lähetettiin, olkoot heidän kunniaksiaan mainitut. Siinä lyhyesti mainittuna ne seikat, jotka taistelun aikana tempasivat ihmisten mielet täällä mukaansa.

Vapaustaistelun rintamalla olleiden Kärsämäen miesten luku oli 87 miestä, rintaman takana olleiden luku 28 miestä ja rajavartiassa Torniossa oli 10 miestä. Kaikkiaan oli siis Kärsämäen miehiä liikkeellä 125 miestä. Niistä kaatui 5, haavottui 10, kadoksiin joutui 1. (Oli punaisten vankina ja tuli mahdollisesti murhatuksi.) Petsamon rintamalla hukkui veteen 1 punaisten pommituksen johdosta.

Suojeluskuntalaisia kesällä 1918. Vas. ylärivissä Jaakko Ranto, Kalle Luonua, Eino Koponen, Otto Puusaari, Veeti Luttinen, Antti Luonuansuu, Hannes Syrjäjä, Ville Lampela, Hannes Kokko, Heimo I. Kyllönen, Paavo Kainulainen, Sampo Lintula ja Israel Kangaskokko. Alarivissä Vilho Alhosaari (ent. Ahlholm), Eino Puusaari, Leonart Hattunen, Lauri Koski, Onni Koponen, Aadam Saari, Ville Konola ja Kusti Junno. (Kuva Elli Svala)

8.3.1918 Nyt on tänään ollu syyni ja miehiä on valittu täältäkin menemään. Voi surkkaa tätä maailmata, mitä pitää nähä ennenkuin kuolee. Kun viijään kaikki tutut ja vielä kun omasta talostakin. Niin kyllä tämä ei huvita ollenkaan tämä maailman elämä. Niin on pää aivan sekaisin, kun rupijaa ajatteleen tuota olentota. Voi, poika raukkain pittää lähtiä omalla verellään maksamaan. Voi voi kuitenkin!

17.3. 1918. Nyt on kaunis ilma ja nyt lähti 60 poikaa Ouluun. Oli hirveän paljon väkeä kahtomassa. Jussi ja Heikki menivät Pihlajakosken kyydissä. Oli hirveän paljon hevosia, 35 pitkä roikka. Voi hyvä Jumala, kun on niin hirveän ikävä, että ei taho tulla toimeen mitenkään. On kuin oisi käynny kuolema koko kylällä. Käytiin kyytiä ottamassa niiltä menijöiltä Harjulla asti. Pojat puisti lakkiaan ja sanovat kaikki hyvästit meille. Kunpa palaisi pojat vielä takaisin ja Jumala varjelisi niitä raukkoja, jotka saavat lähtiä verensä vuodattamaan niijen kurjain edestä, jotka tuommosen puheen saivat aikaan. Voi Suomen poikaraukkoja, missä asemassa ovat tällä hetkellä, kun saavat jättää kotinsa, vanhempansa, siskonsa ja veljensä, jotka surren heitä muistelevat ja kyyneliä vuodattavat heidän tähtensä. Voi, voi kun loppuisi tämä tämmönen maailman meno ja tulisi taasen rauhainen aikakausi, niinkuin oli ennen täällä Suomessa.

16.4.1918. Nyt on suuri ja merkillinen juhlahetki. Tänään laskettiin maan poveen nuoret toverimme, joiden kanssa olemme viettäneet tätä maailman kukoistavaa elämätä, joka on ollu heille nuoruuden ja kukoistuksen aikaa. Olemme olleet kaikki tuolla nuoruuden pyörteissä. Siksipä tuntuu tämä hetki olevan niin merkillinen, kun temmattiin heidät meidän joukosta niin äkkiarvaamatta. Ei ois osannu aatella monjaita kuukausia sitten, että heidän hautauspäivänsä on näin varhaisen kevään vallitessa. Kyllä neuli reippaita, kauniita poikia kuin kedon kukat. Heidän täytyi lähteä uhraamaan henkensä ja verensä isänmaan alttarille, sille jolle täytyy monen pojan tehdä samoin. Täältäkin on paljon tovereita siellä taistelussa ja eivät tiedä, koska heidän ruumiinsa luoti lävistää, niinkuin oli Eemin ja Willenkin tehny. Kovissa taisteluissa olivat sankarit olleet. Wille oli kaatunut Kyröskoskella 24. päivänä maaliskuuta ja Eemi oli kaatunut Tampereella sen valtauksen jälkeen, kun he olivat menneet kaupunkiin ja sala-ampujat lävistäneet hänet luodillansa.

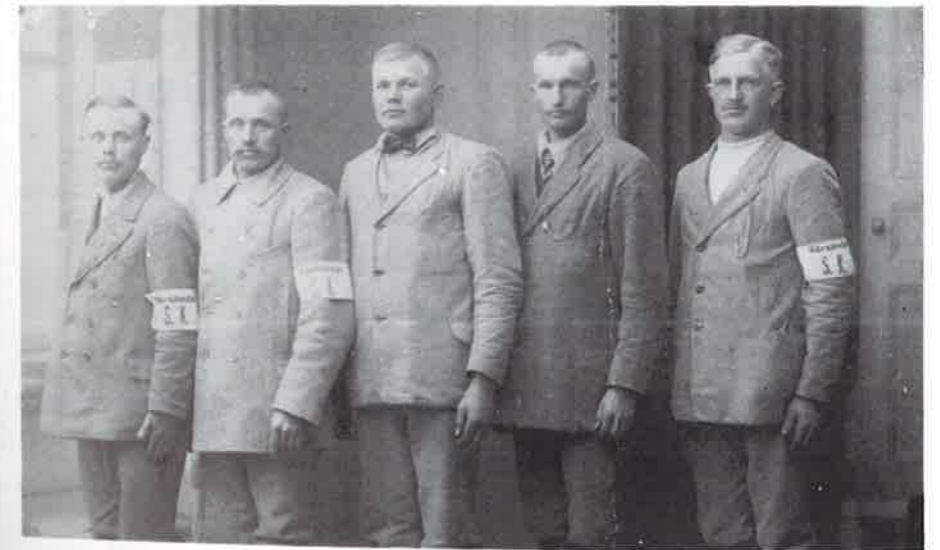
Siis tänään oli suuri hautaustilaisuus. Toista tuhanteen nouseva ihmisjoukko oli saapunut katsomaan tätä tilaisuutta. Miehistä oli muodostettu kuja kirkkomäeltä kirkkoon asti. Edellä oli lipunkantaja, sitten seurasi aseistetut sotamiehet, sitten ruumiit, heidän jälessä omaiset, laulajat, seppeleen laskijat ja esikunta. Sen jälkeen vasta muu yleisö. Kellojen kajahtaessa lähetettiin kantamaan tapulista nuoret sankarit kirkkoon. Surumarssin soidessa vietiin ruumiit alttarin eteen ja väki seurasi heitä. Kirk-

Nimismiehen omasta raportista

Oulun valtauksen jälkeen helmikuun 5. p:nä 1918 kunnan tuvalla suoje-luskunnan perustamistilaisuudessa kirjoittautui jäseneksi 85 henkeä, sittemmin liittyi suoje-luskuntaan yhä uusia jäseniä sitä mukaa kuin olivat ehtineet valan tehdä, niin että niitä lopuksi oli 550 miestä.

Ylipäälliköksi valittiin H. A. Koponen. Kun alemmat päälliköt ja ryhmäpäälliköt oli valittu, pantiin joka kylässä innokkaasti harjoituksia toimeen. Harjoituksiin ottivat suoje-luskuntalaiset innokkaasti osaa ja pidettiin niitä kaksi kertaa viikossa. Myöskin järjestettiin yövahtivuorot neljässä suuremmissa kyläkunnassa. Toukokuun alkupuolella vahtivuorot lakkautettiin öiden tultua valoisammiksi.

Maaliskuun 14. p:nä valittiin suoje-luskunnalle esikunta, johon tulivat kuulumaan pitäjäpäällikkö, kaupanhoitaja H. A. Koponen, varapäällikkö räätäli A. Remes, kirjuri ja rahastonhoitajana opettaja Hj. Virokannas ja muina jäseninä koneenkäyttäjät Pekka Saastamoinen, kauppatatku- ja J. Koponen sekä varajäseninä maanvilj. J. Koski. Porkkalan kylästä kuului esikuntaan Juhan Myllymäki, Saviselin kylästä maanvilj. J. A. Tiikkainen ja Wenetpalon kylästä kaupanhoitaja J. A. Junttila, myöhemmin tuli hänen tilalleen Esa Kuoppala.

Suoje-luskuntalaisia. Vas. Kalle Kuoppala, Eliel Nurmesniemi, Heikki Mustola, Pekka Pitkäkangas ja J. A. Junttila. (Kuva Aimo Pitkäkangas)

Samalla kun suoje-luskunnat perustettiin, pantiin varustusten ja ruokatarpeiden keräyksiä monella eri tavalla toimeen, johon otti innokkaasti

osaa myöskin naiset. Ja kerääntyikin varoja hyvin runsaasti. M.m. Oulun valtauksen aikana lähetettiin sinne joukoille 5 hevoskuormaa varustuksia ja kaikenlaisia ruokatarpeita sekä sen jälkeen koko vapaussodan ajan lähetettiin aina vähän ajan perästä yhä uusia ruokatarvelähetyksiä. Rahavaroja kertyi myöskin hyvin runsaasti, josta kuitenkin ei voida laskelmia antaa.

Aseita ei ollut kuin 10 kpl Bertan-mallisia kiväärejä, jokunen määrä n.s. luodikoita ja haulikoita, joita käyttivät vahdissa olevat suojeluskuntalaiset. Sitä mukaa kuin miehiä lähti vapaehtoisesti rintamalle, saivat he aseet siitä joukko-osastosta, johon liittyivät.

Suojeluskuntamme ei ottanut osaa mihinkään kahakoihin ennen Oulun valtausta. Ensimmäisiin sotatapahtumiin otti suojeluskuntamme osaa Oulun valtauksen 3 miestä Haapaveden suojeluskunnan mukana. Heti Oulun valtauksen tapahduttua lähti 20 miestä käsittävä vapaehtoinen joukko Ouluun liittyen siellä Oulun I vapaehtoiseen rintamakomennuskuntaan, jonka mukana menivät rintamalle. Myöhemmin lähti vielä useampia pienempiä joukkoja Ouluun liittyen Oulun II ja III vapaehtoiseen rintamakomennuskuntaan, joiden mukana he menivät rintamalle. Kokonaisena suojeluskuntana ei Kärsämäen suojeluskunta ottanut osaa sota-toimiin, vaan liittyivät suojeluskuntalaiset sitä mukaa edellä mainittuihin joukko-osastoihin kuin menivät ja saapuivat Ouluun.

Suojeluskuntalaisia aseineen. Vas. Mikko Myllymäki, Matti Karppala, Kalle Salo, Fredrik Koponen ja Erkki Laurikkala. (Kuva Olavi Koponen)

Saksassa jääkärinä ei paikkakunnaltamme ollut yhtään miestä eikä Vimpelin kurssilla. Vöyrin kurssilla oli seuraavat 4 miestä: Kalle Luonua, Jaakko Ranto, Johan Kankaanpää ja Heikki Luttinen, jotka taistelivat rintamalla Tampereelle saakka, kunnes hajotettiin sen jälkeen eri joukko-osastoihin, taistellen niissä vapaussodan loppuun saakka.

Edellä mainittujen lisäksi palveli Kärsämäen suojeluskuntalaisia Kaartin Jääkäripataljoonassa Vaasassa, Krenatöörirykmentissä, Oulun Hiihtokomppaniassa ja Pohjois-Pohjanmaan Jääkäripataljoonassa.

Kaikki 125 miestä Kärsämäen suojeluskunnasta oli vapaussodassa mukana sen loppuun asti.

Eduri Lids

Vapaussota päiväkirjojen ja kirjeiden kuvaamana

31 päivää.		Tammikuu.	Päivänp. 6 ¹ / ₄ t.
Tit. 3: 4-7. Luuk. 2: 21. — Jos. 24: 14-16.			
1 T. Uud. v. p.	9,7-3,0		
2 K. Aapeli, Set			
3 T. Eenokki	9,6-3,3		
4 P. Ruut	10 k. 1,29 i.		
5 L. Lea	9,5-3,6		
Jes. 60: 1-6. — Matt. 2: 1-12. — Jes. 2: 2-5.			
6 S. Loppiainen			
7 M. Aukusti	9,3-3,10		
8 T. Gunnar			
9 K. Veikko	9,1-3,14		
10 T. Kotivalo			
11 P. Osvald	8,59-3,18		
12 L. Toini			
Room. 12: 1-5. — Luuk. 2: 42-52. Sanaal. 1: 7-10.			
13 S. 1 s. Loppiais. Nuutti			
14 M. Feeliks	k. 0,16 a.		
15 T. Siviä	8,53-3,26		
16 K. Ilmari			
17 T. Anton	8,50-3,31		
18 P. Laura	8,46-3,36		
19 L. Heikki	k. 4,18 i.		
Room. 12: 6-15. — Joh. 2: 1-11. 1 Moos. 12: 1-4.			
20 S. 2 s. Loppiais. Fabian			
21 M. Aune	8,43-3,41		
22 T. Tiera			
23 K. Meri	8,39-3,46		
24 T. Kaukovaal			
25 P. Paavali	8,35-3,51		
26 L. Päivätär			
1 Kor. 9: 24-10: 5. — Matt. 20: 1-16. 1 Moos. 22: 1-13.			
27 S. Septuages. Viljo			
28 M. Kaarlo	k. 4,54 a.]		
29 T. Valterri	8,26-4,1		
30 K. Gunilla			
31 T. Alli	8,21-4,6		

Merkkipäiviä ja muistettavia.

2. 30 v. Uno Cygnæuksen kuolemasta.
14. 100 v. kulunut Z. Topeliuksen syntymästä. — Jullanista ajanlaskua seuraavien (venäläisten) uusi vuosi alkaa.
19. Suomalainen Kansallisuus-Raittius-Veljeysseura Amerikassa 30 vuotias.
29. Raittiushenkilö johtajatar Hedvig Sohberg täyttää 60 v.
Vuosikokouksiaan pitävät tammikuussa Raittius-Ystävien paikallisyhdistykset, Kansanvalistusseuran haarasastot, Suomen Kirkkohistoriallinen seura (19) ja Suomen Lääkäriseura.
Markkinoista, eläinten ruuhotusajoista y. m. katso neuvo-osastoa!
Tulo- ja menoarvio alkavana vuotta varten laadittava ja kirjanpito taloudessa alotettava.
Aikakauslehdet tilattava. Koti. Kotikasvatustyhdistyksen äänenkannattaja, maksaa 2 mk. vk., Kylväjä, Raittius-Ystävien äänenkannattaja maksaa 3 mk. vk., Pyrkijä, Suomen Nuorison Liiton äänenkannattaja maksaa 3 mk. vk.
Munat säilyvät n. 10 kuukautta tuoreen makuisina, liuoksessa: 6 del kalkkia, 1 del suolaa ja 4¹/₂ del vettä. Liuos on laskettu 80 munalle. On katsottava, että vesi peittää munat.

Jokaiseen raittiusmieliseen Kotiin on tilattava

KOTIMAA

Helsingissä ilmestyvä Kristillis-yhteiskunnallinen sanomalehti, sillä käyvällään kristillisyyttä ja raittiuskäsi kädessä toistaan tukien. Raittiudella ei ole vakavaa pohjaa ilman kristillisyyttä, eikä kristillisyyttä ilman raittiuskäsiä ole vakavaa. Tilattavana postitoimituksista tai asiamiehiltä. Ilmoittakaa perhetapahtumia y. m. asiat Kotimaassa ja lähettäkää kaikki ilmoituksenne muuhinkin lehtiin Kotimaan välityksellä. Tilauksinnat: 1/4 vk. 10:—, 1/2 vk. 5:20 ja kuuk. 90 pnia. Ilmoitushinnat: tekstin jälkeen 20 pnia, tekstin edellä (2 siv.) 25 pnia ja määrättyillä paikalla 30 pnia paistamillimetritä.
Kotimaan konttori, Helsinki, Vuorikatu 17.
Puhelimet 4275 ja 9320.

Muistiinpanoja.

Tammikuun lopulla alkoi Suomen vapauttaistelu punasia ja venäläisiä bolshevikeja vastaan.

Kalle Kuoppalan kalenterista 1918.

Seisomassa vas. Jani Junttila, Leonard Luonua, Pekka Harju ja Matti Ristinen, Istumassa vas. Kalle Luonua ja Heimo Pitkäkangas. (Kuva Aimo Pitkäkangas)

Otto Nikolai Hepoahon (s. 6.12.1897) päiväkirjasta

Maaliskuun 9. pv 1918 on Kärsämäellä historiallinen päivä, tänään toimitetaan kutsunta. Kuitka ovat ne onnettomat, jotka joutuvat kansalaissootaan. Minun itseni kohdalla kohtalo on ollut kyllin suopea, sillä ei ole sallinut syntyä vuotta aikaisemmin. Olen tällä hetkellä kiitollinen.

17.3. Täältä Sydänmaasta lähti Jaakko Honkala. Saa nähdä palaako koskaan takaisin.

Matkaopas nuorille kristityille

Yllämainittu kirja on saanut kansilehdelle merkinnän:

Kärsämäjeltä lähti ensimmäiset pojat sotaan 1918 helmik. 12. p. Sitten ensimmäiset kutsunnan kautta maalisk. 17. p. Silloin meni Otto Kyllönen, Jaako Honkala täältä kylältä. Matti Piippo hän on sairaalassa ja meni niitä paljon muualta. Nyt taas lähti toukok. 1. päivänä Atam Saari, Matti Autio, Juho Piippo, Uuno Lehtola y.m. Saa nähtä, että koska palaavat.

Konttilan Tyyran päiväkirjasta

4.3.1918. Kyllä seun ikävätä, kun viijään kaikki miehet pois täältäkin. On jo menny paljon vapaehtoisesti Ouluun. Niitä on viety monella viikolla.

Oliko Kärsämäellä punakaartia, se seikka on jäänyt hämäräksi. Sen olemassa oloon kuitenkin viittaa pitkin syksyä 1917 ja vielä tammikuun aikana 1918 kierrellyt huhu, että joku järjestö oli tuominnut 15 Kärsämäen huomattavinta isäntää pois hengiltä. Oliko päätös tehty työväenyhdistyksessä, siitä ei ole selvyyttä. Työväen taholta uhkaus kuitenkin oli lausuttu. Oli olemassa myöskin huhuja aseiden saapumisesta Kärsämäen punakaartille, mutta asiaa koskevat tutkimukset eivät johtaneet mihinkään tulokseen. Levottomien ja yllyttävien puheittensa vuoksi vangittiin ja vietiin Ouluun työväenyhdistyksen puheenjohtaja ja 2 muuta henkilöä.

Paikkakunnalla ei tiettävästi kukaan omista vapaussotaa koskevia yleisempiä tahi yksityisempiä asiakirjoja, kirjeitä tahi valokuviakaan.

Kärsämäellä tammikuun 9. p:nä 1919

Hj. Virokannas, Suojeluskunnan kirjuri

Vapaussoturit Eino Puusaari (vas.), palveli myös kaikissa myöhemmissä sodissa, ja Vilho Lehtola. Vapaussodassa nämä pojat olivat hiihtoporukassa Ikaalisissa ja Tampereella. Kun yhteydet olivat huonoja, he hiihtivät suoraan metsien poikki katkaisemaan vastustajien yhteyksiä. (Kuva Heikki Lehtola)

ko oli ääriään myöten täynnä ihmisiä. Sitten pappi puhui saarnastuolista ja teki kiitoksen vainajille ja sen jälkeen siunasi ruumiit. Sitten laskettiin seppeleet vainajille. Tilaisuus loppui virrellä. Sen jälkeen poistuttiin kirkosta samalla tavalla kuin kirkkoon mentiin. Sen jälkeen saattoi tämä suuri saattue nämä nuoret urhot hautaan tuonne pappilan luo kosken rannalle, jossa puut humisi ja koski pauhasi niin kauniisti. Sitten laskettiin nämä neljä nuorta urhoa haudan hiljaisuuteen: Eemi Junno, Wilho Lapintaival, Taneli Saari ja Iivari Nurmi. Sitten hauta luotiin umpeen, seppeleet kauniisti haudalle. Sitten yleisö poistui.

Levätkää rauhassa nuoret toverit nurmen alla. Muisto elää teistä kunnan tovereista.

29.4.1918. Jo on Tampere valloitettu. Milloin pojat palaavat, ei tiijä ollenkaan. Jos Jumala johdattais, että sais nähä vielä elävin silmin eikä paarin päällä. Nyt on sunnuntai-ilta ja on niin hiton ikävä olla ettei usko toinen ihminen.

1.5.1918. On kaunis ilma. On niin paljon väkiä kylällä, kun lähtee taas 40 miestä Ouluun. Nyt vietiin suojeluskunnasta. Kyllä tämä on aavaa tämä Kärsämäki, kun ei oo monta miestä jääny tänne. Saapa nähä, milloin se loppuu tuo sota. Kyllä ois hyvä, että loppuisi pian. Ei ole miehiä kylvön tekoon montakaan. Jussi on viety Oulusta Lapualle ja sieltä rintamalle. Oli ollu 1500 miestä, kun olivat menneet.

Kärsämäki Karkku 16.4.1918.

Polku heljessä!!

nyt tuun tervettä tänään
kauniin kevät Sunnuntai-
päivän ohella. Tuhannet kiitokset kirjjes
siestä jonka sain vastaan

ottaa. No niin tervennä täällä ollaan, jota samaa kallista Herran armolahjaa soesin sinun saaavan nauttia. Olis paras lahja ihmiselle, kun saa olla tervennä. Mutta ei siitä muisteta kiittää niinkun tulis.

Kyllä tämä aika on niin hirveen ikävä, etteipä taho tulla toimeen mitenkään sääliittä. Te kurjat poikarukat, jotka olette joutuneet kärsimään

kaikkien muiden etestä, kyllä teitä tulee kiittää ja ylistää. Kyllä olen monen monta kertaa rukoillu teidän etestä, Jos Jumala ikää suonnu, että palaisitta takaisin yhtä tervennä ja reippaina.

No niin, kesä näkyy tulevan, mutta ei tuo huvita ollenkaa kesän kauneus. Ei täällä näy poikia niin suurissa laumoissa kun on ollut ennen. Eipä siellä ole kuin Arvi, Saku ja Kapakoinen tuolla maantiellä kävelemässä. Kapakoinen on ostanu Ahingon. Siellä oli tiistaina aviksuni. Alma on Kratsilla piikana, Hilma Lähenmäellä ja Basi Myllykoskella.

Lieneekö se suojeluskunta lähettäny sen totistuksen, kun niillä on ollu torstai-iltana kokous. Ne oli perjantain postiin luvannu laittaa, vai lieneekö nuo niin armahtavaisia.

Ens viikolla hautataan se Iivari Nurmi ja Puutteen Mantan poika Wernetpalosta. Ne tuotaan tänä päivänä Kärsämäelle. Alatalon Paavo on haavottunu pahasti. Se on etelässä sairaalassa. Kalle Jussila, ne on puhunu, että se on haavottunu, vain ei siitä ole tullu varmaa tietoa. Saa nähtä, miten sitten lie nuo puheet, ei ole kaikki tosia. Ne puhuu niin monella laella.

Kotua lähettivät sinulle juuston perjantain postiin. Oletko sinä saanu? Minä olisin lähettäny Heikille juuston, vain ei minulle laittanu osotetta. Kun lähettää, niin minä laitan hälle juuston tulemaan postiin ens viikolla. Sanoppa terveisiä Heikille, että muistaa muakin kortilla tai kirjeellä. Näitä piirsi siskos Kreeta. Terveisiä Konttilan väeltä Heikille.

Ällös itke mun veljeni kallis,
sinä saavut, jos Luoja sen suo.
Jäänet kentälle, toverit mulle
viime tervehdysesä tuo.

Karkku 16.4. 1918.

Maria hyvä!

Heipä hei, täällä sitä ollaan Satakunnassa ihailemassa tätä tuhatjärvien maata. Kyllä täällä on maisemat niin tavattoman kauniit, että toivoisi aina olevan pyhän ja kesän j.n.e. Kyllä on punikit tehneet täällä kurjaa jälkeä, talot poltettu ja ammuttu raunioiksi melkein kaikki. Kävimme Vesilahdella ryssiä hätyyttämässä viikon päivät. Siellä oli kovat ottelut. Paljon harveni meidänkin rivit: Haavottui ja sairastui 36 miestä, kaatui 4. Kumma kyllä, minä ja Heimo satuimme säilymään tervennä, vaikka

olimme kyllä aivan kuumimmassa tulesa. Muuten en ollenkaan pelkää, tuntuu olevan aivan samantekevää kävi kuin kävi. Täällä emme ole vielä taistelleet. Viime yönä tulimme tänne. Olepa kiltti ja kirjoita. Osoite toisella puolella. Syd.terv. Otto.

<p>Motto: Soturin Tervehdyskortti. Jumalan, kodin, isänmaan ja ihmisyyden puolesta. »Miss' ankarimmin luodit soi, taajimmin tulta salamoi, en sinne käymätt' olla voi tiet isäin astumaan«. (Sotilaspoika.)</p> <p>Tiheessä miestä välkky asehissa, ja joukko: musta ryysyvaattehissa taas järjestyksessään on hirmuinen; ei laistella nyt vain se aijo koittaa, ei enää kuolla vain, mut myöskin voittaa, uus henki innostuttanut on sen.</p> <p>»Siis laisteluhun väki verraton! Se: minkä näin, kaikk' arvelukset poisli, tää Döbelnin, tää voiton päivä on! On vilja kypsää; ajutantti lentäin, mä'iltä mailta, metsiköstä entäin, kaikk' käsketään niittoon rientämään. Täällä ei vaan tuolla miekkaa saamme koittaa uroilla näillä maailmankin voittaa ei varrota, nyt itse rynnätään«. (Döbeln Puuttalla)</p> <p>Kirjoittessasi rintamalle et saa mainita soturin oliipaikkaa, kirjoita ainoastaan hänen nimensä sekä tarkasti mihin joukko-osastoon hän kuuluu. Kenttäpostitoimisto kyllä sitten toimittaa korttisi perille.</p>	<p>KENTTÄPOSTI taistelurintamalle ja rintamalta maksu- ton, muulle mak- su 15 p:ää.</p> <p>Kanslia</p> <p>Neiti Maria Ranto</p> <p>Kärsämäki 1. IV. 18</p>
---	--

Kärsämäeltä toukokuun 2. p. 1918

Rakas ja aina muistos oleva poikamme ynnä muut.
 Jumalan terve ja terve.

Kirjeesi vastineeksi viime kuun 30. päivältä, jossa näimme, että tervenhän tuota näyt vielä olevan, ja uskomme vain, että kyllä se Jumala varjelepi terveyden sekä ijän puolesta, ei se anna ennen aikasta kuolemaa. Tervennä täällä mekin olemme, jota Jumalan suomaa lahjaa joka hetki olemme ajattelemassa sinunki kohdalles. Se raha kymmenen markkaa ja iso valokuva tulivat, vain minä en muistanut ilmoittaa sulle.

Tapanilan Antti on poikija eli Haaralan Erkkiä kyytissä Oulaisiin, niin se tuopi sinun vaatteesi sekä Pyhtisen. Eilen läksi taas täältä Ouluun poikija ja olivat hyvin murheellisia, itkivät ja Juhannuksen Kalle teki parannuksen. Kyllä se on surkeata, kun täältä laittavat aivan ainuvat

miehet talostaa näin työn aikana. Saviselän pojat eivät tahtoneet tulla, vain tulivat ne viime tänne kirkolle. Lehtolan Hannun poikija meni kolmet. Siis on tässä yksille vanhemmille surua kantaa asti. Kyllä se on Sippolainen saanut Kärsämäen pojilta isot vihat. Kyllä ne eilen satatelivat Sippolaista, se käveli kuin hävennyt ainaa. Ei sitä eilisille pojille laulettu, vain Rauman Leko niille saarnas omasta sepittämästään saarnasta. Saku se toki pääsi vapaaksi.

Johan Arvid Tiikkainen (s. 1878), Saviselän Ison-Sipon isäntä eli Sippolainen, kuten häntä kutsuttiin. Hän oli monessa kylän ja kunnan toimessa mukana. Vuonna 1918 hän oli mm. kutsuntalautakunnan puheenjohtaja, kunnallislautakunnan jäsen ja suojeluskunnan esikunnan jäsen. (Kuva Helli Tiikkainen)

Täällä on Mikkolan Uno ja Konsta Mikkola lomalla 10 päivää. Erkki on Unon sijassa Oulussa. Illalla tuotiin Ris'is Heikki rintamalta lomalle, kämmenen läpi ammuttu.

No, elähän tuota kovin rupea murehtimaan, näyttäähän tuo Suomi jo olevan punikeista puhdas. Kaikki on voitettu. Kyllä se Jumala varjelee, että saataan suullisesti kertua vielä. Uskomme Jumalasta hyvää, että hän on poikansa antanut meidän syntiuhriksi. Siis me olemme aivan puhtaat hänen kauttaan synnistä.

Terveisiä! Terveisiä! Jää Jumalan rauhaan. Toivoo vanhempus.

Päivämäärä 19/11. 1918.

Tilapäinen sotilaspassi.

Nimi *Eino Svalan*
Etunimi *Kauno*
Syntymä-aika 15-5-1894.
Syntymäpaikka *Kärsämäki*
Ammatti: *Maanvilj.*
Milloin astunut palvelukseen: 18-3-1918
Mitä kunniamerkkejä saanut.
Sotilaallinen virke-aste: *Sot. Luos*
Mihin aseisiin harjoitettu: *Jalkaväki*
Milloin ja missä harjoittanut:
Mihin asti saanut palkan 15-11-18.
Milloin vapautettu sotapalveluksesta: 19-11-18.
Käytös: *Hyvä.*

Larsen
Kompp. joht. allekirjoitus.

2. kompp.

kuoli 27.10.1928

Ilmi Saaren ja Eino Svalan Pyhäjokiseudussa julkaistuista kirjoituksista Savenvalajan tarina

Kesäkuun 26. päivänä 1898 Kärsämäelle ilmestyi uusi perhe. Ihmettelmistä tulijoissa riitti. Perheen pää Wilhelm Fabian Saarinen (s. 26.6.1865 Vetelissä) kulki pitkin pitäjää ja kaiveli lapiolla maata. Savea kuului etsivän. Hyvää punaruskeaa savea löytyikin Jussinperän tuntumasta, Harjun

Välisuon kainalosta, Jussilan tilalta puolentoista kilometrin päästä kirkolta Haapavedelle päin.

Savenvalaja Saarinen ryhtyi työhön. Ensimmäinen verstaas kunnostettiin vanhasta riihestä. Siellä alkoivat dreijjat pyöriä ja polttouunit savuta. Fabian Saarisesta ja hänen vaimostaan Maria Pauliinasta tuli verstaan Vilho ja Maija.

Saarinen oli taiteilija ja käsityöläinen. Hän valmisti kivikuppeja, joiden reunassa oli vaalean keltainen rantu, sekä monenvärisiä kaakeleita uuneihin. Parhaimpina aikoina hänellä oli viisikin kisäliä. Tuotteita markkinoitiin Kärsämäelle ja niitä vietiin hevoskuormittain ympäri maata.

Lapsia syntyi seitsemän, joista Lyyli ja Alli Vellamo kuolivat pieninä, Saima, Elsa Maria, Lempi Johanna, Laina Alida ja Tauno Verner kasvoivat aikuiksi ja muuttivat Etelä-Suomeen sitä mukaa kuin kynnelle kykenivät.

Wilhelm Fabian Saarinen, ent. Ståhl, synt. Michelsson, kuoli nälkään 27.6.1918 Suomenlinnan sotavankileirillä. Haudattu Santahaminan Punaisten joukkohautaan. (Kuva Rauni Syrjäsuu)

Saviverstaalla meni hyvin, oli työtä ja tavara teki kauppansa. Mutta siten ajan levottomat aatteet saavuttivat syrjäisen Kärsämäenkin. Vuosisadan toisella vuosikymmenellä työväki alkoi liikehtiä, työväenliike nostaa päätään, torpparit etsiä vapautustaan. Savenvalajan verstaalla luettiin

Kansan Tahtoa ja Työmiestä. Fabian oli torpparin poika. Salamana syttyi kiivasluontoinen mies työväen asialle, vaikka hän itse nyt oli yrittäjä. Hänestä tuli työväen etujen ajaja, säkenöivä puhuja.

Puhujamatkoja riitti, työt alkoivat kärsiä. Maria Pauliina oli herännäis-seutujen kasvatti. Hän kävi kirkossa ja lauleli lapsilleen Siionion virsiä. Hän ei innostunut työväenaatteesta eikä repivästä politiikasta. Miehen matkustellessa vaimon hartioille jäi liian raskas taakka. Rintakivut tulivat yhä useammin. Neljäkymmenvuotiaan äidin kuolema 26.8.1916 oli lapsille kauhukokemus. Puolison puhe avatun arkun äärellä oli lyhyt ja liikkuttava:

- Kiitos, rakas ystävä, pitkästä päivätyöstä.

Elämä jatkui. Mutta vaimon kuoltua uuden, jo aloitetun kodin rakentaminen ei enää kiinnostanut. Ritomäen vastaperustettu työväenyhdistys osti kehikon ja siirsi Ritomäelle. Kärsämäen työväenyhdistykselle Saarinen oli jo rakentanut oman talon verstaansa viereen, luultavasti kisäliensä painostuksesta.

Poliittinen toiminta kiihtyi. Työväen yhdistyksen piti olla yhtenäinen, mutta siihen ilmaantui lieveilmiöitä. Oli aseenkantajat ja -kannattajat. Savenvalaja ei kuulunut aseenkannattajiin eikä hänellä itsellään ollut asetta. Hän uskoi sanan voimaan. Hän uskoi, että oikein puhumalla työväen ja torpparien asiat saadaan parhaiten kuntoon. Hän joutui usein napit vastakkain aseenkannattajien kanssa.

Oli vuosi 1918. Vapaussota eli kansalaissota oli puhennut. Oli vihollisia, tehtiin vihollisia. Veli ei tuntenut veljeään. Tehtiin aiheettomia ja aiheellisia ilmiantoja. Työväenliikkeenkin sisällä kostettiin aatteellisia erimielisyyksiä.

Eräänä päivänä tammikuussa 1918 tulivat noutajat, kaksi aseistettua miestä ja hevoskyyti. Savenvalaja oli pajassaan. Hän tuli sisälle, pesi kasvonsa, raakasi partansa ja hyvästeli lapsensa.

- Kun rahat loppuvat, hakekaa Tuohelan Jussilta lisää.

Lapset juoksivat hädissään naapuriin, katkonaisin sanoin he selittivät, että pyssymiehet veivät isän pois. Viisivuotias Tauno kyseli:

- Ampuvatko ne isän lakki päässä?

Saarisella oli komea, musta koppelakki, jollaista poika oli haaveillut itselleen.

Lapset saivat työtä ja leipää kylän taloissa. Isä menehtyi sotavankileirillä 27.6.1918. Kaksikymmentä vuotta toiminut, Kärsämäen ensimmäinen taideteollinen laitos luhistui ja hajosi.

Savenvalajan tarina on ollut mysteeri kärsämäkisille, etenkin niille, jotka olivat lapsia tuohon aikaan. On kyselty, miksi, kuka. Tiedettiinhan,

ettei mestari tehnyt kenellekään pahaa, ei uhannut ketään, ei ollut punainen eikä valkoinen. Tällaista sattui tässä maassa vuonna 1918.

Eeva Koski

Ase Venäjältä

Muistelen isäni Abel Haarasen kertomaa.

Kun isänmaan vapaus oli vaarassa, lähdettiin Kärsämäeltäkin joukolla valkoisten puolelle sotimaan. Omat siviilipukeet yllä, kontissa rukiista leipää, voita ja suolalihaa lähdettiin Oulua kohti. Tilanne oli siellä hyvin sekava. Maakunnasta kerääntyi paljon miehiä, talonpoikia valkoisten puolelle ja jotain salamyhkäistä joukkoa punaisten puolelle. He odottivat määräystä Kosolalta. Venäjältä tuli punaisille aselasti, jonka valkoiset valtasivat. Isänikin sai siitä aseensa.

Kortteeripaikatkin olivat hukassa, ihmiset eivät uskaltaneet koteihinsa ottaa. Isäni kertoi eräälle rouvalle olevansa talonpoika Pohjanmaalta, tarjosipa repussa olevia eväitäkin, mutta ei se auttanut. Jollakin koululla siten majoituttiin.

Miehet pääsivät junaan ja kohti eteläistä Suomea, jossa heidät hajotettiin eri kohteisiin. Rajalla oli tärkeää valvoa. Rajan takaa pyrki niin vihollisjoukkoja kuin siviilejäkin. Myös Suomen puolelta oli pyrkijöitä "kultamaahan" aivan hevoskuormilla tavaroineen ja perheineen. Kylmää ja nälkää saivat miehet kärsiä metsän armoilla omin pukein ja yksypohjaisilla saapikkailla. Vartiomiehiä oli harvassa ja miehillä heikot aseet.

Isäni saama ase oli muistona kotona, kunnes isäni luovutti sen huutokauppaan, kun Kärsämäelle puuhattiin ensimmäistä vanhainkotiä ja pitäjällä kerättiin alkuvaroja varten vanhaa tavaraa. Isäni sotakiväärille nousi nätti hinta. Sen huusi muuan oululainen sotilasvirkamies antiikkikokoelmiinsa.

Muroleen kanavan varsilla

Kärsämäellä oli pappina jonkin aikaa Torsten Sveholm. Hänen vaimonsa Maija (os. Petterson, s. 1909) oli Ruovedellä kansalaissodan aikana. Hän joutui näkemään sodan kauhut lapsen silmin. Maija Sveholm kertoo:

Venäläiset sotilaat eivät olleet pahoja meille lapsille. Hyvin läheinen mies, Bruno Öberg joutui alaistensa ampumaksi. Eräänä iltana myöhällä punaiset tulivat hakemaan isääni.

- Pankaa turkki päällemme.

- Ei minulla turkkia olekaan. Ja mitä minä sillä, kun te kohta ammutte minut.

Minä aloin itkeä kovasti. Neljätoistavuotias poika, jonka he olivat pakottaneet mukaansa, sanoi minulle:

- Ei me sinun isälle mitään paha tehdä.

Kun he olivat menneet, minä menin isän sänkyyn ja rukoilin isän puolesta ja myös Yrjö-hevoseni puolesta, etteivät veisi sitä. Muut hevoset ne olivat jo vieneet.

He olivat vieneet isäni Tampereelle vangiksi ja kaksi viikkoa ne kulivat meillä etsimässä isän revolveria ja panivat kaikki sekaisin. Minulta yksi pieni sotilas vei karvalakin ja koululaukun. Kerran kun ne tulivat, yhdeltä putosi laukusta käsikranaatti. Se mies säikähti kamalasti, mutta minä en ymmärtänyt pelästyä. Ei se kuitenkaan lauennut.

Sitten tuli venäläisiä ja aseella uhaten ne vaativat äidiltä kassakaapin avaimet. Ne veivät mandoliininkin kotoani. Emme uskaltaneet olla enää kotona yöstä, vaan menimme ns. sahan yläpytinkiin. Olin rouva Ikosen huostassa, kun vanhempani lähtivät Öbergin hautajaisiin. Illalla tuli kaksi miestä ratsain ja he huusivat ulkoa:

- Lähtekää pian pois täältä! Tähän tulee taistelu.

Lähdimme potkukelkalla Öbergin taloon. Siellä nukkui punaisia ja venäläisiä kaikki lattiat täynnä. Aamulla heille tuli kauhea kiire, toiset juoksivat kanavalle, toiset vallihautoihin. Minä läksin potkukelkalla hakemaan Brita-nukkeani, joka oli jäänyt sinne Yläpytinkiin. Kapi-namiehet koettivat hakata kirveellä jäätä sillan molemmista päistä, jotta olisivat saaneet sillan auki, mutta eivät he onnistuneet. Niillä oli kuularuiskut ja tykit siinä. Minä menin niiden ohi. He eivät välittäneet minusta, ehkä siksi, kun minulla oli paikattu takki.

Kun taistelut olivat ohi, tulimme takaisin Mäkelään. Ikkunalaudoilla oli voijuustoleipiä. Voi, että ne maistuivat hyvältä! Kärsämäellä sitten kuulin, että ne olivat Karsikas Matin. Toisesta rakennuksesta löysin kokonaisen lehmän luurangon ja kaupan katolla oli nyljetty lammas.

Erään pojan kanssa poimimme pälviltä puolukoita, joita sekoitimme ruisjauhoihin. Muuta ruokaa meillä ei ollut. Päätin lähteä hakemaan Brita-nukkeani, joka taas oli jäänyt Yläpytinkiin. Läkärinmäessä minua vastaan tuli ratsastaja. Kysyin häneltä, oliko kotini vielä olemassa.

- Missä sen pitäisi olla?

- Muroleen kanavan toisella puolella.

- On se.

Kärsämäellä kuulin isänmaallisten runojen lausujalta Jyrinkoskelta, että se mies oli Carl Lind.

Siellä minä harhailin ja keräsin hylsyjä. Lopulta pääsin kotiin, isä, äiti ja Yrjö-hevonenkin olivat terveitä. Kodin kaikki ikkunat olivat rikki ja seinissä oli luodinreikiä.

Kerrotaan

Karsikas Martti palveli ltn Armas Kohosen osastossa. Messukylän taistelusta hän kertoi: *Kuljin Kohosen perässä, tein pommeja ja annoin hänelle käteen.*

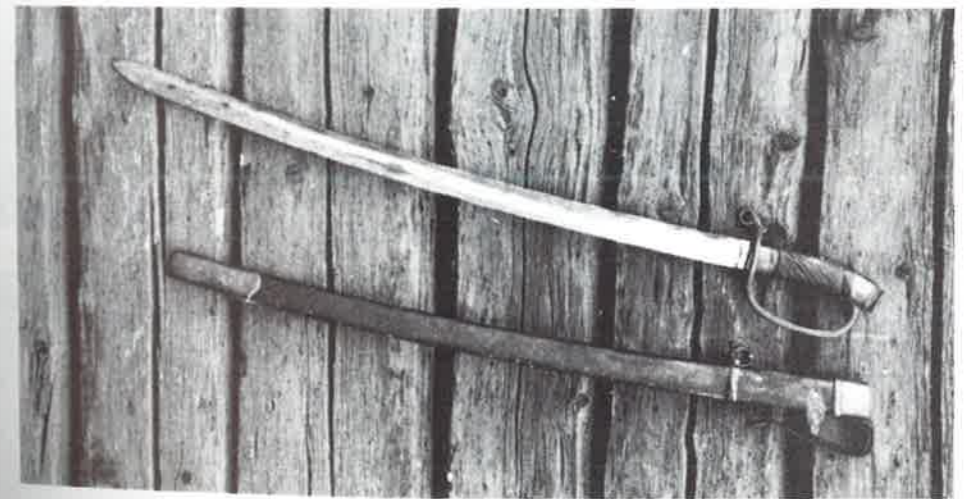
Aimo Pitkäkangas kertoo: *Vapaussoturi Ville Lampela (s. 26. 11. 1897), meni veljensä Aukusti Lampela vanhemman edestä vapaussotaan. Aukustilla oli iso perhe ja toiset lapset olivat nuoria.*

- Pijä sinä kotitalosta huolta ja ole isäntänä. Minä nuorempana ja perheettömänä jouvan paremmin vaikka sotaan, sanoi Ville.

Hän oli äkänen mies, ei säästänyt nahkaansa. Hän oli kolmen sodan mies, kolmasti haavoittui ja kun parani sen verran, ettei veri juossut, hän meni heti rintamalle. Löytövaarassa hän oli jo ruumisläjässä, kaulasta läpi ja sormia poikki. Lääkäri Nevanlinna sanoi:

- Jos olis sentillä viirannut, et enää potkisi.

Kerrotaan, että Kalle Koponen meni sodan jälkeen naimisiin entisen vankinsa, Ulla Granlundin kanssa.

Saku ja Albert Kivelä osallistuivat vapaussotaan. Albertin miekka tuppeineen on säilynyt Hautajoella Kangasharjussa. (Kuva Martti Ojalehto)

Heimoveljien apuna

Israel Kangaskokko osallistui ensin vapaehtoisena Suomen vapaussotaan.

Joulun tienoissa 1919 virolaiset pyysivät Suomelta apua taistelussaan venäläisiä maahan tunkeutujia vastaan. Suomesta lähti sinne kaksi vapaehtoista rykmenttiä. Suomalaisilla oli merkittävä osuus Viron vapaustaistelussa. Mukana olivat Israel Kangaskokko ja Veikko Virokannas.

Viron tasavalta. Sotilas Israel Kangaskokolle Vapauden Ristin sääntöjen § 32:n perusteella päätti tasavallan hallitus 26. maaliskuuta 1920 myöntää Teille Vapauden Ristin kolmannen luokan kunniamerkin kannettavaksi rinnassa, myönnetty urhoollisuudesta, jota olette osoittanut Viron vapaussodassa. 17. joulukuuta 1920. Allekirjoittajat ovat: Pääministeri, Tasavallan asiainhoitaja, Vapauden Ristin osaston-johtaja.

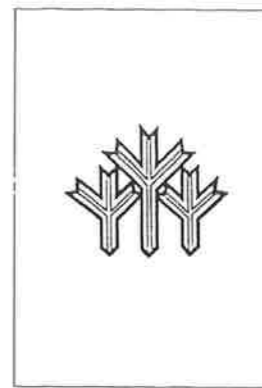
Suomessa eli voimakkaana haave Suur-Suomesta, kaikkien suomensukuisten kansojen vapauttamisesta ja yhdistämisestä Suomeen. Vapaehtoisista koottu tuhannen miehen joukko ylitti Suomen ja Neuvostoliiton rajan 20.- 21. 4. 1919 välisenä yönä. Kärämäeltä olivat mukana ainakin Israel Kangaskokko ja Jaakko Ranto. Alkutavoitteet saavutettiin nopeasti, mutta sitten vastustus kävi liian kovaksi ja joukkojen täytyi vetäytyä.

Vienan Karjalan retkikuntaan osallistui Kaartin Jääkäripataljoonassa palvelut korpraali Onni Pulkkinen 11.2. 1918 - 12. 7. 1920. Hän taisteli Usmalassa ja Vienan Kemissä. Antti Ojalehto osallistui tohtori Renvallin retkikuntaan partiomiehenä. Hän kaatui Töllevijärven taistelussa kesäkuussa 1918. Hänet haudattiin sinne. Anuksen retkellä oli Konsta Pirkola ja Veikko Virokannas, joka osallistui myös Latvian vapaussotaan.

Vapaussodassa kaatuneet

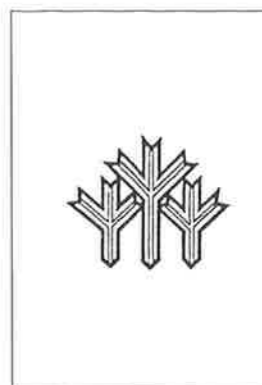
ALATALO Paavo, s. 27.1.1896 Kärämäki, mv., Vs: Oulun Jääkärit, Tampereen taistelut. Haav. 28.3.1918 Tampere, k. 7.10.1919 Tilkan sairaala Helsinki.

NIEMELÄ Otto Anton, s. 5.2.1898 Kärämäki, mv., Oulun KrenatööriP, Kyröskoski. 1918 joutui Kyröskoskella vihollisen saartamaksi ja ammuttiin sielä.

JUNNO Emil, s. 29.11.1896 Kärämäki, mv. Pohjois-Pohjanmaan JääkP6, Kompp3, Tampereen taistelut. Kaat. 3.4.1918 Tampereen katu-taistelussa.

NURMI Iivari, s. 5.5.1895 Kärämäki. Oulun vapaehtoisten kanssa sotaan Kyröskoskelle. Kaat. 18.3.1918 Kyröskoski.

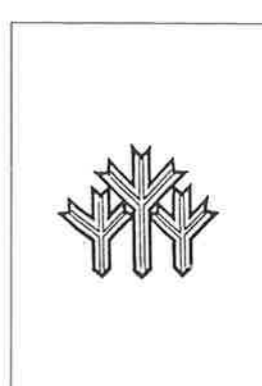
JUSSILA Kalle Johan, s. 17.5.1894 Kärämäki, mv. Pohjanmaan JääkP, Messukylä. Kaat. 1918 Messukylässä, siunattiin 20.5.1918 Kärämäen sankarihautaan.

OJALEHTO Antti, s. 1.3.1885 Kärämäki, mv. Pso Alma Kustaava, lapset Laina, Hilja ja Alma. Hän osallistui toht. Renvallin johtamaan Vienan Karjalan retkikuntaan, partm. Kaat. kesäkuussa 1918 Töllevijärven taistelussa, haudattiin sinne, nimi Kärämäen sankari-patsaassa.

LAPINTAIVAL Vilho, s. 15.8.1890 Piippola, nahkuri. Oulun I KrenatööriR, Kompp2, Kyröskoski. Kaat. 19.3.1918 Kyröskoski.

SAARI Taneli, s. 3.6.1898 Kärämäki, kirvesm. Oulun I KrenatööriR, PatI, Kyröskoski. Kaat. 24.3.1918 Kyröskoski.

Vapaussodan veteraanit, jotka eivät osallistuneet myöhempiin sotiin.

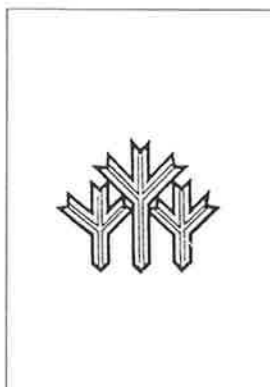
CAJAN Mikko Alfred, s. 31.3.1891 Kärämäki, liikkeenhoit., k. 9.7.1950 Kärämäki. 1.pso Hilda Sofia, 2. vaimo Esteri Inkeri, lapset Osmo Aimo Mikael, Ahti Tuomas Ossian, Anna Liisa, Alli Maija, Oiva Aulis, Kalervo Antero. Vs: Lähti sotaan Oulusta.

HAARANEN Abel, s. 17.7.1892 Kärämäki, mv., k. 3.9.1981 Kärämäki. Pso Hilma, lapset Kerttu, Yrjö, Eeva, Vappu, Väinö, Paavo Martti, Eino ja Sakari. Vs: Osallistui.

HATUNEN Erik Johan, s. 9.5.1888 Kärämäki, mv., k. syyskuussa 1935 Kärämäki?. Vs: Rajapartio Pohjanlahdella.

HEIKKILÄ Leko, s.1895 Kärämäki, k. Kanadassa. Vs: Koulutus Vaasassa, Tampereen taistelut.

JUSSILA Kaarle, s. 4.2.1894 Kärämäki, talollp., k. 11.9.1960 Kärämäki. Vs: Oulu, Tampere, Kannas, kivm.

JUSSILA Tapani, 7.2.1896, talollp., k. 26.5.1939. Vs: Oulu, Tampere, Kannas, kivm.

KAINULAINEN Paavo, s. 29. 8. 1888 ?, mv., k. 24.3.1958. ?Pso Anna Kaisa, lapset Yrjö, Pentti, Martti, Irja, Niilo, Sulo ja Onni. Vs: Osallistunut.

KANGASKOKKO Israel, s. 23.12.1897 Kiuruvesi, nahkuri, autonkulj., k. 28.5.1937. Pso Hulda Armiida, lapsi Lauri. Vs: KrenatööriR Kompp3, Tampere, raskKkK, kers. Osallistui vapaht. Viron vapaussotaan. Eestin Waduse Risti No 2163.

KARPPINEN Jalmari, s. 22.7.1885 Piippola, mv., työm., työnjoht., k. 19.8.1969 Kärämäki. Pso Manta. Vs: Pietarsaaren tykistö, Tampere, kivm.stm.

KARSIKAS Martti, s. 10.11.1898 Haapavesi, mv. k. 11.5.1966 Kärämäki. Pso Iida, lapset Maiju, Hanna, Olavi, Teuvo, Leevi, Kauko, Auvo, Juhani ja Taavi. Vs: Vöyrin Sotakoulu, Pohjanmaan JääkP, Hämeen rintama, taist. Vaskivesi - Tampere, vääp. Vsm.

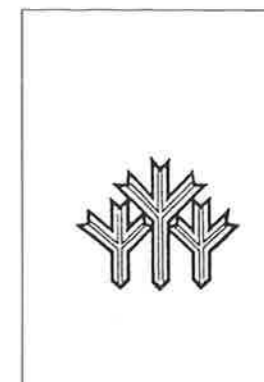
KIVELÄ Saku, s. 31.8.1893 Pyhäjärvi, mv., k. 6.5.1969 Kärämäki. Pso Irja, lapset Eino, Esteri, Viho ja Lauri. Vs: Kuusamo, Pääjärvi, vanhien kulj. ja vart.

KOKKO Johan Abram (Hannes), s. 21.11.1899 Oulu, poliisi, k. 20.6.1923 Ranua. Pso Selma Maria. Vs: Osallistui vapaht. Tornion ja Tampereen valtauksset.

KOKKO Väinö Eerik, s. 14.7.1901 Tornio, maalari, kaivosm., k. 16.7.1937 Kanada. Pso Helmi, lapset Benjam Eerik ja Aatos Allan. Vs: Osallistui vapaht. Tornion ja Tampereen valtauksiin. Haav. Tampereella.

KONTTINEN Heikki, s. 19.6.1891 Kärämäki, työm. k. 4.7.1942 Kärämäki. Vs: TäydP Kompp5, Lapua.

KOPONENEino Johannes, s. 11.3.1895 Kärämäki, mv., k. 22.1.1973 Kärämäki. Lapset Arvi, Rauha, Tauno, Hilja, Toini, Maija, Seija, Kalevi, Lauri, Reijo. Vs: KrenatööriR, Tampereen valtaus, alik.

KOPONEN Hannu, s. 17.4.1895 Kärämäki, mv., k. 1985 Kärämäki. Pso Helmi, 1 tytär ja 1 poika. Vs: KrenatööriR Kompp3, Oulu, Kyröskoski, Mannamäki, rjoht. Haav. 29.3.1918 Mannamäki. Korpr. Suomen Leijonan Ritarikunnan ritari-merkki.

Vapaussodan veteraanit, jotka eivät osallistuneet myöhempiin sotiin.

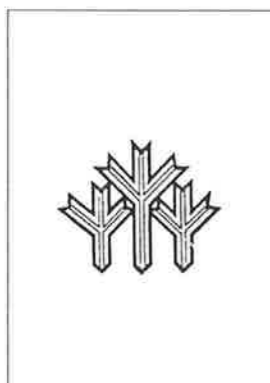
CAJAN Mikko Alfred, s. 31.3.1891 Kärämäki, liikkeenhoit., k. 9.7.1950 Kärämäki. 1.pso Hilda Sofia, 2. vaimo Esteri Inkeri, lapset Osmo Aimo Mikael, Ahti Tuomas Ossian, Anna Liisa, Alli Maija, Oiva Aulis, Kalervo Antero. Vs: Lähti sotaan Oulusta.

HAARANEN Abel, s. 17.7.1892 Kärämäki, mv., k. 3.9.1981 Kärämäki. Pso Hilma, lapset Kerttu, Yrjö, Eeva, Vappu, Väinö, Paavo Martti, Eino ja Sakari. Vs: Osallistui.

HATUNEN Erik Johan, s. 9.5.1888 Kärämäki, mv., k. syyskuussa 1935 Kärämäki?. Vs: Rajapartio Pohjanlahdella.

HEIKKILÄ Leko, s.1895 Kärämäki, k. Kanadassa. Vs: Koulutus Vaasassa, Tampereen taistelut.

JUSSILA Kaarle, s. 4.2.1894 Kärämäki, talollp., k. 11.9.1960 Kärämäki. Vs: Oulu, Tampere, Kannas, kivm.

JUSSILA Tapani, 7.2.1896, talollp., k. 26.5.1939. Vs: Oulu, Tampere, Kannas, kivm.

KAINULAINEN Paavo, s. 29. 8. 1888 ?, mv., k. 24.3.1958. ?Pso Anna Kaisa, lapset Yrjö, Pentti, Martti, Irja, Niilo, Sulo ja Onni. Vs: Osallistunut.

KANGASKOKKO Israel s. 23.12.1897 Kiuruvesi, nahkuri, autonkulj., k. 28.5.1937. Pso Hulda Armiida, lapsi Lauri. Vs: KrenatööriR Kompp3, Tampere, raskKKK, kers. Osallistui vapaht. Viron vapaussotaan. Eestin Waduse Risti Noo 2163.

KARPPINEN Jalmari, s. 22.7.1885 Piippola, mv., työm., työnjoht., k. 19.8.1969 Kärämäki. Pso Manta. Vs: Pietarsaaren tykistö, Tampere, kivm.stm.

KARSIKAS Martti, s. 10.11.1898 Haapavesi, mv. k. 11.5.1966 Kärämäki. Pso Iida, lapset Maiju, Hanna, Olavi, Teuvo, Leevi, Kauko, Auvo, Juhani ja Taavi. Vs: Vöyrin Sotakoulu, Pohjanmaan JääkP, Hämeen rintama, taist. Vaskivesi - Tampere, vääp. Vsm.

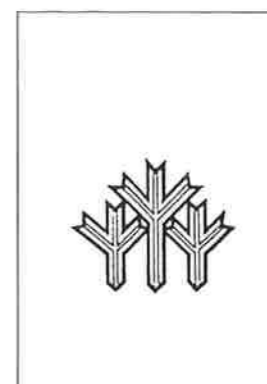
KIVELÄ Saku, s. 31.8.1893 Pyhäjärvi, mv., k. 6.5.1969 Kärämäki. Pso Irja, lapset Eino, Esteri, Viho ja Lauri. Vs: Kuusamo, Pääjärvi, vanhien kulj. ja vart.

KOKKO Johan Abram (Hannes), s. 21.11.1899 Oulu, poliisi, k. 20.6.1923 Ranua. Pso Selma Maria. Vs: Osallistui vapaht. Tornion ja Tampereen valtauksset.

KOKKO Väinö Eerik, s. 14.7.1901 Tornio, maalari, kaivosm., k. 16.7.1937 Kanada. Pso Helmi, lapset Benjam Eerik ja Aatos Allan. Vs: Osallistui vapaht. Tornion ja Tampereen valtauksiin. Haav. Tampereella.

KONTTINEN Heikki, s. 19.6.1891 Kärämäki, työm. k. 4.7.1942 Kärämäki. Vs: TäydP Kompp5, Lapua.

KOPONEN Eino Johannes, s. 11.3.1895 Kärämäki, mv., k. 22.1.1973 Kärämäki. Lapset Arvi, Rauha, Tauno, Hilja, Toini, Maija, Seija, Kalevi, Lauri, Reijo. Vs: KrenatööriR, Tampereen valtaus, alik.

KOPONEN Hannu, s. 17.4.1895 Kärämäki, mv., k. 1985 Kärämäki. Pso Helmi, 1 tytär ja 1 poika. Vs: KrenatööriR Kompp3, Oulu, Kyröskoski, Mannamäki, rjoht. Haav. 29.3.1918 Mannamäki. Korpr. Suomen Leijonan Ritarikunnan ritari-merkki.

KOPONEN Heimo Aleksander, s. 12.4.1894 Kärämäki, kauppias, kauppaedust., k. 23.1.1939. Pso Signe, lapset Seppo ja Leena. Sk:n 1. paikallispäällikkö Kärämäellä. Vs: Lähti Ouluun, ei tietoa taistelupaikoista.

KUMPULAINEN Heikki, s. 1891 Kiuruvesi, mv., k. Kärämäellä. Pso Helmi, lapset Viljo, Eino, Kaisa, Elli ja Leena. Vs: II OSK, tiedustelutsto, tstotyöt, lti.

LAITINEN Juhon Markus, s. 22.5.1890 Kärämäki, suntio, k. 3.4.1940 Kärämäki. Pso Edla. Vs: Osallistunut. Vsm, 1918 muistoristi, "Rauha 1918".

LUONUA Kaarle Juhani, s. 27.6.1892 Kärämäki, autonkulj., k. 16.9.1926. Pso Lilja Sofia, lapset Viljo ja Väinö. Vs: KkP, Tampere, Vilppula, väep.

KOPONEN Iivari, 14. 11. 1893 Kärämäki, metsätyönjoht., k. 12.12.1943 Kärämäki. Vs: Oulu, Tampere, Lempäälä, kivm, stm.

KUUSISTO Paavo, s. 11.8.1892 Kärämäki, työnjoht., mv., k. 3.4.1983 Haapavesi. Pso Olga, lapset Lauri ja Terttu. Vs: Pohjois-Suomi, Maksniemi, rajavart.

LEHTOLA Vilho Aksel, s. 7.11.1892 Kärämäki, mv., k. 5.1.1950 Kärämäki. Pso Lempi, lapset Erkki, Heikki, Helmi, Matti ja Liisa. Vs: HiihtoK, Etelä-Suomi, kivm.

LUONUA Leonard, s. 30.12.1897 Kärämäki, mv., k. 27.12.1967 Kärämäki. Pso Kreetta Kaisa, lapset Aimo, Lyyli, Anja, Lyyli Emilia, Heikki ja Martti. Vs: Tampere. Haav. Tampereella. Korpr. Vm 1, Vsm.

KOPONEN Vilho, s. 6.4.1896 Kärämäki, työm., k. 17.6.1945 Kärämäki. Pso Anna Matilda, lapset Sauli, Inkeri, Pentti, Maire, Mirjami ja Lauri. Vs: Oulun Patl, Tampere, Lempäälä, kivm, stm.

KYLLÖNEN Johan, s. 11.7.1888 Kärämäki, työnjoht., k. 15.5.1956 Kärämäki. Pso Anna Matilda, lapset Raili Annikki, Terttu Mirjami, Eliina, Anne Kyllikki, Liisa Marjatta. Vs: Tampere.

LOHVASUU Pasi, s. 1893 Kärämäki, k. Kärämäellä. Vs: Osallistunut Tampereen taisteluihin ja ollut mukana Rajajoelle asti.

LUTTINEN Johan Veeti, s. 18.6.1895 Kärämäki, mv., k. 1969 Kärämäki. Vs: 1. P, KkR, Tampereen taistelut kers.

KOSKI Juhon Juhon, s. 3.3.1878 Jallasjärvi, mv., vak.tark., k. 25.7.1958 Kärämäki. 1. pso Maria Matintytär, 10 lasta. 2. pso Fanny Maria, lapset Heikki Aulis, Irja Hanna Linnea, Inkeri Annikki. Tiettävästi lähtenyt Ouluun.

KYLLÖNEN Otto, s. 12.6.1894 Kärämäki, mv., k. 22.2.1973 Kärämäki. Pso Lyydia. Vs: Kivennapa, lääkm.

LUOMAJOKI Heimo Johannes, s. 19.11.1895 Kärämäki, seppä, k. 10.10.1957 Kärämäki. Pso Mari, lapset Mirja ja Annikki. Vs: Osallistunut. Lista.

MARJOMAA Heikki Jalomari, s. 24.12.1895 Kärämäki, mv., k. 31.7.1973 Haapavesi. Pso Elsa Eliisa, lapset Elvi, Hannes, ja Eila. Vs: Tampere, kivm. Haav. Messukylässä, stm.

MIKKOLA Erkki Johan, s. 16.9.1882 Kärämäki, mv., k. 11.5.1957 Kärämäki. Pso Olga, lapset Salli, Leila ja Erkki. Vs: Osallistunut. Stm.

NIEMIAHO Juhon Fredrik, s. 2.12.1898 Kärämäki, mv., k. 13.2.1977 Oulu. Vs: Mouhijärven ja Karkun seutu, alik.

PIIPPO Johan, s. 7.1.1887 Kärämäki, mv., k. 27.4.1941 Kärämäki. Vs: TäydP, Komp2, Seinäjoki.

PIIPPO Matti, s. 21.6.1894 Kiuruvesi, mv., k. 24.8.1963 Kärämäki. pso Lyydia, lapsi Toivo Matias. Vs: Tampere, kivm, haavoittunut.

MIKKOLA Uuno Aleksanteri, s. 28.4.1889 Kärämäki, mv., k. 19.9.1964 Kärämäki. Pso Anna, lapset Paavo, Nanni, Erkki, Alex -21, Alex -23, Heikki, Matti, Pasi, Esteri, Manna ja Ottejaana. Vs: Oulun Patl3, vartm Oulu, kivm, stm.

OJALA Ervard, s. 16.3.1893 Haapajärvi, mv., k. 23.8.1975 Kärämäki. Pso Miina, lapset Rauha, Arvo, Anja, Irma, Valma, Helvi, Simo ja Pirkko. Vs: Tampere.

PIIPPO Juhon, s. 9.3.1890 Kiuruvesi, mv., k. 11.1.1932 Kärämäki. Pso Saara, lapset Toimi ja Helvi. Vs: Lapuan joukko-os, Tampere, kivm, korpr.

PIRTTISALO Jafet, s. 7.3.1893 Kärämäki, mv., k. 11.7.1966 Kärämäki. Pso Armiida, lapset Eino, Elna, Elvi, Elsa, Elle, Irja ja Salme. Vs: Rajajoukot, Pohjois-Suomi, Maksniemi, rajam, stm.

MIKKOLA Leunu, s. 8.1.1893 Kärämäki, työm., k. 2.4.1979 Kärämäki. Pso Tyyne, lapset Vieno, Aimo, Eino, Niilo, Tauno, Anja, Pentti ja Reino. Vs: JääkP, Pietersaari.

PENTIKÄINEN Mikko, s. 29.9.1895 Kärämäki, mv., k. 1923 Siikajoki. Pso Hilda, lapset Viljo, Aune, Pauli, Salli, Terttu, Elli, Yrjö, Aarno ja Irja. Vs: Tampereen valtaus, stm

PIIPPO Kalle, s. 15.5.1894 Kärämäki, mv., k. 22.10.1927 ?. Komp2, jvstm.

PITKÄKANGAS Pekka, s. 16.11.1896 Kärämäki, mv., k. 26.3.1982 Kärämäki. Pso Iida, lapset Aimo, Kalle, Frans ja Vieno Mirjami. Vs: KoukK Vaasa, snt Tampere, Kuokkala, patl:n karpinter = puuseppä, korpr.

MYLLYMÄKI Mikko, s. 13.3.1895 Kärämäki, mv., k. 27.2.1976 Kärämäki. Vs: Oulu, Tampere, Kannas, kivm.

PIIPPO Emanuel, s. 13.12.1890 Kärämäki-torppari, k. 27.4.1941 Kärämäki. Vs: TäydP, Komp4, Lapua.

PIIPPO Leonard, s. 22.6.1901 Kärämäki, mv., k. 24.10.1948 Kärämäki. Vs: TäydP2, Seinäjoki, stm.

PUUSAARI Otto Alfred, s. 3.3.1891 Kärämäki, kunnan-esimies, taloustirehtööri, k. 26.12.1958 Kärämäki. Pso Maria Sofia, lapset Helmi, Olavi, Pentti, Eeva, Aune ja Pirkko-Liisa. Vs: Perä-Pohjolan Patl3 Kompp1 Joukk1, Tampere, Vesilahti. Vsm, Ritarimerkki.

PYHTILÄ Heikki Juho, s. 19.2.1887 Kärämäki, kirvesm., k. 17.4.1973 Kärämäki. Pso Anna-Mari. Vs: TäydP Kompp2, Seinäjoki.

RISTINEN Matti, s. 9.1.1892 Kärämäki, mv. 31.3.1963 Kärämäki. Pso Jenni Maria, lapset Olavi, Mauno, Raili, Saara ja Teuvo. Vs: Oulu, Tampere, kivm, stm.

SALO Vilho, s. 3.6.1895 Kärämäki, mylläri, k. 9.4.1958 Kärämäki. Pso Emma, lapset Pentti, Anja ja Erkki. Vs: Pohjois-Pohjanmaan JääkP, Tampere, kivm. Haav. 15.4.1918 Lempäälä. Stm. Vsm.

TULPPO Ansgarius, s. 31.12.1889 Haapajärvi, mv., k. 31.5.1965 Kärämäki. Pso Kustaava, lapset Taito, Elmeri, Ilmi, Esko ja Aila. Vs: Osallistunut tykkimiehenä

PYRRÖ Frans Mikael, s. 15.9.1898 Kärämäki, k. 11.4.1981 Kärämäki. Pso Helli, lapset Eeva, Vieno, Kaisa, Aino, Helvi, Reino, Martti, Pentti, Eila, Eino ja Olavi. Vs: Oulun VartK, Oulu, Vartm, sairastui espaniantautiin, siksi ei kerennyt muualle rintamalle. Vsm.

RUHA Jaakko Väinö, s. 16.9.1898 Kärämäki, metsätyöm., k. 10.7.1983 Kanada. Vs: Tampereen valtaus, ym, kivm.

SALO Väinö, s. 14.2.1884 Kärämäki, mv. k. 13.12.1969 Kärämäki. Pso Maria, lapset Impi, Reino, Senja, Helli ja Emmi. Vs: TäydP Komp4, Lapua.

TOSSAVAINEN Matti, s. 1.9.1891 Pulkkila, työ., mv., k. 25.1.1962 Kärämäki. 1. pso Fiia, lapsi Eila. 2. pso Taava, lapsi Annikki. Vs: Pietarsaaren tykistö, Tampere.

RANTO Jaakko Valentin, s. 17.6.1894 Kurikka, mv., k. 3.10.1976 Tampere. Pso Anni, lapset Erkki Johannes, Helena Kyllikki ja Eeva-Liisa. Vs: Vapaht. Vöyrin Kaarti Kompp6. Vaskivesi, Kuru, Teisko, Messukylä, Tampere. Osallistui Aunuksen retkeen kivm, ltn. Sk: n paikallispääl. 1918-24. Ts ja js: Valtion lentokonetehdas, Tampere. Vm2, Vsm, Aunuksen Mm, Heimosoturiristi, Tsm, Jsm.

RUHA Nikolai, s. 29.6.1895 Kärämäki, metsätyöm., k. 16.12.1970 Kanada. Vs: Tampere, Rautu, ym, kivm.

SEPPÄLÄ Väinö, s. 3.1.1893 Piippola, metsätyönjoht., mv., k. 8.1.1968 Kärämäki. Pso Nanni, lapset Elvi ja Viljo. Vs: Pietarsaaren Tykistö, Tampere, stm.

REPONIEMI Kusti, s. 4.3.1894 Pyhäjärvi, mv., k. 8.9.1875 Kärämäki. Pso Jenny, lapset Ali, Martta, Anna-Liisa, Heikki, Anneli ja Otto. Vs: Pohjois-Suomi, Vartm.

SALO Kaarlo Juhani, s. 23.8.1888 Kärämäki, mv., k. 28.2.1939 Kärämäki. Pso Maria, lapset Eino, Helvi, Niilo, Erkki ja Aino. Vs: Oulu, vartm, stm.

Seuraavat henkilöt ovat lähteneet Ouluun 1918,
valitettavasti muita tietoja ei ole saatu.

Aho Heino, s.1894. **Aho Kalle**, s. 1896, **Anttila Juho**, s. 1896 Kärsämäki, k. 1943 Kärsämäki. **Halmetoja Jalmari**, 26-vuotias. **Harju Matti**, s. 1893. **Halunen Antero**, s.1897, k. 1945. **Hautajoki Erkki**, **Juntonen Heikki**, s. 14.3.1890. **Jylhänlehto Eemi**, s. 1892. **Kainulainen Paavo**, 30-vuotias. **Kankaanpää Juho**, s. 1894. **Karppinen Jalmari**, **Karppala Johan**, 31-vuotias. **Koponen Alex Heimo**, s. 12.4.1894. **Koponen Fredrik**, 34-vuotias. **Koponen Kalle**, 28-vuotias. **Korpelin Jahvet**, s. 6.3.1894. **Kyllönen U.**, 28-vuotias. **Kyllönen Eero**, s. 1890. **Kyllönen Leonard**, Koposenperä. **Laitila Otto**, Koposenperä. **Laurikkala Antti** 31-vuotias. **Laurikkala Erkki**, **Lohvansuu Mikko**, **Lohvansuu Pasi**, **Lohvansuu Pertti**, s. 1894, Jäniskoski, Viipurinvalloitus. **Luomajoki Heikki**, s. 1897. **Luonua Fransu**, s. 1899. **Luonua Heikki**, s. 1900. **Lohvansuu Pasi**, s.1893, k. 1952. **Luttinen Heikki**, s. 1894. **Madetoja Kalle**, s. 22.10.1895. **Mehtälä Herman**, s. 1889. **Mikkola Konsta**, 28-vuotias. **Mustonen A.**, s.1890. **Mäkelä Heikki**, s. 17.2.1892. **Mämmelä Jaakko**, 31-vuotias. **Möller Matti**, s.1892. **Niemelä Uno**, s. 1897. **Niemiaho Fredrik**, s.1893, k. 1926. **Ojalehto Heimo**, 18-vuotias. **Ojalehto Hermann**, 34-vuotias, **Ollanketo Heikki**, s. 19.1.1890. **Ollanketo Kustaa Werner**, s. 1891. **Ollanketo Matti**, 35-vuotias. **Ollanketo Matti**, s. 1893. **Paakkonen Freedi**, 36-vuotias. **Paananen Ville**, 21-vuotias. **Parhankangas Juho**, 28-vuotias. **Pirkkola Konsta** s. 1895, Aunuksen retkellä. **Pirttisalo Veeti**, **Prättälä Aaku**, s. 1.2.1884. **Pulkkinen Eenokki**, s. 1886. **Ristinen Heikki**, s. 28.11.1892. **Ruha August Johannes**, s. 12.4.1889. **Ruha Aukusti**, s.1893, k.1969. **Rytkönen Aukusti**, s. 1899. **Saarikoski Heikki**, 32-vuotias. **Salo Kalle**, **Salo Pekka**, s. 1892, k. 1944. **Seppälä Aappo**, s. 1898. **Tulppo Edvard**, **Tulppo Johan**, s. 1831. **Uhlgren Jahvetti**, s. 1897, k.1939.

Lotat ompelivat vapaussotureille lipun vuonna 1938.

Tilinpäätös

Vapaussodassa eli kansalaissodassa menehtyi taisteluissa ja punaisen terrorin uhrina vajaat 4900 henkeä valkoisten puolelta. Taisteluissa, valkoisen terrorin uhrina ja vankileireillä kuoli 24500 henkeä punaisten puolelta, kaikkiaan lähes 30000 suomalaista. Vammautuneiden määrää ei ole osattu arvioida.

Välivuodet

Astuessaan Suomen valtionhoitajan tehtävään, Mannerheim antoi julistuksen Suomen kansalle 22.12.1918: *Luottaen jokaisen kansalaisen rehelliseen tahtoon kutsun minä Suomen kansan yksimieliseen työhön menestyksemme, vapautemme ja tulevaisuutemme puolesta.*

Tehtävä ei ollut helppo. Ensimmäinen kysymys oli nälkä. Viljaa oli saatava ulkomailta. Kärämäelläkin oli syöty pettua ja jäkälää. Tampereen Kaartilla asepalvelustaan suorittava August Kangas kirjoitti vielä 1.12. 1920: *Täällä ei tahto saata tarpeeksi ruokaa. Sais sitä ostamalla, kun ois rahaa, vain kun on yksi markka päivältä, niin ei sillä paljon mässätä. Täällä on ollut tauti liikkeellä. Viime viikolla oli kolmattakymmentä tapaus.*

Usein unohdettu tosiasia on, että kahdeksantoista-keväänä sekä punaisten kansanvaltuuskunta Helsingissä että valkoisen Suomen johto Vaasassa pitivät yhtäläillä kiinni Suomen täydellisestä itsenäisyydestä. Vaikka päätavoite oli sama, yhteiskunnalliset näkemyserot olivat suuret. Ensin punainen, sitten valkoinen terrori löivät vaikeasti parantuvat haavat yhteiskuntaan. Kärämäki pääsi aika vähällä, mutta ei kuitenkaan ilman närää.

Mannerheimin ohjelmaan olennaisena osana kuului vahvojen puolustusvoimien luominen ja siinä yhteydessä suojeluskuntalaitoksen perusteellinen uudelleen organisointi. Jo kesällä 1918 maan kaikki suojeluskunnat oli alistettu puolustusministeriölle ja jaettu piireihin ja paikallisosastoihin.

Elli Svala

Kärämäen Suojeluskunta 1920 -1930-luvuilla

Kärämäen suojeluskunnan paikallisosasto kuului Raahen suojeluskunta- piiriin. Vapaussodan aikana syntynyt valtava innostus laimeni huomattavasti sodan jälkeen. Jäsenluettelostakin oli pakko vuosi vuodelta poistaa miehiä harjoituksissa käymisen laiminlyönnin takia, joten jäsenmäärä supistui 70-80 mieheen. Siinä se sitten pysyikin.

Ampumarata

Vapaussodan jälkeen suojeluskunnan toiminnan alkaessa tuli heti esiin ampumaradan ja urheilukentän tarpeellisuus, sillä ampumaharjoitukset ja kilpailut piti järjestää milloin missäkin, Pyhäjoen törmillä ja muissa tarcoitukseen sopimattomissa paikoissa. Se oli hankalaa.

Esikunnan kokouksessa 14.1.1921 valittiin silloinen paikallispäällikkö J. Ranto tiedustelemaan sopivaa maapalstaa suojeluskunnalle ampumaradan ja urheilukentän paikaksi. Samana vuonna vuokrattiin Pappilan virkatalosta läheltä kirkonkylää maapalsta, jota ruvettiin raivaamaan tarkoitusta varten. Käytännössä paikka osottautui sopimattomaksi, koska 300 metrin ampumapaikka piti laittaa aivan maantien viereen ja ampuminen häiritsi liikennettä.

Suojeluskunnan vuosikokouksessa 30.1.1927 otettiin käsiteltäväksi uuden ampumaradan hankkiminen ja valittiin toimikunta ottamaan selvää mahdollisuuksista. Toimikunnan esityksestä päätettiin kokouksessa 21.3. 1927 ostaa talolliselta Kalle Korkatilta noin kaksi hehtaaria maata Hautakummun luota. Paikka katsottiin tarkoitukseen sopivaksi kirkonkylän läheisyyden vuoksi. Muutaman vuoden kuluttua ampumarata oli valmis ja päästiin harjoittelemaan.

Ampumatoiminta oli ajoittain vilkastakin, mutta varmoja *vauhdin ampujia eli haka-ampujia* ei tahtonut löytyä. Vapaa urheilu, samoin kuin hiihto oli yksien harteilla, mutta pesäpallossa oli enemmän harrastajia. Suojeluskunnan pesäpallojoukkue selviytyi Raahen piirin loppukilpailuihin ja kerran se voitti piirin mestaruudenkin.

Kärämäen sk:n arpalipun myyjättäret 1931. Vas. Helli Puusaari, Tyyne Kangas, Tyyne Puusaari, Maija Mäntylammi, Emma Rantala ja Tyyne Jokitalo. (Kuva Raija Pitkänen)

Oma tupa, oma lupa

Suojeluskunnan kanslia ja varasto olivat kunnantuvalla ja sitä jouduttiin siirtelemään paikasta toiseen. 19.1.1928 päätettiin ruveta rakentamaan omaa taloa suojeluskunnan amapumaradan palstalle. Työ pantiin heti alulle ja pian päästiin oman katon alle. Taloon voitiin sijoittaa kanslia ja varasto. Se toimi myös harjoitusten tukipaikkana. Nykyisin rakennus toimii nuorisotalona ja on nimetty Rekolaksi.

Ensimmäinen talo kävi pian ahtaaksi, tarvittiin tilaa kylän keskustasta. Väinö Ruutikainen lahjoitti tontinkulman talon paikaksi. Uusi talo, Vartiola, vihittiin käyttöön 9.10.1938. Paikalla ollut navetta kunnostettiin elokuvateatteriksi, uuteen osaan tuli alakertaan lottaravintola ja juhlasali. Yläkerrassa oli paikallispäällikön asunto, toimistotilat ja radistin huone. Nykyisin rakennus toimii kunnanvirastona.

Suojeluskunnan uuden talon, Vartiolan, vihkiäiset pidettiin 9.10.1939. (Kuva Annikki Järveläinen.)

Kärsämäen ensimmäinen paikallispäällikkö oli Heimo Koponen. Hänen jälkeensä tehtävää hoitivat Jaakko Ranto 1919-1924, O. Huotari 1924-1926, Israel Kangaskokko 1926-1927, Lauri Uitto 1929-1930, Heimo Kyllönen 1930-1931, Vilho Konola 1931-1931-1933, T. Nykänen 1933-1934. Viimeisenä oli Onni Koponen, joka toimi myös sota-ajan vastuullisena päällikkönä aina järjestön lakkauttamiseen asti.

Eino Kumpulainen

Seitsenvuotiaan muistikuva

Vuoden 1929 paikkeilla oli Kärsämäen ja Pyhäjärven suojeluskuntain yhteiset harjoitukset Venetpalon kylällä. Pyhäjärviset menivät aseisiin Mäkelän kalliolle. Kärsämäkiset lähtivät nuorisoseuralta ketjussa etenemään Mäkelän kalliota kohti. Vierelän peltojen kohdalle saavuttuaan pyhäjärviset avasivat kovan tulen. Kai heille oli jaettu paljon paukkupatruunoita. Silloin vanhemmat alkoivat juoksuttaa lapsiaan kotiin ja kyllähän meitä pelottikin se kauhea pauke.

Kai pyhäjärviset vetäytyivät Harjulan suuntaan, koska Mäkelän nurkalta alkoi kuulua kovaa ammuntaa, sanoivat, että konekivääri ampuu. Illalla sotilasosasto kokoontui Mäkelän pihaan. Siinä järjestäydettiin neliviin ja otettiin ojennusta ja pidettiin puheita. Senjälkeen osastot marsitettiin kylälle.

Kun yö oli nukuttu, me pojat aloitimme hylsyn keruun ja niitähän löytyi joka pojalle. Samoihin aikoihin oli harjoitukset myös Hakalan ja Someron kankailla. Siellä kans oli pojille hylsyjä!

Elli Svala

Kärsämäen naisten toimintaa

Vapaussodan aikana

Heti kun Kärsämäen ensimmäiset vapaaehtoiset miehet kokoontuivat, tiesivät naisetkin tehtävänsä. Järjestäytynyttä toimintaa ei ollut, mutta suojeluskunnan esikunta tiesi, että naisille annetut tehtävät tulivat hoidetuiksi.

Kun suojeluskunnalta pyydettiin muonatarvikkeiden keräystä paikkakunnalla, panivat naiset sen heti toimeen. Sen ajan puuhanaisista mainittakoon innokkaimmat: Maija Virokannas, Olga Halonen, Impi Kyllönen, Martta Gredt, Marja Ranto, Naimi Lehtola ja Tyyne Lystilä.

Vapaustaistelu vei meidänkin paikkakunnalta monelta vanhalta äidiltä pojan, tyttäreltä veljen tai sulhasen. Mutta Korkeimman tahtoon tyytyen kestivät naiset senkin tietäen, että miehet olivat tehneet sen, minkä jokainen isänmaataan rakastava nuorukainen olisi tehnyt.

Suojeluskunnan 20-vuotisjuhlassa 7.11.1937 op. Wassisen ottama kuva. **Takaa vas.:** Pirttiaho Juho, Tuominiemi Vilho, Koponen Iivari, Tuominiemi Risto, Ristinen Matti, Kyllönen Heimo, Kivelä, Koponen Onni, Ruotsalainen Samppa, tuntematon, Lampela Arvi, Nikula Janne, tuntematon, Koski Juho, Kytölä Mikko, Koponen Eino. **Edessä vas.:** Ruutikainen Väinö, Kujala Taavi (aluepäällikkö), Kyllönen Frans, tuntematon, Ranto Arvo, Kallio Heikki, Ristinen Aaro, Lapiolahti Arvo, Friis Kaarlo, Myllymäki Erkki, Luomajoki Leunu, Mäntylampi Erkki, Kasanen Kalle, Kujala Pasi, Noponen Leonard, Junno Aate, Kangas Lauri, Perälä Arvo, Mäntylampi Martti, Kalliosalo Olavi, Kuusio Martti, Lintula Samppa, Pentikäinen Vilho, Mannermaa Aappo, Kainulainen Paavo, Pietikäinen Olli, Arvola Viljo, Huttunen Konsta, Ollanketo August, Laitinen Markus. **Lotat edessä vas.:** Kujala Tyyne, Kangas Annikki, Kyllönen Reeta-Kaisa, Saari Hilja, Hukka Selina, Mannermaa Nanni, Hatunen Sylvi, Kyllönen Hanna, Arvola Elvi, Karjalainen Vieno, Kangas Aino, Nikula Marketta, Jokitalo Tyyne, Ruutikainen Aili, Puusaari Anna, Westerholm Lyyli (puh.joht.), Sutela Laina, Grönroos Eeva. **Takarivissä:** Koponen Elli (tyttöjen ohjaaja), Ruutikainen Elli, Lapiolahti Helmi, Kokko Hilda.

Lotta-Svärd

Lotta Svärd-järjestön Karsämäen paikallisosasto perustettiin 12.3.1920. Vuonna 1938 jäseniä oli 93, joista viisi koulutettua. Ompeluseuratoiminta aloitettiin 1924, hiihtomerkkien suorittaminen 1927. Keskusjohtokunnan neuvot on vierailut paikallisosastossamme neljä kertaa, piirikursseille on lähetetty lottia neljästi ja Tuusulan tyttötyön johtajakurssille osallistui Elli Koponen. Kyläosastot Porkkalassa ja Saviselissä aloittivat toimintansa keväällä 1937.

Vapaussodan rintamamiehille osastomme on tahtonut aina osoittaa kiitollisuutta. Keväällä 1938 lotat ompelivat rintamamiesyhdistykselle lippun, joka nyt on Karsämäen kotiseutumuseossa. Aikaisemmin oli jo ommeltu suojeluskunnan lippu. Nämä kaikki tehtiin merkkäamalla, painotöitä ei silloin tunnettu.

Toukokuun 12.päivänä, Lotan päivänä 1938 avattiin lottakioski. Se oli tien risteyksessä entisen Säästöpankin paikalla. Se tuottikin niin hyvin, että saimme silloin valmistuneeseen Suojeluskunnan taloon ruoka- ja kahvikalustot. Toimintamme helpottui, kun saatiin omat tilat ja kalustot.

Ensimmäiset iltakurssit olivat keväällä 1938 muonitus- ja lääkintäjaostossa. Kurssien päätteeksi oli kirkossa juhlatilaisuus, jossa 25 lottaa antoi lottalupauksensa, ennestään heitä oli 25. Pitempiaikaisina sihteereinä toimivat Hilja Kyllönen ja Anna Puusaari. Iältään vanhin alusta lähtien toiminut lotta Briitta Kangaskokko oli paikallisosaston kunniajäsen vuonna 1938.

Pitkäaikainen puheenjohtajamme Lyyli Varsta kirjoitti Kuormarenkilehdessä kesällä 1939 suojeluskunnan 20-vuotisjuhlan aikoihin lottatyöstä: *Karsämäen paikallisosasto pyytää olla yhtenä renkaana siinä ketjussa, joka sitoo kansamme naiset maamme puolustustyötä tekemään. Suokoon Jumala sen kestää uskollisena kohdallaan.*

Omia kokemuksiani

Kun minä tulin mukaan lottatyöhön, ei pikkulottajärjestöä vielä ollut. Minäkin monen muun tavoin menin vain isojen lottien tilaisuuksiin. Me pyöriskelimme kaikessa mukana ja oli sitä touhua ihan tarpeeksi. Suurin ihanuus oli se, että sai olla mukana palvelemissa isänmaata. Se oli aivan juhlallista. Meillä oli lottapuvutkin niinkuin isoillakin ja tunsimme itsemme tärkeiksi. Varsinaiset säännöt pikkulotille tulivat virallisesti 1932. Oli niin paljon pikkulottahalukkuutta, että säännöt syntyivät aivan olosuhteiden pakosta. Ne tehtiin Ylivieskassa ja otettiin sitten käyttöön.

koko maassa. Kärämäellä pikkulottatoiminta alkoi virallisesti 1934, jolloin minä olin jo täysin isojen lottien riveissä.

Pääasia meillä oli auttaa kaikessa suojeluskuntalaisia. Me muonitimme ampumaharjoituksissa. Silloin ei ollut pitopalveluja, joten lotat pyydettiin muonittamaan kaikenlaiset juhlat, maatalousnäyttelytkin, joita täällä silloin pidettiin. Kun oli metsäpalo, lotat veivät sammutusmiehille sapuskaa, suojeluskuntalaisethan olivat palokuntalaisia. Lotille ilman muuta kuului suojeluskuntatalon siivous ja kaikenlainen järjestyksen pito. Pidimme ompeluiltoja, virkkasimme, neuloimme, kehräsimme ja kudoimme ja saaduilla varoilla tuimme suojeluskuntalaisia. Kioskilla ja lottakahvilassa oli vakituinen emäntä ja me vapaaehtoiset vuorottelimme apuna. Lyyli Varsta muistutti meitä, että itsekunkin tuli käydä kotikylälään sairaiden ja vanhusten luona auttamassa.

Suojeluskunnan 20-vuotisjuhlassa sk-talon terassilla. **Takana vas.:** op. Sutela, Maija Grönrus, Vieno Karjalainen, Marketta Nikula, Anna Puusaari, Tyyne Jokitalo, Helmi Keskitalo. **Kolmas rivi edestä:** Tyyne Porkankangas, Reeta Kyllönen, Nanni Mannermaa, Aili Ruutikainen, Elli Koponen. **Toinen rivi:** Annikki Kangas, Hilja Saari, Hanna Kyllönen, Sylvi Hatunen, Elli Ruutikainen, Aino Kangas, Elvi Arvola, op. Hukka, Hilda Aho ja Lyyli Westerholm. (Kuva Elli Svala)

Meillä lotillakin oli oma pesäpallojoukkue. Kesäillat harjoiteltiin ja käytiin naapuripitäjissä pelaamassa. Kerrankin voitimme Haapaveden suojeluskuntalaiset kotikentällämme. Harrastimme yleisurheiluakin, mut-

ta hiihto oli ylivoimainen lajimme. Osallistuimme piirikunnallisiin kilpailuihin joka vuosi. Viimeiset olivat Haapavedellä 1938. Lotilla oli 10 kilometrin hiihto ja meitä oli 51 osanottajaa. Ei minulta huonosti mennyt, olin kuudes. Välillä pojat kertoivat, että olin johdossa, mutta sitten Askon törmältä jäälle huristaessani auringon kilo häikäisi silmät ja hiihdin liian kauas jäälle, kun latuja meni ristiin rastiin.

Pikkulottia työssä. **Edessä vas.:** Helli Eskola, Annikki Martikainen, Enni Ruutikainen. **Takana vas.:** Martta Suvanto, Mari Hällinen, Kaisa Pyrrö ja Marjatta Kyllönen. (Kuva Elli Svala)

Siellä vanhalla suojeluskunnan talolla se paras nuoruus kului ja jäi kauniita muistoja, päällimmäisenä suuri rakkaus isänmaahan, joka oli vielä niin nuori ja haavoittuva. Me olimme kuin suuri, yhteinen perhe, kun kokoontuimme suojeluskunnan talolle tilaisuuksiin. Jos joku oli poissa, häntä kyseltiin ja kaivattiin.

Nykyajan nuori ei usko, miten kallista meidän nuoruutemme oli ja miten pyhä itsenäisyytemme, kuinka suurta juhlaa oli Suomen lipun nosto salkoon. Kun se hulmahti sinitaivaalle, se kertoi meille: *Pidä minut pyhänä, minut on kalliisti lunastettu. Vaalikkaa sitä.* Ei koskaan unhoitu ne isänmaalliset juhlat, ne mieskuoron laulamiset isänmaalliset laulut ja juhlapuheet. Ne upposivat nuoreen ihmiseen aivan sydämen sopukoihin.

Minä säälin nykyajan nuoria, he ovat jääneet paljon saaliiseen elämältä,
kun ne tunteet puuttuvat heiltä.

☩ Jumalan pelko olkoon elämäsi suurin voima!

♥ Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi!

☩ Aseta korkealle lotta-ihanteesi. Vain oikeamielisenä,
puhtaana ja raittiina voit olla oikea lotta!

☩ Vaadi aina ensin itseltäsi!

☩ Ole hyvä!

☩ Ole uskollinen vähäisimmässäkin!

☩ Muista vastoinkäymisten kohdatessa päämäärämme
suuruus!

☩ Kunnioita ja auta lotta-sisariasi heidän työssänsä,
siten vahvistuu yhteistunto!

☩ Muista menneitten sukupolvien työ. Kunnioita van-
huksia, he ovat tehneet enemmän kuin me!

☩ Ole vaatimaton esiintymisessäsi ja puvussasi!

☩ Alistu itsekuriin, siten korostat järjestyksesi!

☩ Lotta, muista edustavasi suurta, isänmaallista järjes-
tystä. Varo tekemästä mitään, mikä sitä vahingoittaa
tahi sen mainetta loukkaa!

Vanha hyvä aika

Rauhanvuodet 1919-1939 muistettiin kauan *vanhana hyvänä aikana*. Kehityksen aikaa ne ainakin olivat. Koko lainsäädäntö ja yhteiskuntajärjestys luotiin vastaamaan tasavallan tarpeita. Oli pula-aika ja poliittiset erimielisyydet. Kuitenkin haavat arpeutuivat niin, että sisäministeri Urho Kekkonen saattoi lausua Messuhallissa kansalaiskokouksessa lokakuussa 1939:

Suomi on viime vuosina toteuttanut kaksi perushankintaohjelmaa: aseistanut maan asemaa vastaavan armeijan sekä luonut edellytykset eri kansalaispiirien väliselle luottamukselliselle yhteistyölle valtiossa valtion hyväksi.

Leander Rauma Vapaustaistelijan muistolle

Pauhaava myrsky
kuinka humisetkaan,
kuinka humisetkaan,
päällä maan.

Nyt sankari saapui,
mi taistohon vaipui.
Siis rauha vaan.
Sulle rauha vaan.

Nyt humisevat tuulet
sun kumpusi yllä,
sun kumpusi yllä.
Se suo lohtua kyllä.

Viihtyy jo hirsy
kokonaan,
kokonaan
ja tyyni saa.

Nyt isänmaan helmaan
jo sankari kulkee,
sankari kulkee -
maa syliinsä sulkee.

On kallein sankarin
viimeinen hetki,
elon viime hetki,
kun päättyy jo retki.

Aalto jo läikky,
rannalle väikky
valkamaan -
valkamaan.

Sä urhona taistelit,
sun oli voitto.
Sun oli voitto
ja vapauden koitto.

Silloin armo on ihanin,
niin - suurin voitto
elämän voitto.
Ja alkavi taivahan soitto

Et kiitosta tahtonut,
taistelit vainen.
Sä taistelit vainen.
Se ol' matkasi mainen.

Sotaan 1918 osallistuneiden asevelihauta. Laattojen alla lepää 11 vapaus-
soturia. 1920 - 1930-luvuilla oli ajatuksena, että kaikki vapaus soturit
haudattaisiin yhteiseen asevelihautaan. Mutta sotien jälkeen tilanne
muuttui ja hautapaikalla oli tilanpuutettakin. Omaiset alkoivat haudata
vainajiaan omiin sukuhautoihinsa. Heidänkin muistokiviinsä aseveljet
ovat nyt kiinniittäneet vapaus soturin hautakivitunnuksen.

Talvisota 1939 - 1940

*Tuli aika, kun tykkien jyly
määräs maallemme kohtalon tylyn.
Isä lähti ja lupasi tulla.
Äiti otti poikansa liki.
Oli otsalla henkinen hiki.*

(Jussi Pellikka)

Ukkonen lähestyy

Ennen talvisotaa Kärämäellä seurattiin maailman menoa tiiviisti. Luettiin lehtiä ja keskusteltiin. Villedän kahvilassa oli radio 1938. Sinne venetpalot kokoontuivat iltaisin kuuntelemaan ja keskustelemaan maailman menosta. Sisällä poljettiin vuoron perään paikoilleen tuettua polkupyörää, jonka dynamo jauhoi sähköä radion käyttövoimaksi. Ulkomaankatsaukset tulivat yhä huolestuttavammiksi. Kotimaan kohdalla tuli sellainen tunne, ettei kansalle kerrottu kaikkea, mitä Helsingissä puuhattiin. Kävi niin kuin marsalkka Mannerheim myöhemmin totesi muistelmissaan: *Kansa vaistomaisesti reagoi vaaran johdosta, niin että tavallisella miehellä oli aavistus siitä ennen ja paljon voimakkaampana kuin hallituksella ja eduskunnalla.*

Elli Svala muistelee:

Mieheni oli Petsamossa englantilaisten Nikkelissä töissä. Hän tuli käymään kotipuolella huhti-toukokuun vaihteessa 1939. Odotin ensimmäistä lastamme. Mieheni tahtoi minua mukaansa Petsamoon, mutta äitini ei päästänyt. Hän oli varma, että kohta syttyisi sota Suomen ja Neuvostoliiton välille.

Heikki Niemiaho Kärämäen Saviselästä oli Oulussa oppikoulussa. Hänen kauttaan tuli huhuja, että oppikoulumaailma kuohui. Akateeminen Karjala-Seura oli käynnistänyt vaapaaehtoisten värväämisen linnoitustöihin Kannakselle. Se oli kansanliike silloin. Saviselästä linnoitustöihin osallistuivat Heikki Tiikkainen, Viljo Kiiskinen ja Jussi Laukkanen, Rannankylältä Kaarlo Eskola. Käytännön järjestelyistä huolehtivat suoje-luskuntalaiset ja lotat. Reino Aittamaa kertoo:

Kesällä 1939 varuskunnassamme oli poikkeuksellista toimintaa. Kasarmillamme kävi runsaasti reserviläisiä, jotka olivat menossa Karjalan kannakselle linnoitustöihin ja sinä kesänä elokuussa pidettiin suuret suomalaiset taisteluharjoitukset. Tällöin siellä kokeiltiin myös kenttäpostin toimintaa.

Harjoitusten päätteeksi pidettiin Viipurissa suuri paraati. Mukana ollut Arvo Lystilä muistelee: *Oli niin kuuma, että monet pyörtyivät siinä hommassa. Puolustusministeri antoi paraatin jälkeen lausunnon: Suomalaisen sotilaan kestävyys, liikuntakyky ja mukautuminen sodan edellyttämiin olosuhteisiin on verraton.*

Syyskesällä saviselkäläinen maanviljelijä Viljo Kiiskinen sanoi :

- Tänä päivänä me varmasti tiedämme, että kohta Ryssä hyökkää!

Todellisuudessa ei sodan enteiden oivaltaminen ollut vaiston varassa. Suojeluskunta oli hyvin perillä todellisesta vaaratilanteesta. Suojeluskunnan valtakunnallinen lehti Hakkapeliitta kirjoitti siitä jo 1938, samoin

Suojeluskunnan Raahen piirin oma lehti *Kuormarenki*. Vuoden 1939 alussa Uudenmaan Sk-piirin piiripäällikkö evl A. Kuistio tarkasteli Sarkatakki-lehdessä Euroopan kriisitilanteita vuonna 1938. Hän lopetti vetoomukseen: *Synkät rajuilman pilvet pimentävät alkavan vuoden taivaanran-toja kaikilla ilmansuunnilla. Sota uhkaa. Sinä tiedät velvollisuutesi. Täytä ne tinkimättä, jotta kansamme puhtain tunnoin voisi vastaanottaa kohtalonhetkensä, joka sen osaksi piankin voi olla säädetty!* Virallinen Suomi piti tällaisia kirjoituksia vaarallisina. Pelättiin, että Neuvostoliitto voisi tulkita ne provokaatioksi. Kuistio vapautettiin tehtävistään tämän ennustuksensa vuoksi.

Vaikka hallitus rauhoitteli kansaa, pahimman varalle valmistauduttiin. Sanomalehti Liitto otsikoi 29.1.1939: *Koko kansa mobilisoitava puolustustoimintaan sodan sytyessä.* Pienehköjä ryhmiä reserviläisiä kutsuttiin kertausharjoituksiin.

Vas. Onni Saaranen, Matti Hankala ja Yrjö Madetoja 12.5.1939 Niinisalossa kertausharjoituksissa. Silloin oli Kärämäeltä 300 miestä kohentamassa sotilastaitojaan: sotilaat 21 vrk, aliupseerit 25 vrk ja reserviupseerit 30 vrk. Loppupuheessaan kenraali mainitsi lähestyvistä sodan uhasta. (Kuva Yrjö Madetoja)

Ribbentropin ensimmäisen Moskovan matkan tuloksena syntynyt Saksan ja Neuvostoliiton välinen hyökkäämättömyyssopimus elokuun 23. päivänä 1939 hätkähdytti ihmisiä. Liitto-lehdestä luettiin: *Tieto hyökkäämättömyyssopimuksesta otettu kaikkialla maailmassa, yksistään Saksassakin,*

vastaan suurella hämmästyksellä. Sopimuksen solmiminen tietää poliittisten laskelmien pettämistä ja lisää Euroopan tilanteen sähköistymistä.

Jo viiden päivän kuluttua kuultiin sopimuksen seurauksista. Heimo Svola oli Porkkalassa Eetu Noposen kaurapellolla apupoikana, kun palvelija Hilja Arvola toi pellolle kahvia ja kertoi viimeiset radiouutiset.

- Saksa on hyökännyt Puolaan!

Se pani ajattelemaan. Suomen sotaan ei kuitenkaan haluttu uskoa. Maan johto antoi puolueettomuusjulistuksen ja vaati: *Puolueettomuustahomme tulee ilmetä myös teoissa.* Ulkoministeri Erkki uskoi: *Mahtavimman valtio ei voi olla jossain määrin kunnioittamatta puolueettomien maiden oikeuksia saamatta itseään vaaralliselle pohjalle.* Saksa lupasi kunnioittaa Pohjoismaiden puolueettomuutta, mutta se ei estänyt saksalaisia pidättämästä ja upottamasta suomalaisia, selluloosalastissa olevia laivoja Pohjanmerellä ja Norjan rannikolla. Meriliikenteen vaikeutuminen nopeutti Petsamon radan suunnittelua ja puukaasutinmoottoreiden kehittäilyä. Muuten Suomessa elettiin mahdollisimman normaalia elämää. Olympiakisojen maratonrataa valmisteltiin kaikessa rauhassa *stadionin läheiseen vilpoiseen metsämaastoon.* Olisihan vuonna 1932 solmittu Neuvostoliiton ja Suomen välinen hyökkäämättömyyssopimus voimassa vuoden 1945 loppuun asti. Kärämäellä tuumittiin yleisesti:

- Puola on kaukana, ei se tänne vaikuta.

Mutta sittenkin! Hilikka Ristinen kertoo: *Vuosi 1939 elokuusta lähtien on jäänyt mieleeni pelottavana aikana. Silloin Saksa hyökkäsi Puolaan ja yleisen mielipiteen johdosta tajusin tilanteen äärimmäisen jännittäväksi.*

Heikki Noponen kertoo:

Aliupseerikoulutukseni Koriolla päättyi elokuun lopussa 1939 ja meistä oli valittu 2. 9. Haminassa alkavaan reserviupseerikoulutukseen lähtijät. Kokoonnuimme Kouvolan asemalle kuljetusta varten. Poikia oli asemalla tuhatkunta, sillä samassa kuljetuksessa menivät koko maan koulutettavat. Oli aikainen tyyni aamu, kun odottelimme junan lähtöä. Silloin alkoi voimakas kovaääninen huutaa:

HUOMIO! HUOMIO!

Hiljennyimme kaikki kuuntelemaan, mitä erikoista oli tulossa. Sitten kuuluttaja julisti:

SAKSA ON HYÖKÄNNYT PUOLAAN. Ja sitten tuli tarkempia tietoja hyökkäyksestä. Utinen oli yllättävä, järkyttäväkin ja kaikille oli silloin jo selvä, että pian ollaan mukana sodassa mekin.

Koulutus Haminassa tapahtui rauhanmukaisissa oloissa. En muista mitään tapahtumaa, jossa koulutus olisi häiriintynyt mahdollisen sodan odotuksen tai pelon takia.

Viron liukuminen Neuvostoliiton vaikutuspiiriin syyskuun lopussa 1939 herätti pelkoa sitäkin enemmän. Hyväuskoisimmatkin alkoivat menettää toivoaan rauhan säilymiseen. Suomen kaupunkeja alettiin evakuoita. Kärämäen kunta lupautui sijoittamaan 600 kaupunkilaista yksityiskoteihin.

Syyskuun alussa 1939 kolmisen viikkoa sitten kotiutetut 1917 syntyneet varusmiehet kutsuttiin uudelleen palvelukseen, kertausharjoituksiin.

Neuvotteluja

Viron lisäksi Latvia ja Liettua olivat solmineet täydelliset avunantosopimukset Neuvostoliiton kanssa. Lokakuun 5. päivänä oli Suomen vuoro saada kutsu Moskovaan neuvottelemaan *erinäisistä poliittisluontoisista ja taloudellisista kysymyksistä, joista aikaisemmin on käyty keskusteluja.* Muutamaa päivää ennen eräs saksalainen poliitikko oli verrannut Saksaa brittiläiseen imperiumiin selittäen: *Näiden molempien suurvaltojen yhteinen etupiiri ulottuu aina Suomen rajalle saakka, jota maata kohtaan Saksa tuntee perinnäistä ystävyyttä.* Viimeistään tästä osattiin päätellä mihin etupiiriin Suomi kuului.

Tukholman-lähettiläs, valtioneuvos Paasikivi lähti Moskovaan neuvottelemaan Neuvostoliiton tukikohtavaatimuksista ja muista odotuksista. Se päivä koettiin koko maassa kohtalonhetkeksi. Keskiviikkona 11. 10. 1939 luettiin Liitto-lehdestä suomalaisten terveiset neuvostojohtajille: *Suomen kansa tulee kestävämmän mielummin uuden koettelemuksen kuin sallimaan mitään sekaantumista kansalliseen elämäänsä.*

Neuvottelut alkoivat Moskovassa 12.10. Välillä valtuuskunta palasi saamaan lisäohjeita hallitukselta. Hallitus rauhoitteli huolestunutta kansaa: *Mitään lopullista ratkaisua ei tapahdu Suomen kansan ja eduskunnan tietämättä. Suomi ei ole valmis uhraamaan mitään sellaista, joka on sen kansalliselle olemassaololle välttämätön.*

Suomen tekemät huomattavat myönnytykset eivät tyydyttäneet neuvostojohtajia. Molotov ilmoitti kantansa: *Me tulemme kulkemaan tietämme, johtakoon se sitten minne tahansa - murtaen kaikki esteet, olivatpa ne mitä laatua tahansa.*

YH - Ylimääräiset harjoitukset

Lokakuun kahdentenatoista 1939 suojeluskunnan viestintuojat lähtivät liikkeelle varhain aamulla. He toivat talo talolta miehille Raahen suojeluskuntapiiristä tulleet henkilökohtaiset ylimääräisiin harjoituksiin astu-

mismääräykset. Ne olivat olleet valmiina jo kolmisen viikkoa suojesluskunnan Kärämäen osaston kassakaapissa. Kärämäellä jakelutehtävään oli määrätty mm. Olli Pietikäinen, Mikko Kytölä, Lassi Kangaskokko, Erkki Myllymäki jne. Joka kylällä oli oma miehensä. Mannerheimin ehdotuksesta liikekannallepano tapahtui näin vaivihkaa, ilman julkista kuulutusta. Ei haluttu häiritä Moskovan neuvotteluja. Pääministeri Cajander rauhoitteli kansaa: *Käsitys, että Suomea uhkasi välitön vaara, ei voi olla oikea. Maamme vastustuskyvyn murtaminen vaatisi suhteettoman suuria uhrauksia. Suomi ei häiritse kenenkään naapurirauhaa, mutta se on varuillaan.*

Litt. YH

№ 279452 * **KÄSKY** Sarja *101*

saapua reservin ylimääräisiin harjoituksiin.

Res.alik. Niemelä, Matti Juhonp.
Reservin alikersantti ja täydellinen nimi

Kärämäki, Venetpalo.
Osoite

Nojautuen aseveloituslain 7 §:n 2 momenttiin ja aseveloituslain soveltamisesta annetun asetuksen 104 §:n 3 momenttiin, on Puolustusministeriö määrännyt Teidät kutsuttavaksi reservin ylimääräisiin harjoituksiin, ja on Teidän viimeistään...

...tulla sen jälkeen, kun Te olette saaneet tähän käsikyn lähettämän lähintä tietä

Kärämäen kirkonkylään jossa Teidän on ilmoitanduttava

Kunnantalolla **sunnuntaina lokakuun 15 p:nä klo 12.0**
Sotilaspiirin päällikkö.

Tämä käsiky on esiteltävä lähtönsenulla leimattavaksi, ja kelpaa se leimaa

Hippuna 3 luokassa.

Lähtöasema:
Lähtöaseman nimi- ja päiväleima

Määräaika: Oulu.

Huom! Tätä käsiky ei luovuteta komandoköörille.

Sunnuntaina lokakuun 15. päivänä oli määrä kokoontua Suojeluskunnan talon pihalle Kärämäen kirkonkylälle. Kyytimiehenä ollut Paavo Hangasmaa muistaa, että silloin oli vuodenaikaan nähden lämmin ilma. Ilalla jäähtyi, piha-alue ja tie olivat rousteikkoisia.

Suojeluskuntalainen, alikersantti Martti Mäntylampi järjesteli miehiä paikoilleen. Ryhmityttiin neliöksi. Rovasti Torvela piti vakavan lähtösaaran. Veisattiin virsi *Jumala ompe linnamme*. Miesten kasvoista näki, että tilanne oli kohtalomainen. Suojeluskunnan puolesta puhui Kalle Kasanen:

- Nyt lähdetään puolustamaan isänmaata.

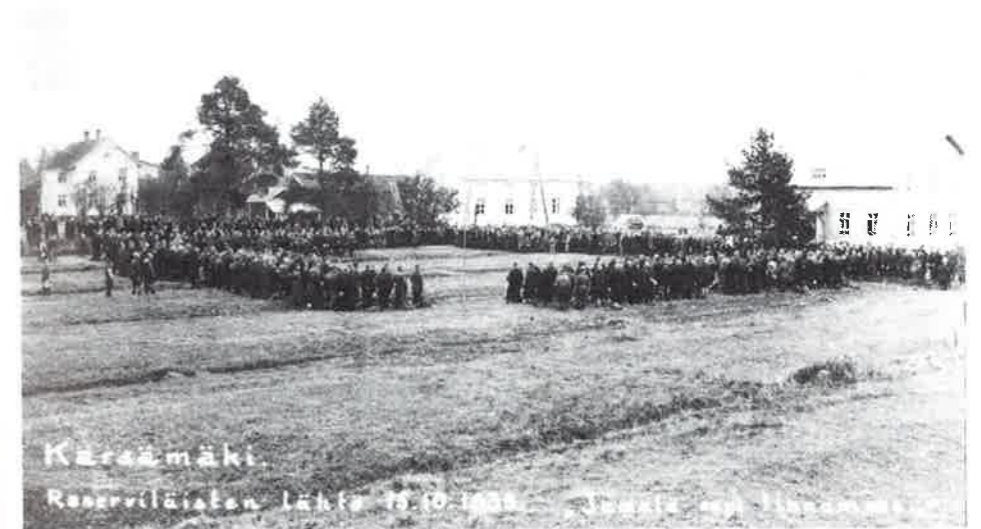
Samppa Ruotsalainen lausui Aleksis Kiven runon *Suomen maa*.

*Maa kunnasten ja laaksojen,
mi on tuo kaunoinen?
Tuo hohteas kesäpäivien,
tuo talven suven ihanan,*

*mi ompe soma maa?
Sen tuhansissa järvissä
yön tähdet kimmeltää.
Ja ympärillä kallioidin
soi siellä ääni kanteloidin
ja kultakummut kajahtaa.
Se ompe Suomen maa.*

Kun Samppa oli lopettanut, kansanrunoilija Leander Rauma puristi häntä kädestä ja sanoi:

- Tule takaisin, nuori mies!

Talvisotaan lähtö Konttilan kentältä. (Kuva Aune Hartikainen)

Useimmat lähtivät taipaleelle omissa varusteissaan. Paavo Svala muistaa, että Osuuskauppa jakoi ilmaiseksi norjalaisia ruudullisia sarkatakkeja. Se seurasi Paavoja koko sotareissun. Armeijassa hän sai lumipuvun, patruunavyön ja kokardin omaan lippalakkiinsa. Tällaista asepukeutusta alettiin kutsua *malli Cajanderiksi* ministeri Cajanderin puolustusvoimien hankintoja vastustavien lausuntojen vuoksi. Suojeluskuntalaisilla oli suojesluskuntapuvut ja kiväärit.

Lottien tarjoaman hernekeittoaterian jälkeen lähdettiin iltahämärissä hevosilla Haapajärveä kohti, kolme aina yhdessä kärryssä. Paavo Hangasmaan kyydissä olivat Reino Vikman, Kalle Salmela ja Heikki Eskonniemi.

Kuljetukseen tarvittiin sata hevosta. Kuusaalla ja Olkkolassa oli levähdyspaikat, siellä ruokittiin hevoset ja miehet.

Naiset olivat tyrmistyneitä. Monet heistä juoksivat kärryjen perässä Tervolan taakse asti. Sieltä palattiin hiljaisina kotiaskareisiin.

Miehet yöpyivät Haapajärven Nuorisoseuran talossa Kaunistossa. Maanantai-iltana noustiin Haapajärven asemalta junaan, härkävaunuihin, joihin oli laitettu kaminat ja makuulaverit. Satoi vettä taivaan täydeltä. Lähettiin jytkyttelemään Oulua kohti.

Nopea ja joustava liikekannallepano oli Suomen ensimmäinen valtti talvisodassa. Neuvostoliiton massiiviset ilmapommitukset olisivat olleet todella tuhoisia, jos liikekannallepano olisi ollut kesken vielä marraskuun viimeisenä päivänä.

Tiistai-aamun valjetessa oltiin Oulun asemalla, siellä oli upseereita vastassa. Taavi Kujalasta tuli kärsämäkisten komppanianpäällikkö koko talvisodan ajaksi. Mentiin Oulun Lyseolle. Siellä muodostettiin joukkueet.

Ensimmäinen joukkue, johtajana luutnantti Suupohja. Toinen joukkue, johtajana vänrikki Porma. Kolmas joukkue, johtajana vänrikki Kannel. Neljäs joukkue, johtajana vänrikki Laaksonen.

Pokkitörmällä oli JR25:n neljäs, viides ja kuudes komppania. Nämä olivat reservijoukkoja, ikäluokat 1905 - 1916. Oulun joukoista suurin osa kuului everstiluutnantti Siilasvuon 9. divisioonaan.

Rajaloukkaus

Tiistaina 28.11.1939 oli Liitossa koko etusivun levyinen otsikko: **Moskova väittää suomalaisten ampuneen Kannaksella seitsemän laukausta rajan yli.** Molotovin nootti Suomen hallitukselle. Siinä ehdotetaan tutkimusta ja suomalaisten joukkojen peräyttämistä rajalta. Hallituksen vastausnootissa todetaan syyttömyys "rajaloukkaukseen". Kyseelliset tykinlaukaukset ovat venäläisten itsensä ampumia. Suomen hallitus on kuitenkin valmis neuvottelemaan rajavartiojoukkojen peräyttämistä rajalta molemmiin puolin. Maimilan tapaus ehdotetaan siirrettäväksi raja-asiamiesten tutkittavaksi.

"Suomalainen tykistö ei ole voinut ampua Kannaksella rajan yli. Ensimmäinen kevyt kenttäpatteri oli 20 kilometrin etäisyydellä rajalinjasta ja joukot kenttäjumalanpalveluksessa. Väitteen rajaloukkauksesta täytyy perustua väärinkäsitykseen", toteaa sotamarsalkka Mannerheim.

Maraskuun 28. päivänä Molotov sanoi irti Suomen ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen.

Sota alkaa

Oulussa kasarmilla oli harjoituksia, välillä joku aina pääsi lomallekin. Sinnekin kantautui tietoja, että suomalaiset olisivat ampuneet marraskuun 26. päivänä rajan yli naapurin puolelle Mainilassa. Mitä hulluja! Sitä ei kukaan uskonut. Tai ehkä sittenkin jotkut. Veikko Martikainen kertoo kapteeni Männystä, joka uskoi, että viinalla ja töpinälupauksilla erään alikersantin ryhmä olisi houkuteltu ampumaan nuo kohtalokkaat laukaukset. Uskonsa kullakin! Varmaa on, että Suomessa ei toivottu sotaa ja myöhemmin on moneen kertaan todistettu ja tunnustettukin, että laukaukset lähtivät Neuvostoliiton omista tykeistä. Sulo Henttonen kertoo:

Olin vielä asevelvollisuuttani suorittamassa Käkisalmissa Savon Jääkärirykmentissä, josta olisin vapautunut ennen sodan alkua. Silloin kutsuttiin joukkoomme viimeksi siviiliin päässeet aliupseerit ja niin me marsimme Rautuun, joka oli Neuvostoliiton rajapitäjä. Olimme majoittuneet taloon, jossa vielä asui talon väki. Lapset oli aikaisemmin evakuoitu Keski-Suomeen, mutta isäntä oli hakenut heidät edellisenä iltana takaisin kotiin, koska sodan syttymiseen ei uskottu.

Seuraavana aamuna, kun Suomen neuvottelijat olivat yöllä palanneet Moskovasta, olimme vielä nukkumassa, kun ensimmäiset ammuksiset tulivat talon lähelle pellolle. Meille tuli kiire linjoille ja talon väki jäi sekasortoiseen tilaan, jota säästi lasten kova itku. Tästä voi päätellä, kuka aloitti talvisodan.

AB:n Valistustoimiston tiedonantoja N:o 1

Oulussa marraskuun 30 päivänä

Vihollisemme rikkoneet rajarauhan.

Venäläiset lentokoneet heittäneet pommeja Helsinkiin, Viipuriin ja Ensoon. — Venäläisiä lentokoneita pudotettu alas.

Sotatila julistettu, ylipäälliköksi määrätty Mannerheim.

Tykistö toiminnassa Karjalan Kannaksella.

Oulun kasarmilla jaettiin miehille tiedote ensimmäisen sotapäivän tapahtumista. Martti Mäntylampi lähetti tiedotteen sisarelleen Hilalle Kärsämäelle. Kääntöpuolelle kirjoittivat terveisensä: Eino Pirttiäho, Martti Jaakola, Reino Hangasmaa, Tauno Saarikoski, Frans Harju, Onni Laitila, Hautajoen pojat, Yrjö Pentikäinen, Tauno Halonen, Mikko Marjomaa, Arvi Noponen, Erkki Mäntylampi, Frans Kyllönen ja Jussi Pirttisalo

Heikki Noponen oli reserviupseerikoulussa Haminassa: Marraskuun loppulla koulu alkoi lähetä loppuaan. Jouduimme lähtemään Pyhtään pitäjään Kotkan länsipuolelle niin sanotulle yhteistoimintaviikolle. Siellä jouduimme ensi kerran tekemisiin reserviläisten kanssa. Harjoitusvastustajamme reservipataljoona oli jostakin Oulun läheltä. Harjoitus oli normaalia sotaharjoitusta sillä erotuksella, että väliaikoina rakensimme meren rannikolla konekivääripesäkkeitä.

Majoituimme maastoon Haminasta mukana tuotuihin teltoihin. Oli marraskuun viimeinen päivä. Seuraavana päivänä oli määrä harjoituksemme päättyä ja meidän siirtyä takaisin Haminaan. Yö oli tyyni ja rauhallinen. Aamulla nousimme teelle ja aamupalalle ja aloimme valmistautua päivän palvelukseen siinä yhdeksän paikkeilla. Silloin alkoi kuulua mereltä päin voimakasta lentokoneen jyrinää. Kauan emme ehtineet sitä ihmetellä, kun horisonttiimme ilmestyi useita pommikoneita ja Kotkan edessä olevia linnakkeita alettiin pommittaa. Räjähdykset kuuluivat selvästi. Voimme vain todeta: NYT SE SOTA ON ALKANUT.

Päivä kului pesäkkeitä tehdessä ja lähtöön valmistautumisessa. Lähdimme autoilla takaisin Haminaan. Kotkan ympäristön maantiet olivat laajalta alueelta täynnä ihmisiä, jotka olivat lähteneet pommituksia pakoon.

Haminasta siirryimme heti Niinisaloon koulutustamme lopettelemaan. Kasarnit jouduttiin naamioimaan lentäjiltä suojaan. Minä jouduin naamiointipäälliköksi ja siinä olikin touhua tarpeeksi. Köysien avulla kudottiin havuista pitkiä mattoja, jotka vedettiin vinosti rakennuksen harjalta maahan. Köysiä työhön käytettiin ainakin kymmenen kilometriä.

Arvo Lystilä oli Joutselässä linnoitustöissä panostajana. Majoituspaikasta oli rajalle vain toista kilometriä. Venäläisillä oli Mainilanmäellä tähytyspalo. Siitä he pystyivät seuraamaan kaikki suomalaisten touhut. Arvo kertoo:

Marraskuun 30. päivän vastaisena yönä meidät herätettiin yhdeltä, pantiin päälle ja reput kuntoon. Sitten jatkettiin unia vaatteet päällä. Aamulla kello viisi se sitten alkoi. Komppania meni metsään Joutselän viereen tiensuunnassa odottelemaan naapuria. Minä jäin toisen pojan kanssa suuren kuusen latvaan, olimme siellä tähytämässä. Olihan se outo olo, kun muut olivat häipyneet. Metsiä myöten lähdimme toisten perään. Lintulan luostarin luona oli toinen linjojen paikka ja sinne me osuimme. Vartija kysyi tunnussanaa, onneksi muistimme sen. Vartija sanoi:

- Vähältä piti, pojat, meille sanottiin että tuosta suunnasta tulee vain vihollisia.

Reino Aittamaa oli lääkintäupseerikoulussa Viipurissa sodan alkaessa:

Koulumme lopetettiin heti ja aloimme luovuttaa koululta saamamme varusteet, jotka kerättiin patjapusseihin armeijan tavan mukaan. Tällöin eräs oppilaista, pastori Reino Kallio, ehdotti:

- Lauletaan laulu: "Kun sota soipi maallinen", koska nyt erottuamme saattaa olla, että emme enää tapaa toisiamme.

Vaikka kaikki eivät olleet ennen edes kuulleet tuota laulua, tuntui, että koko kasarmi raikui laulumme voimasta.

Oulussa 4.12.1939 malli Cajanderissa lähdössä rintamalle. Vas. Sakari Uhlgren, Fredrik Mäki ja Yrjö Madetoja. (Kuva Yrjö Madetoja)

Ensimmäisen sotapäivän tunnelmista Saul kirjoitti: *Suomeni saloilla 30. 11. 1939. Rakas sisko. En ole varma, miten kauan saamme olla kirjeenvaihdossa keskenämme, sillä alkaa olla sähköä täälläkin päin maankamaraa. Voin vakaasti sanoa, että onni on niin monenlainen ja kohtalomme vaihtelevainen ja kait se totta on. Luottakaamme vain Herraan, hän on antanut meille elämän ja Hän voi meitä suojella kaikista kärsimyksistä ja vaaroista tänäkin aikana.*

Jos saat tämän kirjeen, niin kerro terveiset sinne, ketä siellä vielä yleensä on. En tiedä, saatteko tämän jälkeen millaiset terveiset vai onko nämä viimeiset. Älä sentään epäile, että täällä elämän toiveet sammuu. Ei suinkaan! Vielä on into nuorekas ja käsi voimakas.

SUOMEN KANSALLE!

Me emme tule teidän luokseenne valloittajina, vaan Suomen kansan vapauttajina kapitalistien ja tilanherrojen pauttajina kapitalistien ja tilanherrojen sortosta. Alkäämme siis ampuko toisiamme, lopettakaamme sota ja kääntäkäämme aseemme teidän sekä meidän vihollisiamme vastaan, Cajanderin, Erkon, Tannerin, Mannerheimin ynnä muiden hallitusta vastaan.

Suomen sotilaat!

Sodan Neuvostoliittoa vastaan on syttynyt Suomen kansan pyövelien ja pöytämiesten hallitus. Te ette sotaa tarvitse. Sodan lopettamiseksi on karkoitettava Suomesta kaikki Suomen kansan pyövelit. Tämlän tehtävän suorittaa Suomen Kansainvälisen Tasavallan Kansanhallitus. Liittykää niihin sotilaitiin, jotka ovat siirtyneet Kansanhallituksen puolelle. Karkoitakaa hiitseen upseerit ja siirittäkää Suomen Kansanarmeijan riveihin!

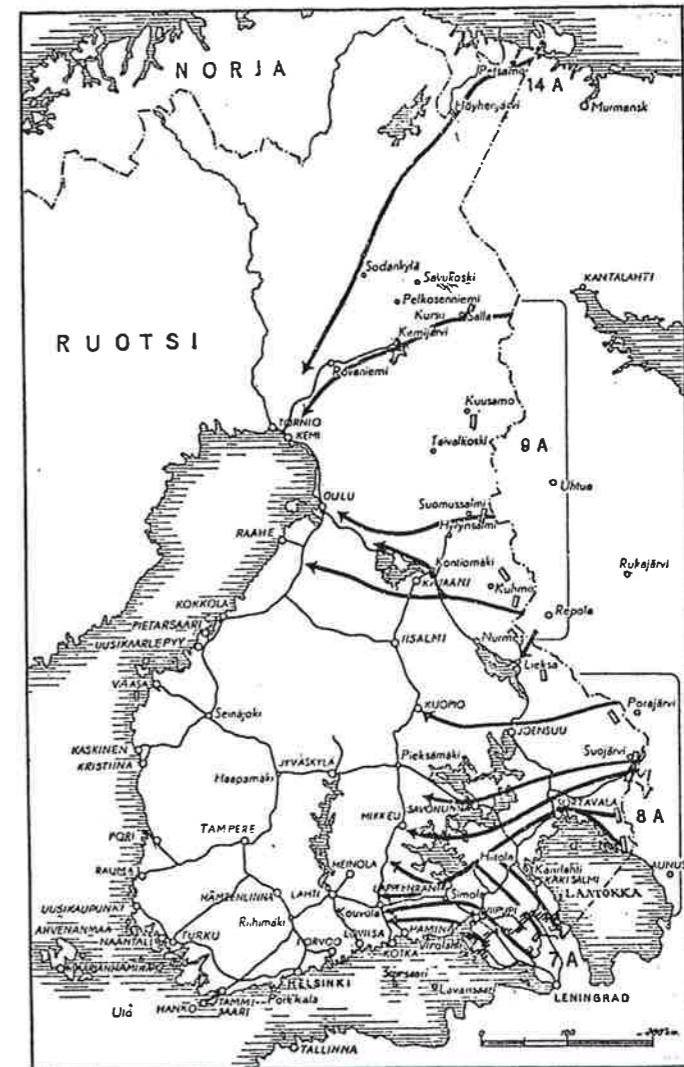
Pommien lisäksi Suomen kamaralle pudotettiin lentolehtisiä. Tämän tapaisia tiedotteita jaettiin lentokoneista koko sota-ajan niin rintamalle kuin sisämaahan.

Moskovan radio ilmoitti sodan toisena päivänä 1. 12. 1939, että Terijoelle oli perustettu Suomen kansanhallitus, jonka puheenjohtajana ja ulkoministerinä oli Otto Wille Kuusinen. Kansanhallitus antoi neuvostohallitukselle ne alueet Suomesta, joita se oli vaatinut sotaa edeltävissä neuvotteluissa Cajanderin hallitukselta. Samalla se toteutti Suomen ja Karjalan kansojen vuosisataisen toiveen, liittämällä Suomeen laajahkon alueen Itä-Karjalasta. Pian osottautui, että neuvostohallitus tunnusti vain Terijoen hallituksen Suomen hallitukseksi. Liitossa asiasta kerrottiin 5.12. viidennellä sivulla pienillä kirjaimilla: *Kuusinen on aloittanut "valtiotekonsa", tehnyt Suomea koskevan sopimuksen Stalinin kanssa. Ulkomailla todetaan, että sopimus on vailla kaikkea arvoa ja kansainvälistä luonnetta.*

Tutkijat ovat esittäneet monenlaisia arvailuja siitä, miksi Terijoen hallitus perustettiin. Syyksi on arveltu, että Neuvostoliitossa kuviteltiin, että Suomessa oli paljonkin kapinahenkeä silloista hallitusta vastaan. On myös esitetty, että sen avulla Neuvostoliiton johto saattoi näyttää ulkovalloille ja omalle kansalleen, ettei kysymyksessä ollut valloitusota, vaan ystävällisissä suhteissa toimivien kansojen yhteistyö.

Rintamalla olleet Kärsämäen miehet muistavat kuulleensa Terijoen hallituksesta vasta paljon myöhemmin. Kotirintamallakin se oli sellainen asia, ettei siitä oikein isolla äänellä puhuttu, Helli Ahlholm muistelee.

Terijoen hallituksen merkitys supistui noin 25000 miehen vahvuisen, pääasiassa suomensukuisista kansoista kootun kansanarmeijan kouluttamiseen ja propagandalehtisten toimittamiseen.

Vihollisarvoijoiden keskitys ja hyökkäyssuunnat talvisodan alussa. Kartta teoksesta: Suomen Marsalkan muistelmat. Otava 1954.

Eri teitä, eri kohtaloita

Prikaati Vuokko Kuhmon suunnalla

Kun sota syttyi 30.11.1939, oli JR25 vielä Oulussa. Oli tarkoitus, että se siirrettäisiin Kannakselle, jonne Suomen sodanjohto oletti päähyökkäyksen kohdistuvan. Mutta Neuvostoliitto pyrki nopeaan ratkaisuun ja hyökkäys alkoi kaikkien teiden suunnassa yhtä aikaa. Kun tilanne Kuhmossa

oli hälyttävä, Oulussa muodostettiin *Prikaati Vuokko*, jossa oli kärsämäkisten lisäksi pulkkisia, piipposia ja kestisiä.

Oulusta rintamalle lähdössä. Takana vas. Aaro Ristinen, Eino Hyvölä, Uuno Tikka, istumassa Mikko Myllymäki ja Eino Svala. (Kuva Maija Ristinen)

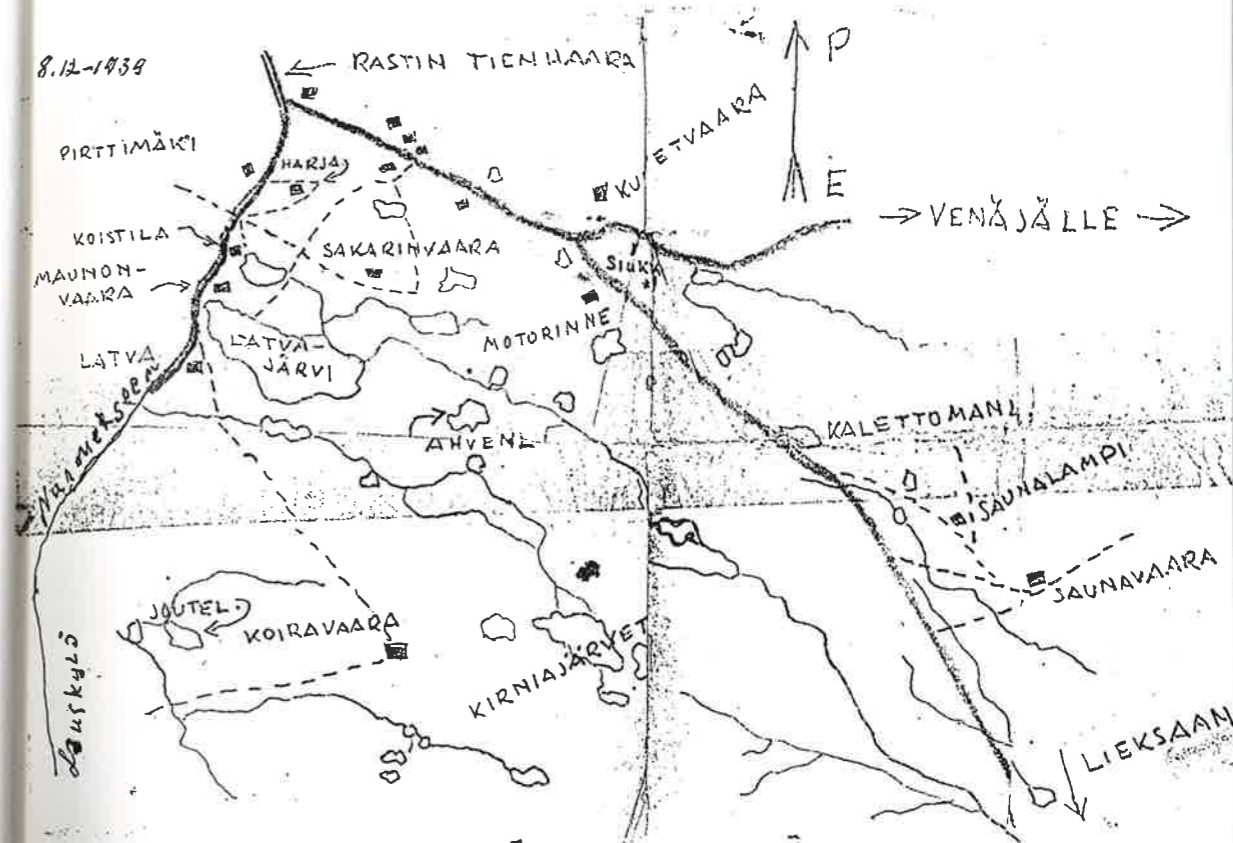
Mukana olleet Eino Svala, Yrjö Madetoja ja Erkki Mäntylammi kertovat:

Prikaati Vuokko lähti joulukuun neljännen päivän iltana Kuhmoa kohti. Kontiomäellä kohtasimme ensimmäiset sotavangit. Oli siinä Suomen katkaisijoita! Lunta oli noin 30 senttiä, kova pakkanen ja vangit olivat kesävarusteissa. Toisilla oli lyhennetty housunlahetta ja muutettu ylemmäs paikaksi. Matala nauhakenkä ja paljas sääri. Ja ne pojat sen kun porskuttelivat! Olipa joillakin tyhjä kivääri rautalankahihnasta olalla. Eino muistaa nähneensä vain kolme tai neljä vankia aseman rappusilla aivan kuin näytille tuotuina. He olivat ehkä Juntusrannasta tuotuja.

Junassa köröteltiin Nurmeksen Porokylään, siellä jossakin metsätaipaleella miehet ja kuormastot purettiin ja lastattiin kuorma-autojen lavoille, onnellisimmat pääsivät linja-autoihin. Joulukuun kuudennen päivän vastaisena yönä lähdettiin Kuhmoa kohti. Siellä oli mäkinen maasto ja kova pakkanen. Linja-autossa eivät hevosvoimat piisanneet. Joka mäen alla miesten täytyi nousta autoa työntämään. Autoilla mentiin mahdollisim-

man lähelle linjoja. Raunioahon tiehaarassa lähellä Rastin kylää hypittiin metsään ja komppanian päällikkö Tuavi Kujala ilmoitti:

- Nyt olemme työmaan laidassa. Ketä tuolta edestä päin tulee, saa surutta ampua. Siellä ei ole muita kuin vihollisia.

Tämä kartta taskussa miehet JR25:n neljäs komppania lähetettiin taisteluun 8.12. Kartan säilytti Eino Svala.

Raunioahon tiehaarasta noin kilometrin verran Rastin tiehaaran suuntaan oli Juurikka-aho-niminen tila ihan tien varressa. Taloon oli jäänyt neljä lehmää elävänä. Eero Flankkila teurasti ne toisten avustamana. Kaikki lihat otettiin talteen. Taavi Kujala otti puukkonsa ja viilteli yhden lihavan sonnin lonkasta nahan pois, sujautteli suuren kimpaleen paistia laukkuunsa ja sanoi:

- Tätä me, pojat, voidaan vielä tarvita.

Joulukuun kahdeksantena päivänä oli ensimmäinen kosketus viholliseen, suomalaisten sivustahyökkäys Saunajärven ja Rastin välisessä

maastossa. Viholliset olivat Saunajärven tiellä. Siinä hyökkäyksessä kaatui viisi Kärämäen miestä: Aukusti Martikainen, Johannes Kyllönen, Arvi Noponen, sekä Elias Eskonniemi aivan Einon selän taakse. Pataljoonan komentaja jääkärikapteeni Taube jäi kaatuneena Mämmelän pellon reunaan. Sinne ne jäivät muutkin kaatuneet. Ei ollut mitään mahdollisuutta mennä hakemaan.

Kuhmon taistelut olivat tuhoisia myös viholliselle. Kaatunut neuvostoliittolainen naisso-tilas Kuhmon Kesselissä. (Kuva Paavo Hatunen)

JR40

Oulussa

Osa Oulun reservijoukoista oli vanhalla kasarmilla. Kärämäeltä mm. Svalan Paavo, Ristisen Frans, Rätyn Heikki ja Rantalan Matti kuuluivat tähän porukkaan. Moskovan neuvottelut olivat rauenneet, koska Suomen valtuuskunta ei voinut suostua Neuvostoliiton vaatimuksiin.

Tilanteen vakavuudesta huolimatta ei ollut moniakaan, jotka olisivat uskoneet sodan alkamiseen. Oulustakin alettiin kotiuttaa reserviläisiä. Osa ehti jo lähteä, loppuilla oli lomapaperit taskussa ja reppu olalla. Silloin kuului vänrikin huuto:

- Lomapaperit pois! Kotiutus peruttu!

Paavo, Frans, Heikki ja Matti sanoivat yhdestä suusta:

- Nyt pojat lähetään! Meillä on lomapaperit taskussa.

He juoksivat portille. Kaikeksi onneksi vartija seiso i asennossa eikä kysellyt papereita. Pojat jatkoivat juoksuaan linja-autoasemalle ja nousivat Tauno Kyrön, piipposlaisen liikennöitsijän, linja-autoon. He pääsivät Kärämäelle hämärän kähmässä.

Kun Paavo Svala tuli kotiin, oli Elli-vaimo navetassa lehmän alla lypsämässä, pikku poika vasikan karsinassa ja tuvan pöydällä vasta keitettyä marjapuuroa.

Pelkosenniemen taistelut

Joulukuun kuudentena päivänä tuli uusi käsky. Paavo Svala oli Tapion ojalla Murtomäellä metsäojaa kaivamassa, se oja on vieläkin näkösällä. Lomautetut käskettiin Konttilan kievariin. Siitä heidät lastattiin *Intikkaan*, Osuuskaupan kuorma-autoon, joka purki kuormansa Oulun linja-autoasemalla. Siellä oli kokoontunut suuri joukko ihmisiä kuuntelemaan kiihtynyttä puhujaa. Paavo tunki itsensä joukon sekaan. Ilmari Kianto siinä piti puhetta. Hän oli päässyt viime tingassa karkuun Turjanlinnasta, venäläiset olivat vallanneet Suomussalmen ja koko kylä oli tulella. Suomalaisten taistelutaktiikkaan kuului polttaa vihollisen valtaan jäävät asumukset, jottei vihollinen voisi käyttää niitä majoitukseensa.

Kärämäen miehet vietiin taas Oulun Lyseolle, siellä järjestettiin yksiköt ja komppaniat. Paavo Svala ja useita muita kärämäkisiä tuli JR40:n toiseen komppaniaan. Vähän siinä äkseerattiin ja sitten kampsut kasaan ja härkävaunuun. Paavo Svala kertoo:

Jännityksellä tuumattiin, nytkähtääkö vaunut etelään vai pohjoiseen. Pohjoiseen ne nytkähtivät, lonksutettiin Kemin ohi, käännettiin Kemi-järvelle. Ensimmäisen joukkueen johtajana oli vänrikki Pietiläinen, toisen vänrikki Tolvanen. Komppanian päällikkö oli Tourula. Isokylässä majoitimme autioihin taloihin, saunoimme ja lepäsimme.

Lauantaina joulukuun 17. päivänä meidät rahdattiin kuorma-autoilla Pelkosenniemelle suoraan asemiin tien varteen. Vihollinen oli aivan joen takana. Siinä sitten saatiin tulikaste. Olin taistelulähettinä, eihän siellä puhelimet toimineet. Olin menossa Kytölän Eskon ohitse. Häneltä oli joutunut hukkaan ampujan apulainen ja Esko kysyi:

- Onko sinulla pikakiväärin lippaita?

- En minä ole sinun lippaankantaja, vastasin.

Siihen suhahti kuulasuihku, piilottelin vähän aikaa päätäni ja jatkoin matkaani. Siltä paikkeilta Esko löytyi seuraavana päivänä.

Vihollinen oli ylittämässä Kitisen jokea. Komppanian päällikkö sanoi, että tiellä oli miina, joka piti siirtää vihollisen tankin alle, mutta hänen oli

vaikeaa määrätä siihen ketään, koska tehtävä oli vaarallinen. Hän lupasi 14 vuorokauden loman sille, joka lähtisi vapaaehtoisesti odottamaan tankin hyökkäystä ja vetämään miinan telaketjun alle. Komppanian päällikön lähettinä tarjoutuin tehtävään. Komppanian päällikkö neuvoi paikan ja vaihtoi kiväärini omaan konepistooliinsa sekä antoi käsikranaatteja kaiken varalle. Kyyhötin alhaalla tien sivussa koivun juurella. Tankki tuli pohjoisesta telaketjut kalisten ja avasi tulen oikean puoleista tien sivua pitkin.

Tankki tuli kohdalleni, nykäisin narusta, mutta jostain syystä miina ei räjähtänytkään. Tankki käännähti poikkitien tulittamaan tien toista puolta. Jäin tankin ja hyökkäävien vihollisten väliin. Juoksin matalana tankin telaketjun vierestä toiselle puolen tietä ja pääsin lumessa ryömien pois vihollisen seasta. Lumipuku ja pimeys suojasivat minua.

Tankin perässä marssi tien täydeltä vihollisia. He ampulivat lonkalta ja huusivat:

- Uraa! Uraa!

Vihollinen pureutui joen länsirannalle lossin ja Pelkosenniemen kylän väliin ja antoi kranaattitulta. Suomalaiset joutuivat luovuttamaan asemat ja perääntymään. Seuraava päivä meni näissä asemissa. Sitten yöllä suomalaiset tekivät vastahyökkäyksen vihollisen asemiin ja työnsivät ne takaisin joen yli. Siinä taistelussa kaatui paljon vihollisia. He tulivat huolettomasti, koska heille oli kerrottu, ettei vastusta tulisi, suomalaiset ottasivat heidät riemuiten vastaan vapauttajina. Heitä oli jopa varoitettu marssimasta epähuomiossa Ruotsin rajan yli.

Mustatukkaista, vinosilmäisiä poikaparkoja läjittäin! Suomalaisen marssi jatkui, menimme lossilla Kitisen yli. Taistelimme moninkertaista ylivoimaa vastaan. Osastomme tuhosi vihollisen kuormaston Savukosken tiellä. Käyttäen koukkausta sivusta saimme suuren sotasaaliin, kymmeniä kuorma-autoja. Torvisoittokunnan vasket kimalsivat joulukuun vähäisessä auringossa. Vangit kertoivat, että niillä oli määrä soittaa paraatimarssi Oulussa. Ompelukonekin siellä könötti hangessa. Näissä taisteluissa kaatuivat ensimmäiset aseveljemme, muiden mukana kärsämäkinen Esko Kytölä ja Onni Jääskeläinen haavoittuivat vaikeasti.

Ajoimme hajalle lyötyjen vihollisten rippeitä takaa Savukoskelle. Miehet olivat väsyneitä. Niskasen Viljami nukkui riviin, käveli nukuksissaan ja puhui kummallisia. Sodan epäinhimillinen todellisuus näyttäytyi jo ensimmäisessä taistelussa. Joku vinoilija oli tökännyt tönköksi jäätyneen vihollisvainajan hankeen pystyyn, käsi ojossa Neuvostoliittoon päin.

Tässä teltassa kuoli komppaniamme päällikkö kapt P. Tourula tammikuussa 1940. Tykin ammus tuli telttaan. (Kuva Paavo Svala)

Savukoskella ja Joutsijärvellä

Saavuimme Savukoskelle jouluaattoaamuna. Oli kova pakkas. Vihollinen häiritsi joulurauhaamme pommittamalla. Ilmahyökkäyksessä lensi saunan yläosa tuulen teille, kun pojat olivat saunomassa. Aattoiltana saimme siviilipaketteja, lauloimme jouluvirren kylän koululla ja vietimme jouluajan leväten.

Tapaninpäivänä tuli siirto Joutsijärvelle, jonne vihollinen oli edennyt jo 16. 12. ja oli nyt hyökkäämässä kohti Kemijärveä. Otimme asemat Sallaan menevän tien suunnassa pitkin Joutsijärven rantaa. Kävimme torjuntataisteluita suurta ylivoimaa vastaan useita päiviä. Vihollinen yritti murtaa puolustuksemme kovilla tykistökeskityksillä ja pimeän tullen hyökätä jäätä myöten asemiimme. Vihollisia kaatui jäälle, haavoittuneet valittivat ja huusivat mammaa ja maatuskia kunnes kuolema heidät armahti. Näissä taisteluissa kaatui Kärsämäeltä Olli Pietikäinen ja Jussi Jokitalo.

Sitten yllättäen vihollinen lopetti tykistökeskitykset, ei tullut vuorokauden yhtään kranaattia eikä mitään häirintää. Meistä koottiin pieni partio. Yöllä tammikuun neljäs päivä 1940 lähdimme hiihtäen järven yli otta-
maan selvää, oliko vihollinen jättänyt asemat ja vetäytyneet uusiin asemiin. Tässä ryhmässä olivat mm. Yrjö Koponen ja kirjailija Pentti Haanpää, varsin mukavia veikkoja molemmat. Levittäydyimme toisella rännalla ketjuun, etenimme varovasti tiheässä kuusikossa. Samassa rästähti tulitus edessämme, löimme maihin etsien tulisuoja parhaamme mukaan. Olin partiomme oikealla laidalla, kun vihollisen etuvartio avasi tulen meitä

kohti sivusta oikealta pitkin riviämme. Meistä haavoittui seitsemän tai kahdeksan miestä. Minulta meni kiväärin luoti takapuolilta läpi. Ryöhimme takaperin perääntyen ja tulittaen. Pääsimme irtautumaan verissä päin.

Mukanamme ollut lääkintäryhmä huolehti haavoittuneita pois. Vihollinen tulitti meitä järven jäälle. Siksakkia tehden lääkintämiehet saivat vedettyä ahkioilla haavoittuneekin takaisin.

Jouduin Kemijärven kenttäsairaalaan. Puudutusaine oli loppunut, niinpä minut leikattiin ilman sitä ja siirrettiin muiden haavoittuneiden kanssa Rovaniemen sotasairaalaan.

Erämaan armoilla Sallassa

Samuel Ruotsalainen osallistui JR40:ssä Sallan torjuntataisteluihin. Miehet olivat väsyneitä ja hermot kireällä. Samppa kertoo:

Oli joulukuun 17. päivä 1939. Meidän komppania lähti kiertämään vihollisen selustaan. Heti aamusta oli ensimmäinen kosketus vihollisen etuvartiioihin. Siinä ei vielä tullut meille mitään vahinkoa. Kiersimme suurta nevaa koko päivän julkaisin, sillä lumta oli vähän. Puolenyön aikaan saavuimme kohteeseen, josta oli määrä hyökätä vihollisen kimppuun. Laitoimme aivan puhtaat lumipuvut päälle, siksi meitä oli vaikea huomata lumta vasten. Päivä oli ollut lauha, mutta yöllä kylmeni aika lailla. Metsä oli aivan hiljainen. Olimme tavattoman hiljaa. Jokainen tajusi, ettei sopinut ilmaista itseään, sillä yllätys tehoaisi parhaiten. Sitten kun tilanne alkoi, oli aivan mahdotonta ääntä. Kun ilma oli raikuva, kaikki äänet kuuluivat selvästi. Tilanne tuntui sekavalta. Miehiä kaatui ja haavoittui aika paljon. Vihollinen tuli kuitenkin lyödyksi.

Silloin jostakin tuli tieto, että piti perääntyä. Vaikka ei tiedetty sanan lähettäjää, se tehoi. Komppania vetäytyi pimeään metsään. Vihollinen perääntyi nopeasti tietä pitkin ja alkoi vetäytyä Sallaa kohti.

Kun taistelu päättyi, meni ryhmien ja joukkueiden yhteydet sekaisin. Emme yöllä nähneet emmekä tunteneet toisiamme. Eksyimme outoon maastoon. Kymmeniä, jopa satoja miehiä harhaili synkässä kuusikossa, johon vain pakkasyön revontulet loivat kelmeää valoaan. Minä olin viiden miehen porukassa, en tuntenut heitä tarkkaan, kun olimme olleet niin vähän aikaa yksissä. Koko päivän ja yön kiertäminen oli vienyt useimmilta paikallisvaiston sekaisin. Yritimme osata Pelkosenniemen kylään, mutta tilanne meni yhä sekavammaksi.

Aamuyöstä meistä erkani kaksi miestä. Koetin sanoa, että parempi olisi pysyä koossa. Mutta he eivät uskoneet, sille tielle he hävisivät. Jälkeenpäin näistä maastoista löytyi miesten jäännöksiä. Sitten kuljimme kolmi-

sin, mutta päivän lopulla me kaikki jotenkin erosimme. Olimme väsyneitä, ruokaa ei ollut. Jälkeenpäin ne viimeksi eronneet miehet kertoivat, että he olivat tulleet jossakin vastakkain ja yrittäneet ampua toisensa vihollisina, mutta kiväärit olivat jäätyneet eikä kummankaan ase lauennut.

JR40:n miehiä soppajonossa Sallan erämaassa 11.2.1940. (Kuva Paavo Svala)

Koska kaverit halusivat jäädä kahdestaan, lähdin kulkemaan itsekseni edelleen etsien omia joukkoja, joiden tiesin löytyvän siitä suunnasta. Kulkiessani näin maassa kypärän ja koska olin omani kadottanut, pistin sen päähäni sen enempää tutkimatta. Kohta tulin tielle, jota läksin kulkemaan. Aamun valjetessa tunsin sen edellisen päivän taistelupaikaksi, vaikka olin loppuun uupunut. Edessäni olevalla aukiolla huomasin sotilaita, jotka puheen pulinasta päätellen olivat venäläisiä. Otin kiväärini ampuma-asentoon. Ajatuksena oli ampua tai tulla ammutuksi. Silloin kuului karjaisu:

- Tunnussana!

Käsitin, että neidän olivat suomalaisia, tosin porinmurretta puhuvia, joita sen perusteella olin erehtynyt luulemaan venäläisiksi. Koetin muistella tunnussanaa ja sanoinkin jotakin edellisen päivän perusteella, mutta kuitenkin suomeksi. Silloin takanani seissyt mies huusi minua tähtäävälle miehelle:

- Älä ammu, se on suomalainen!

Asian vakavuus selvisi pian minullekin. Metsästä löytämäni kypärä oli ryssän kypärä, jossa aamun kajossa kiilteli sirppi ja vasara. Sen huomattuani nakkasin sen hangelle, ettei se aiheuttaisi enemmän vahinkoa. Jälkeenpäin se pyssymies sanoi:

- Olipa lähellä, etten pamauttanut liipasimesta perille asti. Siitä olisi tullut äkkilähtö.

Taistelupaikalta löysin edellisenä päivänä syöksyessäni pois heittämäni repun, otin sen mukaan, mutta heitin pois filtin ja jotakin muuta raskaampaa. Siinä puuta vasten oli pahasti vatsaan haavoittunut alik Palosaari. Panin hänet ahkioon ja narun venäläisen hevosen mäkiyöhön. Näin hän pääsi Pelkosenniemeen, mutta kuulemani mukaan hän menehtyi. Yksi jalkaan haavoittunut mies oli vetänyt itseään sata metriä taistelupaikalta metsään. Tein nuotion ja keitin hänelle vettä ja laitoin hänet lähelle tulta odottamaan. Kun löysin jsp:n, ilmoitin miehen olinpaikan ja hänet haettiin sieltä ja hän jäi henkiin.

Lopulta miehet osautuivat Pelkosenniemeen. Torjuntahyökkäykset jatkuivat heti joulun jälkeen, mutta vastus oli kova, linjat pysähtyivät noin seitsemän kilometrin päähän Sallan Saijasta. Partiotointia tehtiin ahkerasti, pitkiäkin matkoja. Yksikin reissu oli 50 kilometriä yhdellä syönillä, suojakelillä. Kun saimme teltan pystyyn, kukaan ei enää jaksanut lämmittää kaminaa ja pakkaneen nousi yöllä kolmeenkymmeneen asteeseen. Nukuimme noin viisi tuntia ja taas uuteen partioon. Märät vaatteet olivat jäätyneet ja lakki oli pudonnut päästä. Oli selvittelemistä, että pää rupesi toimimaan. Veri tuli sieraimista ja vasemmasta korvasta. Niin pahasti pää oli kylmettynyt. Tammikuussa oli pakkasta jopa 50 astetta, enempiä se mittari ei tiennytkään. Näin asteet omin silmin. Saa ihmetellä, miten ei palelluttu sinä talvena, kun mantteliakaan ei voinut pitää ja vaatteita oli hyvin vähän.

Näki unessa kuolemansa

Akseli F. Harmaala Haapajärveltä kertoo Pyhäjokiseudussa 16.1.1964 ase-toveristaan JR40:ssä: *Alikersantti Mikko Marjomaa oli nuori, reipas ja hyväntuulinen mies. Mikko oli monessa kuumassa paikassa, mutta aina hän oli iloinen ja toivorikas sotilas, joka olemuksellaan rohkaisi toisiakin.*

Valkeni helmikuun 22. päivä 1940. Olimme Sallan Saijalla. Lämpömittari osoitti 40 - 50 asteen pakkasta. Komppania, johon Mikko kuului, lähti aikaisin aamulla Sallan kirkon suunnalle kenttäpartioon. Ennen lähtöä Mikko sanoi lähimmälle ystävälleen:

- Tänä päivänä minä kaadun tai haavoitun, sillä näin sen unessa viime yönä.

Mikko oli vakava ja totinen. Iloisuus ja hyväntuulisuus olivat poissa. Toverit koettivat lohduttaa:

- Eivät unet mitään tiedä. Usko vain, kyllä sinä tästä leikistä selviydät.

Mikon uni toteutui, sillä jälleen oli murheen päivä. Vihollinen parveili rajusti. Iltapäivällä, kun rähinä alkoi, Mikko oli ryhmänsä kanssa hiihtämässä eteen työnnettyjen tukimiesten luo. He ylittivät aukean suoalueen

rauhallisesti. Heidän palatessaan vartiomiesten luota, oli 50 miehen vahvuinen vihollispartio ehtinyt asettua aseisiin ja yllätti yhdyspartiomme. Mikko sai konekiväärisuihkun päänsä läpi.

Alkoi kova rähinä. Nuori vapaaehtoinen, Virtanen, kaatui, alikersantti Lenne haavottui ja jäi vangiksi, muut pakenivat. Alkoi yleinen hälytys ja vihollinen pakeni vankeineen.

Aseveljet surviveerivat kaatuneitten tovereittensa ruumiitten ääressä. Jouduin hevosella tuomaan kaatuneet yöllä kuutamossa komppaniaan. Arvata saattaa, miltä tuntui istua pienessä reessä, jossa oli kaksi jäykäksi jäätynyttä, kangistunutta, rakasta aseveljeä.

Sissi P2 Tolvajärvellä

Juho Ojalehto oli lähtenyt syyskuun alussa vakinaiseen palvelukseen Mikkelisiin. Hän oli pyöräilijä. Samassa pyöräkomppaniassa palveli Eero Kolehmainen. Siellä oli marssikilpailut, 15 kilometriä täysissä varusteissa. Juho voitti toisen puolikomppanian, Eero toisen.

Helsingin pommitusten alettua 30.11.1939 miehet komennettiin Mikkelin ulkopuolelle mäelle ilmatorjuntaan. Oli höpelön tuntuista lähteä kivääritulella lentokoneita vastaan. Ohje oli: Koko joukkue ampuu yhteislaauksen vähän etukäteen, silloin ainakin joku osuu maaliinsa.

Joulukuun kymmenennen päivän seutuvilla pataljoonassa sai valita, lähteäkö vaapaaehtoisena rintamalle vai jäädä vielä joksikin aikaa Mikkeliin. Yli puolet pataljoonasta lähti, Juho muiden mukana. Näistä vapaaehtoisista muodostettiin sissi P2. Juho Ojalehto kertoo:

Kun lähdimme Mikkelistä jyskyttämään kohti taistelupaikkoja, ei meille kerrottu päämäärästä mitään. Koska olimme lupautuneet vapaaehtoisina rintamalle, tiesimme, että joutuisimme jonnekin maahantunkeutujen rintamalohkolle.

Jollakin tuntemattomalla asemalla meidät lastattiin neljänkymmenen miehen ryhmissä kuorma-autojen avolavoille joulukuisena pimeänä iltana. Se oli kylmä kyyti pakkasviimassa.

Meidät purettiin autoista Tolvajärven maastossa. Everstiluutnantti Aaro Pajarin 12. 12. lähettämät hyökkäysosastot olivat äskettäin kolmen päivän taistelussa lyöneet ryssän 139. divisioonan joukot. Maastossa harhaili vielä iivanoita, joten vartiointin järjestäminen majoitusalueen ympärille oli ensimmäinen tehtävämme.

Kuormasto ei ehtinyt paikalle samaan aikaan, joten peti tehtiin kuusenhavuista hangelle. Siihen pötkähdettiin aina joukkue yhdelle havutukselle

yhteen läjään päällekkäin, toinen toistaan omalla ruumiinlämmöllään lämmittäen. Ei siinä paljon nukuttu. Alimmat kömpivät painon alta pois ja päällimmäiset palelivat hirveästi kolmenkymmenen asteen pakkasessa. Seuraavana päivänä tulivat teltat, jotka pystytettiin metsän suojaan.

Varmaankin kaminoista nousseen savun ansiosta saimme ainakin kolmen lentokoneen hyökkäyksen niskamme. Kauhea kokemus, ensimmäinen tulikaste. Ilmasta tuli pommeja ja konekivääritulta, piilopaikat olivat hukassa. Hätäpäissäni ryntäsin välillä telttaan suojaan, mutta ei se paljon auttanut. Kun konekiväärituli leikkasi yli, telttaan tuli kolme reikää. Onneksi ei sattunut minuun. Syöksyin ulos. Metsässä oli suuria puita. Niistä sai paremman suojan, kun meni aina vastakkaiselle puolelle kuin, mistä lentokone hyökkäsi.

Loppujen lopuksi tappiot jäivät aika vähäisiksi. Muutamia miehiä kaatui ja haavoittui. Telttamajoitus oli sijoitettu harvaan, se osaltaan vähensi tappioita.

- Kyllä tässä ja monessa muussa vaikeassa tilanteessa neljän vuoden aikana väkisinkin nousi rukous Jumalan puoleen. Vaikka Jumala aina välillä unohtuikin, ei Hän tuhlaajapoikaa unohtanut, vaan suojeli näillä sotapoluilla niin, että henki säilyi sodan loppuun asti.

Juho Ojalehto

Sissiretkiä

Aittojoelta meidät komennettiin hiihtämään venäläisten linjojen taakse. Tavoitteemme oli tuhota vihollisen esikunta. Tulimme vihollisen huoltotielle, kävimme sen takana. Kolme tankkia ajeli edestakaisin tiellä. Tulimme aivan esikunnan aidan viereen, kyyristelimme ja katselimme.

Meillä oli ammuksia ja kaikki tarpeellinen ja koko pataljoona miehiä, mutta emme saaneet tehdä mitään. Sitten yllättäen herrat antoivat käskyn perääntyä puolen kilometrin päähän suolle. Sieltä sitten ruvettiin ampumaan. Se oli tietysti yhtä tyhjän kanssa. Vesiperä koko reissu! Emme koskaan saaneet tietää, miksi näin meneteltiin.

Vesiperäretken jälkeen kymmenkunta alokaspoikaa vaihdettiin kokeisiin I/ErP 10:n rajavartioston miehiin, olin yksi näistä vaihtomiehistä. I/ErP 10 oli erillinen sissikomppania, suoraan rintamalohkon komentajan eversti Pajarin komennossa. Sissikomppania oli koottu rajavartioston ja Hirsylän mutkan reserviläisistä, joiden puhe oli alkuun vaikeasti ymmärrettävää murretta.

Tultuamme I/ErP 10:n ns. Pössin komppaniaan, Pössin tiedusteli, oliko joukossamme urheilumiehiä. Ilmoitin olevani sekä pyöräilijä että hiihtäjä. Tällä perusteella minut valittiin komppanian päällikön lähetiksi. Kaksi lähettiä oli vähän aikaisemmin joutunut venäläisen partion uhreiksi matkalla Pajarin komentopaikalle, jonne pidettiin suoraa yhteyttä lähettien välityksellä. Pajari oli jo talvisodan aikana vähäkuuloinen ukko.

Pössin komppania oli jo talvisodan aikana aika tehokas sissitoiminnassaan, mitä todistaa mm. komppanian päällikön Pössin saama Mannerheimin ristikin.

Olimme majoittuneet Kollaan ja Aittojoen rintamalohkojen välimaastoon, josta tehtiin partioretket vihollisen selustaan. Nämä eivät olleet enää vesiperiä. Eräässäkin kahakassa 40 miehen vihollispartio tuhottiin kokonaan. Olimme partioretkellä joukkueen vahvuisena ja sen johtaja kysyi:

- Ketkä lähtevät edellä hiihtämään tunnustelijoina?

Ymmärtämättömyyttäni ilmoittauduin ja eräs ikäiseni poika lähti toiseksi. Hiihdin edellä mutkaista yhdyslatua. Oli iltayö. Ehkä kymmenen kilometriä hiihdettyämme huomasi nuotiotulua vasemmalla. Ilmoitin havainnostani takana tuleville. Takaa kuului komento:

- Eteenpäin!

Varmaankaan he eivät kuulleet ilmoitustani, suksethan pitivät aika suurta ääntä, kun joukkue hiihtää, enkä minä huutaakaan voinut. Jatkoimme siis matkaa ja pääsimme 40 - 50 metrin päässä olevien nuotioitten kohdalle. Silloin konetuliaseet alkoivat laulaa ja se tuntui tulevan aivan vierestä. Ei siinä auttanut muu kuin syöksyä kiireen vilkkaa eteenpäin, jolloin minä sen toisen pojan kanssa jäin erilleen omista joukoista. Katkesi siinä menossa minulta suksesta mäystinkin, mutta muuta vahinkoa ei tullut. Pääsimme vähän etemmäs eikä ketään tullut perässämme. Korjasin mäystimen jollakin konstilla. Sitten kiersimme nuotiotulet kaukaa ja pääsimme tuloladulle ja palasimme tukikohtaan. Siellä sain nuhteet komppanian päälliköltä:

- Minun lähetti ei saa lähteä tunnustelijaksi missään tapauksessa, vaan tarvittaessa pitää lähteä tuomaan viestiä minulle!

Komppaniassa olivat jo olleet varmoja, että me joko kaadumme tai jouduimme vangeiksi.

Reino Aittamaa

Taisteluja Suomussalmella ja Raatteen tiellä

Varuskuntasairaalakomennuksemme päätyttyä joulukuun 20. päivänä 1939 minun ja kaverini Jaakko Lithoviuksen tuli ilmoittautua Oulussa juu-

ri perustettuun JR/65:een. Saimme varusteemme: sukset, leipälaukun ja repun, johon sulloimme saamiamme tavaroita sekä parin päivän muonan. Matka sinne jonnekin alkoi.

Pakkanen oli purevaa ja kuorma-autokyyti kylmää. Lämpimiksemme ja ajankuluksi lauloimme ja kertoilimme juttuja, ehkä hyviäkin, joista nyt viidenkymmenen vuoden jälkeen ei ole muistissa ainoakaan.

Ensimmäinen etappimme oli Suomussalmen Perangan kylä. Joulun vastaisen yön vietimme pienessä talossa, jota ei uskallettu edes lämmittää ilmavaaran pelosta. Joten söimme jouluruuvat kylminä suoraan leipälaukusta itsekukin kylmästä väristen. Tapaninpäivänä alkoi meidän kohdallamme tosi koitos, osastomme osuus sotaan ja Raatteen voittoon. Rykmentin tavoitteena oli pysäyttää vihollisen eteneminen.

Lunta oli paljon ja ankara pakkanen. Suot lumen alla olivat kuitenkin sulia, koska lumi oli satanut sulaan maahan, joten soilla ja rämeiköissä rämpiminen oli hyvin vaivalloista. Telttoja ei alkuun ollut, nuotiotulia ei voitu ilmavaaran takia sytyttää. Saatuamme kuormastomme luoksemme, saimme pystytetyksi lääkintäteltan, jossa kykenimme siedettävissä olosuhteissa sitomaan haavoittuneet. Saimme JSP:n toimimaan ja sinne myös kaksi lääkäriä, tohtorit Olavi Rysän ja Paavo Backmanin.

Tehtävämme oli sitoa haavoittuneet ja saattaa heidät kuljetuskuntoon kenttäsairaalaan siirrettäviksi sekä tunnistaa ja kirjata kaatuneet. Saatoimme joinakin aikoina joutua siirtämään telttamme joka vuorokausi, sillä rintama Suomussalmella liikkui nopeasti.

Suomalainen hevonen ja mies sodassa. Toivo Siponen Suomussalmella 1940. (Kuva Eeva Siponen)

Joulukuun 30. päivän tienoilla joukkomme valtasivat ankarissa taisteluissa Suomussalmen poltetun kirkonkylän ja tuhosivat Hulkonniemessä saarroksissa olleen vihollisosaston. Sotasaalis oli valtava. Tie oli tupaten täynnä vihollisen kuormastoa sekä nälkiintyneitä hevosia, jotka koottiin kunnalliskoti Betanian pihamaalle. Me sotilaat kävimme kuormastosta evakoimassa nälkäämme leipää, voita ja keksejä.

Tammikuun 5. päivänä saimme määräyksen pystyttää telttamme Tyyne-län maastoon, lähelle suunniteltua Raatteen tielle kohdistuvaa operaatiota varten. Jalkaväen turvin pioneerit räjäyttivät sillan Raatteen tiellä ja tekivät puita kaatamalla murrosteen tielle, jonka he miinoittivat huolellisesti. Vihollinen ajoi miinoitukseen hyökkäysvaununsa, jotka tuhoutuivat. Sitten hurjistunut vihollinen ajoi murrokseen hevosiaan miinanpolkijoiksi. Omat joukkomme pitivät kuitenkin panssarintorjuntatykeillä ja kranaatinheittimillä huolen siitä, että este piti. Kranaatinheittimemme sai yön pimeydessä osuman viholliskolonnessa olleeseen ammusvaunuun saaden aikaan mahtavan räjähdyskseen, joka valtavalla valomerellä valaisi koko taistelun alueen miehineen ja kuormastoineen ja sai vihollisjoukot hirveän sekasorron valtaan. Tien valtasi hirveä huuto ja meteli ja aseitten pauhina. Haavoittuneet huusivat ja valittivat ja kuolevat hevoset päästelivät tuskan kiljahduksia.

Hanget hohtivat verestä punaisena. Pakokauhun vallassa ne viholliset, jotka eivät menehtyneet tielle, yrittivät epätoivoisina pakoon, mutta eivät he pitkälle päässeet. Heillä ei ollut monta vaihtoehtoa: joko antautuminen, kaatuminen taistellen tai paleltuminen erämaahan.

Taistelun tauottua kävimme tutkimassa sotasaaliin ja huolsimme haavoittuneet ja kaatuneet tieltä. Nyt uskalsimme sytyttää nuotioita, joiden antamassa ihanassa lämmössä lämmittelivät niin omat kuin myös vangeiksi saadut vihollissotilaat. Kolonnasta saatiin ruokaa, jota syötiin tulilla.

Sotasaalis oli aivan uskomaton. Tilastotietojen mukaan Raatteen tiellä sotasaalis oli mm. 43 hyökkäysvaunua, 71 kenttä- ja ilmatorjuntatykkiä, 29 panssarintorjuntatykkiä, panssariautoja, traktoreita, 260 kuorma-autoa, 1170 hevosta, jalkaväen aseita, ampumatarvikkeita, lääkintä- ja viestimateriaalia. Neuvostoliiton 44. divisioonana menetti 17500 miestä, vangeiksi joutui 1200 sotilasta.

Raatteen taistelujen jälkeen vihollisen tuhoaminen jatkui vielä tammi-kuun loppuun saakka, jolloin se tuli lopullisesti työnnettyä rajan taakse.

Ylivoimainen väsymys

Muistan erään hetken, kun lääkärimme Olavi Rysä oli sitomassa haavoittunutta, niin hän nukahti kesken työnsä. Hänet kellistettiin tuokioksi pitkälleen haavoittuneiden joukkoon saamaan välttämätöntä lepoa. Joku meistä jatkoi hänen kesken jäänyttä työtään.

Joukko-osastomme oli siirtymässä Kuhmoon 23.1.1940. Olimme pakkaneet joukkosidontapaikkamme tavarat kuormastoon ja odotimme lähtökäskyä. Iltayön pakkanen oli pureva ja kävi kylmä viima. Aikaa oli vielä muutama tunti marssin alkamiseen. Sanoin kaverilleni Jaakko Lithoviukselle, että käyn töpinässä pyytämässä pojilta jotakin matkaevästä ja kehoitin samalla Jaakkoa vartioimaan kuormaamme.

Sainkin ottaa töpinän kuormasta leipää. Näin siellä suuren tahkojuuston sekä kirveen, jolla irrotin jäätyneestä juustosta pari oikein kunnon kimppaletta meille evääksi.

Palasin saaliineni kuormallemme ja näin Jaakon kellahtaneen suuren kuusen juurelle syvään uneen. Hihkaisin hänelle:

- Nyt ovat ruokahuolemme poissa!

Mutta hän ei vastannut mitään. Aloin nykiä ja retuuttaa häntä, mutta hän ei puhunut, ei pupissut, näytti olevan tajuton. Väänsin hänet väkisin pystyyn ja ravistelin jonkin aikaa. Silloin hän tiuskaisi vihaisesti:

- Älä minua revi!

Alkoi kunnon paini kuusen juurella, kunnes Jaakolla alkoi veri kiertää suonissa ja hän palasi tajuihinsa.

Myöhemmin tavatessamme hän kyllä muistaa aina kertoa tästä tapahtumasta, kuinka hänen elämänsä oli hiuskarvan varassa Raatteessa.

Arttu Lehtomäki ja Yrjö Oja hävitetyn kylän laidassa Suomussalmella keväällä 1940. (Kuva Ari Ojala)

Talvisodan jouluku

Yrjö Madetoja:

Joulu Koiravaarassa

Meitä oli kaksi joukkuetta majoitettuina Koiravaarassa. Sieltä vintiltä löysin suuret huopatossut ja jatsarit. Leikkasin jatsareista varret ja ompelin tossuihin ja kärkiin kiinnitin vielä puunappulat, jotta jalkineeni pysyivät suksen mäystimissä. Välillä ne kastuivat ja jäätyivät, mutta jalat pysyivät sulina. Sodan loputtua panin ne Lieksan asemarakennuksen nurkan alle.

Koiravaarasta partioimme ryssän sivustaan, partion johtajana oli kapteeni Kujala. Oli joulun aattoilta. Pakkashuuruinen kuutamo. Aavemainen joukko lumipuvut päällä hiihtelimme viemään vanjalle jouluterveisää, olihan se aika illasta, oli joulupukin tuloaika.

Lähestyimme tienvarressa olevaa majoitusaluetta. Ylitimme pienen rämeaukion. Kankaanlaidassa oli vartiomiesten varmistuspolku. Jäimme odottamaan. Kaksi vartiomiestä tuli polkua. Päätimme antaa heille hiljaisen joulutervehdyksen. Ensimmäisen kohdalla se onnistuikin hyvin, toisen

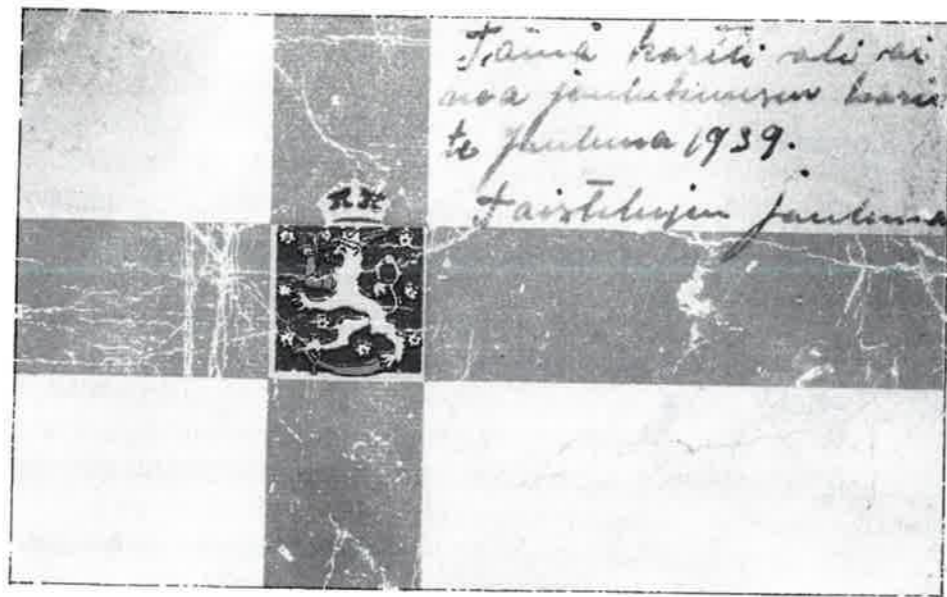
kohdalla se epäonnistui. Remes-Yrjö koetti vajentaa huutoa painamalla kättä suun päälle. Mies puri Yrjöä käteen. Kupos-Veikko antoi konepistoolisarjan. Siihen huuto vaiken. Näin vihollinen sai hälytyksen ja meidän suunnitelmamme jäi kesken. Tuli kiire palata tulojäljillemme.

Kun ylitimme rämeaukiota, vanjat ehtivät aukean laitaan aseisiin. Kuulat vinkuivat, lumi pölysi ja valokuovat välkkyivät ympärillämme. Yksi-kään meistä ei saanut osumaa. Tauno Saarikoskelta vain katkesi sauva. Pääsimme metsän suojaan, eikä vanja lähtenyt peräämme. Heillä ei ollut suksia ja lunta oli jo aika paljon. He turvautuivat teitä myöten kulkemaan.

Niin hiihimme Koiravaaraan takaisin, noin kello kahdeksan illalla. Hannes Anttila oli tilapäisesti kokkina. Söimme hernesoppaa ja lauloimme joululauluja Koiravaaran pirtissä. Osa miehistä oli majoittunut riiheen.

Joulutunnelmaa oli vaikea virittää.

Tauno Kuosmanen kertoo: *Talvisodan aikana vietin joulun Sallassa. Miehiä oli siellä pataljoonan verran ja joulu kului vartiossa sekä sivuvartiolenkkejä hiihdellessä. Pyssyt paukkuivat koko ajan, joten aikaa ei jäänyt joulun miettimiseen. Sain minä kuitenkin kotoa joulupaketin, jossa oli muistaakseni leipää, voita ja nisuletti. Silloin ei sen kummempia lahjoja jaettu. Lisäksi joulutunnelmaa koetettiin virittää polttamalla kynttilöitä teltoissa sekä käymällä joulusaunassa, mutta kaiken kaikkiaan, joulu ei silloin tuntunut joululta.*

Tämä Hulda Patson lähettämä kortti oli ainoa koriste res-alik Yrjö Saaren, Yrjö Koposen ja muutamien muiden kärsämäkisten korsun joulukuudessa 1939. (Kuva Ilmi Saari)

Joulukirje

Rintamalla jouluaattona 24.12.1939

Rakas sisko

Parhain uudenvuoden tervehdys täältä jostakin sinne kaikille, etenkin sukulaisille ja tutuille.

On jouluaatto, kun kirjoitan tätä kirjettä. Kynttilä palaa tuossa edessäni. Ei se ole pöydällä eikä kuusen oksassa vaan vaatimattoman laatikon päällä. Kuusi seisoo vankkana tuossa telttamme edessä koristettuna Jumalan koristelusuunnitelman mukaiseksi, siis lumivaipassaan. Kuulaana luo valoaan taivaan kuu pilvettömältä talvitaivaalta. Se valaisee kuusemme paljon paremmin kuin meidän ihmisten laatimat kynttilät. On hiljaista. Ei kuulu mitään erikoista, vallitsee täydellinen jouluntuntu, vaikka ei samanaikaisena kuin ennen. Niin aika muuttuu ja kansat vaeltavat vaellustaan kukaan omaa tulevaisuuttaan ja päämääräänsä kohti. Emme voi sanoa varmuudella, mikä on maamme ja kansamme tulevaisuus. Se askarruttaa aivojamme tänä kriittisenä ajankohtana. Toivomme, luotamme ja uskomme, että Kaikkivaltias, viisas Jumala on apunamme ja turvanamme, johdattaa kansamme ja maamme toivomaamme itsenäisyytemme haluttuun voittoon.

Keittelimme Hukin kanssa aattokahvin ja söimme niitä maukkaita pulloja ja keksejä, jotka saimme niissä lähettämässänne paketeissa. Niin, joulu rintamalla on vallan toisenlainen kuin ennen rauhan aikana. Sydän ei saa olla rauhassa., aina on jonkunlaista painostusta. Kyllä arvaan kysymättä, sama kolkutus on siviili-ihmistenkkin rinnassa, ei nekään vietä rallatellen joulua vaan rukoillen ja veisaten kiitosvirsiä Jumalalle.

Lähetin sinulle eilen kirjelapun ja rahaa 20 markkaa vastalahjana sinulle. Kerro mummon joukolle terveiseni, Ida-tädille ja isän joukolle ja ole itse lämpimästi tervehditty.

Sake

Rintamalla jouluna 25.12.1939

Setä hyvä!

Tervehdykseni täältä jostakin. Sain kirjeenne juuri jouluaamuna, josta saan parhaiten kiittää. En ole tullut kirjoittaneeksi teille. Syynä on ollut se,

että olen vähän vaitelias kirjoittamaan, kun kirjeet viipyvät matkalla kauan ja jos kirjoittaa, niin myös odottaa vastausta pian ja pettyy siinä. Onhan Esteri luultavasti kertonut terveiseni, kun olen hänelle kirjoittanut. Sain lähettämämme joulukortin.

Elämme aikaa, joka on arvoitus maamme ja kansamme tulevaisuudesta. Toivomme, että kaikkivaltias ja viisas Jumala kuulee nöyrän ja yhteisen rukouksemme, sillä uskon varmasti, että koko kansa yhtyy rukoilemaan. On aika, joka vetää meitä kaikkia, sellaisiakin, jotka eivät tähän asti ole muistaneet Jumalaa olenkaan. On hyvää opetusta meille suruttomille ihmisille tämä aika. Se vetää meitä lähelle Jumalaa ja nöyryyttää sydämiä, mikä on hänen tahtonsa.

Olen ollut terveenä tähän asti. Siitä olen kiittänyt Jumalaa, niinkö olen osannut. Hyvää vointia teille kaikille sinne kotipuoleen. Toivon, että keran tavataan, jos mahdollista, niin elävänä tai sitten kaikkivaltiaan istuimen luona viimeisenä päivänä.

Jään Jumalan huostaan. Monin terveisin Sakari

Velvollisuutta en väistytä saata, varjelen kotia, kansaa ja maata. (Hirviseppä)

Postikorteillakin kohotettiin taistelu tahtoa. Paavo Svalan vaimolleen Ellille 23. 2. 1939 lähettämä kortti.

Seitsemän kuukauden reissu

Antti Roini palveli talvisodassa talouskomppaniassa Karjalankannaksella. Hän lähti ensimmäisten reserviläisten mukana 15. 10. 1939. *Se reissu kesti seitsemän kuukautta yhtä lujaa. Kotia jäi vaimo ja vuoden vanha poika. Kotiyhteydet olivat huonot. Sotasensuurin takia piti vaimollekin kirjoittaa harkiten Pikkuhierojan tapaan. "Täällä jossakin ollaan. Rakkaus on ennallaan."*

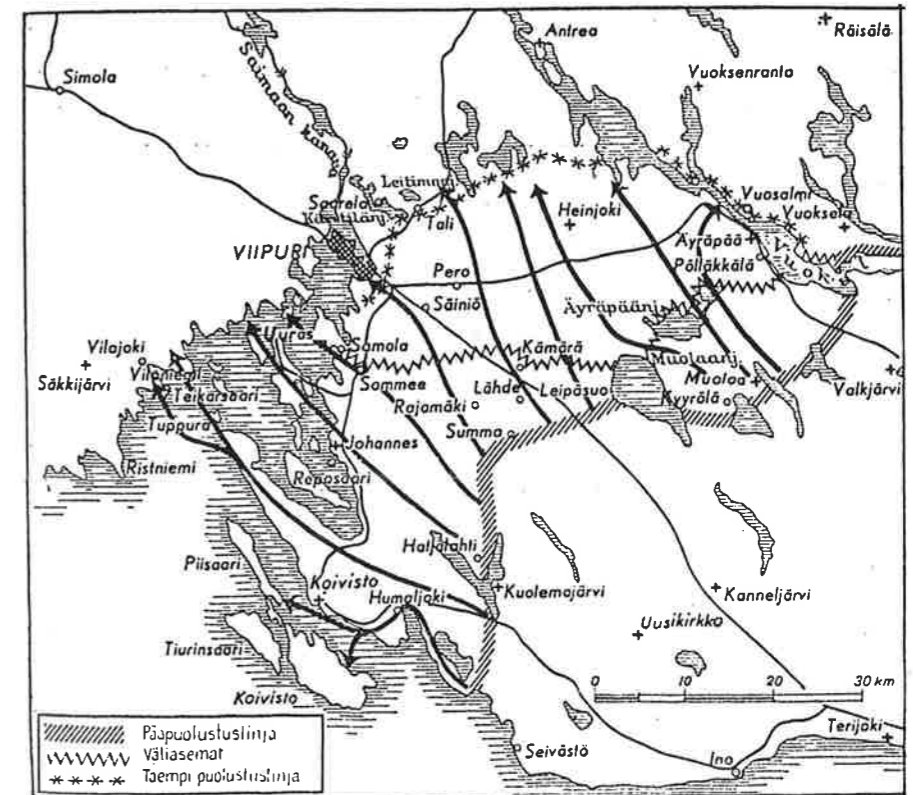
Talvisodassa minun ei tarvinnut olla ryssän kanssa nokat vastakkain. Ilmavaara oli suuri, koneet jyrräsivät jatkuvasti päällämme. Onneksi ne

lensivät niin korkealla, että osumat olivat huonoja. Meidän yksikkö oli niin pienellä alalla, että jos olisi tullut täysosuma, koko revohka olisi hajonnut taivaan tuuliin. Muuta suojaa ei ollut, kuin sai vetää karvalakin korvilleen, ettei jyrinä niin kuulunut.

Meidän porukka säästyí pienillä menetyksillä, vaikka paikka oli vaarallinen ja hyvin tärkeä. Jos huolto ei toimi, herkiää sotaväkikin toimimasta.

Pohjan rykmentti.

Onni Pentikäinen lähti Pohjan rykmentin mukana Karjalaan, ennen kuin talvisota syttyi. Pohjan rykmentti oli Kannaksella iskujoukkona koko talvisodan. Sitä sanottiin Lindenin lentäväksi pataljoonaksi sen takia, kun sitä aina vietiin sinne, missä linjat murtuivat. Onni kertoo: *Se oli nuorta sotaväkeä. Siinä kolmannessa komppaniassa, jossa minä olin, oli 120 poikaa ja sitten kun taistelut päättyivät meitä oli 15 poikaa elossa alkupe räisiä. Minä sain sitten Karjalan kannaksen muistomitalin ja Summan ristin myös.*

Venäläisten offensiivi Karjalan kannaksella 13.2.-13.3.1940. Kärämäen poikien kohtalon paikkoja. Kartta teoksesta Suomen Marsalkan muistelmät. Otava 1954.

Olin Kannaksella

On muistot vielä säilyneet
kuin unessa viimeisen yön,
pakkaset ankaran huurteiset
asemissa levon ja työn.

Tähtien loiste, kimmellys
yllä Karjalan kauniin maan,
ammusten räiskyvä vihellys
toi suojan onkalo kankaan.

Aukusti Lampela

JR40 Karjalan kannaksella

Helmikuun lopulla tilanne Karjalan kannaksella kävi kestävämmäksi. Pohjoisen miehet siirrettiin Vilajoelle. Ruotsalaiset vapaaehtoiset ottivat heidän asemansa Sallassa. Paavo Svala kertoo:

Tuli taaskin härkävaunut ja lähdimme tuntematonta tulevaisuutta kohti. Ohitimme aamuhämärissä Rovaniemen, joka oli tulimerenä. Katselimme sodan tuhoa härkävaunujen ovista. Ohitimme Nurmeksen ja Lieksan, päädyimme Mikkelin asemalle.

Sitten matkasimme kovassa pakkasessa avoautojen lavoilla Vilajoelle Vironlahden rannalle aseisiin. Jouduimme taaskin ankaraan torjuntataisteluun meren jäältä hyökkävää vihollista vastaan. Vihollinen käytti maihinnousussa hyökkäysvaunuja ja kranaattituli oli kovaa. Olimme Yrjö Koposen kanssa siinä asemassa. Partainen luutnantti kysyi puolustusasemia tarkastaessaan:

- Osaako nämä sotilaat kranaattia väistää?

- Sallan suunnasta on tultu ja onneksemme olemme vielä hengissä, jos tätä onneksi voi sanoa.

Mutta kun ilmasta käsin alkoi tulla tosissaan kranaattitulta, Yrjö kehoitti Haanpään Penttiä:

- Siirryppäs vähän etemmäs, kun sinä olet noin musta mies, sinä tapatat minut ja Paavon.

Pentti latasi piippunsa ja höräytti kuuluisan naurunsa.

Neuvostarmeijalla oli Kannaksella suurhyökkäyksen alussa tammikuussa 1940 noin nelinkertainen jalkaväen ja monikymmenkertainen raskaan tulen ylivoima, joka vielä kasvoi taistelujen kestäessä.

Samppa Ruotsalainen kertoo: *Jouduimme olemaan yhdeksän vuorokautta ilman lepoa ja nukkumista. Päivällä aurinko sulatti lumenpintaa sen verran, että vinkkelitossut kastuivat ja sitten yöllä jäättyivät. Kastuivathan ne muutkin vaatteet, kun linjat olivat niin lähellä, että piti liikkua ryömimällä. Meillä oli miehiä vähän ja huonommat aseet, kyllä taistelu tahtoi tuntua epätoivoiselta.*

Jouduimme perääntymään kolme kertaa yhdeksän vuorokauden aikana ja joka välissä yritimme tehdä jonkinlaisia poteroita asemiksemme. Eino Ryth lähti hakemaan takapuolelta hakkuja. Vihollinen oli jo siellä ja avasi tulen. Einoon sattui luoti. Hänen porukkansa kaksi miestä näki, että Eino nousi polvilleen. Muuta he eivät kerenneet nähdä. Luultavasti Eino kuoli siihen.

Vihollinen painosti kovasti yhtenä ja saartoi asemiamme. Pääjoukot vetäytyivät nopeasti puristuvasta saarrosta, joitakin miehiä jätettiin aseisiin ammuskelemaan harhauttamistarkoituksessa. Olin sellaisessa tehtävässä. Määrätyn ajan päästä piti lähteä toisten perään. Sen tiesimme jokainen, että kiirettä oli pidettävä. Noustiin suksille ja jokainen puhalti täyteen vauhtiin valmiilla laduilla. Minä en kerennyt monta liukua vetää, kun varpaallinen katkesi. Lunta oli niin paljon, ettei ollut ajatustakaan päästä jalkaisin turvaan. Otin repun selästä, puukolla sain remmin pian irti, varpaallinen kuntoon, reppu selkään, ase kaulaan, suksille ja pois! Taisi tulla varpaallisen korjauksen maailmanennätys maaliskuussa 1940.

Veljeä ei jätetä

Summan ja Lähteen alueella Neuvostoarmeija yritti läpimurtoa 17.-21. 12. 1939. Suomalaiset saivat torjuntavoiton. Se antoi intoa ja rohkeutta kaikille suomalaisille niin sotilaille kuin siviileillekin. Kaarlo Eskola oli pst-tykkimiehenä tekemässä tätä Summan ihmettä. Hän kertoi sisarelleen Helli Tiikkaiselle:

Talvisodan ankarina taistelun hetkinä haavoittui vierelläni taisteleva asetoverini vatsaan niin vaikeasti, että suoletkin olivat näkyvissä. Lähellä olleen aseveljen kanssa laitoimme haavoittuneen manttelin päälle ja vedimme sillä hänet tulen alla lumessa ryömien lähimmälle joukkosidontapaikalle. Matkalla hän sanoi meille:

- Viekää terveisiä lasta odottavalle morsiamelleni ja sanokaa, että lapsi kastettaisiin minun nimelleni. Meitä ei ole vihitty.

Ludimme tätä haavoittuneen miehen viimeiseksi hyvästijätöksi perheelleen. Sitten jouduimme palaamaan aseisiin taistelupaikalle, koska taistelu jatkui koko ajan.

Sotavuodet kuluivat ja vihdoin olimme Raahessa odottamassa siviiliin pääsyä. Silloin ilmestyi suuresta kotiutettavien joukosta tutun näköiset kasvot. Tervehdittyämme tunnistin hänet talvisodassa kuolemaa tehneeksi haavoittuneeksi, jonka pelastimme. Hän kertoi parantuneensa hyvin siitä rytkästä. Hän oli mennyt naimisiin silloin mainitsemansa tytön kanssa ja heillä oli jo kolme lasta. Vielä hän oli itsekin ollut rintamalla.

Toisiamme kiitellen totesimme yhdessä: VELJEÄ EI JÄTETÄ, NIIN KAUAN KUIN ON VÄHÄNKIN TOIVOA JÄLJELLÄ.

Aino Hälinen (os Jokitulppo) kertoo talvisodasta tapauksen, jolloin veli oli ollut vähällä jäädä: Veljeni Vihtori taisteli Karjalan kannaksella. Hän oli saanut sirpaleesta tai ammuksesta verta vuotavan haavan päähänsä aivan kypärän alle. Tärähdyksestä hän oli mennyt tajuttomaksi ja jäänyt siihen makaamaan. Veri valui silmäkuoppiin ja kasvoille ja jäättyi sitten kovassa pakkasessa. Taistelutoverit kiireessään luulivat häntä kuolleeksi ja vetivät hänet kaatuneiden kasaan. Siellä hän heräsi kylmissään ja alkoi liikutella käsiään. Toverit huomasivat sen ja ottivat hänet jsp:lle hoidettavaksi. Siellä todettiin, että vamma ei ollut kovin paha, mutta paleltuminen ruumiskasassa tajuttomana oli ollut lähellä.

(Muistiin kirjoitti Heikki Ruha)

Kotijoukkojen siik.
PASTORI
N:o 92/137

29.1.1940

*Aina Issakainen,
Vartiola.*

Arv. tiedustelunne johdosta ilmoitan kunnioittavasti, että tiedustele-

manne henkilö: *Aleksi Issakainen*

on elossa ja voi hyvin. Hänen oikea kenttäpostiosoitteensa on *3 KKK/JR 37*, Kenttäpostikonttori N:o *13*.

Muita mahdollisia tiedanantoja: *"Täysin terve" ilmoit-*
taa k.o. joukkueen väpeli.

Kotijoukkojen pastori n.
p.o. M. Ruuhola

Rintamat siirtyivät nopeasti, posti ei aina pysynyt vauhdissa mukana ja omaisia vaivasi hätä ja epävarmuus. alettiin kysellä läheisten perään.

Suomalainen Äiti!

Nyt jo kirjoittaa maailma sankarirunoja Sinun pojistasi. Heidän tekojensa maine on tulisin kirjaimin piirtyvä aikakirjoihin. Sinusta, äiti, ei kukaan kirjoita, Sinun hiljainen, sanaton uhri unohdetaan, niinkuin äidit aina on unohdettu, kun heidän tehtävänsä on täytetty loppuun asti.

Sinun päiväsi, äiti, ovat nyt täynnä työtä, loppumatonta aherrusta, Sinun kättesi on ehdittävä auttamaan sielläkin, missä ennen miehiset kädet tekivät työtään. Sinun on muistettava niin paljon, sinun on autettava niin paljon, sinun on tuettava kärsiviä ympärilläsi, lohdutettava murehtivia ja valettava oman sydämesi horjumaton rohkeus heikkoihin. Ilman sinun työtäsi alkaisi kaikki horjua. Ilman sinun työtäsi taistelisivat myös poikasi turhaan Kannaksen teräsmyrskyssä, Karjalan jylisevissä korvissa ja Petsamon pimeillä jängillä. Näkymättömästi sinä tuet heitä työlläsi.

Ei, sinusta ei kirjoiteta sankarilauluja, suomalainen äiti. Mutta tiedät itse, millaista on olla sankarien äiti. Ehkä vielä tulee aika, jolloin et tätä kaidehdittavaa ja katkeraa osaa kenellekään toiselle luovuttaisi. Sillä itsestäsi riippuu, tuletko vastaisuudessa rauhan päivinä muistamaan tätä aikaa elämäsi väkevimpänä ja syvimpänä aikana.

(Mika Waltarin kirjeestä suomalaiselle äidille. Kotiliesi 1.2.1940)

Myötätuntoa ja vapaaehtoisia

Suomalaisten taistelu valtavaa ylivoimaa vastaan herätti ulkomailla kiinnostusta ja ihailua. Täällä oli yli 300 ulkolaista kirjeenvaihtajaa, jotka raportoivat jopa romantisoiden suomalaisten ponnisteluista. Sekä sotilaat että koti-rintaman urhoolliset taistelijat saivat sankarin sädekehän. *Kenraali talvi taistelee suomalaisten puolella*, he kirjoittivat.

Ruotsissa Suomen-ystävät kokosivat varoja Suomen auttamiseksi. Vapaehtoisia ehti rintamalle noin 8000 ruotsalaista ja norjalaisia noin 700 miestä. Amerikkalaisia tuli sodan loppupäivinä 300 miehen osasto. Myös kanadansuomalaisia tuli vapaaehtoisina. Heidän joukossaan oli 19.1.1906 Kärämäellä syntynyt Frans Luonua. Amerikan suomalainen Legioona ehti Kannakselle Heinjoen pitäjään sodan viimeisinä päivinä.

Heikki Ruha kertoo 13-vuotiaan pojan muistikuvia ruotsalaisista vapaaehtoisista:

Talvisodan loppupuolella, ehkä helmikuussa 1940, kulki sotilasautokolonnia kylämme ohi silloista nelostietä, nykyistä museotietä pitkin. Ne olivat ruotsalaisia vapaaehtoisia sotilasjoukkoja, jotka menivät pohjoisen

rintamille. Autot olivat valkoisiksi maalattuja, umpinaisia miehistöautoja ja pressuilla peitettyjä tavara-autoja, joissa nähtävästi oli sotilastarvikkeita.

Silloinen tie oli kapea ja paljon lumen vuoksi vielä tavallistakin kapeammaksi aurattu. Korkeat lumivallit reunustivat sitä, joten ohittaminen ja vastaan tullessa syrjääminen oli vaivalloista. Hevoset pelkäsivät autoja, koska ne olivat harvemmin niitä nähneet ja kohdanneet. Yleensä koettiin ajella hiljaisempia syrjäiteitä, mutta ainakin myllyyn oli pakko mennä nelostietä. Silloin kun nuo pitkät ruotsalaiset autokolonnat kohdattiin myllyreisuilla, tahtoi siinä olla melkoista melskettä, hevosen hirnuntaa, aisojen katkeilua ja parran pärinää molemmin puolin. Mutta hyvin ystävällisiä ja huumorintajuisia nuo ruotsalaiset olivat vaikeissakin olosuhteissa. Uskoisin, että usein he ajoivat hyvin väsyksissä näitä kapeita ja mutkaisia teitä kovan kiireen kanssa joutuakseen rintamalle, jossa oli todella kova tarve sotilaista ja kalustosta. Ei ihme, että heille sattui usein lumipenkkaan ja ojaan ajoja.

Eräänä sunnuntaina olimme me kylän nuoret ja lapset pyhäkoulussa Peltolan eli Ylipään Antin talossa aivan nelostien varressa. Pyhäkoulua piti Ahon vanha isäntä, herastuomari Fredrik Niemiaho, joka oli hyvin arvostettu ja jonka saarnaa ja opetusta kuuntelivat ja kunnioittivat riehakkaimmatkin nuoret. Veisasimme jo loppuvirttä, kun ruotsalaiskolonna alkoi ajaa Peltolan ohi. Kesken virrenveisuun näimme ikkunasta, kun kolonnasta yksi auto tupsahti kovassa vauhdissa läheisen Sipon talon pelololle, että lumi pölisi. Silloin ei naapurin Paavo malttanut pysyä pirtissä, vaan ryntäsi avopäin pihalle ja siitä tielle, istuutui keskelle tietä ja veisasi siinä virren loppuun pitäen virsikirjaa avoinna kädessään. Sekös huvitti seisautuneen kolonnan ruotsalaisia ja varmasti vähän laukaisi heidän jännittyneitä hermojaan.

Suomi pelinappulana

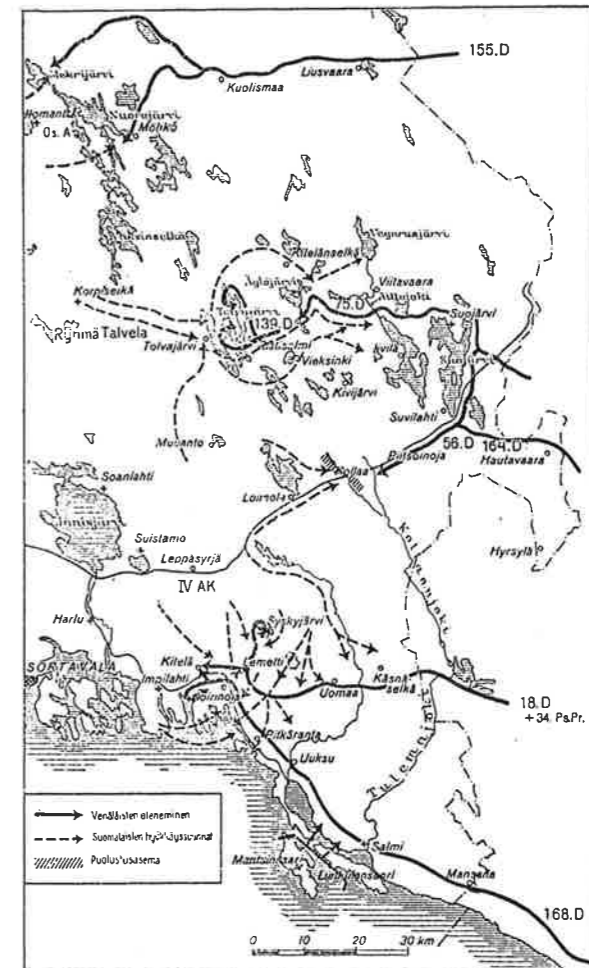
Kansojen myötätunto ei riittänyt, Suomi tarvitsi aseita ja miehiä. Aluksi suomalaisten sota ei kiinnostanut länsivaltoja, koska maailmalla uskottiin, että suomalaisten vastus musertuisi parissa päivässä. Mutta kun Suomi oli pystynyt pitämään pintansa pari viikkoa, länsivallat alkoivat pohtia, miten ne voisivat hyötyä Suomen tilanteesta. Liittoutuneiden kannalta oli sitä parempi, mitä pitempään Suomen sota kestäisi, se vähentäisi Neuvostoliiton voimia Balkanilla. Norja ja Ruotsi piti saada mukaan sotaan liittoutuneiden puolelle, jotta ne eivät turvautuisi Saksaan tai Neuvostoliittoon. Toi-

saalta länsivaltoja kiinnosti Norjan aluevedet ja Ruotsin malmikentät, jonne piti ehdottomasti päästä ennen saksalaisia ja venäläisiä.

Joulun 22. päivänä 1939 Suomen ulkoasiain ministeriön päällikkö Aaro Pakaslahti ilmoitti Pariisiin ja Lontooseen lähettiläille, että Suomi tarvitsi välttämättä apujoukkoja. Englannilta ja Ranskalta saatiin lupauksia mahdollisesta sotilaallisesta avusta, jos Ruotsi ja Norja liittyisivät sotaan. Näistä ei tiedotettu kansalle, ei edes eduskunnalle. Tanner oletettavasti tiesi sähkeiden sisällön, vaikka hän myöhemmin pani asian lähettiläiden oma-aloitteisuuden tiliin.

Saksan hyökkäyksen pelko sai Ruotsin torjumaan liittoutuneiden ehdotuksen. Ruotsin vastaus oli: *Ruotsin puolueettomuus edistää parhaiten Suomen asiaa.*

Suomessa oli halua uskoa länsivaltojen todelliseen, pyyteettömään apuun, mutta Paasikivi totesi selvänäköisesti: *Liittoutuneet pyrkivät vain siirtämään Saksan vastaisen sotansa pohjoiseen.*

Laatokan pohjoispuoliset rintamat, monille Kärämäen miehille tuttuja paikkoja. Kartta teoksesta Suomen Marsalkan muistelmat. Otava 1954.

Naiset rauhan kyyhkysinä

Rauha oli suurin toive niin rintamalla kuin kotonakin. Rauhasta liikkui kaikenlaisia huhuja, mutta tosiasioista ei tiedetty. Maria Ruotsalainen sai Saviselkään rintamalta kortin pojaltaan Juholta.

5. 1.1940. Sydänterveiset täältä jostakin. Ei pidä äidin kovin huolehtia. Hyvin täällä toimeen tulemme, kun vaan jaksatte siellä toimitella niitä paljoja kotiaskareita. Ehkäpä Jumala suo asiallemme hyvän päätöksen ja pääsemme jälleen kotiaskareille.

Tammi-helmikuun vaihteessa 1940 Neuvostohallitus ilmoitti suostuvansa neuvotteluihin Suomen hallituksen kanssa. Henkilökohtaisen toimuksen rauhan tunnustelusta esitti Neuvostoliiton Tukholman lähettiläs Alexandra Kollantay jo joulukuun lopussa 1939. Mutta varsinaisesti rauhankontaktin sai aikaan kirjailija Hella Vuolijoki. Hän tunsu Kollantayn ennestään ja tarjoutui lähtemään Tukholmaan keskustelemaan lähettilään kanssa Suomen asiasta. Ulkoministeri Tanner hyväksyi tarjouksen ja avaus onnistui. Mutta siitä oli vielä pitkä matka rauhaan.

Puna-armeijan rintamamenestyksestä tuli Neuvostoliiton johtomiehille arvovaltakysymys. 20.2.1940 Tanner ilmoitti, että Suomen hallitus oli valmis pyytämään Ruotsin välitystä rauhan neuvotteluissa. Tukhoman kautta saatiin Neuvostoliiton ehdot. Asiaa käsiteltiin valtioneuvoston epävirallisessa istunnossa 25.2.1940. Ehtojen hyväksymistä pidettiin mahdottomana. Pahiten hiersi vaatimus Suomen-Neuvostoliiton-Viron puolustusliitosta.

Vielä haluttiin katsoa, olisiko apua saatavissa länsivalloilta. Eduskunnan ulkoasiain valiokunnassa asiaa käsiteltiin 29.2.1940. Enemmistö oli neuvottelujen kannalla, mutta lievennyksiä ehtoihin toivottiin. Ehdot olivat ristiriidassa kansalle lehdistön ja radion kautta levitetyn tiedon kanssa. Suomen rintamamenestyksestä oli tarkoituksellisesti annettu todellisuutta valoisampi kuva.

Mutta *katkeru pilleri oli nieltävä*, kuten Tanner asian ilmaisi. Mannerheimin antaman tilanneselvityksen mukaan rintamamme kestäisivät korkeintaan kaksi viikkoa. Länsivaltojen apu ei ehtisi ajoissa. Rauhanneuvottelut alkoivat Moskovassa 8.3.1940. Toiveet ehtojen lieventämisestä olivat turhia. Vain vaatimus puolustusliitosta putosi pois. Moskovan rauha allekirjoitettiin myöhään illalla 12.3.1940.

Suomi joutui luovuttamaan Kannakselta Viipurin, Sortavalan ja koko niiden välisen alueen, suuren osan Sallan kuntaa ja Kalastajasaarenon niemet. Lisäksi Hanko jouduttiin antamaan vuokra-alueena ja Suomen oli määrä rakentaa rautatie Sallasta Kemijärvelle, jotta Neuvostoliitosta olisi suora rautatieyhteys Ruotsin rajalle.

Lehdet kommentoivat: *Hallitus päätti tehdä rauhan siinä varmassa vakaumuksessa, että kansamme säilyisi vielä suuremmilta onnettomuksilta. Yksimielisempänä kuin koskaan aikaisemmin kansamme täytyy tästä lähtien kulkea tietänsä. Yksimielisinä ja toinen toiseensa luottaen me käymme uutta tulevaisuutta rakentamaan.*

Talvisota päättyy

Maaliskuun 13. päivänä 1940 Vuokon prikaati, JR25:n neljäs, viides ja kuudes komppania, oli Lemetin motin vahtina Kuhmossa Rastin ja Saunajärven välisellä tieosuudella. Motti sai nimensä siitä, että niillä seuduilla oli Lemetti-niminen talo vaaran päällä. Eino Svala ja Yrjö Madetoja kerovat:

Meillä taisi olla vain yksi konekiväärijoukkue ja kaksi kappaletta kranaatinheittäjiä. Oli kova pakkanen. Maaliskuun kolmannentoista vastaisen yön olimme kokonaan asemissa. Sitten aamuhämärän suojassa tapahtui vaihto hyvin varovasti. Pääsimme taakse korsuun levähtämään. Jotkut keittelivät saikkaa kaminan päällä, toiset menivät nukkumaan. Pataljoonan lähetti tuli ilmoittamaan, että kello yksitoista tulee rauha. Eivät sitä pojat tahtoneet uskoa, kun asemista kuului kova ammunta, neuvostotykit jyskivät ja lentokoneet partioivat tiedustelulentoillaan. Pojat vain tuumasivat lähelle:

- Menehän siitä, että saahaan nukkua!

Kuitenkin sitten kun kello alkoi läheta yhtätoista, mielenkiinto alkoi herätä ja ruvettiin konkoiilemaan ja mentiin ulos kuulosteilemaan, mitä tapahtuisi. Siinä oli meidän vieressä Luelahden motti ja siellä oli menossa tuhoamistaistelut, kävi yks rätinä jatkuvasti. Konetuliaseet ja kranaatit jauhoivat, se oli sellaista möyhiniä, ettei yksittäistä laukausta kuulunut ollenkaan. Sitä oli kestänyt jo useamman vuorokauden. Kun kello tuli yhteentoista, niin se katkesi ja tuli täysi hiljaisuus. Sanatonna oltiin hetken aikaa mekin. Oli vain suuri hiljaisuus pitkästä aikaa.

- Taisi se rauha sittenkin tulla, tuumimme.

Muutamien minuuttien perästä ryssän pommikoneita tuli Suomen puolelta ja meni omille maille. Ja taas tuli täysi hiljaisuus.

Teimme siihen korsun kupeeseen nuotion ja sen ympärille honkia istuimiksi. Oli mukava olla, kun ei tarvinnut pelätä ilmavaaraa, vaikka oli kirkas päivä. Ja sitten siitä läheisestä metsästä kuului tiaisen ääni. Se jo kuulosti rauhalliselta.

Siinä pojat sitten alkoivat vainota pienempiä vihollisia, kun isommista oli saatu rauha. Pojat heittelivät paitojaan pois ja alkoivat noukkia täitä.

Pentikäis-Mikko istui siinä honkakiehkuralla. Hänkin riisui flanellipaitansa ja se oli ihan täynnä kuin mustia roskia, kun niitä vihollisia oli kai rykmenttikaupalla.

- Kunpahan näitä isoimpia harvennan, hän sanoi ja heitteli täitä hangelle.

Illan hämärtyessä tuli määräys, että suomalaisten piti vetäytyä kilometrin päähän tiestä, että ryssät saivat rauhassa mennä omalle puolelleen. Kaikenlainen yhteydenotto viholliseen oli kielletty, paitsi upseerien taholta haavoittuneiden ja kaatuneiden pois saamiseksi. Rauha tuli hyvään aikaan. Värikki Urho Porma, jonka lähettinä Yrjö Madetoja oli, sanoi:

- Tuonne Luelahden mottiin me olisimme menneet ensi yönä ja siellä olisi vielä monelta leipäkortti vanhentunut, jos sota olisi jatkunut.

Rauha pelasti myös Lemetin motin venäläissotilaat. Suomalaiset olivat katkaisseet venäläisiltä huoltoyhteydet mottiin. Lentokoneilla huoltoa oli yritetty hoitaa, mutta usein nekin muonat olivat tipahtaneet suomalaisten syliin, kun suomalaiset keksivät venäläisten hangelle laitettavat merkit, joiden perusteella lentäjät tarvikekollinsa pudottivat. Suomalaiset polttivat heinäsuovatkin mottialueelta, joten venäläisillä ei ollut, mitä hevosille syöttää. Monet murtautumisyrietykset olivat epäonnistuneet.

Veteraani Erkki Mäntylampi kiittää komppanianpäällikköään kapteeni Taavi Kujalaa, jonka lähettinä hän oli:

- Me olemme suuresti kiitollisia hänelle. Hän säästi paljon miehiä, kun hän siirsi useaan kertaan Luelahden mottiin hyökkäämistä. Kun sitten venäläisten lähdettyä menimme katsomaan, siellä oli niin vahvat asemat ja hyvin kaivetut juoksuhaudat, ettei sieltä olisi selvitty.

- Tosi on! vakuuttavat toiset mukana olleet veteraanit.

Eino Svala kertoo: *Ahuksi emme saaneet tietää rauhan teon ehdoista mitään. Kun ne sitten myöhemmin kuulimme, tuntui äkkiä ajateltuna, että turhaanpa sodimme, vaan jäipä kuitenkin oma lippu ja maa vierailta joukoilta miehittämättä.*

Ylipääällikön päiväkäskystä 14 .3. 1940

Te ette tahtoneet sotaa, te rakastitte rauhaa, työtä ja kehitystä, mutta teidät pakotettiin taisteluun, ja te olette siinä suorittaneet suurtöitä, jotka vuosisatoja loistavat historian lehdillä.

Sotilaat! Olen taistellut monilla tantereilla, mutta en ole vielä nähnyt teidän vertaisianne sotateita. Olen ylpeä teistä, kuin jos olisitte omia lapsiani, yhtä ylpeä Pohjolan tunturien miehestä kuin Pohjanmaan lakeuk-

sien, Karjalan metsien, Savon hymyilevien kunnain, Hämeen ja Satakunnan viljavien vainioiden, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen humisevien koivulehtojen pojasta. Olen yhtä ylpeä köyhän majan pojan ja tehdastyöläisen kuin rikkaan miehen tarjoamasta uhrista.

Tunnen iloa ja ylpeyttä ajatellessani Suomen lottia ja heidän osuuttaan sodassa - heidän uhrimieltään ja uupumatonta työtään eri aloilla, joka on vapauttanut tuhansia miehiä tulilinjoille. Heidän jalo henkensä on kannustanut ja tukenut armeijaa, jonka kiitollisuuden ja arvonnannon he ovat täysin saavuttaneet.

Meillä on se ylväs tietoisuus, että meillä on historiallinen kutsumus, jota edelleen täytämme: länsimaisen sivistyksen suojaaminen, joka vuosisatoja on ollut meidän perintöosamme, mutta tiedämme myös, että olemme viimeistä ropoa myöten maksaneet velan, joka meillä on länteen ollut.

Mannerheim.

Kun vihanpito oli loppunut, Kuhmon rintamalla pidettiin kilpahiihdot 19.3.1940. Lähtö oli jäältä ja osaa matkasta hiihrettiin umpihankea. Kääntymispaikka oli lähellä venäläisiä, jotka olivat vielä mottialueella. He huusivat hiihtäjille *Uraa! Uraa!* Henkilökohtaisen Kuhmon maljan voittaja, Frans Kyllönen, tulossa maaliin. Alla hänen palkintonsa.

Kotirintaman rauha

Kärsämäelläkin ensimmäinen rauhan päivä valkeni aurinkoisena. Kun radiosta kuultiin rauhasta, itkettiin ilosta. Kuultiin kyllä, että monet suomalaiset itkivät surusta, puhuttiin jopa suruliputuksesta, mutta täällä se oli ilonpäivä. Täällä olleet siirtolaiset olivat Kuhmosta ja Sotkamosta, he iloitsivat kotiin pääsystä.

Seurasi jännittävän odotuksen aika. Odotettiin kirjeitä läheisiltä, kyseltiin naapureilta, mitä miehille kuului, ketä oli jäänyt henkiin. Sitä mukaa kuin miehet pääsivät kotiin elämä palasi arkisiin uomiinsa. Paiskittiin töitä, eloonjääneet kaatuneittenkin edestä. Oli toukoaika. Läheskään kaikki miehet eivät kotiin päässeetkään. Esimerkiksi Juho Ojalehto joutui jäämään Tuupovaaraan linnoitustöihin. Asevelvollisuusajaa jatkettiin 18 kuukautta, joten hän pääsi siviiliin vasta maaliskuulla 1941.

Pahinta oli se, että rauha tuntui epävarmalta. Itärajalta oli jatkuva painostus. Pelko asui mielessä, ei sille mitään voinut. Eino Svala kertoo: *Välirauhan aika oli yhtä varpaisillaan oloa. Ei ollut varmaa, koska uusi kutsu tulisi jälleen vapauttamme puolustamaan.*

Rintamamiesten kotiuttamisjuhla Ritomäen koululla. Vasemmalla **eturivi**: Kalle Aho, Kusti Reponiemi, Matti Pirttiaho, Kalle Pulkkinen, Jaakko Ahlholm, Heino Jylhänollila, Heikki Komu, Vilho Lehtola, Leubold Sääski. **2. rivi**: Arvi Saaranen, Eino Pentikäinen, Pekka Koponen, Otto Ollanketo, Yrjö Aho, Konstu Huttunen, Saku Heinonen, Ville Lungren, Aaku Kangas, Reeti Pirttiaho. **3. rivi**: Eino Ahlholm, Yrjö Koponen, Yrjö Saari, Tauno Ahlholm, Väinö Istukaissaari, Eino Koponen, Yrjö Tammela, Janne Nikula. **4. rivi**: Heikki Martikainen, Väinö Rantala, Saku Ahlholm, Leunu Piippo, Paavo Koponen, Kalle Martikainen, Matti Rantala, Otto Sirviö, Gunnar Piippo, Veikko Tammela, Lauri Räisänen, Reino Järnfors, Anto Sirviö. (Kuva Heikki Lehtola)

Talvisodan hinta

Yli kolme kuukautta kestäneissä taisteluissa kaatui 22800 ja haavoittui 43600 suomalaista. Uusimpien tutkimusten mukaan Neuvostoliiton tappiot olivat 90000 kaatunutta ja 200000 haavoittunutta.

Kärsämäen miehiä kaatui 35. Haavoittuneiden määrä ei ole tiedossa. Sielun arpia ei ole laskettu.

Sankarihautaus Kärsämäen kirkossa 13.4.1940, viisi sankarivainajaa.

In Memoriam

Teen kunniaa Sinulle, taistosi päättänyt sankari. Eteeni nousee kaikella valtavoimallaan sen asian pyhyys, jonka edestä sinäkin olet ollut taistelemassa ja jonka puolesta olet elämäsi pannut alttiiksi. Isänmaalle ei mikään uhri ole liian kallis. Sinä olet nyt matkaltasi palannut täydellisen uhrin antaneena.

Me jälkeensä jääneet emme voi mitään surulle, jonka poismenosi aiheuttaa. Se on meidän inhimillinen heikkoutemme. Mutta yhtyessämme ajatuksessa: Isänmaan edestä annettuna mikään uhri ei ole liian kallis, tuntuu raskas surumme meistä helpommalta kestää. Siinä on ikäänkuin henkinen yhdysside välillämme. Se ajatus, samalla kuin se velvoittaa, antaa meille myöskin uutta voimaa pyhän asian eteenpäin viemisessä.

Siunattu olkoon leposi, nuori sankari. Hellästi suojaten maaemo hautaasi kattakoon. (Res.alik. J. Siitonen)

Talvisodan sankarivainajat

AUTIO Vilho, s. 20.11.1918 Kärämäki, työm. Ts: JR65, snt Kuhmo, kivm, stm. Kaat. 7.3.1940 Kuhmo.

HERNETAHOMIKKO Paavali, s. 1.1.1917 Kärämäki, talollp. 8/III/Pr3, snt Kannas, pkamp. Kaat. 19.2.1940 Kannas.

KALLIO Eino, s. 10.9.1917 Kärämäki, työm. Ts: Pstyk/5.Rik, snt Kannas, tkm. Kaat. 21.2.1940 Kannas, Kämärän lohko.

KUUSIO Martti Artturi, s. 26.5.1908 Kärämäki, talollp. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, stm. Kaat. 8.12.1939 Kuhmo.

ESKONNIEMI Elias, s. 25.12.1916 Kärämäki, työm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, stm. Kaat. 8.12.1939 Mämmelä, 1. taistelu.

ISOLA Aaro, s. 15.9.1905 Kärämäki, mv. Pso Fanni, lapset Marjatta, Rauha, Lauri ja Aini. Ts: JR40, snt Salla, kivm, stm. Kaat. 17.12.1939 Pelkosenniemi.

KARKULEHTO Albinus H., s. 18.1.1905 Kärämäki, mv. Pso Hilja, lapset Tauno, Erkki, Teuvo, Arvi ja Marja. Ts: JR40, snt Salla, Laatokan pohjoispuoli, stm. Kaat. 19.2.1940 Pitkäranta.

KYLLÖNEN Johannes, s. 11.8.1916, mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht, alik. Kaat. 8.12.1939 Mämmelä.

HALLA-AHO Basilius, s. 1.10.1906 Kärämäki, mv. Pso Hilma, lapsi Raimo. Ts: JR40, snt Salla, rjoht, alik. Kaat. 18.12.1939 Pelkosenniemi.

ISOLA Erkki, s. 20.9.1904 Haapavesi, mv. Ts: 3.ErKKK, snt Laatokan pohjoispuoli, kkm. Kaat. 9.3.1940 Pitkäranta.

KOPONEN Yrjö Gabriel, s. 16.3.1903 Kärämäki, kirjakauppias. Ts: ErP8, ErP9, snt Laatokan koillispuoli, kivm, stm. Haav. Impi-lahdessa, kuoli 23.3.1940 SS.

KYLLÖNEN Matti, s. 4.5.1908 Kärämäki, mv. Pso Toini Helena, lapsi Eero Mattias. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, stm. Kaat. 19.1.1940 Koiravaara.

HALLA-AHO Matti Henrik, s. 3.7.1910 Kärämäki, työm. Pso Aili, lapsi Hilikka. Ts: JR40, snt Kannas, kivm, stm. Kaat. 24.2.1940 Näykkijärvi.

JOKITALO Juho Aukusti, s. 10.9.1902. Kärämäki, työm. Ts: JR40, snt Salla, kivm, stm. Kaat. 31.12.1939 Joutsijärvi.

KORSULAINEN Esko Heikki, s. 30.10.1917 Vihanti, mv. Ts: Kannas, kivm, stm. Kaat. 27.2.1940 Kannas, jäi sinne.

KYTÖLÄ Esko, s. 24.3.1905 Kärämäki, mv. Pso Lyyli, lapset Elsa ja Eila. Ts: JR40, snt Salla, pkm, stm. Kaat. 18.12.1939 Pelkosenniemi.

LEHTOMÄKI Reino Samuli, s. 8.3.1913 Pyhäjärvi, työm. Ts: Kannas, kivm, stm. Kaat. 6.3.1940 Säkkijärvi.

MÄKI Fredrik, s. 10.6.1912 Kärämäki, mv. Pso Tyyne, lapset Veijo ja Taisto. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, stm. Kaat. 19.1.1940 Kuhmo.

NIEMELÄ Matti Eliel, s. 3.6.1919 Kärämäki, talonp. Ts: 1/2 Pr3 K, stn. Kannas, kivm. Kaat 9.3.1940 Tali.

PIETIKÄINEN Olli, s. 21.5.1913 Kärämäki, mv. Ts: JR40, snt Salla, rjoth, alik. Kaat. 1.1.1940 Joutsijärvi.

LESKINEN Johan Ossian, s. 17.7. 1921 Kärämäki, työm. Ts: Petsamo, kivm, stm. Kaat. 10.3.1940 Petsamo.

MÄKI Johan Klemes, s. 7.5.1909 Kärämäki, työm. Pso Elvi, lapset Kaisa, Helli, Veikko ja Kosti. Ts: Kannas, kivm, stm. Kaat. 16.12.1939 Kannas.

NOPONEN Arvid Johannes, s. 18.11.1910 Kärämäki, mv. Pso Elli, lapset Esa ja Eila. Ts: JR25, pkamp-apum, stm. Kaat. 8.12.1939 Kuhmo.

PYRRÖ Erkki Fredrik, s. 15.9.1912 Kärämäki, metsätyöm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, stm. Kaat. 2.2.1940 Mämmelä, pakkasta 40 astetta, jäi sinne.

MARJOMAA Mikko, s. 16.7.1917 Kärämäki, taloll.poika. Ts: JR40, snt Salla, rjoht, alik. Kaat. 22.2.1940 Saija.

MÄKI Reino Sylvester, s. 29.1.1917 Kärämäki, työm. Pso Helli, lapset Hilja ja Reino. Ts: Kannas, kivm, stm. Kaat. 24.2.1940 Kannas.

OJALEHTO Frans, s. 4.10.1899 Kärämäki, taloll.. Pso Iita, lapset Lauri, Leevi ja Annaliisa. Ts: Kannas. Haav. Viipurinlahdella, k. 24.1.1940 SS.

RYTH Eino Johannes, s. 6.10.1911 Kärämäki, talollp. Ts: JR40, snt Kannas, kivm, stm. Kaat. 9.3.1940 Vilajoki.

MARTIKAINEN Aukusti, s. 14.6. 1914 Kärämäki, kirvesm.. Ts: JR25, snt Kuhmo, tsilti, stm. Kaat. 8.12.1939 Kuhmo.

NIEMELÄ Eino Johannes, s. 30.5.1909 Kärämäki, työm. Pso Amanda. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, alik. Kaat. 20.1.1940 Koiravaara.

PENTIKÄINEN Sulo Henrik, s. 6.12.1911 Kärämäki, työm. Ts: Haav. ja kuoli. 29.1.1940 SS.

SAARIKOSKI Eino, s. 14.11.1915 Kärämäki, mv, Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, stm. Kuoli sodassa saamaansa sairautteen 16.5.1941 Oulaisissa.

SALO Eino Mikael, s. 28.4.1917 Kärämäki, mv. Ts: snt Kannas, rjoht, stm. Kaat: 13.2.1940 Summa, taitamaton vänrikki ajoi hyökkäykseen.

YLITALO Otto, s. 13.4.1901 Kärämäki, mv. Pso Fanny, lapset Viljo, Tauno, Veikko, Vesa ja Niilo. Ts: JR25, snt Kuhmo, hevsm, stm. Kaat: 27.2.1940 Kuhmo.

TASKINEN Ansgarius, s. 22.8.1901 Pyhäjärvi, mv. Pso Hilja, lapset Sulo ja Olavi. Ts: JR40, snt Salla kivm, stm. Kaat 22.1.1940 Märkäjärvi.

Paikallisosasto: *Kärämäki*
Syyli Oksanen Puheenjohtaja
Anna Yläjärvi Sihteeri

Alla talvisen harmaan taivaan
 käyn hiljaa kalmistoon,
 pään paljastan kunniaa tehden,
 vaivun vakavaan haaveiloon:
 - Pyhä maa on tää, pyhä kalmisto,
 Jota pyhittää sankarten tomu.
 Täällä kuusien, koivujen varjossa
 on vaiennut maailman humu.
 Täällä rauhassa saavat levätä he,
 jotka taistelo kentälle kaasi,
 Mutta jäljelle jääneillä suru on suuri,
 se on raskas kuin kalliopaasi.
 Surun kyyneleet kumpuja kostuttaa
 monen äidin, vaimon ja lapsen,
 Mutta suru raskas ei saa uuvuttaa
 sydänt' nuoren tai harmaahapsen!

(Hannes Siloranta)

Kotirintaman taistelua

Organisaatiot kuntoon

Puolustusministeriön kehoituksesta kunnallislautakunta jakoi elokuussa 1939 kunnan viljelmätaloudet työalueisiin, joille määrättiin työpäälliköt. Elintarviketuotannon turvaamiseksi oli tärkeää, että maataloustyöt saataisiin hoidetuksi poikkeusoloissakin.

Syyskuussa kunnallislautakunta määräsi jakelupiirit elintarvikkeiden ostokorttien jakamista varten. Ne olivat yleeensä samat kuin koulupiirit. Jakelupaikkoina olivat kyläkoulut. Pian kortteja tarvittiinkin. Torstaina 5. 10. 1939 luettiin lehdistä: *Sokeri kortille maanantaista alkaen. Henkilöä kohti 250 g viikossa. Sokeri, siirappi ja sokerijuurikasvarastot takavarikkoon.* Kahvikorttia tarvittiin ensi kerran lokakuun 23. päivänä.

Tarvittiin myös uusia toimikuntia. Hevosentolautakunnan puheenjohtajaksi valittiin Matti Harju, ajoneuvojen tarkastajaksi Saku Kyllönen. Toimikuntien tehtävät olivat usein kuntalaisille epämieluisia, ja niiden jäsenet saivat osakseen kohtuutontakin arvostelua.

Varuillaan oloa

Sota koski jokaista suomalaista ikään ja sukupuoleen katsomatta. Naiset, lapset ja vanhukset tekivät työt ja sen lisäksi tukivat monella tavalla taistelua rintamalla. Veikko Koivukangas kertoo:

Talvisodan aikana Suojeskunta järjesti vartiointia Kärsämäen kirkolla. Olin 17-vuotiaana mukana. Meitä oli aina kaksi kerrallaan vartiossa. Aseena oli sotilaskivääri. Tehtävämme oli seurata yöllistä vierasta liikennettä, autot piti pysäyttää ja tiedustella matkan tarkoitus.

Leipää

Armeijan leiväntarvetta ei leipomoiden tuotanto kyennyt tyydyttämään: avuksi tarvittiin tuhansien maalaistalojen emäntien taitavat kädet: Aimo Pitkäkangas kertoo:

Kotiini tuli kylästä vuoropäivin joku ihminen äidilleni kaveriksi leipomaan. Isä teki peltimuotin (noin 25 x 25 cm), jolla painettaessa leipään tuli reikä keskelle.

Kansanhuollosta sai jauhoja säkeittäin näihin taloihin, joissa leivottiin Suomen armeijalle leipiä. Kerran isä toi laitarekikuorman pähvilaitikoita. Ne olivat valmiiksi leikattuja ja prässättyjä pähvilajjyja noin 50 kappaleen nipuissa. Laatikot olivat 80 sentin korkuisia. Kuhunkin laatikkoon pantiin kuutisenkymmentä kuivaa leipää. Täydet laatikot vietiin kirkolle rintamille toimitettaviksi. Tällaisia kotileipomoita oli ympäri Suomea.

Leipälaatikossa oli leipojien nimet ja osoitteet. Näin pojat saivat kirjeenvaihtokavereita. Minäkin söin armeijassa näitä taloissa leivottuja vanikoita. Kirjoitin Loimaan tytölle ja kiittelin maukkaista leivistä.

Kaikki kotileipurit eivät saaneet kiitosta. Isäni kertoi talvisodassa saaneensa aivan pommin kestävää leipää. Ukot olivat viitsailleet:

- Valtio tekee kaiken lujasti, leivänkin tereen kanssa.

Hampaattomat ukot eivät saaneet leivästä mitään, se ei lionnut edes korvikkeessa. Puukolla koetettiin vuolla likisattuisiksi lätsähtänyttä kuivattua leipää huonoin tuloksin.

Sodan enteitä

Koko vuoden 1939 ilmassa oli jännitystä ja epävarmuutta. Mirjam Koski kertoo:

Kesällä 1939 poikaset enteilivät sotaa, rakensivat tykkejä juurakoista ja ampu poksaattelivat. Vanhat ihmiset sanoivat:

- Tuo ennustaa sotaa.

Vaan eihän sitä nuoremmat uskoneet.

Heikki Ruha oli silloin 13-vuotias koulupoika. Hän muistelee noita aikoja:

Sotaa kyllä pelätiin, osattiin sitä jollakin lailla odottaakin, sillä koululla pidetyissä isänmaallisissa tilaisuuksissa oli sellaista mahdollisuutta muistaakseni melko suoraan väläytettykin. Ja oli kai sotaan jotenkin varauduttukin, koska muutamia kylämme nuoria miehiä, suojeluskuntalaisia, oli muutaman kuukauden linnoitustöissä itärajalta.

Suojeluskuntalaiset pitivät myös sotaharjoituksia Kärsämäellä. Savi-selässäkin oli ampumarajoituksia Ahon talon metsässä olevalla alkeellisella ampumaradalla. Näitä asioita tapahtui muutamia vuosia ennen sodan alkua.

Suojeluskuntien taisteluharjoitus Venetpalossa 17.3.1939 kärsämäkiset pyhäjärvisiä vastaan. Vas. Frans Kyllönen, Martti Mäntylammi, Paavo Saarikoski ja yksi tuntematon. (Kuva Frans Kyllönen)

Sota syttyy

Heikki Ruha kertoo:

Sitten syksyllä 1939 suurin osa kylän nuorista miehistä oli useita viikkoja ns. ylimääräisissä harjoituksissa, valmiudessa siltä varalta, jos jotakin sattuisi tapahtumaan, kun neuvotteluja käytiin Neuvostoliiton kanssa. Ja sitten se jotakin tapahtui. Ammuttiin Mainilan laukaukset ja sota syttyi Suomen ja Neuvostoliiton välillä.

Muistaakseni mitään varsinaista kauhua ei sodan syttyminen Savise-lässä aiheuttanut, mutta rajut ilmahyökkäykset Suomen kaupunkeihin ja muihin kohteisiin herättivät pelkoa täälläkin. Kyläläisistä, etupäässä koululaisista, järjestettiin ympärivuorokautinen puhelinpäivystys, parivartio, kylän ainoalle puhelimelle, joka oli ostuiskaupan myymälässä. Tiedon ilmavaarasta antoi kirkolla Suojeluskuntatalon katolla toimiva ilmavartio, jota hoitivat paikkakunnan lotat yötä päivää. Kun hälytys puhelimella tuli kylälle, siitä tiedotettiin kyläläisille lyömällä jollakin rautaesineellä kolmijalassa riippuvaa noin kolmemetristä rautatankoa. Siitä lähti kumea ääni, joka kajaisiällä kuului kilometrien päähän ympäri kylää.

Ikkunat piti myös olla peitettynä Molotovin verhoilla, ettei lentokoneista havaittaisi asumuksia. Hilikka Ristinen kertoo: *Verhoina käytettiin terva-*

paperia. Kotikylälläni kulki naapurin vanhaisäntä tarkastamassa hämärän tullen, näkyikö valoa ikkunoista. Jos näkyi, hän kävi huomauttamassa, että ikkunat piti peittää.

Heikki Ruha

Ilmahälytyksiä

Koulussa olleet sisareni kertoivat eräästä hälytyksestä, ehkä ensimmäisestä, koska silloin pidettiin vielä koulua. Kaksiopettajaisen koulun opettajat olivat molemmat naisia, koska miesopettaja Esko Sutela oli upseerimiehenä kutsuttu ylimääräisiin harjoituksiin. Opettajat toimivat ripeästi hälytyksen tullessa. He olivat ottaneet huomioon myös kaasusodan vaaran pommivaaran ohella ja kannattaneet oppilaille lunta luokkahuoneisiin, jotta lumen läpi hengitettäessä saataisiin puhdasta ilmaa. Kun lumi sulii lämpimässä, vesi aivan lainehti lattialla. Samoin koululaiset tekivät pusseja, joihin pantiin hiiltä, joka suodattaisi kaasun hengitysilmaasta. Opettajat laittoivat myös läheiseen metsään valkoisilla lakanoilla peitettyjä ilmasuojia pommitusten varalle. Näitä lakanasuojia rakennettiin muuallekin kylälle, ainakin Mökkiperällä, Kivelän mökin takana niitä näkyi.

Räätäli Aapeli Remes, vaimonsa Katri ja lapset Viipylän pihalla 1930-luvulla. (Kuva Pentti Remes)

Aapeli Remes oli räätäli, alansa mestari, joka asui pienessä talossa nykyisen museotien varressa. Hänellä oli vaimonsa Katrin kanssa runsaasti pieniäkin lapsia. Aapeli itse oli vähän vammaisen, ehkä vanhakin rintamalla. Pontevana perheen isänä ja kyläkuntansa edustajana hän tunsu vastuuta kotirintamajoukoistaan. Kerrotaan, että ensimmäisen ilmahälytyksen kumahdeltua Aapeli sieppasi metsästyspyssyinsä seinältä ja säntäsi pihalle ja viereiselle tielle. Hän tähyili ja tiiraili, joko viholliskoneita alkaisi näkyä. Kova oli halu päästä ampuu täräyttämään vähän isompaakin linua. Äiti lohdutteli itkeviä lapsia:

- Älkää pelätkö. Kyllä isä varmasti ampuu viholliskoneen, jos ne tulevat meitä pommittamaan.

Koneita ei näkynyt ja ilmavaara meni ohi ja Aapelin ehkä toivomakin saalis jäi saamatta. Onneksi.

Olin kotonani Karppalassa. Oli kuulakka pakkonen, iltapäivä. Olin kuulevinani kaukaista lentokoneen surinaa, mutta kun hälytystä ei tullut, luulin sitä harhaksi. Myöhemmin kuulumme, että olin todella kuullut viholliskoneen äänen, mutta Kärsämäen vartiolta oli jäänyt ilmoittamatta siitä Saviselän vartiolle.

Eräänä päivänä oli päivällisruokailun aika ja emännät olivat tuoneet ruuvan pöytään. Kotonani oli äitini kuuden pienen sisareni kanssa, 80-vuotias mummoni, setä-Matti ja suutari-Janne eli Janne Pulkkinen. Jannekin oli jo monta kertaa käsketty syömään ja muu väki oli pöytään tulossa, kun yht'äkkiä alkoi kaupalta kuulua ilmahälytystangon kalkatus. Hä tähän siinä tuli. Naiset ja lapset parahtivat itkemään ja alkoivat pukea itseään ja toisiaan. Varsinkin mummu itkien siunaili, kun häntä puettiin kuin viimeiselle matkalle. Näin lähdettiin suojaan, joka oli kaikkea muuta kuin turvallinen. Se oli meidän karjakeittiö eli kota, josta laipio oli putoamaisillaan ja pönkkien varassa. Siellä naiset istuivat ja itkivät pelosta. Minä olin jo niin iso poika, etten osannut pelätä, vaan seurailin mielenkiinnolla tilannetta ulkona tiiraillen ja annoin tietoja suojassa olevalle väelle. Suutari-Janne ja setä-Matti olivat sitä mieltä, että keitto oli syötävä kuumana ja lähdettävä sitten, jos tarve vaati. Kun miehet olivat syöneet kaikessa rauhassa, ei enää ollutkaan tarvetta lähteä, sillä kaupalta kuului hälytys-ohi-merkki.

Kerrotaan myöskin, että kerran ilmahälytyksen tullessa pappilan väki kirkkoherra Torvelan johdolla pyyhälsi pappilan kujaa lakanoilla päällystettyihin ilmasuojiiin. Siinä koivukujalla tuli vastaan Kujansuun mummo, suntio Laitisen emäntä, menossa pappilassa olevaan kansliaan asioille. Juostessaan kirkkoherra Torvela kehotti mummoa menemään kansliaan odottamaan. Mummohan meni, ihmetteli vähän kirkkoherran kiirettä. Il-

mahälytys jatkui eikä kirkkoherraa kuulunut takaisin. Mummo lähti pois ja ihmetteli kylällä:

- Kauanpa ne siellä ilmasuojassa tarkenivat olla.

Lehdissä varoiteltiin ihmisiä vakoojista hauskoilla piirroksilla. Teitä kuunnellaan varokaa. (Liitto 11.2.1940)

Evakkoja

Koska sodan syttymiseen ei uskottu, sotatoimialueiden evakuointi jäi viimetinkaan. Ihmiset joutuivat lähtemään matkaan valmistautumatta. Heikki Ruha kertoo:

Olin paukkuvalla pakkasella setä-Matin kanssa Rannankylällä myllyssä, kun myllyä ei ollut lähempänä. Sinne tuli määräys, että sieltä suoraan piti mennä Haapajärven asemalle evakkoja hakemaan. Heidät sijoitettiin perheittäin kylän eri taloihin. Useita kymmeniä heitä oli, etupäässä naisia ja lapsia ja hyvin vanhoja ukkoja Kuhmosta ja Sotkamosta.

Mirjam Koski muistelee:

Olin lottatyössä mukana, kun ajattelin, että kait minunkin pitää jotakin tehdä, että olisin jotenkin avuksi. Opettaja Lyyli Varsta sanoi minulle ja Korsulaisen Annille:

- Menkää kerjäämään ruokaa evakoille.

Niitä tuli niin paljon, että niitä majoitettiin kirkkoonkin. Niitä oli monesta pitäjästä. Salmisia oli paljon ja niiden murretta oli vaikea ymmärtää, mutta kyllä siihen tottui.

Oli se surkean näköistä, kun niillä ei ollut mitään, vain sellaiset säkit ja niissä jotakin vaatetta. Mutta kyllä se siitä lähti, kun me Annin kanssa lähdimme kerjäämään. Meillä oli vesikelkka, kuljettiin talosta taloon ja pyydettiin ruokaa. Aina ne jotakin antoivat, mikä ryyniä, mikä leipää, herneitä, joku antoi voinokareenkin. Vain yksi emäntä sanoi, että hän oli jo antanut yhden leivän. Me vastasimme:

- Vaan tarvittaisiin toinenkin.

Ja me saimme sen. Illalla veimme eväskuorman Lottakahvilaan. Siellä oli suuri keittiö, jossa toiset laittoivat ruokaa ja veivät kirkkoon. Hyvin oli ruoka maistunut. Yöksi menimme kotiin ja aamulla aloimme uuden kierroksen. Petivaatteitakin keräsimme. Vaan ei meitä juuri kukaan nurin päin katsonut.

Evakot sijoitettiin perheisiin mahdollisimman pian, jos tilaa oli, perhekunnittain. Heikki Ruha kertoo Saviselän evakoista: Melko hyvin he sopeutuivat kyläläisten yhteiselämään ja yhteyksiä on pidetty näihin päiviin asti.

Hilikka Ristinen muistelee: Tuo aika talvisodan alusta lähtien oli läheistä ja yhteenkuuluvaa aikaa näiden ihmisten kanssa, jotka olivat sodan jaloista joutuneet lähtemään. Oltiin kaikki kuin samaa perhettä, jolla oli yhteiset ilot kuin myös surut. Näin ainakin kodissani tämän koin. Voi olla, että oli toisenlaisiakin elämän muotoja - en tiedä.

Keräyksiä ja talkoita

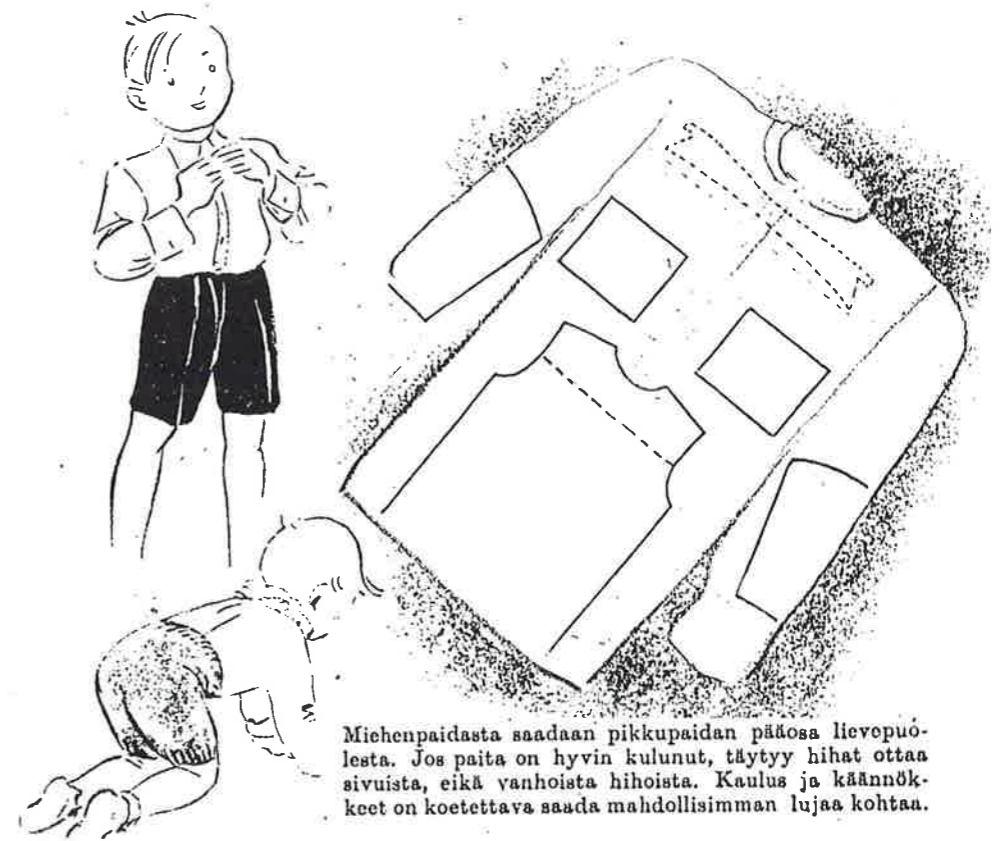
Heikki Ruha kertoo:

Sodan alkuvaiheessa me kylän pojat kuljimme jonkinlaisina viestinviejinä ja erilaisten asioiden hoitajina, myöhemmin järjestäytyneinä sotilaspoikina. Aivan talvisodan alussa mm. keräsimme viinapulloja, joista rintamalla tehtiin niitä kuuluisia Molotohvin koktaileja, räjähdyspulloja, joilla miehet tuhosivat jopa hyökkäysvaunuja. Samoin keräsimme kupari- ja messinkiesineitä nähtävästi ammushylsyjen valmistusta varten. Muistan kuinka Viijalan Fanni-emäntä antoi erittäin komeat verhonkannattimet, jotka talon Erkki-poika väänsi mutkalle, ettei niitä enää voinut käyttää muuhun kuin keräyksen tarkoittamaan sotatarviketuotantoon.

Keräyksiä ja talkoita oli monenmoisia. Sodassa oleville omaisille ja ystäville, myös tuntemattomille sotilaille, lähetettiin paketteja, joissa oli ruokaa ja lämpimiä asusteita. Voisi kertoa kauniin kultaisen tarinan talvi-

sodan aikaisesta kylän ja koko Suomenmaan yhteistyöstä, sekä sotilaiden että kotirintaman huolenpidosta, kun yhdessä kävimme idän hirmumyrskyä vastustamaan niin, että itsenäisyytemme ja vapautemme säilyi, tosin pahoin runneltuna, mutta kuitenkin.

Koulua käytettiin yhteistyötilaisuuksien keskuksena. Siellä rukit hyrräsivät, villat karstattiin ja kudottiin, siellä pidettiin pakettientekotalkoita. Koululla pidettiin huolta myös hengellisestä puolesta, hiljennettiin hartaushetkiin, veisattiin virsiä ja laulettiin hengellisiä lauluja. Mieleeni on jäänyt erikoisesti virsi "Koska valaissee kointähtönen". Paljon laulettiin isänmaallisia lauluja ja virsiä. Kylän väki ja erikoisesti evakot olivat niissä tilaisuuksissa mukana.

Miehenpaidasta saadaan pikkupaidan päösa lievopuolesta. Jos paita on hyvin kulunut, täytyy hihat ottaa sivuista, eikä vanhoista hihoista. Kaulus ja käännökkeet on koetettava saada mahdollisimman lujaa kohtaa.

Vaatepulaa torjuttiin tekemällä vanhasta uutta. Kotilieden ohje 1.2.1940. (Maija Korkiakoskelta)

Oli helmikuu 1940, puolen päivän aikaan. Kaksi vanhaa evakkoukkoa tulla paarusti Jylhänperän tiellä Ahon talosta päin. Heillä oli olalla rukit, joita he olivat viemässä koululle. Koulu ei toiminut sota-aikana, mutta iltaisin siellä pidettiin kehruu- ja kudontatalkoita. Ukot olivat keränneet

rukkeja kylältä ja toimivat muutenkin huoltomiestehtävissä koulun talkoissa. Kun miehet olivat koulun pellon kohdalla, tuli ilmahälytys. Ukot pyssäytyivät, pyöriä tassuttelivat paikoillaan ja tiirailivat taivaalle, huomasivat pellolla lähellä tietä opettajan lehmälle tehdyn heinäsuovan. Ukot kahlasivat hangessa suovalle, laskivat rukiit olaltaan, kopistivat lumet kengistään ja kaivautuivat istumaan siihen suovan kupeeseen, panivat piiput palamaan ja jäivät odottamaan, mitä tapahtuisi. Kotvan he siinä tuumailivat, nostivat rukiit olalle ja veivät ne koululle. Mummot siellä tarjoilivat kahvinkorviketta sankareilleen.

Sotasensuuri tarkasti kirjeet, kortit, myös lehdet. Vaaralliseksi katsotut kohdat mustattiin. Siinä koulussa kansalaisten itesesensuuri kehittyi pian varsin tiukaksi, alkoi kehittyä elämäntapa, jota myöhemmin kutsuttiin *suomettumiseksi*.

Tietojen saanti

Heikki Ruha kertoo: Tietojen saanti niin rintamalta kuin muistakin kansakunnan asioista oli tärkeä asia kylämme väestölle. En muista, miten säännöllisesti sanomalehdet tulivat, mutta tulivat ne kuitenkin, nähtävästi melko sensuroituina, jotta kansakunnan mieliala säilyisi toiveikkaana. Tietoja niistä silti melko hyvin saatiin, samoin kylällä olevista muutamista radioista. Vihollisen äänihäirintä vaikeutti lähetyksiä. Koska kylällä ei ollut sähköjä, voiman saanti anodiradioihin oli ongelmallista. Väkeä kerätyi huoneet täyteen radiouutisia kuuntelemaan aina sinne, missä radio oli toimivana.

Erikoinen tiedon levittäjä ja selittäjä oli kylällämme Paksu Jaakko. Hänen oikea nimensä oli Jaakko Haataja, jotenkin Oulun puolesta tänne kulkeutunut entinen teurastaja, hyväluonteinen ja hyväpuheinen. Hän asusteli milloin minkin talon penkillä. Kyllä hänen puheissaan oli yli-

lyöntejä ja väärin muistamisiakin, mutta hyvin mielellään ainakin me pojat häntä kuuntelimme.

Talvisodan talvena Jaakko seurasi erityisen tarkasti sotatapahtumia lehdistä ja radiosta. Usein hän kuunteli myöhään ja haukkui päälle Moskovan Tiltua ja nukkui sitten yönsä penkillä ja oli aamulla herättyään valmis kertomaan kuulemiaan ja luulemiaan kyläläisille. Jaakon välittämät tiedot olivat usein hyvin myönteisiä suomalaisten kannalta. Siten hän ehkä tiedostamattaan teki suuriarvoista mielenlennestyötä kyläläisten keskuudessa.

Sanomalehdet tukivat täydellisesti maanpuolustusta. Rintamalta kerrottiin vain hyviä uutisia ja kansan mielialaa koetettiin kohottaa kaikin tavoin. Neuvottelujen aikana ja sodan alussa lehtien käyttämä kieli oli erittäin asiallista. Ryssä esiintyi Liitto-lehdessä ensimmäisen kerran 8. joulukuuta 1939. Sodan kestäessä kieli koveni, kerrottiin *raakalaislentäjistä ja lentäjäpedoista ja idän barbaareista*. Heti kun rauhanneuvotteluista saatiin tietoa, lehtien käyttämä kieli muuttui taas asialliseksi.

Pakko-ottoja ja tarkastuksia

Armeijan tarpeet olivat pohjattomat ja siviiliväestönkin piti elää. Oli jaettava tasan niukkuutta pakolla, kun muu ei riittänyt. Hilikka Ristinen kertoo:

Sodan alettua aloitettiin hevosten otto armeijalle. Niinpä pienen kirkonkylämme alakansakoulun ja kapakan pihat olivat täynnä hevosia ajoneuvoineen. Joukko miehiä oli tarkastamassa hevosia ja varusteita, joihin kuului ehjät valjaat, reki, sanko, lapio, kirves, köysi, heiniä, kuroja ja loimi. Hevoset tarkastettiin, mitattiin ja lyötiin numero lautaselle. Oli siinä vakavia ja haikeita ilmeitä, kun uskollinen ja monen itse kasvattama työkumppani piti luovuttaa sotaan. Mutta toki huoli oli kevyempää kuin silloin miesten lähtiessä.

Viljan ja heinän mittaajat ja eläinten laskijat kulkivat talo talolta ottamassa ylös, montako lehmää, mullia, hiehoa, vasikkaa, lammasta, kanaa tai sikaa kussakin paikassa oli. Sen perusteella tuli luovutusmääräys. Kun viljanmittaajan tiedettiin olevan liikkeellä, vietiin pimeän kähmässä siemenviljaa sekä leipävärkkiä vähän piiloon. Ajatuksena kai oli Raamatun ohje: "Ei riitä puivan härän suuta saa sitoa."

Kerrottiin, että yhteen taloon tuli yllätystarkastaja ottamaan selvää, mitä lehmät lypsivät ja paljonko voita saatiin vuorokaudessa. Tämä naisten-

kilö yöpyi talossa ja päälle päätteeksi antoi ukaasin, että talossa syötiin yli korttiannoksen. Siihen emäntä:

- Ei arvoisa tarkastajakaan jäänyt syödessään korttiannoksen edellyttämään määrään, vaan varmana söi vatsansa kurkkua myöten täyteen.

Eipä siinä ollut vastaanvääntäjää ja asia raukesi siihen.

Työtä, huolta ja surua

Hilkka Ristinen muistelee:

Huolten ja murheen täyttämiä päiviä elettiin. Sankarihautauksia oli ja seurakunnan pappia suorastaan pelättiin hänen liikkueensa kylällä. Moneen kotiin hän ehti talvisodan 105 päivän aikana surusanoman tuoda.

Vastuuta säilytettiin sotien aikana hyvinkin nuorille. Se ei suinkaan ollut painolastina eikä taakkana. Päinvastoin oltiin ylpeitä siitä, että minäkin pystyn ja kykenen tekemään sitä työtä, josta on yhteiskunnalle hyötyä. Oltiin tietoisia siitä, että ne vähäisetkin voimavarat olivat hyödyttämässä kansamme yhteistä pyrkimystä selvitä sodan vaikeista poikkeustilanteista ja -olosuhteista. Silloin tarvittiin jokaista kansalaista antamaan oma työpanoksensa yhteisen asian hyväksi. Turhautuneisuus oli silloin outo käsite.

Mirjam Koski kertoo:

Kun miehet olivat sodassa, naisten piti tehdä kaikki työt. Polttopuut olivat lujassa metsässä. Minäkin olin Mataran syvänmaalla puuta tekemässä. En minä saanut kuin kaksi metriä päivässä. Ne olivat kuivia haapoja, mahdottoman kovia sahata pokusahalla.

Kovat aikaiset pakkaset hankaloittivat elämää. Herrakoskelta jäi syyskyntö kesken, kun vältti jäätyä yhtenä yönä peltoon eikä sitä saatu irti ennenkuin keväällä. Kevätkylvötkin jäivät enimmäkseen naisten huoleksi. Minäkin kylvin kuin miehet, kotona ja naapureissa apuna.

Naapureihin pyydettiin apuun, kun oli vain emäntä ja pienet lapset. Unet tahtoivat jäädä vähiin, kun Lottakahvilassa olin kahteentoista ja oli seitsemän kilometrin matka sinne taloon. Kerkesin yöllä kahdelta syrjälleen ja aamulla piti taas olla kahdeksalta Lottakahvilassa teen ja kahvin keitossa. Tahtoi se suru tulla puseroon, ei sille mitään voinut.

Kyllähän niitä miehiä muistetaan, mutta kotirintaman naiset on unohdettu.

Tehtiinhän me kaksi tilapäistä sairaalaakin, toinen Mäen taloon, toinen vanhalle suojeluskunnan talolle. Hilma Junno oli sairaanhoitajakoulun

käynyt. Hän opetti meitä ja me kerättiin sinne vaatteita ja sänkyjä. Haavoittuneitakin tuotiin niihin meidän sairaaloihin toipumaan.

Ja eihän mitään, kun sotien jälkeen rupesi kurkkumätä leviämään, sinne sairaalaan joutui ja piti olla koko talvi eikä saanut käydä katsomassa kuin ikkunasta. Vuonna 1947 se taisi olla pahimmillaan.

Mirjam Koski niitti sota-aikana niin paljon, että viikatteen liippaaminen käy vanhanakin.

Välirauhan aika

Hilkka Ristinen pohdiskelee:

Maaliskuun 13. päivänä 1940 sota loppui ja miehet tulivat aikanaan kotiin. Osa jäi vakinaista jatkamaan, osa oli kohdannut sankarikuoleman, osa oli jäänyt vangeiksi, osa palasi invalideina, kuka vaikeasti, kuka lievemmin vammautuneena. Osa jäi sairaaloihin, mutta sota oli kumminkin päättynyt, joskin raskain ehdoin. Maamme oli itsenäinen, sinivalkoinen Suomi.

Välirauhan aikana työtä oli paljon, sitä oli jäänyt rästiinkin edellisenä syksynä. Ilmapiiiri oli kireä, vaikka yleisesti kaikki toivoivat, että tilanne lopullisesti rauhoittuisi. Usko tulevaisuuteen oli luja.

Asutettiin Karjalasta tulleita siirtolaisia. Kärsämällekin heitä tuli kymmeniä perheitä. Valtio pakkolunasti maita ja kotonanikin kävi usein talonostajia, kun ihmiset olivat hankkimassa uutta kotia itselleen. Ei sitä silloin nuorena osannut ajatella, kuinka raskasta siirtolaisväestön oli ollut jättää rakas koti ja kotiseutu ja lähteä tuntemattomaan tulevaisuuteen.

Olen nyt vanhana sitä sovittanut kohdalleni ja päätyneet siihen, että sota oli heille monin verroin raskaampaa kuin meille, jotka saimme asua kotitanhuvilla.

MARSSIKORTTI

K. N:o 4

Matka 10 km — Rajatulos 1 t. 40 min.

Ennen v. 1928 syntyneet **NAISET**

Sukunimi: *Koistila*
 Etunimet: *Emmi*
 Syntymävuosi: *1907*
 Järjestäjä: *Koistila*
 Paikkakunta: *Kuusisaari*
 Suorituspäivä: *25.5.41*

Toimitsijain merkinnät:

Tuloaika: *17,25*
 Lähtöaika: *16,25*
 Tulos: *16,73 min*
 Hyväksytty: *Saarelampi*
 valvojan allekirjoitus
 Marssimerkki lunastettu *279-41*
 päiväys

Ohjeita marssijoille: Osanottaja täyttää selvällä käsialalla kaksi korttia sekä antaa toisen toimitsijoille ennen lähtöä lähtöajan ja maalissa tuloajan merkittämistä varten. Toinen kortti jää marssisuorittajalle ja toinen toimitsijoille. Kortin voi kantaa taskussa keskeltä kaksin kerroin taitettuna. Varatkaa 5:— mk:n raha marssimerkin lunastamiseen. Maallin tultaessa on kortti pidettävä valmiina kädessä!

Tarkistusmerkinnät matkan varrella:

Pohjolan miehittämättömien maiden kansalaisten mielialoja kohotettiin Ruotsin ja Suomen välisellä marssimaaottelulla 4.-25. toukokuuta 1941. Miehet marssivat 15 km ja naiset 10 km määräajassa. Pisteet laskettiin maiden väkilukujen suhteessa. Kilpailu päättyi Suomen voittoon 1 507 111 - 943 952.

Niin meni rauhan kesä 1940 työn raadannassa. Oltiin edelleen säännöstelyn alla joka suhteessa, kaikesta tavarasta oli pula. Maamme hallitusmiehet olivat valtaviin paineiden alla maan asioita hoitaessaan, puhumattakaan maamme rajojen ulkopuolelta tulleesta painostuksesta. Suomen kansa eli tuolloin monen kirjaviiden mielialojen velloessa ja askarruttaessa mieliä toivon ja epätietoisuuden paineissa.

Sysihomma

Mirjam Koski kertoo: Kun ei saanut polttoainetta, autot pysähtyivät. Silloin ne keksi, että meillähän on metsää, hakataan halkoja koivuista ja haavoista ja poltetaan sysiä. Meitä oli kuusi tyttöä ja työnjohtajat. Me lavottiin miiluja. Savu ja hiilen pöly menivät keuhkoihin, aivan verta tuli ys-

kiessä. Miiluja oli Mehtäsaarella, Luonuanojalla, Kokonperällä ja ympäri pitäjää. Me muutimme paikasta toiseen. Ei siellä ollut hyssejäkään, korkeintaan riuku.

Kurkilaumaa. Vas. Emmi Koistila, Elli Laakkonen, Hilja Arvola, Laimi Lintula, Hilma Pesonen ja Mirjam Möller (nyk. Koski). Sysimiilu Hallanperän Purolassa.

Meitä puhuteltiin kurkilaumaksi, kun me olimme niin mustia. Olimme niin nokisia, ettei kukaan ottanut meitä saunaansa. Oli pakko kulkea kotona, vaikka oli pitkä matka. Pyörällä koetettiin ajaa, mutta hankalaa se oli kun ei saanut pyörän kumeja. Resuset kumit poksattelivat ja me koetimme köyttää vanteen ympärille paperinarua, että päästiin taas vähän matkaa ajamaan.

Myöhemmin kirkolla pantiin pystyyn pilketehdas. Puut murskattiin koneella pieniksi paloiksi ja kuivattiin uuneissa. Pilke oli kuiva, jos sen päähän pantu vesitikka tuli puhaltamalla läpi toiseen päähän. Pilkkeiden teko oli siistimpää kuin sysitouhu, mutta kaikki eivät pystyneet nostamaan liukasta paperisäkkiä. Myöhemmin pilketehdaskin alkoi polttaa sysiä, ne kai pyörivät paremmin rattaita.

Sysitouhu alkoi minun kohdallani kesällä 1940 ja sitä piisasi kymmenen vuotta.

Hiiliä ja pilkkeitä tarvittiin paljon, sillä helmikuussa 1941 tuli voimaan määräys, että puukaasutin piti olla kaikissa ajoneuvoissa, poikkeuksen tekivät vain hälytysajoneuvot ja diplomaattien autot.

Hiilen säkittämistä. Edessä vasemmalla Hilma Pesonen, oikealla Mirjam Koski. Keskellä Elli Laakkonen ja ylhäällä Emmi Koistila

Välirauhan aikana muisteltiin sotatapahtumia, joskus niin yksityiskohtaisesti, että maan johto näki tarpeelliseksi rajoittaa kirjoitusintoa, jotta suomalaisten taistelutaktiikka ei tulisi liian tutuksi mahdollisille tuleville vihollisille.

Innokkaita lehtiin kirjoittajia Kärämäellä olivat tuohon aikaan ainakin Hannes Siloranta, A. Harju ja Yrjö. Saari, jolla oli jatkuva kolumni Kalevassa. Ilmi Saari kirjoitti myös paljon, useimmiten nimimerkillä.

Seuraavana lainauksia kirjoituksista. Lainausten välissä mukana olleiden veteraanien. Yrjö Madetojan ja Eino Svalan täsmennyksiä.

Otteita Hannes Silorannan kirjoituksista Kalevaan tammikuussa 1941

Katkennut kaplas

Joulupäivän iltana kävin tervehtimässä entistä naapuriani Jaakko Ahlholmia, jolta kranaatin sirpale oli vienyt oikean jalan reidestä alas päin Lemetin luona Lieksan tien varressa. Kohtaloaan ei Jaakko murehtinut, vaan suhtautui oleviin oloihin humoristisen tyynesti. Jaakon sanasutkaukset ovat paikkakunnalla yleisesti suusta suuhun kulkevia. Niinpä oli syksyllä eräs isäntä suojeluskunnan talon pihalla harmitellut sitä, kun hänen reestään oli sotaretkellä katkennut kaplas. Tähän oli Jaakko sanonut puujalkaansa näyttäen:

- Elä välitä, on siellä sodassa katkennut parempiakin kaplaita.

Joulunaluspakkasilla Jaakko oli ihaillut uutta jalkaansa:

- Hyviä jalkoja ne Suomen mekanikot tekee, kun ei niitä edes palele, vaikka ei ole sukkuakaan.

Saman jalan suhteen Jaakko oli vitsaillut:

- Ensi kesänä minä annan sääskien rauhassa syödä oikeata jalkaani. Herran ne tekivät minustakin, kun saan äijämiehenä ollessa kepin kanssa kävellä.

Jaakonlaisia invalideja on hauska puhutella, olletikin kun ruikutusta ei tarvitse kuunnella. Väärinkäsitysten välttämiseksi mainitsen, etten ole vielä tavannut ruikuttavaa invalidia, joten sellaisia ei taida Suomessa olla-kaan.

Miehet kertovat sota-asioita

Kärämäkisten tappiot viime talven sodassa olivat suhteellisesti aika raskaat, mikä johtui osaksi siitä, että paikkakunta kuului jalkaväkialueeseen. Kärämäen poikia oli taistelemassa melkeinpä joka rintamalohkolla, mutta suurimmat tappiot kärsittiin Sallassa ja Kuhmossa.

Haastattelin Kärämäellä eräitä mukana olleita miehiä ja heiltä sain arvokkaita yksityiskohtia valaisevia tietoja.

*Kärämäen pojat kuuluivat Pr W:n 2. pataljoonaan 4. ja 5. komppani-
aan. 1. pataljoonan komentajana oli majuri Veijola ja 2. pataljoonan komentajana kapteeni V.O. Taube. Hänen kaaduttuaan 8.12. tuli patal-*

joonan komentajaksi kapteeni Halonen V.t. pataljoonan päällikkönä oli usein nyk. res.kapteeni Kujala.

Joulukuun kahdeksas 1939

1. ja 2. pataljoona oli saatu jouluk. 8. p:nä hyökkäysvalmiiksi niin, että 1. pataljoona hyökkää Sivakan tienhaarassa (tiet Venäjälle ja Lieksaan) ja katkaisee vihollisen yhteydet itään. Osa 2. pataljoonasta piti hallussaan Rastin tienhaaran seutuja erään pohjoisesta tulleen yksikön avustamana. Sivakan ja Rastin välillä oli huomattavat vihollisvoimat; aluksi luultiin niitä olevan noin 500 miestä, mutta todellisuudessa niitä lienee ollut yli tuhannen miehen. Vihollinen majaili Mämmelän taloissa, noin 2 km Rastin tiehaarasta koilliseen. Vihollisella oli hyvät puolustusmahdollisuudet ilman varustettuja asemia.

Joulukuun 8. päivän hyökkäyksen tavoitteena oli tuhota tämä taloissa majaille vihollinen. Kapteeni Tauben pataljoonan hyökkäyslohko käsitti Harjun talosta itään noin 900 m leveän alueen. Heistä oikealla olivat 1. pataljoonan miehet.

Hyökkäys aloitettiin kello 11 päivällä. Hyökkäystä johti kapt Taube 5. komppanialla, jolle oli määrätty 2 joukkuetta 4. komppaniasta vahvistukseksi. Hyökkäys onnistui aluksi hyvin. Oikealla siivellä, Sivakan tiehaarassa saavutti pataljoona Veijola tavoitteensa, katkaisi vihollisen selkäyhteyden sekä valtasi 2 vihollisen tykkiä, saaden samalla hyvät asemat. Harjun talon itäpuolella järjestyi kapt Tauben välittömässä komennuksessa ollut vahvistettu 5. komppania hyökkäykseen. Sotilaita parveili laumoittain Mämmelän luona olevalla tiellä, mutta oltiin vielä epätietoisia, olivatko ne vihollisia vai omia miehiä, joten menetettiin hyvä tilaisuus tuliylläköön antamiseen.

- Silloin se räjähti, kuten joukkueen johtajana toiminut kers Väinö Ruutikainen kertoi ja jatkoi:

"Komppaniamme vastasi tuleen ja asettui aseisiin, josta jatkettiin porras portaalta hyökkäystä Mämmelässä olevia vihollisen asemia vastaan. Edessämme oli noin 200 metriä leveä peltoaukea, jonka keskellä oli useita latoja. Komppaniamme oikea sivusta veti pienen metsän suojassa ketjun yli Sivakan-Rastin maantien, joten he olivat haittana sinä, että Sivakan tiehaaran miehittäneet ja osasto Veijolan valtaamat tykit eivät voineet antaa tulitukea vaarantamatta omien miesten turvallisuutta.

Kiivasta ammuntaa jatkui noin tunnin, jolloin vihollinen lopetti tulen. Tästä teki kapt Taube sen johtopäätöksen, että viholliselta loppuivat ammukset."

Mämmelän taistelussa ryhmänjohtajana toiminut kers Yrjö Koponen kertoi: "5. komppania eteni edellä järven yli, siitä seurasi metsämaasto, jonka takana oli avoin niitty. Naapuriryhmänäni oli kers Myllymäen ryhmä vasemmalla. Joukkuettamme johti vänrikki Urho Porma. Taistelun kuluessa saivat ryhmämme joitakin erikoismääräyksiä kapt Taubelta ja tehtävät suoritettiin, joten me olimme ikään kuin kiilana lähinnä vihollista. Edessämme noin 100 metrin päässä oli joitakin heinälatoja, ja kun vihollinen lakkasi ampumasta, määräsi kapt Taube minut lähettämään tunnustelijan ottamaan selvää, oliko vihollinen vielä kosketuksissa. Kysyin:

- Onko vapaaehtoista lähtijää?

Hetkeäkään epäilemättä ilmoittautui stm Aukusti Martikainen lähtijäksi. Hän lähti juosten kohti latoja, kerkesi edetä noin 50 m, kun sai osuman ja kaatui. Hän nousi hetken kuluttua ylös ja lähti nilkuttaen tulemaan takaisin, mutta sai uuden osuman ja kaatui jääden siihen. Tämän jälkeen siirryttiin hiukan vasemmalle ja teimme uuden hyökkäyksen kapt Tauben johdolla. Meitä oli vain 7 miestä, kpt Taube kahdeksantena. Teimme nopeita syöksyjä kapteenin esimerkkiä seuraten. Taubeella ei ollut lumipukua, joten hänet erotti hyvin toisista miehistä ja lumisesta maastosta. Lisäksi hän oli rohkea, liiankin rohkea sellaisessa tilanteessa, joten hän oli viholliselle hyvä ampumakohde.

Me saimme vastaanme kiivasta tulta konekivääreistä ja käsiaseista. Taube sai niityn laidassa osuman vasempaan poskeensa ja luoti tuli ulos pään oikealta puolelta. Hän ei kaatunut heti, vaan hän painoi kädellään haavaansa huutaen:

- Lääkintäelin! Lääkintäelin!

Sen jälkeen hän sai osakseen uuden konekiväärisuihkun ja kaatui. Hänen ruumiinsa jäi paikoilleen, kuten Aukusti Martikaisenkin. Kapt Tauben kaaduttua etsimme maastosuojaa läheisestä vetisestä mutakuopasta, jossa oltiin joku tunti ja pidettiin yllä tavallista tulta.

Mutakuopassa ollessamme tuli lääkintäkorpraali hoitamaan kpt Taubea, mutta hänenkin täytyi liikkua ryömimällä. Kun hän huomasi, että kapteeni oli kuollut, hän lähti ryömimään takaisin, mutta sai kuulun päähänsä jääden silti elämään. Illan hämärtyessä vetäydyimme pois asemistamme, koska vihollinen huomattuaan vähälukuisuutemme alkoi tehdä meille ansaa, siis saartaa. Palasimme illalla aamulliseen lähtökohtaanme Koistilan taloon.

Hyökkäys epäonnistui sinä päivänä, mihin oli suurimpana syynä kpt Tauben kaatuminen. Kahdeksannen päivän hyökkäyksessä kaatui myös Hannes Kyllönen, Martti Kuusio, Elias Eskonniemi ja Arvi Noponen. Kaatuneet jäivät sillä kertaa Noposta lukuunottamatta kentälle. Huhujen mu-

kaan Taube on löydetty viime kesänä (1940), mutta Martikaisen ruumista ei vielääkään."

Yrjö Madetoja täsmentää kertomusta:

- Kun 8.12. illan hämärissä palasimme Mämmelän hyökkäyksestä, talon nimi oli Maunuvaara, ei Koistila. Vänrikki Laaksosen 4. joukkue jäi asemiin lähelle taloa varmistuksena siltä varalta, jos ryssä tulee jälkiämme seuraten taloon asti. Jäljempänä tuli Arvo Noponen vetäen ahkiossa haavoittunutta. Oli pimeä ja ehkä Arvo ei muistanut tunnussanaa. Omat miehet ampuivat. Arvo haavoittui vaikeasti ja kuoli. Ahkiossa olijakin haavoittui lisää, mutta jäi henkiin.

Eino Svala tuumii:

- Mämmelän taistelussahan me ensi kerran saimme tuntea, miten heittimen kranaatit räjähtävät vihollisen ampumana.

" Seuraava huomattavampi hyökkäyksemme oli joulukuun 12. joulukuuta Pirttimäessä ja vallattiin se tappioitta."

Eino Svala lisää:

- JR25:n neljäs komppania taisteli Pirttimäessä heti Mämmelän taistelun jälkeen. 12.12. vihollinen yritti taas edetä Nurmeksen suuntaan maantietä ja Latvajärven jäätä aloittaen tykistötulella niin, että Latvian talon vaaramaiset pellot olivat mustat kuin ne olisi kynnetty. Hyökkäys ja eteneminen torjuttiin, eikä sen pitemmälle Nurmekseen päin ruskisoldat päässyt.

Sodan jälkiä Kuhmon rintamalla.

"Kolmas taistelumme oli Lieksan tien suunnassa Sivakan talon luona 1. päivänä helmikuuta, jolloin vihollisen selkäyhteydet katkaistiin ja alettiin motittaminen. Siinäköön rytäkässä ei 4. komppania kärsinyt mieshukkaa. Sen lisäksi oltiin tulilinjoissa asemissa melkein jatkuvasti. Eivät ne päivämäärät olleet kaikin ajoin selvillä, oltiin siksi väsyneitä", Koponen lopetti kertomuksensa.

Koiravaarassa

Joukkueen johtajana toiminut kersantti Väinö Ruutikainen kertoi: "Joulukuun 22. päivänä yritettiin noin 12 kilometrin päässä vihollisen sivustassa olevaan Koiravaaraan, mutta tavoitetta ei löydetty, joten palattiin takaisin ja seuraavana päivänä löydettiin talo ja saatiin kosketus viholliseen Kalettoman lammin korkeudella Lieksan tiellä. Lieksan tie on Koiravaarasta noin 7 km koilliseen. Koiravaarassa majoilevan partion vahvuus oli aluksi 1 upseeri ja 17 miestä. Myöhemmin komppanian päällikön, Kujalan, tultua paikalle oli vahvuus 2 upseeria ja 30 miestä. Joulukuun lopulla oli vahvuutemme 3 upseeria ja 30 miestä kapt Kujalan johdolla."

Koponen kertoi: "Koiravaarassa olimme 6 viikkoa eli tammikuun 1940 lopulle saakka. 19. päivä tammikuuta 1940 tehtiin Koiravaaraan lentopommitus, jolloin menetimme kolme miestä Rikki Mäen, Matti Kyllösen ja Eino Niemelän. Mäki kuoli heti, Kyllönen ja Niemelä muutaman päivän kuluttua."

Yrjö Madetoja tarkentaa:

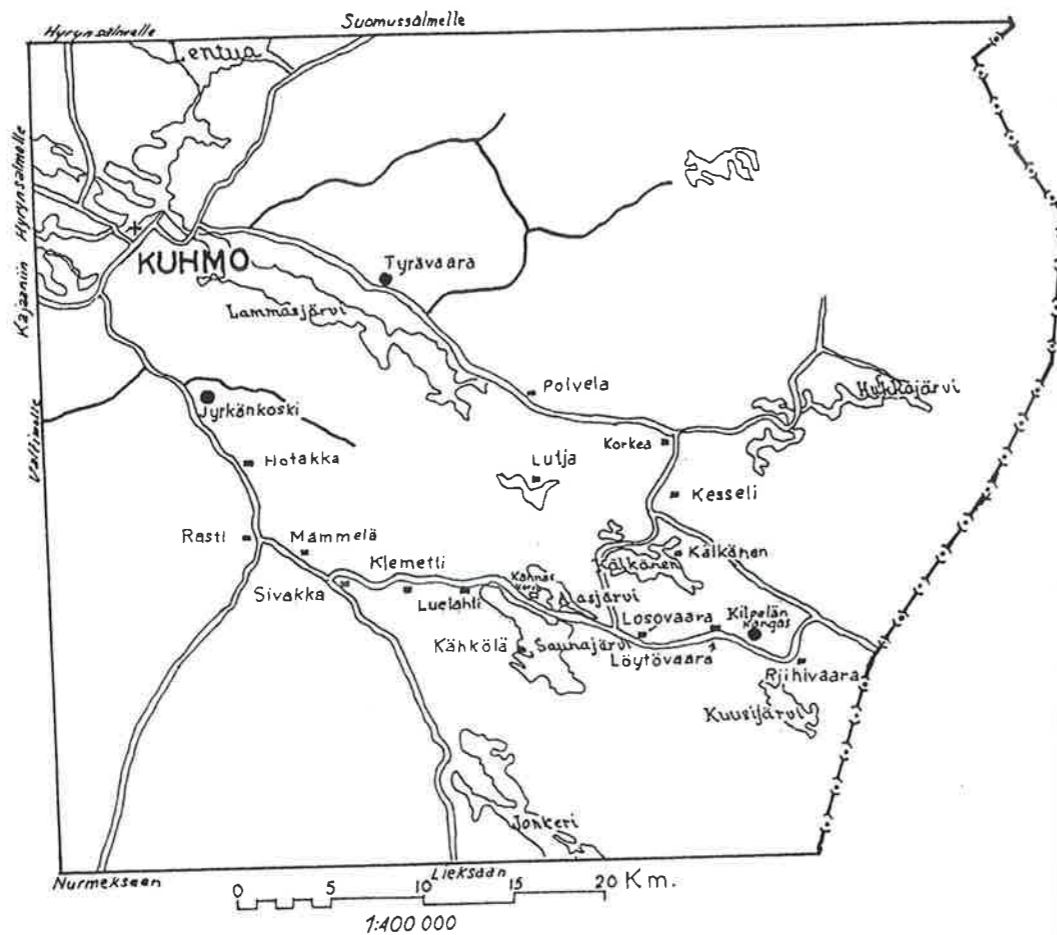
Tammikuun 19. päivänä 1940 ei ollut lentopommitus, vaan kahden hävittäjän konekiväärin tuli teki tässä mainitut tuhot. Molemmat koneet syöksyivät kaksi kertaa näihin kohteisiin, asuinrakennukseen ja pellon laidassa olevaan teltaan. Rikki Mäki oli vierelläni teltassa. Hän kuoli heti. Matti Kyllönen oli teltan ulkopuolella, Eino Niemelä oli asuinrakennuksessa. He haavoittuivat niin pahasti, että tuskin elivät kymmeniä minutteja. Telttaan tuli kymmeniä luodin reikiä.

"Tammikuun 25. päivänä hyökättiin Lieksan tielle, tuhottiin vihollisen varmistus ja miinoitettiin tie. Tammikuun 28. päivänä aloitettiin Kuhmon motitus. Vihollinen saarrettiin aluksi alueelle Rasti - Saunajärvi - Latvajärvi - Hotakka. Motteja oli aluksi viisi, rauhan tullessa enää kaksi."

Ettei sotaa enää tulisi

Väinö Ruutikaisen kertomaa: "Rauhan tultua kävi joitakin vihollisia meidän luonamme juttusilla. Yksi miehistä, joka selitti olevansa Aunuksen puolesta, oli venäläisillä tulkkina, mutta hän puhui selvää keskipohjaista murretta. Eräs vieraistamme esitti sen toivomuksen, ettei sotaa enää koskaan tulisi. Eräs vihollinen jätti minut kädestä pitäen hyvästi antaen minulle muistoksi puna-armeijan kokardin.

Lautnanntti Suupohja kävi eräitten miesten kanssa vihollisten puolella pyytämässä, että he saisivat etsiä venäläisten hallussa olevalta alueelta kapt Tauben ja stm Martikaisen ruumiit. Lupaa ei myönnetty, ennen kuin he olivat lähteneet pois. Suupohjalle selitettiin, että kaatuneet olivat vielä paikoillaan. Mikäli tiesin, Martikaisella oli rahaa yli 1000 mk, kello ja siviilipuku."

Talvisodan muistomerkit. Kartta veteraanikokouksen ohjelmalehtisestä.

Silovaara ja Ruutikainen rintamamiessyhistyksestä

- Rintamamiessyhistyksen puheenjohtaja, Ylik V. Ruutikainen, miten uusien ja vanhojen rintamamiesten yhteinen aseveli- eli rintamamiessyhistys toimii ja hyvinkö uudet ja vanhat miehet yhteen sopivat?

- Erittäin hyvin. Täällä tullaan toimeen yhdellä rintamamiessyhistyksellä ja hyvin tullaankin. Johtokunnassamme on edustettuna uusia ja vanhoja rintamamiehiä. Sihteerinämme toimii vanhoihin kuuluva Eino Koponen ja minä edustan uusia.

- Mitenkäs huoltotyö on sujunut?

- Aika hyvin. Joululahjoja voitiin jakaa yli 17000 markan arvosta. Jaetusta summasta oli noin puolet saatu kotipaikkakunnalta keräyslistoilla ja suurehkoina lahjoituksina. Jouluvastuksia annettiin sen mukaan, miten kullakin aseveljellä tiedettiin kipeät tarpeet olevan. Lahjavarojen jaosakin käytettiin tasapuolisuutta uusiin ja vanhoihin miehiin nähden.

- Mitenkäs tulevaisuus näyttää valoisalta?

- Vaikea sanoa, mutta ei ole aihetta toivottomuuteen, päinvastoin. Jos meille tulee kipeä rahojen tarve, on olemassa voimistelu- ja urheiluseura Katajan taholta ennakkopäätös, jonka mukaan saadaan käyttää heidän varojaan.

- Ohhoo!

Joo, kyllä se niin on. Täällä ei ole tarkoitus enää jättää pulaan miestä, joka on isänmaansa puolesta taistellut. Siitä pitävät huolen myös lotat, joilta jouluksikin saatiin sievä avustussumma.

Siirtoväestä

Siirtoväkeä on Kärsämäelle sijoitettu aika runsaasti, kuulemani mukaan 283 perhettä, joille on tarkoitus saada aikanaan asunto ja toimeentulo. Näistä tulee 75 perheelle vain pieni asuntotila, alle 1 hehtaarin maa-alueelle. 208 perheelle tulee laveammat asuntotilat, joista on toivo joskus saada perheelle leipä ja toimeentulo.

Suurimpana suunniteltuna asutusalueena mainitaan Kärsämäenjoen laakso. Uusi tie on suunnitteilla Koposenperältä Sydänmaankylään. Sen tien varrelle kyllä sopii asukkaita ja uskon, että talot, jotka sinne tehdään, eivät ole hiekalle rakennettuja. Maaperä Kärsämäenjoen laaksossa on erittäin viljavaa, mutta teitten puutteen vuoksi sinne ei ole vielä suurempaa asutusta voinut syntyä.

Siirtoväki on Kärsämäellä ostanut useita tiloja ja uusia kauppoja on tekeillä. Ruotsalaisseutujen suurtilallisten ym. korviketilojen hamstraus

Pohjois-Pohjanmaalla on nostanut hintoja myös Kärsämäellä. Toistaiseksi lienee Kärsämäeltä mahdoton saada sopivalla hinnalla tilaa, jossa voisi vähillä varoilla päästä elämisen alkuun.

Sankarihaudat

Kärsämäen uusi sankarihauda on järjestetty hautausmaan keskustaana kauniille paikalle. Hautarivit on järjestetty niin, että tulevan hautausmaamerkin paikka on jäänyt sankarien haudoista vapaaksi. Sellainen järjestely on ollut hyvin harkittu. Vapaussodan sankarien hauda on vanhalla hautausmaalla Pyhäjoen varrella, joten uudet ja vanhat sankarit ovat nyt toisistaan eristetyt. Nykypolven eläessä ei ole pelkoa siitä, että vuoden 1918 sankarien hauda unhoittuu, mutta miten käy tulevaisuudessa? Käykö heille tulevaisuudessa kuten Joosefin työlle muinoisessa Egyptissä kävi? En sano tätä sen takia, että pelkäisin pahinta, mutta mainitsen tämän siksi, että aiheita pahimmasta sattumasta ei tulisi esiintymään nyt eikä tulevaisuudessa. Silmäillessäni lumen peittämiä hautoja, huomasin, että yksi niistä oli erittäin hyvin hoidettu. Sillä haudalla oli ollut jouluyönä kynttiläkin jäälyhdyn sisällä. Sellainen huomio lämmittää sivukulkijaakin.

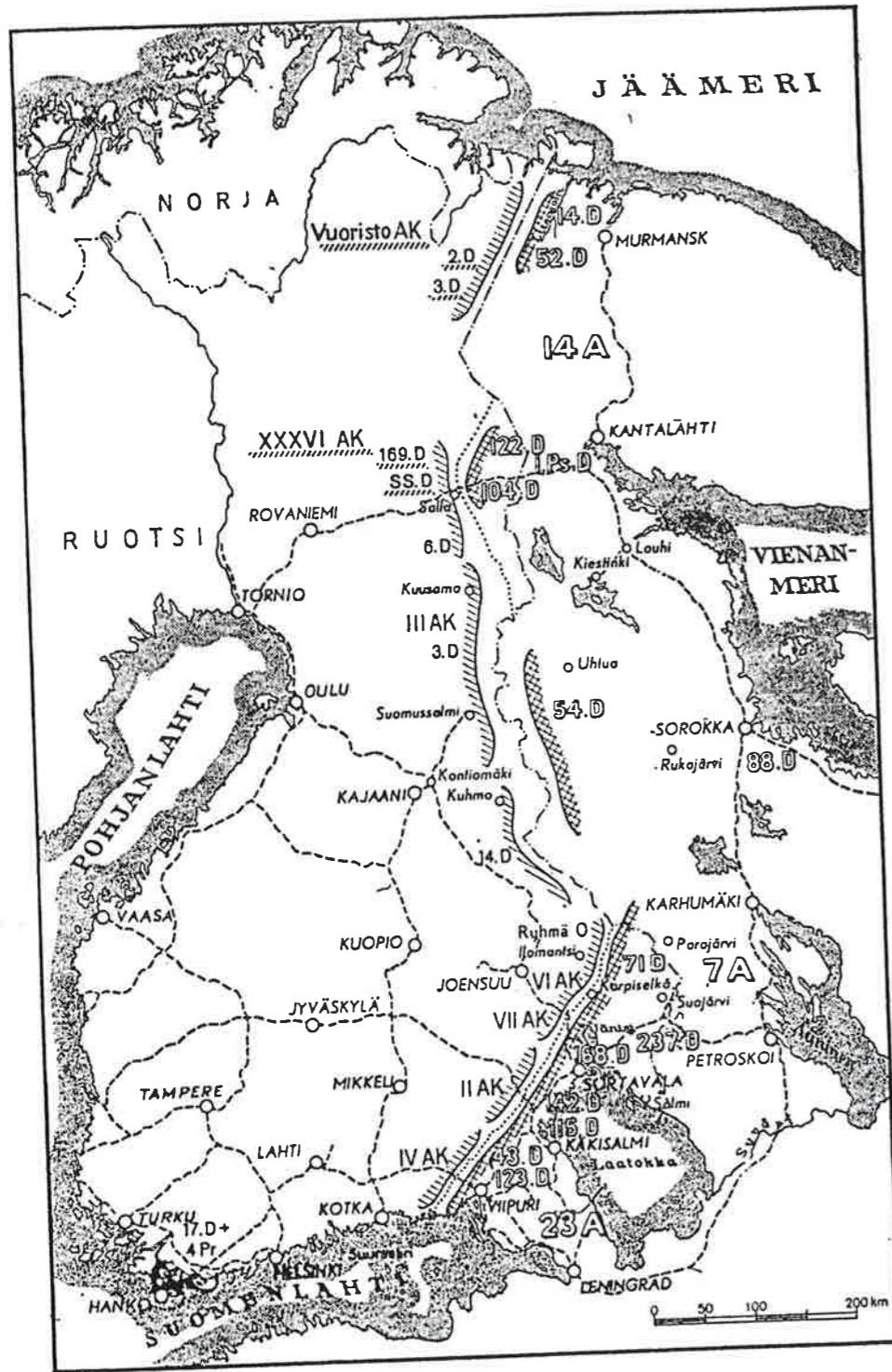
Talvisodan veteraaneja retkellä Kuhmon Kilpelänkankaan taistelun muistomerkillä 1989. Vas. Väinö Mikkola, Eeli Kurjenheimo, Frans Kyllönen, Heikki Kallio, Väinö Ylitalo ja Viljo Lohvansuu. (Kuva Erkki Pentikäinen)

Jatkosota

Vuosien 1941-1944 tapahtumia

*Nyt kun tätä kirjoitan vuosikymmenten kuluttua,
nousee sydäimestä nöyrä kiitos Korkeimmalle,
joka on maatamme ja kansaamme
johdattanut halki vaikeiden aikojen
ja siunannut Suomen maata ja kansaa runsaasti.
On saatu asua ja rakentaa rauhassa,
kasvattaa lapsemme siinä uskossa ja toivossa,
että isänmaamme säilyy vapaana
tulevillekin sukupolville asuttavaksi.*

(Hilkka Ristinen)

Joukkojen ryhmitys sodan sytyessä 1941. Kartta teoksesta Suomen Marsalkan muistelmät, Otava 1954

Uusi tilanne

Moskovan rauhan jälkeistä neljäntoista kuukauden ajanjaksoa kutsutaan kuvaavilla nimillä *välirauhaksi*, *ahdistuneeksi hengähdystauoksi*, *aseelliseksi rauhaksi*. Se oli varustautumisen ja ennen kaikkea salaisen diplomatian aikaa. Neuvostoliitto kielsi valtioliiton Ruotsin kanssa, tulkitsi rauhansopimusta oman etunsa mukaisesti, vaati Ahvenanmaan linnoitusten purkamista ja kauttakulkua rautateitse Hangon tukikohtaansa. Petsamon kriisiä tammi-helmikuussa 1941 seurattiin Kärämäellä jännittyneinä. Täältä oli paljon miehiä töissä Petsamon Nikkelissä. Mm. Kokko Heikki, Pentikäis Yrjö, Niemelä Aarne, Leunu ja Rauha Niemelä tienasivat leipänsä siellä. Kutsuttiinpa Rinteenperän Osuuskauppaa ja koko Haapavedestä lohkaistua kyläkulmaakin Petsamoksi. Petsamon jäättömät satamat olivat tärkeitä elintarvike- ja asekuljetusten vuoksi. Neuvostoliiton vaatimus saada Petsamon kaivosalue valvontaansa huolestutti kärämäkisiä.

Talvisota oli maailmalla käsitetty Suomen omaksi puolustussodaksi, joka ei liittynyt Euroopassa riehuvaan suursotaan. Urheasti puolustautuva Suomi sai osakseen läntisten kansojen myötätunnon. Mutta välirauhan aikana Suomi liukui Saksan intressipiiriin, vähitellen siitä tuli osa Saksan itärintamaa, vaikka Suomi korosti käyvänsä erillissotaa, eikä Suomen ja Saksan välillä solmittu valtio- tai sotilasliittoa. Toimittiin varmalla puheella. Kun Suomi Saksan aseveljenä hyökkäsi Itä-Karjalaan, julisti Englanti ja sen mukana Kanada, Intia, Australia ja Uusi Seelanti sodan Suomea vastaan 6.12.1941. Sotilaat vain vitsailivat:

- Nyt kai pittää panna vartija teltan taaksekin.

Kun Saksa aloitti Barbarossa-operaation Neuvostoliittoa vastaan 22. 6. 1941 Itämeren eteläpuolella, Suomen hallitus vakuutti maan puolueettomuutta, vaikka täällä oli saksalaista sotilaskalustoa ja saksalaisia sotilaita, osa Suomen lentokentistä ja rautatiekalustosta oli saksalaisten käytössä.

Jatkosodan synnystä historian tutkijat ovat esittäneet eri tulkintoja näkökannasta ja käytetyistä lähteistä riippuen. Arvi Korhonen esittää teoksessaan *Barbarossa-suunnitelma ja Suomi*, että Suomi ajautui sotaan *niin kuin vuolas Suomen joki tempaa mukaansa ajopuun*. Krosby teoksessaan *Suomen valinta*, osoittaa, että Suomi tietoisesti luopui puolueettomuudestaan ja valmistautui taistelemaan Saksan rinnalla. Tutkijoille äskettäin avatut Neuvostoliiton arkistot voivat tuoda uusia näkökohtia tähänkin asiaan

Sanoipa jälkiviisaus, mitä tahansa, Suomen johtomiehet tekivät silloin sen, minkä he ymmärryksensä mukaan niissä olosuhteissa näkivät maansa parhaaksi. Ei ollut kysymys pelkästään aseista ja arvovallasta, oli kysymys myös leivästä. Maamme ei ollut omavarainen.

Taas se alkaa

Osa Suomen reserviläisistä oli kutsuttu jo aikaisemmin kertausharjoitukseen mutta yleisen liikekennallepanon ajankohta oli tarkoin suunniteltu Saksan sotasuunnitelmien mukaan. Odotettiin soveliaista hetkeä. Käsky yleisiin kertausharjoitukseen määrättiin annettavaksi 17.6.1941. Kutsukortit olivat valmiina suojeluskuntien paikallisosastojen kassakaapeissa.

Yrjö Anttila

Käskynjako

Oli sunnuntai 15.6.1941. Kirkolla oli Pohjois-Pohjanmaan Nuorisoseuraliiton kesäjuhlat, joita sota-aikana alettiin kutsua maakuntajuhlaksi. Tauno Kananen ja Mauno Ristinen ja minä lähdimme katsomaan urheilukilpailuja. Porkkalan nuorisoseurasta Leo Noponen voitti kolmiottelun. Jäljellä oli vielä 1500 metrin juoksu. Leo tuli luokseni ja alkoi houkutella minua juoksemaan ja onnistuikin siinä, vaikka minä koetin ensin puolustautua sillä, ettei minulla ollut urheiluvälineitä mukana. Leo tiesi, että pystyn juoksemaan tuon matkan, olinhan aikaisemmin voittanut suojeluskunnan aluejaoston maastomestaruuskilpailussa 400 metrin juoksun. Niinpä Leo nykäisi uimahousut jalastaan ja antoi hyppypiikkarit. Matka juostiin maantiellä. Me kärsämäkiset pärjäsimme hyvin. Minä voitin juoksun, Paavo Korkatti oli toinen.

Kun juoksu oli päättynyt, tuli tieto, että oli mentävä suojeluskunnan talolle heti, kello oli ehkä 14.00. Mennessä jaettiin palkinnot nuorisoseuran talon pihalla. Iltajuhlat jäivät pitämättä. Suojeluskunnan talolla ruvettiin meille pojille antamaan kortinjakotehtäviä. Jokainen sai oman piirinsä. Porkkalan koulupiiri annettiin minulle, Taunolle ja Maunolle.

Kyllä se veti miehet hiljaisiksi, kun annettiin eteen kortti, jossa luki, että tiedon saatuaan oli ilmoitauduttava suojeluskunnan talolla neljän tunnin sisällä. Muistaakseni kaikki olivat hiljaisia poikia, yhtä lukuunot-

tamatta. Mikko Myllymäki, joka oli vähän aikaa sitten tullut Amerikasta, tuijotti jonkin aikaa korttia ja sanoi:

- Perkele! ja pani nimikirjoituksensa korttiin.

Viimeiset kohteeni olivat Rajala ja Hautaniemi Onkinevan takana, tiettömän taipaleen päässä, noin seitsemän kilometriä Porkkalasta. Ajoin pyörällä Pirttisaloon, siitä alkoi juoksutaival yli Onkinevan ja edelleen metsäpolkuja pitkin. Minulla oli pyhähousut jalassa. Ne olivat polvia myöten mutavellissä, kun juoksin hyllyvän suon yli. Hautaniemen pojat Jussi, Matti ja Antti olivat kotona. Sain nimet kortteihin ja aioin lähteä.

- Elä lähe, me lähetään mukkaan, pojat sanoivat.

Siinä tuli emännälle kiire, kun se rupesi laittamaan pojille evästä repuihin. Ei siinä mennyt monta minuuttia, kun oltiin jo matkalla. Kun saavuttiin kirkolle, siellä oli lähes kaikki pitäjän miehet koossa. Varusteiden jako oli käynnissä. Osa miehistä käveli paitasillaan. Näytti siltä, että oli löytynyt miestä väkevämpääkin.

Veljelleni, Mikolle, syntyi sinä iltana kolmas poika, jonka nimeksi tuli Viljo. Minäkin aioin lähteä miesten mukaan, mutta vanhin veljeni, Hannes, sanoi:

- Et lähde! Kuka täällä tekee heinätyöt, jos sinäkin lähdet, jos ei tulla siihen mennessä takaisin? Kyllä me varmaan joudutaan ainakin elonleikkukseen.

Lähtijät saivat yöpyä vielä Kärsämäellä. Aamulla he lähtivät pohjoista kohti. Kaupoista katosivat kaikki pyörät. Miehet ottivat ne ja lähtivät vain ilman mitään selitystä ajamaan. Ja jos joku uskalsi kirkolle sinä päivänä pyörällä, niin se katosi.

Käsky on tullut. Jokaisessa perheessä oli sama tunnelma: tuska, ikävä, huoli ja pelko. Paavo, Elli ja Mauri Svala; itku on lähellä. (Kuva Elli Svala)

Muita muistoja

Samasta sunnuntaista Veikko Koivukangas kertoo:

Suojeluskunnan paikallispäällikkö jakoi kylittäin kutsukortit meille suojeluskuntaan kuuluville pojille. Kohdalleni tuli Sydänmaan ja Saviselän kylät. Lähdin matkaan sunnuntai-iltana polkupyörällä, varusteenaani oli sotilaskivääri ilman patruunoita.

Reserviläiset ottivat kutsun tyynesti vastaan. Kutsuja jakaessani kaikki olivat jo nukkumassa, joten jouduin herättelemään ihmiset oveen koputtamalla. Aamuun mennessä sain kutsut kaikki jaettua ja ajelin kirkolle tehtäväni suorittaneena.

Tästä suojeluskuntaan kuulumisestani sain viholliselta "suojeluskunnan lahtarin" nimen. Tietoa levitettiin lentolehtisillä hyökkäyksen aikana Alajärven kenttävartioon yöllä 9.2.1943.

Myös Kaisu Koponen muistaa sen kesäkuun päivän elävästi. Kesä oli myöhässä, sillä tuomi kukki vasta seuraavana pyhänä. Lauantaina oli nuorisoseurajuhlien iltamat ja pyhänä puolelta päivin piti päiväjuhlan alkaa. Venetpalon tytöt Aune Kanerva, Anna-Mari Pyhtilä Palolasta ja Kaisu Koponen Rapakkolasta lähtivät kansallispukuihin sonnustautuneina kirkolle juhliin. He pääsivät Suvannon luo, kun kirkonkylän tyttöjä ajoi lottapuvut päällä meijerille. Kun Kaisu ja Aune olivat lottia, niin Cajanin Anna-Liisa jäi heitä puhuttelemaan ja kertoi, että juhlat oli siltä erää juhliittu. *Kaisu kertoo:*

Menimme Aunen kanssa kirkolle katsomaan, kun tytöt sanoivat hakevansa voita sotilaille evääksi. Pääsimme Nuorisoseuran talolle. Siellä ei näyttänyt olevan ristinsielua. Kolme kuorotyttöä Haapavedeltä oli ihmettelemässä tilannetta, yksi heistä oli Liisa Kääriäinen. Totesin tytöille:

- Piot on pietty.

- Nyt meitä viijään, tytöt sanoivat ja käänsivät pyöränsä Haapavettä kohti.

Kaisu tuli Paavonsa kanssa Rapakkolaan, kun miehet kävivät hake-massa passinsa. Kirkolla sitten odoteltiin yömyöhään, kunnes ilmoitettiin, että sai mennä vielä kotiin yöksi.

Lähtö tuli maanantaina Kestilään. Miehet menivät sinne pyörillä, hevosilla ja kuorma-autoilla. Kärämäkiset asuivat Kestilässä navetan vintillä. Eino Eskola, Kestilän silloinen apupappi kertoi, että kärämäkiset olivat siistiä porukkaa, ei heidän joukostaan kuulunut kiroiluakaan. Kaisu kertoo:

Täällä lotat keräsivät sotapojille evästä Kestilään. Kerääjät oli jaettu talopiireittäin. Minä menin viimeiseksi Peltolaan. Pyörän päällä oli jo paljon tavaraa. Eemi sanoi:

- Antaisin pottusangon, mutta et sinä saa sitä enää vietyä.

- Minähän vien yhen pottusankon vaikka hampaissa, vastasin.

Ja niin veinkin, mutta eivät ne enää pojille Kestilään kerenneet.

Rauhallisena ja totisena kokoontuivat Suomen miehet. Takana vas. Vesa Mäki, Yrjö Anttila, Onni Pulkkinen. Edessä vas. Mauno Ristinen ja Herman Jussila. Tässä on näiden poikien sotilasasut. Aluksi armeijalla oli antaa vain vyö ja kokardi. (Kuva Yrjö Anttila)

Saksalaisen silmin

Saksalainen jalkaväenkenraali Waldemar Erfurth arvioi Suomen liikkeen kannallepanoa teoksessaan *Suomi sodan Myrskyssä 1941-1944*:

Ihailtavan rauhallisesti tämä suomalainen sotilaskansa noudatti hallituksensa uutta kutsua aseisiin. Kansalaisten noina päivinä osoittama lujja ryhti ei voinut olla tekemättä syvää vaikutusta jokaiseen, joka silloin sattui olemaan Helsingissä. Suomalaisten kaikki hyvät ominaisuudet tulivat noina aikoina selvästi näkyviin. Parhaassa järjestyksessä ja täsmällisesti asekuntoiset miehet saapuivat mittaamattomista metsistään ja kaukaisista erämaistaan kerääntyen kirkonkyliensä kokoontumispaikoille. Jokainen mies astui suomalaiseen tapaan rauhallisena ja totisena omalle paikalleen.

Erfurth ei kerro, että noin 500 sodan vastustajaa oli otettu turvasäilöön ja ilmaisuvapautta oli rajoitettu - kaiken varalta.

Hyökkäysvaihe alkaa

Kesäkuun 25. päivänä Neuvostoliitto pommitti Suomen lentokenttiä noin 500 koneen voimalla. Suurin osa pommeista osui siviilikohteisiin ja lentokentät jäivät tuhoamatta. Yhdeksäntoista paikkakuntaa koki sodan kauhut. Tätä hetkeä oli odotettukin. Neuvostoliitto oli aloittanut sodan. Pääministeri totesi tiedonannossaan myöhään illalla: *Suomi on sodassa Neuvostoliittoa vastaan.*

Jatkosodan hyökkäysvaihe alkoi. Suuri osa Kärämäen miehistä tuli joukko-osastoon JR11, suuntana Uhtua, Kiestinki, Karjalan kannas. Toki heitä riitti muihinkin joukko-osastoihin ja kaikille suunnille Petsamosta Suomenlahdelle.

Se oli menoa se

Antti Roini, jonka yksikkö oli JR11:n kolmas komppania, kertoo oman reissunsa Kärämäeltä vieraalle maalle:

Kestilä oli ensimmäinen taukopaikka. Minä Pääsin Ojalehto Pasin kyydissä. Hän lähti hevostaan saattelemaan. Kestilässä sai joka hevonen oman ajurin. Kesä oli kauneimmillaan, pellot ja emännät oli siemenetty. Hyvissä toiveissa elettiin, mutta monelta pojalta jäi työnsä tulokset näkemättä. Siinä se oli hiljalla minullakin, kuitenkin jäin kitumaan.

Kestilästä marssittiin Nuojuan asemalle. Siellä lastattiin miehet ja hevoset härkävaunuihin. Sitten alkoi tuntematon taival. Höyryveturi röhö aikansa, ja oltiin Hyrynsalmen asemalla. Lasti purettiin ja marssi Suomussalmea kohti alkoi. Juhannusta vietettiin Suomussalmen lossilla. Kaunis oli paikka järvenrannalla, petäjikkökankaalla. Talvisodan muistot olivat vielä näkyvillä, katkenneita puita ja muuta.

Juhannuksen jälkeen lähdettiin Raatteentietä valtakunnanrajaa kohti. En muista mikä päivä se oli, kun rajan yli mentiin, mutta siihen aikaan alkoi huomata, että sodassa oltiin. Kun tultiin ensimmäiseen kylään, oli iso ruumiskasa kannettu pellon laitaan.

Joukko-osastossa 2/JR33 palvellut Heikki Rätty kertoo: *Sallan suunnassa mentiin rajan yli ja marssittiin jokunen matka. Silloin tuli uusi komento, sanottiin, että se oli Tannerin käsky: Vanhaa rajaa ei saa ylittää! No, samalla vuorokaudella se ylitettiin toiseen kertaan ja mentiin niin kauas kuin päästiin, kierrettiin Sallan tunturit ja tultiin Alakurttiin. Mieluummin olis tuntunut, ettei olis menty sen rajan yli, vaan eihän sitä meiltä kysytty.*

Samaa mieltä tuntuvat olevan muutkin Kärämäen veteraanit.

Vanhan rajan yli Sallassa 1941. *Mieluummin olis tuntunu, ettei olis menty.* (Kuva Heikki Rätty)

Kenttäpostia

Ras. Alik Kangas. U. A.

9 kpk 5237

Kärämäki 27 1941

Kustini, lähestyn sinua tämän paperipalan avulla ja mainitsen, että olemme olleet tervenä. Sain kirjeen sinulta toissa päivänä, josta näin, että oletta kuitenkin oman maan rajojen sisäpuolella, kun täällä jo puhuttiin, että suomalaiset on hyökännyt Venäjälle, joka tuntuu aivan mahdolltomalle.

Kun olis Jumalan tahto niin, ettei suomalaisten tarvitseisi enää tapella, järjestyisi muutoin nuo asiat. Saa nähdä, kuinka kauan tätä tilannetta jatkuu, että miesten pitää olla nuilla sotaretkillä tuon viheliäisen ryssän tähden.

Kyllä täällä on taas hyvin autiota, kun on paljon sellaisia taloja, että ei ole miehiä ollenkaan. Mutta kaikkinahan tämä menisi, kun pääsisitte

tervennä ja elävänä kotia. Me koetetaan touhuta ja hommata minkä voimme näitä kotiasioita. Saa nähdä pääseekö tuolta heinän tekoon, sitten kun se aika tulee ja kunhan heiniä kasvaa. Niitä ei vielä ole paljon minkään vertaa, kun on satanut niin vähän. Saa nähdä milloin sataa.

Täällä maksetaan jo sotilaiden palkkarahoja. Minäkin kävin tänä päivänä hakemassa, maksoivat viime kuun ajalta eli 15 päivältä. Me meinaataan höylätä pärreitä talkoilla sen verran, että saadaan tuo talli kattoon sitten, kun sinä tulet. Vai miten sinusta olisi, että pitäskö pitää jotakin vierasta miestä sen verran työssä, että sais vesikaton päälle?

Et arvaa, miten ikävältä tuntuu, kun aina muistaa, missä miehet ovat. Vain ei auta. Täytyy kaikki huolet heittää Taivaan Isän haltuun, sillä kaikki tapahtuu Hänen tahtonsa mukaan.

Jospahan lopetan tällä kertaa, sano Lekolle terveisiä. Jää nyt Herran haltuun ja huomaan. Hän teitä suojelkoon. Näkemiin, näkemiin. Ainos.

Tämä kirje ei päässyt perille, se palautettiin. Kusti oli joutunut vangiksi eikä päässyt takaisin koskaan.

N° 36298

Kärsimättä

ON LAHJOITTANUT MAANPUOLUSTUKSEN HYVÄKSI JA
HAR TILL FÖRMÅN FÖR FÖRSVARET SKÅNKT

9 Kultasormusta

ON OIKEUTETTU TÄTÄ TODISTUSTA VASTAAN
OCH ÅR BERÄTTIGAD ATT MOT DETTA INTYG

SAAMAAN MAKSUTTA VASTIKKEENA
I GENGÅLD GRATIS ERHÅLLA EN

SILJÄN } SORMUKSEN. SLÅT } RING.
ILMAPUOLUSTUS } LUFTVÄRNS }

KULTAESINEIDEN KERÄYSTOIMIKUNTA
KOMMITTÉN FÖR INSAMLING AV GULDFÖREMÅL

M. M. M.
Puheenjohtaja — Ordförande

K. Kivialho
Vicepuheenjohtaja — Viceordförande

Fanni Luukkainen

Anni Huotari

Tämä kappale jää lahjoittajalle
Detta exemplar stannar hos donatorn

Kotirintamalla vaihdettiin kultasormuksia rautaisiin lentokoneiden hankkimiseksi Suomen armeijalle.

Ensimmäinen uhri

JR31, jonka mukana taisteli Pauli Antero Ryttilahti, hyökkäsi Rukajärven suunnassa. Siellä ylitettiin valtakunnan raja 3.7.1941. Oli hellettä ja kuivaa. Ensimmäinen taistelu käytiin Kolvasjärvellä, sitten vallattiin Repola. Pauli Anteron hyökkäys päättyi 11.7.1941. Kalevassa oli muistokirjoitus:

Viime sunnuntaina tuotiin äkkiarvaamatta uuden sodan ensimmäinen uhri kotiseudulle. Mikä kuvaamaton isku se oli koko kylällemme, kun kävi selväksi, että se olit Sinä, Antero. Olimmehan sinut vasta tavanneet lomalla ollessasi yhtä hymyilevänä, reippaana, elämää uhkuvana kuin ennen asevelvollisuutta suorittamaan lähtöäsi ja lomillasi ennenkin.

Sinutko Jumala oli nähnyt hyväksi ottaa näin pois, sinut, jonka suuret lahjat olisivat tuottaneet iloa ja siunausta kotiseudullesi, ja jonka päivänpaisteinen luonne tuotti meille valoisa mieltä tavatessakin? Emme nyt käsitä Kaikkinäkevän tarkoitusta, mutta uskomme, että näin oli parhainta sinulle ja meille.

Ylipäällikön päiväkäsky

10.7.1941 Marsalkka Mannerheim antoi julkistaa kuuluisan miekantappipäiväkäskynsä rohkaisuksi joukoilleen. Se herätti hämmennystä kotimaassa ja ulkomailla.

Helmikuussa 1918 lausuin Suomen ja Vianan karjalaisille, etten tulisi panemaan miekkaani tuppeen ennen kuin Suomi ja Itä-Karjala olisivat vapaat. Vannoin tämän suomalaisen talonpoikaisarmeijan nimessä luottaen sen urhoollisiin miehiin ja Suomen uhrautuvaisiin naisiin.

Kaksikymmentäkolme vuotta ovat Viena ja Aunus odottaneet tämän lupauksen täyttymistä; puolitoista vuotta on Suomen Karjala kunniaakaan talvisodan jälkeen autiona odottanut aamun sarastusta.

Vapaussodan taistelijat, talvisodan maineikkaat miehet, urhoolliset sotilaani! Uusi päivä on koittanut. Karjala nousee, riveissänne marssivat sen omat pataljoonat. Karjalan vapaus ja suuri Suomi väikkyä edessämme maailmanhistoriallisten tapahtumien valtavassa vyöryssä. Suokoon kansojen kohtaloja ohjaava kaitselmus Suomen armeijan täyttää Karjalan heimolle antamani lupaus.

Sotilaat! Se kamara, jolle astutte on heimomme veren ja kärsimysten kyllästävä, pyhää maata. Teidän voittonne tulevat vapauttamaan Karjalan, teidän tekonne luovat Suomelle suuren onnellisen tulevaisuuden.

Päämaja

Pääesikunta oli sotien aikana Mikkelissä. Mikkelissä oli esikuntineen myös Saksan päämajan edustaja, jalkaväen kenraali Waldemar Erfürth. Kärsämäeltä pääesikunnassa palveli Yrjö Saari lähettinä jatkosodan loppupuolella. Kuvassa osa pääesikunnan henkilökuntaa. (Kuva Ilmi Saari)

Ajatus Suur-Suomesta sai vastakaikua myös Kärsämäellä. A. Harju kirjoitti Kalevassa:

Laineet Äänisellä vuossadat
on itkuvirren säveltä soittaneet,
Viena huhuillut on surun virttä,
ja ikihongat siellä huokailleet:
Nää sävelehet soitti -
surua, sitä kärsimystä,
mitä soipa orjaruoska sinne toi
ja veljeskansan sitoi orjakahleisiin.

Nyt ikihongat laulaa ilovirttä,
mi solmun orjavyöstä aukaisee.
Käyrä vanhus kuuli laulun tuon,
hän ojentausi, katse kirkastuu.
On jo maaemo lapsinensa
äärellä lämpöisemmän lieden,
ja vartioina siellä Suomen sotapojat

ja uhrilunnaat sinne sinetöipi tien.
Syväri nyt sodan kohun mittaa,
laine Äänisellä rajan aukaisee.
Viena vielä valittaen kuiskii,
Suomi: rannoillani huhuun lapsias.
Näin selvää kieltä kaitselmus
haastaa sydämelle Suomen:
Te sankarveljet, työnne, kunnian on työ,
Suur-Suomen uuden päivän luomiseen.

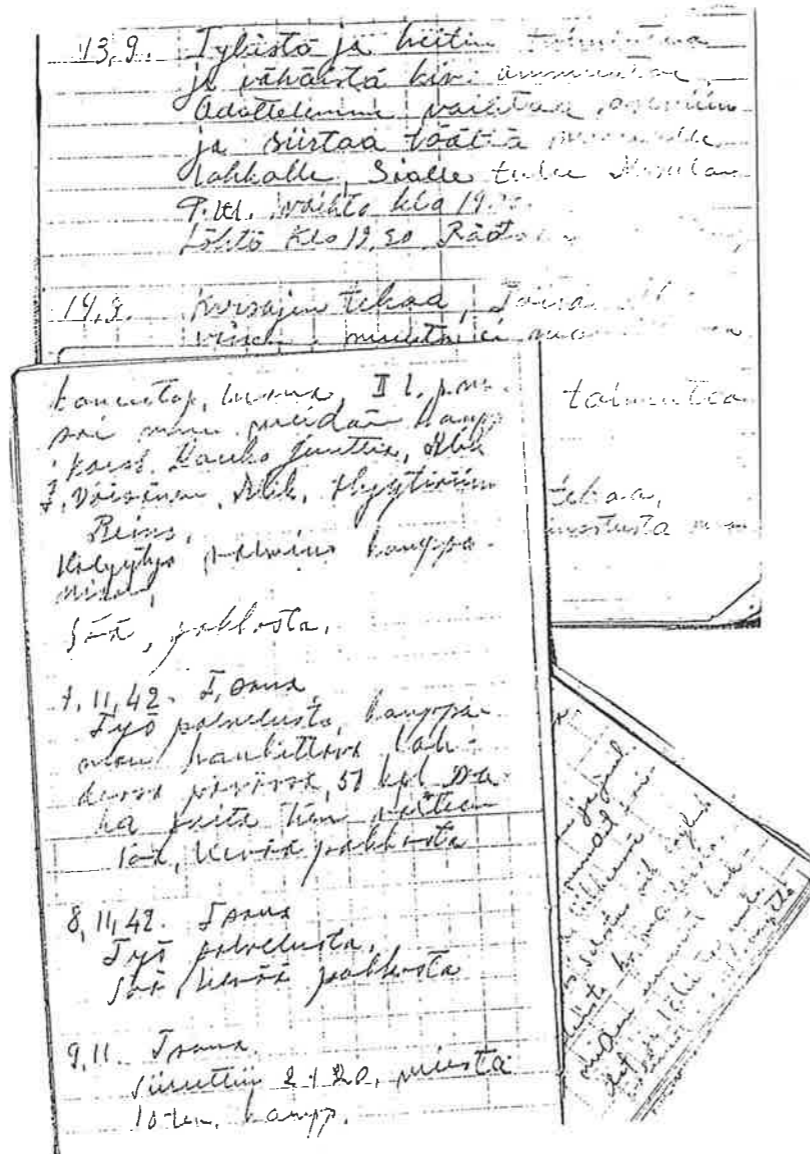
Ryhmä M (Malm) hyökkäsi Vuokkiniemeen, valtasi sen 3.7.1941. (Kuva Väinö Ylitalo)

Vuokkiniemi on vallattu ja Kärsämäen pojat ovat iloisia, kun selvisivät hengissä. Vas. Samppa Mäenpää, Frans Kyllönen, Jussi Autio, Tauno Kyllönen ja Vihtori Jokitulppo. (TK-Rintamakuva/Hede)

Stalin ihastui

Edellisen sivun kuvassa oikealla näkyy Suomi-konepistooli, jotka oli puna-armeijalle mullistava tuttavuus. Stalin oli siihen niin ihastunut, että määräsi ase-teollisuuden tekemään vastaavanlaisia. Ei se aivan onnistunut. Venäjällä valmistettiin mallia PPD 1934/38. Mutta Stalin määräsi, että niihin oli laitettava suomalaistyyppiset rumpulippaat entisten sarvilippaiden tilalle. Kun kerran suomalaiset pystyvät tuottamaan hyvänlaatuisia rumpulippaita, niin miksi siihen ei pystyisi mahtava Neuvostoliitto, Stalin pauhasi. Ja tuotettiinhan niitä, rumpuun mahtui kaksi panosta enemmän kuin suomalaisilla. Kiireessä tuli paljon virheitä, mutta iloinen havainto venäläisille oli, että Suomi-konepistooleissakin sattui toimintahäiriöitä.

Paavo Hatusen muistivihkoja rintamalta.

Tarkkoja tietoja sotapäiväkirjoista

Suur-Suomea tehtiin täydellä rytinällä. Siellä oli muiden mukana Paavo Hatunen Kärämäen Hatuperältä taistelulähetin ja komentoryhmän johtajana joukko-osastossa III/JR11.

Paavolla oli tapana kirjoitella muistiin päivän tapahtumat tunnin, jopa minuutin tarkkuudella. Miten hän lie saanutkin säilymään lehtiönsä reppussa kuivina ja siisteinä koko sotareissun ajan!

Vuonisjoella

Paavon ensimmäinen päiväkirjamerkintä on tehty 14. 7.1941 kello kaksi:

Ylitimme Vuonisjoen. Olin kolmannen komppanian lähettinä pataljoonan komentajamme, kapt Ylösen mukana. Komentaja seurasi kahdeksatta komppaniaa. Joen vartta edettiin tien suuntaan. Pian saatiin kosketus ryssään. Eräällä linjalla pyöritti ryssä lakkiaan kai luullen meitä omikseen, silloin näin ensi kerran ryssän vapaana luonnossa.

Kahdeksas komppania kiersi jokivartta ja ylitti Vuonisjoen kosken kohdalta. Samanaikaisesti yhdeksännen komppanian miehet ylittivät Vuonisjoen syvältä kohdalta. He täyttivät kangaspusseja sammalilla ja työnsivät niitä riukujen varassa joen poikki. Pussit toimivat ponttoineina ja niiden päälliset riu'ut muodostivat sillan.

Tässä vaiheessa syntyi pieni kapinanpoikanen. Oltiin niin kaukana, ettei huolto pysynyt mukana, miehet olivat väsyneitä ja nälissään. Ylönen määräsi joukot jatkamaan hyökkäystä. Madetojan Yrjö kuuli Ylösen oikein kehuvan muulle päällystölle, että miehet suorastaan paloivat halusta hyökätä. Miehet päättivät yksissä tuumin kieltäytyä. Kopos Yrjö ja Saari Yrjö valtuutettiin viemään tietoa Ylöselle. Kaikki miehet komennettiin neliriviin puhutteluun Ylönen leikkasi olkaimet pois Saarelta ja Kopselta. Kukaan ei tohtinut puolustaa poikia, vaikka se oli yhteinen päätös. Kun kysyttiin kuka tahtoi jatkaa hyökkäystä, kukaan ei tohtinut olla ilmoittaumatta. Saari ja Koponen vangittiin. Ylönen uhkaili:

- Kun teidät ammutaan otsaan, ei jää kuin pieni pyöreä reikä!

Kun eversti Malm sai tietää, että kapinapäätös oli yhteinen, hän haki syyttömät Yrjöt pois. Ryssät lähtivät omia aikojaan, ei tarvinnut uhrata miehiä turhan takia.

Edelleen 14.7. Ryssä puolustusasemissa eräällä purolinjalla, johon pysähdyttiin. Siihen antoi ryssä hirvittävän tykistökeskityksen. Kranaatteja vonkui aina ilmassa ja räjähteli joka puolella.

15.7. Räjähtävät luodit rätsivät päntiönä puissa. Vietimme yön nuotiolla kylmissämme ja nälissämme.

Lujilla olivat niin miehet kuin hevosetkin tietttömiä korpia kulkiessa. Samppa Ruotsalainen mukana tietyöporukassa. (Kuva Anja Niemelä)

16. 7. Yöllä pääsi ryssä taaksemme aikoen katkaista tien sillalle. Viisi kertaa ryssä hyökkäsi hirvittävästi huutaen. Aina lyötiin takaisin. Hyökkäävä porukka tuhottiin kokonaan.

18.7. Iltapäivällä ryssä irtaantui ja jätti Vuonisen klo 21.45. Pataljoonamme lähti ajamaan sitä takaa, komppaniamme kärkenä.

Eivät miehet tieneet, että juuri tuona päivänä Hitlerin päämajassa kaavailtiin Suomen liittämistä Saksaan sen osavaltiona.

19.7. Saavutettiin Uhtualle menevä tie. Tie miinoitettu, ei tiennyt, milloin laukaisee miinan, silloin olis vain muistot jäljellä.

Tässä suomalaisilla oli suojelusenkeleinä puolalaisia, jotka olivat vapaaehtoisesti tulleet vangeiksi. He neuvoivat suomalaisille miinojen paikat, joten ketään ei mennyt miinoihin sillä kohtaa.

Antti Roini kertoo oman kohtalonsa Vuonisjoelta: Yhdeksännellä komppanialla ei ollut suurempia esteitä ennen Vuonista, mutta siellä se minun sota sitten loppuikin ja sai keulan kääntää Suomea kohti. Ensimmäinen yöpaikka oli Vuonisen kenttäsaaraala, sitten siirrettiin Hyrynsalmen sotasaaraalaan. Siellä viikko tarkkailtiin, kannattaisiko elävänä kuljettaa.

Valkenihan se sekin päivä, kun lähdettiin siirtämään suurempaan saaraaluun. Ja konstikos oli matkustaa, kun sairaankantajat veivät paarilla junaan ja Seinäjoella junasta pois. Vaasan lääninsairaalan pihalla olivat

herttaiset lotat ja sairaanhoitajat vastaanottamassa. Siellä meni sitten kolme kuukautta. En ollut mikään sotasankari, pikemminkin muitten lisänä. Minulla oli huono tuuri. Tuurilla sodassa pelataan, ei siellä katsota miestä naamaan.

Kenttäsaaraalassa Hyrynsalmella. Sanitääri Toivo Niemelä. (Kuva Esa Niemelä)

Vuonisten satama. (Kuva Aimo Pitkäkangas)

Pistojoki

Paavon päiväkirja kertoo: 19.7. Etenimme kärkenä, saatiin kosketus ryssään kello 6.30. Edettiin taistellen Pistojoelle. Ryssällä oli kiire, ne juoksivat yhtenä laumana tietä. Ikävä kyllä, meidän pikakiväärit eivät toimineet, joten ne pääsivät aivan liian hyvin joen toiselle puolelle. Silloin tapahtui valtava räjähdys. Ryssät räjäyttivät sillan ja pari taloa lensi ilmaan. Valtava näky, jollaista ei voi monta kertaa kokea ja nähdä.

Vihollisen punkkereita Pistojoen maastossa. (Kuva Väinö Ylitalo)

20.7. Asemissa Pistojoen takana, ryssän korsukaupunki edessä toisella puolen jokea.

Samaan aikaan oli herroilla juhlat Vuokkiniemellä, pidettiin mahtipontisia puheita ja lausuttiin runoja suuressa kansalaiskokouksessa, jossa julkisesti päätettiin liittää Itä-Karjala Suomeen.

**Heinähangot heiluvat myös
kaupunkilaiskourissa.**

Lütto 20.7.1941.

Kaksi suomalaista sotilasta, Erik Herlitz ja Vuokkiniemen poika. (Kuva Väinö Ylitalo)

21. 7. Koko yön tykistö- ja krh-tulta, joka kehittyi yhtenäiseksi jylinäksi. I pataljoona ylitti joen ensimmäiseksi, komppaniamme ylitti joen klo 9-10.50. Ryssä ampui ylimenopaikkaa piiskatykillä ja konekiväärillä, aika paljon uhreja. Hetkiä, joita ei voi unohtaa, siinä ei voinut varoa, vaan täytyi luottaa onneensa. Joen ylitettyämme etenimme kunnes saatiin yhteys I pataljoonaan. Klo 7.30 lähti pataljoona ottamaan yhteyttä Könösen pataljoonaan. Vaan ryssä hyökkäsi sivusta, se lyötiin sille verisiin tappioin.

23.7. Kaksi kilometriä Pistojoelta. Kova taistelu käynnissä. On helvetinmoinen porina käynnissä aina. Ryssän räjähtävät luodit poukkoilevat kilometrien päässä puissa ja valojuovaluodit risteilevät kuin tulikärpäset puitten latvojen tasalla. On hirvittävä meteli. Etenemme sakeassa savussa kahdenpuolen tietä etulinjaan.

Saksalaiset tankit ampuvat etulinjassa. Ryssä koettaa pst-tykillä ampua niitä ja saakin kaksi palamaan. Miehet kai pelastuvat.

Etenemme yhä lähemmäs etulinjaa. Suorasuuntaustykin ammuksat räjähtelevät tiessä edessä ja takana, konekiväärisuihku põlisee tiessä, kuuluu kuin tulis vesipisaroita. Eteenpäin on päämäärä. Varoa ei voi, vaan täytyy vain luottaa onneensa, ettei satu. Maasto palanut, kivilouhikkoinen kangas.

Hirvittävä päivä, ryssä painaa kovasti. Hirvittävä tykistöemme keskitys laimentaa sen joksikin aikaa. Meillä on huonot asemat, vaan niin pojat sanovat, että ei he ryssäin kanssa vaihtais asemia, sillä tykistöemme ampuu, että koko vaara tärisee. Iltasella pääsemme asemista, I pataljoona tulee aseisiin.

Pistojoen räjäytetyn sillan tilalle tehtiin ponttoonisilta. Varsinainen ylitys on jo tapahtunut. (Kuva Juho Ojalehto)

Menetykset näinä hirveinä hetkinä: 10 kaatunutta ja 36 haavoittunutta. **Sota on sotaa ja vaatii uhriensa.**

Jouduin toimimaan paljon tänä päivänä, siis aina liikkeessä, kumma kyllä, silti ehyenä. Ryssä lienee pian motissa, perääntymistie poikki.

Kahdeksas ja yhdeksäs komppania, joissa oli kärsämäkisiä mukana, katkaisivat Uhtualle menevän tien. Vihollinen pääsi kuitenkin motista.

Pistojoen takana

Päiväkirjasta: 24.7.1941. Aamupäivä lepoa. Iltasella lähdemme ajamaan vihollista takaa. Se on päässyt motista karkuun heittäen jälkeensä 8 tankkia, tykkejä, panssariautoja ym. Kaatuneita ryssiä ja hevosia tiepuolet täynnä. Savua, että on vaikea hengittää ja silmiä karvastelee. On aika pi-

meä, ei voi tietää, onko päivä vai yö. Poikia väsyttää jo takana oleva pitkä taistelujen sarja.

25.7.1941 Jatkamme matkaa, kosketus ryssäin. Rätinä alkaa, peliin sekoittuu konekiväärit ja liekinheittimetkin. Menetämme useita miehiä haavoittuneina ja kaatuneina. Pakoon menevä ryssän kolonna niin lähellä, että kolina kuuluu aivan 400 metrin päästä. Ryssä heittää jälkeensä haavoittuneita ja kaatuneita sekä kuuluja valesuoliteita.

Haavoittuneet, jopa ehjätkin miehet, saattoivat tekeytyä kuolleiksi ja yllättivät ryhtymällä ampumaan sopivassa tilaisuudessa. Varsinkin talvisodassa se oli vihollisen kiusallinen taktiikka.

Pojat väsyneitä viikkoja kestäneistä taisteluista. Minäkin nukun heti, jos vähänkin pysähdytään, vaikka kuulat vinkuvat joka puolella. Herään komppanian päällikön sanoessa:

- Jatketaan matkaa!

Vastassa Pinkojoki, jonka silta on räjäytetty. Ylitämme sen porraspuitta pitkin. Ryssä asemissa edessä ja avaa tulen meitä vastaan. Pojat väsyneitä, eivät muista varoakaan ja niin menetämme jälleen miehiä. Pelkään komppanian loppuvan, jos hyökätään edelleen. Etenemiskäskyn piti pian tulla. Yllätys! Komentaja, majuri Ylönen, sai luodin rintaansa ja kaatui. Tieto takaa päin: Pataljoona tulossa vaihtamaan aseisiin. Mieli virkistyy. Vielä on toivoa! **Hätä suurin, apu lähellä.**

26.7.1941. Levossa. Pojat sen verran levähtäneet, että jaksavat nukkua. Aina kun herää, on olevinaan linjoilla täysi touhu päällä. Sitten huomaa, että ei mitään hätää, takana ollaan. Vaaan mikään ei auta, kun nukkuu, niin sama uudestaan. **Jos viikonkin sais levoksi ottaa eikä sittenkään lähteä sottaan.**

Hevosenkentään

30.7. Lepo ohi, taasen taistoihin tiemme nyt käy, missä ryssän dun dun luodit vain soi. Missä elämää ihmisen pitkälti ei näy, joka hetki kuolo saavuttaa. Tienvarret löyhkäävät kamalalta merkinä viime päivien taisteluista. **Välillä seurasi ohimarssi. Soittokunta soitti eikä soinnutkaan valssi.**

Kun miehet lähtivät levosta, kohotettiin heidän taistelutahtoaan soittamalla reipasta marssia.

31.7. Yllätys! Ryssä varmistanut sivustansa, emme pääse eteen päin ainakaan toistaiseksi. **Ihan aivan viivana, alasti juoksi iivana.**

Miesparka oli uinut alasti Kiskisjärven yli ja antautui suomalaisille vangiksi.

2.8. *Jatkamme etenemistä, ryssä edessä kukkulalla. Tykistö pehmittää ensin. Hyökkäämme 9. komppania vasemmalla, 7. komppania oikealla. Otamme haltuunme kukkulan, saamme joitakin vankeja. Ryssä tekee vastaiskun tuloksetta. 9. komppaniasta haavoittuu aika paljon, m.m. Kuusiston Yrjö Kärsämäeltä. Yöllä sataa vettä ja römpsiä, värjöttelemme märkinä ja kylmissämme montuissa. Tulia ei uskalla pitää. **Oi, se suloinen Suomi siellä jossain!***

Tämä tapahtui surullisen kuuluisassa Hevosenkengässä, silloin tätä nimeä ei vielä ollut, se oli vain yksi kukkula muiden joukossa. Suomalaiset antoivat sen nimen.

Huoltotie Hevosenkengään, ns. Tönkyrän silta. Autoillakin sitä ajettiin. (Kuva Väinö Ylitalo)

3.8. Päivällä siirryn 2. joukkueen mukana oikealle rintamalohekelle. Laklak-lak laklattaa ryssä pitkiä sarjoja heittimillä, kohta vinkuu korvissa, räjähtää ensimmäiset joka puolella. Joku suhahtaa aivan kuin ottais selkään, katson ja huomaan: Kranaatti on tullut 70 sentin päähän jalastani! Silti kaikki hyvin, onnea vielä mukana. Iltapäivällä seuraa vaihto asemista takana oleviin kuoppiin. Menen luutnantti Porman kanssa kuoppaan, kun tulee kranaatti. Ja yllätys! Kiväärin luoti tulee lävistäen Porman käsivarresta. Saan määräyksen viedä hänet pois ja jään töpinään, sillä olen kuumeessa.

Paavossa oli punatauti. Kova kuume ja ripuli. Se levisi epidemiana sotilaissa. Eikä ihmeikään niissä oloissa, rasituksen heikentämät miehet joiivat milloin mistäkin rapakosta. Vaikka rintamalta pyrittiin välittämään vain hyviä uutisia, pääsi elokuun puolivälissä kotirintamalle asti tieto: *III AK ryhmä J:n joukot heikossa kunnossa; punatautia ja mielenhäiriöitä.* Tässä oli kyseessä Jussi Turtolan ryhmä Kiestingin motissa, jossa Turtola kaatui.

Ei töpinässäkään rauhan oloissa eletty.

4.8. *Etulinjassa hiljaista, makoilen töpinässä. Ryssä käveli aseimimme kiväärin olalla. Pojat antoivat konepistoolihuomautuksen sellaisesta tuhumuudesta.*

7.8. *Partio yllätti töpinän miehet heidän ollessa sopan viennissä, joitain hevosia kaatui. Sitä ennen tuli ryssiä, vapautettuja vankeja ja ilmoittivat että varoa, sillä sieltä oli heikäläisiä tulossa.*

Takaisin linjoille

7.8. *Pataljoona otti vastaan sissipataljoonan asemat Kiskisjoen pohjoispuolella. Pojilla tiedossa sauna ja kotoinen lauantai-ilta.*

8.8. *Taasen kävi kuin monasti muulloinkin, saunajuttu meni myttyyn.*

Pataljoonan komentaja kapt Uimonen kaatui kranaatista, Tönkyrä komentajaksi. Minulla matka linjoille, sillä voin taasen paksusti. Vettä sataa, yöllä korsut vuotaa, aivan likomärkinä, kylmä, että tahtoo paleltua.

9.8. *Ryssän kaksi hävittäjää lentää justiin tuosta linjojen yli meidän puolelle. Meikäläiset it-tykit ampuvat. Ryssät palasivat ja painuvat sen kuin kerkiävät pakoon, it-tykit saartavat niitä. Aina vaan uudet ja uudet tykit alkavat ampuu ja ryssälle yhä vaan kiireempi tulee, painuvat tuonne Tiltun Helmaan. **Kyllä se ryssä pakkoon lähti, kun edessä loisti se Pohjantähti.***

10.8. *Syöty ja makoiltu korsussa ja aprikoitu, milloin päästään siviiliin tai lomalle. Vaan taasen meni toinen kesä, että ei saanut käydäkään kotona. Kohta ei muista, millaista on kotiseutu kesällä. **Ei asiat ole täällä sentään kuin huhut täällä lentää.***

11.8.1941 *Koko yö yhtä jylinää. Oma tykistö jylisee kuin ukkonen, ryssä vastaa mutta pienemmässä mitassa ja pienemmätkin aseet laulavat kuivaa lauluaan. Elokuu paistaa niinkuin ennen siviilissä. Kun on vähänkin hiljaista - tai ei hiljaista vaan hiljaisempaa, niin nukumme korsuissa.*

On kuin rauha olis maassa ja ihmisillä hyvä tahto.

12.8. *Sanovat, että kuukauden päästä sota ohi, saapa nähdä. Asemamme samoilla seuduin kuin 23.7. Tekeillä jokin keikka ryssän päin menoksi.*

Paavo oli Hevosenkengässä, joku toinen porukka yritti motittaa Uhtua, sieltä kuului ankara jylinä.

13.8. Meille uusi pataljoonan komentaja, Tönkyrä takaisin komppaniaan. Ryssä aikonut ottaa ensi yönä vangin, ei taida menestyä. Ottamatta me vankeja saadaan, tuleehan ne tänne, vaikka me maataan.

14.8. Taasen kaunis ilma tänään, saattais olla vaikka siviilissä. Meikäläiset pommarit menivät vierailulle tuonne naapuriin. Kaksi viikkoa taasen etulinjassa, ei ole tietoa päästäänkö taakse enää mistään hinnasta. Paljon on jo jaksettu ja korkea hinta maksettu. Kuula on kulkenut likeltä useamman kerran, useamman kuin intentettiherran. Ei silkkipaitaa, vaan sarkatakki, sen kyllä tuntee motti-Matti.

15.8. Kello 9.45. Päivä muuten pilvinen ja vettä satelee ja ryssä tuolla tykillänsä meitä matelee. Kai sillä lienee paukusta pula, koska tykit vaan panee hula, hula. (kaksi kuukautta YH:sta).

20.8. Jospa kerran koittaisi siviili se ihana! Miltähän tuntuis nukkua ihan yksisillään ja petillä ja puhua tavallisen isosti?

Piti olla hiljaa, kun asemat olivat lähekkäin, ei kärsinyt edes rapsauttaa oksaa poikki nuotioksi.

21.8. Aamulla saamaan jo kahden kuukauden päästä. Ai, ai kun tuntui mukavalta!

KALEVA
24/4 1941.
**Kärsämäkinen
sotilaskarkuri**

**yritti Nivalassa pidä-
tyksi tultuaan itse-
murhaa**

Eilen yritti sotilaskarkurundesta pidätetty ~~_____~~, Kärsämäeltä, tehdä itsemurhan Nivalan vanginkuljettajan luona, missä häntä säilytettiin. Mies leikkasi partakoneon terällä haavan vasemman kätensä kalvoseen. Hänet vietiin Nivalan sairaalaan, missä häntä nyt hoidetaan.

Sirpaleita Kiskisjärvellä

Eino Sakari Ahlholm kertoo:

Yksikköni oli 10 JR32. Olimme asemissa harvaa männikköä kasvalla kankaalla Kiskisjärvellä Venäjän puolella. Lähelläni oli serkkuni Eino Ahlholm, Korkean Jaakko Ahlholmin veli.

Elokuun 7. päivänä 1941 olin juoksuhaudassa, kun venäläinen ampui tykillä ehkä panssarivaunusta isolla ammuksella, joka räjähti meidän lähellä. Se osui mäntyyn. Iso mänty katkesi kuin korte ja sirpaleita lensi joka suuntaan. Yksi osui selkääni ja kypäräni tuli täyteen naarmuja kuin kissa olisi sen raapinut. Eino sai sirpaleen olkapäähänsä samasta ammuksesta. Tämä oli yksi niin monista tapauksista jatkosodassa.

Kanttiini Kiskiskoti Kiskisjärvellä. (Kuva Kaarlo Ojalehto)

Siirto

Paavon päiväkirjasta:

22. 8. Aamulla yllätys: Meille tulee siirto, ei tietoa, mihin, vaan johonkin. Kello viisi luovutamme asemat niihin tulleille joukoille. Menemme ensin töpinään. Lastaus kello 17.00. Käymme taas saunassa. Tieto: Lähtö peruutetaan. Lastaus alkaa sittenkin! Ja lähtö matkaan kello 21.00. Vettä sataa, on pimeä. Tuntuu aikamoiselta istua kuorma-auton lavalla.

23.8. Matkalla. Pysähdymme Vuonisissa 5 tuntia, pääsemme muiden telttaan yöksi, ahtaudumme toisten päälle. Vettä sataa yhä. Matka jatkuu kello 6.00, sivuutamme uuden ja vanhan Suomen rajan. Tuntuu aivan

mukavalta käydä vielä Suomessa kahden kuukauden jälkeen. Pysähdymme Juntusrannan ja Kuusamon välillä.

Kiestinki, rautatien motti

Pasi Kujala takarivissä toinen oikealta. Hän haavottui Veturipurolla, Kiestinki-Louhen rautatien mottitaistelussa. Kaarlo Ojalehto sitoi Pasiin käden ensihätäan. Heikki Laitila väänsi vielä koivusta lastan ja sitten mies vietiin jsp:lle. (Kuva M-L Jalkanen)

24.8. Kananainen: Pysähdymme 9-14.00, jatkamme matkaa Kiestinkiä kohti. Saavumme perille, pystytämme teltat ja jäämme yöksi.

25.8. Matka jatkuu linjoille päin junalla. Hyökkäys kello 14.00 epäonnistuu. Vettä sataa. Aiomme jäädä puolustusasemiin tähän, teemme asemia kaivamalla monttuja ja raivaamalla etumaastoa.

Siinä oli rata ja maantie melko lähekkäin. Saksalaiset etenivät maantietä, suomalaiset rataa. Suomalaiset etenivät liian kauas, vihollinen pääsi sivusta rautatielle katkaisemaan suomalaisten yhteydet taakse. Samalla venäläiset jäivät itse rautatielle mottiin. Syntyi kaksoismotti. Rautatiemotti oli tuhoisa. Koko pataljoonan tappiot 88. Kärämäkisiä kaatui kahdeksan: Peräaho Pekka, Kopus Paavo, Harju Fransa, Lampela Arvi, Laitala Onni, Pinola Lenni, Lintula Samppa ja Laurikkala Eino.

Suomalaiset yrittivät aina saada kaatuneet mukaansa kotiseudun multiin siunattavaksi. Yhä vielä on miesten äänessä syvää surua, kun he puhuvat tovereista, jotka piti jättää. 8.9.1941 Maija Lampela kirjoitti mie-

hensä Arvin muistoksi pitkän runon. Siitä yksi säkeistö kaikkien Veturipurolla radan taakse jääneiden miesten muistoksi:

*Synnyinmaatas hurmeesi kastele ei,
vaan vainooja, barbaari lunnaasi vei.
Et saanut nukkua nurmelle maasi,
sun vieraille kentille kuolema kaasi.*

29.8. Iltapäivällä kello 16.45 saksalaisten Stuka-hyökkäys ryssiin asemiemme kohdalta. Yöllä jälleen keskitys rautatien mottiin.

30.8. Aloitimme korsunteon. Ryssät pommittivat, vaan ei meitä ainakaan haitannut, sopiihan niitä tuonne suohon.

Korsuntekijät edessä vas. Kaikkonen, Mauno Ristinen, Hermann Jussila, takana kuvan omistaja Väinö Ylitalo.

1.9. Kello 4.00 ryssä hiipi pimeän suojassa asemiemme eteen aikoen hyökätä, vaan tyhjiin raukes, melkein kaikki jäivät asemiemme eteen. Saimme neljä vankia, joista kolme haavoittunutta.

2.9. Aamulla alkaa vaihto asemissa kello 8. Saksalaiset tulevat asemiimme ja me siirrymme uusiin vähän taemmas. Vaihto suoritettu 11.30. Saksalaisten Stuka-hyökkäys kello 12.50 mottiin ja uusi kello 13.20 ja vielä kello 18.00. Muuten rauhallista.

3.9. Aamulla lähti pataljoonamme katkaisemaan ryssän huoltotien rautatien mottiin. Lähtö kello 4.00. Meidän komppania vahvistaa sivustat. 8.

ja 9. komppania toimittaa hyökkäyksen. Tykistö- ja krh-valmistelu, kello 16.12 hyökkäys. Vastus aika kova ja neva ylitettävä, miehet väsyneitä, joten hyökkäys ei oikein menestynyt. Iltayöstä palasimme teltoille.

4.9. Valmistamme puolustusasemia, paikka rautatien vasen puoli. Kello 15.30 siirrymmekin rautatien oikealle puolelle.

8.9. Ryssät meinasivat saartaa kenttävartion, hälytys komppaniassa kello 2.00. Kello 8.00 lähti Huttunen uudestaan kenttävartioon, vahvuus 20 miestä. Puolenpäivän aikaan törmäsi ryssä, noin pataljoona (1000 miestä), asemiimme, meitä oli korkeintaan 300. Kenttävartio seurasi sivusta, ryssä ei huomannut. Ryssä levittäytyi oikealle. Teimme sivustaiskun ryssään etelästä. Samalla aikaa hyökkäsi ryssä voimakkaasti asemiamme vastaan pohjoisessa päästen läpi puolen kilometrin leveydeltä ja 200 metrin syvyydeltä. 7. ja 9. komppania teki vastaiskun, joka pimeään takia ei täydelleen onnistunut.

9.9.1941 Teemme uuden vastaiskun, työnämme ryssän kauas asemistamme ryssälle erittäin raskain tappioiden. Sotasaaliina 200 kivääriä, 20 pikakivääriä, 4 konekivääriä, 7 kranaatinheitintä, 1 liekinheitin, 8 van-
kia.

11.9. Tyyntä myrskyn edellä. Aamuyö ihmeen hiljaista. Kello 11.00 alotti ryssä useilla heittimillä koko päivän kestävä keskityksen. Tulihyökkäykset seurasivat aaltona toisiaan. Ne torjuttiin ryssälle verisin tappioiden. Päivän hämärtyessä ryssä heitti hyökkäyksen. Sen haavoittuneet älisivät tuskissaan linjojemme edessä. Meidän tappiomme vähäiset. Klo 19.00 Jansonin joukkue siirtyi etulinjaan ja pioneerijoukkueen 8. komppania pääsee nukkumaan valvottuaan useita vuorokausia.

13.9. Vaihto asemissa Kangasvaaran oikealta sivustalta, sijallemme Nisulan pataljoona. Lähtö Kangasvaaran oikealta sivustalta kello 19.20 rautatien varteen.

Kangasvaaralla oli luvattu koko pataljoonalle, että kun päästään lepoon, alkavat lomat pyöriä, mutta sitten miehet määrättiin saksalaisten aseisiin. Miehet tuohtuivat ja lähtivät pyssyt olalla marssimaan pitkin rataa Kiestinkiin päin. Majuri Haataja sai puhuttua heidät kaikki takaisin.

17.9. Rauhallista rautatien suunnalla, motin suunnassa painostusta. Pataljoonamme hälytysvalmiina. Mitalien jakoa, majuri Haataja, joka tuli Pellikan haavoituttua.

25.9. Rauhallista, tykistön häiritsemisammuntaa. Elokuvat Hotelli Sinitaivaan alla.

Puitten väliin oli ripustettu valkea kangas. Miehet istuivat puiden välissä ja katselivat Kulkurin valssia. Tykinkuulat ujelsivat ylitse, näkyi valjuovat. Se oli mieleen painuva esitys.

Viihdytyskiertue piristämässä sotilaita. Kärsämäkisiä joukossa on Väinö Ylitalo, Eino Pirttialo ja Tauno Saarikoski. (Kuva Väinö Ylitalo)

Yrjö Madetoja

JR11 III pataljoona 9. komppania

Matkaa ja taistoa

Marssimme Raatteesta rajan yli, vaelsimme ja taistelimme: Vasovaara, Latva, Vuokki, Vuokkiniemi, Pistojoeki, Pinkojoki, Kiskiskukkulat. Hyökkäys pysähtyi meidän osaltamme ns. Hevosenkengään. Se oli suomalaisten oma nimitys, linjat olivat siinä hevosenkengän muodossa. Siinä linjat pysyivät sodan loppuun asti.

Kraanaatinheitin asemissa. Keskellä kuvan omistaja Väinö Ylitalo

Kiestingissä

Olimme asemissa Kiskisjärven sivulla, kun tuli pataljoonalle siirtomääräys Kiestinkiin. Siellä tarvittiin apua. Yksi joukko-osasto oli jäänyt motiin. Saksalaisten autokolonna suoritti siirtokuljetuksen. Elokuun 25. päivänä 1941 yritimme pelastaa mottiin joutuneita. Hyökkäsimme Kiestinki-Louhi -radan yli. Siinä kaatui kärsämäkisten komppaniasta kahdeksan miestä, osa jäi sinne radan taakse. Useita haavottui. Hyökkäys epäonnistui. Miehistö pääsi veteliä rämeitä kiertäen pois motista, mutta raskas kalusto jäi sinne.

Muutaman päivän päästä siirryimme Kangasvaaraan. Ehdimme olla hetken perillä, kun linjat murtuivat. Jouduimme vastahyökkäykseen. Komppanian päällikkö Viljo Taskila haavoittui, Heimo Autio kaatui. Meitä oli miehiä jäljellä komppaniasta noin joukkueen verran. Saimme samana iltana vallattua asemat osittain takaisin. Aamulla valtasimme loput, kun tuli lisää miehiä.

Muutaman vuorokauden päästä pääsimme lepotauolle lähelle takamaastoon. Vihollisen jatkuvat hyökkäykset tuottivat tappioita puolustuslinjoissa oleville joukoille. Seuraavan illan hämärissä meidän komppaniasta vietiin yksi ryhmä täyttämään syntyneitä aukkoja linjassa, kun yö oli tulossa. Minä olin siinä ryhmässä. Eräs vänrikki vei meitä pitkin linjaa. Siellä oli linjasta eteen työnnetty konepistoolipesäke. Siitä oli mies kaa-

tunut. Minä jäin siihen ensimmäisenä. Poteron pohjalla oli verta ja verinen konepistooli. Lapioin verisen hiekan pois ja puhdistin konepistoolin. Siinä oli kaksi rumpulipasta ja peltinen patruunalaatikko, jossa oli useita tuhansia patruunoita. Täytin lippaat ja jäin odottamaan, mitä oli tulossa. Meidän ryhmästä oli ensimmäisenä yönä kaatunut Toivo Junttila ja yksi mies oli haavoittunut. Aamulla oli meidän ryhmä päässyt lähtemään omaan komppaniaan, kun oli tullut täydennysmiehiä tilalle. Minä jäin yksin siihen edessä olevaan pesäkkeeseen. Sinne ei päivän aikana päässyt eikä sieltä pois.

Kaksi yötä poterossa

Pimeä hiljaisuus. Yö kuluu. Kaksi liekinheitinmiestä hiipii kohti. He tahotovat tuhota konepistoolipesäkkeeni. Liekinheitin puhalttaa noin 25 metrin tulisuihkuja. Ne ylettyvät viiden metrin päähän asemastani. Kun öljy palaa puissa ja maassa, on hetken parempi näkyvyys kuin päivällä. Konepistoolista pieni sarja tulta ja siihen jäävät liekinheitinmiehet. Sama toistuu vielä toisen kerran samana yönä ja vihollisilla sama kohtalo.

Kun aamu valkenee, hyökkäys alkaa taas ja jatkuu koko päivän. Asemiemme edessä on kasoittain kaatuneita. Hyökkääjät tulevat yksittäisin syöksyin kaatuneiden taakse. Kun he yrittävät kohottautua uuteen syöksyyn, siihen pieni konepistoolisarja vain ja mies putoaa maahan. Kaatuneet ovat kolmen- neljänkymmenen metrin etäisyydellä asemistamme. Tällaista jatkuu koko päivän.

Kun tulee yö, on taas hiljaista. Olen toista yötä siinä konepistoolipesäkkeessä. Syyskuun lopun pimeys ja hiljaisuus. Minä ahtaassa poterossa polvillani. Nukahdan.

Silloin kolmisen kuukautta sitten kuollut, viisivuotias poikani koskettaa olkapäästäni ja kuiskaa:

- Isä.

Säikähdän ja herään. Ryssä on noin viiden metrin päässä minusta hiipimässä kohti. Hän kuulee, että herään. Hän lyö käsikranaatin sytyttimen, siitä räiskähtää tuli, joten näen, että hän on lähellä. Hän heittää kranaatin. Se menee pari metriä yli ja räjähtää siellä. Annan konepistoolisarjan, ei tule osumaa pimeässä. Hän juoksee takaisin omiensa luo.

Vihollinen oli kuollut nukkumiseni. Hän olisi voinut panna sen käsikranaatin siihen pesäkkeeseen, ellei poikani olisi herättänyt minua vähän ennen. Sain kokea ihmeellisen pelastumisen.

Kun päivä valkenee, sama hyökkäys jatkuu, illan hämärtyessä se taukoaa taas. Saan yhteyden taistelulähettiin ja kysyn:

- Missä meidän ryhmä on?
  - Ne lähtivät jo silloin ensimmäisenä aamuna omaan yksikkönsä.
  - Laittakaa mies siihen pesäkkeeseen, minä lähden myös..
- Sen jälkeen ei enää ollut hyökkäyksiä. Vihollinen veti joukkonsa pois. Sanoivat olleen siinä asemiemme edessä 600 kaatunutta. Sotasaalisaseita toivat sieltä radan varteen. Liekinheittäjiä oli vain ne kaksi, tutuistuin niihin siellä radan varrella.

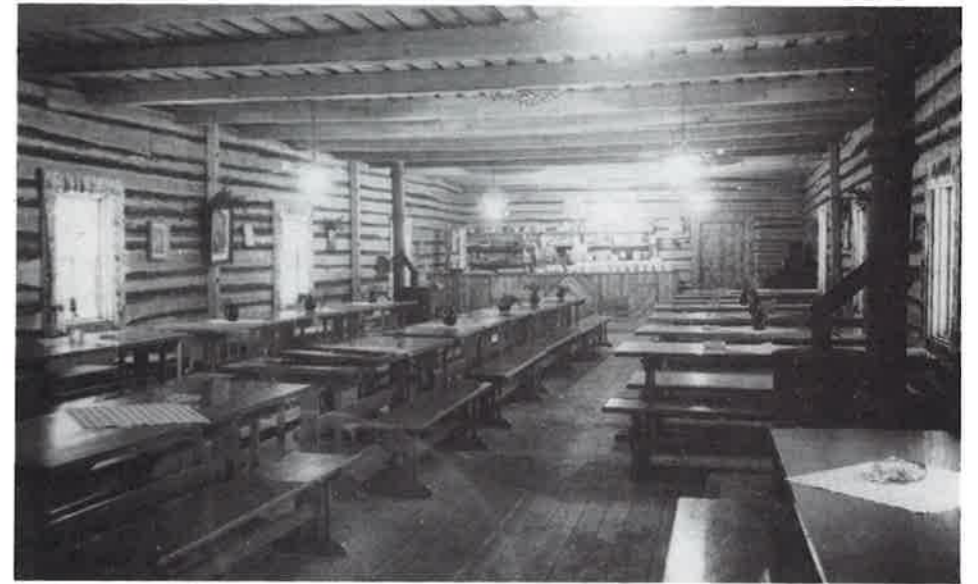
Huolto yritti toimia kaikissa olosuhteissa, mutta aina se ei onnistunut. Tässä kuormasto lähdössä Vuokkiniemestä eteenpäin. (Kuva Kerttu Jussila)

Yrjö Anttila

JR53 sodan alussa

JR53 koottiin Pudasjärvellä ja lissä 15.6.1941. Kranaatinheitinjoukkue koottiin lissä pääasiallisesti Kiimingin miehistä. JR53 ylitti Neuvostoliiton rajan 1.7.1941. Hyökkäysvaihe kesällä 1941 kulki Kuusamon suunnasta Kiestinkiin ja edelleen kohti Louhea. Joukkue oli Kiestingin suunnassa

nalla 28.6.1942 saakka. Sen jälkeen marssittiin Uhtualle, jonne saavuttiin 7.7. ja joukkue otti asemat vastaan saksalaisilta 9.7.1942 Uhtuan tien suunnassa.

Kanttiini Messuhalli Uhtualla. (Kuvat Johan Kyllönen ja Heikki Lehtola)

Viesti ilmojen halki

Kaisu Korkiakoski ja Paavo Koponen olivat kihloissa. Paavo oli Uhtualla etulinjoissa. Sieltä sotilaat alkoivat hommata lomiamme vihkimistä varten. Paavo kirjoitti Kaisulle: *Hommaa kuulutukset, niin pääsen niillä nivuun lomalle.*

Kaisu kävi pappilassa, mutta Eskola ei tehnyt kuulutustodistusta sillä kertaa. Pyhän jälkeen Torvela antoi todistuksen, mutta se ei ehtinyt Paavolle Uhtualle, kun miehet siirrettiin Kiestinkiin ja lomat peruutettiin.

Kiestingissä suomalaiset olivat motissa ja Uhtuan porukka siirrettiin sinne hätään. Muutaman päivän päästä siellä oli kova kahakka rautatien ylityksessä. Kaisu Koponen kertoi Maija Korkiakoskelle:

Miehet olivat olleet edellisenä iltana taistelussa, kun Rapakkolan pirttiin kokoontui akkoja uutisia kuuntelemaan. Jouduin usein levähtämään sairastettuani reumakuumeen. Niinpä silloinkin panin pöydän takana olevalle penkille makuulle ja kuuntelin akkojen lätinää. Yh'äkkiä tuntui kuin sivullinen ääni olisi puhunut minulle Kiestingin tapahtumista. Se ääni selitti, että taistelussa haavoittui kaikkiaan 25 henkeä ja luetteli minulle tuntemattomia nimiä. Säikähdin, olinko tulossa hulluksi, vai mitä se oli. Pelkäsin, että kaikki kärsämäkiset luetellaan. Kohottauduin äkkiä pystyyn. Kuoppalan Anne kysyi:

- Nukuitko sinä? Miksi olet niin valakia?

Kerroin tapahtuneesta eikä siitä puhuttu enempää.

Muutaman päivän kuluttua Kaisu sai Paavolta kirjeen, joka oli kirjoitettu silloin sunnuntai-iltana. Kirje tuntui Kaisusta tutulta. Siinä oli lueteltu kaatuneet ja haavoittuneet samassa järjestyksessä, kuin silloin ääni saneli ne hänelle. Joukossa oli Onni Laitila, jonka ruumista ei saatu pois.

Kuvakertomus Laatokan pohjois- ja koillispuolen rintamilta

Polkupyörillä liikuttiin vaikeissakin maastoissa. Suomalaisen sotilaiden ulkoasu oli usein jäänyt viimeistä liippausta vaille. Siksi saksalaiset nimittivät heitä *persjalkaisiksi metsätaistelijoiksi*. Tässä JR30:n miehiä jossakin Laatokan Karjalan kuusikossa kesällä 1941. Kärsämäeltä Toivo Luostarinen ensimmäinen oikealla. (Kuva Aili Luostarinen)

Suomalaisten tuhoama panssarivaunu Prääsän lähellä. Prääsän suomalaiset valtasivat 8.9.1941. (Kuva Martti Ojalehto)

Suomalaiset saivat Petroskoin haltuunsa 1.10.1941 ja kaupungin nimi muutettiin heti Äänislinnaksi. Juhlan kunniaksi viina virtasi. Viinatehtaan sammioihin ammuttiin reikiä ja paikit täytettiin viinalla. Tiltu lointeli kovaaäänisellä: *Ottakaa Äänisen vettä pulloon, että saatte laulaa: Hiljaa ääninen aaltojaan*. Se oli tarkoitettu ennustamaan, että eivät suomalaiset siellä kauan juhli. (Kuvat Paavo Hangasmaa ja Martti Ojalehto)

JR8:n pojat saivat kiinni metsästä orvon lehmän. Tuore maito maistui niissä oloissa, rasvaprosentit eivät huolestuttaneet. Erkki Ojalehto oikealla. (Kuva Martti Ojalehto)

Sortavala ennen ja jälkeen sodan. Suomalaiset saivat sen haltuunsa 15.8.1941. Ei koko kaupunki kuitenkaan näin pahoin tuhoutunut. (Kuvat Ari Pötsönen ja Aili Luostarinen)

Maxim-konekivääri asemissa Kutismanjoen mottitaistelussa syksyllä 1941 (Kuva Martti Ojalehto)

Näitä he eivät enää tarvitse. Syväriin eteläpuolella Goran taistelussa tammikuussa 1942 kaatuneilta vihollisilta evakuoidaan huovikkaita. (Kuva Martti Ojalehto)

Sotasaalista Hyrsylänmutkassa. (Kuva Aino Kangas)

Sodan jälkiä Syvärin suunnalla, kärsimäkkisistä oli mukana mm. Einari Kangas autonkuljettajana. (Kuva Aino Kangas)

Sotasaalista Syvärin suunnalla (Kuva Aino Kangas)

Kuvia Kannakselta

Olipa kerran koti Karjalassa (Kuva Aino Kangas)

Paraati Käkisalmen Osuuskaupan edessä. Käkisalmen valtasivat JR2 ja JR36 21.8.1941. Venäläiset olivat sen pahoin tuhonnet lähtiessään. (Kuva Aili Luostarinen)

Räisälän kirkko oli ollut venäläisillä hevostallina. (Kuva Aino Kangas)

Lääkintäkorsua tekemässä. Kuvan omist. Reino Korhonen takimmainen vasemmalla.

Partisaanitoimintaa

Neuvostoarmeijassa oli hyvinkoulutettuja partisaanijoukkoja. Rintaman eteläosissa niiden toiminnalle ei ollut edellytyksiä, mutta Ilomantsin korkeudelta Inariin oli laajoja erämaita ja kenttävartioita harvassa. Partisaanit pääsivät tunkeutumaan Suomeen siviiliväestön kauhuksi.

Kesällä 1942 oli pakko todeta, että suomalaiset ja saksalaiset olivat tottumattomia torjumaan partisaaneja. Vika oli koulutuksen puutteessa. Savukoskelle perustettiin partisaanien torjuntaosaston koulutuskeskus. Pian ovela partisaani sai peräänsä ovelan takaa-ajajan.

Suomalaisilla oli omat sissinsä. Päämajan alaisuudessa oli erillinen pataljoona 4, sen lisäksi lähes jokaisella divisioonalla ja prikaatilla oli omat kaukopartiokomppaniansa.

Uhtuan sissit oli koottu vapaaehtoisista nuorista miehistä ympäri Suomea, noin puolet oli vanhempia miehiä. Tehtävänä oli tiedustelu, mutta myös pahanteko ryssän selustassa, tukikohtien tuhoaminen ja vankien tuominen.

Uhtuan sissit. Kärsämäkisiä: Kauko Junttila. Aarne Pirttisalo, Tauno Tikka, Uuno Tikka, Erkki Mäntylammi (toinen alarivissä) Toisessa rivissä viides ja kuudes ovat Mannerheim-ristin ritarit Heikki Nykänen ja Kullervo Leskinen. (Kuva Erkki Mäntylammi)

Uhtuan sissejä kämpällään. Edessä vas. Uuno Tikka, kuvan om. Erkki Mäntylammi, Veikko Juntunen, keskellä Aaro Saarela, takana Tauno Tikka ja Heimo Anttilan käsi.

Paavo Svala

Venäläisten partisaanien tekosia

Rumaa jälkeä

Elokuussa 1941 ajelin Suomesta Vuokkiniemen etulinjaa kohti. Tämä korpien läpi vievä tie oli erittäin vaarallinen ajella kesällä, koska ryssän partiot liikkuvat melko vapaasti, ne pääsivät kenttävartioiden läpi tulemaan.

Niin silloinkin. Paahkomienvaaran ja Vuokkiniemen välisellä tiellä oli ryssän partio tuhonnut armeijan kuorma-auton, ampunut automiehet, valjellut bensiinillä ne sotilaat ja pistänyt tulen vaatteisiinsa. Metsä oli tullessa siinä ympärillä. Emme tienneet olivatko he haavoittuneina ryömineet, saattoivat polttaa vaikka elävinä. Pysähdyimme siihen autonapumiehen kanssa. Otimme autosta aseemme ja muutamia käsikranaatteja. Tutkimme kahta sotilasta, jotka olivat palaneet. Kenkien soljet olivat jääneet palamatta. Siirryimme autostamme etemmäs käyttämään, jos ryssät olisivat vielä lähellä ja tulisivat vielä nuuskimaan. Ajattelimme kaverin kanssa, kun meillä oli konepistooli, että jos niitä ei olisi kuin muutamia, niin ammuttaisiin ne väijyksistä. Olimme siinä asemassa kappaleen aikaa, ei-

kä kuulunut niiden liikkeitä, niin jatkoimme matkaa kohti Vuokkiniemeä. Pelko meinasi ahdistaa äärimmillen.

Kirjeeni vaimolleni, Ellille 31/3 1942 kertoo: *Rakas Elli, ikioma vaimoni. Eilen olin Röhön kylässä. Aamulla lähdin aikaisin, kello viiden maissa. Sinne piti viedä miehiä, kun siellä oli ryssä posunut ja posusi. Meinasivat minutkin hävittää. Mutta onni suosi vielä.*

Se oli semmonen juttu, kun aamulla vein poikia sinne, meitä oli seitsemän kuorma-autoa ja minä yksi niistä. Oli aikainen aamu, kun tultiin perille. Sitten minut määrättiin takaisin hakemaan patruunoita. Tietysti lähdin pataljoonan komentajan käskystä ajamaan yksin semmoista tavalta, jossa ei ole varmistusta. Ryssät pääsevät tielle niin kuin haluavat.

Ajelin jonkun kymmenen kilometriä. Onneksi tuli suomalainen partio metsästä tielle ja pysäytti minut. He sanoivat:

- Elä aja, toistasataa ryssää on tiellä. Olet tuhon oma.

Oli sellainen hyvä sattuma, että lähtiessäni en saanut paljon lumen takkia autoani pian ympäri. Jos olisin saanut auton käännetyksi äkkiä, ei suomalainen partio olisi ollut minua pysäyttämässä tiellä. Olisin varmasti ollut tuhon oma, aivan varmasti. Sitten siitä meni panssariauto, sanoivat, että ryssät olivat menneet pois, kun näkivät, että heitä ruvettiin pitämään silmällä. Sitten minä ajoin, kun väittivät, että tie oli vapaa. Sil-lan ne olivat räjäyttäneet, mutta niin huonosti, että ei ajoa haitannut.

Sitten minä palasin Röhön kylään. Kun pääsin perille, niin Peranderi otti kuvan minusta ja kavereista, kun elävänä selvisin sen välin. Me istutaan minun auton etusuojan päällä rinnakkain.

Se oli Elannon auto Helsingistä. Näin sen Elannon parkissa myöhemmin käydessäni Helsingissä.

Partisaanit siviilien kimpussa

Heinäkuun 6. päivänä 1943 ryssän partisaanit olivat tuhonneet Suomussalmen puolella 900 metriä rajasta olevat Viijangin ja Malahvian kylät, Malahviasta rajalle on 4,5 kilometriä. Ihmiset olivat asuneet siellä silloin nimismiehen erikoisluvalla. Partisaaneilla oli ollut oppaina joskus täältä loikanneita suomalaisia. Kirjeeni 6.7.1943 Ellille kertoo:

En ole sulle kirjoittanut moneen päivään. Olen nimittäin ollut reissussa ja olen nytkin täällä Paahkamienvaarassa. Toin partiomiehiä tänne. Täällä ryssät ovat tehneet tihutöitä, hyökänneet aseettoman siviiliväen kimppuun tuolla Suomen puolella, olivat tappaneet pikkulapsista vanhoihin vaareihin ja mummuihin ja kodit oli poltettu. Ovat raakoja ja petomaisia.

Minusta näytti niin ihmeelliseltä, kun siitä kahakasta oli pelastunut sellainen puolentoista vuoden vanha Maija-tyttö. Minä sitä pitelin sylissäni ja kantelin. Ajattelin, että sitten kun rauha tulee, niin meilläkin on pikku tyttö. Eikös olekin Elli?

Seuraava kirjeeni on päivätty Paahkamienvaarassa 8.7.1943. Sama asia oli mielessäni.

Rupesin sulle kirjoittamaan, vaikkei täältä posti kulje paljon minnekään päin. Eilen olis kyllä menny kirje postiin, kävin Suomussalmella. Vein niitä siviiliruumiita, 15 suomalaista siviili-ihmistä ryssä tappo vanhan rajan varressa. Yöllä partio hyökkäsi nukkuvaan taloon. Kolme oli pikku lastakin, siinä alle kymmenen. Sitten oli neljä sotilasta. Oli se ikävän näköinen, kun seitsemän ihmisen luut olivat säkissä, ne kun olivat palaneet tuhaksi. Se oli niiden osa. Jumala lie niin tahtonut.

Suomalaiset sotilaat olivat siellä vartiossa. He olivat taistelleet urheasti suurta ylivoimaa vastaan. Eloönjääneet kertoivat, että ryssiä kaatui useita kymmeniä, loput lähtivät perääntymään. Siviilit oli tapettu pistimillä, ampumalla ja käsikranaateilla. Vainajat nosteltiin autoni lavalle viereen, muistaakseni kaikkiaan 50 uhria.

Kesällä 1994 aloin etsiä Maijaa. En löytänyt yhtään Viijangin kylän senaikaista ihmistä. Soitin Suomussalmen kirkkoherranvirastoon ja selvitin asiani. Etsin Maijaa, joka oli 1943 puolitoistavuotias Viijangin kylässä. Ihme tapahtui. Parin päivän päästä tuli puhelu:

- Päivää. Täällä on puolitoistavuotias Maija, joka puhuu sinulle, joka hoitelit minua siellä Paahkamienvaarassa. Äiti kuitenkin jäi henkiin, hän on kertonut siitä tapauksesta.

Ja sitten 4.2.1995 Maija tuli miehensä kanssa vieraaksemme Kärsämälle.

Viljo Kumpulainen

Ratarosvot

Kun jatkosota alkoi, yksikkömme oli kenraali Raappanan 14. Div. JR10, I pataljoona. Rykmentin komentajana oli eversti Tähtinen ja pataljoonan komentajana majuri Majevezgi, I. komppanian päällikkönä kapteeni Puustinen, itse olin ryhmänjohtajana. Kun raja ylitettiin, komppaniamme oli keulilla. Ensimmäinen taistelu oli Tuulivaarassa, toinen Repolassa, sitten Omelian mottitaistelut, Onttosenvaaran, Pismajoen ja Rukavaaran taistelut.

Kun Rukajärvi oli vallattu 11.9.1941, läksi rykmenttimme Rukajärvi-Paatene-tietä etelään päin. Muodostettiin kenttävartiolinja Pälkjärven ja Ontojärven välille.

Tykkimies Veikko Korhonen osallistui Rukajärven taisteluihin 2. patterilla. (Kuva Esa Korhonen)

Tammikuussa 1942 osasto Majevezgi teki partioretken Muurmanninradalle, pakkasta oli 46 astetta. Tuhosimme rataa yli sata kiskoväliä sekä siltoja ja Maiguban asemakylää. Tämän jälkeen Tiltu haukkui meitä radiossa ratarosvoiksi. Retken päätyttyä jäimme kenttävartiioon, pataljoonan esikunta majoittui Kuusniemen kylään.

Keväällä 1942 marssimme Rukajärvelle ja pataljoona joutui aseisiin päätien vasemmalle puolelle. Minut määrättiin kolmannen komppanian asealiupseeriksi. Päällikkönä oli kapteeni Raevaara. Komppania oli ase-

missa Tunguan tiellä. Siellä oli taistelu 12.10.1942. Tämän taistelun jälkeen Majevezgi tuli tarkastamaan asemia. Tarkka-ampujan luoti osui päähän ja komentajamme kaatui.

Luontokin sai osansa sodan kahuista. Sodan raiskaamaa Rukajärven maastoa. (Kuva Aimo Pitkakangas)

Maaliskuussa 1943 pataljoonamme teki jälleen partioretken, tällä kertaa Ieljärvelle, jossa venäläisillä oli suunnan huoltokeskus. Reissu onnistui. Huoltokeskus tuhottiin ja komentajamme majuri Puustinen sai Mannerheim-ristin. Vuonna 1943 rykmentin komentaja Tähtinen läksi pääesikuntaan ja tilalle tuli eversti Sotisaari. Kesän 1943 olimme kenttävartiolinjalla Rukajärvi-Uhtua.

Syksyllä 1943 olimme asemissa Pallon tukikohdassa, jossa päällikkömme Raevaara kaatui tarkka-ampujan luodista. Uudeksi päälliköksi tuli kapteeni Huuhtanen. Kesäkuun 16. päivänä 1944 minut ylennettiin kersantiksi.

Kun sota päättyi, marssimme Rukajärveltä Repolaan, jossa kenraali Raappana otti vastaan kunniamarssin ja sitten alkoi marssi Suomeen. Pääsin siviiliin 10.11.1944 Raahesta.

1922-syntyneet tulevat mukaan

Koulutusaika Oulussa

Syyskuun 10. päivänä 1941 oli vuonna 1922 syntyneiden kutsunta. Sen jälkeen oli aikaa viisi päivää ilmoittautua kullekin määrättyyn yksikköön. Kärsämäeltä Yrjö Anttila, Yrjö Autio, Paavo Hangasmaa, Hermann Jussila, Lauri Korsulainen, Vesa Mäki, Onni Pulkkinen, Mauno Ristinen, Matti Saaranen ja Heimo Svala joutuivat jälkävään koulutukseen Ouluun, viidenteentoista krh-komppaniaan. Yrjö Anttila kertoo:

Kärsämäen pojista Jussila, Mäki, Pulkkinen, Ristinen ja minä menimme viimeisinä kasarmille. Varusteitten jaossa saimme vain vyön ja kokardin. Kokardi pantiin lippalakkiin ja vyö siviililyyssiin päälle, varusteet olivat loppuneet. Olihan siinä hyvätkin puolensa, kun petissä ei ollut lakanoita eikä tyynyliinoja, oli vain oma peitehuopa. Eipähän tarvinnut tehdä vaatepinkkoja. Housut ja lyyssi nakattiin vain jakkaralle ja nukuttiin omissa vaatteissa. Jonkin ajan päästä tuli englantilaisia mantteleita, jotka olivat ruskehtavaa sarkaa, ja ns. maihinnousukenkiä, jotka oli nauhoitettu lähes polveen asti. Herätyksen jälkeen oli minuutti aikaa, kun piti olla pihalla järjestäytyneenä aamuvoimisteluun. Ne, joilla oli maihinnousukengät, nukkuivat kengät jalassa. Ei niitä kerennyt minuitissa nauhoittaa.

Olihan se kirjava lauma, kun marssimme Oulun katuja. Toisilla oli armeijan kesäpusakka ja lakki, toisilla englantilainen mantteli, meillä siviilivaatteet armeijan vyöllä ja kokardilla somistettuina. Silti vaan laulukajahti railakkaasti: "Matka vie sinne, missä Ural utuisna siintää, Volga hohtaa hopeavöin."

Raahessa

Pitkäkankaan Aimo lähti samoihin aikoihin Raahen. Hän kertoo sotilaskoulutuksestaan.

Seikkailusta monet ottivat tämän alosajan. Olihan siellä jokin kohokohtakin. Ei elämä niin synkeätä ole, ettei joku kuprukohtakin matkaan sovi. Yrjö Saari oli laulun opettajana. Lauloimme, että huoneen seinät pullistelivat.

Olihan ne kaikki alokaskoulutuksen tehtävät reipasta liikuntaa, kun meistä miehiä opetettiin. Tosin se toisinaan tuntui jonnijoutavalle ryömiä märässä vesakossa.

Espanjalaisia ratsuja eli piikkilankaesteitä Uhtuan suunnalla. (Kuva Aune Hartikainen)

Tositoimiin

Ei silloin kauan alokkaina pidetty. Jo tammikuussa 1942 tuli Oulusta lähtö Uhtualle. Lähtiessä miehet saivat vanhanmalliset suojeluskuntatakit ja sarasta tehdyt tallukkaat. Yrjö Anttila joutui jouko-osastoon I/JR11, Svalan Heimo II/JR11 ja loput Kärsämäen pojista III/JR11. Tähän mennessä rintamalinjat olivat vakiintuneet, oltiin siirtymässä asemasodan vaiheeseen. Yrjö Anttila kertoo:

Olin saanut viestikoulutuksen, mutta silti jouduin tulenjohtueeseen. Sattui, että samassa korsussa oli naapurin poika Heikki Myllymäki Porkkalasta. Hän oli 1920 syntynyt. Heikillä olisi ollut lähtö tulenjohtopalkalle Pystyskukkulalle. Heikki sanoi:

- Menepäs sinä, Yrjö, minua tuuraamaan, kun minulla on nyt hyvä tuuri pokkapelissä.

Alikersantti Haverinen neuvoi minulle tulenjohtoniksejä ja sanoi:

- Siellä on nyt rauhallista.

Niin olikin, oli aivan hiljaista. Mutta kaikki muuttui yht'äkkiä, kun vihollisen joukko-osasto ilman mitään alkukeskitystä hyökkäsi juoksuhaudaan, jossa oli vain vartiomiehet. Haverinen haavoittui heti tilanteen alettua. Sain kaverin raahattua pois juoksuhaudasta puhelin- ja vartiopaikalle. Kun miehet saivat hälytyksen korsuihin, he valtasivat juoksu-

haudat välittömästi takaisin. Minun puhelini oli pesäkkeessä paikoil-
laan. Se soi ja kohta heitin asemalta kysyttiin:

- Mitä siellä tapahtuu?

En osannut paljon selittää, ajattelin vain: Tämmöistäkö se on, kun on
rauhallista. Sain kuitenkin sanottua, että Haverinen haavoittui.

- Koeta pärjätä, Heikki tulee kohta sinne, vastattiin.

Odotin, mutta Heikkiä ei vain kuulunut. Venäläinen oli aloittanut ty-
kistökeskityksen. Sitten tuli alikersantti Sitari ja sanoi, että Heikki oli
telonut polvensa ja joutunut sairaalaan. Se sairaalareissu tiesi Heikille
siviiliin menoa. Sitari alkoi kysellä, mistä päin olin kotoisin ja siinä sel-
visi, että olimme molemmat Kärämäeltä, Sitari oli Pyrrönperältä.

Siitä alkoi minun sotani.

Asemasotaa

Lokakuun yhdeksännen päivän ja Uhtuulle lähdön jälkeen Paavo Hatu-
sen päiväkirjamerkinnoissa on tauko. Seuraava merkintä on 12.2.1942.
Miehiä vaihdettiin komppanioista toisiin. Komppaniasta 32 tuli ns. Jou-
lupukki-komppania, siinä oli noin 30-vuotiaat miehet.

19.2. Saksalaisia upseereita kävi maastotiedustelussa. Linjoilla hiljais-
ta.

20.2. Taasen kävi saksalaisia upseereita tutustumassa asemeimme. Ltn
Porma palasi sairaalasta ja otti komppanian päällikön viran vastaan.

Ltn Pormakin joutuu muutaman päivän päästä Joulupukkikomppani-
aan. Saksalaisvierailut lisääntyvät, jotkut jäävät jo pitemmäksikin aikaa
tutustumaan oloihin.

4.3. 1942 Vaihdoimme asemat, saksalaisten komppania otti meiltä ase-
mat vastaan.

7.3. Saksalaiset antoivat tuli-iskuja, joka ilmoitettiin meillekin. Pojat
saivat viinaa ja olivat kovin iloissaan. Ei muuta mainittavaa.

16.3. Oli rykmentin hiihtokilpailut. Kilpailun voitti I pataljoona. toiseksi
tuli III pataljoona. Mieskohtainen voittaja oli Rytky Vilho Haapavedeltä,
toisena Korsulainen Lauri Kärämäeltä.

Juho Ojalehto tuli mukaan tähän kilpailuun kylmiltään suoraan etulin-
joista. Frans Kyllönen JR32:sta sai 15.3.1942 voittopokaalin ikämiesten
viiden kilometrin hiihdosta. Siinä on merkintä 5066 Uhtua.

30.3. Palvelus suljettua ja pukeutumisharjoituksia sekä kunnianteko-
harjoituksia.

4.4.1942 Uhtuan suunnan hiihdot Waaralassa. Viinan jakopäivä, edel-
leen kaunistaa, ei muuta mainittavaa.

5. 4. Uhtuan suunnan viestihiihto Eldangalla. Pataljoonamme kolmas.
Kaunistaa säätä.

Yhteiskuva saksalaisten ottaessa asemat Uhtualla. Kuvan omistaja Juho Ojalehto oike-
assa laidassa.

Merkinnät ovat jonkin aikaa yksitoikkoisia: sää, eipä juuri muuta.

19.4. Loppu komppaniasta siirtyi uuteen majoituspaikkaan Röhöntien
varteen kello 20.30. Rintamakiertue saapui kotiseudulle tekemältään
matkalta

28.4. Vittumainen tieto: Komppaniamme siirtyy Hevosenkenkään

29.4. kello 21.00. Siis hieno vappukomennus! Puolipilvistä.

2.5.1942 Sain siirron II. komppaniaan, toistaiseksi ei vakanssia.

Paavon välit komppanian päällikön kanssa eivät olleet oikein luistavat,
hän pyysi Tönkyrältä siirtoa ja pääsi kärämäkisten joukkoon.

12.5. Ryssä oli pahalla päällä, ampui heittimellä pimpommia, jolloin stm
Niemelä Kalle kaatui ja toinen haavoittui.

10.6. Tuli vaihto asemeimme, klo 12.30 vaihto suoritettu. Asemat otti
vastaan JR53 ja I pataljoona otti rintamavastuun. Komppania lähti
marssien uudelle majoituspaikalle Mustanjärven länsipäähän. Sää a-
mulla sadetta ja päivällä puolipilvistä.

20.7.1942 Laivalla Yläkuitin yli, josta marssien Luomajärvelle.

21.7. Kello 1.30 lähti osasto marssien Yläkuitin etelärannasta Kentti-Luomajärvelle. Marssijärjestys: Kärkipartio komentor. I joukkue, Krh-joukkue, KK-hevoset ja III joukkue. Hevosilla raskaat kantamukset, oli pidettävä taukoja usein, kun ne eivät jaksaneet seurata marssivaa osastoa. Klo 7.30 - 9.00 tauko, jolloin keitettiin korvikkeet ja syöttiin hevosia. Kello 12.30 saavuttiin Kenttijärvenkylälle, jossa yövyttiin. 22.7. kello 2.30 herätys, 3.00 liikkeelle. Kello 8.00 saavuttiin kenttävartio Kanaan, jonka otti vastaan I joukkue. Kello 9.30 saavuttiin Hallaan, johon loppukomppania jäi.

Sitten seurasi pitkä jakso, jolloin otettiin yhteyksiä muihin kenttävartioiden. Päiväkirjamerkinnot lyhyitä. Yksitoikkoisuutta piristi miinoituksesta saatu hirvi 15.8.1942.

Hirvensoutajat vas. vänr Hurme, Heikki Kallio-Honkala ja Uuno Ruutikainen. (Kuva Paavo Hatunen)

Tyypillinen merkintä asemasodan ajalta: *Tunnussana: Kotka-Korpi.* Klo 11.30 yhteys Kanaan. Klo 13 -17 asemien parannusta, 17.30 Partio Kanaan, 18.00 partio Koukuun. Sadekuuroja.

Lokakuun 5. päivänä tuli vaihto ja siinä rytäkässä haavottui miinaan 5 miestä. Vaihtoreitti: Vuokkiniemi - Paukalahti - Vuonisjoki - Pinkojoki. Vaikein taipale oli Yläkuitin ylitys pimeässä ja myrskyssä. Sitten työpalvelus ja partiointi jatkui.

Syöksyveneessä Kuittijärvellä. Toinen vasemmalla kuvan om. Juho Ojalehto.

Saksalaisten hautausmaa Uhtualla. Asemasotakin oli täyttä sotaa, vaikka uusia alueita ei pyrittykään enää valtaamaan. Väkivaltaisia tiedusteluja tehtiin puolin ja toisin, otettiin vankeja, tapettiin ja tultiin tapetuiksi. (Kuva Juho Ojalehto)

Yrjö Anttila

Kärsämäen miehiä III/JR53:n Krh-joukkueessa

JR53:n Krh-joukkue sai täydennystä 26.7.1942 meistä JR11:ssa haavoituneista. Meitä Kärsämäen miehiä oli minun lisäksi Eemil Keckman, Kalle Martikainen, Vesa Mäki, Yrjö Ollanketo ja Heimo Svala. Minä ja

Heimo olimme haavoittuneet Louhen suunnalla Jelettijärven taisteluissa toukokuussa 1942. Loput kärsämäkiset olivat haavoittuneet Uhtualla. Joukkue oli asemassa Röhöstä Uhtualle vievästä tiestä Hevosenkentään päin. Siellä olivat Eemil, Heimo, Kalle ja Vesa. Yrjöt Ollanketo ja Anttila olivat tulenjohtopaikalla lähellä Uhtuan tietä.

Siellä teimme yöllä korsun välimaastoon 150 metriä asemien eteen. Aluksi pidimme öisin parivartiota, mutta se kävi rankaksi neljältä mieheltä, kun joka kahden tunnin päästä tuli vartiovuoro. Korsussa oli yksi Jv-ryhmä vuonna 1923 syntyneitä Kemian poikia. Ollankedon Yrjöllä oli jonkinlainen herraviha, joka tarttui myös minuun. Päätimme, että emme vedä kättä päähän, jos upseeri ei tee sitä ensin. Meille ehdotettiin, että ottaisimme hoitaaksemme tulenjohtopaikan, ettei meidän tarvitsisi olla vartiossa. Jv-ryhmä hoiti vartioinnin. Siellä saimme olla herroilta rauhasa, kun sinne ei päässyt päivällä. Siellä olimmekin toista vuotta.

Röhön tietä tehdään vuonna 1942. Maansiirtokoneet vas. kuvan omist. Erkki Pentikäinen, Mauno Rontti ja Tuomas Moilamo.

Alajärvellä

Kenttävartio

Eino Kumpulainen kertoo: *Kun Vienankarjalassa suurissa erämaissa ei ollut teitä, vain kinttupolkuja, ei voinut pitää miehitystä joka paikassa. Oli miehittävää joku paikka, vaikka järven niemi, se oli tukikohta eli*

kenttävartio. Kaivettiin juoksuhaudat, tehtiin korsut, hakattiin ympärille murrokot, jotka miinoitettiin ja vedettiin piikkilankaesteet. Sellainen oli kenttävartio. Miehityksenä oli tavallisesti joukkue, noin neljäkymmentä miestä.

Kenttävartioiden välit olivat kahdesta kymmeneen kilometriä. Kenttävartioiden välillä partiointiin ryhmän vahvuisin partioin joka päivä. Niitä sanottiin yhdyspartioiksi. Partion tehtävänä oli seurata venäläisten partioitten liikkeitä ja varoa joutumasta vihollisen vankiväijytykseen.

Alajärven kahakan porukka sotasaaliineen. (Kuva Eino Kumpulainen)

Marraskuulla Alajärveltä etelään oleva Perän tukikohta oli jätetty tyhjilleen. Siinä etelästä ja pohjoisesta tulevat yhdyspartiot ottivat yhteyden tukikohtiinsa. 14.1.1943 yhdyspaikalle saapui ensimmäisenä etelästä tuleva partio. Venäläiset olivat miehittäneet tyhjät asemat ja avasivat tulen. Edessä hiihtäneet Isola Paavo, Kangaskesti Aarne ja Kasanen Kalle kaatuivat. Junkkari Toivo joutui vangiksi. Neljä miestä pääsi pakenemaan, kaksi heistä haavoittuneena. Tukikohdasta lähdettiin hätiin ja ajamaan takaa. Hiihdimme Ahlholmin Kallen kanssa viimeisinä. Sainoin Kallelle:

- Elä pija niin kiirettä, oijotaan nuo pojat:

Niin järjestimme kaatuneet toverimme tienreunaan ja minä panin lakin kasvoille jokaiselle, etteivät korpit söisi silmiä.

Sotasaalis

Veikko Koivukangas kertoo: Alajärven kenttävartiioon tulimme tammi-helmikuun vaihteessa. Kun hiihimme Jyväskylästä kohti Alajärveä, vastaan tuli venäläinen. Hän oli eksynyt omasta partiostaan, joka oli ollut Alajärven rannalla. Kun huomasimme hänet, tuumasimme:

- Nyt otetaan kokardi!

Siinähan tuli kova hiihto. Kun olin kovimpana hiihtäjänä lähellä, hän heitti aseensa jäälle, jolloin kävin lakkiin kiinni ja nykäisin kokardin irti. Nyt olin saanut sen, josta aina puhuttiin, sotasaaliin. Mies otettiin vangiksi ja vietiin tukikohtaan, josta hänet illalla käytiin hakemassa pataljoonamme komentopäällikön kuulusteluun.

Hiihtopartio lähdössä. (Kuva Kerttu Jussila)

Helmikuun 4. päivänä 1943 Kärsämäkinen Heino Koski, Haapavesi, ja Huovinen lähtivät Jyväskylän vartiioon Alajärven jäälle kenttävartioiden väliin. Meitä oli silloin vain 18 miestä tukikohdassa. Kun he olivat hiihtäneet tukikohdastamme noin kilometrin, he huomasivat suksiladun ylittäneen oman vartiolatunsa. Heti sen jälkeen vihollisen partio avasi tulen eteen ja taakse. Partiollamme ei ollut mahdollisuutta palata takaisin. Koski ja Kiljunen löivät maahan, mutta Räisänen käänsi takaisin ja onnistui haavoittuneena pääsemään takaisin tukikohtaan. Koski ja Kiljunen jäivät vangeiksi. Joukossa oli ollut suomaa puhuva sotilas, joka oli sanonut vangeille:

- Nyt on kiire, että ehditään jäältä pois!

Koskelta ja Kiljuselta kuulustelija oli pitkissä kuulusteluissa nyhtänyt tiedot kenttävartiomme vahvuudesta, miesten nimetkin.

Pian vihollisen puolelta tuli postia, lentolehtinen, jossa Kiljusen ja Kosken nimissä yllytettiin antautumaan suosiolla.

JR II 7. KOMPANIAN SOTAMIEHILLE JA ALIUPSEEREILLE!

ENTISET ASETOVERIMME!

Me, alikersantti Tauno Kiljunen ja sotamies Heino Koski kohtasimme helmikuun 4 päivä venäläisen joukko-osaston ja antauduimme vangiksi ilman vastarintaa.

Me olemme lopettaneet sodan kohdaltamme. Meidän osaltamme se riittää. Meitä ei uhkaa kuoleman vaara, emmekä enää pelkää luutnantti Hyttisen uhkauksia. Ainoa toivomuksemme on, että sota loppuisi pian ja pääsisimme jälleen kotiin Suomeen.

Pojat! Ettekö vielä ole tulleet huomaamaan, että Venäjän kanssa ei napilla pelata.

Muistatte kai miten useasti me haastelimme siitä, että Hitlerin ja Mannerheimin suunnitelmat tulevat täydellisesti romahtamaan.

Nyt te tiedätte, että saksalaiset joukot Stalingradin luona ovat lopullisesti murskattu. Venäläiset antavat saksalaisille murskavia iskuja kaikkialla.

Entiset asetoverimme: Veikko Suutarinen, August Puolakan-

aho, Tauno Rantapelkone, Niilo Luonua, Tauno Sivukangas, Eemeli Pelkonen, Eino Pirttaho, Otto Junkkari, Toivo Mustapää, Veikko Koivukangas, Tuomas Mannermaa, Taisto Rautio, Verner Väärä, Aale Viitanen, Antti Savela, Einar Hirvi ja monet muut.

Muistatte kai mitä eräs meidän toverimme kerran sanoi: „jos kaivaisimme aseemme nälkään ja siirtyisimme naapureiden puolelle“. Hän oli oikeassa. Jos me kaikki olisimme tehneet niin kuin hän neuvoi, niin sota olisi jo aikoja sitten loppunut.

Oikeassa oli myöskin toinen meidän toverimme sanoessaan: „eiköhän jo pistetä reput jykälään ja lähdetä laputtamaan läällä“.

Me käytilimme lalaisuutta hyväksemme ja antauduimme Punaisen armeijan vangiksi. Me emme kadu tekoamme. Meitä kohdellaan hyvin ja ruokaa annetaan riittävästi.

Pojat! Annamme teille teulun neuvon: riittää sodan käyntiä! Antautukaa Punaisen armeijan vangiksi tai tehkää kuten tekivät JR 32 2. pataljoonan sotamiehet ja aliupseerit. Syksyllä 1941 he esittivät joukko-osaston päällystölle kirjallisen uhka-vaatimuksen heidän siirtämisestä pois rintamalta.

He saavuttivat päämääränsä sillä he toimivat yksimielisesti ja rohkeasti.

Vaatikaa JR 11. päällystöltä, että teidän rykmenttinne siirretäisiin Suomen entisten rajojen taakse, ennen kuin se on myöhäistä.

Toimikaa joukolla ja päättävästi ja te saavutatte päämääränne.

Ne, jotka jäävät rintamalle, eivät tule näkemään vanhempiin, eivätkä Suomea.

Vain siten sotilaat voivat lopettaa tämän rikoksellisen sodan. Älkää odottako niin kauan, että Punaisen armeijan mahtava voima vyöryy teidän päällemme. Silloin on jo myöhäistä pelastua. Teitä kohtaa yhtä kunniaton surma kuin Eino Huovista, Säkistä ja kymmeniä tuhansia muita suomalaisia sotamiehiä.

Pojat! Ratkaiskaa kohtalonne, se on vielä teidän käsissä.

Älkää viivytekö! Toimikaa!

JR 11 2. pall. 7. kompp. 3. joukk. alikersantti

Tauno Kiljunen.

Saman joukko-osaston sotamies

Heino Koski.

Loppumäärä...
sotamiehiä.
Pojat! Ratkaiskaa...
sotaa viivyttely...
Älkää...
Alikersantti
Saman joukko-osaston sotamies
Alk. Kiljunen Tauno
Sot. Koski Heino

Veikko Koivukangas jatkaa: Meillä oli kolme korsua, joissa asuimme. Tukikohdassa oli yöllä normaalisti kaksi miesvartiota ja yksi koiravartio. Huhtikuussa eräänä myrskyisenä yönä koiria oli hoitajansa kanssa koulutuksessa, joten paikan täytti mies. Vartiota vaihdettiin tunnin välein. Minä menin koirapesäkkeelle ja Antti Savela saunapesäkkeelle. Kun olin päässyt vartiopaikalleni, Antti ampui valoraketin ja heti perään konepistoollilla useita sarjoja. Minä juoksin Antin luo ja sanoin:

- Mitä helevettä sinä täällä ammut?

- Ryssiä on piikkilangan tausta täynnä ja ovat jo tulleet läpi esteistä.

Ammuimme valoraketin ja totesimme, että se oli totta. Haikon partisaanikeskus oli tullut pataljoonan voimin hakemaan meitä kuuttatoista. He olivat pyytäneet Heino Koskea mukaan, mutta kun hän ei halunnut, eivät pakollakaan tuoneet.

Hälytys korsuihin ja miehet tulivat hangelle aseisiin. Lumituisku oli tukkinut juoksuhaudat, joten me juoksimme ja ammuimme mahdollisimman monesta paikasta. Vihollinen näki, että meitä oli paljon. Siinä taisteltiin aamun valkenemiseen asti. Silloin näimme, että vihollisia makasi kaatuneina hangella ja ahkioissa useita kymmeniä. Meidän tappiomme oli kaksi lievästi haavoittunutta, jotka lentokone haki päivällä hoitoon.

Päivän valjetessa osa vihollisista siirtyi läheiseen niemeen, jossa avuksemme tullut jääkärijoukkue taisteli iltaan asti. Pimeän tultua viholliset vetäytyivät pois, pääjoukot jo aamuhämärissä.

Eversti Wolf Halsti kertoi miehille myöhemmin, että näin pienellä puolustusjoukolla niin suurta ylivoimaa vastaan taisteltu voitto oli harvinaisen. Hän tiesi vain yhden vastaavan tapauksen.

Kuvan omistaja Eino Kumpulainen muistelee: Alajärven jäällä oli noin 700 kaatunutta. Kun katselin niitä myttyjä, tuntui kovastikin, että sodan pitäisi jo loppua.

Heino Koski

Vankina

Leikinlaskulla se alkoi

Oli helmikuun neljäs päivä 1943 Alajärven kenttävartiosta. Luonua Niilolle oli sattunut vartiovuoro ja yhdeydenotto yhtäaikaan. Vaihdoin vartiovuoroja ja niin minä läksin yhdyspartioon Alajärven ja Enonsuun kenttävartioiden välille. Haapavetinen Mustapää Toivo oli vinkuilija ja leikinlaskija. Hän virnuili minulle:

- Anna tuon alikessuretkun hiihtää edellä, että jos jotakin sattuu, niin se sattuu sille.

Minä nakkasin konepistoolin pois ja otin olalle ruostuneen sotasaalis-kiväärin ulkoa:

- Jos joudun vangiksi, eipähän hyvä ase mene.

Se tapahtui

Hiihtelimme entistä yhdyslatua, minä edellä, Kiljunen sitten ja Huovinen viimeisenä. Pidimme väliä viidestäkymmenestä sataan metriin siltä varalta, jos ladun varressa sattuisi olemaan vihollisia, emme törmäisi niihin kaikki yhtä aikaa.

Ja olihan niitä, seitsemisenkymmentä vihollista väijyksissä ladun varressa, mutta emme me niitä huomanneet, kun ne olivat lumeen kaivautuneina. Ne saivat kierrettyä meidät mottiin. Me olimme aavalla jäällä, he asemassa. Emme me mitään voineet. Minä ja Kiljunen jouduimme vangeiksi, Kiljunen haavoittui reiteen. Huovinen oli sen verran jäljempänä, että hän pääsi livahtamaan karkuun.

Sitten ne lähtivät viemään meitä omaan tukikohtaansa. Me hiihdimme niiden keskellä. Heti kun päästiin metsätaipaleelle, ne ottivat meiltä kaikki hyvät varusteet ja antoivat jotain resuja tilalle. Minulta meni Amerikan hopeakuorinen kello, uudet kengät ja kintaat, jotka olin saanut äskettäin lomalla käydessäni. Matkaa jatkettiin Kuittijärven yli ja saavuttiin iltapäivällä niiden tukikohtaan.

Sitten alkoivat kuulustelut. Niitä kesti monta päivää. Olihan se kovaa touhua. Pistooli ja kuulustelija oli toisella puolella pöytää ja minä toisella. He sanoivat:

- Kyllä me tiedämme kaikki asiat, mutta me katsomme puhutko sinä totta.

Siinä piti yrittää, mutta eihän tavallinen sotamies paljoa tiennyt. Sitä minun ruosteista kivääriä ne ihmettelivät, naureskelivat ja kysyivät, miksi suomalaiset pitivät pysyinsä niin huonossa kunnossa.

Terveiset kotiin

Kuulustelujen päätyttyä ne veivät minut linjoihin Munakukulalle, siellä oltiin korsussa yötä ja seuraavana aamuna oli määrä puhua suomalaisille kovaäänisellä.

Monelle Kärsämäen miehelle tuttu Munakukkula. Tuolta takaa tulivat Heino Koskin terveiset. (Kuva Yrjö Madetoja)

Tunsin paikan hyvin, sillä olin ollut siinä toisella puolella asemassa puolitoista vuotta. Ei nukkunut sinä yönä. Mietin miten pääsisin omien puolelle. Ovensuussa oli vartijoitteni aseet. Ajattelin, että otan siitä yhden, tyhjennän korsun ja lähdän. Herätin vartijan käyttämään minua kussella ja katselin ulkona tilannetta. Lunta oli niin paljon, etten millään olisi päässyt ilman suksia. Siinä välillä oli lisäksi miinakentät. Ei auttanut muu kuin alistua.

Se teksti, mikä minun piti lukea, oli kirjoitettu valmiiksi paperille. Kun olin lukenut sen, kysyin:

- Saanko lähettää terveisiä Kärämäen miehille?

Tiesin, että he olivat siinä kukkulan toisella puolella. Ihme kyllä, he lupasivat. Jäljestä päin olen kuullut, että moni Kärämäen sotilas oli kuullut terveiseni ja vienyt kotiväelle tietoa, että vielä se Heino hengissä oli.

Monen alan ammattimiehenä

Meidät vietiin Venäjän Kemiin. Siellä ne pitivät meitä joitakin päiviä, minkä jälkeen meidät siirrettiin vankileirille Zerkoviziin. Se oli melkoinen kokemus sekun matka. Se kesti useita päiviä, eikä ruokana ollut muuta kuin vähän turskaa. Siitäpä se nälkä alkoi eikä loppunut ennenkuin vuoden ja kahdeksan kuukauden kuluttua Suomen puolella.

Ne panivat meidät piikkilanka-aidan sisälle. Siellä oli jo toisia, jotka olivat jääneet aikaisemmin vangeiksi. Siellä oli Reino Arvola Kärämäeltä ja monen maan kansalaisia, jotka olivat taistelleet vapaaehtoisina Saksan eri rintamilla.

Sielläpä ne rupesivat kokemukset karttumaan. Meillä ruvettiin teettämään töitä. Sunnuntai oli ainoa päivä, kun meidän ei tarvinnut tehdä työtä. Ensimmäinen työmme oli raahata tukkeja pois vedestä. Ne olivat mahdottoman raskaita, koska ne olivat lionneet vedessä ties kuinka kauan.

Sitten ne jossain vaiheessa kysyivät, oliko siellä ammattilaisia sille ja sille alalle. Jos työ oli helpompaa kuin edellinen työni, ilmoittauduin aina ammattilaiseksi. Niin pääsin Zerkovizin satamarakennuksille. Kovaa työ oli sielläkin, sillä jouduin välillä siirtelemään kottikärryillä maata paikasta toiseen. Välillä olin kirvesmiehen hommissa.

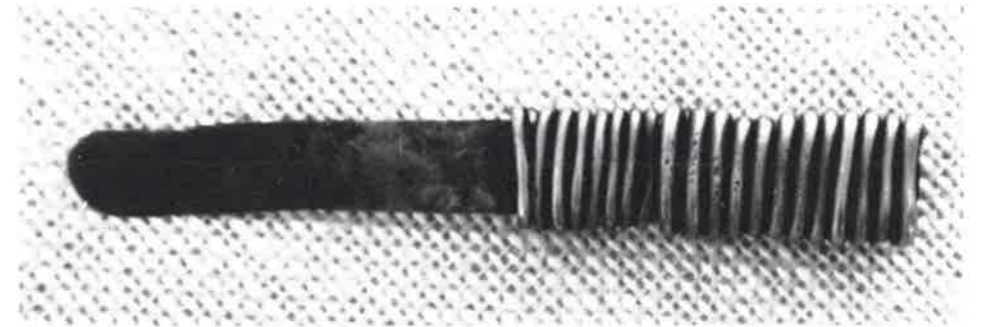
Sitten kesällä jouduin yhdelle saarelle. Siipirataslaiva, joka hinasi roomua perässään, vei meidät sinne. Se oli hukutettua aluetta. Harvaa koi-vikkoa, latvat vain näkyivät, kun laiva ajeli siellä. Saari oli hakattu paljaaksi ja puut katkottu kaksimetrisiksi. Pinoja oli useita satoja metrejä. Meitä oli joitakin kymmeniä miehiä ja me kannoimme puita roomuun. Matkaa oli reilu puoli kilometriä. Pienemmät tukit kannettiin yksin olalla, isommat kannettiin kahdestaan. Kun niitä monta viikkoa kannettiin, täytyihän se roomu pikkuhiljaa. Eikä selkäni ole enää koskaan terveeksi tullut, olin vielä keskenkasvuinen silloin.

Jouduin myös heinäntekoon samalle saarelle. Kun se oli hakattu aavaksi, siellä oli luonnonniittyä. Viikatteet olivat niin huonossa terässä, etteivät ne tahtoneet pystyä mihinkään. Ne olivat vain peltilevyjä. Niillä sitä vain niittää nykytettiin ja suova valmistui.

Houkuttelivat ne desantiksikin Suomeen, mutta siihen en ilmoittautunut ammattilaiseksi, eivät ne sitten pakollakaan panneet. Se olisi ollut paha homma. Jos ei olisi tehnyt käskyn mukaan, huonosti olisi käynyt.

Lihaa

Kerran hirvi ui saareen. Vartiomies huomasi sen ja meni sitä vastaan. Kun se pääsi vesirajaan, vartiomies ampui sen siihen. Minä kyttäsin, että jos onnistuisin pääsemään lihojen kantajaksi. Ja minuahan onnisti. Pidin varani, että pääsin kantajaksi korenon jälkipäähän, jolloin lihat olivat edessäni. Olin aikaisemmin tehnyt noin kolme tuumaa pitkän puukon teräspellistä ja hionut sen luonnonkivellä teräväksi. Toiseen päähän olin kiertänyt kuparilankaa, jotta siitä sai paremman otteen. Säilytin asettani puseron kaulukseen työnnettynä. Sieltä ne eivät sitä löytäneet, vaikka vähän väliä kopeloivat.

Heinon puukko on vielä tallessa.

Kun lihaa lähdettiin kantamaan korento olkapäällä, minä leikkelin puukollani sitä, minkä kerkesin sillä kahden kilometrin matkalla. Silloin oli niin nälkä, että raaka, lämmin lihakin maistui hyvältä. Ei tarvinnut paistaa eikä keittää.

Niissä lihankantohommissa oli myös Torssonen Pyhäjärveltä. Hän oli kävellyt minun jäljessä siinä jonossa ja hän kertoi jälkepäin:

- Oli se hurjan näköistä, kun veri valui sinun molemmista suupielistä sitä raakaa lihaa syödessäsi.

Ihme, että en tullut sairaaksi siitä äkkisyömisestä. Oli niin kauhea nälkä, että piti syödä kaikki, mikä vähänkin syötävää oli. Ei ollut sellaista päivää, etteikö olisi ollut nälkä. Miehiä kuoli paljon siellä, suomalaisia ja muita. Oli nälkä ja punatauti. Minä selvisin punataudista hiiliä syömällä.

Yhtenä iltana, kun kävin petille, rukoilin, että Jumala näyttäisi, kuinka pitkään vielä joudun olemaan siellä vankileirillä. Vastaus tuli ihmeellisen näyn kautta: Vielä hivenen yli vuoden. Niin siinä kävikin.

Siellä oli yksi pappi, pienoinen mies. Hän tahtoi aina puhua Jumalasta toisille vangeille. Vartijat kielsivät. Ei se uskonut. Yhtenä yönä se sitten hävisi. Turpeen alle, arvasimme.

Sitten saarelle vaihdettiin uudet miehet. Me aloimme olla jo liian heikossa kunnossa. Silloin ne taas kysyivät:

- Onko ammattimiehiä piipun tekoon, tuollaisen tupakkapiipun.

Minähän ilmoittauin sellaiseksi. Työkaluja ei ollut, joten ne piti tehdä ensin itse. Urakkana oli yksi piippu miestä kohti päivässä. Meitä piipuntekijöitä oli vain kolme. Teimme niitä piippuja joitakin kuukausia.

Onko se totta

Yhtenä päivänä kämppään tuli mies listan kanssa ja luki siitä, ketkä pääsisivät ensimmäisessä vankien vaihdossa vapaaksi Suomeen. Me Arvolan Reinon kanssa olimme siinä listassa. Siellä oli yksi mies, joka aina koetti löytää vikoja meistä muista ja kanteli sitten venäläisille. Hän sai siitä hyvästä 50 grammaa enemmän leipää päivässä muiden annoksista. Sanoimme, että hän söi meitä muita. Hänen nimeään ei ollut listassa. Hän kysyi kummissaan:

- Miksi minä en pääse?

Venäläinen vastasi hänelle tiukkaan sävyyn:

- Sinä olet pettänyt suomalaiset, sinä petät meidätkin!

Hän ei päässyt. Siellä oli muitakin, jotka määriteltiin poliittisiksi vankeiksi ja teljettiin kellariin. Lienevätkö nääntyneet sinne.

Sitten meitä lähdettiin kuljettamaan. Ei sitä jaksanut uskoa, että Suomeen päästäisiin. Ei ennen kuin oltiin rajan tällä puolella Hangossa. Siinä saimme heti lämmintä ruokaa ja näkkileipääkin oli kasoittain, sai syödä niin paljon kuin tahtoi. Minä muistin pitää varani ja söin varovasti. Yksi mies kuoli, kun söi alkuunsa liian vahvasti. Huonossa kunnossa oltiin kaikki, minäkin painoin vain nelisenkymmentä kiloa.

Suomessa

Kolme viikkoa oltiin karanteenileirillä, sitten päästiin kotiin. Minulla ei ollut kotia, se oli mennyt pakkohuutokaupassa. Isäni kuoli, kun olin kolmentoista. Menin setäni luokse. Siellä aikani toivuttuani pääsin jonkinlaiseen työkuuntoon.

Mutta keksivätpäähän suomalaisetkin ruveta kuulustelemaan minua. Se oli sellaista aikaa, ettei aina tiennyt kuinka olla ja mitä sanoa. Niitä kuulustelijoita rauhoittaakseni jouduin tilaamaan vasemmistolaislehdenkin joksikin aikaa.

Jyvälahdessa

Aimo Pitkäkangas kertoo seuraavasta kuvastaan: *Tässä talossa oli ErP 14:n komentopaikka vuosina 1943-44. Vasemmalla herrojen teettämä komia sauna. Matala rakennus oikealla oli navetta, jossa minä hoidin lemmiä. Siellä oli neljä suomenkarjan lehmää, jotka lypsivät aika hyvästi ja kaksi jaroslaviaalaista lihalehmää, jotka lypsivät vähemmän. Metsäpuskan takana oli uusista laudoista tehty sikala. Siellä oli 12 porsasta kerralla. Sioille syötettiin ruuvan jätteitä ja maissijauhoja. Ne kasvoivat hyvin. Kolmen kuukauden välein vaihdettiin uudet porsaavat Vuokkiniemestä. Isot siat teurastettiin lihaksi elintarviketäydennyspaikalle, sinne meni maitokin. Sieltä ne jaettiin sotilaille kenttävartioidin.*

Tästä kuvasta oikealle oli Kuittijärven rannassa viestintäasema ja Jyvälahden satama. Tuon sillan suomalaiset tekivät 1942. Sitten saksalaiset polttivat kaikki talot.

Juho Ojalehto

Jyvälahdessa 1942-1943

Kesällä 1942 III/JR11 siirrettiin Uhtuan päätien varrelta, Hevosenkengän maastosta Jyvälahteen kenttävartiotehtäviin. Jyvälahdessa kerkesin olla useammassa kenttävartiopisteessä aina Alajärven Perää myöten. ja aliupseerivartiossa vielä jonkin joen varressa.

Aliupseerivartiossa meitä oli yksi ryhmä. Oli syksy. Olin marjassa lähimetsässä, kun venäläinen partio saartoi vartiopaikkamme. Pojat olivat päineen. Oli ammuntaa molemmin puolin vähän aikaa. Sitten ryssät häipyivät. Menin tukikohtaan. Pojat olivat soittaneet Perän tukikohtaan ja sanoneet, että minä ehkä olin joutunut vangiksi. En kuitenkaan törmännyt vihollisiin, en saanut moitteitakaan poistumisesta ryhmäni luota.

Vuoden vaihteessa olimme Jyvälahden kylällä reservissä. Ryssä oli piirittänyt Kuittijärven rannalla olevan tukikohdan. Sain kaksi ryhmää ja käskyn mennä kenttävartion avuksi. Keskiyöllä lähestyimme suksilla kenttävartiota. Saimme yhteyden viholliseen, joka joutui meidän ja kenttävartion väliin, joten piirittäjien oli pakko väistyä järvelle päin. Sukset jätimme siihen ja hyökkäsimme jalkaisin. Pakotimme viholliset järvelle. Heille alkoi tulla hätä. He ampuivat merkkivaloraketin, jolloin Uhtualta alkoi tulla tykistötulta, jonka suojassa ne peräytyivät.

Selvisimme ilman miestappioita. Saimme yhden upseerivangin. Riisuin sen aseista ja otin kokardin. Annoin sen majurille. Hän pyysi sitä, kun selostin hänelle operaation kulkua.

Lutnantti Kuosa haavoittui vaikeasti 1943 kenttävartiossa Koukussa. Sairaskone haki hänet Jyvälahdesta Ouluun. Tässä häntä kannetaan koneeseen. (Kuva A. Pitkäkangas)

Eino Kumpulainen

Luomajärvellä

Lokakuussa 1942

Luomajärven tukikohdassa oli Heikkilän ryhmän vuoro lähteä järven rantaan partioon. Pojat soutelivat noin kilometrin levyisen järven yli. Heillä oli määrä käydä Jalijärvellä, nimi tuli joukkueen johtajan, Lyyvaaran Jalin nimestä. Oli lokakuun 24. päivä ja oli satanut ensilumen eikä meillä vielä ollut lumipukuja. Venäläinen partio käveli vastaan. He näkivät jo kaukaa mustat miehet ja jäivät väijyksiin.

Kersantti Viirteen partio oli lähdössä yhdyspartioon pohjoiseen. Me olimme Piikkilankaesteillä menossa, kun järven takaa alkoi kuulua kovaa ammuntaa. Juoksimme takaisin tukikohtaan, mutta emme päässeet heti lähtemään apuun, kun polttopuun hakijat olivat vieneet veneen. Kauan meidän ei tarvinnut odottaa, kun vene tuotiin ja me pääsimme lähtemään apuun. Heti kun pääsimme järven yli, tuli Heikkilä rantaan taluttaen Korhosta, joka oli haavoittunut rintaan ja käteen. Sitten sieltä juoksi Kivelä verinen puukko kädessä ja kertoi:

- Ottivat kiinni, vaan kyllä ne löysäs, kun pistin puukolla!

Etenimme pikkuhiljaa tappelupaikkaa kohti ja odottelimme lisävoimia. Tappelupaikalta löytyi Taskilan ruumis, Arvola ja Virtanen olivat vielä kateissa. Perässämme saapuikin luutnantti Pystynen Markkasen ryhmän kanssa ja niin lähdimme takaa-ajoon. Kankaan laidassa, jotoksen vieressä oli venäläinen ruumis. Sillä oli turvetukko rinnan päällä. Kai ne olivat sen siunanneet siihen.

Jatkoimme matkaa noin kilometrin. Pystynen ehdotti, että palattaisiin takaisin, mutta hetken neuvottelun jälkeen päätimme jatkaa vielä kilometrin. Jonkin matkaa käveltyämme kärkimiehenä ollut haapavetinen Veikko Haukipuro sanoi:

- Mahorkka haisee!

Silloin Pystynen komensi meidät oikealle ketjuun, koska maasto oikealla oli ylävämpää. Samassa Haukipuro huusi:

- Ryssä neljäkymmenen metrin päässä!

Pystynen käski Markkasen ryhmän kiertää oikealta selustaan ja niiden oli määrä avata tuli. Niin pojat avasivat tulen sieltä, mistä ryssä sitä vähiten odotti. Meidän käskettiin siirtyä jotoksen varresta oikealle, ettei me ammuttaisi takana olevia omiamme. Niin me ryömimme toisten luo ja

aloimme edetä yhä lähemmäs vihollista. Mutta silloin rupesi takaa kuulu-
maan kalinaa ja ääntelyä.

- Irroittukaa ja suunta etelään! Pystynen komensi.

Me luulimme, että venäläiset saivat lisävoimia, mutta sitten kuulimme.

- Penttilä täällä!

Sieltähän tulikin meille lisävoimia. Penttilän ryhmä tuli meille avuksi,
ja me käännyimme kiireesti takaisin. Silloin yksi venäläinen painui pa-
koon. Etenimme ja ihmettelimme, kun joka puun juurella oli ruumiita.
Kahdeksantoista venäläistä kaatui ja yksi tuli seuraavana päivänä vapa-
ehtoisesti vangiksi. Mutta Arvolaa ei ollut eikä Virtasta kaatuneiden jou-
kossa. He olivat joutuneet vangeiksi.

Tämän kahakan seurauksena vaurioitui vielä Veikko Haukipuro. Saim-
me käsikranaatteja sotasaaliina ja kokeilimme niitä kalastukseen. Veikol-
ta luiskahti käsikranaatti veneeseen, laukesi ja repi Veikolta käden.

Arvola palasi Suomeen 17.12.1944. Erkki Pentikäinen oli tulossa sota-
sairaalaan Ruotsista ja oli Raahen suojeluskunnan talolla odottamassa
kotiutuspapereita. Hän huomasi Reino Arvolan siellä joukossa syömässä
hernesoppaa. Erkki lappasi miestä olkapäälle ja sanoi:

- Mitäs Reino?

- Minäpä en ole kuullut tuota aivan äsken. Lähetään Raahen Seudun
ravintolaan paremmille eväille!

Virtasta Arvola ei ollut nähnyt koko vankireissullaan.

Sauna oli suuri nautinto, silloin kun sinne pääsi. Hien ja liian lisäksi vaattetäi oli poikien
läheisin ystävä. Miehitetyn alueen siviileillekin suomalaiset järjestivät täisaunoja.
Kerrotaan, että venäläiset luulivat sitä touhua kiduttamiseksi. (Kuva Erkki Pentikäinen)

Heinän hakumatka

Kesällä 1943 asemasota oli hiljaista, pyytelimme kalaa ja paistattelimme
päivää Luomajärven tukikohdassa Vuokkiniemen korpilohkolla. Meille
oli laitettu viikatteen terä. Siihen piti tehdä varsi ja käydä niittämässä he-
voselle heinää kyläaukiolta järven takaa.

Mauno Ristinen ja kivääri Luomajärvellä. (Kuva Paavo Hatunen)

Me läksimme yhdeksän miehen voimalla. Oli hellepäivä, joten olimme
ilman paitaa. Kun saavuimme kyläaukiolla rantaan, lähtivät Ali Suorsa,
Matti Koskino ja Heikki Huovinen varmistukseen. Yksi meistä aloitti
niittämisen ja me toiset odottelimme, että päästään kantamaan heiniä ve-
neeseen.

Silloin venäläinen avasi tulen noin viidenkymmenen metrin päästä ta-
lokukkulalta. Ryykäsimme rantaan ottamaan aseita. Samalla Kemppai-
nen huusi:

- Yksi ryssä juoksee jo kymmenen metrin päässä!

Ammuimme sitä hätäisesti perään ja samalla syöksyimme törmään
aseisiin. Heikkisen Toivo huusi:

- Varokaa, ne ryömii meitä kohti!

Minä kurkistin äkkiä, missä heinä oli lakoontunut, siihen konepisto-
lilla tulta. Sitten kun kerkesin vähän rauhoittua, huomasin, että meidän
kolme miestä oli järvestä. Ne kai menivät niin paljon sekaisin, että hyp-
pivät järveen. Huusin heille:

- Menkää viemään venettä, että saadaan jostain apua!

Niin he menivät. Tukikohdasta rupesivat ampumaan pst-kiväärillä siihen kukkulalle. Vaikka matkaa oli noin kilometri, se tuntui meistä mukavalta. Jonkinajan kuluttua tukikohdasta lähti vene tulemaan. Pantiin pikakivääri aseisiin. Me toiset lähdimme kiertämään metsän kautta kukkulalle. Kun päästiin perille, vihollinen oli sieltä mennyt menojaan ja päästiin auttamaan kentälle jääneitä. Suorsa oli kaatunut heti venäläisten avattua tulen. Huovinen oli ojassa noin kolmekymmentä metriä rannasta, jalka reideltä poikki. Hän oli kuitenkin hengissä. Heikki kertoi Koskinon ryömineen hänen ylitseen, mutta kohta pyörähtäneen ampumaan. Siinä hän oli saanut osuman vasempaan olkapäähänsä ja se oli ollut räjähtävä kiväärin luoti.

Ensin kannoimme haavoittuneen veneeseen ja häntä lähdettiin viemään. Senjälkeen kaatuneet ja muut heinämiehet. Kun tulimme rantaan, oli Heikki jo matkalla kohti Kenttjärveä. Suorsa ja Koskino pantiin ammuskellariin odottamaan pois kuljetusta.

Juho Ojalehto

Monenlaista sattuu

Etukukkulalla 30.4.1943

Etukukkula oli Uhtualla päätien ja Kiskisjärven välillä, aukealla oleva kukkula. Etukukkulalla ollessa meille kuului, paikan vaarallisuuden vuoksi, saksalainen sissimuona. Siihen kuului sellaisia herkkuja kuin suklaata, kahvia ym. hyvää. Sinne kuljettiin pimeän aikana turvallisuuden takia. Etumaastoa ja vihollisen asemia tähystettiin periskoopilla.

Etukukkulan vartiointi ja puolustaminen oli uskottu yhden joukkueen tehtäväksi. Joukkueen johtaja oli ltn Paulaharju, minä olin yhden ryhmän johtaja. Huhtikuun 30. päivän vastaisena yönä 1943 ryssä aloitti tykistöllä rumputulen Etukukkulalle. Minun ryhmälläni oli oma korsu ja puolustusasema. Keskityksen alkaessa vartiomies teki hälytyksen korsuun. Hälyttimenä toimi korsun katossa roikkuva peltinen säilykepurkki, jossa oli vähän pieniä kiviä. Purkin ja vartiopaikan välillä oli rautalanka. Kun vartiomies nykki rautalangasata, purkki antoi sellaisen räminän, että korsulaiset varmasti heräsivät

Menimme asemeimme. Oli huhtikuun lopun yön pimein aika. Etumaastossa ei näkynyt mitään, mutta rautaa oli kovin paljon ilmassa. Aseman vieressä oli ammuksille suojakorsu, johon mahtui koko ryhmäkin. Ryhmän miehet olivat nuoria, joten tämä oli monelle ensimmäinen näin kova tykistökeskitys. Tähystys ja vartiointi hoidettiin vuorotellen, mutta vartiomies ei tahtonut pysyä paikallaan, vaan livahdi ammusvarastoon suojaan.

- Jokaisen on pakko hoitaa vartiovuoronsa. Jos hyökkäyksen sattuessa meillä ei ole vartiointia, kuolemme kaikki tänne ammusvarastoon, sanoin pojille.

Senjälkeen vartiointi joten kuten pelasi. Olin usein itse vartiopaikalla. Niin silloinkin kun ryssä ampui valoraketin ja sen valossa näin, että lumipukuiset viholliset olivat tykistökeskityksen ja pimeän turvin tulleet piikkilankaesteiden väärälle puolelle. Valoraketilla arvelen ryssien antaneen merkin tykistölle hyökkäyksestään meidän asemeimme, jotta tykistön tuli siirtyä vähän pitemmälle. Huusin pojille:

- Ryssä hyökkää!

Vartiopaikalla oli aseena *Emma*, venäläinen pikakivääri. Ammuin Emmalla hyökkäjiä kohti. Rakettivalo sammui enkä nähnyt, sattuiko. Emmasta loppui panokset vai tekikö muuten vain tenän. Yritin vaihtaa lipasta, mutta se ei kiireessä onnistunut. Vilkaisin, missä pojat olivat ja näin heidän juoksevan karkuun. He kai näkivät toisten ryhmien miehiä siellä jo menevän ja lähtivät perään.

Koska en onnistunut lippaan vaihdossa, lähdin kiireesti poikien jälkeen pikakivääri mukana. Juoksin viitisenkymmentä metriä, kun kranaatti räjähti edessäni ja tappoi yhden sotilaan toisesta ryhmästä. Samasta kranaatista sattui sirpale oikeaan käteeni, jolloin Emma putosi siihen paikkaan. Silloin tuntui, että sanonta *veljeä ei jätetä* oli unohtunut.

Toipumislomalla vaimoni tyhjensi asetakkini taskut pyykkiä varten ja löysi vasemmanpuoleisesta rintataskusta, sydämen kohdalta peukalonpään kokoisen sirpaleen, joka oli melkein lävistänyt muistilehtiön ja *Sotilaan tunnussanan*. Paksusti arvokasta paperia, joka melkoisen varmasti pelasti henkeni.

Tappiomme tuossa kahakassa olivat yksi kaatunut ja kaksi haavoittunut. Se toinen sai luodin rintaansa oikealle puolelle. Hän kertoi heittäytyneensä kuolleeksi, joten ryssät jättivät hänet siihen, saappaat vain olivat vetäneet jaloista sotasaaliikseen.

Korsuissa hyökkääjät eivät käyneet. Minulla säilyi korsussa kello, suklaata, kahvia ym. Palattuani sairaalasta ja toipumislomalta, en kysellyt, miksi pojat tekivät niin kuin tekivät. Toimivathan he aikaisemmin Jyväskylän kenttävartiosta olessamme urheasti ja miehekkäästi.

Juoksuhaudassa. (Kuva Paavo Hatunen)

Ei ollut aika

Ryhmäni oli asemissa Uhtualla Hevosenkengän oikealla puolella tammi-kuussa 1942. Oli tarkoitus laittaa piikkilankaesteitä ryhmäni asemapaikan etumaastoon. Kävimme joukkueenjohtaja vänrikki Heinosen kanssa pimeässä yöllä etumaastossa määrittelemässä esteiden paikan. Sitten lähdin joukkueenjohtajan lähetin kanssa viemään piikkilankalieriötä korenolla kantaen. Minä kävelin edellä, lähetin perässä. Lähetin alla laukesi miina. Kaaduin nokalleni piikkilankalieriö selässäni syvälle lumeen. Minulle ei käynyt mitenkään, mutta lähetin haavoittui alavatsaan. Minä olin kulkenut kolme kertaa sen miinan yli samoja jälkiä, eikä se lauennut. Ihmeellistä varjelusta, ei ollut minun aikani lähteä.

Poika käski viedä kotiin terveisiä, että isänmaan puolesta hän kuoli. Koetimme sanoa hänelle:

- Et sinä kuole. Mutta hän tiesi paremmin.

Huviksi ja hyödyksi

Vaikka asemasota aika ajoin ja paikka paikoin oli totisinta totta, oli pojilla aikaa myös käsitöihin ja hupailuihin. Kaikenlaista kivaa tehtiin, jopa siinä määrin, että tiedotuskomppania sai komennon: *Sotilaat pitää kuvata ja esittää lehdissä tosityössä eikä oleilemassa*. Pelättiin, että leppoiset kuvat ärsyttäisivät työtaakan alla painiskelevaa kotirintamaa.

Asevelitaloja rakennettiin paljon levossa ollessa. Ne salvettiin komeista Karjalan hirsistä ja kuljetettiin kotiseudulle. Kärämäelle tuotiin kaksi asevelitaloa. Hevosenkengä pystytettiin vaikeasti haavoittuneelle Paavo Niemelälle. Nimensä talo sai siitä, että se rakennettiin paikassa, jonka suomalaiset nimittivät Hevosenkengäksi puolustusasemien muodon mukaan. Toinen asevelitalo, Tuhkala, annettiin Lahja Köpsin sotaleskelle Saviselkään.

Asevelitalo Hevosenkengää rakennetaan Hevosenkengässä. (Kuva Esa Niemelä)

Asevelitalo Tuhkala Saviselässä. (Kuva Paavo Köpsi)

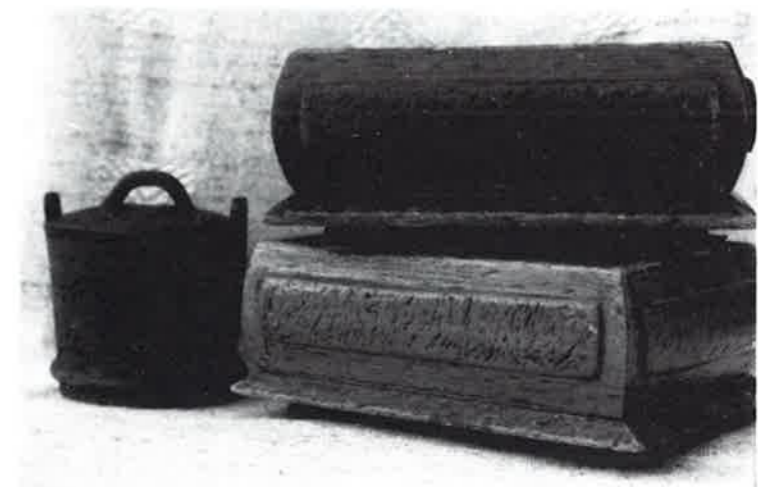

Ajankuluksi värkättiin kaikenlaisia pieniä esineitä puusta ja metallista. Saatiinhan niistä vähän tulojakin myymällä niitä Suomen puolelle. Samppa Ruotsalainen kertoo: *Vuosi 1943 oli asemasotaa edelleen. Kaikenlaisia harrastuksia koetettiin ylläpitää, kuten urheilua ja kerhotoimintaa jos jonkinlaista. Olimme vuoroin linjassa, vuoroin hakattiin motteja.*

Kesäsydännä vihollinen teki hyökkäyksen asemiimme ns. Käressä: Tykistöllä, kaiken kokoisilla heittimillä. Tuli oli niin kovaa, että harvoin sellaista on ollut. Useita miehiä kaatui. Olimme kenttävartiossa, kun lentokoneita tuli päälle. Meidän joukkueen miehet niitä ampumaan, toinen kiväärillä, toinen konepistoolilla. Ammus kävi korkeutta säätelevän hammasrattaan ketjuun ja se pyörähti pois päältä. Kone oli alhaalla eikä saanut korkeutta, vaan otti puiden latvoihin ja putosi korsualueelle. Siinä oli venäläinen luutnantti yksin ja 12 konekivääriä.

Pojat saivat materiaalia sormuksiin, valokuvakehyksiin ja moniin muihin esineisiin. (Kuva Samppa Ruotsalainen) Alla J Ojalehdon metallista näpertämä valokuvakehys.

Puhdetöissä käytettiin myös puuta ja tuohta. Juho Ojalehdon puutöitä. Puhdetöistä pidettiin myös valtakunnallisia kilpailuja ja näyttelyitä.

annettu ..... 7 R 11 in .....

..... Puhdetyö ..... kilpailuissa

..... A. L. K. P. O. V. A. H. A. K. U. S. E. ....:lle

tunnustukseksi sijoittumisesta .....:ksi tuloksella

..... Kunniamerkki .....:ksi

..... diut. M. O. J. A. L. E. H. D. O. N. ....

Eventti Y. O. J. A. L. E. H. D. O. N. ....
KOMENTAJA

..... O. J. A. L. E. H. D. O. N. ....
TUOMARI

Annosviinoista kerran kuussa ei paljon kostunut. Annossokereita säästettiin ja pantiin tehdas pystyyn osuustoimintaperiaatteella. Ei hullumpaa, maista sinäkin! Pakinkansi pikarina.

Sipo Häyrynen Sotkamo, 9. päivänä elokuuta 1943

Muurmannilainen oli Anttilaa parempi

Ensin ovat hevosmiehet, sitten on paljon tyhjää välissä ja sitten ovat sotamiehet ja sitten vasta muut miehet. Tähän tapaan keskusteltiin Uhtuan suunnalla eräässä divisioonan alaisessa yksikössä, jossa oli huomattavan paljon urheilumiehiä, mutta oli myös hevosmiehiä, innokkaita ravimiehiä ja hevosurheilun ystäviä. Innokkain kaikista oli korpraali Erkki Mäntylammi Kärämäeltä.

Iltapuheet alkoivat useampana iltana, pärjäkö mies hevoselle sadan metrin juoksussa. Sitä jatkettiin aamusella, siihen palattiin tauolla, kun satularepun viilekkeet olivat hiukan löysänneet ja saatu hiukan henkeä

takaisin istuessamme suksien päällä Vienan korvessa. Aika kului ja keskustelu oli mielenkiintoinen.

Hevonen pärjää miehelle kilometrillä, kahdella, kolmella ja vieläkin se pärjää, mutta pärjäkö se kuudella kilometrillä tai seitsemällä kilometrillä? Mies voittaa hevosen ylipitkillä matkoilla, 25 kilometrillä mies on parempi hevosta ja maratonilla. Mutta kumpi voittaa, mies vai hevonen sadalla metrillä, ottaen huomioon, että molemmat ovat saman luokan kilpailijoita?

On tunnettua, että Jesse Owens on voittanut hevosen jossakin sirkusjuoksussa. No, hyvä on. Innokkaat urheilumiehet ja innokkaat hevosmiehet punnitsivat asiaa, lyötiin vetoa ja kinasteltiin, joskus asia kehittyi kovinkin kiihkeäksi.

- Hevonen on niin hidaslähtöinen, että mies jättää sen kuin seisomaan. Kompura, mikä kompura, sanottiin.

Kärämäen hevosmies, urheilumies henkeen ja vereen asti, johti keskustelua hevosmiesten puolesta taidokkaasti. Lähtö tulee tapahtumaan tasalähdöllä, mies saa käyttää lähtötelineitä tai kuoppia, niin kuin haluaa.

Niin saa hevonenkin käyttää...

Divisioonasta on helppo löytää sen luokan mies kuin hevonenkin, sillä niitä ei oltu erikoisemmin kilpailuun trimmattu. Urheilumiehet olivat löytäneet kersantti Anttilan, joka oli Viipurin Kolikkomäen poikia.

Keskustelu kuumeni ja jatkui, mutta kilpailun järjestäminen näytti tuottavan määrättyjä vaikeuksia, mutta se huomattavasti helpottui, kun osastomme upseerit, Mannerheim-ristin ritarit, luutnantti Kullervo Leskinen (Kuhmosta) ja luutnantti Heikki Nykänen (Helsingistä) puuttuivat asian kulkuun ja kertoivat tästä divisioonamme operatiivisen osaston komentajalle.

- Ja pojat, sehän kokeillaan!

Luutnantti Leskinen ilmoitti komentajan terveiset, ja se pani liikettä niin hevosmiehiin kuin urheilumiehiinkin. Mitattiin rata männikkökan- kaalla kulkevalle metsätielle divisioonan komentopaikan välittömään läheisyyteen Myrskyn kankaalle. Kersanttimme valmistautui huolella ja hevosta oltiin hakemassa hevosvarikolta, jossa niitä oli noin 200. Ne olivat niisanottuja sotasaa-lishevosia. Hevosen valintaan ei ollut aikaa kuin vajaa tunti, mutta se suoritettiin hevosmiehen taidokkaalla tarkastuksella ja asiantuntemuksella. Korpraali Erkki Mäntylammi suoritti tehtävän itse.

Hevonen oli pienikokoinen tamma, jolla ei ollut erityisiä esittelypape-reita. Satula oli samasta firmasta kuin hevonenkin, mutta se oli aikaisempaa hankintaa ja sitä säilytettiin osastomme varastosuojassa.

Ilmassa oli sähköä. Kilpailun alkuun oli aikaa tunnin verran.

Sauna lämpeni, sen lämmittäminen kuului töpinän miesten erikoistehäviin tavalliseenkin aikaan, mutta nyt vääpeli Saarela itse valvoi asiaa.

Kersantti Anttila kokeili piikkareitaan, kävi hiukan ottamassa jonkun pyrähdyskenkin pihakentällä, hieroi pohkeitaan ja uhkui kuntoa. Hevosta tarkasteltiin hevostiespiireissä, kielivaikeudestakin oli selvitty korpraali Jarl Feiringin (Oulusta) suosiollisella avustuksella. Vaikka hän ei erikoinen hevostiespiiri ollutkaan, hän selvisi erinomaisesti kaikista vieraista esille tulleista kielivaikeuksista. Satula oli puhdistettu pölystä ja se sopi mainiosti. Yleensä tammaa pidettiin erinomaisena hevosenä kilpailuun. Hevostiespiirien asiallisen neuvottelun jälkeen tamma päätettiin viedä kilpailupaikalle aivan viime hetkellä. Erkki Mäntylammi oli saanut jo täyden tuntuman ajokkiinsa, ja niissä piireissä oltiin rauhallisia.

Kilpailuaika lähestyi, yleisö alkoi tungeksia radan välittömään läheisyyteen. Divisioonan upseerit seurasivat kilpailun alkua hiukan kauempaa, mutta siirtyivät jo radan varteen. Kersantti Anttila saapui kannattajiensa saattamana kilpailupaikalle, tamma mukana tulivat hevosurheilun ystävät.

Korpraali Mäntylammi oli saanut hyvän managerin korpraali Tasse Pirilästä (Ylitorniolta), joka tunsu erikoisesti savottahevoset. Kersantille kaivettiin lähtökuoppia ja niitä kokeiltiin. Tamma tuli huomattavasti hermostuneeksi nähdessään ympärillään kovaa melua ja hulinaa. Hevostiesmiehet olivat tyytyväisiä.

- Ei tarvitse lähtökuoppia, vastattiin kuoppatiedusteluun, mutta oltiin huomattavasti hermostuneempia, kun kuuluttaja tiedusteli tammaa nimeä.

- Puhutaan vain Muurmannilaisesta, huuteli ylitorniolainen uittopäällikön poika.

Minulla oli kunnia olla kilpailun kuuluttaja ja kilpailijat huudettiin lähtö- viivalle. Lähtölaukaus ammuttiin pistoolilla.

- Paikoillenne, valmiina, nyt!

Lähtö onnistui, kersantti otti nopean lähdön jättääkseen Muurmannilaisen, mutta tamma ei stepannutkaan lähdössä. Kersantti Anttila johti kilpailua kahdeksan metrin kohdalla, yhdeksän metrin kohdalla, mutta nyt! Muurmannilainen työntyi ensin rinnalle, ensin rinnalle ja sitten edelle...

Kahdenkymmenen kohdalla oli rakoa syntynyt jo viisi metriä. Kansa hurrasi, hevosurheilun ystävät riemuitsivat. Kilpailu jatkui. Kuudenkymmenen metrin kohdalla rakoa oli jo 12 metriä.

Urheilun ystävien piirissä suru oli suuri. Anttila keskeytti juoksun ja juoksi suoraan saunaan. Muurmannilainen juoksi loppuun ja kärsämäkinen pyöräytteli ratsuaan. Se oli ketterä ja liikkeitään kuin salama.

Asiaan suhtauduttiin vieläkin epäillen. Mutta kun ehdotettiin uusintaa, miestä ei löydetty, mutta Muurmannilainen steppasi lähtöviivalla voiton hurmioittamana yksin, vedonlyöjien suosimana. Lähtö oli samanlainen kuin ensi kerrallakin, se oli kuin tulta. Aika otettiin it-miesten sekundaattorilla.

Riemua riitti. Asia oli ratkennut. Kärsämäkinen melkein riistettiin hevosen selästä, onniteltiin, tammaa taputeltiin lautasille ja sille kannettiin vanikkaa hevosurheilun ystävien muonaosuuksista.

Kylvettiin kuumassa saunassa, otettiin kovat löylyt ja juotiin päälle korvikkeet. Toisessa leirissä puhuttiin hevosurheilusta, mutta toisessa leirissä koetettiin saada unen päästä kiinni, mutta ei nukuttanut.

Sotahevonen

Hevonen oli tärkeä sodassa, niitä oli kaikkiaan sotatöissä 90000, joista palaamatta jäi 20000. Sotakorvauksina luovutettiin vielä 50000 hevosta. Niistä on julkaistu kirjakin 1991: *Kiitos Suomen Hevoselle*. Kärsämältä oli paljon hevosia sodassa. Hevosottomiesten, Heikki Suvannon ja Juho Kosken laatimien luetteloiden mukaan yksistään keväällä 1941 varattiin luovutettaviksi 75 hevosta.

Vuonna 1944 pantiin alulle kansalaiskeräys muistomerkin saamiseksi sotahevoselle. Keräyksen suojelijana on Elisabeth Rehn. Suomalaiset kohtelivat hevosia yleensä niin hyvin kuin niissä oloissa pystyivät.

Kaikkensa antaneita, uskollisia palvelijoita haudataan. (Kuva Aino Kangas)

816 piirin
HEVOSOTTOMIES

Stenlund
8.1.1944

SÄILYTETTÄVÄ TIETYSSÄ PAIKASSA.

Heijon Harjulan
(Omistajan nimi.)
Stenlundin, K. L. L. L.
(Osoite.)

VARAUSILMOITUS

Hevosottolain perusteella toimitetussa katsastuksessa on alempanaluetellut hevosenne ja ajoneuvonne arvosteltu sotakelpoisiksi. Ne, joitten numeron jälkeen on kirjoitettu sana "varattu", on varannut tarvittaessa otettaviksi sotavoimain käyttöön.

Hevoset valjaineen			Kesäajoneuvot		Talviajoneuvot	
nimi	n:o	varaus	n:o	varaus	n:o	varaus
Heiju	816078	Varattu			816118	Varattu

Tiedoituksia hevosten ja ajoneuvojen omistajalle.

I. Varaus on voimassa kunnes uusi varausilmoitus Teille saapuu.

II. Varatut hevoset valjaineen sekä varatut ajoneuvot on Teidän aina pidettävä sotaväen käyttöön kelpaavassa kunnossa. Ne korjaukset, jotka hevosottomies viime katsastuksessa on katsonut tarpeelliseksi, on Teidän viipymättä toimitettava; jos jonkun varatun hevosen valjaista ei korjaamallaan saada kelvollisia, on sille hevoselle hankittava ja sovitettava toiset sotakelpoiset valjaat. Jos varattu hevosenne tai varattu ajoneuvonne on myyty tai muuten hävinnyt, on Teidän siitä viipymättä ilmoitettava hevosottomiehelle, joka uudella varausilmoituksella tiedoittaa, mikä hevonen tai ajoneuvo on katsottava varatuksi sen asemasta.

III. Hevosten, valjainten ja ajoneuvojen joutuessa sotavoimain käyttöön tunnetaan ne numeroistaan ja voidaan palauttaa omistajalleen ainoastaan niitten perusteella. On siis tärkeätä, että hevoset, valjaat ja ajoneuvot jo ennen sotavoimain käyttöön luovuttamista merkitään pysyvillä ja oikeilla tunnusnumeroilla. Ajoneuvot on jo katsastuksessa merkitty; samoin valjaisiin on pantu sen hevosen numero, jolle ne kuuluvat ja jonka mukana ne on käskettäessä luovutettava ottopaikalle. Omistajan on vastattava tunnusnumeroitten säilymisestä ja milloin se osa, jossa

numero on, tulee uusittavaksi, pantava numero uuteen osaan. Hevosten numerointi on Teidän toimitettava näissä ohjeissa määrättyllä tavalla.

IV.

Kun Teille saapuu käsky hevosten ja ajoneuvojen viemisestä ottopaikalle on Teidän heti suoritettava seuraavat tehtävät:

- Merkittävä ne varatut hevosenne, jotka otokäskyssä on mainittu, kullekin hevoselle kuuluvilla numeroilla. Tuntomerot leikataan hevosen karvaan siten
  - että vasemman lonkkakymyn ja peräkannikan keskivälille leikataan noin 20 sm pitkä, vaakasuora viiva,
  - viivan yläpuolelle leikataan tuntumeron kolme ensimmäistä numeroa, siis hevosottomiespiirin tunnus ja
  - viivan alapuolelle kolme viimeistä numeroa, siis hevosen numero.

Numerojen tulee olla 12—15 sm korkeita, allaolevien muotoisia ja leikkuu-uran 1 sm leveä sekä karvan juurta myöten leikattu. Numerojen kuvat on ensin piirrettävä liidulla, hiilellä, t. m. s. paikoilleen ja sitten leikattava piirtoja myöten. Parhaiten menestyy leikkaaminen sivukäyrillä saksiilla. Jonkun talonväestä on syytä etukäteen harjoitella numerojen leikkaamista karvaiseen nahkaan. Kunkin hevosen tunnusnumero on tässä varausilmoituksessa hevosen nimen jäljessä. Numerojen mallit:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Käpykaartilaisia löytyi hevosistakin. Mirjam Koski kertoo: *Lampelan Maijalta veivät hevosen. Se ei ollut ruvennut olemaan rintamalla eikä ollut taipunut sotilaiden tuumiin. Ne ilmoittivat, että pitäisi tulla hakemaan pois. Mitenkähän se Maija lähti, kun oli yksin pienten lastensa kanssa. Ne olivat lähteneet sitä tuomaan ja olihan ne saaneet sen kulkemaan jonkun pitäjän välin, mutta sitten se oli tehnyt tenän. Ne kirjoittivat, että emännän oli tultava hakemaan se. Niinhän se Maija hommasi kotimiehen ja lähti. Kun hevonen oli nähnyt emäntänsä, se oli heti höröttänyt ja lähtenyt sen mukaan mielellään. Maija toi hevosensa kotiin ja kyllä se oli mielissään.*

Kenttähevossairaalassa Lonkassa hoidetaan hevosta pakkopilttuussa. (Kuva Berta Koponen)

Täisauna teki hyvää hevosellekin. (Kuva Leena Hemilä)

Suomi miehittäjänä

Professori Gunnar Rosénin artikkelista: Itä-Karjalan siviilien kunto koheni jatkosodan aikana. Helsingin Sanomat 6.2.1995.

Neuvostoliiton sotapropaganda julkaisi kauhukuvia suomalaisten toiminnasta Itä-Karjalassa. Ulkomailla niihin ei uskottu. Stockholms Tidningen kirjoitti 19.1.1944: *Suomalaisilla ei ole mitään hävettävää. Tutustuminen suomalaisten työhön osoittaa venäläisten syytökset hävityksestä ja julmuuksista täysin naurettaviksi.*

Svenska Dagbladet selosti: *Matkasimme 3000 kilometriä, näimme tusinoittain sairaaloita, kouluja, lastenkoteja, neljä suurta siirtoleiriä, yhden vankileirin ja koko joukon vapaina kylissä eläviä venäläisiä perheitä. Luurankolapsista oli tullut iloisia ja pyöreäposkisia. Pikkulasten kuolleisuus oli pudonnut 161 promillesta 71,9:ään. Tällaista ei propaganda-mielessä polkaista hetkessä esiin.*

Dagens Nyheter: *Leireissä meitä seurasi iloinen ja hälisevä lapsilauma ja vanhat muorit tervehtivät herttaisesti. Tunnelmassa ei ollut mitään painostavaa.*

Miehitetyn Vuokkiniemen poikia. (Kuva Paavo Hatunen)

Suomalaiset saivat hoitoonsa valmiiksi nälkiintyneen väestön ja sotavangit. Alueluovutusten, huonon sadon ja Saksasta riippuvaisen tuonnikin takia elintarvikevarastot olivat sodan alkaessa kolmanneksen normaalia

pienemmät. Oli kuitenkin yritettävä armeijan ja oman väen lisäksi ruokkia 60000 sotavankia ja yli 80000 Itä-Karjalan siviiliä. Ennen uutta satoa menehtyi 18000 sotavankia ja lähes 4000 siirtoleirien asukasta.

Sankareita olivat varsinkin suomalaiset terveystoimijat, jotka työskentelivät partisaanien uhkaamissa syrjäkylissä, myös Äänisniemen vihamielisen venäläisväestön keskuudessa. He tekivät 5000 kotikäyntiä kuussa, rokkivat, opettivat ja ehkäisivät kulkutaudit.

Kirje, silta siviiliin

Kirje oli korpisoturille elämänehto. Kirjeellä pidettiin yhteyttä sukulaisiin ja ystäviin. Kirjeellä hankittiin uusia ystäviä. Naiset kirjoittivat ja lähettivät paketteja tuntemattomalle sotilaille. Joskus näistä kirjeysteyksistä kehittyi elinikäinen kumppanuus. Miesten saamia kirjeitä ei ole säilynyt montakaan, mutta kotirintamalla kirjeet säilytettiin tarkasti ja usein kyynelin kasteltiin.

Suomalaista miestä sanotaan jörökiksi, joka ei saa tunteitaan sanoiksi. Sota-aikana mieheltä löytyi heliä sanoja naiselle, lapsille, äidille ja sisaruksille. Sodasta mies ei puhunut paljonkaan ja jos puhui, sellaiset kirjeet selvisivät sensuurista vain vahingossa. Kotihuolet näyttävät nousevan kaikkien muiden murheiden yläpuolelle. On ikävää ja kaipausta.

Pienikin viesti oli arvokas. Vuonna 1941 Aaro Lampela oli jossakin Pohjan perillä partioporukassa. Moneen kuukauteen ei tullut kirjettä, ei korttia. Kotiväki pelkäsi jo pahinta. Viimein tuli viesti, tupakka-askin kansi, jossa oli leima *Kenttäpostia*.

Kaarlo Eskola kirjoittaa korsussa 5.12.1941

Äiti hyvä!

Monet kiitokset paketista, jonka sain eilen illalla. Kyllä ne vaatteet tuli kreivin aikaan, kun täällä on nykyään kylmää. Kuinka siellä kotona hurisee? Pikku työt kirjoittivat, että teillä ei ole ollenkaan palvelijaa. Eikö se käy Heidille liian vaikeaksi, kun sitä karjaakin on siksi paljon ja Heidilläkin on terveys siksi huono.

Vaikka kyllähän sitä, kun yhdessä touhuua, melko paljon voittaa vastuksia. Mutta kyllä minun kannalta katsoen olisi parempi pitää palvelijaa, kun ei teillä nyt ole rahankaan puutetta.

Heimo Ojalehto kirjoittaa tiistaina 11.8.1941:

Rakas vaimoni!

Parhain tervehdys saapukoon luoksesi taasen täältä vieraalta maalta. Kun nyt saisitte ne elot leikattua ja puitua. Siinä moottorin alla jyväsäiliössä pitäis olla öljyäkin, kun vain se ei ole vuotanut. Se on kaikki meidän. Kun nyt olis oikein kauniit ilmat, että saatais ne elot kuivina kokoon ja puiduiksi, että olis meidän ensi vuoden leipä omassa hinkalossa.

Kuinka me voitais järjestää se kamarin lattia, kun se on niin kylmä kovilla ilmoilla, kaipa siihen jokin konsti keksitään. Hyvää yötä rakas vaimoni ja oman kullan unikuvia. Terv. miehesi.

Kirjettä kirjoittamassa vas. kuvan omist. Samppa Ruotsalainen ja Arvi Saarikoski.

Korsussa 23.3.1944.

Sisko hyvä. Minä olen täällä jonkinlainen pomomies, onhan minulla tällä hetkellä pari tykkiä komennossa, saas nähdä kuinka kauan, sillä minä en osaa olla sellanen ollenkaan. En minä viitsi herraksi ruveta, kun sitä en kerran olekaan. Vaikka onhan niitä korppeja tavallisina rivimiehinä paljonkin. Ja olenhan minä välillä ollut saunamajurinakin, jota hommaa pidetään sellaisen miehen hommana, joka ei muuhun pysty.

Kyllä minä olen monasti ihmetellyt, mitenkä kotona tulisivat toimeen ilman sinua. Kyllä sinun passais olla ylpeä itsestäsi, sillä sinun tilallesi ei pystyisi moni sinun ikäisesi ja harva vanhempikaan. Kyllä äidin kannattais antaa sinulle kaikki, mitä nykyään voi saada. Kyllä kai sinun joskus tulee ikäväkin, kun saat aina olla vain kotona eikä äiti päästä mihinkään.

Kahvihetki siellä jossakin. (Kuva Heikki Pentinpuro)

Kämpässä 31.3.1942

Suukkoja tässä sinulle hyvin paljon, sitten lisää kun tulen sinun luoksesi. Juttelit siitä meidän kotihommasta, että laittaisit sen asuttavaksi, kun ois varoja. Eihän siinä isoja varoja tartteis, kun oisin minä, että ei tartteis palkkatyömiestä pitää, kun meillä nyt on niitä rakennustarpeitakin osaksi ja melkein kaikki. Kyllä siihen täytyis koettaa meidän saaha asuttavaksi yksi huone, ettei tarttis olla kenenkään tiellä.

Näkemiin pikku Ellini. Sinua kaipaava Paavosi.

Lomatoiveita

Aluksi uskottiin nopeaan sotaan ja pikaiseen kotiuttamiseen. Olihan rinnallamme mahtavan Saksan sotavoimat. Mutta vähitellen usko sodan loppumiseen laimeni, vaikka toivo ei koskaan kuollut. Hilikka Ristinen kertoo: Jatkosodan kesto oli sitä luokkaa, että siihen alkoi jo tottua kotirintamallakin. Se oli elämäntapaa. Sanotaan, että ihminen tottuu olemaan vaikka aidanvitsana ja se pitää paikkansa yllättävän hyvin.

Kun sota ei loppunut, olihan kuitenkin lomat, niitä odotettiin ja niistä haaveiltiin niin kotirintamalla kuin sotatantereillakin. Hyökkäysvaiheessa lomat olivat lujassa. Hyökkäysvaiheen jälkeen kotiutettiin 180000 miestä vanhimmista ikäluokista. Asemasodan aikana lomavuorot kiersivät. Työlomia anottiin innokkaasti ja Waldenin kautta tuli Mannerheimille jatkuvasti anomuksia miesten kotiuttamisesta kireän työvoimatilanteen helpottamiseksi. Ylipäällikkö puuskahti:

- Minun täytyy pitää kauluksesta kiinni jokaista sotilastani. Muuten hänet viedään minulta ja rintama jää ilman miehiä.

Etumaastoa Uhtualla. Tätä tuijotettiin, seurattiin jokaista liikausta. Huolimattomuus olisi voinut viedä oman ja porukan elämän. (Kuva Väinö Ylitalo)

Heimo Ojalehto vaimolleen 11.8.1941

Sen lomani kävi taasens sillä lailla, että en saanutkaan sitä ja kapteenille kun puhuin, niin hän ei oikein varmaan sitä luvannut, että koska sitä nyt saadaan. Mutta kyllä koetan kirjata sitä joka näkemässä. Sitten olen sitä parempana, kun pääsen luoksesi sinne. En ole niin tiuhaan kirjoittanut omalle kullalleni, kun olen ajatellut, että jos nyt pian saan lomaa, mutta nyt kirjoittelen useammin, koska luulen, ettei ole nyt niin kiirettä tätä nykyä.

Luulen, että puuntin mennessä saan lomaa. Sitten meillä on hauskaa, saamme vietää jonkun kauniin hetken ennen talvea. Saat nähdä sitten, että pääsemmekö pois täältä siksi kunnes meille syntyy se pikkuinen. Piirteli ain kaivaten sinun Heimosi.

Simulla on, rakkaani, varmaan ikävä, kun en päässytäkään lomalle, mutta hyvä päivä on edessä päin.

Ruokailu poterossa etulinjoilla. Kuvan omist. Kauko Haaranen lusikoi pakinkannesta.

Viljo Kiiskinen kirjoitti 25.7.1942.

Rakas Hilmani. Miehiä lähti täältä juuri paljon linjoille, vaan minä sain jäädä tänne vielä. Olen niin hyvilläni, että ei nyt ole paha mieli siitäkään, kun en päässyt lomalle. Ois voinut käydä niinkuin monelle kävi, että ois ollut lomalle pääsy ja joutuivat silti linjoille lähtemään. Minulle sanoivat, että kyllä pääsee sitten, kun tämä hulina menee sivu ja pääsee tässä taas kaikki entiseen järjestykseen.

Paakilan Antti tuli illalla lomalta ja sano, että Istukaisen isäntä on siellä heinänteossa, niin tuntuu vähän helpottavan kun kuulin, että siellä jokukaan on edes touhussa. Nyt oisin kotona, jos ois mennyt kaikki niinkuin toivoin. Ois saanu käydä saunassa ja syödä oikein ja sitten ruveta nukkumaan ja sinä rakkaani oisit siinä vierelläni. Vaan toivotaan, että Jumala ois meille niin armollinen, että antais meille sen onnen, että saisimme asua vielä yhdessä siellä kotona. Olen rukoillut Jumalaa, että hän antais meille voimaa, että pysyisimme hänelle otollisina lapsina.

Olin päivällä maalaamassa pahviteltoja ja muutin tänäpäivänä asumaan pahvitelttaan. Olen asunut tähän asti kangasteltassa. Nyt on paljon parempi asua.

Tuskin niistä tupakista viihtii ottua Istukaisen isännältä mitään, kun se on ollut niin iso apu meille.

Hyvää vointia ja terveisiä kaikille Viljosi.

5.7.1943 Viljo Kiiskinen kirjoitti:

Rakas oma pikku äiti. Lauantai-iltana satoi vettä aika kovasti ja oli niin kylmä ja ikävän tuntuinen ilma, että tuli niin ikävä kotia, että ei tahtonut aika kulua mitenkään. Sitten käytiin saunassa, niin siinä se alkoi hiljalleen mennä ja alkoi nukuttaakin ja nousin tuonne pirtin lakkaan nukkumaan. Minulla on vuode, jossa nukun ja on oikein lakanatkin ja minua pidetään täällä isona herrana. En minä vielä pääse tällä viikolla lomalle, vaan jos ois hyvä tuuri, niin jos ensi viikolla sattuis pääsemään. Paljon terveisiä teille kaikille. Viljosi

Kaarlo Eskola haaveili joulusta kotona. 5.12.1941.

Minä luultavasti pääsen jouluksi lomalle, jos ei mitään kummempaa tapahdu. Jos kaikki menee laskun mukaan, olen minä jo 20. päivän aikana kotona. Kyllä täällä aika kuluu melko nopeasti, kun siitä on kolme kuukautta, kun olin lomalla. Hauskaa joulun odotusta tv. Kaarlo.

Perheonnea lomalla. Veikko, Helvi ja Leena Korhonen. (Kuva Esa Korhonen)

turin vaatteita ja jos sattuisi jostakin saamaan oman puvun, muuta ei uskalla toivoakaan.

Miesten kesken kirje oli huoleton ja rehvakaskin

Uhtua 26.2.1942.

Hyvää iltaa Setä!

Reippaat terveiseni saapukoon luoksenne tämän pienen kirjelapun mukana täältä Karjalan saloilta sinne rakkaaseen Suomeen. Oli niin joutilasta aikaa, niin ajattelin pistää kirjelapun, kun on aivan hiljaista. Ei kuulu muuta kuin joku yksityinen kiväärinlaukaus ja nyt kuulu vähän pitempi konekiväärisarja.

Tämä on ollut koko ajan, kun olen ollut täällä, aivan korsuelämää, eikä ole kuin joku kranaatti laitettu ryssälle, kun se on ruvennut vähänkin hevostelevään. Semmonen on meidän malli ja pysyy niin kauan kun sota loppuu. Kyllä täällä on aika mennyt joutuisasti eteen päin ja kyllähän se näin metkassa sakissa menee.

Kyllä taijan lopettaa nyt, kun pitää lähtiä häirihtemään Leningradin turvallisuutta. Eipä muuta kuin hyvää vointia sedälle ja näkemiin piirteli Eino Pirttiäho.

Muistakaahan minua pienellä kirjelapulla.

Loma oli aina liian lyhyt, yhdessä vietetyt hetket kiisivät ohi ja haieka ikävä jäi jäytämään mieltä.

Kärsämäellä 19.12.1942

Paavo rakkaimpani!

Rakkaat terveiset taasen täältä karamista. Nyt on ilta siinä 5.45. Aamulla tulin sinua saattamasta, olin täällä kotona kello kahdeksan justiinsa. Eini ja Mauri olivat vielä vuoteessa. Minä lähin Haapajärveltä vähän yli viiden. Ei passannut ruveta siellä levähtämään, oisin varmaan nukkunut ja olisivat varastaneet pyörän, kun ei voinut jättää sinne varastoon, kun se meni kiinni kahdeksaan asti. Eihän minun passannut niin kauan olla siellä.

Käveleskelin someron päällä, paikoin saattoi ajaakin. Sitten olikin kauhean mukava ajella, kun oli myötätuuli, eipä tarvinnut polkasta monesti. Nukutti minua vain niin tavattomasti, että tahtoi mennä ojaan. Siellä mehutehtaan tällä puolen minun oli pakko laskeutua pyörän päältä, kun nukuin seisaalleni. Laskeusin tiepuoleen pitkälle ja olin sellai-

sen minuutin horrosudessa. Yht'äkkiä ajattelin, että jos susi tulisi! Silloin Elli-muija kimpos pystyyn niinkuin ei olisi yhtään nukuttanut, eikä minua sen koommin nukuttanut. Sitten ajelin hyvää vauhtia.

Olin juuri ohittanut puolivälin, kun tuli kuormavaunu. Vinkkasin merkin ja auto seisahtui. Pääsin kyydissä Lottalan pihalle.

Ei minua yhtään kaduta, kun kävin Haapajärvellä, vaikka tuntui hankalalta mennessä. Vain ikävämpi yö minulla ois ollut yksin täällä, kun sinä oisit illalla lähtenyt. Sainhan olla, rakas, kanssasi nekin tunnit vielä yhdessä.

Mikäpä tässä muu auttaa kuin koettaa asuskella ja outtaa kevättä ja sinua, rakas. Oli vain kauhean mukava, kun saimme olla joulun yhdessä. Jospa taivaan Isä on niin hyvä ja antaa meidän asua seuraavana jouluna jo omassa kodissa ja yhdessä ilman sotia.

Voi, miten paljon minun pitää Jumalalta rukoilla hyvää. Rukoilla, että Hän tekis minusta hyvän ihmisen, hyvän äidin ja hyvän puolison. Taivaan tie on niin kaita, ei sitä lankeamatta ja kompuroimatta voi yksin kulkea. Voi, kumpu Jumala antais voimia heikolle lapselleen. Saataisiin olla edes me aina yhdessä. Vaan tuleehan se parempikin aika kunhan joutuu. Outetaan, rakas. Sinun Ellisi ja Mauri.

Ilmo Kurki-Suonion artikkelin pohjalta

Neiti Luutnantti

Suomen puolustusvoimain ohjesäännöt eivät tunne käsitettä naisupseeri, mutta jatkosodan ajalta Suomen puolustusvoimain historia tuntee yhden sellaisen, neiti luutnantti Nanny Iso-Ahon. Hän syntyi 1.7.1914 Kärämäellä.

Nanny Iso-Aho oli siksi kova naama, että moni mies vapisi, ennen kuin lähti häntä puhuttelemaan. Tarmokkuudellaan hän hoiti loistavasti tehtävän, jossa kenellä miehellä tahansa olisi ollut tekemistä, kertoo upseeritoveri, toimitusjohtaja Aki Kujala suomalaisesta naisesta, joka toimi sodan aikana kokonaisen armeijakunnan eli 24000 sotilaan erään varus- huoltoyksikön päällikkönä, armeijakunnan pesulan, jalkine- ja varuskorjaamon sekä sähkölaitoksen esimiehenä.

Itse hän kertoo työstään: En ehkä ollut kovinkaan lempeä silloin sota-aikana, vaan usein oli pantava kova kovaa vastaan saadakseen tahtonsa läpi. Muuten ei siellä olisi toimeen tullut. Mutta muuten olen sitä mieltä,

ettei nainen sovi armeijaan sen enempää kuin politiikkaankaan - arvokaimman panoksensa hän voi antaa kodin piirissä.

Miten Nanny Iso-Aho oli joutunut luutnantiksi Suomen armeijaan, sitä hän ei oikein tiedä itsekään. Olin toiminut viestilottana, kun armeijan varushuollon päälliköksi tarvittiin sopivaa miestä, ja minusta tuntuu, että kenraali, armeijakunnan komentaja, jonka kanssa olin joutunut käymään henkistä taistelua, halusi kostaa minulle ja nähdä minun epäonnistuvan naiselle ylivoimaisessa tehtävässä.

Siinä tehtävässä oli rakennutettava huoltoyksikön tarvitsemia rakennuksia, suunniteltava teknisiä laitteita ja hoidettava yleensä upseerille kuuluvia tehtäviä. Otin haasteen vastaan, aloitin työpäivät kello kuudelta ja lopetin vasta puolen yön maissa.

Aluksi Nanny oli epätietoinen siitä, miten miehet, suomalaiset sotilaat, suhtautuisivat naiseen päällikkönään, mutta minkäänlaisia hankauksia ei ilmennyt, pikemminkin päinvastoin. Nanny Iso-Aho saavutti miestensä täyden luottamuksen, jopa siinä määrin, että lomalta palanneet tulivat tiedustelemaan:

- Sopsisiko nyt nauttia lomatuliaisista vai onko tarkastajia tulossa?

Nanny Iso-Aho ei tunne jermuja, vaan ainoastaan suomalaisia miehiä, erinomaisia sotilaita. Nanny oli sotilaspuvussa, mutta ilman arvomerkkejä ja rähinäremmiä eikä hänen yksikössään tarvinnut pingottaa. Kerran hänen kuitenkin oli pidettävä puhuttelu tervehtimisen laiminlyönnin johdosta - joku saksalainen upseeri oli tehnyt kantelun. Puhuttelun jälkeen eräs hänen alaisistaan sanoi:

- Kaikkein mieluiten me pojat vedämme luita kasaan, kun neiti tulee meitä vastaan.

Miehet kunnioittivat päällikköään. Kerrankin eräs sotamies oli tulossa Nanny Iso-Ahon toimistoon. Ennen sisälle menoa hän tarkasti nappinsa, korjasi vyönsä ja sylkäisi harvapiikkiseen kampaansa sukiakseen pystyssä töröttävän tukkansa ojennukseen.

Aluksi Nannylle oli epäselvää, kuinka täydelliset valtuudet hänellä oli yksikön päällikkönä. Sitten tuli aiheelliseksi tehdä ehdotuksia miesten korottamisesta ja kukapa muu ne olisi allekirjoittanut kuin neiti luutnantti. Hänen ehdotuksensa hyväksyttiin poikeuksetta ja yhtä suurta kunnioitusta herättivät alikersantin natsat, vaikka niiden antajana olikin nainen.

Toinen seikka, jossa neiti luutnantti sai havaita asemansa, oli Suomen marsalkan syntymäpäivä, jolloin jaettiin kaikille juhlatuolit. Miehistö annos oli huomattavasti pienempi kuin upseereiden ja etukäteen jo puhuttiin siitä, millaisen annoksen neiti luutnantti saisi - vai saisiko hän lainkaan. Mutta niin vain tuli puolikkaan pullo jaloviinaa - todiste, joka varmisti neiti luutnantin aseman yksikkönsä päällikkönä.

Asemasodan aikana järjestettiin yksikköjen väliset hiihtokilpailut ja jokaisesta yksiköstä piti olla mukana yksi upseeri, yksi aliupseeri ja yksi sotamies. Neiti luutnantti oli yksikkönsä ainoa upseeri. Valinnan varaa ei ollut. Hänen oli hiihdettävä miesten joukossa edustaakseen yksikköään. Vahingossa hän sattui kuulemaan parakin ohuen seinän läpi keskustelun, joka koski lähestyviä hiihtokilpailuja. Niistähän oli lyöty vetoja, ja innostus oli suuri. Joitakin autoyksikön miehiä oli käymässä huoltoyksikön miesten luona.

- Otatteko tekin osaa kilpailuihin?

- Joo, vastasi hiihtojoukkueeseen valittu huoltoyksikön korpraali.

- Onkos teillä täällä montakin upseeria?

- Yksi on.

- Niin, meinasin vaan sitä, että hiihtääkö myös tuo teidän luutnanttinne.

Nanny Iso-Ahon itsevarmuus koheni, kun hän kilpailupäivän aamuna vertasi itseään lihaviin, keski-ikäisiin kilpakumppaneihinsa. Kun lähdön hetki koitti, hän joutui erään lihavan kapteenin kannoille, joka ähkien ja puhkien yritti karistaa naista kintereiltään. Mutta Nanny pysyi vauhdissa mukana ja kun latu ei muuten auennut, hän hiihti kapteenin suksien kannoille. Kapteeni pyllähti nurin, eikä enää tavoittanut Nannya.

Miehet olivat tyytyväisiä, kun neiti luutnantti tuli maaliin ja varmisti yksikölleen kolmannen sijan - ja samalla itselleen upseerille kuuluvan auktoriteetin. Sekä upseerien että miehistön häntä kohtaan osoittama kunnioitus nousi kerta heitolla.

Mutta neiti luutnantti sai myös kovan, lujaluonteisen naisen maineen. Paikallinen sähkölaitos kuului hänen alaisuuteensa ja sähkövirran jakelua piti tarkkaan valvoa. Eräänä iltana hänelle soitettiin:

- Illalla on tärkeä leikkaus ja sähköä on saatava pitempään. Järjestäkää asia!

Neiti luutnantilla oli kuitenkin tästä leikkauksesta omat ajatuksensa. Niinpä hän meni illalla ottamaan selvää asiasta. Epäilykset osoittautuivat oikeiksi. Ovea avaamaan tuli humalainen mies, joka ilmoitti päällikkölääkärin olevan juhlimassa. Neiti luutnantti palasi sähkölaitokselle ja katkaisi virran. Asiasta nousi jälkeen päin vähän kohua, mutta Nanny kuittasi sen tokaisemalla:

- Teitä ei olisi viitsinyt katsoa sähkövalossa!

Huoltoyksikön töissä käytettiin myös sotavankeja, joista osa oli Nanny

Venäläisen vangin tekemä koristeleili.
Omistaja Terttu Saarikoski.

Iso-Ahon nimityksen mukaan *kesyjä ryssiä*, luottovankeja. Vankien kohdella neiti luutnantti oli inhimillinen siinä suhteessa, ettei turvallisuusmääräyksiä aina noudatettu. Hän kävi yksin hakemassa vankileiriltä jopa parikymmentä vankia kerrallaan. Esimiehet moittivat häntä tästä, huomauttaen, että ohjesäännön mukaan nainen ei saisi kuljettaa vankeja ollenkaan. Vangit, joiden kanssa Nanny puhui ystävällisesti, tuntuivat ymmärtävän tilanteen ja olivat huolissaan siitä, että joutuisivat pois hänen alaisuudestaan. Kertaakaan ei kukaan yrittänyt karata, ei edes silloin, kun hän joutui marssimaan pimeässä viiden sotavangin kanssa 14 kilometrin matkan yksinäistä tietä pitkin kuorma-auton takasillan katkettua.

Kerran eräs eversti oli tarkastamassa vankileiriä ja tiedusteli venäläisiltä, mitä he pitivät suomalaisesta naisesta päällikkönä. Kaunis ja vilkas Kenadi, virkamiehen poika jostakin Uralin takaa vastasi Iso-Ahon pistoolikoteloä osoittaen:

- Hjuva tutto, njet pistol, sikaret.

Tosiaankin, neiti luutnantilla oli tapana pitää pistoolikotelossa savukkeita, joita hän antoi vangeille palkkioksi hyvin tehdystä työstä.

Kerran tuli vankien tarkastaja päämajasta yllättäen keskellä helteistä heinäkuun päivää, kun Nanny Iso-Ahon alaisuuteen kuuluvat sotamiehet olivat menneet uimaan ja vangit olivat ilman vartiointia ulkotöissä. Kaiken kukkuraksi yksi luottovanki oli järven toisella puolella saunavastoja tekemässä.

Vangit komennettiin riviin ja tarkastaja totesi yhden olevan poissa. Ei sopinut sanoa, että hän oli vastan teossa kilometrin päässä. Neiti luutnantti selitti miehen olevan sisätöissä. Hetken päästä Nanny sanoi erälle vangille vaivihkaa:

- Kierrä parakki ja tule tarkastajaa vastaan.

Vanki ymmärsi tilanteen, hymyili leveästi ja lähti liikkeelle ja niin neiti luutnantti saattoi näyttää tarkastajalle puuttuvan vangin. Onneksi vastojen tekijä ei ehtinyt palata ennen tarkastajan lähtöä.

Muuten selvisi neiti luutnantti kaikista tarkastuksista kunnialla. Järjestys oli moitteeton, miehet käyttäytyivät sotilaallisesti ja koko yksikkö toimi joustavasti ja tehokkaasti. Neiti luutnanttia ja hänen tehokasta organisaatiotaan käytiin katsomassa kaukaakin. Hänen yksikkönsä muodostui matkoilla olevien upseerien pysähdyspaikaksi. Siitä aiheutui ylimääräistä vaivaa. Kerrankin neljä upseeria tuli neuvotteluista saksalaisen kenraalin luota. Sauna ja illallinen piti olla valmiina. Kaikki olikin valmiina, mutta herroja ei kuulunutkaan takaisin saunasta. Kello läheni puolta yötä. Ei auttanut muu kuin neiti luutnantti lähti itse ottamaan selvää asiasta.

Saunan lauteilla oli neljä paksun saippuavaahdon peittämää hahmoa, joista ei saanut selvää, mitä he olivat. Herrat upseerit olivat saaneet saksalaiselta kenraalilta useita pullollisia konjakkia; syy saunamatkan pitkitymiseen. Neiti luutnantti tarttui vesisankoon, huuhteli upseerit kylmällä vedellä, puki heidät ja toimitti sänkyyn. Ei ihme, että herrojen kasvot olivat aamulla kahvipöydässä näkemisen arvoiset.

- Sen juhlan ilon soi heille mielellään, sillä huuhteluvesi paljasti heidän talvisodassa saamansa arvet. Ei heille voinut vihainen olla, Nanny Iso-Aho sanoo.

Kun rintama oli murtunut Kannaksella, joutui Nanny Iso-Aho yksikkönsä kanssa myös sinne, huomattavasti vaikeampiin olosuhteisiin. Oli tultava toimeen kehnolla miehistöllä ja koko ajan kranaatit räjähtelivät ympärillä, kuljetettiin kaatuneita ja haavoittuneina, kädettömiä, jalattomia, sokeita, palaneita ja ruhjoutuneita sotilaita. Huoltoyksikön oli pakko tulla toimeen tähtäneillä, suorastaan melisairailla miehillä.

- Tulkaa tänne, neiti, sanoi Eemeli, joka oli sijoitettu tallimieheksi. - Olen Suomen paras työmies. Katsokaa kuinka monta kakkaraa on yhtä aikaa ilmassa, kun minä luon sontaa. Voi saatana, nehän lentää ihan kuin kranut ennen.

Sota päättyi ja neiti luutnantti palasi siviiliin. Se oli katkera kotiinpaluu. Kaikkialla oli puutetta, kurjuutta ja epätoivoa. Niitä, jotka olivat taistelleet tämän maan puolesta, ei enää muistettu. Nannyn olisi pitänyt saada kengät.

- Niin, neiti, kyllä kai ymmärrätte, että maa on kärsinyt sodassa. On paljon monilapsisia perheitäkin. Meidän täytyy yhteisvoimin. En voi auttaa, yrittäkää mustasta pörssistä, tällaisia puheli pulleavatsainen kansanhuoltovirkailija, jonka jaloissa kiittelivät kengät uutuuttaan.

Ei vaatteita, ei asuntoa, ei työtä, ei rahaa. Tyhjästä oli kaikki aloitettava ja sen Nanny Iso-Aho teki. Hän pääsi omille jaloilleen. Hänestä tuli liikkenainen. (Ase N:o 455367)

Muutoksen tuntua

Huhuja rauhasta oli liikkunut koko sota-ajan, välillä oikein varman tuntuiseksi. Sen verran niissä oli perää, että rauhantunnusteluja oli ollut eri tasoilla ja eri tahoilla, mutta ne olivat erittäin salaisia. Suomen poliittinen asema oli kaksijakoinen. Saksa ei luonnollisesti ollut ihastunut aseveljen aikeista solmia erillisrauha. Niinpä Saksalle muistutettiin intresien yhteisyydestä, mutta lännen suunnalle Suomi korosti käyvänsä erillisuutta Neuvostoliittoa vastaan ja pyrkivänsä omiin päämääriinsä. Hyökikäystavoitteet oli saavutettu jo 5.12.1941.

Kevättalvella 1944 ihmisistä alkoi tuntua, että jotakin todella oli tapahtumassa. Havaittiin, etteivät Saksan aseet sittenkään olleet niin voitokkaat kuin oli uskottu. Neuvostoliitto ei luhistunut salamasodalla.

Heimo Svala

Hiihtomarssi kevättalvella 1944

Kuntohiihtoa

Elettiin rintamalla helmikuun alkupäiviä 1944. Vartiossa käytiin, kuten oli jo vuosia käyty. Aamuyöllä vartiomies havaitsi jo kevääseen viittavaa päivänkajoa taivaanrannalla. Korsussa kirjoiteltiin kirjeitä kotirintamalle, omaisille ja ystäville. Pelattiin ajankuluksi pokkaa ja raminää karbidilampun himmeässä valossa. Niin oli vierinyt aika.

III/JR53 oli puolustusasemissa Uhtuan suunnalla Hevosenkengän ja Malviaisten tien välisellä korpialueella. Olimme siinä käyneet asemasta puolitoista vuotta Kiestingin rintamaloikolta siirtymisen jälkeen.

Yleiskuntomme oli vaarassa laskea, jonka vuoksi tammikuun alkupäivinä jaettiin yksiköissä hiihtokortteja tarkoituksena käynnistää yleinen kuntohiihto. Kansallinen kuntosuoritusjärjestö, Suomen Latu, mahdollisesti Tahko Pihkalan kehotuksesta, oli perustanut alaosaston armeijaa varten. Sitä kutsuttiin Vienan Lukon Latu-hiihdoksi.

Hiihtokorttiin merkittiin päivittäiset hiihtosuoritukset. Takamaastoon oli hiihdetty noin viiden kilometrin mittainen suksilatu, jota kierreltiin ja siten yritettiin pitää kunto jonkinlaisena niin ruumiillisesti kuin henkisesti. Maaliskuun loppuun mennessä hiihdetyistä 500 kilometristä sai tunnustukseksi takinrinnassa kannettavan hiihtomerkin, joka esitti miekkaa ja Vienan kannelta.

Suoritukset 1. 1. - 31. 3. 44.

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		
	6						15	5		6	yht. 63 km.	
<p>VIIKAN LUKON LÄTU-HIIHTO</p> <p>1. 1. - 31. 3. 44.</p> <p>Nimi <i>Sivala, Heimo</i></p> <p>Sot. arvo <i>S. P. m.</i></p> <p>Synt. aika <i>17. 8. 22.</i></p> <p>Reitelluku <i>5259</i></p>											30	yht. 710 km.
											14	yht. 62 km.
											29	yht. 47 km.
											15	yht. 209 km.
											30	yht. 15 km.
											506 km.	
											20	
											10120	

Kuntohiihtoon tulikin sitten helmi-maaliskuun vaihteessa huikeasti kilometrejä. Se oli luultavasti sodanjohdon tiedossa jo kuntohiihtoa suunniteltaessa. Joukkojen keskuudessa alkoi kierrellä kerrontaa, että saksalaiset ottavat rintamavastuun Uhtuan suunnalla ja meidät siirretään jonnekin toiselle rintamalohekelle.

Helmikuun loppupäivinä pataljoonamme luovutti asemat saksalaisille ja siirtyi hiihtämällä lepoon noin kymmenen kilometrin takana olevalle Puumalankankaan leirintäalueelle. Kun pääsimme sinne, tuntui ihan kuin oltaisiin jo hyvinkin liikemaailmassa. Siitä meni iso huoltotie ohitse Röhönkylän kenttävarioalueelle ja Kiestinkiin asti. Autoja huristi edestakaisin ja nähtiin ohikulkevia joukko-osastoja. Lomakolonnat pysähtyivät ja heidän mukanaan tuli tuulahdus koti-Suomesta.

Puumalankankaalla oli myös iso kanttiini. Siellä oli mukava istuskella ja tavata toisten yksiköiden miehiä ja kuulla heidän loma- ym. kokemuksiaan. Kanttiinissa oli myös pieniä virkistystilaisuuksia. Kuultiin kuorolaulua ja muuta musiikkia. Oli vapaamman tuntuista, kun oli päästy väljemmille alueille. Nuotiolla paistettiin räiskäleitä ja hyräiltiin laulunpätkiä. *Liisa pien* oli suosittu laulu, samoin *Pikku-Irmeli*.

Palveluakin oli. Varusteita kunnostettiin, eritoten suksia tervattiin ja paahdettiin. Miesten vaatevarusteita myös vaihdettiin korjattuihin ja hiihtoon soveltuvia jalkineita yritettiin järjestää. Harjoiteltiin sulkeisjärjestystäkin. Aseita puhdistettiin ja vaihdettiin uusiin ja kunnostettuihin, mikäli tarvetta ilmeni. Mieliä kohosi, kun kevät oli tulossa ja oli päästy pois ainaisesta varuillaanolosta.

Pataljoona nousee suksille

Maaliskuun alkupäivinä saimme kuulla, että Uhtuan suunnan joukoista suurin osa siirtyy hiihtomarssilla Hyrynsalmelle. Hiihtokorttini merkinnän mukaan pataljoona - suunnilleen 1200 miestä - nousi maaliskuun kolmantena päivänä suksille ja hiihti noin kolmenkymmenen kilometrin päässä olevalle Eldankajärven jäälle kovassa lumipyryssä lähtöparaatiin, jonka otti vastaan divisioonamme komentaja kenraali Aaro Pajari.

Kärsämäkisistä tunnistettavissa 3. oikealta Yrjö Ollanketo, hänen takanaan Emil Keckman. (Kuva Heimo Svala)

Paraatin jälkeen hiihrettiin kymmenisen kilometriä Suomeen päin ja majoituttiin teltoihin seuraavaan iltaan asti. Saatiin pyrypäivän jälkeen ruokailua ja levätä. Tämän jälkeen hiihrettiin kahtena tai kolmena kuutamoyönä ohi harmaiden vienankarjalaiskylien ja saavuttiin Juntusrantaan.

Siellä levättiin joitakin vuorokausia ja katseltiin vilkasta sotilaselämää. Juntusrannassa oli suomalainen siviiliasutus. Oltiin jo Suomen puolella.

Juntusrannasta lähdettiin illalla ja hiihrettiin kuutamoyönä lähelle Suomussalmen kirkonkylää. Metsäiseen järvenniemeen pantiin teltat pystyyn aamuyöllä ja taas päästiin ruokailemaan ja lepäämään. Huoltojoukot kulkivat aina sen verran edellä, että kun saavuimme leiripaikalle, kentäkeittiö höyrysi jo odottamassa. Teltat tulivat myös huolto-osaston mukana, joten hiihtävillä miehillä oli vain selkärepussa omat tarvikkeensa.

Kiannaniemestä hiihrettiin talvisodan aikana palaneen Suomussalmen kirkonkylän ohi Haukiperään, joka myös on kuuluisa talvisodan taistelupaikka. Haukiperässä levättiin jokunen päivä. Senjälkeen vietettiin enää yksi lepotauko teltoissa ennen Hyrynsalmea.

Niin oli hiihdetty Uhtuan porteilta yli Vienankarjalan vaaraisten maisemien. Hiihtomarssi suoritettiin aina yöllä, koska haluttiin välttyä ilmatähystykseltä. Oli kauniita kuutamoöitä. Lumipukuiset hiihtäjät kulkivat pitkinä jonoina, nousivat vaarojen rinteitä ylös ja laskivat sukset suhisten alas laaksoihin ja jokiuomiin. Hiihimme kuutamossa kuin aaveet halki Kiantajärven. Hiihtomarssin kokonaispituus oli hiihtokorttiini tehdyn merkinnän mukaan reilusti yli kaksisataa kilometriä.

Kaikki meni yksikkömme kohdalta muistaakseni ilman suurempia vaikeuksia. Olimmehan nuoria ja terveitä sekä tottuneita olemaan ulkosalla pyryssä ja pakkasessa. Emme osanneet surra tulevia päiviä. Kuitenkin pitkä hiihtomarssi oli monelle nuorukaiselle viimeinen hiihto.

Hyrynsalmella pataljoona lastattiin junaan ja kohta veturi veti meitä tuntelemattomia kohtaloita kohti.

*Eldankajärven jää, on taakse jäänyttä elämää,
Oli siellä ne Fossit ja Sassit ja puomit ja passit juu.
Korsuissa kaminat, siellä pelattiin pokkaa ja raminää,
oli meillä Fritsit ja Maxit ja Petromamaxit juu.
On siellä koukittu ja täitä noukittu.
Oli sota tuimaa, ei Juno päätä huimaa,
pum, pum, pum patterit paukkuu ja korohorot haukkuu juu.*

Junamatka

Minne menossa?

Maaliskuun 12. päivänä 1944 III/JR53 lastattiin junaan Hyrynsalmella ja veturi nykäisi junan liikkeelle ja alkoi puskea kohti Kontiomäkeä. Meillä

miehistöllä ei ollut, eikä kaikilla alipäällystään kuuluvillakaan varmaa tietoa siitä, mihin oltiin menossa. Se oli sotasalaisuus.

Arveltiin sitä ja tätä. Jotkut tiesivät, että mennään toistaiseksi Ouluun, mikä oli ilman muuta toiveajattelua. Toiset arvelivat, että juna lähtee Kontiomäestä kohti Kajaania. Kontiomäessä juna seisoj tunti tunnin perään. Jännäämistä riitti, mihin suuntaan se lopulta lähtee ja päästään arvailemaan määränpäätä.

Viimein juna nytkähti liikkeelle ja aloimme ovenraosta ja härkävauunun luukuista seurata suuntaa. Kohta huomasimme, että mentiin Nurmes-ta kohti; siis Karjalan radalle.

Siltä osin mielet rauhoittuivat ja elämä alkoi tasoittua. Korttipakka ilmestyi käsiin ja ajanvietepelit alkoivat käydä. Heitimme puita kaminaan ja makoilimme lavereilla. Ohitse vilahteli outoja maisemia ja kylä. Vauunun luukusta vuorotellen katsellen näimme siviilielämää. Vilkutimme pysäkeillä ja asemilla oleville ihmisille. Tytöt olivat erikoisen mielenkiinnon kohteena. Heistä virisi hauskoja keskusteluja. Monen mieleen tuppasi tulemaan se oma kirjeystävä. Oli melkein haikea olo. Haikea olo

senkin vuoksi, kun näimme vapaata siviilielämää emmekä tienneet, mi-
hin olimme menossa.

Syväri ja Karjalan kannas pyörivät mielissä, ja niille rintamaloikkoille
menosta keskusteltiin. Olihan väkisin ymmärretty radiouutisista ja sano-
malehdistä, että jotain ratkaisevaa oli tapahtumassa itä- ja länsirintamien
välillä. Siinä monia asioita miettiessä ja niistä keskusteltaessa sekä vä-
lillä laverilla nukkuessa matka jatkui. Toisinaan juna seisoj pitkät ajat
asemilla. Saimme ruokaa ja muuta huoltoa, mutta junasta ei saanut
etäämmälle poistua. Ilmapommitusten mahdollisuus oli aina olemassa,
joten keskustelu sivusi sitäkin.

Mutta matka jatkui kaikesta huolimatta. Ohi lipuivat meille ennen nä-
kemättömät maisemat ja paikkakuntien nimistä viimein pystyimme päät-
telemään, että Syvärin suuntaan tuskin mentiin. Tultiin Simolaan ja siinä
jälleen odotettiin jotakin. Odotellessa selvisi sekin, että Kannakselle oli-
ttiin menossa. Viimein juna lähti taas liikkeelle ja kohta olimme Viipurin
asemalla. Viipuri oli ison näköinen paikka. Asemalla oli parakkeja, jois-
sa oli sotilaskanttiini. Sinne saimme mennä ostamaan jotakin suuhun
pantavaa ja henkilökohtaisia tarvikkeita.

Kuuterselässä

Junamme lähti Viipurista ja pysähtyi vasta Mustanmäen asemalla, joka
osoittautui pääteasemaksi. Oltiin lähellä rintamaa. Pataljoona purettiin
alas vaunuista ja marssi kohti leiripaikkaa alkoi. Samana iltana saavuim-
me Kuuterselän kylään ja majoituimme teltoihin vanhaan kuusikko-
metsään kylän reunamalle.

Kun ilta hämärtyi ja asetuiimme levolle, kantautui korviimme vaimeaa
tykkien jymähtelyä. Etulinjassa ampuivat molemmilta puolilta häirintä-
tulta. Todettiin, että sota jatkui. Vaikka olimme tottuneet sodan ääniin,
silti tykkien ääni koskettti meitä.

Oli maaliskuun 15. päivän ilta. Kamina teltan keskellä lämmitti. Leiri-
vartiomies kierteli teltojen ympärillä. Unta odotellessa monella kävi koti
mielessä. Uneen vaipuvien korviin kantautui sodan äänet. Teltoissa nuk-
kui vierekkäin kylki kyljessä enimmäkseen 19-25-vuotiaita nuorukaisia.

Kun aamulla oli herätys ja aloimme silmäillä ympärillämme olevaa
kylää, huomasimme, että kylässä oli jonkin verran siviiliasutusta. Tuntui
ihmeelliseltä, että Kannaksen karjalainen väestö oli tullut jo talvisodan
aikana menetetyille kotiseudulle takaisin, vaikka sota oli vain kivenhei-
ton päässä. Heidän menettelyään ei voinut ymmärtää muuten, kuin koti ja
kotiseutu olivat heille niin rakkaita, että he uhmasivat sodan vaarojakin,

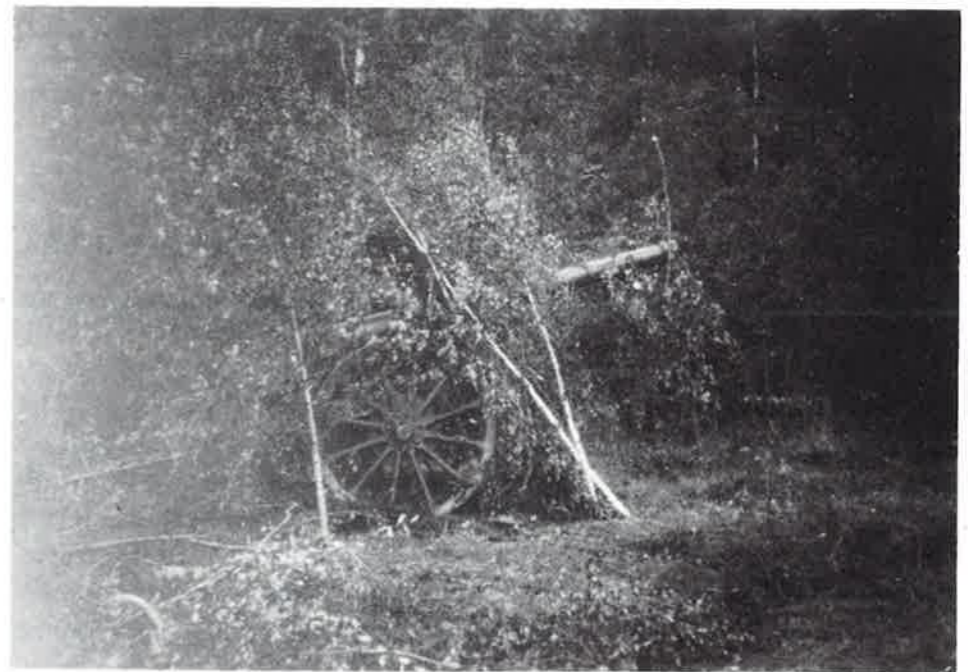
kun saivat palata synnyinseudulle, vaikka ei voinut pitää mitenkään
varmana, millaisen käänteen sodan kulku tekisi. Toki uskottiin ja toivot-
tiin, että asemasota vihdojin päättyisi hiljaisesti rauhaan. Toisaalta oltiin
huolestuneita enenevästä ilmatiedustelusta. Taivaan sinessä, silmän kan-
taman korkeudessa liiteli tiedustelulentokoneita. Ne olivat kuin pieniä
hopeisia ristejä. Huolestuneina niitä tiirailimme, sillä olihan kuultu huhu-
ja liittoutuneiden suunnitelmista nousta maihin Normandiassa.

Kaikesta huolimatta Kuuterselän kylässä karjalainen väki toukokuussa
korjaili entisiä asuntojaan ja uuttakin he suunnittelivat. He silmäilivät
pellolle kylvöitä valmistellen. Pellot odottivat jo kyntömiestä.

Me III/JR53:n miehet teimme varustelutöitä Kuuterselän kylän itäpuo-
lella kulkevalla varatukilinjalla. Avustimme myös jonkin verran siviilejä
kylvötoissa.

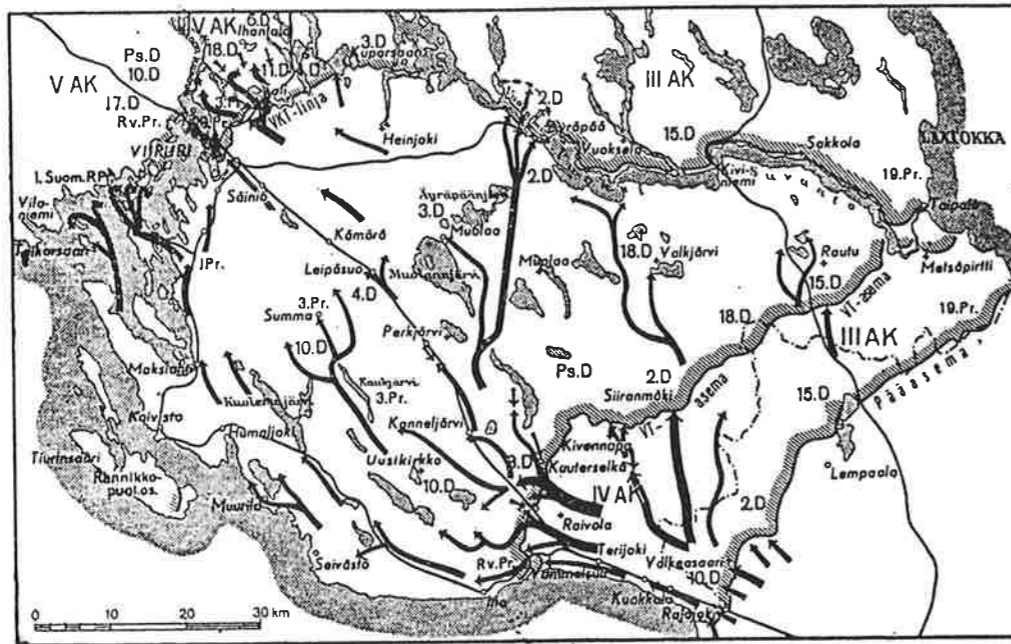
Pataljoonamme oli siirtynyt Kuuterselän kylästä ehkä noin viiden kilo-
metrin päähän Onkamonskankaalle pienen järven läheisyyteen majoituk-
seen. Teltat olivat mäntymetsää kasvavalla kankaalla. Oli aurinkoisia ke-
säkuun alkupäiviä. Vapaa-aikana nautimme jo kesästä. Saunoimme ja
uiskentelimme järvessä.

Korkealla sinitaivaan alla lauloi kiuru kevään kyntövirttä.

Naamioitu tykki. (Kuva Aili Luostarinen)

Perääntymisvaihe

Venäläisten offensiivi Karjalan kannaksella 9.-30.6.1944. Teoksesta Suomen Marsalkan muistelmat. Otava 1954.

Heimo Svala

Hirmumyrsky puhkeaa

Huolemme ilmatiedustelusta osoittautuikin aiheelliseksi. Koitti kesäkuun 9. päivän aamu. Heräsimme teltoissa etulinjasta kuuluvaan yhtämittäiseen tykkien jylyyn. Ihmettelimme ja aprikoimme, mitä paljon se nyt oikein oli. Sitten alkoikin kuulua tietoja, että venäläiset olivat aloittaneet voimakkaan painostuksen puolustuksessa olevan jalkaväen ensimmäisen pataljoonan rintamalohkolla.

Ei aikaakaan kun mekin olimme toden edessä, sillä majoitusalueemme päälle alkoi nousta suuri pommikoneläivue, joka monena aaltona pommitti majoitusalueemme käytännöllisesti katsoen aivan maan tasalle.

Metsä ja kaikki muu ympärillämme oli kuin hirmumyrskyn ruhjoma, teltat hajallaan, haavoittuneita ja kaatuneita joka puolella.

Mutta kun pommitus meni ohi, huomasimme, että olihan meistä suurin osa kuitenkin ehjänä. Sota on niin kovaa, että alkujärkytyksestä on pakko selvitä nopeasti, sillä apua ei siihen hätään tule muualta. Oli alettava nopeasti hoivata loukkaantuneita ja koota kaatuneita. Hajallaan olevat miehet ja varusteet oli saatava toimintakuntoon. Tuntui siltä kuin kaunis kevätkesän päivä olisi vetäytynyt pilveen.

Kun oli saatu pommituksen jäljeltä kaikki jotenkin järjestykseen, alkoi pikamarsi kohti Kuuterselkää ottamaan vastaan läpimurtautunutta vihollista. Pataljoonamme meni varatukilinjalle aseisiin Kuuterselän kylän vasempaan reunaan. Kun yö alkoi hämärtyä, vetäytyi ohitsemme väsyneitä etulinjan taistelijoita tuoden mukanaan haavoittuneita, kaatuneita ja varusteita, minkä olivat aamuvarhaisen yllätyshyökkäyksen jälkeen matkaansa saaneet.

Kun Kannaksen yö alkoi valjeta aamuksi, olivat venäläiset jo asemiemme edessä. Tykistö jauhoi jo uusia asemiamme ja maataistelukoneet kurnuttivat ilmassa. Elämä oli yht'äkkiä muuttunut kamppailuksi elämästä ja kuolemasta.

Vihollinen valmisteli uutta läpimurtoa. Kesäkuun kymmenennen päivän aamuna jauhoi tykistö ja lentopommit Kuuterselän kylän vasta kylvettyjä peltoja. Joidenkin tovereiden nuoret silmät himmenivät Kuuterselän kukkivien pihlajien alle.

Ehkä, jos sodan pauhulta pystyi kuulemaan, kiurun laulu kuului korkeudesta kuin kaukaisen toivon ääni.

Paavo Hatunen kirjoitti muistivihkoonsa

10.6.1944 Siiranmäki, tultiin yöllä junalla. Klo 13 komentajan puhuttelu. Valmistautumista lähtemään liikkeelle, kaikki liiat kampeet jäivät varastoon ja väepeli Nieminen jää huolehtimaan varastoon jäävistä tavaroista. Ilmatoiminta vilkasta, pommitettiin mm. leirin lähiympäristöjä. Klo 18.00 valmiina lähtemään, perillä 22.00, jossa miehitettiin puolustuslinja Kivennavan kirkonkylän luona.

11.6. Aamupäivällä asemien kuntoon laittoa ja valmistautuminen vastaanottamaan vihollista, jota viivyttävät joukot pidättelevät. Klo 18.30 alotti ryssä kovan keskityksen, joka kohdistui osittain meidänkin aseisiin. Yön kuluessa omien joukkojen tullessa pois edestä tuli linjamme etulinjaksi. Ryssä huuti koko yön "uraa" ja nähtiin liikkuvan pitkiä tankki-

kolonneja. Oma tykistö ampui koko yön kovasti ja useita hyökkäysvau-
ruja nähtiin syttyvän tuleen.

12.6. Kovaa kaikkien aseitten tulta koko päivän, ryssä käytti mm. urku-
pysyviä ja maataistelukoneet tekivät hyökkäyksen ja pommarit. Klo 16.20
alotti ryssä hirvittävän keskityksen koko lohkolle. Sitä kesti koko iltapäi-
vän, jonka jälkeen hyökkäys torjuttiin. Ltn Junnila haavoittui, II jouk-
kueen johtajaksi tuli vänrikki Oesch ja I lohkolle Kuusisto. Yöllä tekivät
omat koneet hyökkäyksen Kivennavan kirkonkylään. Päivä pilvinen ja
sateinen.

13.6. Aamulla vähän rauhallisempaa. Päivällä teki ryssä maataistelu-
koneiden muodostelmahyökkäyksen pataljoonamme paikan korkeudelle,
aiheuttaen tappioita heimopataljoonan komppanialle. Iltapäivällä kovaa
tykistö- ja heitintulta. Oma tykistö antaa hirvittäviä kranaattiryöppyjä
pitkin linjaa erittäinkin 10. komppanian edessä olevalle suosaarekkeelle.
Tappiona useita haavoittuneita. Nähtiin tähistyspaloja ryssän puolella.
Jääkärijoukkue teki vastaiskun suosaarekkeelle saaden sen haltuunsa,
mutta ryssä hyökkäsi ja pakotti sen vetäytymään pois. Ryssä oli suuret
tappiot, aivan läjissä kaatuneita ryssiä.

14.6. Klo 11.50 alotti ryssä hirvittävän tykistökeskityksen koko
pataljoonan lohkolle, sitä kesti tunnin ajan, jonka jälkeen se hyökkäsi
rykmentin voimin - vangin kertoman mukaan - ja pääsikin läpi 11. kom-
ppanian lohkolle noin sadan metrin leveydeltä parin joukkueen vahvuinen
osasto, joka kerkes edetä noin kilometrin päähän, josta se löytiin heti
takaisin ja suurimmaksi osaksi tuhottiin, useita vankeja saatiin. Ilma-
toiminta oli erittäin vilkasta koko päivän. Komppanian tappio: 1 kaa-
tunut ja joitain haavoittuneita.

17.6. Klo 1.00 irtaannuttiin Kivennavan puolustuslinjasta. Klo 5.00
miehitettiin viivytykslinja. Klo 12.20 irtautuminen ja 18.00 Muolaan kir-
kon luona miehitettiin viivytykslinja. Ilmatoiminta vilkasta, ei sentään pal-
jon häirinnyt perääntymistä. Sää sateinen ja kolea.

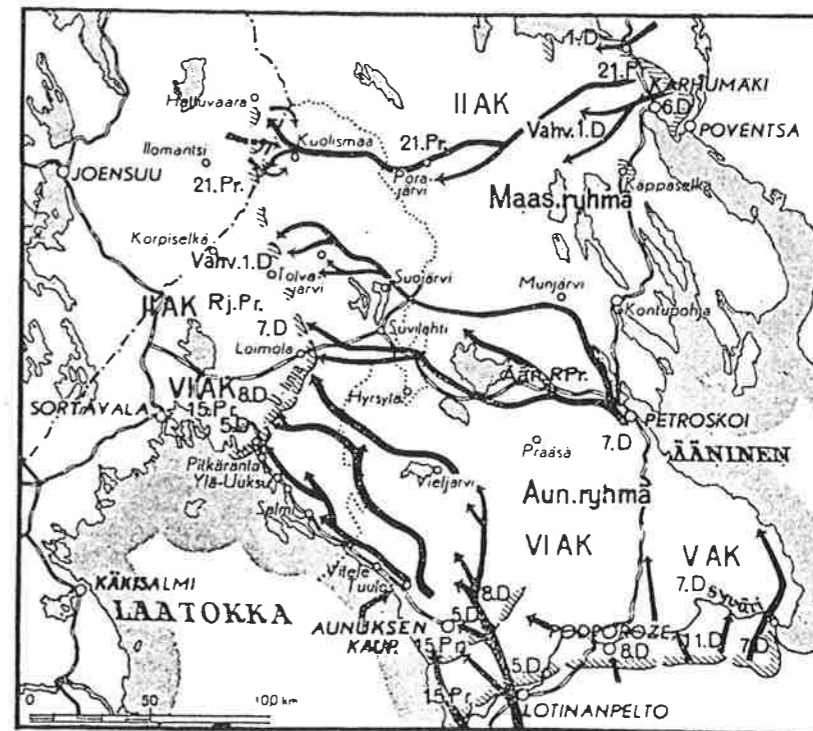
18.6. Aamupäivä Muolaan eteläpuolella, klo 17.00 irtaantuminen. Klo
8 - 11 viivytykslinjalla, asemat otti JR7:n osasto, jolloin irtaantuminen ja
lähdimme liikkeelle suuntana Viipuri.

19.6. Klo 3.15 ruokailimme ja lähdimme liikkeelle, iltapäivällä miehi-
tettiin viivytykslinja ja irtaantuminen, jota ei ryssä häirinnyt.

24.6.1944 juhannus. Aamulla siirtyminen I. pataljoonan lohkolle, vettä
satoi ja oli kylmä. 10. komppanian mukana ollut joukkue joutui ajamaan
hevosineen ryssien sekaan, jolloin joutui 4 miestä vangiksi: Laitila, Ruo-
kokoski, Väyrynen ja Tiainen. Päivä suhteellisen rauhallinen - Lietsaari.

26.6. Kello 5.00 alotti ryssä keskityksen 9. komppanian lohkolle, sitä kes-
ti koko vuorokauden ja väliin se hyökkäsi, olimme pakotetut siirtämään

asemat monta kertaa aina vähän taemmas. Tappioita paljon. Komppani-
anpäällikkö Antti Punttala kaatui. (Ylirisku, Toivonen, kaksi muuta haa-
voittui samasta kranaatista.) Koko päivä helvetinmoinen kattila. Yöllä kä-
vi useita kymmeniä saksalaisia koneita pommittamassa ryssän selustaa.

Venäläisten hyökkäysoperaatio Itä-Karjalassa 20.6. - 30.7. 1944. Kartta teoksesta Suo-
men Marsalkan muistelmät. kansanpainos. Otava 1954.

Kaikilla rintamalohkoilla oli sama hätä ja hoppu. Asemasodan jälkeen
kaikki muuttui ja kaikki tuntui kaatuvan päälle asemasta ja tehtävästä
riippumatta.

Martti Ruutikainen sisarelleen Ellille

Aunus 19.6.1944

Hyvä sisko!

Kiitos kirjeestä, jonka sain tänään. Täällä on nyt sellaiset muuttomyllis-
tykset. Karjalan väestö vaeltaa Suomeen. Monisatapäisiä lehmälaumoja
ja hevostenkuormia tulee yhtenäen Suomeen päin.

Huomenna mekin luultavasti sanomme hyvästit tälle kannakselle. En tiedä, menemmekö Karjalan kannakselle vai mihin, mutta hyvin todennäköistä, että sinne sitä mennään, mihinkäs muualle.

On niin paljon huolia ja asioita, ettei tahdo enää järki luistaa, kun tuli yht'äkkiä lähtö sieltä tiemaalta ja herrain kaikki omaisuus jäi minun huolekseni. Nyt en tiedä, mihin ne viskaan, sillä itse en voi niitä kantaa komppanian jälkeen, kun niitä on ainakin hevoskuorma. En tiedä tuleeko ne jätettäväksi ryssille. Kyllä tämä on kummaa. Oma kohtalo ei huoleta mieltä ollenkaan, kun saisi vain pidetyksi uskotut tehtävät kunnossa, vaikka ne nytkin vyöryy ylivoimaisina ylitse.

Niin, sellaista se on tämä sota, mutta niin se näyttää nyt, ettei se voi enää kestää kauan. Mutta miten se päättyy? Vaikka eihän tuota tiedä, missä sitä ollaan kun se päättyy.

Suo anteeksi, että tästä tuli näin huono, mutta kun on niin hirveän kiire. Kirjoitan joskus toiste paremmin. Terveiset pikku Maurille. Herra olkoon kanssanne.

Monin terveisin Martti

Heimo Svala

Helvetissä Kannaksella

Varatukilinjalla

Kun venäläiset saivat rajalla läpimurron JR1:n kohdalla ja rykmentin miehet joutuivat ylivoiman ja yllätyshyökkäyksen vuoksi perääntymään, olimme me jo valmiina ottamassa vihollista vastaan Kuuterselän kautta kulkevalla varatukilinjalla. Pataljoonamme oli asemassa Kuuterselän kylän vasemmassa reunassa. Venäläisten suurin painopiste oli kylän kohdalla, josta kulki isompi maantie Kanneljärvelle kohti Viipuria, Liikolan kylän ohitse pitkin kauniin Suulajärven rantaa.

Venäläiset painostivat kovasti meidänkin pataljoonan kohdalta. Ilmeisesti he yrittivät läpimurtoa siitakin ja heidän tarkoituksenaan oli luultavasti koukata selustaamme.

Venäläisten lentotoiminta oli valtavan vilkasta. Maataistelukoneet tulivat tuulispäänä metsän takaa. Niiltä ei tuntunut olevan suojassa missään. Ne piiskasivat maastoa konekivääreillä ja pienoistykeillä sekä pudottivat

pommeja, katosivat samantien ja olivat kohta päällä uudestaan. Tykistö ja kranaatinheitinmet jauhoivat jatkuvasti asemiamme.

Pataljoonamme tulenjohtueen mies, Yrjö Anttila kertoo:

Tuntui kuin helvetin portit olisivat auenneet. Venäläisten keskitykseen osallistui 1700 tykkiä ja kranaatinheitintä, suorasuuntaustykkejä, maataistelukoneita ja 40 keskiraskasta laivatykkiä. Nämä kaikki samassa orkesterissa. Tämän jälkeen lähti venäläinen jalkaväki panssarien tukemana hyökkäykseen. Tämän jytinän ja pauhun muistamme me mukana olleet koko loppuikäme. Pölypilvi nousi satojen metrien korkeuteen. Kuuterselän mäki oli niin kuin atomipommi olisi pudotettu. Oli ihme, että sieltä elävinä selvitettiin.

Jalkaväkiomppanioissa meillä oli miehiä jopa alle 30. Venäläisillä sanotaan olleen käytettävissään 24 jalkaväkidivisioonaa, 2 tykistödivisioonaa, 5 tykistöprikaatia, satoja pommikoneita, hävittäjiä ja maataistelukoneita.

Venäläiset saivatkin läpimurtoja puolustukseemme, mutta heidät työnnettiin vastaiskuilla takaisin. Olimme monta vuorokautta jatkuvan painostuksen alaisina, koska venäläisillä todennäköisesti oli varaa vaihtaa aina levänneitä miehiä eteen.

Huoltomme oli suurissa vaikeuksissa jatkuvan ylivoimaisen venäläisen ilmatoiminnan ja tykistökeskityksen vuoksi. Hevosilla ja autoilla ei lähelle etulinjoja päässyt, joten huoltomiesten oli kantamalla tuotava ruokaa ja ammuksia. Lääkintämiesten oli huollettava haavoittuneita itseään säästämättä. Kaatuneita koetettiin saada pois kaiken melskeen keskellä. Nukkumista ei voinut ajatellakaan. Päätien suunnasta kuului jatkuva jytinä, kun molemmilla puolilla raskaat aseet tulittivat. Olen kuullut kerrottavan, että keskityksen aiheuttama jyminä oli parhaimmillaan kuulunut Helsinkiin asti.

Kun venäläiset siirsivät kranaattikeskityksen etulinjojen takapuolelle ja alkoivat hyökkäysvaunujen tukemana lähestyä asemiamme, alkoi melkein umpeen vyöryneistä juoksuhaudoistamme sirahdella teräviä konepistoolisarjoja, konekiväärit ja pikakiväärit takoivat vimmatusti, vaikka olisi luullut, ettei hirvittävän kranaattikeskityksen jälkeen olisi asemistamme löytynyt yhtään puolustuskykyistä miestä. Aseet olivat silloin nuorissa, mutta lujissa käsissä. Loukkaantuneita ja kaatuneita kyllä tuli ja rivit harvenivat, mutta olen lukenut jälkeinpäin, että pitkät olivat sairastuneet myöskin venäläisten puolella.

Sodan mielettömyys

Kun puolustus murtui Kuuterselässä 15.6. uupumukseen ja miesten vähenemiseen, oli pataljoonamme jätettävä lohkomme. Irtaannuimme asemistamme illalla vähän ennen auringonlaskua. Jouduimme perääntymään kesällä 1941 palaneen metsän läpi. Kun ilmavaaran vuoksi oli yritettävä maastoutua, olimme nokisia ja monta vuorokautta valvoneina lopen uupuneita, janoisia ja nälkäisiä, parrat ajamatta.

Paniikkia ei kuitenkaan syntynyt, vaikka kintereillä oli voimakas armeija. Osa joukoista viivytti vihollisen etenemistä ja osa kiiruhti pikamarssilla yön hämärän turvin uusiin puolustusasemiin. Kuljimme jonkun kilometrin peilitynen Suulajärven rantaa. Laskeva aurinko peilasi järven pintaan ja sorsaemo vei perässään poikuetta turvaan. Tuli mieleen sodan mielettömyys.

Vaikka olimme todella uupuneita, Kannaksen yön hämärässä pikainen perääntymisemme jatkui. Saimme vain pieniä lepotaukoja. Valvoneet miehet nukahtivat helposti. Muistan, kuinka joukkueenjohtajamme huolehti marssin jatkuessa, ettei vain kukaan jäänyt nukkumaan tien oheen toisten lähtiessä. Siinä oli vaara jäädä perässä ryntäävän vihollisen jalkoihin.

Aamun valjetessa olimme Muolaan kirkonkylän liepeillä, jossa saimme jonkin tunnin nukkua. Ukkossade yllätti kuitenkin metsässä taivasalla nukkuvat miehet. Likomärkinä heräsimme, mutta olimme kuitenkin saaneet vähän lepoa ja huoltomiehet saivat toimitettua meille muonaa. Nuoret miehet palautuivat nopeasti, joten olo tuntui taas vähän mukavammalta.

Ennen puoltapäivää venäläiset olivat taas kannoillamme, vaikka Laguksen jääkärit panssareineen tekivät viivytyksessä parhaansa. Lentokoneet pommittivat jälleen ja tykistö tavoitteli meitä. Konekiväärikomppanian ryhmä sai miltei täysosuman suojautuessaan vanhaan talvisodan aikaiseen punkkeriin ja he kuolivat kaikki. Heidät haudattiin kovalla kii-reellä yhteishautaan, peitettiin koivunlehvillä ja lapioitiin multaa päälle. Kenttäpappi siunasi heidät. He saivat ehkä viimeisen leposijan. He olivat täyttäneet velvollisuutensa. Rauha heidän muistolleen.

Monien taistelutilanteiden ja perääntymisvaiheiden jälkeen saavuimme Noskuanselälle, joka osoittautui vaikeaksi maastoksi. Siihen kehittyi puolustuksemme. Kaivauduimme kivikkoiseen maastoon. Kallioisessa Noskuan harjussa oli tykistö- ja kranaatinheitintuli sekä ilmapommitus vaarallista. Siitä jäi erikoisesti mieleen venäläisten käyttämien urkupys-syen kranaattien valtava ääni. Niiden sirpalevaikutus ei ollut niinkään tehokas, mutta räjähdysääni oli aivan pelottavan tuntuinen. Kuulosti siltä,

että koko maailma repesi, kun ammuttu sarja putosi asemeimme. Pelkoa ne kyllä ensialkuun herättivät.

Juhannus 1944

Venäläisten hyökkäysintö alkoi hiukan laantua. Laskivat luultavasti hekin menetyksiään. Ehkä meidänkin raskaampi aseistus pääsi jälleen kunnollisesti toimimaan ja sekin varmaan taltutti hyökkääjiä. Noskuan selällä pataljoonamme oli puolustuksessa joitakin vuorokausia, jonka jälkeen vaihdoimme asemat jollekin toiselle pataljoonalle ja siirryimme juhannuksen aattopäivinä Vuoksen vesistöissä olevaan Kuparsaareen. Siellä otimme vastaan keskikesän juhlaa, juhannusta.

HYÖKKÄYS

Juhannusyönä alkoi sataa vettä ja ilma viileni syksyisen tuntuiseksi. Vuoksi alkoi usvata kovasti. Venäläiset käyttivät hyväkseen sateista ja usvaista, Kannaksen muutenkin hämärää yötä ja yrittivät veneillä koukata selustaamme Vuoksessa olevan toisen saaren kautta. Siitä kehittyi

niinkutsuttu Lietsaaren kahakka, jota kesti koko juhannuspäivän. Se on varmasti jäänyt jokaisen mukana olleen mieleen.

Aivan salaa venäläiset eivät saareen päässeet, vaan vartiomiehet kuuliivat vesiltä liikettä ja tekivät hälytyksen. Partio lähti saareen ottamaan selvää tapahtumista ja törmäsi siellä vahvaan venäläiseen osastoon. Syntyi yhteenotto. Partiomme joutui alakynteeseen ja ajautui rantaan, josta heidän oli uimalla tultava omien puolelle. Pojat kertoivat, että heillä oli tukala tilanne, kun venäläiset tulittivat heitä veteen ja heidän oli yritettävä suojautua sukeltamalla. Pääsivät he kuitenkin omien puolelle ja hälyttivät apua. Partion vetäjänä oli muistaakseni Kalle Takalo-Eskola Oulaisista.

Venäläisten häätämistä tulikin meille apuun rientäneille koko juhannuspäivän kestävä ottelu. Vettä satoi ja Vuokselta kävi kylmä tuuli, kun värjöttelimme rantapöheiköissä. Venäläiset yrittivät kaikin keinoin päästä pienen matalikon kautta selustaamme. Lopulta suuren mieshukan vuoksi ja menetettyään heittimemme ammuksista useita johtavia upseereitaan, he lähtivät perääntymään ja me saimme tilanteen hallintaamme.

Sinä juhannuksena Vuoksen vesi värjäytyi verestä punaiseksi matalikon kohdalta. Jälleen oli todettava sodan mielettömyys.

Kuparsaaren jälkeen pataljoonamme oli, pieniä lepotaukoja lukuunottamatta, monenlaisissa puolustustilanteissa. Heinäkuussa Kannaksen keksänsota muuttui suurimmaksi osaksi asemasodaksi.

Herätys

Samuel Ruotsalainen kertoi Heikki Ruhalle: *Kesällä 1944 olimme perääntymisvaiheessa käyneet useita päiviä raskaita ja molemmiin puolin tuhoisia viivytystaisteluja. Olimme taisteluista, valvomisesta ja pitkistä perääntymismarsseista lopen väsyneitä. Saimme vihollisen pysähtymään hetkeksi ja pysähdyimme itsekin ison harvan kangasmetsän laitaan, jossa taistelun jäljiltä törrötti pitkiä kantoja. Heittäydyimme maastoon levhättämään, kuka istuen, kuka maaten. Tiedossamme oli vain pikainen levhätys. Minä istahdin vähän sivummalle pitkän kannon viereen, selkäni kantonon nojaten ja otin konepistoolin poikittain polvilleni. Nukahdin heti enkä tiennyt, mitä ympärilläni tapahtui.*

Heräsin siihen, että joku nykki ja näpelehti selkämystäni ja hartioitani. Hyppäsin puolimukuksissa ylös ja ajatukseni oli, että se oli ryssä ja ojensin aseeni heti sitä kohti. Ällistykseni oli suuri, kun huomasin edessäni ison, nupopäisen, montasataakiloisen ns. yhtiösonnin. Sodan jaloissa harhaillessaan se oli eksynyt minua herättelemään.

Vilkaisin ympärilleni ja huomasin, että porukkani miehet olivat lähteneet minua herättämättä ja mukaansa ottamatta. Lähdin nopeasti heidän peräänsä. Sonni jäi vain nuuhkimaan maisemia, johon viholliset kohta tulivat.

Olin kiitollinen tuolle kiltille sonnille, joka herätti minut, etten joutunut vihollisen uhriksi ja ampumaksi. Tiesimme, että vihollinen ampui kaiken elollisen eteen sattuneen. He eivät ottaneet vankeja enää siinä vaiheessa. Tämä oli yksi niistä sodassa tapahtuneista ihmeistä, joissa voi sanoa olleen Jumalan varjelusta.

Kuulin jälkepäin, että sonnikin oli säästynyt joutumasta venäläisten saaliiksi. Omat joukkomme olivat sen lopulta ampuneet ja saaneet paljon syötävää.

Paavo Svala

Perääntymistaisteluja Laatokan koillispuolella

Meidän yksikkömme JR8 siirtyi Uhtuan suunnalta heinäkuun alkupäivinä 1944 puolustustaisteluun Laatokan koillispuolelle Äänislinnasta ja idästä tulevia neuvostojoukkoja vastaan. Hyrsylän mutkassa otimme ryssän kanssa yhteen. Syntyi kovia taisteluja lähietäisyydeltä. Hyökkäysvaunuja panssarintorjuntatykeistä oli puutetta. Peräännyimme sitkeästi taistellen kotimaan kamaraa puolustaen. Kävimme kovia taisteluja maastossa, jossa talvisodan jäljet olivat vielä selvästi näkyvissä: tykistön tuhoamat metsät, sirpaleiden jäljet.

Karjalaiskylät uinuivat, ihmiset oli evakoitu jälleen. Tuntui että surun sävelet soivat ilmassa. Perunat olivat kukassa, kevätviljat tähkällä. Harmaat pihat kertoivat meille: *Rakkaat ovat poissa, meillä on vain muisto jäljellä ja suru seuramme.* Pääskyt vain lentelivät ja ruokkivat poikasiaan pesissään räystäiden alla ja visersivät tuttua lauluaan, ikään kuin ne olisivat tahtoneet kertoa meille epätoivoisille, väsyneille sotilaille: *Elämä on vielä ja se jatkuu, vaikka se nyt tuntuu uskomattomalta.*

Emme tienneet, eläisimmekö iltaan sitä päivää, näkisimmekö huomista. Ikävä, suru ja pelko ahdistivat sydäntä. Oli ikävä ja kaipuu kotia ja rakkaimpiaan, vaimoa ja lasta. Verisessä etulinjan juoksuhaudassa vaimolleni kirjoittamassani kirjeessä kerroin, kuinka aseveljiä kaatui ja haavoittui ympärilläni. *Kunpa saisin vielä kerran katsoa sinua silmiin ja pitää hetken sinua sylissäni, niin jaksaisin elää ja toivoa, että Jumala varjelisi minua täällä taistojen tiellä ja että tulen vielä kotia sinun luoksesi.*

Eräs tapa kuljettaa haavoittunutta vaikeassa maastossa. (Kuvan lähetti Reino Aittamaa.)

Taistelut jatkuivat. Olimme Vekaruskylässä ja jouduimme mottiin. Mutta motti saatiin laukaistua ja pääsimme jatkamaan perääntymistaistelua. Olimme kärsämäkisen Olavi Luttisen kanssa. Meillä oli pikakivääri ja panssarinyrkki, joilla kävimme taisteluamme. Heinäkuun puolivälissä olimme varmistuksessa viivytystaisteluasemissa. Kello oli kahdeksan maissa aamulla. Oli minun vuoroni olla kuulovartiassa poteromme edessä. Olimme kaivaneet montun hiekkakankaaseen, jossa olimme asemissa. Istuin hiljaa ja tarkkailin etumaastoa ja kuuntelin, kuuluisiko ryssän hiipailuja edessämme. Sitten alkoikin kuulua kahinaa ja liikettä edestäni. Juosta kytäsin poteroomme. Luttinen nukkui siinä pikakivääri edessään. Kesäaamun linnutkin visersivät puissa. Herätin Olavin ja sanoin:

- Nyt on ryssä meidän edessämme.

Kussa kaveri oli saanut pikakiväärin ampuma-asentoon, eteemme ilmestyi seitsemän tai kahdeksan sotilaan porukka. Kaikilla oli konepistoolit suunnattuina eteenpäin, sormi liipasimella. He olivat pukeutuneet neuvostosotilaan vihreisiin sotilaspukuihin. Varsikäsikranaatteja riippui useita sotilasvyössä joka miehellä. Ryhmä läheni meidän poteroa kävellen kylki kyljessä hiljaa tarkkaillen etumaastoa. He olivat parinkymmenen metrin päässä, kun avasimme tulen. Oli pakko ampua, jos meinattiin itse pysyä hengissä. Sillä hetkellä oli kysymys vain omasta henkiin jäämisestä.

Lintujen viserrys lakkasi. Ammuimme aseitemme lippaat tyhjiksi, lakaisimme maata myöten, niin että kanervikko ja sammalikko pölisivät. Kun latasimme aseitamme, vastapelurit avasivat tulen meitä kohti. He tiesivät poteromme paikan. Joku heistä oli vielä taistelukunnossa. He ampuivat kuitenkin yli. Annoimme heille vastatulta jälleen. Mutta kun taas vaihdoimme lippaita, tuli heti kova vastatulitus.

Poteromme edessä oli näre melkein silmiemme edessä. Vihollisen suihku katkaisi sen. Kun vihollisen tulitus lakkasi, oli meidän vuoromme. Siinä vaiheessa sanoin Olaville:

- Minä hyppään tuonne ylös suojaamaan sinua. Niillä on käsikranaatteja ja ne ryömivät ja heittävät käsikraatin meidän poteroon ja se on meidän tuho.

Hyppäsin ylös poterosta. Olavi otti minua jalasta kiinni ja sanoi:

- Elä tapata ihtiäs!

- Minä varmistan tuolta ylhäältä, että vanjat eivät tapa sinua käsikranaateilla. Minä teen sen heille, jos niistä vielä joku ryömii.

Mutta yhtään ryömijää ei tullut enää meidän poteroon. Ryssät olivat vaienneet. Sellainen on sodan ankara laki.

Kaoksen keskellä väsyneitä. (Kuva Aino Kangas)

Eino Kumpulainen

Hiisijärven kannaksella

Kaksi hyökkäystä

Oli elokuu 1944. Venäläisten suurhyökkäys oli saatu pysäytetyksi Tolvajärven eteläpuolen maastossa. Rajaprikaatin jääkärikomppanialle annettiin määräys hyökätä Hiisijärven kannakselle ja työntää asemat järvikaupunkolle noin kilometrin päähän silloisista asemista.

Marssimme reservipaikalta hyökkäysasemiin. H-hetki oli 3.30 aamulla. Hetki koitti ja läksimme etenemään. Edessä oli puro ja siinä nilkkaa

myöten vettä. Kun astuimme puroon, alkoi vihollisen puolella kova liike. He juoksivat kiireesti asemiinsa.

Me juoksimme puron yli ja löimme maihin. Meidän ryhmän kohdalle sattui katettu konekivääripesäke. Kun ne siitä avasivat tulen, tuntui, että nyt kuollaan justiin. Ryhmänjohtajamme Seppäs-Toivo huusi:

- Tuo konekivääri ei saa ampua, muuten kuollaan kaikki!

Rupesimme vahtaamaan. Aina kun konekiväärin piippu liikkui, päästimme konepistoolisarjan pitkin piippua. Sitten kuului komento:

- Eteenpäin!

Toivo alkoi ryömiä. Minä tartuin sitä jalkaan ja sanoin:

- Jos minun pitää mennä, niin minä juoksen!

Toivo huusi joukkueenjohtajalle, että avata kova tuli, niin me juostaan niiden asemiin. Niin alkoi korvia huumaava rätinä Toivo nousi kyyryyn ja huusi:

- Tuuttako perässä?

- Tullaan! huusin vastaan.

Niin me juoksimme. Minun ja Valkiajärven kohdalle ei sattunut keitään, koska konekivääripesäkkeessä oli vain kuolleita. Yhden pesäkkeen reunalta koppasin käteeni liinavaatepussin. Siinä tuntui olevan särkyneitä Mahorkkatokkia. Kääräisin ne vyön ympärille juostessani.

Asemien takana juoksi venäläisiä pakoon aivan villinä. Koetimme ampua niitä, minkä kerkesimme. Sitten kuului komento:

- Kiireesti eteenpäin.

Etenimme puolijuoksua, kunnes tuli komento:

- Seis! Kaivautukaa!

Vihollinen ampui tykistöllä sulkua. Siitä kärsi vain takana tulleet, viesti ja tulenjohto. Me kaivoimme poterot ja odotimme mitä tapahtuisi. Sitten tuli JR8:n kolmas komppania ja otti meiltä asemat. Jääkärikomppania marssi reservipaikalle.

Oli hellepäivä. Menimme heti järveen uimaan. Poimimme mustikoita ja keitimme soppaa. Juuri kun olimme syömässä, juoksivat lähetit hengästyksissään sanomaan, että ryssä oli linjoista läpi. Ruuvat kiireesti repuun. Osa pojista kaatoi soppansakin maahan ja juoksujalkaa komentopaikalle. JSP:llä oli jo kolmannen komppanian komentaja sidottavana. Sitten kiireesti Hiisijärven kannakselle. Siellä tykistö ampui niin, että tuntui maailmanlopun enteeltä.

Kun tykistötuli saatiin loppumaan, lähdettiin etenemään puron yli, mutta laukaustakaan sieltä ei tullut vastaamme. Metsä oli muuttunut murrokoksi, jokunen vihollisen ruumis murrokon seassa.

- Minä ammuin sen miehen ja sinä evakoit, Seppäs-Toivo sanoi ja ne Mahorkat piti jakaa sen kanssa.

Vankijahti

Toisen hyökkäyksen jälkeen jääkärikomppania jäi asemiin Hiisijärven kannakselle. Kaivettiin juoksuautoja ja kahden tai kolmen miehen kalettuja poteroita sirpalesuojiksi ja yöpymispaikoiksi. Nuotiolla keitettiin sökö ja keitot. Meille ei sinne tuotu kenttäkeittiöltä ollenkaan ruokaa. Meille tuli vain kolmen päivän partiomuona kerrallaan. Niistä itsekukin keitteli soppansa.

Kranaatit olivat viholliselta herkässä. Jos vähänkin isommasti äänteli, ryöppy tuli. Joku viikko siinä oli oltu, kun kuultiin, että ensimmäisen joukkueen miehet olivat tehneet saunan takamaastoon. Päästiin saunaan. Mustia sitä oltiinkin.

Jostain saatiin kuulla, että koko kuuden miehen ryhmä saisi kahden viikon loman, jos saisimme otettua vangin. Siitähän meidän ryhmänjohtaja, äskettäin Elmansa löytänyt kersantti Toivo Seppänen innostui:

- Otetaan, pojat, ruski kiinni ja lähetään Elman luo.

Siitä se sitten alkoi se meidän etumaastossa kulku. Ensikerran lähdimme järven rantaan pitkin. Vesi oli niin alhaalla, että rantapohjaa pystyi kävelemään. Iltahämärässä kyykimme esteiden ja miinoitusten ohi, nousimme maihin, konttasimme kanervikossa, tarkkailimme, ettei menty miinaan. Silloin edestämme lähti koppelon poikue lentoon ja vihollisen vartiomies huomasi meidät, ampui kolme kertaa ja lähti juoksemaan pakoon. Me vauhdilla perään. Seppäs-Toivo kaatui sen jalkoihin, joten siinä tuli vähän sotkua ja se karkasi meiltä. Me sanoimme:

- Kohta tulee rautaa!

Juoksimme takaisin, hypimme juoksuhautaan ja kyyristelimme keski-tyksen ajan montun pohjalla. Sitten pioneerit kävivät laittamassa aukon esteisiin ja miinoituksiin sekä laittoivat ohjelangan, että pääsimme sitä pitkin esteiden läpi. Siitä kuljimme kyttäämässä vihollisen liikkeitä, mutta yhden miehen piti aina jäädä ohjemieheksi langan luo, että partio osasi tulla pimeässä pois.

Kerran minun jäätyäni ohjemieheksi, vasemmalta alkoi kuulua liikettä. Luulin poikain tulevan, mutta puhekieli kuulosti oudolta. Nykäisin konepistoolin päälle ja kyykistyin pikku kuusen juurelle. Siitä meni vihollisen partio, kuusitoista miestä, korkeintaan neljän metrin päästä. Mutta kun olin ohjemiehenä, en ampunut.

Senjälkeen rupesin sanomaan, että mulle taitaa riittää tuo vankijahti. Siihen se jäi toisiltakin.

Paavo Hatusen päiväkirjasta

28.6. Komppania edelleen reservissä. Muuten päivä oudon hiljainen. Illalla kovaa molemminpuolista tykistöä, jota kesti koko yön.

Sitten seuraa monen päivän hiljainen jakso, tosin silloinkin kaatui ja haavoittui miehiä. 12.7.1944 kello 1.45 saavuttiin uudelle majoitusalueelle, hommat näyttävät muuttuneen aivan uusiksi. Vihollinen oli alkanut siirtää joukkojaan Suomenlahden eteläpuolelle.

14.7. Kello 7.00 herätys, 8-10 asekäsitelyä, suljetun järjestyksen kertausta. Uintia. Klo 13.15 komentajan puhuttelu kompp. päälliköille, paraatiharjoituksia. Klo 19.00 lähtö paraatiin. Klo 21.00 Divisioonan komentaja kenraali Pajari tarkasti pataljoonan, kiitti hyvistä suorituksista.

Toiminta pysyi rauhallisena, asemia vaihdettiin, aseita huollettiin, olttiin varuillaan. Viimeinen merkintä Paavon sotapäiväkirjassa kertoo:

7.8. Klo 7.00 herätys, aamupäivä asepuhdistusta. 10.10 asetarkastus. 15.30 varustetarkastus, jonka teki majuri Marno, 19.00 asetarkastus, kapt Valjakko. Illalla kaikille upseereille illanvietto rykmentissä. Ammuntoja.

8.8.1944 kello 1.30 herätys. Varustustöitä. Kello 3-8 lepoa. Sää kaunista.

Aselepo ja rauha

Yrjö Anttila

Viimeinen juoksuhauta

Syyskuun 3. päivänä 1944 olimme Yrjö Ollankedon kanssa Juustilassa tulenjohtopaikalla. Meillä oli juoksuhauta mäen päällä. Mäen alla noin sadan metrin päässä oli venäläisten asemat. Siellä oli kallio, jonka yli venäläiset ilmeisesti ryömivät korsuun vartiopaikalta. Mietimme miten voisimme ampua mahdollisimman monta venäläistä sen kallion päälle. Yrjö keksi, että tilataan jääkärijoukkueesta tarkka-ampuja, niin on ainakin yhdelle miehelle varmaa menoa.

Tulihan sieltä mies, ja mikä yllätys, sieltä tulikin Kärämäen poika, Arvolan Ville. Hän oli jostain Kokonperältä. Kun hän sai kiikarikiväärin tähtäimeen ensimmäisen vihollisen, sinne jäi mies. Heti syöksyi toinen auttamaan, ja samoin kävi sillekin. Sitten kesti lähes tunnin, ennen kuin kolmas mies ryömi hitaasti kaatuneiden luokse. Sama kohtalo oli silläkin. Sitten ei tullut enää auttajia.

Juoksuhaudassa. (Kuva Terttu Saarikoski)

Venäläiset keksivät pesäkkeen, josta kuolettavat luodit lähtivät. Luoteja alkoi tömähdellä penkkaan. Panimme lakin kepin nokkaan ja nostimme pikkuisen penkan yli, aina tuli osuma. Soitimme heitinasemaan, että

laittaisivat periskoopin. Tulenjohtoupseeri Seppo Saukkonen tuli itse tuomaan sitä.

- Mikä siinä on, ettei voi tähyttää etumaastoon? hän ihmetteli.

Selitimme tilanteen Sepolle, joka nosti periskoopin juoksuhaudasta.

- Tämä ainakin toimii, hän sanoi.

Hän ei ehtinyt kuin hetken tähyttää, kun peili tuli sirpaleina silmille. Meillä vaihtui tulenjohtovuoro. Aamulla kello 5.00 aloitimme taas Yrjön kanssa. Kello 5.00 syyskuun 4. päivänä tuli soitto heitin asemasta: On tullut rauha ja ampuminen on lopetettava kello 8.00.

Me ei ammuttu yhtään laukausta, vaikka venäläinen tarkka-ampuja ampui heti, jos vähänkin liikuttiin. Venäläiset lopettivat ampumisen kello 13.00 ja nousivat ylös juoksuhaudoista. Joitakin suomalaisia meni venäläisten luokse ja he halailivat toisiaan. Venäläiset saivat houkuteltua muutamia mukaansa kertomalla, että siellä oli maatuskoita ja vodkaa. Pojathan jäivät sinne. Upseereilla oli kovat neuvottelut, että saivat pojat takaisin.

Aselepo oli astunut voimaan, alkoi suuri odotus, mitä tapahtuisi.

Sotilaille oli suuri kysymys, miksi Neuvostoliiton sotatoimet loppuivat vasta noin vuorokauden kuluttua sovitusta ajasta. Mannerheimin mukaan jotkut komentajat lähettivät neuvottelijoita pyytämään selitystä vastapuolelta. Vastaus kuului: *Meillä ei ole mitään tietoa vihollisuuksien lopettamisesta*. Muistelmissaan Mannerheim sanoo, että hän ei tiedä, miksi Neuvostoliitto menetteli näin.

Jukka Tarkka (Suomen historia, osa 7. Welin & Göös 1991) sanoo, että myöhempi tutkimus on osoittanut, että viiveellä oli selvä syynsä. Aselevon ehdoksi Neuvostoliitto oli asettanut Suomen ja Saksan suhteiden julkisen katkaisemisen. Eduskunnan salaisessa istunnossa 2.9.1944 ehtoon päätettiin suostua. Heti eduskunnan istunnon jälkeen pääministeri Hackzell piti radiossa puheen, mutta hän unohti mainita suhteiden katkaisemisesta. Ulkoministeri Carl Enckell puolestaan antoi Saksalle virallisen ilmoituksen suhteiden katkaisemisesta, mutta unohti ilmoittaa asiasta Moskovaan.

Erkki Pentikäinen

Ilosanoma

Olin III/JR11:n 10. kp-komppaniassa, ltn Lyytikäisen joukkueessa. Olimme asemassa Ihantalassa Vainikkalan-Viipurin tien oikealla puolella, heti

maantien varressa. Olin vartiossa klo 6-8 syyskuun 4. päivän aamuna. Siinä varttia vaille seitsemän tuli ylikersantti Hämäläinen asemiin ja sanoi, että rauha tulee seitsemältä. Hän lähti viemään ilosanomaa toisille vartiomiehille.

Kohta hänen mentyään, tuli ltn Siilasvuo. Hänellä oli samanlainen viesti. Hän jäi odottamaan seitsemää. Kun kello näytti vähän yli seitsemän, hän alkoi huutaa venäjäksi, että rauhan pitäisi alkaa kello 7.00. Tarkkailin siinä vieressä, millaisen reaktion tämä huuto saisi aikaan. Näin, että toveri nosti pikakiväärin pesäkkeensä laidalle. Karjaisin Siilasvuolle:

- Maahan!

Hän heittäytyi montun pohjalle ja säästyivät varmalta kuolemalta. Toveri päästeli pitkiä sarjoja pesäkettämme kohti. Sarjojen välillä Siilasvuo koetti huudella, mutta toveri vastasi aina pitemmällä sarjoilla. Aikansa yritettyään hän lähti, ja me jäimme outoon tilanteeseen. Päivällä kahden toista maissa alkoi kuulua kovaa jyryää. Arvasimme, mitä tuleman piti. Maataistelukoneet jyräsivät tulemaan pitkin meikälaisten linjoja ja tulittivat niin vimmatusti. Rauhan usko katosi kerralla ainakin meiltä.

Seuraava yö oli tavallista tulitaistelua. Viidennen päivän iltana alkoi tapahtua. Tuli tieto, että muonakuski oli saapunut. Oli minun vuoroni hakea muonaa meille puolijoukkueen pojille. Juoksuhauda kai oli liian hidas ja mutkainen, kun lähdin maantietä juoksemaan. Kun nousin tielle, näin, että toveri nousi vajaan sadan metrin päässä isolle laattakivelle ja alkoi puistaa lakkia minulle. Minä kiireesti takaisin ja huusin pojille:

- Nyt ne taas tulevat!

Sehän ei ollut ensimmäinen kerta, kun ne sen tekivät. Menimme takaisin asemiin. Se samainen toveri alkoi tanssia ripaskaa siinä kivellä. Sitten mekin aloimme näyttäytyä. Pataljoonaan oli mennyt tieto tästä, kun kaksi kielitaitoista upseeria tuli etulinjoihin ja he huutelivat sinne toiselle puolelle. Venäläiset käskivät meidän tulla tietä pitkin heidän vartiopesäkkeiden taakse. Siellähän toverit olivat odottamassa. Kättä paiskattiin, tupakkia tarjottiin ja tunnelma oli rattoisa. Vaihtokauppojakin siinä hierottiin. Minulla oli puukko vyöllä. Venäläinen kapteeni halusi nähdä sen ja kutsui minut luokseen. Näytin hänelle kuuden tuuman terällä varustettua puukkoani. Hän otti puukon tupesta, pani rintaansa vasten ja selitti, että venäläinen sotilas pelkäsi kaikkein eniten suomalaista puukkoa.

Hän halusi ostaa puukon tai vaihtaa sen johonkin esineeseen, mutta kesken kaupanteon tuli takaa pikkuinen ukon kääppänä ja alkoi huutaa hirveän kimeällä äänellä venäläiskapteenille. Hän oli hyvin pelokkaan

näköinen ja löi asennon sen politrucin edessä. He lähtivät pois ja minun puukkonni heidän kanssaan. Viitalan Lenni sanoi minulle:

- Se sinun puukkosi!

Toinen niistä upseereista lupasi maksaa minulle sen puukon. Leppoisa tunnelma loppui siihen. Jonkin aikaa siinä vielä toisiamme katseltiin. Lähempänä puolta yötä palailtiin omalle puolelle. Vartiot toimivat entiseen tapaan noin pari viikkoa. Aselepo oli kuitenkin tosiasia.

Entä nyt?

Syyskuun 19. päivän iltapuolella tuli pataljoonaan ampumatarvikehuollon miehiä. He jakoivat kaksi tuliannosta jokaiselle. Kun ilta alkoi hämärtyä, piti kaikkien mennä aseisiin kaikki varusteet matkassa. Vettä saati, oli pimeä. Laukaustakaan ei kuulunut. Nelisen tuntia odoteltiin. Jännitys oli kova, mitä tuleman piti. Olihan ollut liikkeellä tietoja, että tilanne oli niin kireä, että sota saattoi alkaa uudelleen millä hetkellä tahansa.

Yhdentoista maissa tilanne laukesi, kun tuli tieto, että tasan kello 12 lähdetään marssimaan kohti Lappeenrantaa. Marssimme parijonossa aina viisikymmentä minuuttia, sitten kymmenen minuutin tauko. Matkaa oli 95 kilometriä. Päivällä oli kahden tunnin ruokatauko. Oli aamu, kun saavuimme määränpäähän, jossa piti olla majapaikka. Mutta tykistö oli ehtinyt majoittua meille tarkoitettuun paikkaan. Siinähan meinasi tulla kapina. Kapteeni Patakoski ja luutnantti Lyytikäinen saivat hyvällä puheella ja herrasmieskäyttäytymisellä meidät ruotuun. Sitten tuli tieto, että kuutisen kilometriä pitäisi vielä marssia kohti Simolaa. Sieltä sitten löytyivätkin teltat pienen joen rannalta.

Tällainen oli meidän komppaniamme irroittautuminen sodasta Neuvostoarmeijaa vastaan.

Yrjö Anttila

Kotiin päin

Yht'äkkiä 19.9. JR53:n etulinjapesäkkeisiin laitettiin kaksinkertainen vartiointi ja tuotiin ammustäydennystä. Minä, Ollanketo ja tj-upseeri Saukonen olimme tulenjohtopaikalla. Luulimme, että sota alkaa uudestaan. Mutta saimmekin välittömästi tiedon, että oli solmittu välirauha. Irtaannuimme heti etulinjasta ja sitten alkoi koko yön kestävä marssi Simolan asemalle. Se oli väsyneille miehille erittäin rankka, mutta askel oli kevyt,

sillä oltiinhan menossa kohti siviiliä. Yöllä oli välillä ruokailu. Silloin kerättiin yksi upseeri ja kymmenen hyväkuntoista miestä. Olin yksi heistä. Jätimme reput ja manttelit kuormastoon. Meidän piti mennä etukäteen laittamaan vaunut matkustuskuntoon. Pojat keräsivät nopeasti rahaa.

- Jos siellä on kanttiini, niin osta kaikki punaiset suuvedet, he käskivät.

Ajattelin, että tulipas pojille kiire pestä suita. Olihan siellä kanttiini, josta sain ostettua 30 pulloa suuvettä. Rahaa olisi ollut enempäänkin, vaan ne olivat niin verisiä, etteivät ne kelvanneet lotalle.

Ne rahat olivat lähtöisin Noskuanselästä, jossa 11.7.1944 kaatui korttipelissä vaasalainen poika ja haavoituivat sotamiehet Vesa Mäki ja Autio. Itsekin olin mukana pelissä. Olin juuri tullut tulenjohtopaikalta, kun sanottiin, että oli parasta lähteä sirpalesuojaan. Mutta vaasalainen jakoi kortteja ja sanoi:

- Katsotaan nyt tämä kierros loppuun.

Rahanahneus maksoi pojan hengen. Hänen päähänsä tuli aivojen kohdalle sormen mentävä reikä. Hän vaipui rahakasan päälle herttajätkä kourassaan. Hänellä oli neljä kymppiä lähtiessään. Hän halusi jatkaa peliä, koska hän oli varma voitostaan.

Sitten tuli muutaman viikon päästä sotilaspastori kysymään, miten hän kuoli. Pojan kotoa oli tullut kirje, jossa äiti oli kysynyt, oliko hän kerennyt puhua ennen kuolemaansa. Pojan vanhemmat olivat uskovaisia.

- Mitä minun pitää tehdä, kun minä en saa valehdella? Jos sanon totuuden, se on heille raskas isku, pastori sanoi.

Sovimme, että pastori ilmoittaa, että poika kuoli heti, eikä mainitse, miten hän kuoli. Myöhemmin vanhemmat kyllä saivat kuulla tilanteen.

Kortinpeluu oli yleinen ajanviete ja rentoutumiskeino sodan ankeissa oloissa. (Kuva Anna Hartikainen)

Junamme lähti heti, kun kaikki joukot olivat saapuneet asemalle. Näin lähdettiin kohti pohjoista, kohti kotiseutua. Useimmat miehet nukkuivat heti mullivaunujen lattialle, jotkut jäivät huuhtelemaan suutaan punaisella suuvedellä, eiköhän joku lie nielaissutkin sitä.

Meidän vaunumme perässä oli avovaunu, johon oli lastattu uusia mantteleita. Joku pojista keksi, että niistähän naiset saisivat palttookangasta. Aina kun juna pysähtyi pitemmäksi aikaa asemalle, joku pojista laittoi uuden manttelin päälle ja myi sen ensimmäiselle naiselle, minkä näki. Hinta oli vapaa, jokainen sai maksaa, minkä halusi.

Vihdoin viimein juna oli Kellon asemalla. Oulun yläpuolella. Sanoi-
vat, että mennään lihin, jossa joukkue oli perustettu ja sieltä vapautetaan.

Rauhanehdot

- * Suomi sitoutui luovuttamaan Neuvostoliiton sotavoimien käyttöön lentokenttiä ja satamia.
- * Armeija oli saatettava rauhankannalle kahdessa ja puolessa kuukaudessa.
- * Suhteet oli katkaistava kaikkiin Saksan alaisiin valtioihin.
- * Moskovan rauhan rajat voimaan.
- * Petsamo Neuvostoliitolle.
- * Porkkala 50 vuodeksi Neuvostoliitolle vuokra-alueena.
- * Ahvenanmaan aseistariisuntasopimus jälleen voimaan.
- * Kaikki liittoutuneiden valtojen kansalaiset luovutettava kotimaahansa.
- * Sotakorvauksia Neuvostoliitolle 300 miljoonan dollarin arvosta.
- * Liittoutuneiden valtojen taloudelliset oikeudet oli saatettava voimaan.
- * Sotarikoksista syytettävät henkilöt oli tuomittava.
- * Neuvostoliiton alueelta siirretty omaisuus oli palautettava.
- * Kaikki Suomen satamissa olevat alukset oli luovutettava liittoutuneille.
- * Voittajille oli luovutettava niiden vaatimat sotatarvikkeet.
- * Poliittiset vangit oli vapautettava.
- * Kaikki fasismin luontoiset järjestöt oli hajotettava.
- * Poliittista toimintaa rajoittavat määräykset oli kumottava.
- * Suomeen oli perustettava komissio valvomaan rauhansopimuksen noudattamista.

Rintamamiehet kuuluivat rauhanehdoista vasta Oulussa. Kotirintamalla asioita voitiin seurata paremmin. Eeva Koski kertoo: *Radiosta kuunneltiin tarkoin, kun Moskovassa käytiin rauhanneuvotteluja. Vaatimukset olivat valtavat. Kaiken lisäksi Molotov vaati ensin ajamaan saksalaiset*

pois Suomesta. Ne olivat lähinnä Pohjois-Suomessa. Sinne täytyi sotilasyoukkojen mennä. Oli kiire ja kaikki sekaisin.

Hilkka Ristinen muistelee ajan tunnelmia: *Rauha tuli vihdoon ja viimein, mutta minkälainen rauha! Ehtoihin kuului muun muassa, että aseet oli suunnattava saksalaista aseveljeä kohden. Mitenkä traagista ja pöyristyttävää! Rauhan ehdot koskettivat jokaista kansalaista.*

Tavallinen näky Kärsämäen hautausmaalla, leskiä ja orpoja. Huolta ja itkua. Tämän kummun alla on Eino Jussila, joka kaatui Hevosenkengässä 10.9.1941.

Ilmi Saari

Kesä 1944 Kärsämäellä

Heinähuolia

Keikkuen on kesä rientänyt Hallanperän sivu. Ei ole tahtonut hitaimmat ja vähäväkisimmät töineen mukana pysyä. Heinä oli hyvää ja saatu sato keskinkertainen, paikoin parempikin.

Sen heinänteon laita oli kyllä vähän niin ja näin. Suuriväkiset talot, joissa on ollut työkuuntoinen väki, - emme puhu heistä, kauniiden poutien vallitessa he heinänsä kokosivat. Mutta reserviperheiden äidit ja sotalaiset pienten lasten kanssa olivat surkeassa tilassa. Koneniityt talkoovoi-
min tulivat nipin napin koottua, mutta viikateniityt jäivät isolta osalta työvoiman puutteen takia pystyyn. Millainen harmi! Heinää tarvittaisiin

kipeästi ja luonnonniitytkin kasvoivat erittäin rehevästi, mutta kaikki kuivuvat pystyyn. Olipa eräs reserviäiti saanut niitätettyä noin puolenkymmentä häkkiä, mutta kaikki jäivät luo'olle.

Tällaisessa kohdassa emme voi olla kajoamatta työvoimalautakunnan ieväperäisyyteen. Miehiäkin oli silloin jo saatavissa, toiset rakentelivat aittoja, toiset latoja ja monet lopettelivat leikkoa, mutta mitään pakotusta ei tullut erään lesken ja hänen elikoittensa rehun korjuuseen.

Hillakesä, hallakesä

Hilloja oli toisin paikoin paljon. Oli oikein olemalla. Onkinevalta, tuolta Porkkalan takalistoilta, missä minäkin olin rämpimässä, ei puuttunut marjoja. Ei tahtonut olla istuma- eikä astumasijaa. Siellä oli myös niitä veripunaisia, oudonköisiä hilloja, joista Kalevassa on jo aikaisemmin puhuttu. Me poimijat niitä kovasti oudostelimme. On täällä Hallanperäläkin, Hankilannevalla, ollut hilloja ja niitä on saanut jokainen, joka vain on ehtinyt niitä hakemaan.

Kevätviljat olivat sitten uhkeita. Toivottiin runsasta satoa - ainakin oh-rasta. Kaurasta ja vehnästä huomattiin jo ajoissa, etteivät ne oikealla ajalla joudu leikattaviksi. Sitten tulikin kevättou'oilte turma. Tuli halla ja vei kaikki. Lukkuunottamatta joidenkin talojen ruista, jota eräs isäntä kertoi vähän tulevan. Mutta kevätkylvöt menivät hallanperäsiltä kaikki. Jokunen on kai yrittänyt ohraa puida saadakseen eläimille talveksi suurusjuomaa, mutta kaura on suurinpiirtein ajettu latoon sellaisenaan.

Peruna painalsi samantien kuin viljatkin. Sellaisia pieniä, marjankokoisia nappoja saa juurilta kerätä. Tulkoon vielä mainituksi maanviljelijä Halla-ahon perunan kylvö- ja sätosuhde esimerkkinä siitä, miten perunaa on tullut. Siementä oli seitsemän hehtoa, satoa kolme hehtoa, joten Hallanperä on tänä kesänä ollut nimensä veroinen.

Puolukkaa on kaikkialla. Kuivemmilla paikoilla se on pientä ruupua, kosteilla taas suurta ja mehevää. Nyt olisi puolukan hinta huipussaan, 7 mk kilolta, joten ansiotyönä se olisi tuottoisaa puuhaa. Tällä kertaa on oma suu lähempänä kuin kontin suu, sillä niukka vuodentulo kiihottaa edes marjan säilöntään.

Vaatetuskortit

Vielä pikku pätkä vaatetuskorttien pisteistä. Toivomme sydämestämme, että Kansanhuoltoministeriön herrat, silmäätekevät, ottaisivat tämän huomioon ja edes punnituksen alaiseksi asiaksi:

Mitä varten on ensinnäkin vaatetuskortit jaettu? Eikö sitä varten, että jokainen voisi niillä vaatteensa ostaa, ettei toiselle tulisi enempää kuin toisellekaan. No niin. Me Hallanperän mökkitönöjen ihmiset emme ole vielä saaneet repalettakaan kangasta. Emme osanneet kiitollisuuttamme kuvata, kun kansanhuoltoministeriö tiedotti, että uudet kortit tulevat voimaan vasta syksyllä 1945. Iloitsimme, että mekin saamme vielä kerran itsemme ja lapsemme vaatteella verhota. Nyt se ilo on poissa. Uudet kortit tulevat voimaan tammikuussa 1945. Me jäämme taas alastomiksi. Kolmet jopa neljätkin vaatetuskortit ovat käyttämättä ja lapset - koululaiset kiljuvat alastomuutta.

R 1	R 1	R 1	R 2	R 2	R 2	R 3	R 3	R 3
R 1	R 1	R 1	R 2	R 2	R 2	R 3	R 3	R 3

VALTION OSTOKORTTI
STATENS KÖPKORT **R**

Lihaa — Kött

Luomajoki Heimo
sukunimi — släkt- och förnamn

Pepponi
arvo, ammatti tai toimi — titel, yrke eller syssla

1895
syntymäaika — födelseår och datum

Kansanperä
syntymäpaikka — födelseort

Kansanperä
osoite — adress

1 1 | **1** 2
R 3 | R 5
1 1 | R 5 R 5
R 3 | R 5 R 5
1 1 | R 4 R 4 R 4
R 3 | R 4 R 4 R 4

VALTION OSTOKORTTI
STATENS KÖPKORT **R**

Luomajoki
sukunimi — släktnamn

Mari
etunimet — förnamn

1905 3/2
syntymäaika — födelseår o. datum

Kansanperä
osoite — adress

Huhtikuu | Lihaa — Kött | April

Puolikkupongeja — Halvkuponger

Eikö kaikki ne, jotka ovat korttinsa sileiksi saaneet, voisi tulla nyt niillä toimeen ja korpikylien ja salojenkin lapset voisivat jotain verhokseen saada? Täällä korpikyliissä se Suomen tulevaisuuden turva ja tuki kasvaa, täällä suuressa alastomuudessa se nyt nuuruu. Näillä nurkilla ne ovat väkiriikkaimmat perheet, siellä rintamailla vain yhden ja kahden lapsen järjestelmä on vallalla. Siellä on vaatetta, missä on vähän lapsia, hyvä niiden on sieväniä sipsuttaa, hyvä pitää terveinä. Eikö saataisi jonkinlainen järjestys vielä tähän vaateen jakotouhuun? Mitä merkitystä on kansan-

huololla ja kansanhuoltoministeriöllä, ellei se kerran huolla niin korpikyli-
lien asujamista kuin rintamaidenkin väestöä?

Siis kansanhuoltoministeri: pikaista parannusta vaateen jakoon tai
uudet vaatetuskortit voimaan vasta syksyllä 1945! Muussa tapauksessa
korpikansa, saloseudun asujamisto ei kasvata enää lapsia! Vilussa ja
alastomuudessa niistä ei koskaan nouse tervettä sukupolvea.

(Kalevassa 7.11.1944)

Kansainvälisyyttä Kärämäellä

Kotirintaman työvoimapulan ja vankien ruokahuollon helpottamiseksi
venäläisiä luottovankeja sijoitettiin töihin maalaistaloihin, joissa oli ko-
tona vanha isäntä tai joku muu rintamalta poissa oleva mies. Hilikka Ris-
tinen kertoo:

*Ylärannan taloissa vankeja oli useammassa paikassa, parhaimmissa
kaksikin. Kotonani oli minua nuorempi hevospoika lähiseudulta. Hänen
kanssaan ajoimme kahdella hevosella Puukkomäeltä kunnan halkoja kir-
konkylän kouluille. Siellä oli myös vankeja ajamassa halkoja sijoitusta-
loihinsa. Aamulla tavatessamme tervehdimme aina toisiamme iloisesti.
Emme osanneet heitä vierastaa. Teimme kukin työtämme. Vangit vihel-
telivät kivasti hevosille, kun he käskivät ne liikkeelle. Kova pulina heidän
keskustelustaan kuului. Mitä mahtoivat vanjat tuumia, mene ja tiedä.*

*Oletan, että he olivat onnellisia. Heillä oli säännöllinen ruoka-aika ja
työaika. Yöt he saivat nukkua vuoteissa lämpimässä huoneessa ilman
minkäänlaista pelkoa. He saivat peseytyä joka lauantai, ehkä viikollakin,
kesällä päivittäin uintireissulla. He saivat elää vapaata siviilielämää, ei
ollut vahtia kintereillä, ei kukaan sormella osoittanut. Laki ehkä olisi
vaatinut, että heidän olisi pitänyt olla tiiviisti valvonnan alla, mutta käy-
tännössä niin ei ollut. Harvoin näki heidän yllään edes ainoaa vangin
merkkiä, takkia, jossa oli hartioista helmaan asti ulottuva iso V-kirjain
selässä.*

*Sunnuntaina vangitkin tekivät vain ne työt, jotka välttämätön tarve
vaati. Sellainen työ oli esimerkiksi hevosten hoito. Ei siihen aikaan sun-
nuntaisin missään taloudessa arkisia töitä tehty, toki lepopäivä py-
hitettiin kuten Raamattu ja Katekismus kehottavat. Viikot erottuivat toi-
sistaan sunnuntain vapaalla olemisella. Niinpä Ylärannan vangit loiko-
ivat kesäiltoina ja sunnuntaisin Pyhäjoen rannalla monen miehen ryh-
missä. Näin itse heidän näin tekevän, kun kuljin kyläilemässä siskoni
luona Ylärannalla.*

*Yrjö Autio kertoo: Sydänmaan kylässä oli neljä luottovankia. He oli-
vat kaikki luotettavia ja kovia työntekijöitä. Osa heistä osasi vähän pu-
huakin suomea, mutta enemmän he ymmärsivät. Ohjeiden mukaan van-
kien valvonta olisi pitänyt olla tiukkaa. Heidän huoneensa ikkunoissa
olisi pitänyt olla kalterit ja ovet ulkoa lukittavissa, mutta näin ei missään
ollut. He olivat niinkuin perheenjäseniä, ruokailivat samassa pöydässä
ja sunnuntaisin he seurustelivat keskenään.*

*Sodan päättymistä he pelkäsivät. He uskoivat joutuvansa vankilaan tai
vielä pahempaan, koska olivat joutuneet antautumaan. Heidän tottele-
vaisuuttaan kuvaa tapaus kotoani. Olin lomalla ja isä lähetti minut
vangin kanssa halkometsään noin neljän kilometrin päähän. Välillä oli
tulviva joki. Vanki rupesi riisumaan vaatteitaan kahlatakseen puron yli-
jäiden seassa. Isännän käsky oli hänelle laki. Sain hänet kuitenkin luo-
vuttamaan. Siskoni perheessä oli myös vanki.*

Vankien valvojana toimi Ville Alhosaari.

Minun kallis isäntä

Kusti Alhosaarelle vanki kirjoitti kirjeen heinätoistään Potaskalassa Luo-
majoen perällä. Rauhanehtojen mukaan hänetkin oli pakko luovuttaa
Neuvostoliittoon, eikä hänestä ole kuulunut mitään sen jälkeen.

*Hyvä paiva minun kallis isente. Ensi kuin rupija kirjes mine ilmoitta
teille mitä mine tehnu pahasti talossa.*

1. Kolme vikatte katkasi.

2. Haravakone, yks pii katkenu.

Niittokone, yks aise katkenu, mutta heti tehnu kunnos.

Herra isente, kuin minä kohta lähette pois täältä, mine joutusasti laih-
ta teillä kirjotta. Minulle oli tejen talossa oike mukava ollu, mutta tämä
aika oike kiire meni, a huono, mitä mine oli liika vähä aika isäntä kans.
Ja ei voi mitä, jos s.vanki. Minä sattui oike hyvä paika. Utta en kauva
pittes lähett, jos herrat määrä.

Isäntä! Häine niitto aika meni oike hyvä. Kaikki aika oli Tyra täti ja
häini on sälävä. Nyt on kaikki nitto loppu kuin toiset talot on vielä Ohra
ja Kaura ei nittonu, mäille on kaikki. Oli vähä raskas kuin minä ei kaikki
osa oike hyvä tähä, mutta kuitenkin kaiki on tehnu.

Kallis isäntä. Minä ei osa oike huvasti puhu suomi, siksi on semmonen
kirjotta, mutta minä ajattela mitä te ymmärrä kaikki. Kallis isanta, mi-
nulle on paulijo asia, mutta mine ei osa selevitettu täille.

10 IX 44. N. Butskovskij. Millo saapi vasta täidän kirjotta? Hyvästi.

Inkeriläisperhe

Hilkka Ristinen kertoo: Venäläisten vankien joukossa oli usein myös in-
keriläinen perhe, joka asui Sammalnevan laidassa pienessä mökissä
Heillä kaikilla oli yhteinen kieli. Siitä selittyi heidän kanssakäymisensä.

Inkeriläisperheen sukunimi oli Ilmasti. Isä oli Matti, pojat Väinö ja
Vihtori, äidin nimeä en muista. He kaikki puhuivat myös suomea. He kä-
vivät usein kodissani, joku heistä haki maitoa joka päivä. Hyvin usein äi-
tini avusti heitä kaikenlaisilla ruokatarvikkeilla, mitä milloinkin sattui
olemaan. Tämä perhe osoitti syvää kiitollisuutta äitiäni ja meitä kaikkia
kohtaan.

Rauhanehtojen määräysten mukaan heidätkin piti luovuttaa Neuvosto-
liittoon sodan päätyttyä. Heidän oli hyvin vaikea lähteä täältä pois, he
pelkäsivät pahinta. He lupasivat kirjoittaa, mutta kirjettä ei koskaan tul-
lut.

Lomaisä

Miehet olivat kauan poissa ja lapset tottuivat elämään naisten kanssa.
Kun joku kylän mies tuli lomalle, hän kiersi naapureissa tuomassa terveis-
iä samalla rintamalla taistelivilta miehiltä. Lapset myös kävivät naapu-
reissa katsomassa lomaisia. Olihan miehillä usein jotain tuomistakin
lapsille. Ilmi Saari Kertoo:

Perheen isä, Yrjö, oli sotareisuilla viisi vuotta. Vuonna 1944 hän pääsi
Kannakselta peräti kahdeksi viikoksi lomalle. Vesa-poika oli aluksi mie-
lissään lomaisästä, mutta kun vierailu venyi, poika alkoi supatella:

- Äiti, aikooko tuo ukko jäähä tänne olemaan?

Kärsämäeltä vieraita Eldankan kanttiinissa 1942. Eturivissä toinen vas. Juho Koski,
kolmas Heino Ritämäki ja neljäs Yrjö Airisto. (Kuva Paavo Hatunen)

Poikien paukut

Soanlahtelainen Teuvo Issakainen kertoi Aukusti Lampelalle:

Soanlahdella 1944, kun siviiliasutus oli kylissä, koulupojat löysivät
korsun, jossa oli kivääri ja useita satoja panoksia. Pojat kokeilivat asetta
vuorotellen. Pauke kuului kylään, josta tehtiin ilmoitus Suojeluskunnan
esikuntaan. Esikunta lähetti partion tuhoamaan mahdollisen vihollispar-
tion maastossa.

Suomalaisten partio eteni ketjussa ryömien ja hiljaa hiipien yllätysis-
kuun vihollisen nujertamiseksi. Vainajia ei toki tullut, kun partio
huomasi ajoissa, että ampujat olivat oman kylän pikkupoikia.

Ei vähästä häkeltynyt

Markku Aho ei vähästä häkeltynyt. Kerran räjähtävä luoti repi päätä niin, että veri juoksi silmille. Markku vain tuumasi:

- Katohan, Yrjö, näkyykö sieltä aivot!

Ei näkynyt, rantu vain oli päälaessa.

Ei niin tiukkaa paikkaa, etteikö Laitilan Heikiltä leikkimieltä löytynyt. Kerran hänen kästettiin panna hevonen aisoihin ja lähteä muonan vieniin. Se tympäisi häntä. Hän kyllä aisotti hevosen huolellisesti, mutta se sattui tulemaan reen eteen väärin päin, siis takapuoli eteenpäin. Siihen loppui hänen hevostiesuransa ja pian tuli lähtö etulinjoihin.

”Ainoa anteeks’ antamus,
ainoa synnin sovitus
ja ainoa tie armohon
Jeesuksen risti yksin on.”

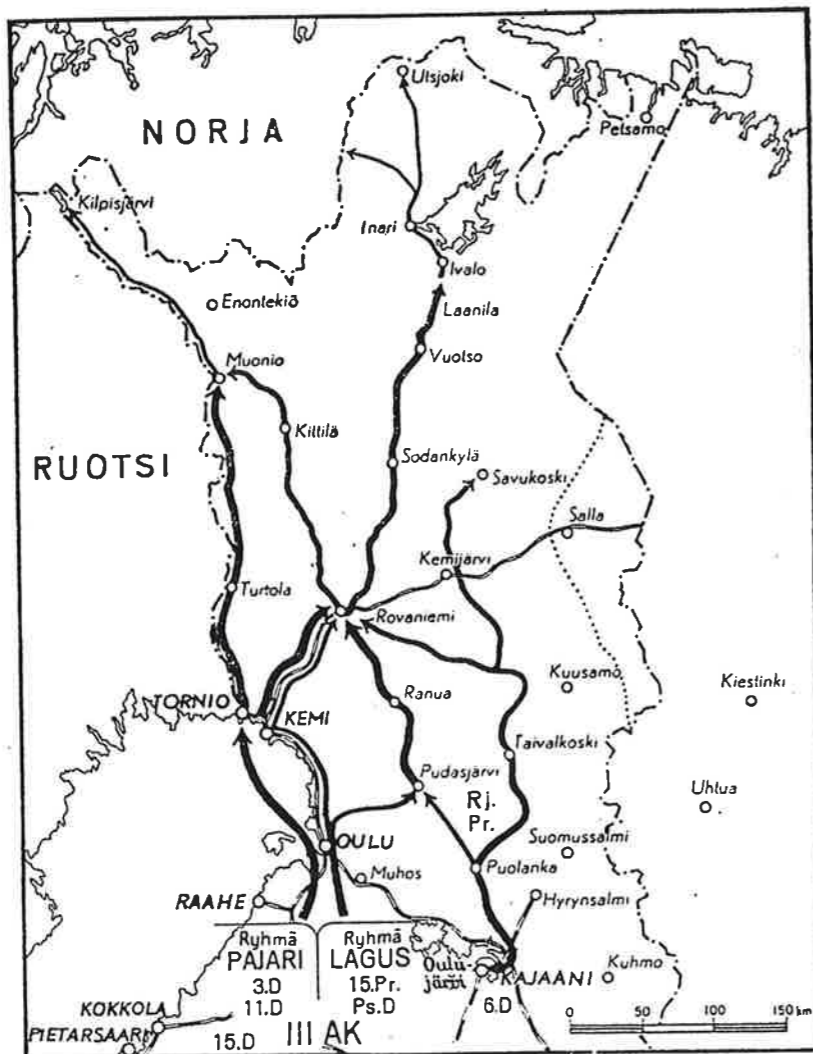
Ehtoollisen jako Uhtualla. (Kuvakortti Erkki Mäntylammi)

Lapin sota

1944 - 1945

*Kuraa oli puolisääreen,
reppu ja aseet hiersivät hartioita,
kun sovittuja rauhanehtoja täytettiin.*

(Heimo Svala)

Sotatoimet saksalaisia joukkoja vastaan Pohjois-Suomessa. Teoksesta Suomen marsalkan muistelmät. Otava 1954

Siltä se tuntui

Yleisesti uskottiin, että saksalaiset poistuisivat Pohjois-Suomesta ilman taisteluja. Moskovan ankarasta painostuksesta huolimatta niin salaisesti sovittiinkin. Puhuttiin syysmanööveristä, tarkoitus oli pitää yhteyttä niin, että suomalaiset takaa-ajajat seuraisivat sopivan välimatkan päässä pohjoiseen perääntyviä saksalaisia. Vielä Oulussa erotessaan entisten aseveljien upseerit kilistivät maljoja kaikessa sovussa. Mutta kenraaliluutnantti Siilasvuo saikin vaikean tehtävän. Hänen komentopaikkansa oli Oulu.

Aseleposopimuksessa oli määräys, että venäläiset tulisivat tarvittaessa auttamaan saksalaisten karkottamisessa. Oli pelättävissä, että tätä teko-syynä käyttäen Neuvostoliitto miehittäisi Suomen. Neuvostojoukot min-käänlaista selitystä antamatta ylittivätkin valtakunnan rajan Suomussalmen kohdalla ja Kuusamossa. Taas oli edessä tosipaikka.

Kysymykseen, miltä tuntui lähteä taisteltamaan entistä aseveljeä vas-taan, veteraanit vastaavat yksimielisesti:

- Että perskules.

Maihinnousu saksalaisten selustaan

Heikki Lehtola

Laivamatka

Alkuperäisen suunnitelman mukaan maihinnousun saksalaisten miehittä-mään Kemiin oli määrä tapahtua aamuyöllä 30.9.1944. Mutta ankara syysmyrsky esti suunnitelman toteuttamisen. Palasimme takaisin teltoi-himme ja majapaikkoihimme.

Uusi yritys tehtiin yöllä 30.9.-1.10. Kuljetusalukset S/S Norma, S/S Frits ja S/S Hesperus saivat Toppilan satamassa lastikseen JRII:n taiste-lujoukko, noin 2900 miestä ampumatarvikkeineen ja aseineen. Vasta mat-kalla saatiin tietää, että oltiinkin menossa Tornioon Röntän satamaan ei-kä Kemiin kuten edellisenä iltana oli aiottu.

Rykmentin va. komentaja everstiluutnantti Wolf Halstin päiväkäsky jaettiin matkalla laivoilla jokaiselle miehelle. Se oli kirjoitettu syyskuun 29. p:nä 1944.

Jalkaväkirykmentti 11

Rykmentin komentajan, eversti Vuokon sairastuttua on minut jälleen määrätty johtamaan teitä. Se tapahtuu hetkellä, joka on meille kaikille - minulle niinkuin teillekin - hyvin raskas, mutta joka on kestettävä niin kuin kaikki tähänkin asti on kestäetty.

Välirauhan sopimuksessa on kohta, joka velvoittaa meidät karkoitta-maan saksalaiset suomalaiselta maaperältä ja vangitsemaan käsiimme joutuvat. Maamme ja kansamme kohtalo riippuu siitä, miten tämä sopi-muksen kohta täytetään. Meille ei jää valinnan varaa, kun kerran sopi-mus on kansan nimessä ja tahdosta tehty ja allekirjoitettu. On toimittava.

Saksalaiset ovat itse jo aikoja sitten ottaneet meihin nähden vihamielisen asenteen. Se on ilmennyt hyökkäyksenä Suursaareen, Pohjois-Suomen hävittämisenä suuressa laajuudessa ja väestön huonona kohteluna. On ilmeistä, että ellemme toimi nopeasti, Pohjois-Suomi meille elintärkeine tehtaineen, siltoineen ja asutuksineen tuhotaan. Tässäkin mielessä meiltä on riistetty valinnan mahdollisuus. On pakko toimia.

Rykmentti! Odotan, että jokainen mies tekee raskaan velvollisuutensa nyt kuten aina ennenkin.

Olemme matkalla Kemiin, joka tehtaineen, siltoineen ja väestöineen on saatava haltuumme ja suojatuksi. Maissa on tovereitamme, jotka valtaavat meille mairinnousupaikan ja joiden avuksi meidän on nopesti päästävä, maksoi mitä maksoi. Kaupunki on saatava taaksemme, väestö, joka on paikallaan, turvatuksi. Tehtävä on vaikea, olemme tottumattomia merisotatoimiin, mutta meidän on onnistuttava. Seuratkaa johtajianne, se on onnistumisen ensimmäinen edellytys.

Saksalaiset ovat taitavia ja vaarallisia vastustajia, kovia hyökkäämään ja sitkeitä puolustamaan. Me emme lähde mihinkään leikkisotaan; kaikki voimat on jännitettävä äärimilleen. Huoltomme tulee olemaan puutteellinen, kunnes maitse etenevät joukot raivaavat tien luoksemme. Siihen voi mennä viikko. On nopeasti saavutettava edulliset tavoitteet ja sitten kestävä.

Kuten näette, en salaa teiltä mitään. Vakuutan teille kaikille: Tämä on välttämätöntä. Muuta tietä rauhaan ei nyt enää ole. Yhdessä meidän nyt on kuljettava, kestävä ja kärsittävä. Olkoon Jumala Kaikkivaltias kanssamme.

Pimennetyt alukset ohittivat Kemin kaatosateessa ja saapuivat Röytän edustalle aamuhämärissä. Norma ajoi laituriin ja purku alkoi heti, toiset laivat jäivät odottamaan vähän kauemmas. Siinä ei mahtunut purkamaan kuin yksi laiva kerrallaan. Oli kiire päästä ruumasta pois. Noustiin puisia rappusia myöten. Sillä kohtaa, mistä minä nousin, katkesi astinpuu, jäin jalkakoukusta riippumaan. Jäljessäni tullut putosi ja häneltä katkesi käsi.

Maihin päästyämme juoksimme rataa pitkin. Tornioista päin tuli juna, johon nousimme. Junalla menimme noin neljä kilometriä. Sanottiin, että siellä oli piiskatykki radalla odottamassa. Menimme radan varteen. Siellä oli hyppyrimäki ja ammusvarastot. Joukot järjestettiin ja lähdettiin hyökkäämään. Meidän komppania sai tehtäväkseen Tornion aseman valtaamisen. Koko päivä siinä hyökättiin ja oli päästy Tornio-Kemi maantielle, kun alikulkusillan alta tuli saksalaisia valkoisen lipun kanssa. Minun lisäksi siinä oli joukkueenjohtaja Tuohinto Hannes ja lähetti. Joukkueen johtaja laittoi lähetin viemään saksalaisia pataljoonan komentajan luo.

Saimme vähän taukoa, teimme nuotion ja kuivattelimme kampeita. Saksalaiset saivat vietyä tavarajunansa pois sillä aikaa.

Erkki Pentikäinen

Raumon sillan seutuvilla

Yksikköni oli III/JR11:n 10. komppania. Satamaan päästyämme juna pukkasi meidät Tornion asemalle. Siinä tuli kiire, kun saksalainen rupesi ampumaan lahden yli konekiväärillä. Luutnantti ja yksi sotilas kaatuivat heti alkukahakassa. Oli pimeä ja satoi vettä. Joukkueenjohtajat huutelivat joukkueitaan kokoon. Luutnantti Lyytikäinen sai joukkueensa järjestettyä ja niin me lähdimme kiertämään Raumon siltaa kohti.

Raumon sillankorvassa oli talo. Joukkueen johtaja käski meidän ryhmän mennä katsomaan, oliko talossa ketään. Iso koira hyppäsi lasin läpi ja sieltä alkoi tulla saksalaisia ja niillä oli valmiiksi kaivetut kuopat marjapensaiden takana. Me olimme myös juosseet marjapensaiden taakse. Saksalaiset alkoivat tulittaa meidän yli meikaläisiä kohti. Kun oli pimeä, he eivät tienneet, että me olimme toisella puolella samojen pensaiden takana. Silloin kuului joukkueenjohtajan huuto:

- Älkää ampuko, siellä on Määtän ryhmä välimaastossa!

Kohta kuului taas huuto:

- Lyytikäinen on haavoittunut!

Niitä huutojako lie saksalaiset pelästyneet, kun he nousivat pesäkkeistään. Eiväthän ne pitkälle päässeet, kun me olimme niin lähellä. Loput kaatuivat sillalle, kun niille tuli niin kiire, että he jättivät kevyen konekiväärin kaivonkannelle, josta oli hyvä perään paahtaa. Saksalaisten tappiot olivat hirvittävät, meiltä kaatui kolme, haavoittui useita.

Varajoukkueenjohtajalta tuli käsky, että Määtän ryhmä laskeutuu rautatien varteen odottamaan pioneeria, joka tulee katkaisemaan miinalangat. Värjötimme vesisateessa. Oli kylmä. Päivä alkoi pikku hiljaa valjeta. Hämäläisen Pentti sanoi minulle:

- Otahan puukko, tässä on johdot.

Minä hakkasin johdot poikki kiskoja vasten ja lähdimme ryömimään pois päin. Pioneeri tulikin vastaan. Eihän se uskonut meidän selityksiä. Minun piti lähteä näyttämään se kohta. Hän sanoi, että sillankorvassa piti olla koppi, jossa johdot olivat. Me ryömimme sinne. Hän katkoi johdot ja sanoi, ettei silta enää räjähdä. Lähdimme matalina pois. Pioneeri tarttui minua jalasta. Joelta kuului liikehdintää. Vihelsin. Pojat tulivat avuksi. Hiivimme rantaa kohti, Siellä oli pahviteltoa. Piiritimme sen. Hämäläisen

Pentti hyökkäsi oviaukosta sisään. Vähän ajan perästä hän tuli ulos ja talletti hevosta. Tulimme toisten luo hevosen kanssa.

Tuli tieto, että saksalaiset olivat vetäytyneet joen toiselta puolelta. Me nimme sillan yli ja meitä kohtasi hirvittävä näky. Kuusi jääkärijoukkueen miestä oli riisuttu alasti ja pistimillä pistetty kuoliaiksi.

Tällainen oli meidän ensi kosketus entisiin aseveljiin.

III/JR53:n kokemuksia Torniossa

Pikku Berliinissä

Heimo Svala kertoo:

Laivamatka jännitti melkoisesti, kun tulevaisuus tuntui melko turvattomalta. Osattiin kuvitella, että naurut ovat vähissä, jos saksalaiset huomavat joukkojen laivamatkan. Olen jälkeensä kuullut, että Kemissä ollut saksalaisten joukkojen komentaja oli sanonut, että jos hän olisi tiennyt suomalaisten laivamatkan, Stukat olisivat pitäneet huolen siitä, että Pohjanmaan sankarihautojen laattarivit olisivat huomattavasti lisääntyneet.

Satamaan kuitenkin pääsimme 8.30, kiipesimme avovaunuihin ja juna ajoi lähelle Tornion kaupunkia, jossa hypimme alas. Meitä ennen oli jo varsinaisen alkuryssäyksen tehnyt III JR11. Kun tulimme Tornion asemalle, lojui saksalaisia kaatuneita ratapihalla. Huomasimme, ettei sota vielä ollut loppunutkaan, vaikka luulimme sen päättyneen aselepoon syyskuun alussa ja Kellossa jo siviilielämästä haaveilimme.

Kemin suunnasta kuului konekiväärin pitkä sarja. Suomalaiset aseet samoin kuin saksalaisetkin puhuivat jälleen kovaa kieltä. Varjo oli laskeutunut taas elämän ylle. Kranaatinheitin kuulosti myös haukahtelevan. Oli jälleen sota.

Pataljoonamme siirtyi valmiusasemiin Kemin puoleiselle laidalle kaupunkia. Pataljoonan johto tutustui tilanteeseen. Komppaniat olivat omista ryhmittymissään ulkona. Odoteltiin ohjeita.

Lähistöllä oli saksalaisten majoitusalue, "Pikku Berliini". Parakkeja oli metsikkö täynnä. Sotilaat olivat jättäneet parakit, kun III JR11 yllättäen miehitti alueen ja jatkoi takaa-ajoa kohti Kemiä. Nyt oli vähän väliä päätä, kun saksalaiset selvittivät tilannetta ja ryhmittivät vastaiskuun.

Yrjö Anttila kertoo:

Torniossa oli aluksi Pikku Berliinin viinavaraston valtaus tärkein tehtävä. Siellä oli alkoholia 15000 litraa, konjakkia ja rommia. Kerrankin

oli suomalaisella sotilaalla viinaa ja kyllä se sitä osasi käyttääkin. Pataljoona joi itsensä tukkhumalaan. Divisioonan komentajan piti tulla pitämään tiedonantoa pataljoonalle. Poikia yritettiin koota rivistöön, vaan eihän siitä mitään tullut. Kenraali Pajari karjui, minkä kurkusta lähti ja repi aliupseerien olkapäiltä natsoja pois.

- NÄITÄ TE ETTE TARVITSE!

Kun aamulla heräsimme jossakin vajassa, poissa olivat konjakkipullot. Minullakin oli illalla viiden litran savipullo korin sisässä. Olisivatkohan siviilit korjanneet ne pois? Tai olisiko sittenkin joukossamme ollut joku selväkin mies?

Heimo muistaa, kuinka Vienankorven kahlanneet ja koko kesän Kanaksella rykeneet miehet kävelivät käsikaulaa konepistoolit selässä ja rumpulippaat vyössä ja Karjalan Katjuusasta raikui laulu Pohjolan syksyyssä:

*Kauniisti kukkii syreenit ja ruusut,
tuoksuu tuomet joen rannalla,
joen rannalla kaunis Katjuusa,
joen korkealla rannalla.*

Tilanne oli melko vaarallinen, kuitenkin siitä ei ollut suurempaa haittaa, sillä vasta seuraavana aamuna saksalaiset alkoivat murtaa tietä auki Kemin suunnasta perääntyville kuormastoilleen.

Tosi taisteluja

Heimo Svala kertoo

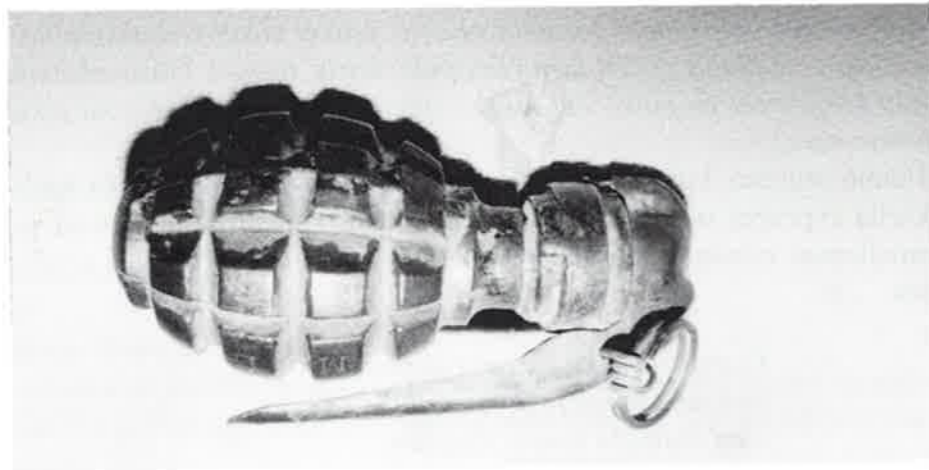
Siinä taistelimme kahdeksisen vuorokautta. Yhteenotot olivat tulisia Väliin peräännyttiin ja taasen tehtiin raivokkaita vastaiskuja. Miehistö-tappioita alkoi tulla kovasti ja taloja paloi Raumojoen ja Kyläjoen molemmin puolin. Saksalaisilla oli kova tulivoima. Heillä oli käytettävissä runsaasti tykistöäkin, kun meillä oli raskaampana aseena ensialkuun vain kranaatinheittimiä.

Yrjö Anttila jatkaa:

Kemin suunnassa, jonne JR11 oli perääntynyt edellisenä päivänä, tappiot olivat 200 miestä. Samana päivänä saksalaiset aloittivat kovan tykistökeskityksen, johon yhtyivät myös Stukat pommittamalla mm. Röyttää, jonne oli juuri saapunut HL Bore IX. Se upposi. Siinä oli mm. pataljoonamme huolto. Joukkomme kuormasto hevოსineen kärsi tuhon. Joukkueestamme siinä kaatui yksi ja haavottui kolme. Meidän tulenjohtue Seppo Saukkonen, Matti Vesänen ja minä kaivoimme etulinjassa po-

teroita kosteaan maahan. Edessä oli peltoaukea, jossa oli viljaa vielä seipäällä. Kun poteroihin tuli vettä, kaivoimme jalkopäähän syvän montun, johon vesi valui. Viljaseipäistä otettiin olkia alle ja nukuttiin vuoroitellen. Kun heräsin aamulla, saappaitteni terät olivat jäätyneet veteen kiinni. Oli pakkasyö.

Käsikranaatti, viattoman näköinen, mutta vaarallinen lähitaisteluse.

Heimo Svala kertoo

Minä kuuluin pataljoonamme kranaatinheitinjoukkueeseen ja toimin siinä heittimen suuntaajana. Olimme Raumojoen ja Kyläjoen välisellä maastoalueella ja heittimet oli kaivettu aseisiin erään pienen talon pihaan. Takamaastona oli aukea pelto, jonka takana oli rautatie. Etumaastona oli pellonreunametsää, jonka takana noin viidensadan metrin päässä oli jalkaväki asemissa.

Saksalaiset alkoivat painostaa kovasti kohdaltamme. He ampuivat kovia tuli-iskuja tykeillä ja heittimillä. Heitinaseammekin oli kovan keskityksen alaisena.

Puhelinyhteydet tulenjohtueelle eivät pysyneet kunnossa. Viestimiehet joutuivat juosten välittämään tulenjohtueen tulikäskyjä. Jalkaväki kohdallamme joutui niin paljon alakynteen, että miehet peräännyivät paniikinomaisesti kohti takanamme olevaa ratavallia. Me emme saaneet irtautumiskäskyä, vaan yht'äkkiä huomasimme olevamme jäämässä vastustajan jalkoihin raskaan kalustomme kanssa. Onneksi eräs viestimies tuli juosten kertomaan, että saksalaiset olivat neljän- tai viidensadan metrin päässä eikä ketään ollut välissä. Tuli hätä käteen.

Joukkueenjohtaja antoi käskyn, että ammutaan heti kaikki valmiiksi panostetut kranatit neljänsadan metrin korotuksella ja sen jälkeen puretaan heittimet ja peräännytään pellon yli radan taakse, jonne oli parisataa metriä. **Kalustoa ei saa jättää.**

Suoritimme vauhdilla heittimen suuntauksen ja putkeen lyönti alkoi. Siinä kiireessä yhteen putkeen meni vahingossa kaksi kranaattia päällekkäin ja tuli putkiräjähdyks. Heitin särkyi ja lähistöllä olevat ampujat, neljä poikaa, kuolivat silmänräpäyksessä ja muutamia etempänä olevia haavoittui.

Syntyi kaiken kiireen päälle kova hötäkkä loukkaantuneiden hoivamisessa ja irtautuminen asemasta alkoi. Kalustoa ei saa jättää, takoi mieleessä. Purimme heittimet ja jokainen otti mukaansa sen, mikä hänen tehtävänsä luonteen mukaan kuului mukansa kuljettaa. Minulla oli heittimen jalusta ja suuntain.

Juoksimme henkemme edestä pellon yli kohti rataa. Kun olimme pellon puolivälissä, saksalaisten konekivääri pyyhki jälkeemme. Ensimmäinen sarja meni liian alas. Ruohikko pölisi ympärillämme. Onneksi pellon ojat olivat juoksusuuntaamme nähden poikittaen, joten syöksymällä ojata toiseen, pystyimme vähän suojautumaan. Jokunen syöksyn aikana haavoittui, mutta ketään ei kaatunut. Se oli kilpajuoksua kuoleman kanssa.

Kun pääsimme rataojaan, totesimme, ettei ketään jäänyt välille. Radan ylitys tuntui hirvittävältä, kun saksalaisten konetuliasetus hakkasi ratavallia. Kiskoista lähtevät kimmokkeet ujelsivat ilkeästi. Kuitenkin jalkaväkemme radan takana sai puolustuksensa kuntoon ja avasi kovan tulen saksalaisia kohti ja sen turvin pääsimme ylittämään ratavallin.

Kun pääsimme radan suojaan, alkoi toinen saksalaisten isku. Stukalaivue saapui päällemme ja syöksypomittajat alkoivat ulvoa. Pommit repivät maastoa ja ilmassa lensi sirpaleita, kiviä ja ratakiskoja sekä rata-pölkkyjä. Makasimme liimautuneina maassa ja ilmavirta vei lakit päästä ja kääri asetakin helmat korviin.

Tornion taistelujen kahdeksan vuorokautta olivat kovia päiviä. Olimme ulkosalla yötä päivää. Yön hiljaisimpina hetkinä saimme hetken lepotaukoja. Ruotsin puolelta näkyi Haaparannan valot. Ne olivat kuin kaukaista taivaan rantaa, jossa rauha valitsi. Ympärillämme oli raaka sota ja yön pimeys. Saksalaisten ampuvat valokuovat sytyttivät silloin tällöin taloja ja latoja palamaan. Niiden ympärille muodostui aavemainen valopiiri.

Uupuneita ja haavoittuneita miehiä yrittivät lääkintämiehet raahata taakse hoitoa saamaan. Oli pimeä. Kaupungin laidassa oli kaatuneiden evakoimiskeskus. Siellä lepäsi kuormapeiton alla poikia odottamassa kotiinkuljetuslaatikoiden valmistumista.

Näin kokivat miehet Torniossa, mutta valvonta komissio Helsingissä väitti, että suomalaiset kävivät leikkisotaa, tahallaan viivyttelivät. Moskova ei uskonut, vaikka ulkomaiset lehtimiehet kuvasivat ja raportoivat taisteluja.

Erkki Pentikäinen

Erilainen reissu

Kyläjoella

Lokakuun kuudennen päivän aamuna saavuttiin Kyläjoelle. Joukkueenjohtaja sanoi:

- Tästä ei enää peräydytä.

Niin me aloimme kaivaa monttuja ja entisiä aseveljiä alkoi tulla aivan yhtenäin. Puolenpäivän aikoihin joku sanoi takanani:

- Sullahan on hyvä monttu.

Hän oli majuri Valkonen. Hän käski minun nousta pois, sillä siihen kohtaan tuotiin pst-tykki. Hän käski minut ja pikakiväärin miehen vasemmalle. Siellä oli iso kivi. Siellä värjöttelimme iltaan asti, kunnes lähetti tuli hakemaan meidät pois. Luutnantit Ahola ja Simola makasivat kentällä kaatuneina. Valkonen oli menehtynyt matkalla joukkosidontapaikalle.

Seuraava yö oli raivoisa. Saksalaiset painoivat päälle. Koitti seitsemän päivän aamu, minun kohtaloni päivä. Sain osuman vasempaan sääreeni. Kaverit lohduttivat:

- Nyt pääset tästä helvetistä.

Oma käsitykseni ei ollut sama, sillä kipu oli kova. Lääkintämiehet si-toivat ja lähtivät kantamaan sattia kohti. Yllätyin, kun niin lähellä linjoja oli ruotsalainen Punaisen Ristin ambulanssi, joka siirsi haavoittuneet kolmannen pataljoonan joukkosidontapaikalle. Minut kannettiin sisälle ja sain morfiinipiikin.

Lääkintäkersantti kysyi, oliko minulla räjähteitä repussa tai taskussa. Siinä samassa muistin, että minullahan oli Määtän ja Hämäläisen paketit. Muistin, että lokakuun viidettä vastaisen yön saimme levätä saunassa. Minä nukahdin heti, kun sain tilaa saunan lattialla. Hämäläinen ja Määttä tulivat herättämään minut ja kertoivat, että he kaatuvat huomenna. He olivat tehneet paketit silloin yöllä kynttilän valossa. He tunkivat ne ase-takkini taskuun. Muistin ne vasta nyt, kun kersantti kyseli räjähteistä.

Niin siinä sitten kävi. Viides päivä mentiin vielä rinta rinnan, mutta kuudennen päivän aamu oli Määtän ja Hämäläisen viimeinen. Eversti Halsti tuli henkilökohtaisesti johtamaan meidän komppaniaamme. Hän oli huomannut, että saksalaisia oli päässyt halkopinon taakse aivan lähelle meidän asemiamme. Halsti kysyi oliko vapaehtoista, joka lähtisi tuhoamaan saksalaiset. Hämäläisen Pentti lähti. Hän sai ammuttua ja lähti juoksemaan takaisin, mutta kaatui puolivälissä. Määttä lähti pelastamaan

Penttiä. Hänellekin kävi huonosti. Minä sain haettua molemmat pois. Halsti torui:

- En minä nyt jokaista miestäni tahdo menettää!

- Nämä miehet pelastivat minut eilen, kun saksalaiset meinasivat saada minut juoksemalla kiinni, vastasin.

Näitä siinä muistelin, kun pappi tuli parieni viereen. Hän oli kuullut minun ja kersantin keskustelun paketeista. Pappi oli minulle hyvin vihainen. Hän sanoi, etten olisi saanut ottaa niitä. Oli kuulema ruumiin ryöstöön verrattava teko. Pataljoonan lääkäri tuli siihen ja sanoi papille äkäisesti:

- Kuule, pappi, me ei tiedetä, millaisia sopimuksia pojat tuolla tekee!

Annoin ne pikku paketit sille papille ja sanoin:

- Nämä pojat olivat minun römsäkavereita ja kai ne luotti minuun paremmin kuin sinä. Näissä on heidän äitiensä nimet ja osoitteet, että saa lähettää sinne, minne ne kuuluu.

Sanginkylästä Skellefteåhon

Ruotsalaiset lähtivät kantamaan minua ambulanssiin. Lääke vaikutti sen verran, että heräsin Sanginkylässä teltassa. Suomea puhuva neito kyseli, milloin olin saanut syödä. En muistanut, kun kipu oli niin ankara. En tiedä, söinkö silloin. Tajunta oli mennyt. Heräsin Muron sairaalassa. Minulle oltiin antamassa verta. Ruotsalainen sairaanhoitaja oli luovuttajana.

Olikohan samana vai seuraavana päivänä, kun sain kipsin jalkaani. Kipsauksen jälkeen meidät siirrettiin rautatievaunuihin ja matka alkoi etelää kohti.

Skellefteån asemalla meidät laskettiin junasta. Määränpää oli piikki-langalla aidattu parakkialue. Pojat, jotka pääsivät liikkumaan kertoivat:

- Täällä on vartijat portilla. Täällä on myös saksalaisia potilaita.

Hoito oli hyvää. Hoitajat koettivat passata meitä. Meillä oli kummit isekullakin. Minun kummini oli kauppiaan rouva. Hän puhui suomea. Hän kävi usein minua katsomassa. Kun kipsi otettiin pois, hän käski ottaa kolme kaveria ja haki meidät kotiinsa illanviettoon.

Prinssi sängyn laidalla

Kävihän meillä korkea-arvoinen vieraskin, vanhan kuninkaan poika, josta myöhemmin tuli Ruotsin kuningas Kustaa V, rouvansa ja arvokkaannäköisen hoviväkensä kanssa. Heti aamusta alkoi naaman pesu ja parranajo - kenellä sitä partaa oli. Eihän meillä pojankoltiaisilla ollut.

Kun minun jalkani oli alkanut kipsin alla haista, hoitajat käärivät monet lakanat jalan ympärille ja varottivat moneen kertaan, ettei jalkaa saa liikuttaa kuninkaallisten aikana. Pojat yllyttivät:

- Kun hoviväki tulee kohdalle, niin heilauta vähän vilttiä!

Joku hoitajista ymmärsi poikain pilan, koska he kävivät vuoron perään hokemassa minulle:

- Nej, Eerik inte illa!

Ja minä koetin olla kiltti.

Prinssi oli kenraalin puvussa, prinsessa käveli hänen jäljessään, sitten hoviväki. He kävelivät parakin perälle. Paikalla oli ruotsia taitava kapteeni ja Haaparannalta kotoisin oleva hoitaja. Muita venäjää vastaan taistelussa haavoittunutta ei ollut kuin minä. Minähän haavoituin ensimmäisen kerran 10.9.1942 Kiskiskukkulalla. Niin se hoviväki tuli minun sänkyni ympärille. Prinssi istui sänkyni laidalle, otti minua kädestä kiinni ja meikäläisen kapteenin välityksellä käytiin keskustelua. Hoviväki ja kuningatari siinä ympärillä kuunteli. Lopuksi kuningas toivotti pikaista paraneamista. Niin he marssivat ulos yhtä arvokkaasti kuin tulivatkin.

Skellefteån sairaalassa Ruotsissa. Kuvan omistaja Erkki Pentikäinen oikealla.

Kaipaa se kuninkaallinen toivotus auttoi. Luut alkoivat luutua ja kipsi otettiin pois. Aikanaan koitti Suomeen lähtö. Kainalokeppien varassa kuukkelehdiin toisten perässä asemalle ja junaan. Jouluksi pääsin kotiin. Ruotsin kummi toi minulle monta kiloa kahvia ja rannekellon. Olihan se äidistä mukava saada jouluksi kahvia ja poika kotiin - vaikka ontuvana.

Sota jatkuu

Lokakuun kuudennen päivän iltana Lapin sodassa tapahtui käänne parempaan. Kaipa saksalaiset huomasivat, että suomalaiset olivat tosissaan. Kova päivä se oli suomalaisillekin. JR53:n tappiot olivat päivän kuluessa noin 200 miestä. Saksalaiset alkoivat perääntyä kohti Laurilaa ja edelleen Kemijojoen vartta pitkin kohti Rovaniemeä. Heimo Svala kertoo:

Eräänä aamuna, kun päivä alkoi valjeta, ihmettelimme hiljaisuutta. Saksalaiset olivat yöllä hiljaisesti jättäneet asemansa ja lähteneet. Oli aurinkoinen lokakuun aamu. Nouseva aurinko kimmelsi syyskosteassa luonnossa, kun aloimme kulkea taistelalueen yli Kemiä kohti. Saksalaisia kaatuneita virui välimaastossa ja pellon ojissa. Heinäladoista pyrki esiin haavoittuneita. He olivat jääneet ei-kenenkään-maalle. Omat eivät olleet voineet hakea heitä pois välimaastosta. Ehkä joku oli yrittänytkin, mutta jäänyt itsekin joko kaatuneena tai haavoittuneena. Nuoria poikia kuten mekin. Koti jossakin Reinin laaksossa. Tuntuu aivan uskottomalta näin jälkeinpäin muistellessa.

Kun kuljimme yli saksalaisten jättämien taisteluhautojen, joku muisti saksalaisen marssilaulun ja hyräili kävellessään.

*Kankahalla kasvaa kaunis kukkanen, nimeltään Kaarina.
Perhot kirjosiivet kiertää kilvaten, miss' on hän, Kaarina.
Huulet hällä on kuin hunajaa, tuoksut ummustansa tulvahtaa.
Kankahalla kasvaa kaunis kukkanen, nimeltään Kaarina.*

Meidän marssimme jatkui kaikesta huolimatta. Kun katsoimme jälkellemme, tuli mieleen ajatus: Sinne jäivät omankin joukkueen hyvät toverit lepäämään kuormapeitteen alle odottamaan kotiinkuljetuslaatikoiden valmistumista.

Meillä oli vielä edessä monta vaikeaa paikkaa, sekä monta räntäsaateista päivää ja yötä kestettävänä. Edestä kuului räjähdyksiä, kun siltarummut lentelivät ilmaan ja Kemin suunnasta näimme mustia savupatsaita, kun saksalaiset räjäyttivät Ajoksen sataman öljyvarastot. Jossakin konepistooli rähisi vihaisesti. Nuoret jalkamme jatkoivat marssia.

Seuraava kosketus vastustajaan saatiin Paakkolassa. III/JR53 hyökkäsi välittömästi ja menetti useita upseereita. Yrjö Anttila kertoo:

Yöllä olimme Yrjö Ollankedon kanssa tulenjohtopaikalla erään talon pihassa. Menimme pimeässä tupaan. Yrjö raapaisi tulitikun ja huomasi, että sängyssä makasi saksalainen. Vedin konepistoolin liikkuvat osat taakse ja pidin piippua lähellä saksalaisen päätä. Yrjö herätteli poikaa. Otimme aseet pois ja mietimme, mitä hänelle tehtäisiin. Tulimme siihen

tulokseen, että päästämme kaverin menemään ilman aseita. Heti hänen lähdettyään kului saksalaisen puolelta joitakin tuliaseen sarjoja. Taisi jäädä kaveri omista aseistaan Paakkolan maastoon.

Talon pihalla oli silloin yöllä pataljoonan komentaja ja joitakin kompanian päälliköitä. Siinä syntyi kova sanaharkka. Kapteeni Hotinen karkajaisi pataljoonan komentajalle:

- Minä komennan nyt pataljoonaa! Sinun komennossa ollaan kohta kaikki vainajia!

Talon navetassa oli lehmiä. Minut laitettiin lypsämään, tiesivät, että minulta se kävi. Mutta eipä käynytäkään! Kun keskellä yötä pimeässä komensin lehmiä ylös, ne pidättivät maitonsa, eivätkä antaneet tippaakaan, potkivat vain.

Takaa-ajoa jatkettiin Rovaniemelle. Heimo kertoo:

Olimme Rovaniemen porteilla lokakuun puolivälissä. Kaupunki roihusi kauttaaltaan tulimerenä. Kaiken lisäksi saksalaiset olivat miinoittaneet kaiken mahdollisen kaikenlaatuisilla räjähteillä. Rautatieasemalle oli asennettu aikapommeja, jotka räjähtelivät marssimme aikana. Rata-piha murskaantui täysin, junat vetureineen ja vaunuineen lentelivät kapaleina ilmaan. Miinavahinkoja tuli myöskin osastomme joukoille, vaikka pioneerit raivasivat edestämme miinoitusta.

Saksalaiset tuhosivat kaikki sillat ja kohdalle osuneet rakennukset ja miinoittivat maaston. Tässä Pudasjärvellä Iijoen silta, johon suomalaiset rakensivat pukkisillan räjäytetyn tilalle. (Kuva Aimo Pitkakangas)

Etenemisemme jatkui Ounasjokivartha Sinettä kohti. Räntää ja vettä satoi yhtenäen. Huolto ei voinut seurata, kun saksalaiset perääntyessään särkivät tiet ja sillat. Nälkä kurni väsyneiden sotilaiden suolia.

Harmaana iltapäivänä olimme saapumassa Sinetän kylään. Jääkäri joukkueemme ryhmä oli kärkipartiona ja meni saksalaisten väijytykseen, jossa partiomme sai kuolettavan tuli-iskun. Siinä kaatui mm. kärsämäkinen tarkka-apuja Ville Arvola. Kuusamolainen Määttä pääsi kuitenkin vaikeasti haavoittuneena syöksymään maantien ojaan. Ojanpohjaa takaisin päin kontaten ja ryömien hän pystyi tuomaan varoituksen takana tulleille kärkiosaston joukoille ja kertomaan partion kohtalosta.

Saksalaiset viivyttivät meitä siinä muutaman vuorokauden. Kaivoimme suojapoteroita tien kummallekin puolen. Maasto oli alavaa korpiseutua. Vesi valui monttuihin ja saksalaiset ampuivat jatkuvaa häirintäkeskitystä asemeimme. Kyyristelimme montuissa likomärkinä.

Tämän jälkeen sotamme jatkui vielä Kittilän Kaukosen kylään asti. Toisinaan paistoi aurinko ja oli kauniita Lapin kuutamooita. Lepohetkien aikana yritimme unohtaa sodan ja rentoutua. Laulelimme sota-aikana syntyneitä lauluja. Nuori mieli kaipasi vapautta, nuoruutta ja rakkautta-kin. Juttelimme muistellen kotia ja tyttöystäviä.

Lokakuun 25. päivän iltana joukot olivat lähestymässä Kaukosen kylää. Jouduttiin ylittämään puro, jonka sillan saksalaiset olivat räjäyttäneet. Piti tehdä kiertotie, sillä hevoskuormasto oli silloin mukana. Osa kärkijoukkueesta määrättiin hakkaamaan tienvarsimetsästä puita sillan tekoon. Heidän liikkueessaan metsässä, siellä laukesi kolme saksalaisten virittämää hyppymiinaa. Yksi mies kaatui, kymmenen haavoittui, kärsämäkisistä Kalle Martikainen ja Yrjö Ollanketo. Heimo Svala kertoo:

Kiiminkiläinen sotilas sai sirpaleen rintaansa ja ryntäsi takaisin tielle voihkien:

- Auttakaa, auttakaa!

Hän tuupertui kuraiselle tielle, keppuroi siinä hetken ja ennen kuin kukaan ehti tehdä mitään, nuoren miehen elämä oli lopussa. Edellisenä keväänä, muutama viikko ennen Kannuksen kovia taisteluita, hän kävi vihkilomalla. Nyt pari päivää ennen kaatumistaan hän sai nuorelta vaimoltaan paketin, jossa oli mm. kirjaillut sormikkaat. Ne olivat hänen kädessään kuoleman hetkellä. Niillä hän piteli sirpaleen lävistämää rintaansa sydänveren pursuessa sormikkaiden läpi.

Nostimme hänet tien oheen. Panimme kädet ristiin rinnan päälle ja lakin kasvojen suojaksi. Sotilaan viimeinen marssi oli päättynyt.

Haavoittuneiden auttamiseksi syntyi kova hötäkkä. Oulaistalainen poika sai sirpaleen suolistoonsa. Hänkin keppuroi kuraisella tiellä tuskissaan. Kärsämäkinen Kalle Martikainen sai sirpaleen keuhkoihin ja jal-

koihin. Hevosten kuormia purettiin. Haavoittuneet, jotka eivät voineet kävellä, laitettiin kärryihin ja matka takaisin päin kenttäsaairaalaan alkoi. Kävin kotipitäjäni poikaa puhuttelemassa siinä kärryjen vierellä. Verinen vaahto kupli huulien välistä, kun hän yritti minulle sanoa:

- Jos pääset ennen minua kotiin, vie terveisiä.

Hän tuli aikanaan kotiin sotainvalidina.

Samassa rytäkässä sai ajohevon reiteensä sirpaleen ja valtimo katkesi. Veri lensi kaartena tielle. Hevonen oli riisuttava valjaista, ajo-mies talutti sen tiensivuun ja joukkueenjohtaja ampui luodin päähän. Vuosia mukana ollut ja kuormiamme vetänyt hevonen antoi kaikkensa.

Paluumarssi

Aseleposopimuksessa määrätty armeijan demobilisaation määräaika joulukuun viides päivä lähestyi, lykkäystä ei saatu. JR53:n vuonna 1924 syntyneiden ja sitä vanhempien ikäluokkien eteneminen päättyi Kaukoseen. Paluumarssi alkoi marraskuun toisena päivänä 1944. Suurin osa matkasta kuljettiin marssien, joitakin pätkiä päästiin autoilla. Vaikka enää ei taisteltu, matka oli raskas. Huolto ei toiminut kunnolla. Oli aina nälkä.

Miehet kotiutettiin sitä mukaa kuin viranomaiset saivat paperit kuntoon. Useimmat Kärsämäkiset kotiutettiin Raahesta tai Oulaisista.

Karhumäeltä Sodankylän kautta Raaheeseen

Eva Koski muistelee JR33:n taistelijoiden, miehensä Heikki Kosken ja Mikko Anttilan kertomaa Lapin sotareissusta.

Pojat lähtivät marssimaan Karhumäeltä läpi korprien ja hävitettyjen kylien Sodankylään. Joukot olivat niin hajalla, ettei huolto voinut toimia. Joskus saatiin metsäriistaa, joskus yksin harhaileva lammas, useimmiten kiristettiin vyötä. Yövyttiin metsissä.

Taloistakin miehet yrittivät ostaa leipää, mutta tyly oli kohtelu. Jossakin Oulun eteläpuolella oli pieni pirtti tienreunassa. Siellä asui vanha ystävällinen pariskunta. Ladossa, nävetassa, kaikissa mahdollisissa tiloissa pojat saivat yöpyä. Kun mummo aamulla lypsi lehmänsä, hän käski miehet jonoon ja jakoi kaiken maidonsa sotilaiden pakkeihin. Miehet saivat myös peseytyä mökin saunassa.

Paluumarssi Sodankylästä oli yhtä raskus myöhäisyyksyllä. Kemistä Raaheen miehet pääsivät laivan kannella. Siinäkin oli vähällä vielä tuho

tulla. Miehet menivät laivankannella kaikki samalle reunalle ja laiva alkoi kallistua. Onneksi laivan henkilökunta joutui hätäin.

Sota-ajan surureunaista postia.

JR11 ja lasten ristiretki

JR11:n eteneminen loppui Meltauksen lossin seutuvilla. Kunniakas JR11 siirtyi historiaan ja rauhanaikainen JR1 aloitti toimintansa. Perustettuun uuteen rykmenttiin koottiin koko divisioonasta kaikki vuonna 1925 syn-

tyneet sekä vuosiluokan 1924 upseerit ja aliupseerit ja lisäksi aliupseeriksi koulutettavat miehet. Lapin sota sai talvella hirtehsen nimen: *lasten ristiretki*. Eeva Koski surkuttelee: *Nuoria, vähällä koulutuksella sinne joutui. Niitä poloisia kaatui paljon.*

Oulaistelainen JR11:n mies Esko Hemmilä pohtii:

Uudella rykmentillä oli edessään raskas ja vaativa tehtävä sen lähtiesä ajamaan saksalaisia joukkoja takaa. Ensimmäisenä tavoitteena oli Muonio ja siitä edelleen pohjoiseen. Oli tyhjennettävä Enontekiö saksalaisista ja ajettava heidät viimein Suomen maaperältä. Rintamavastuu ja saksalaisista selviäminen tuli Muonion jälkeen siirtymään pääasiassa nyt perustetun rykmentin nuorimman ikäluokan harteille.

Vaikealta tuntui jättää nuorimmat aseveljet yksin, varsinkin kun heidän kasvoiltaan saattoi lukea orpouden tunnetta. Pojat hoitivat tehtävänsä hyvin, pitivät saksalaiset kurissa, selvisivät Käsivarren hyisen talven yli ilman pahempia sairauksia ja veivät Lapin sodan kunniakkaaseen päätökseen miesten lailla. Meillä JR11:n miehillä oli edessä 200 kilometrin paluumarssi tietä, joka paikka paikoin oli reunoja myöten niin vellinä, että oli paljon helpompi kävellä maastossa tien sivussa. Paluu alkoi lokakuun viimeisenä päivänä 1944.

Rykmentin komentaja everstiluutnantti Wolf Halsti antoi viimeisen päiväkäskyn JR11:n miehille lokakuun 26. päivänä 1944.

Aseveljet, kohtalotoverit!

Kotiuttamiskäskey on tullut. Ikävöimänne ja odottamanne vapautumisen päivä on lähellä. Monen kieltäymysten ja kärsimysten vuoden jälkeen saatte nyt vihdoinkin palata omaan työhönne.

Lähdimme vuosia sitten sotaan turvataksemme maamme oikeuden ja rauhan. Kaikkivaltias Jumala ei ole halunnut, että toiveemme nyt toteutuisi. Palaamme retkeltämme nyt syyspimeitä teitä pettynein mielin. Karjalaisten heimo on jälleen kotia ja kontua vailla. Pohjan perien kansan köyhät asuinsijat on hävitetty. Olemme tyhjentäneet katkeran maljan sen viimeistä pohjasakkaa myöten.

Vueltamamme tie oli raskaista raskain. Kuolema ja hävitys olivat seuramme, taaksemme jäivät tuhannet haudat, haavoittuneiden tuskat, leskien ja orpojen itku. Jaksoimme kulkea eteenpäin vain sen vuoksi, että uskoimme asiamme oikeuteen ja oikeuden voittoon. Nyt meitä painaa vihollisen sanelema kovan rauhan ies. Onko siis kaikki ollut turhaa? Onko osamme toivottomuus ja tulevaisuutemme orjuus?

Ei, veljet, tuhat kertaa ei!

Maailmaa ei johda sokea sattuma eikä vääryys, vaan ikuinen Jumala, joka on vanhurskas ja oikeamielinen. Hänen tiensä ovat tutkimattomat ja meille käsittämättömät, mutta lopussa seisoo oikeus. Hänen edessään ovat maailman mahtavimmatkin vain tomua ja tuhkaa. Hän on näkevä kärsimyksemme ja pelastava meidät.

Päästyänne kotiin ja saatuanne aikaa mietiskelyyn, tulevat epäilykset myrkyinä hiipimään mieleenne. Olemmeko sittenkin menetelleet väärin? Eikö olisi ollut viisaampaa alistua taistelutta? Kavahtakaa näitä ääniä, veljet, ne ovat tuhon sanansaattajia. Olemme menettäneet taistelumme vain, jos uskomme asiaamme ja itseemme sammuu. Se ei saa tapahtua. Meidän taistelujain on säilytettävä uskomme ja siirrettävä se muihin, nyt eläviin ja jälkeemme tuleviin suomalaisiin.

Mennyt on mennyttä, veljet. Tulevaisuus on ainoa tärkeä seikka, sen eteen on tehtävä työtä, kunkin paikallaan ja voimiensa mukaan. Lepo ja mukavuus ei koskaan ole ollut suomalaisen osa. Eteenpäin siis, yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta, eteenpäin kohti uutta aikaa ja uutta päivää!

Taistelussa ja kuoleman edessä solmitut siteet eivät milloinkaan katke. Niinkuin olemme kuuluneet toisillemme taistelukentillä, kuulumme toisillemme myös tulevaisuudessa. Piirimme on suuri, siihen kuuluu kaatuneiden veljien joukko. Siihen suljemme myös leskemme ja orpomme, omaisemme ja itsemme. Rykmenttimme nimi sammuu, mutta sen henki ja sen muistot elävät ja jäävät elämään meidänkin kuoltua.

Jumala Suomea suojelkoon!

Vanaväylillä Vesaisen, JR11:n marssilaulu

Rajapuomi, kun raukes, se alkoi
 raju rynnistys ryssiä päin.
 Rajajääkärit korpia halkoi,
 joista vasta vain unta mä näin.
 Oma rykmentti Lonkasta lähti,
 osa Raatteesta raivasi maan,
 Vasovaarasta Latva ja Vuokki
 - yli kenttien kunniakkaan.

Työ tiuheni - laannut ei taisto,
 läpi louhikon taajeni tie.
 oli miehissä metsien vaisto,
 se Melkajalahdelle vie.
 On Kuitilla aamun jo koitto,
 kun riensimme rantamaan,
 oli taattava Vuonisen voitto,
 eikä tauosta tuntoaakaan.

Yli seljän me laineilla lahden
 suin syöksyimme rantoja päin.
 Pojat Paavolan, Vihannin kahden
 aseveljinä vierekkäin.
 Pikapurtemme kohtasi niemen
 vanaväylillä Vesaisen,
 iti mielessä surman jo siemen,
 joka ainoa tunnusti sen.

Meille korpinen taival on tuttu
 läpi liejun ja louhikkojen,
 oli mustana armeijan nuttu
 keloroihuista vihollisen.
 Savu sankkana seurasi meitä,
 tuliryöpyissä rynnättihin,
 oli aamu, kun torrakkoteitä
 me Pistolle saavuttihin.

Tulitaistossa Pistolla ilkkui
 iva hornan ja helvettien,
 valojuovina ilmassa vilkkui
 siellä pauhussa patterien.
 Rivit Raahan ja rannikon nousi
 joka tuumasta taistelemaan,
 monen kirposi kädestä jousi
 sotatanhuilta maan tuonelaan.

Itä vaipui jo armojen alle,
 varas Tetrille pian pakotien,
 ja kalpaten käy katalalle,
 joka nostatti miehisen hien.
 Löi Ritolan nyt suku tulisesti,
 sadat sarjassa Oulaisten vyöt,
 vasta Uhtuan porteilla esti
 vihavirtamme Kis-Kissin yöt.

Nyt tiellämme tihkuvi lunta,
 mutta kesällä poltteli maa.
 Se on rykmentin uljasta unta
 ja taistoihin kannustavaa.
 Nyt vartiopaikalla vahti
 käy silmäten yön hämärään,
 ja viell' kotikontujen mahti
 käy äärielle Äänisen jään.

(Erkki Tiesmaa, laulukirjasta Korsusta korsuun)

Vihdoinkin ohi

Vasta huhtikuun 27. päivänä 1945 viimeinen saksalainen lähti Kilpisjärveltä ja vasta keväällä 1945 Suomi totesi olevansa sodassa Saksaa vastaan. Se oli kansainväliseen oikeuteen liittyvä muodollisuus, jolla Suomi pyrki varmistamaan paikkansa tulevissa rauhanneuvotteluissa.

Lopullinen rauhansopimus allekirjoitettiin 10.2.1947 Pariisissa. Suomen toivomuksia ei otettu kuuleviin korviin. Ehdot olivat samat kuin välirauhan sopimuksessa syksyllä 1944. Lisäksi puolustusvoimien aseistukselle ja henkilömäärälle asetettiin tiukat ylärajat.

Saksalaisten vankina

Samuli Hyvölä (s. 1909) joutui saksalaisten vangiksi Tornion Alavojakkalassa 4.10.1944. Joukkoja oli jäänyt jonkinlaiseen saareen, osa pääsi uimalla Ruotsiin. Saksalaiset yllättivät Samulin maantiejasta ja komensivat kädet ylös eikä siinä ollut mitään tehtävissä. He pitivät häntä Norjaan asti matkassaan. Lopulta hän pääsi jotenkin Ruotsin kautta kotiin. Se oli niin kova reissu, että Samuli itki joka kerran, kun hän siitä puhui.

Vangit komennettiin vetämään saksalaisten vankkureita ja ruoska heilui. Majoituspaikoissa heidät pantiin aina johonkin kylmään liiteriin. Jos yritti hankkia ruokaa, sai kovan rangaistuksen. Samuli kertoi etsineensä mäskiämpäristä jotakin syötävää.

- Miltä se maistui?
- Ei miltään.
- Ei sitten ollut nälkä.
- Ei kai sitten ollut, Samuli sanoi ja vedet tulivat silmiin.

Samuli kertoi säälineensä nuoria, keskenkasvuisia poikia, jotka eivät tahtoneet millään kestää sitä rääkkiä. Itse hän jotenkin selvisi, kun oli vahva ja täysikasvuinen.

Mi autuus helmaas nukkua, sä uniemme maa. Samppa ruotsalainen lausuu sankarilaatojen paljastustilaisuudessa Saviselän koululla 6.12.1983. (Kuva Anja Niemelä)

Kirjoitan tämän
 pienen lapsen
 jos sattuisi että
 minä kaatuisin
 niin elköö muu-
 stelkaa minun
 pahoja tekoja ja
 muistella ei
 ole kans mitään
 pahalla muistella
 muista teistä
 hukkaan ja
 elköö surko
 liikaa minun
 puolesta

jos se sattuisi minun
 että minä
 kaatuisin niin
 ei ole mitään
 pahalla muistella
 muista teistä
 hukkaan ja
 elköö surko
 liikaa minun
 puolesta

Eino Hyttilän taskusta löytyi tämä kirjelappunen. Kirje kotiin. Kirjoitan tämän pienen lapsen, jos sattuisi, että minä kaatuisin, niin elköö muistella minun pahoja tekoja ja muistella ei ole kans mitään pahalla muistella. Elköö surko liikaa minun puoleksi. Jos sattuisi minun, että minä kaadun, niin se on sillä tavalla minun kohdalleni valittu. Tämä on jokaiselle omaiselle tarkoitettu kirje. Äiti kans koittaa lohduttaa, että se on minun ylhäältä sallittu. Eino. Hän kaatui 2.1.1942 Syvärillä

Laatat valkeat keskellä kalmiston
 ne kätkevät kallista viljaa.
 Itku moni niiden äärellä itketty on
 - mikä äänehen - mikä taas hiljaa.
 Kaikki kerran te käskystä isänmaan
 päin lähditte vaaroja kohti.
 Osa olikin soturin kunniakkaan
 se sankarikuolohon johti.
 Vaan turhaan ei rintanne hurme tuo:
 Maa vapaa on jalkaimme alla.
 Päin paljahin polvistun ristinne luo.
 - mä olenhan Pyhällä maalla.

(Liisa Hyttilä-Laine)

Jatko- ja Lapin sodassa kaatuneet 1941 - 1945

AINASOJA Frans, s. 31.1.1911 Nivala, mv, Pso Silja, lapset Väinö, Sirkka ja Voitto. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, stm. Kaat 17.7.1943 Kangasvaara.

AUTIO Heimo Jaakko, s. 20.10. 1914 Kärämäki, talollp. Pso Anna Katariina, lapsi Eila. Ts: JR25, snt Kuhmo, tslti. Js: JR11, snt Uhtua, tslti, alik. Kaat. 8.9.1941 Kangasvaara.

ARVOLA Heikki Leonard, s. 23.9.1923 Kärämäki. Js: JR54, snt Rukajärvi, kivm, stm. Kaat 17.7.1944 Korkeavaara.

FLANKKILA Eero Iisak, s. 13.1.1908 Jalasjärvi, työm. Pso Hilma, lapset Esteri ja Aune. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm, stm. Kaat. 8.7.1944 Ihantala.

ARVOLA Vilho Johannes, s. 7.5.1924 Kärämäki, mv. Js: JR53 JJ, snt Uhtua, tarkamp. Ls: JR53 JJ, snt Tornio Rovaniemi, tarkamp, stm. Kaat. 17.10.1944 Rovaniemi.

HAAPALA Eino, s. 28.1.1924 Haapajärvi. Js: JR11, TäydP13, snt Uhtua, Kannas, kivm. Ls: TäydP13, snt Tornio, kivm, stm. Kaat. 1.10.1944 Tornio.

AUTIO Eino Mikael, s. 25.11.1911 Kärämäki, mv., Pso Vieno, lapset Maija ja Aino. Ts: JR25, snt Kuhmo, lääk. Js: JR53, ErP13, snt Uhtua, Kiestinki, lääk-au. Haav. 3.8.1941 Hevosenkä. Ls: ErP13, snt Tornio, lääk-au, alik. Kaat. 6.10.1944 Tornion Röyttä.

HAARANEN Yrjö Johannes, s. 4.4.1920 Kärämäki, mv. Ts: Kannas, linntyöt. Js: KevOs3, snt Salla, rjoht, alik. Kaat 27.7.1941 Salla.

HALLA-AHO Lauri, s. 12.8.1925 Kärämäki, mv. Js: ErP13/1, JR11, snt Kannas, kivm. Ls: ErP13/1, 11, Snt Tornio, Aavasaksa, Enontekiö, Kilpisjärvi, kivm, stm. Kaat. 13.1.1945. Kilpisjärvi.

HARJU Frans Ilmari, s. 20.2.1911 Kärämäki, mv. Pso Anna, lapset Eino, Erkki ja Veikko. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki kivm, stm. Kaat. 25.8.1941 Kiestinki Veturi-puro, jäi radan taakse, siunattu kentälle jääneenä

HALMETOJA Heimo Leonard, s. 31.8.1921 Haapavesi, mv. Js: JR45 snt Maaselkä, Syväri, kivm. Haav. 28.1.1944 Syväri. Stm. Kaat. 28.6.1944 Vitele

HAUTAJOKI Heimo Mikael, s. 6.10.1919 Kärämäki, talollp. Js: JP4, snt Laatokan pohjoispuoli, kivm, stm. Kaat. 14.7.1941 Vilakki.

HANKALA Matti, s. 30.12.1911 Kärämäki, mv. Pso Tyne, lapsi Aarne. Ts: JR25, snt Kuhmo. Js: JR11, snt Uhtua, kivm, stm. Kaat 17.8.1941 Uhtua.

HAUTAJOKI Jalmar, s. 14.7.1905 Kärämäki, mv., puuseppä. Pso Naimi Sofia, lapsi Eriika Kyllikki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, rjoht, alik. Kr-sirpale vei jalan, 17.7.1941 Vuonisen ylityksessä, k. KS:ssa 30km:n mtvmatkan jälkeen.

HANKILANOJA Paavo Mikael, s. 13.6.1910 Kärämäki, mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, ajom. Js: JR11, snt Kiestinki, kivm, rakuuna. Kaat 12.9.1941 Kiestinki

HEINONEN Eino Heikki, s. 6.5.1923 Kärämäki, mv. Js: II/Pr12 KrhJ, ErP 16/6, snt Maaselänkannas, Kannas, krhtja, stm. Kaat. 6.8.1941 Ihantala.

HONKALA Arvo, s. 1.8.1923 Kärämäki, talollp. Js: JR53, snt Uhtua, kannas, rjoht, kpm, korpr. Haav. 14.6.1944 Kuuterselkä. Jäi vaikeasti haav. viholl. puolelle. Julistettu kuolleeksi 17.9.1946.

HÄLLINEN Emil Johannes, s. 3.4.1916 Kärämäki, työm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, stm. Tsm. Kaat. 8.9.1941 Kangasvaara.

HYTTILÄ Eino Olavi, s. 24.9.1918 Kärämäki, mv. Js: Snt Syväri, Aunuksen kannas, kivm, stm. Kaat. 9.1.1942 Syväri.

ISOLA Edvard, s. 22.11.1912 Kärämäki. mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Kiestinki, Uhtua, ktjä, kivm, stm. Kaat. 21.7.1941 Pistojoki

HYVÄRINEN Paavo, s. 15.6.1907 Kärämäki, työm., Pso Nelli, lapset Salme, Heta, Alma, Liisaja Elma. Ts: JR40, snt Salla, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki Kannas, kivm, stm. Tsm. Kaat. 20.6.1944 Ihantala.

ISOLA Paavo Leonard, s. 12.6.1922 Kärämäki, mv. Js: RjP8, snt Uhtua, kivm, stm. Kaat. 14.1.1943 Uhtuan Alajärvi, partioreissulla.

HYVÖLÄ Eemil, s. 7.12.1916 Kärämäki, mv. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, rjoht. Haav. syksyllä 1941. Alik. Kaat. 10.9.1943 Kiskukukula, vahingonlaukauksesta.

ISOLUOMA Martti Johannes, s. 23.3.1919 Kärämäki, työm. Js: JR11, snt Kiestinki, kivm, stm. Kaat. 10.9.1941 Kangasvaara.

ISTUKAISSAARI Leonard Henrik, s. 12.7.1913 Kärämäki, mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Kannas, Uhtua, Kiestinki, ajom, kivm, stm. Tsm. Kaat. 15.6.1944 Kivennapa.

JUSSILA Eino Edvard, s. 6.11.1913 Kärämäki, mv. Pso Airi, lapset Veijo, Vesa ja Eino. Ts: JR25, snt Kuhmo, kpm. Js: JR11, snt Uhtua, kpm, korpr. Tsm. Kaat. 10.9.1941 Hevosenkentä.

JOKIMÄKI Väinö Thornvald, s. 13.11.1923 Ii, työm. Js: JR33 KrhJ, snt Laatokan pohjoispuoli, Karhumäki, krhjtja, tähtjä, stm. Kaat. 30.7.1944 Karhumäki.

KAINULAINEN Yrjö Henrik, s. 9.7.1924 Kärämäki, talollp. Js: Rask-KrhK, snt Kannas, kivm, stm. Kaat. 14.6.1944 Mustamäki.

JOKITULPPO Vihtori, s. 21.11.1916 Haapajärvi, mv. Ts: PPP, snt Kannas, jääk. Haav. sodan loppulla. Js: JR11, snt Uhtua. kpm, jääk. Tsm. Kaat. 4.8.1941 Hevosenkentä.

KALLIOSALO Urho Olavi, s. 22.9.1918 Pulkkila, talollp. Pso Taimi Lilja. Ts: JR64, Suomussalmi, Laatokan pohjoispuoli, rjoht. Haav. 7.3.1940 Pitkäranta. Js: Snt Uhtua, Kiestinki, rjoht. Haav 3.8.1941 Kiskisjärvi. Alik. Tsm, Jsm. Kaat. 22.8.1942 Uhtua.

JUNTTILA Toivo Johannes, s. 7.5.1914 Kärämäki, metsätyöm. Pso Elli, lapset Mauri ja Asta. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm, stm. Tsm. Kaat. 11.9.1941 Kangasvaara.

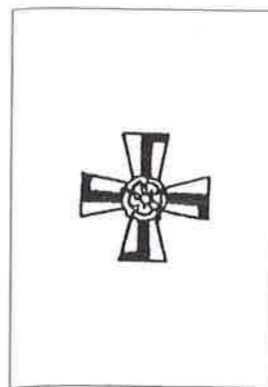
KANGAS Uno August, s. 2.9.1900 Kärämäki, metsätyönjoht. Pso Aino. Js: JR11, snt Uhtua, hevlääkm, kers. RVK 4. Kaat. 5.8.1941 Vuoninen, jäi kentälle.

KANKAANPÄÄ Edvard Abiel, s. 4.9.1921 Kärämäki, mv. Js: JR45, snt Maaselän kannas. krhm, pstm, stm. Kaat. 5.7.1944, katosi Palojärvellä.

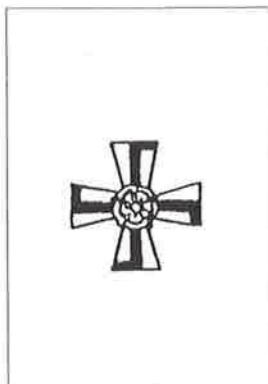
KIRJONEN Kaarlo, s. 6.8.1922 Kuolemanjärvi, mv. Js: JR53, snt Kannas, krhm. Ls: JR53, snt Tornio, krhm, stm. Kaat. 5.10.1944.

KORPELIN Edvard, s. 18.3.1920 Pyhäjärvi, työm. Js: JR8, JR39, snt Laatokan pohjoispuoli, Äänislinna, kpm., stm. Kuoli haavoihinsa 24.1.1942 A/14 KS.

LAAKKONEN Reino Matias, s. 15.8.1907 Haapajärvi, liikkeenharj. Pso Hellin, lapset Pekka Matias ja Anna Katariina. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, alik. Kaat 3.8.1941 Hevosenkentä.

KANKAANPÄÄ Tauno Eero, s. 5.12. 1911 Kärämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm, stm. Tsm. Haav. heinäkuussa 1941 Hevo senkenkä, k. 10.8.1941 Kajaani.

KOPONEN Arvi Johannes, s. 11.7.1920 Kärämäki. Js: KevOs3, snt Salla, kivm, alik. Katosi Sallan rintamalla 10.7.1941.

KUUSISTO Lauri Paavali, s. 6.8.1924 Kärämäki, talollp. Js: ErP13, snt Kannas, kivm, stm. Kaat. 27.6.1944 Noskua Riikolankangas.

LAITILA Onni Johannes, s. 10.10.1910 USA, mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, stm. Tsm. Kaat. 25.8.1941 Kiestinki Veturi-puro.

KASANEN Kalle Oskari, s. 24.3.1922 Kärämäki, mv. Js: RajaK25, RajaP8, snt Uhtua, kpm, stm. Kaat. 14.1.1943 Vuokkiniemen Korpilohko.

KOPONEN Paavo, s. 8.4. 1918 Kärämäki, työm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, stm. Kaat. 25.8.1941 Kiestinki Veturipuro.

KYLLÖNEN Heikki, s. 7.4.1912 Kärämäki. Pso Martta, lapset Vesa ja Anita. Ts: KTPr2, snt Petsamo, sissipääll. Js: JR33, Pr12, , joukkvarajoht, vänr. Haav. 26.6.1944, Vm 2, Rautaristi, Tsm, Jsm. K. vammoihinsa 15.11.1946.

LAMPELA Arvi Adolf, s. 14.1.1904 Kärämäki, mv. Pso Maija, lapset Juhani Samueli ja Erkki Arvid. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, rjoht, kers. Tsm. Kaat 25.8.1941 Kiestinki Veturipuro, jäi sinne.

KESKITALO Jaakko, s. 8.7.1907 Kärämäki. mv. Pso Nelly, lapset Irja, Anneli, Ahti ja Eino. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm, stm. Tsm. Kaat. 26.6.1944 Ihantala.

KOPONEN Veikko, s. 27.7.1902 Kärämäki, mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, korpr. Tsm. Kaat. 14.12.1941 Uhtua.

KÖPSI Lahja Jalmari, s. 5.5.1905 Kärämäki, työm. Pso Hilma, lapset Annikki, Paavo, Lea ja Helli. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, pkampapum, stm. Kaat 13.9.1941 Kangasvaara.

LAURIKALA Eino Arvid, s. 24.10.1903 Kärämäki, mv. Pso Anna, lapset Irma Anneli ja Eino Alberd. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, stm. Kaat 26.8.1941 Kiestinki Veturipuro.

LEHTIMÄKI Kauko Abram, s. 27.5.1923 Kärsämäki, metsätyöm. Js: 3.D:n alainen kaukopart. "Uhtuan sissit", snt Uhtua, Kiestinki, Viena, kpm. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, kpm, stm. Kaat. 15.10.1944 Rovaniemi metsäkoulun maasto.

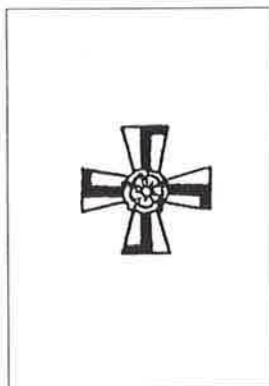
LINTULA Tuomas, s. 26.1.1914 Kärsämäki, mv. Pso Aini, lapsi Matti. Ts: JR25, snt Kuhmo, asesepä. Js: JR11, snt Uhtua, kivm, stm. Tsm. Kaat. 20.7.1941 Pisto-joki, haudattiin sinne, talvel-la pois.

LUONUA Niilo Oskari, s. 11.3.1922 Kärsämäki, työm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, stm. Kaat. 16.10.1944; haav., joutui hukkaan, seur. syksy-nä puolukkamiehet löysivät puunjuurelta istuvasta asen-nosta.

MIKKOLA Olavi Aukusti, s. 13.2.1918 Haapajärvi, työm. Pso Ester Elisabet, lap-si Olavi Aukusti. Ts: Snt Tolvajärvi, kpm. Js: Snt Luttojoki, Lappi, kpm, stm. Vm 2, Tsm. Kaat. 30.5.1944 Luttojoki.

LEHTOMÄKI Eemil, s. 20.12.1925 Pyhäjärvi, työm. Js: TäydP13, ErP13, snt Kan-nas, kivm. Ls: ErP13, snt Tor-nio, Rovaniemi, Kittilä, kivm, stm. Jsm. Katosi 21.11.1944 Paljakan maastossa, julistet-tu kuolleeksi 5.4.1948.

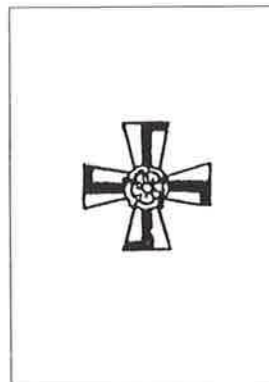
LOUKKOLA Heikki Mi-kael, s. 27.4.1918 Kärsämäki, liikeapl. Ts: 1. PohRL, snt Kannas, kpm. Js: JR11, snt Uhtua, Äänislinna, kjä, kpm. Haav 8.9.1941 Kiestinki. Alik. Tsm, Jsm. Kaat. 4.7.1944 Säämäjärvi.

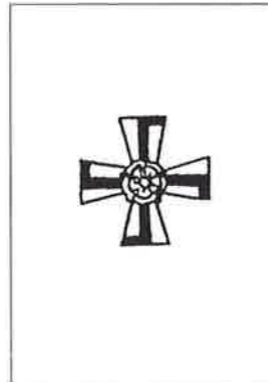
LUONUA Väinö Ilmari, s. 18.8.1921 Kärsämäki, mv. Js: Laguksen PsPr, snt Maaselän kannas, akulj, psjääk. Kaat. 2.3.1942 Sunkujärvi.

MUSTOLA Ahti Antero, s. 28.5.1917 Kärsämäki, kaup-pias, mv. Pso Vieno, lapset Antero, Olavi, Sirkkaja Kau-ko. Ts: JR40, snt Salla, Kan-nas, partm, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, rjoht. Sairastui, k. 4.5.1948 SS, siunattu sankari-vainajana.

LEHTOMÄKI Pekka Jo-hannes, s. 2.9.1908 Pyhäjär-vi, työm. Js: JP1, snt Laato-kan pohjoispuoli, kkm, stm. Kaat. 15.7.1941 Tolvajärven Ristisalmi.

LOUKKOLA Yrjö Henrik, s. 18.4.1906 Kärsämäki, työm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, stm. Tsm. Kaat. 13.8.1941 Kiestinki.

LUTTINEN Tauno, s. 14.2.1921 Kärsämäki, työm. Js: JR53, snt Kiestinki, kivm, stm.. Kaat. 4.11.1941 Lohi-vaara.

MUSTOLA Konsta, s. 6.4.1908, Kärsämäki, kauppaliik.tark. Pso Maritta. Ts: ErP39, snt Kannas, tal-u. Js: Joukkjoht, vänr. Kaat. 14.6.1944 Vammeljärvi.

LINTULA Samuel Matias, s. 14.12.1902 Jalasjärvi, mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, pkm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, pkm, stm. Tsm. Kaat. 25.8.1941 Kiestinki Veturi-puro.

LUOMAJOKI Paavo Hen-rik, s. 13.4.1920 Haapavesi, työm. Js: JR8, snt Maaselän kannas, kpm, korpr. Haav, ja kuoli 21.8.1941 Maaselän kylä.

LYSTILÄ Aarne, s. 16.5.1923 Kärsämäki, mv. Pso Helvi, lapsi Aarne. Js: ErK/ SissiP3, snt Laatokan pohjois-puoli, Syväri, vm, stm. Kaat. 29.6.1944 Litelä.

MYLLYMÄKI Aimo Paa-vari, s. 8.1.1920 Kärsämäki, talollp. Ts: Vapaeht. linn väli-rauhan aik. 1940 Kussamo, Salla. Js: PsPr Lagus, snt Aunus, kivm, jääk. Kaat. 25.7.1941 Tuulosjoki.

MÄKI Toivo, s. 19.9.1909 Kärämäki, mv. Pso Helli, lapsi Eila. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm, stm. Tsm. Kaat. 17.7.1941 Pistojoiki.

NIEMELÄ Kaarlo Henrik, s. 23.1.1922 Kärämäki, mv. Js: JR11, snt Uhtua, tsdlti, stm. Kaat. 12.5.1942 Kiskisen ja Hevosenkengän välissä.

NIEMI Eelis L., s. 15.6.1923 Kärämäki, työm. Js: JR22, snt Syväri, kivm, stm. Kaat. 20.6.1944.

PARHANKANGAS Matti, s. 28.12.1924 Kärämäki, työm. Js: RpP7, snt Uhtua, kkm, stm. Kaat. 8.7.1944 Laatokan pohjoispuoli.

MÄKIKANGAS Paavo Artturi, s. 22.1.1920 Kärämäki, työm. Ts: OsPennanen, snt Petsamo, kivm. Js: JP4, snt Laatokan pohjoispuoli, kivm, jääk. Vm 2, Tsm. Kaat. 18.7.1941 Pitkäranta.

NIEMELÄ Niilo Eskeli, s. 6.8.1924 Kärämäki, työm. Js: Kaat. 27.6.1944.

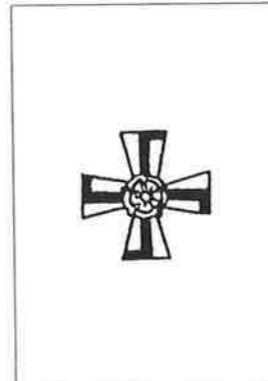
NURKKALA Tapani H., s. 26.12.1923 Kärämäki, työm. Js: JR12, snt Maaselän kannas, kivm, stm. Vm 2. Kaat. 17.7.1944.

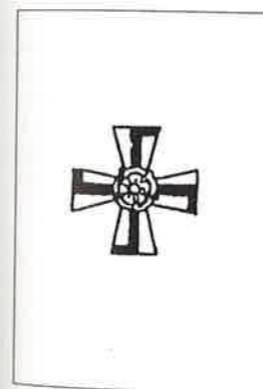
PENTIKÄINEN Otto Viljam, s. 9.10.1919 Kärämäki, työm. Js: Stm. Kaat. 13.12.1943.

MÄNTYLAMMI Martti Kustaa, s. 21.11.1912 Jalasjärvi, mv., Pso Toini, lapsi Pirkko Liisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, joukkjoht. Js: JR11, snt Uhtua, joukkjoht. vnr. Kaat. 5.3.1942 Hevosenkentä.

NIEMELÄ Otto Leonard, s. 29.9.1911 Kärämäki, mv. Pso Sigrid, lapset Eero ja 1 tytär. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, ktjä Js: KHevS12, snt Uhtua, Kiestinki. Stm. Sair. helmik. 1942, k. 10.3.1947 Kärämäki.

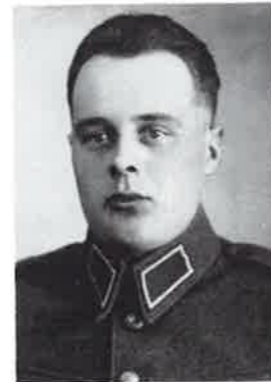
OJALA Sulo Johannes, s. 2.2.1908 Kärämäki, työm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR10, kivm. Kaat. 3.8.1941.

PENTIKÄINEN Reino, s. 7.7.1920 Kärämäki, kaimosm. Petsamossa. Ts: Vapaht, snt Kannas, kivm. Js: JR8, snt Laatokan pohjoispuoli, tsdlti, stm. Tsm. Kaat. 27.7.1941 Mantsinsaari, haud. Salmin hautausmaalle, pois 1942

NIEMELÄ Aaro Jaakko, s. 14.3.1919 Kärämäki, työm. Js: JR44, snt Uhtua, rjoht, alik. Kaat. 19.7.1941 Jyväskylä.

NIEMELÄ Paavo Aukusti, s. 8.7.1916 Kärämäki, talollp. Pso Anna, lapset Esa, Elina, Terttu, Paavo ja Elli. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, KrhK, snt Uhtua, Kiestinki. ammusm, korpr. Tsm, Jsm. Sotavamma, k. 27.2.1946. Siunattu sankarihautaan.

OJALEHTO Aappo, s. 28.2.1920 Kärämäki, työm. Js: Kaat. 30.11.1942.

PENTIKÄINEN Yrjö Sylvester, s. 28.8.1914 Kärämäki, mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, kpm. Js: R11, snt Uhtua, Kiestinki, kpm, alik. Tsm. Kaat. 30.1.1942 Uhtua. Tsm

PERÄÄHO Pietari, s. 8.6.1915 Nivala, mv. Pso Hilja, lapset Liisa ja Eero. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm. stm. Tsm. Kaat. 25.8.1941 Kiestinki Veturi-puro. Tsm.

PIRTIAHO Eino Johannes, s. 5.8.1916, työm. Pso Liisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, krhsntja. Haav. elokuussa 1941 Kangasvaara, saksalaisten kranaatista. Ls: JR11, snt Tomio, krhsntja, stm. Tsm. Kaat. 4.10.1944 Tomio.

PIENILEHTOLA Reino Johannes, s. 30.11.1909 Kärämäki, mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, stm. Tsm. Kaat. 28.8.1941 Kiestinki Veturipuro.

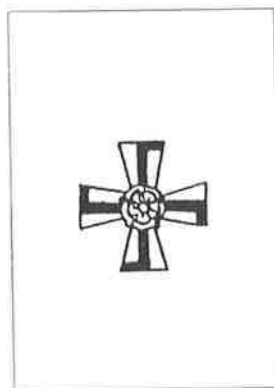
PIRTIAHO Heikki Esko, s. 25.3.1922 Kärämäki, maatyöm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm, stm. Kaat. 16.7.1943 Uhtua.

PIETIKÄINEN Johannes, s. 27.11.1909 Kärämäki, mv. Pso Siiri, lapset Olli ja Viljo. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, stm. Kaat. 22.6.1944 Kuparisaari.

PIRTISALO Aarne, s. 9.9.1914 Kärämäki, metsätyöm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, JR53, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm. LS: JääkK/3D, snt Tomio, kpm, stm. Kaat. 6.10.1944 Tomio.

PINOLA Lenni Sanfrid, s. 27.10.1902. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, stm. Kaat. 28.8.1941 Kiestinki Veturi-puro.

PIRTISALO Johannes, s. 19.8.1914 Kärämäki, talollp. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm, stm. Tsm. Kaat. 3.8.1941 Hevosenkenkä.

PORKKA Veikko Aleksander, 11.9.1914 Kärämäki, työm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kpm, stm. Vm 2, Tsm, Jsm. Haav. marraskussa 1942, k. vammoihinsa 28.5.1947 Kärämäki.

REMES Yrjö Gabriel, s. 24.3.1913 Kärämäki, rak.mest. Ts: JR25, snt Kuhmo, rhoht. Js: RjPri, P8 snt Tolvajärvi, jääkjoukkjoht, ylik. Tsm. Kaat. 28.7.1944 Tolvajärvi; väkivalt. tiedust. palatessa omien linjojen eteen.

PUUSAARI Heimo, s. 11.2.1904 Kärämäki, mv. Pso Fanni, lapsi Maritta. Ts: KTR9, snt Suomussalmi, Kuhmo, hev. Js: HevS12, snt Uhtua, Kannas, hev. tykk. Tsm. Kaat. 20.6.1944 Kannas.

REPONIEMI Ali Antti, s. 27.3.1921 Kärämäki, tilallp. Js: JR53 KrhJ, snt Uhtua, krhtja, tähstjä, stm. K. 31.8.1944 Neuvostoliitossa, jäätyään vangiksi maaliskuussa 1944.

RANTALA Matti, s. 23.2.1914 Kärämäki, talollp. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, Uhtua, Kiestinki, Kannas, ammusm, stm. BM. Haav 20.7.1944 k. vammoihinsa 11.12.1944 Kärämäki.

RISTINEN Evert Mikael, s. 9.9.1908 Kärämäki, mv. Pso Anna Amanda, lapset Reijo Henrik, Mirja Riika ja Marja Liisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, Suomussalmi, pkamp. Haav 16.1.1940 Suomussalmi. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas. Tark-amp. Haav. 25.8.1941 Kiestinki, stm. Tsm. Kaat. 26.6.1944 Karinsalmen taistelu.

REMES Paavali Eemil, s. 30.8.1910 Kärämäki, rak.mest. Pso Salli Elisabet, lapsi Ritva Liisa. Ts: RUK, 4/ K pionlinja. Js: ErPionP9, snt Kannas pionjoukkjoht, vänr. Kaat. 20. 6.1944 Heinjoki, joutui miestensä kanssa venäläisten miehittämälle tielle.

RUHA Aarne Wilhelm, s. 14.2.1921 Kärämäki, työm. Js: JR53, KrhK, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, tja, korpr. Kaat. 11.6.1944 Kannas.

RUHA Yrjö, s. 24.11.1917 Kärämäki, työm. Ts: III/Pr3, snt Kannas, pstm. Haav. 23.12.1939 Leipäsuu. Js: JR11, snt Kiestinki, Uhtua, kivm, stm. Kuoli haavoihinsa 25.12.1943 SS.

SAARANEN Väinö Matias, s. 17.2.1915 Kärämäki, talollp. Pso Lempi, lapset Raimo ja Antero. Ts: JR40, snt Salla, rjoht. Js: JR10, snt Rukajärvi, rjoht, alik. Vm 1, Tsm. Kaat. 13.3.1942 Rukajärvi.

TULPPO Antti, s. 11.10.1910 Kärämäki, työm. Ts: Jr31, snt Kannas, kivm. Js: JR11, snt Kiestinki, kivm, stm. Kaat. 2.8.1941 Kiskisjoki.

ÄNÄKKÄLÄ Emil A., s. 8.3.1917, työm. Js: JR32, JR11, snt Kiestinki, Uhtua, kannas, kivm. Haav. 30.8.1941 Uhtua, 1.5. 1942 Uhtua. Jääk. Kaat. 19.7.1944 Vuosalmi. Kaat. 19.7.1944.

RYTILAHTI Pauli Antero, s. 9.11.1919. Js: JR31, snt Rukajärvi, kivm, stm. Kaat. 11.7.1941 Rukajärvi.

SAARIKOSKI Yrjö Henrik, s. 6.2.1918 Kärämäki. Ts: Pr9, PstTykkJ, snt Kannas, psttkm. Haav. 20.2.1940 Pien-Perolla. Js: Täh-au, korpr. Kaat. 23.7.1941 Kannas.

TULPPO Elmeri, s. 25.6.1920 Kärämäki, talollp. Js: JR8, snt Laatokan pohjoispuoli. stm. Kaat. 4.9.1941 Säämäjärvi.

VÖRGREN Heimo, s. 3.9.1913 Piippola. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, rjoht, kers. Tsm. Kaat. 23.6.1944 Antrea.

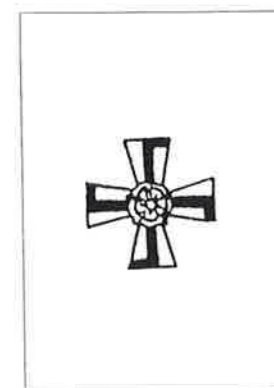
RYTKY Reino Sulo Armas, s. 28.6.1913 Oulu, metsätyöm. Ts: JvKoulK5, Ylivieska, ajom. Js: Osasto 5370 snt Laatokan pohjoispuoli, tiedpart, stm. Kaat. 4.8.1941 Jaakkima Oinasvaara.

SAARINEN Tauno Verner, s. 17.8.1913 Kärämäki, rakennustyömies. Ts: VP4, snt Kannas, ajom. Js: KTR11, snt Kannas, Itä-Karjala, puhm, tkm. Tsm, Jsm. Kaat. 2.11.1941 Käppälä Ala-Uunitsan kylä.

TULPPO Mauno Aukusti, s. 6.12.1921 Kärämäki, työm. Js: LK24, snt Syväri. lääkm, stm. Kaat. 11.3.1942 Syväri Enonsuu.

SAARANEN Eino Jooseppi, s. 25.12.1915 Kärämäki, talollp. Pso Eila, lapsi Leena. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm, stm. Tsm. Kaat. 20.8.1941 Uhtua.

SEPPÄLÄ Paavo Johannes, s. 3.5.1918 Kärämäki, metsätyöm. Pso Katri. Js: 3.D:n alainen kaukopart, "Uhtuan sissit", snt Uhtua, Kiestinki, Viena. kpm, skoiranh, korpr. Kaat. 28.6.1944 Kannas.

Sodissa 1939- 1945 kaatuneiden hautamuistomerkki, 139 sankarivainajaa. Ristissä teksti:
*Verestä versomut on valtakunta, sen että verellensä lunastais ain' uusi polvi,
kunniaksen nähden, taas taistella ja kaatua sen tähden.*

Elämä jatkuu

Ne, jotka palasivat, saivat käsiinsä henkisesti ja taloudellisesti ruhjotun maan, sotakorvaukset ja valvontakomission. Kirjoitettiin uutta historiaa ja se vahvistettiin vaikenemalla. Mahtoiko kukaan palata täysin terveenä. Jos ruumis olikin ehjä, oli sielu haavoilla. Vielä viidenkymmenen vuoden kuluttua unissa piippalakki nostaa pistimen kärjellä teltan helmaa ja sydän lyö toista sataa eikä nitro toppaa.

- Kyllä se vielä jonain yönä minut tappaa, kun ei silloin tavoittanut, tuumaa Kumpulaisen Eino, toiset ovat omalta kohdaltaan samaa mieltä.

Kuitenkin nämä sota-ajan miehet ja naiset nostivat tämän maan ennen näkemättömään hyvinvointiin väsymättömällä uurastuksella ja säästäväisellä elämällä.

Anja Harju

Evakkojen pitkä taival

Talvisota päättyi Moskovan rauhaan 13.3.1940. Sen jälkeen alkoi maamme historian suurin evakuointi, kun luovutetuilta alueilta siirrettiin pois arviolta 400000 henkeä. Silloin lähtivät evakkoon muiden muassa nykyi-

sin Kärämäellä asuvat Eero ja Martta Lehikoinen (os. Partanen). Eeron syntymäkotona oli Soanlahdella Havuvaaran kylässä, Martan kotiseutu oli Ruskealan pitäjän Kontiolahden kylä.

Tuolloin 17-vuotias Martta muistelee: *Naapurissa kuultiin radiosta, että rauha oli tullut. Seuraavana päivänä piti sitten olla sillalla lehmien kanssa. Siinä sillalla varta vasten määrätyt karjan ylösottajat laskivat karjan omistajien lukuun. Olihan se kulkemista! Lehmät meinasivat vängällä kääntyä takaisin ja osa oli vielä poikivia. Vasikoita piti jättää taloihin, kun niitä ei voinut ottaa mukaan. Matka jatkui Puhokselle. Siellä Koivikonhiovissa lehmät teurastettiin. Koivukujalla ne sitten roikkuivat puiden välissä suolistettuina. Välirauhan aikana isä osti tilan Joutsasta, jonne asetuimme asumaan vähäksi aikaa.*

Eero Lehikoinen oli 24-vuotiaana nuorukaisena talvisodassa. Hänen perheensä evakkomatka suuntautui välirauhan aikana Konnevedelle. Vuonna 1941 suomalaiset taistelivat luovutetut alueet takaisin ja iloinen muutto kotiseudulle alkoi 1942.

Martta Lehikoinen kertoo: *Se oli ilon päivä. Koti oli koti, vaikka venäläiset olivat muuttaneet meidän asumuksia. Ikkunoita oli siirretty talosta toiseen, hellansuut oli revitty, samoin ovien rivat ja muut rautaesineet. Kaipa he olivat tarvinneet rautaa johonkin. Ulko-oveen oli venäläinen kirjoittanut viestin: ÄLKÄÄ LUULKO, ETTÄ OLEMME KUOLLEET. TULEMME PIAN TAKAISIN. Se tuntui hiukan kolkolta.*

Viesti kävi toteen. Syyskuun 19. päivänä 1944 solmittiin välirauha. Suomi menetti Neuvostoliitolle samat alueet, kuin talvisodassakin ja jälleen karjalaisten oli lähdettävä. Eero kertoo: *Vanhukset ja lapset laitettiin taipaleelle jo heinäkuussa 1944. Työvelvoitteiset lähtivät syksyllä. Minä sain kotoa kirjeen rintamalla, jossa lähdöstä kerrottiin. Pyysin lomaa komentajalta ja pääsin auttamaan perhettäni pakkauspuhissa. Martta muistelee: Olimme kirkossa pitämässä jumalanpalvelusta, kun meille tultiin sanomaan, että huomenna on lähdettävä. Kenelläkään ei kuitenkaan ollut kiire pakkaamaan, vaan kaikki vain veisasivat. Se lähtö oli raskas. Kyllä sitä itketiin ja jällelle katottiin. Tiesimme, ettei paluuta enää ole.*

Rauhan tultua Martta ja Eero tapasivat toisensa Vähäsäkyrössä Mülölan kylässä, jonne molempien perheet asettuivat evakkoreissulla. Vuonna 1946 Lehikoiset vihittiin ja he muuttivat Kärämäelle. Ensimmäisen vuoden he asuivat pappilassa samassa tuvassa monen perheen kanssa. Sitten he saivat kodin kauniilta jokitorhältä entisiltä pappilan mailta.

Lehikoiset ovat käyneet Karjalassa vain kerran. Martta pohtii: *Ei Karjalaa Suomelle takaisin, ei missään nimessä. Vaikka kotiseutu onkin mielessä joka päivä, niin se aika on ollut ja mennyttä. Se maa ei ole enää meidän. Kärämäellä on nyt meidän koti. Kuitenkin Ilma Rauha Miittisen kirjoittama runo tuntuu läheiseltä:*

Muistojen maa

Sinut sielujen silmillä
ain yhä nään, koti Karjala
muistojen maa.
En koskaan, en koskaan
voi unohtaa tuota synnyinseutua
armasta, jossa ensi kerran päivän näin,
jossa lapsena kirmailin paljain päin
kodin rakkahan vainioilla.
Siellä siskojen armaitten keralla
me lapsuusleikkimme loimme,
kotiahojen rinteiltä armailta monet
makoisat marjat söimme.
Siell' leikiten kuusihin kiipeiltiin ja oravan
pesiä etsittiin kotikorpien reunamailta.
Siell' lempeimmin läikkyi lainehet,
ne hyväili rantoja hiljaa,
siell' lintujen liverrys kauniimmin soi,
tuuli keinutti kypsää viljaa.
Näitä muistoja peitä ei niin kauan
kuin syön rinnassa lyö.
Sinne käydä en saa, mutta muistella vaan,
ole siunattu, Karjala, muistojen maa.

Sotakummit ja muuta avustustoimintaa

Maaherra E.Y. Pehkonen kehotti maanviljelijä Koskea huolehtimaan Lastensuojeluliiton työn aloittamisesta paikkakunnalla. Kirkkoherra V.O. Torvela Kärämäen Vapaan Huollon kokouksessa maaliskuun 4. päivänä 1941 esitti, että täällä valittaisiin Mannerheimliiton Kärämäen paikallis-

osastolle johtokunta, joka huolehtisi sotaorpojen kummi- ja muut asiat kuntoon. Niin toiminta pääsi käyntiin.

Sotaorpojen huoltajaksi valittiin Lyyli Varsta. Vuonna 1941 saatiin kummeja 32:lle. Sotaorpojen kuvauksen maksoi Punaisen Ristin Oulun piiri, joka myös välitti kummirahat ja muun kummihuollon avun. Sotaorpokortisto järjestettiin. Oulun piiri lähetti myös vaateapua lapsille. Vuonna 1942 työ oli samanlaista. Kummeja oli 58 sotaorvolla, 15 oli vielä ilman kummiä. Vuonna 1943 orpolapsia oli 74, kummeja 62:lla.

Sotaorpojen tukeminen jatkui pitkään rauhan palattua maahan. Vuonna 1946 järjestettiin juhla sotaorpoiviikolla toukokuussa nuorisoseuran talossa. Suomen Punaiselta Ristiltä saatiin vilja-apua, jonka jakajat koottiin kylittäin eri puolueiden ja yhdistysten edustajista. Amerikasta saatiin saippuaa. Sen jakajana toimi kätilö, joka parhaiten tiesi, missä eniten tarvittiin. Kolmelle perheelle välitettiin avustusta Norjasta. Amerikkalaisen lastensuojelujärjestön avustusta jaettiin yhdeksälle perheelle. Mannerheimliiton Kärämäen osasto jakoi myös maitopulveria, parafiiniöljyä ja vaseliinia tohtorin ja kätilön kautta.

Sotaorpo-viikolla pidettiin juhlat myös vuonna 1947. Edelleen vuonna 1952 huolehdittiin sotaorvoista ja penättiin myöhästyneitä maksuja Mannerheimliitolta. Vuosittain palkattiin sotaorpojen huoltaja.

Kärämäen lotilla oli oma sotakummilapsi Aili Viitala Sydänmaalta. Jokainen jäsen maksoi kaksi markkaa kuussa kummilapselle. Aikuisena Aili on toiminut diakonissana mm. Kemissä, Kittilässä ja Vetelissä.

Järjestöjä lakkautetaan, kirjoja takavarikoidaan

Välirauhan ehtoissa oli määräys *fasististen järjestöjen* lakkauttamisesta. Marraskuun 3. päivänä 1944 eduskunta hyväksyi ja presidentti vahvisti lain suojeluskuntajärjestöstä annetun lain kumoamisesta. Käytännössä se merkitsi suojeluskuntien lakkauttamista. Marraskuun 23. päivänä 1944 Valtioneuvosto päätti lakkauttaa välirauhansopimuksen 21. artiklan nojalla Lotta Svärd -järjestön kaikkine alaosastoineen.

Kärämäen Rintamamiesyhdistys ry. rekisteröitiin 12.8.1940, *tarkoituksena toimia Suomen tai Suomen heimon vapaustaisteluun osaanottaneiden henkilöiden keskeisenä aseveljeysliittona yhteisten muistojen ylläpitämiseksi, yhdistyksen jäsenten keskenäiseksi tukemiseksi ja isänmaallisen toiminnan suojaamiseksi ja elvyttämiseksi. Puheenjohtajana oli Matti Ristinen, varalla Heimo Jylhä-Ollila.* Rintamamiesyhdistys lakkautettiin 19.10. 1944.

Myös talvisodan jälkeen syntynyt aseveliliike määrättiin hajoitettavaksi 25.1.1945. Ei auttanut, vaikka vedottiin järjestön epäpoliittisuuteen ja tarpeellisuuteen rintamamiesten huoltotyössä. Valvontakomissio painosti Paasikiveä. Liitto oli tehnyt arvokasta työtä rintamamiesten asunto-olojen parantamiseksi ja tukenut miehiä henkisesti ja aineellisesti siviilielämään siirtymisessä. Liitolla oli suuri merkitys yhteiskuntarauhan säilymisessä vaikeina aikoina.

Kärämäen Aseveljet ry. rekisteröitiin 13.4.1943, puheenjohtaja Heimo Johannes Kyllönen, varalla Heino Ritämäki. Rekisteriöintianomuksen mukaan sen tarkoituksena oli *toimia yhdyssiteenä Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta taistelleiden henkilöiden kesken aseveljeiden säilyttämiseksi. Yhdistys järjestää valistus- ja juhlatilaisuuksia, huoltaa hädänalaisia aseveljiä. Yhdistys ei sekaannu valtiollisiin asioihin.*

Esimerkki toiminnasta: Huhtikuun 24. päivänä 1943 Aseveljet ry. päätti vuokrata Saviselän lohkokunnan omistaman Hietämäen torpan annettavaksi asunnon tarpeessa olevalle aseveljelle. Viimeisestä pöytäkirjasta:

Pöytäkirja tehty Aseveliyhdistyksen johtokunnan kokouksessa 25.1. 1945. Saapuvilla olivat seuraavat johtokunnan jäsenet: Heimo J. Kyllönen, Heino Ritämäki, Arvo Johannes Hankonen, Matti Karppala, Väinö Ruutikainen, Lauri Kangaskokko, Frans Kyllönen ja Y. Käräjäoja.

1§ Kirjoituskone päätettiin lahjoittaa Heino J. Kyllöselle ehdolla, että hän hommaa vähintään 3 litraa mielenvirkistystä ja pitää pienet kestit yllä oleville henkilöille.

Joukko neuvostovastaisiksi katsottuja kirjoja julistettiin takavarikkoon ja kirjasoja kehoitettiin poistamaan ajan henkeen sopimattomat kirjat lainauksesta kirjastonhoitajan harkinnan mukaisesti. Kärämäen kirjastosta poistetut kirjat päätyivät silloisen kunnantalon ullakolle.

Toimivia järjestöjä

Heimo Svala

Sotainvalidien Veljesliiton Kärämäen osasto

Osaston perustavaan kokoukseen 10.11.1940 saapui kahdeksantoista talvisodassa vammautunutta sotainvalidia. He päättivät perustaa 18.2.1940 Jyväskylässä perustetun Sotainvalidien Veljesliiton alaisen ja sen sääntöjen mukaisen yhdistyksen: Sotainvalidien Veljesliiton Kärämäen osasto merkittiin yhdistysrekisteriin 25.2.1941. Toimialueena on Kärämäen kunta. Osaston puheenjohtajina ovat toimineet:

Onni Jääskelä 1940-1948, Erkki Ranto 1948-1951, Heikki Erkkilä 1951-1958, Erkki Ranto 1958-1962, Tauno J. Kyllönen 1962-1985 ja Erkki Pentikäinen vuodesta 1985 alkaen.

Sihteereinä ovat toimineet Jaakko Ahlholm ja Väinö Ruutikainen 1940-1945, Lyyli Warsta 1945-1949, Onni Pulkkinen 1949-1962, Hannes Isokoski 1962-1973, Aila Siirilä 1973-1978, Tauno J. Kyllönen 1978-1985 ja Heimo Svala vuodesta 1985 alkaen.

Osastoon liittyi vuosina 1940-1945 jäseniä 77, vuosina 1946-1960 jäseniä liittyi 35, vuosina 1961-1989 tuli 40 jäsentä ja neljä jäsentä vielä vuosina 1990-1993. Osastosta on kuoleman kautta poistunut 106 jäsentä. Vuoden 1993 osaston jäsenmäärä on 50 A-jäsentä ja kaksi B-jäsentä.

Talvisotaan lähdöstä oli kulunut 50 vuotta 13.3.1990, sotaveteraanit ja -invalidit syyttivät sotaanlähdon muistomerkin vierelle kynttilän jokaiselle talvisodassa kaatuneelle. Vas. Erkki Pentikäinen, Juhani Kyllönen, Yrjö Madetoja, Erkki Seppälä, Väinö Ylitalo ja Martti Pietikäinen. Muistomerkin laatassa teksti: *Tältä paikalta lähti noin 300 kärsämäkistä miestä 15.10.1939 ylimääräisiin kertausharjoituksiin ja talvisotaan.* (Kuva Erkki Pentikäinen)

Osaston tärkein tehtävä on ollut varojen hankinta vaikeimmassa taloudellisessa tilanteessa olevien veljien auttamiseksi. Syyskeräys on ollut merkittävin keino hankkia varoja. Tulos on ollut kohtalaisen hyvä. Paikkakuntalaiset ovat hyväksyneet osaston toiminnan. Tuloja saatiin myös vuonna 1962 aloitetun kahvila Mokka-Mökin toiminnasta. Sen aloittaminen lienee luettava Naisosaston ansioksi. Kahvila toimi monet vuodet mukavana käyntipaikkana. Siellä juteltiin maailman menosta kahvikup-

posen ääressä. Mokka-Mökki oli myös johtokunnan kokoontumispaikka. Kahvilan toiminta lopetettiin 1974. Sen kannattavuus kävi kyseenalaiseksi saneeraustarpeen vuoksi. Viime vuosina hirvimiehet ovat lahjoittaneet hirvenlihat toimintamme tukemiseksi.

Varoja hankittiin myös julkaisemalla verokalenteria. Tämä toiminta lopetettiin verohallituksen ilmoitettua, että ko. julkaisulle piti hankkia poikkeuslupa. Osasto omistaa yhdessä Pyhännän, Piippolan ja Kestilän osastojen kanssa Lamun virkistysmajan Pyhännän Lamujärvellä.

Jäsenten terveydenhuoltoon on kiinnitetty erityistä huomiota. Vuoden 1993 aikana suoritettiin yleisen terveydentilan tarkastuksia omassa terveyskeskuksessa Kärsämäellä tapaturmaviraston antamien maksusitoumusten turvin. Terveyskeskuksen kuntohoitaja on hoitanut lievävammaisten avokuntoutusta.

Sotainvalidien palvelutaltoa alettiin rakentaa vuonna 1994 ja se valmistuu asukkaiden käyttöön kevättalvella 1995. Talo on normaali vuokratalo, joka on erikoisesti suunniteltu vanhojen ja vammaisten asunnoiksi. Talon nimi on Veljeskoti Tammenlehti.

Kärsämäen veteraaniväki naisineen matkalla liittojuhlille Lahteen. (Kuva Reino Kyllönen)

Naisjaosto

Naiset ovat olleet tukemassa sotainvaliditoimintaa sodasta alkaen. Naisjaosto perustettiin 1945. Silloin alkoi säännöllinen toiminta. Jaoston toiminta on ollut aivan ratkaiseva osaston henkiselle vireydelle. Kahvila Mokka-Mökki oli naisten ansiota. He järjestävät nykyiset päiväkahvitilaisuudet ja monet muut virkistymistilaisuudet. Jaosto on jakanut joulupa-

ketit joka vuosi. Lamunmajalla naiset järjestävät mukavia kesäpäivänviettoja. Naisjaostossa on noin 150 jäsentä.

Jaoston puuhanaisia: Salli Kyllönen, Esteri Jalkanen, Eeva Kosola, Esteri Isokoski, Hanna Ranto, Martta Lehikoinen, Elli Lehtinen, Fanni Niemelä, Sylvia Pentikäinen, Irja Hangasmaa, Vieno Svala, Anneli Haaranen, Annikki Tikka, Rauni Lehikoinen, Sisko Haaranen ja monet muut.

Juho Ojalehto

Kärsämäen sotaveteraanit ry.

Sodassa sanottiin: *veljeä ei jätetä*. Tämän periaatteen mukaisesti alettiin perustaa sotaveteraanijärjestöjä kautta maan. Kärsämäelläkin oli mottona auttaa heikommassa asemassa olevia veteraaniveljiä ja tiivistää yhteistyötä.

Kärsämäen Sotaveteraanit ry:n perustava kokous pidettiin Urheiluseura Katajan toimitalossa elokuun 31. päivänä 1965. Mukana oli 103 sotaveteraania. Kokouksen avasi poliisikonstaapeli Reino Kosola, joka luultavasti oli yksi kokouksen koollekutsujista. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin Reino Kosola ja sihteeriksi Uuno Pasonen. Samat henkilöt valittiin myös yhdistyksen vastaaviin tehtäviin. Ensimmäiseen hallitukseen valittiin Erkki Anttila, Konsta Huttunen, Paavo Korkatti, Antti Kujala, Tauno J. Kyllönen, Eero Mäkinen, Arvi Saarikoski, Eino Svala ja Haras Arje. Yhdistyksessä oli enimmillään 210 jäsentä, nyt enää 133.

Reino Kosola toimi puheenjohtajana vielä vuoden 1966, Antti Kujala vuoden 1967, Kaarlo Ojalehto 1968-1969 ja 1976-1984, Heimo Svala 1970-1973 sekä 1975, Antti Kujala 1974, Albin Hyvärinen 1985 ja Juho Ojalehto vuodesta 1986 alkaen.

Sihteereinä ovat toimineet Uuno Pasosen lisäksi Martti Mäkvierikko, August Saari, Lauri Kangaskokko, Arvo Ojalehto, Armas Koski, Toivo Below ja nykyinen sihteeri on Pekka Anttila.

Alkuaikoina kun eläkkeitä ei vielä ollut ja moni veteraani oli heikossa taloudellisessa asemassa, yhdistys avusti heitä pienillä rahalahjoituksilla, rakennustarvikkeiden, apulannan ja siementen ostoilla sekä talkootöillä, tehtiin tietä yms. Jaettiin Keskolta saadut joulupaketit.

Jo yhdistyksemme alkuaikoina keskusteltiin asevelitalon rakentamisesta Kärsämäelle, mutta sanat eivät vielä silloin muuttuneet teoiksi. Asia otettiin uudelleen käsittelyyn 1970. Rakennusasioita selostamaan saatiin kenttäsihteeri Palaste 18.1.1971 ja vuosikokoukseen 20.2.1971 rakennusmestari Jylänki Sotaveteraaniliitosta. Silloin päätettiin rakentaa

asevelitalo. Saimme kunnalta vuokratontin 60 vuodeksi. Sille suunniteltiin kaksi rivitaloa, joissa on 15 huoneistoa. Rakentaminen aloitettiin syksyllä 1972 ja talot valmistuivat kesällä 1973.

Yhteistoiminnassa toisten veteraanijärjestöjen kanssa kunnostettiin talkootyönä pappilan puistossa oleva vapaussodan sankarivainajien muistomerkki. Vuonna 1984 saimme monien eri vaiheitten jälkeen luvan pysyttää talvisotaan lähdön muistomerkkin Konttilan läheisyyteen. Muistomerkki, komea luonnonkivi, paljastettiin 15.10.1989.

Samoin yhteis- ja talkootyönä kunnostettiin viime sotiemme sankarivainajien muistolaatat ja hauta-alue vuonna 1993. Aseveljen tai -siskon siirtyessä tästä ajasta rajan tuolle puolen, on koko yhdistyksen toiminnan ajan kunnioitettu hänen muistoaan siunaustilaisuudessa laskemalla arkulle havuseppele. Narvanmarssin soidessa viemme seppeleen arkulle, viime aikoina on mieskuoro esittänyt *Veteraanin iltahuudon*.

Muiden veteraanijärjestöjen kanssa yhdessä on kunnioitettu sotiemme sankarivainajia laskemalla seppele sankarihaudoille itsenäisyys-, kansallismestari-, kaatuneitten muistopäivinä sekä vastaavina juhlapäivinä.

Samoin on yhteisesti pidetty joka vuosi veteraanien pikkujoulu kaikenikäisille. Naapuripitäjienkin veteraanit ovat osallistuneet joukolla yhteiseen juhlaan. Viime vuosina eri järjestöt ovat vuorotellen järjestäneet juhlan ja meillä on ollut ilo osallistua vieraina valmiiseen tilaisuuteen.

Naisten päiväkahvitilaisuudet, kuntoutus, retket ja erilaiset juhlat pitävät veteraanien mielen ja kunnon korkealla. Toimintaamme ovat tukeneet Kärsämäen kunta, seurakunta, pankit, meijeri, monet liikkeet. Riistanhoitoyhdistys on lahjoittanut joka vuosi hirvenlihat toimintamme tukemiseksi.

Naisjaosto

Sotaveteraanien Naisjaoston perustava kokous oli 23.11.1971. Ensimmäiseen johtokuntaan kuuluivat: puheenjohtaja Toini Karppala, jäsenet Vieno Smolander, Impi Autio, Martta Ruha, Aili Niemiahon, Laina Lopina, Elli Hatunen, Martta Karsikas, Anna Saarikoski, Sofia Nevala, Siiri Laakkonen, Eevi Mehtälä, Fanni Niemelä ja sihteerinä Elli Martikainen.

Alkuaikoina pidettiin invalidinaisten kanssa yhteisiä ompeluseuroja ja myyjäisiä. Yhteistyö jatkuu edelleenkin päiväkahvien merkeissä Konttilassa. Naisjaosto on ottanut osaa retkiin ym. tapahtumiin miesosaston mukana myös rahallisesti. On järjestetty arpajaisia, joiden tuotto on käytetty virkistystoimintaan. Vuonna 1993 lähetettiin veteraaneille 86 joulu-

pakettia, osallistuttiin myös kotirintamanaisten mitalien rahoittamiseen. Vuonna 1974 naisjaosto lahjoitti lipun Sotaveteraaneille.

Nykyinen puheenjohtaja on Irene Malila, varapuheenjohtaja Eeva Siiponen, jäsenet: Leila Kumpulainen, Leena Hemilä, Eila Hyvärinen, Aila Mustola, Liinu Koponen, Sylvi Hyvölä, Kyllikki Pietikäinen, Elli Svala, Auli Hepa-aho ja sihteerinä on Maija Kyllönen.

Veikko Martikainen

Rintamamiesveteraanit

Rintamamiesveteraanien Liitto ry. perustettiin Helsingissä 6.4.1964. Se toimii viime sotien rintamamiesten etujärjestönä. Keskeisenä tavoitteena on eläketurvan, asunto-olojen ja kuntoutuksen parantaminen ja terveyshuollon kehittäminen. Liitto ei osallistu puolue- tai sotilaalliseen toimintaan. Liitto tekee esityksiä valtion ja kuntien päättävälle elimelle. Rintamamiesveteraaniliiton edustaja kuuluu sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivaan rintamamiestoimikuntaan, jossa valmistellaan valtion tulo- ja meno- arvion veteraaneja koskevat budjettiesitykset.

Rintamamiesjärjestön jäseneksi pääsee rintamatunnuksen omaava henkilö. Kannattajajäseneksi pääsee henkilö, joka hyväksyy liiton säännöt. Liitossa on nykyisin 33000 henkeä. Jokainen jäsen saa ilmaiseksi *Veteraani*-lehden.

Asuntojen kunnostamisessa avustetaan. Pyrkimyksenä on, että veteraani pystyisi asumaan kotonaan mahdollisimman kauan. Liiton perustamisen jälkeen alettiin perustaa kuntiin paikallisjärjestöjä. Kärsämäen Rintamamiesveteraanien osasto ry:n pitkäaikaisena puheenjohtajana toimi viime kesänä kuollut Kaino Glad. Viimeiset kolme vuotta hän sairasteli ja sinä aikana osaston työ oli estynyt. Aikoinaan Kaino touhusi mm. hirvenlihaa rintamamiehille. Näin veteraanit pääsivät hirtteille ja osasto lisäsi rahatilinsä numeroita.

Osastoa on alkanut vaivata kuoleminen ja vanhuus alkaa painaa osaston toimintaa. Näyttää siltä, että muutaman vuoden, ehkä vuosikymmenen päästä osaston toiminta on vaikeutunut. Jäsenten terveys rappeutuu ja kannattajajäsenet ovat jääneet hankkimatta, joten tulevaisuuden näkyvät eivät ole oikein hyvät.

Kevätkokous 1994 päätti kustantaa jäsenille viikon Kuntorannassa. Lähtijöitä oli vain kolme. Säästörahat jaettiin jäsenille, 800 markkaa kullekin. Samalla kysyttiin, olivatko jäsenet halukkaita siirtymään Pyhäsalmen osastoon. Kukaan ei vastannut mitään, joten osasto jatkaa entisellään loppuun asti.

Martti Ojalehto

Pojan puheenvuoro

Meiltä 30- ja 40-luvuilla syntyneiltä on viimeksi kuluneina vuosina usein kysytty:

- Miten te koitte sodan, onko se vaikuttanut vielä teidän lapsinnekin? Miten he asennoituvat tuohon lähihistoriamme kovimpaan ajanjaksoon?

Vaikka puheenvuoroni on nimellisesti kohdistettu omalle isälleni, sen tarkoitus on kuitenkin yleisemmin kuvata niitä tunteja, jotka nousevat aina pintaan, kun kenen tahansa ikätoverini kanssa noista ajoista keskustelemme.

Tämä nyt hyvää vauhtia mummoutumassa ja ukkoutumassa oleva oma ikäpolveni on vasta viime aikoina alkanut uskaltaa muistella vapautuneemmin sitä ankaraa aikaa ja analysoida tuntejaan. Esimerkkinä mainittakoon laaja kiinnostus taistelukentille haudattujen omaisten etsimiseksi ja tuomiseksi kotiseudun multiin.

Siitä päivästä, kun synnyin, 11. divisioonan sotahistoria kertoo, että sinä, isäni, olit yhtenä JR8:n tuntemattomana sotilaana Jänisjärven pohjoispuolella Saarivaarassa aloittamassa hyökkäystä Petroskoita kohti. Syöksyt ja tulitit hihnasta roikkuva Lahti-Saloranta-pikakivääri vasemmassa kainalossasi: Olit oikeakätinen, mutta vasemmassa silmässäsi oli parempi näkö ja sen takia ammuin vasemmalta puolelta siviilissäkin. Se oli mielestäni hassunnäköistä, kun poikasena katsoin vieressäsi, miten sait sen elämäni ensimmäisen jänispaistinkin siinä lammashaan aitovarressa.

Kun tieto syntymästäni tavoitti sinut, olitte jo kaukana vihollismaan puolella. Anoit tietysti lomaa ristiäisiini, mutta et saanut. Lisäksi kompanian päällikkö noitui:

- Täällä on tärkeämpääkin tekemistä!

Se tärkeä tekeminen oli Karjalan armeijan uhkarohkein koukkaus, josta Väinö Linna kertoo Tuntemattomassa sotilaassaan: *Iso juttu pojat, koko rykmentti jonossa.*

Juuri siellähän Lehto haavoittui ja lopetti sitten itse kärsimyksensä, koska ei halunnut jäädä JSP:llä annettavan morfiinipistoksen, oman onnensa ja köyhäseluisen pataljoonan pastorin rukouksen varaan. Juuri siellä Hietanen tuhosi suuren panssarivaunun. Siellä sinäkin rämmit, tappelit ja pelkäsit toisten samanlaisten kavereittesi kanssa.

Minut kastettiin, vaikka et ollutkaan paikalla. Muistona tuon ajan peiloista kannan toisena ristimänimenäni sinun etunimeäsi, koska olitte sopineet äitini kanssa, että jos kaadut, se muutetaan puhuttelunimekseni.

Meitä on monta poikaa, joiden ristiäisissä on menetelty samoin ja tiedän, että monet miehet tunnettaisiin nyt eri etunimillä, jos heidän isänsä olisivat palanneet.

Lomistasi en muista mitään. Sentään sait niitäkin. Ensimmäisessä yhteisessä kuvassamme on minullakin vaarin sylissä istuessani jo tuomasi tuppimoska vyölläni ja sinä itsekkin olet siinä vielä ihan poikasen näköinen näin viisikymppisen silmillä katsottuna. Kummako tuo, eihän ikäeromme ollutkaan kuin vaivaiset parikymmentä vuotta.

Kotiin tulosi muistan. Ikäluokkasi oli saanut lopettaa saksalaisten takaa-ajon Muonion yläpuolella Palojoensuussa ja lähteä kotiin. 20.11.1944 päivätty varusteiden luovutuskortti varmistaa, että muistan oikein, miltä näytit sillä hetkellä kun astuit tupaan ja samalla elämäni. Tärkein

kaikista oli reppu. Sieltä löytyivät tuliaiset, kenties elämäni ensimmäiset makeiset ja pakenevalta viholliselta evakuoitunut suklaat. Sitten lämmitettiin sauna ja kylvettiin, vaikka ei ollutkaan lauantai.

Huusit usein unissasi ja kun heräsit tai sinut herätettiin, olit yltä päältä hiessä. Vasta parin vuoden kuluttua sellaiset yöt harvenivat, mutta viiden vuoden jälkeenkään et ollut kokonaan uneksinut itseäsi siviiliin, vaan kauhukuvat ajoivat sinut keskellä yötä sängyn laidalle tupakoimaan. Teit työtä yötä päivää ja sodassa valmiiksi revityt hermosi olivat pinnassa. Selkäsaunat olivat meillä herkässä ja työtä oli tehtävä jo pikkupojasta lähtien.

Milloin tapasit ikäisiäsi, näytitte kilpailevan siitä, kumpi ehtisi kysyä ensin.

- Milläs suunnalla tappelit?

Viisikymmenluvun puolelle asti tappelittekin. Milloin vain kaksi tahi kolme kokoontui, ei mennyt kauankaan, kun ranuja alkoi sataa joukkoonne. Me sivulliset kuulimme Kiestingit, Uhtuat, Veturipurot, Rukajärvet, Karjalan ja Maaselän kannakset, Äänislinnat, Syvärit, Aunukset, Viipurit, Torniot.

Itkitte kaatuneet kaverinne ja kiskoitte haavoittuneet henkenne uhalla vielä kerran turvaan. Parhaista sotakavereistasi tuli minullekin kuin

henkilökohtaisia tuttuja, vaikka en ole heitä muutamaa poikkeusta lukuunottamatta koskaan tavannutkaan. Tunsin jalkaväen aseet paljon ennen omaa asevelvollisuuttani.

Katselin sivusta, kun luit Väinö Linnan Tuntematonta sotilasta.

- Täällähän on tuttuja paikkoja ja tuttuja miehiä, nimet vain on muutettu, sanoit.

Kun näit lehdessä kuvan kirjailijasta, tunsit hänet heti.

- Tämähän on se konekiväärikomppanian alikessu.

Tunsit Rokan, Lammion, Rahikaisen. Mielonen, oikeasti Montonen, oli yksi parhaista kavereistasi alokasajasta lähtien. Kariluodon esikuvan kanssa olitte teurastaneet suuren sonnin eräänä yönä Lunkulansaassa. Tiesit Koskelankin oikean nimen.

Äiti oli pelännyt ja rukoillut puolestasi koko sodan ajan, eikä se pelko hellittänyt hänestäkään vuosikausiin. Milloin viivyit töissäsi myöhään ja yleensä viivyit auringon mukaan, ei äiti tahtonut pysyä rauhallisena. Pelko tarttui meihin lapsiinkin ja se helpotti vasta sitten, kun aisakellon ääni alkoi kuulua metsätieltä. Äidin moitteisiin viipymisestä vastasit:

- Minä olen ollut oman hevoseni kanssa metsässä töissä enkä sodassa.

- Et, Luojan kiitos, äiti huokasi.

Seurasitte maailman kriisejä. Korean ja Saksan tilannetta. Kavereittesi kanssa tuumitte huolestuneina:

- Niinköhän kävi, että vielä ne meidät johonkin ryttäkään laittaa.

Koulussa olisi mieli tehnyt kysyä opettajalta, kaikkietävältä, etteihän enää syty sotaa Suomeen, mutta tuskin hänkään olisi osannut vastata. Koulussa välteltiin puhumasta koko sodasta. Historian opiskelukin päättyi joka lukuvuosi aina vanhoille vuosisadoille.

Olimme paikkavaatteisia, risakenkäisiä koululaisia, joiden kirjatkin olivat sensuroituja. Maantiedon oppikirjoista oli ruksattu pois valtioita, mm. Baltian maat. Karttoihin oli piirretty rajoja uudestaan ja entisiä raapatettu tai söherretty näkymättömiin. Euoopan maiden oppiminen tahtoi mennä yli ymmärryksen, kun kuitenkin aikuisten puheissa vilahteli vanhoja maita.

Kun olin armeijassa ja tulin ensimmäiselle suntikselle, (kuntoisuusloma koko ryhmälle asekasittelyssä) totesit tyytyväisenä:

- On hyvä, että tekivät sinusta konepistoolimiehen. Kranaateille ja pommeille ei voi mitään muuta, kuin suojautua, mutta miestä vastaan konepistoolilla sukkela mies tekee pahaa jälkeä, pitää etumaastonsa puhtaana ja ehkä henkensäkin.

Olin armeijassa 1961 noottikriisin aikoihin. Jälkeenpäin kuulin, että nukuit kunnolla ensimmäisen kerran moneen viikkoon vasta sitten, kun

Kekkonen palasi Novosibirskistä neuvottelusta ja toi tullessaan hyvän sanoman hoidettuaan hommat kotiin.

Silti kuusikymmenluku oli teille, sinulle ja kavereillesi, vaikeaa aikaa. Kaikennäköiset partaradikaalit, räkänokat ja törkyturvat sylkivät päälleen lehdissä, radiossa ja ennenkaikkea televisiossa.

- Mitä menitte! Oma syynne, hyökkääjät! Hävetkää! Älkää ruinatko eläkkeitä! Olisitte lähteneet käpykaartiin.

Nämä samat humut valloittivat koulujen opettajapaikat ja alkoivat syöttää omatekoista historiaansa meidän ikäluokkien lapsille. Monesta isästä ja isoisästä tehtiin silloin roisto ja rikollinen. Ja auta armias, jos vielä äiti tai mummo oli ollut lottatehtävissä, niin voi häpeän määrää.

Sinä, isäni, sait säilyttää kunniasi ja sädekehäsi lastenlastesi silmissä, koska he rakastivat sinua ja heille oli sanottu, ettei sen ja sen opettajan historiaa tarvitse ottaa todesta.

Onneksi nämä kuusikymmenluvun lopun ja seitsemänkymmenluvun historian vääristely-yritykset olivat tökeröitä ja läpinäkyviä. Kaiken lisäksi nykyajan lapset ovat viisaita ja opinhaluisia. He kyselevät asioista eivätkä lankea ensimmäiseen totuuteen. He saavat olla ylpeitä isovanhemmistaan ja heidän teoistaan. Ja seuraava sukupolvi - heitäkin on jo paljon - heidän suorastaan palvovat teitä, veteraanit, ja teidän tekojanne. Nuoret miehet haluavat suorittaa asevelvollisuutensa ja he tekevät sen tietoisina, etteivät he halua olla teitä huonompia. Teistä julkaistaan kirjoja ja ne kirjat myöskin luetaan ja muistetaan.

Isä, muutama vuosi sitten sain perheeltäni joululahjaksi rykmenttisi historian. Kun luin sen ja aina milloin tutkin sitä, on tallessa säilytetty sotilaspassisi kirjanmerkinäni. Isä, et opettanut minua polvillaan kiittämään kaikesta pienestäkin. Mutta et myöskään missään tapauksessa opettanut olemaan kiittämätön silloin, kun asia on sen arvoinen.

Kiitos sinulle ja kavereillesi siitä, mitä teitte siellä jossakin. Ja kiitos teille siitä, mitä teitte sitten, kun tulitte takaisin ja nuolitte haavanne. Teitte kymmenessä vuodessa rästiin jääneet työt niin hyvin, että meillä kaikilla oli jo yläkoulua käydessämme ehjät kumisaappaat ja housuisamme olivat paikat enää polvissa ja tietysti takamuksissa, koska koulun penkki oli kova ja on vielä tänäkin päivänä. Onneksi siellä nyt opetetaan, että olitte oikeassa silloin, kun jouduitte lähtemään, ettekä antaneet periksi.

Kyllä me sen tiedämme ja muistamme.

Veteraanit 1939 - 1945

AAKKO Antti, s. 18.5.1909 Kärämäki, mv., k. 11.12.1994 Kärämäki. Pso Aino, lapset Liisa, Erkki, Antero, Jormaja Jouko. Js: KHevS12, snt Uhtua ja Kannas, hev. korpr. Jsm.

AHLHOM Jaakko Cideon, s. 24.4.1908 Kärämäki, mv., k. 9.9.1958. Pso Martta, lapset Viljo, Aune, Jaakko, Pekka ja Liisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Haav. 3.2.1940 Saunajärvi. Stm. Tsm.

AHLHOLM (myöh. Alho-saari) **Kusti Henrik**, s. 9.3.1906 Kärämäki, mv., k. 3.2.1983 Kärämäki. Pso Hilma Elisabet, lapset Johan, Esko, Martti ja Marja. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, hev. korpr. Jsm.

AHO Markus, s. 11.6.1916 Kärämäki, kirvesm., maalari, k. 16.5.1985 Kärämäki. Pso Hilda Karoliina, lapsi Pirkko-Liisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, pkm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm, pkm. Haav. 1.11.1941 Uhtua, 26.8.1942 Uhtua, 14.6.1944 Kannas. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, pkm, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

AHLHOLM Arvo Vilhelm, s. 3.4.1918 Kärämäki, rak.työm., k. 6.8.1986 Tampere. Pso Meeri, lapset Eine ja Marjatta. Js: 38.AVark, JR36, ErP25, snt Hanko, Syväri, Kannas, varm, pkamp. Haav. 5.7.1944 Äyräpää. Korpr. Vsm, Jsm.

AHLHOLM Johan Abner, s. 7.3.1909 Kärämäki, mv., k. 7.7.1984 Kärämäki. Pso Helli, lapsi Timo. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, Kannas, hev. Ls: ELK24, snt Pohjois-Suomi, kirjuri, hev. alik. Vm 2, Jsm.

AHLHOLM Paavo Artturi, s. 20.10.1897 Kärämäki, kokki, k. 17.6.1957 Kärämäki. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, Kannas, kjä, stm. Jsm.

AHO Yrjö, s. 13.10.1913 Kärämäki, työm., k. 1972 Kärämäki. Pso Aino, lapset Marja-Liisa, Juhani ja Seppo. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 2.8.1941 Uhtua. Ls: HTK1, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

AHLHOLM Eino Sakari, s. 1.1.1909 Kärämäki, putkitechdastyöm. Pso Selma, lapset Salme, Eeva, Laina, Viljo, Elna ja Elsa. Ts: snt Inari, pkm, hiihtopartm Js: JR32, snt Kannas, Uhtua, pkm. Haav. 7.8.1941 Kiskisjärvi, 28.1.1943 Hevosenkä. Stm. Tsm, Jsm.

AHLHOLM Johan Herman, s. 19.10.1907 Kärämäki, mv., k. 18.11.1975. Pso Fanni, lapset Rauha, Helli ja Marta. Ts: JR25, snt Khmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, kpm, stm. Tsm, Jsm.

AHLHOLM Tauno Adolf, s. 13.2.1920 Kärämäki, hiontaseppä. Pso Katri. Js: JR62, JR13, snt Hanko, Syväri, pk-amp, rjoht, alik. Jsm

AINASOJA Joonas Vilhelm, s. 22.12.1915 Nivala, mv., muutti Kemiin 1947. Pso Alma, lapset Pentti, Eeva, Eila ja Mirjam. Ts: KTR9, JR65 KrhJ, snt Suomussalmi, Kuhmo, ltja. Js: JR11, Esikk, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, amm. ajom, stm. Tsm, Jsm.

AHLHOLM Eino Samuli, s. 19.7.1917 Kärämäki, mv., k. 14.6.1949 Kärämäki. Pso Anni, lapsi Eino Johannes. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, rjoht. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, alik. Tsm, Jsm.

AHLHOLM Kaarlo Paavali, s. 10.8.1922 Kärämäki, kirvesm. Pso Leila, lapset: Laila, Lauri, Lilja, Riitta ja Matti. Js: RjP8, snt Uhtua, Tolvajärvi, kivm, stm. Vm 2, Jsm.

AHLHOLM Tauno Jaakko, s. 5.9.1914 Kärämäki, mv. Pso Sylvi, lapset Erkki, Kirsti, Tauno, Marja-Liisa, Eino ja Raimo. Ts: Lapin rykm, snt Petsamo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm, ajom, räätäli. Haav. 1.8.1941 Uhtua. Ls: JR11, Pohjois-Suomi, räätäli, korpr. Tsm, Jsm.

AITTAMAA Reino Johannes, s. 9.4.1918 Oulainen, poliisi. Pso Helmi Sylvia, lapset Seija, Reino, Jouko ja Kaija-Leena. Ts: JR65, snt Suomussalmi, Kuhmo, lääkäri. Js: JR32, JR11, snt Pisto-joki, Uhtua, Kiestinki, kivjoukkjoht. Haav. 30.7.1941 Makkarakukkula, 28.7.1942 Uhtua, 9.2.1942 Enonsuu, ylik. Kahdesti Vm 1, Vm 2, VR4, Saksan Rautaristi, Tsm, Jsm.

ALANKO Viljo, s. 9.3.1900 Kurikka. Ts: MV7, varm. Js: JR58, snt Kannas, kivm. Haav. 26.7.1941 Matkaselkä. Stm. Tsm, Jsm.

ANTTILA Heino, s. 2.8.1914 Haapajärvi, mv., k. 5.4.1963 Kärämäki. 1. pso Martta Katariina, lapsi Jorma Aulis, 2. pso Aino. Ts: JR25, snt Kuhmo, tstlti. Js: JR11, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, tstlti, kpm. Ls: JR11, snt Tornio, kpm. Haav. 3.10.1944 Tornio. Alik. Tsm, Jsm.

ARVOLA Aukusti, s. 12.3.1897 Kärämäki, mv., k. 17.6.1960. Pso Ruusa, lapset Reino, Yrjö, Martti, Niilo, Erkki, Anna, Teuvo. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kiestinki, stm. Jsm.

ARVOLA Viljo Johannes, s. 13.1.1919 Kärämäki, mv. Pso Anna Emilia, lapset Sisko, Riitta, Paula ja Tuula. Ts: KTR21, snt Oulainen, Toijala. Js: LinPsto2, SyvärinPsto2, RaskPsto28, snt Syväri, tyktja, tähtjä, korpr. Jsm.

ALATALO Martti Esa, s. 29.5.1925 Kärämäki, mv. Pso Elma, lapset Martti, Raimo, Riitta, Liisa, Eeva, Kaisa ja Pekka. Js: JR9, JR5, snt Laatokan pohjoispuoli, sntja, stm. Jsm.

ANTTILA Johannes, s. 6.4.1910 Haapajärvi, mv., k. 7.6.1985 Haapavesi. Pso Elvi, lapset Alpo ja Leena. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, JR32 KrhJ, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, kivm, krhtja. Haav. 1941 Pistojoeki. Alik. Vm 1, Tsm, Jsm.

ARVOLA Heimo Henrik, s. 1.8.1923 Kärämäki, metsätyöm., k. 19.11.1968 Kärämäki. Pso Aune, lapset: Veikko, Teuvo, Kalevi, Seppo, Pirkko ja Maria. Js: JR45, snt Syväri, kivm, stm. Jsm.

ASTIKAINEN Tauno, s. 25.5.1900 Soanlahti, metsätyönjoht. Pso Maikki, lapsi Arvo. Ts: IPAK, snt Värtsilä, Havuvaara, vart-pääll, alik. Tsm.

**ALHOSAARI Vilho Akse-
li**, s. 24.5.1899 Kärämäki, mv., k. 8.8.1948 Kärämäki. Pso Kirsti Johanna, lapset Eeva, Juho ja Martta. Vs: JR67, rjoht. Ts: JPr Au-koul, snt Mustalahti. Haav. 26.2.1940, 7.3.1940, 10.3.1940. Kers. Tsm.

ANTTILA Mikko Emil, s. 8.11.1911 Haapajärvi, mv., k. 17.1.1969 Kärämäki. Pso Martta, lapset Esko, Niilo, Viljo, Leila, Terttu, Sirkka, Eija ja Merja. Ts: JR25, stn Kuhmo, kivm., Js: JR32, JR12, ErP16, JR33, snt Kiestinki, Uhtua, Karhumäki, Laatokan pohjoispuoli, kivm. Ls: JR33, Snt Kuluntalahti, Sodankylä, kivm, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

ARVOLA Kristian, s. 19.6.1895 Kärämäki, mv., k. 8.9.1965 Kärämäki. 1.pso Hilja, lapset Nanni ja Hilja. 2. pso Iida, lapset Aino, Heikki, Jenni, Anna-Liisa, Eeva ja Reino. Ts: Nostomies, Vainikkala. Tsm.

AUER Alje Fridolf, s. 14.2.1909 Orimattila, mv. Pso Rauha, lapset Tero ja Virve. Ts: KaHK, snt Suomussalmi, radiosähk. Js: JR11, JR32, VP31, snt Uhtua, Kiestinki Kannas, rjoht, radiosähk. Haav. maalisk. 1942 Uhtua. Kers. Kahdesti Vm 2, Tsm, Jsm.

ANTTILA Erkki Mikael, s. 17.2.1916 Jalasjärvi, mv., k. 30.12.1975 Kärämäki. Pso Kerttu, lapset Maija, Mikko, Pirkko, Helena, Terttu ja Leena. Ts: JR23, snt Kannas. pion. Js: JR58, JR16, snt Kannas, pion, yliv. VR 4, Tsm, Jsm.

ANTTILA Yrjö, s. 15.7.1922 Haapajärvi, vahtimestari. Pso Martta, lapset Yrjö, Seija, Ritva ja Harri. Js: JR11 KrhK, JR53 KrhJ, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, krhtja. Haav. 16.5.1942 Jelettijärvi. Ls: JR53 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

ARVOLA Reino Aukusti, s. 22.1.1922 Kärämäki, kirvesm., k. 11.9.1983 Kärämäki. Js: RajaK25, RjP8, snt Uhtua, tarkamp, vankina 24.10.1942 - 23.11.1944. korpr. Jsm.

AUTIO Eino, s. 7.2.1920 Kärämäki, mv., k. 1982 Kärämäki. Pso Aili, lapset Kyösti, Timo, Helena, Seija, Pirkko, Päivi, Tuovi ja Ulla. Js: JR8, snt Laatokan pohjoispuoli, kivm. Haav. 23.9.1941 Matro. Korpr. Vm 1, Vm 2, Jsm.

AUTIO Heikki Adolf, s. 9.1.1915 Kärämäki, mv. Pso Aune Augusta, lapset Erkki, Pentti, Irja, Heikki, Seppo, Riitta ja Eini. Js: ErTäydP1, LiikK13, snt Rovaniemi, Pohjois-Suomi, liikvartm, kivm, stm. Jsm

AUTIO Yrjö Matias, s. 27.4.1922 Kärämäki, mv. Lapset: Aina, Eila, Lauri, Jaakko, Anja ja Teuvo. Js: JR11, KrhK, snt Uhtua, Kannas, tja. Haav. 21.8.1943 Etukukkula. Ls. JR11, snt Tornio, Rovaniemi, Laurila, tja, kers. Vm 1, Vm 2, Jsm.

AUTIO Heimo Johannes, s. 24.11.1913 Kärämäki, mv., k. 5.10.1960 Kärämäki. Pso Enne, Lapset Elsa, Ossi, Onerva, Taija ja Sirpa. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, stm. Vm 2, Jsm.

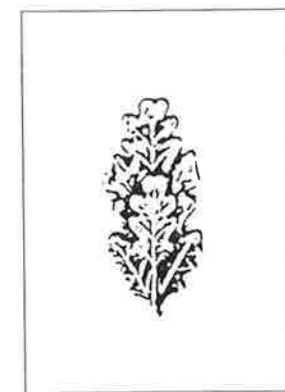
CAJAN Ahti Tuomas Ossi-an, s. 26.6.1920 Kärämäki, autonkuj., k. 8.8.1993 Kärämäki. Js. JR8, snt Kannas, akulj. Haav. 1941 Karjalankannas. Stm. Jsm.

AUTIO Matti, s. 10.1.1895 Kärämäki, mv., k. 25.11.1988. Pso Alma, lapset Paa-vo, Heimo, Elvi, Kaarina ja Kyllikki. Vs: Pohjanmaan Jääkäripataljoona 4. kompp. Ts: ErP36, snt Sippola, hev- kulj, korpr. Tsm.

CAJAN Aimo Osmo Mikael, s. 12.10.1918 Kärämäki, myymälänhoit., k. 22.1.1978 Kärämäki. Pso Hanna, lapset Pertti, Jukka, Maija-Liisa, Tapio ja Helena. Js: JR11 EsikK, snt Kiestinki, Uhtua, kirj, korpr. Jsm.

AUTIO Tauno Hiskias, s. 10.1.1917 Pyhäjärvi, mv. Pso Laina, lapset Kerstu, Eila, Erkki, Ritva ja Risto. Ts: KTR3, snt Kuhmo, keittiöm, Js: JP3, snt Kannas, kivm. Haav. 3.9.1943 Karelka, 15.6.1944 Kuuterselkä. Ls: JP3, snt Ranua, Sodankylä, kivm, stm. Tsm, Jsm.

EPÄILYSE Emil, s. 7.4.1903 Pyhäjärvi, mv. Pso Hilja Katri, lapset Marjatta, Kauko, Veijo, Toini, Terho, Elsa, Seija, Aarno, Marja-Liisa, Paula ja Paavo. Ts: ErKKK3, snt Laatokan pohjoispuoli, kkm. Haav. 15.1.1940 Mitra. Stm. Vm 2, Tsm.

ERKKILÄ Heikki, s. 4.10.1913 Haapavesi, mv., k. 23.2.1985 Kärämäki. Pso Elsa Briitta, lapset Leena, Vuokko, Aila, Seppo, Teija, Tapio ja Anita. Ts: JR25, snt Kuhmo, kpm. Js: JR11, snt Uhtua, tähtstjä, kpm. Haav. 17.7.1941 Vuoninen. Korpr. Tsm, Jsm.

ESKONNIEMI Otto, s. 9.9.1908 Kärämäki, metsä-työm., k. 1984 Rovaniemi. Pso Tyne, lapsi Pentti Ensio. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Haav. 9.12.1939 Kuhmo. Js: JR32, snt Uhtua, kivm, stm. Tsm, Jsm.

ESKOLA Kaarlo Ilmari, s. 8.8.1921 Kärämäki, mv., k. 22.8.1962 Haapavesi. Pso Impi, lapset Jorma, Irma, Jouko, Jukka, Kyllikki ja Hilikka. Linntyöt kesä 1939. Ts: JvKoulK6, snt Kannas, psttkm. Js: JR13, TykK39, snt Hangon satama, psttkm, korpr. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

ESTOLA Onni Johannes, s. 21.2.1911 Haapajärvi, mv., k. 1963 Kärämäki. Pso Emmi, lapset Leo, Ulla-Maija ja Heikki. Js: JR37, TykK52, snt Kannas, psttkm, korpr. Jsm.

ESKOLA Reino Artturi, s. 22.8.1925 Kärämäki, mv., k. 10.10.1991 Kärämäki. Pso Anni, lapset Pauli, Pirkko, Tuula, Taavi, Hannes, Jari, Hannele, Jarmo, Reijo ja Risto. Js: TäydP8, JR1, snt Karhumäki, kivm. Ls: JR1, snt Pohjois-Suomi, kivm. Haav. Alik. Jsm.

FLANKKILA Eino Salomon, s. 8.4.1905 Jalasjärvi, mv., k. 4.10.1953 Kärämäki. Pso Selma Maria, lapset Elvi, Martti, Aarne, Eeva, Eero, Pentti ja Heikki. Ts: ErP17, snt Salla, Kannas, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Laatokan pohjoispuoli, Värt- silä, kivm, ajom, stm. Tsm, Jsm.

ESKONNIEMI Heikki, s. 24.11.1911 Kärämäki, mv., k. 1967 Ruotsissa. Pso Hilma, lapset Eero, Eila, Leila, Eira, Aimi, Kauko, Taisto ja Eija. Ts: JR25, snt Kuhmo, lääkm. Js: JR11, JR32, ErP13, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, lää- au. Haav. 25.8.1941 Kiestinki. Ls: ErP13, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, lää- au. alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

FLANKKILA Yrjö, s. 9.11.1900 Jalasjärvi, suutari, k. 5.7.1951 Kärämäki. Pso Martta, lapset Erkki, Eila, Lasse ja Ellen. Js: JR53, snt Kiestinki, kivm, stm. Jsm.

FRIIS Fredrik Wilhelm, s. 24.5.1897 Haapajärvi, mv., k. 25.2.1971 Kärsämäki. Pso Selma, lapset Urho, Irja, Inkeri, Irma, Mirjami ja Toini. Js. L74 SvTyök, snt Itä-Karjala, Karhumäki, vartm, hev. Jsm.

HAAGA Toivo, s. 15.6.1923 Haapajärvi, mv. Pso Sikrit, lapset Toivo, Elvi, Esko, Reijo ja Risto. Js: JR50, snt Syväri, Kannas, rjoht. Ls: JR50, snt Tornio, Muonio, rjoht, alik. Jsm.

FRIIS Kaarlo Immanuel, s. 16.3.1906 Haapajärvi, mv. Pso Helmi Vilhelmiina, lapset Eila ja Ulla. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, rjoht. Js: JR11, JR32, snt Uhtua, Kiestinki, Laatokan pohjoispuoli, rjoht. Haav. 8.9.1941 Kurkijärvi. Alik. Tsm, Jsm.

HAAPALA Urho Eliel, s. 31.12.1917 Nivala, maalari, k. Upsalassa. Pso Impi, lapset Olavi, Sisko, Kari ja Tuula. Ts: JR16, snt Aittajoki, kivm. Haav. 25.1.1940. Js: TalK32, JR8, snt Syväri, Laatokan pohjoispuoli, rjoht, kivm, alik.

FRIIS Urho Einari, s. 6.11.1924 Kärsämäki, kirvesm. Pso Maija, lapset Liisa, Leila, Veikko ja Aila. Js: JvKoulK15, kouluttaja. Ls: JR8, JR2, snt Torniojokivarsi, kivm, alik. Jsm.

HAAPALA Yrjö Johannes, s. 30.1.1922 Haapajärvi. Pso Veera Johanna, lapset Eino, Herta, Eerik, Juuel, Harry ja Helinä. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm. Ls: JR11, snt Tornio, kivm. Haav. Ylitorniossa. Stm. Jsm.

GLAD Kaino Fredrik, s. 25.12.1922 Kärsämäki, mv. Pso Elina Maria, lapset Terttu, Annikki, Anneli, Raija, Leena, Eila, Juhani, Raimo ja Risto. Js: RjK25, RjP8, snt Uhtua, Korpilahti, Tolvajärvi, kpm, korpr. Vm 2, Jsm.

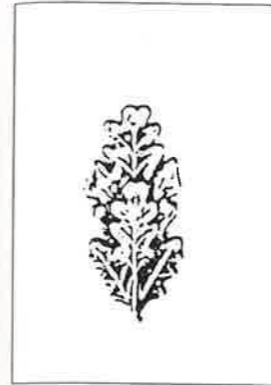
HAAPALEHTO Aate, s. 18.2.1922 Kärsämäki, työm. k. huhtikuussa 1979 Tukholma. Pso Elma. Js: RjK25, RjP8, snt Uhtua, Kannas, tarkamp. Haav. 3.3.1944 Kenttjärvi. Stm. Jsm.

HAAPALEHTO Armas, s. 17.6.1912 Kärsämäki, mv., k. Torniossa. Pso Eeva, lapset Seija, Irmeli, Kalle, Eila, Lilja, Toivo, Esaja Aila. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: RjP8, snt Uhtua, Laatokan pohjoispuoli, kpm, stm. Tsm, Jsm.

HAARALA Antti Arvid, s. 30.11.1915 Haapajärvi, mv., k. 27.10.1982 Kärsämäki. Pso Laimi, lapset Tuula ja Raili. Ts: JR25, snt Kuhmo, ajom. Js: KevOs18, ErP23, snt Ilomantsi, kivm, korpr. Vm 1, Tsm, Jsm.

HAAPALEHTO Frans Johannes, s. 13.5.1908 Kärsämäki, kirvesm., k. 23.4.1954 Liperi. Pso Sylvi, lapset Seija, Silja ja Sirpa. Js: LK28, snt Syväri, lääkm. Haav. 29.7.1941 Ruskeala. Korpr. Jsm.

HAARANEN Antti, s. 2.12.1919 Kärsämäki, mv., k. 11.1.1985 Kärsämäki. Pso Sisko, lapset Lahja ja Matti. Js: JR12, LtP16, RajaP16, VK, snt Salla, Kannas, vm, pkm. Ls: VK6Roi, ErOs Sare, snt Kemijokivarsi, vm, pkm. Haav. Korpr. Vm 2, Jsm.

HAAPALEHTO Kaarle Julius, s. 28.1.1915 Kärsämäki, mv. Pso Tyne Esteri. Ts: JR40, snt Salla, kivm. Haav. 18.12.1939 Pelkosenniemi. Js: JR10, snt Kiestinki, kivm, lti, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

HAARANEN Erkki Juhani, s. 14.10.1925 Kärsämäki, mv. Pso Anneli, lapset: Irma, Jouni, Saara, Juha ja Janne. Js: TäydP13, SS26, snt Kannas, kivm. Haav. kesäkuussa 1944 Seivästö. Korpr. Vm 2, Jsm.

HAAPAPURO Martti Artturi, s. 11.6.1905 Pyhäjärvi, mv., k. 4.10.1967 Kärsämäki. Pso Bertta, lapset Helena, Anja ja Raija. Js: JP6 KKK, Pr20, snt Laatokan pohjoispuoli, Karhumäki, pstm, ajom. Haav. Karhumäellä. Stm. Jsm.

HAARANEN Heikki Mikael, s. 30.5.1913 Kärsämäki, mv., k. 1.1.1980 Kärsämäki. Js: JvKoulK32, ErTäydP8, snt Kannas, kivm, stm. Jsm.

HAARANEN Onni Verner, s. 17.4.1907 Kärämäki, mv., k. 11.11.1990 Kärämäki. Pso Hilja, lapset Kauko, Marja-Liisa, Maija-Leena, Eero, Eira ja Veikko. Ts: JR25, snt Kuhmo, hev. Js: JR11, JR32, snt Kiestinki, Uhtua, ajom, kivm. Haav. 26.6.1944 Tali. Jääk. Vm 2, Tsm, Jsm.

HALLA-AHO Kalle Johannes, s. 18.2.1922 Kärämäki, mv., k. 1991 Kanadasa. Js: KevOs5, RajaP8, snt Uhtua, Laatokan pohjoispuoli, kivm, stm. Jsm.

HAKALA Johannes Felix, s. 26.6.1904 Jalasjärvi, työm., k. 20.9.1958 Kärämäki. Pso Sylvi, lapsi Elli. Ts: JR40, snt Salla, Vilajoki, lääk-au. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, lääk-au, alik. Tsm, Jsm.

HALLA-AHO Leonard, s. 2.10.1912 Kärämäki, työm., k. 3.5.1956 Kärämäki. Js: Av4, JR32, snt Kannas, kivm, vartm, kkm, varm, stm. Jsm.

HALLA-AHO Antti Adolf, s. 12.1.1924 Kärämäki, mv. Pso Terttu, lapset Anita Päivikki, Tuulikki Anne Maarit, Jyrki Johannes ja Katriina. Js: TäydP13, JR53, snt Uhtua, Kannas, kivm. Haav. 12.3.1944 Hevosenkentä. Ls: JR53, snt Tornio, kivm, korpr. Vm 2, Jsm.

HALMETOJA Taneli, s. 11.12.1916 Haapavesi, mv., k. 23.11.1983 Kärämäki. Pso Anja, lapset Tapio, Timo, Pirkko ja Arto. Ts: JR25, snt Kuhmo, puhrhojt. Js: Liik-K12, snt Kiestinki, Uhtua, spol, puhrhojt, kers. Tsm, Jsm.

HALLA-AHO Heino Leonard, s. 16.11.1918 Kärämäki, mv., k. 30.12.1993. Js: JvKoulK3, snt Kannas, kivm, stm. Jsm.

HALONEN Tauno, s. 15.2.1908 Kärämäki, mv., k. 15.8.1973 Kärämäki. Pso Kerttu, lapset Erkki, Lauri ja Tauno. Ts: JR25, snt Kuhmo, pkm. Js: JR11, snt Uhtua, pkm. Haav. 21.7.1941 Pisto-joki. Alik. Vm 1, Tsm, Jsm.

HANGASMAA Paavo Samuel, s. 14.6.1922 Kärämäki, mv. Pso Anni. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, tja. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, Laurila, tja, stm. Jsm.

HANNULA Huugo Alvari, s. 24.9.1920 Alavieska, mv., k. 29.5.1974 Kärämäki. Pso Vieno, lapset Reijo, Hilka ja Teuvo. Js: JR37, snt Laatokan pohjoispuoli, kivm, tykm. Ls: JR37, snt Tornio, Ylitorio, kivm, stm. Jsm.

HANGASMAA Reino Jaakoppi, s. 30.3.1915 Kärämäki, mv., k. 6.8.1984 Kärämäki. Pso Laura, lapset Terttu, Vieno, Toini, Jaakko ja Elma. Ts: JR25, snt Kuhmo, tstlti. Js: JR11, snt Uhtua, tstlti. Haav. 22.7.1941 Pisto-joki. Korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

HARJU Yrjö Herman, s. 23.2.1914 Kärämäki, mv., k. 5.10.1973. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. heinäkuussa 1941 Pisto-joki. Stm. Tsm, Jsm.

HANGASMAA Tauno Mikael, s. 28.9.1919 Kärämäki, kirvesm., k. 21.10.1994 Kärämäki. Pso Irja, lapset Anneli ja Auli. Ts: JR65, snt Kuhmo, kivm. Js: JR52, snt Rukajärvi, Ilomantsi, kss-au, rjoht. Haav. 2.8.1944 Möhkö. Ylik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

HARJULA Pekka, s. 30.11.1907 Haapavesi, mv., k. 12.11.1960. Pso Ida Erika, lapset Maiju, Pentti, Kaino ja Sirkka. Ts: R25, snt Kuhmo, ajom. Js: JR32, snt Uhtua, ajom. Haav. Uhtualla. Jääk. Tsm, Jsm.

HANKONEN Arvo Johannes, s. 30.10.1902 USA, hankintam., muuttanut 1955, kuollut. Pso Sylvi, lapset Eira ja Maija. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, stm. Jsm.

HARTIKAINEN Alvi, s. 8.9.1917 Soanlahti, mv., k. Kärämäellä. Pso Anna-Maija, lapset Sisko ja Anna. Ts: JR7, PP5, snt Vuoksenranta, pstm. Js: Pri4, PstTykK, IsK985, snt Vuoksenranta, psttyk-ammus. Haav. 15.8.1941 Vuoksenranta. Korpr. Tsm, Jsm.

HARTIKAINEN Johan-
nes, s. 31.7.1913 Soanlahti,
mv, k. 13.6.1984 Kärämäki.
Pso Anna, lapset Vesa ja
Outi. Ts: ErP9, JR35, snt
Tolvajärvi, Uomaa, lääk.
Haav. 10.1.1940 Viitavaara.
Js: JP1, snt Tolvajärvi, Karhu-
mäki, Kannas, lääk, korpr.
Vm 2, Tsm, Jsm.

HAUTAJOKI Lauri Im-
manuel, s. 12.8.1911 Kär-
sämäki, mv., k. 21.8.1989
Kärämäki. Pso Helmi, lap-
set Eila, Eero, Esteri, Eino,
Raija ja Eira. Ts: JR25, snt
Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt
Uhtua, kivm. Haav. 1941
Pistojoeki. Korpr. Vm 2, Tsm,
Jsm.

HAUTAJOKI Väinö Juho,
s. 25.1.1899 Kärämäki,
työm., kirvesm., k. 11.10.
1978 Kärämäki. Ts: Snt Laa-
tokan pohjoispuoli. Js: JR11
KrhK, JR32 KrhJ, snt Uhtua,
Kiestinki, ajom, alik. Tsm,
Jsm.

HEIKKILÄ Eemil, s. 25.8.
1910 Kärämäki, mv., k.
Kärämäellä. Pso Helvi, lap-
set Terttu, Martti, Sisko, Rai-
li, Seppo ja Eero. Ts: JR40,
snt Salla, Kannas, kivm. Js:
JR11, JR32, snt Uhtua,
Kiestinki, Kannas, kivm.
Haav. 1943 Uhtua. Alik. Vm
2, Tsm, Jsm.

HATUNEN Paavo, s. 30.5.
1917 Kärämäki, mv. Pso
Meimi, lapset: Helinä, Hel-
levi, Harri ja Päivi. Js: JR11,
snt Uhtua, Kiestinki, Kannas,
tstltiau. Ls: JR11, snt Tornio.
tstltiau, väap. Vm 1, Vm 2,
Jsm.

HAUTAJOKI Leonard
Viktor, s. 25.2.1913 Kärä-
mäki, maa- ja tedastyöl., k.
7.2.1987 Laukaa. Pso Kerttu,
lapset Heino, Jouko, Rauni ja
Helvi. Js: Snt Kiestinki,
Muurmansi, pkm. Haav.
Pistojoella ja muualla, korpr.
Jsm.

HAUTALA Martti Imma-
nuel, 24.9.1911 Vihanti, myl-
läri, k. 30.5.1966 Kärämäki.
Pso Siiri, lapset Maire, Sirk-
ka-Liisa, Pirkko ja Maritta.
Ts: JR26, snt Vuoksela,
Muolaa, ajom. Js: JR11, snt
Uhtua, ajom, stm. Tsm, Jsm.

HEIKKINEN Eino Jaa-
koppi, s. 18.4.1923 Kärä-
mäki, mv. Js: 16. SPolJ, JR12,
HTK11, snt Kannas, partm,
kpm. Ls: JR12, Ranua, So-
dankylä, Rovaniemi, kivm,
pkm, korpr. Jsm.

HAUTAJOKI Heikki, s.
19.1.1921 Kärämäki, mv.,
Pso Meimi, lapsi Maire. Js:
JR11, snt Uhtua, Kannas,
krhvm, tjtähstjä. Haav. Pisto-
joella ja Kivennavalla. Korpr.
Vm 1, Vm 2, Jsm.

HAUTAJOKI Matti Au-
kusti, s. 1.3.1906 Kärämäki,
mv., k. 22.5.1981 Kärämäki.
Pso Anna Miina, lapset Hilka
ja Mikko. Ts: JR9, snt Sal-
la, ajom. Js: JR11, JR32, snt
Uhtua, Karhumäki, Kannas,
ajom, stm. Tsm, Jsm.

HAUTALA Väinö Aukusti,
s. 26.5.1904 Kärämäki, mv.,
k. 6.4.1993 Kärämäki. Pso
Hilja, lapsi Taisto. Ts: JR25,
snt Kuhmo, mtja. Js: JR11,
JR2, snt Uhtua, Kiestinki
Kannas, tal-au, suutari, alik.
Vm 2, Tsm, Jsm.

HEIKKINEN Kaarlo, s.
24.12.1900 Pulkkila, mv., k.
9.6.1974. Pso Katri, lapset
Eino Jaakoppi ja Martti. Ts:
JR40, snt Salla, ajom. Js:
JR32, KrhK JR11, snt Uhtua,
Kiestinki, Kannas, ajom,
korpr. Tsm, Jsm.

HAUTAJOKI Kalle Johan-
nes, s. 13.11.1903 Kärämäki,
mv., k. 1.2.1979. Pso Martha,
lapset Liisa, Aarne, Leena,
Leila, Aaro, Lea, Laila ja Tar-
ja. Ts: JR40, snt Pelkoseniemi,
Salla, Vilajoki, kivm.
Js: JR11, JR32, JR5, snt
Uhtua, Kiestinki, Kannas,
ajom. Ls: JR5, snt Tornio,
Rovaniemi, kivm, stm. Tsm,
Jsm.

HAUTAJOKI Ville Her-
manni, s. 11.7.1904 Kärä-
mäki, mv., k. 21.1.1970 Kär-
sämäki. Pso Senja, lapset Liisa,
Annu, Heikki, Sanna ja
Eljas. Ts: JR40, snt Salla,
skntja. Js: JR11, snt Uhtua,
Kiestinki, skntja, stm. Tsm,
Jsm.

HAVERINEN Matti Väinö,
s. 18.12.1908 Kuhmo, mv.
Pso Elsa Lyyti, lapset Hilja,
Reino, Väinö, Eino, Veikko,
Eero, Pentti, Elsa Marjatta Js:
JR52, snt Rukajärvi, kk-
apum, stm. Jsm.

HEINONEN Ambrosius, s.
7.11.1913 Pyhäjärvi, mv., k.
20.6.1987 Valkeala. Pso Aili,
lapset Eeva, Pirkko, Veli, Lea,
Arja, Maire ja Esko. Ts: PPP7,
snt Laatokan pohjoispuoli,
tstlti. Js: JP6, snt Karhumäki,
tstlti. Haav 10.11.1941
Karhumäki. Korpr. Vm 2,
Tsm, Jsm.

HEINONEN Johan, s. 4.7. 1916 Kärämäki, mv., k. 8.5.1993 Kärämäki. Pso Aune, lapsi Kaisu. Ts: JR29, snt Laatokan pohjoispuoli, pkm. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, tjm. Ls: Raa sp, snt Tornio, Laurila, Rovaniemi, tjm, stm. Tsm, Jsm.

HENTTONEN Sulo, 8.11. 1914 Sakkola, mv., Pso Hilja, lapset Marjaleena, Irja, Anna-liisa ja Anja. Ts: Savon JääKR, snt: Kannas, krhm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, ammusm, tal-au. Ls: JR11, snt Tornio, Laurila, Rovaniemi, tal-au, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

HEINONEN Sakari Julius, s. 30.8.1910 Kärämäki, mv., k. 21.7.1963 Kärämäki. Pso Anna, lapset Aulikki, Marjatta, Eino, Heimo ja Eila. Ts: JR25, snt Kuhmo, kaukopartm. Js: JR11, JR32, kivm, pkamp-apum, ajom. Haav. 25.8.1941 Kiestinki. Ls: ErP13, snt Pohjois-Suomi, ajom, korpr. Tsm, Jsm.

HEPA-AHO Reino, s. 16.7. 1925, mv. Pso Auli, lapset Sirpa, Reijo ja Eero. Js: , JP2/ KKK, snt Kannas, kpm. Ls: OsPuroma JR2, snt Kemi, Tornio, Kolari, Muonio, Palo-joki, kpm, korpr. Jsm.

HELLE Kaarlo, s. 20.10. 1914 Kisko, kaivosm. Pso Elvi, lapset Elsa, Anja ja Hannu. Ts: JR31, KKK3 snt Salla, kkm, kkrjoht. Js: ErOsP, RjP7, snt Pohjois-Suomi, kkpuolijjoht. Ls: KKK/ ErOsP, snt: Kemi, Pohjois-Suomi, kkpuolijjoht, ylik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

HEPOAHO Otto Nikolai, s. 6.12.1897 Kärämäki, mv., k. 1963 Kärämäki. Pso Lotta Maria, lapset Impi, Laina, Matti ja Eila. Ts: JvKoulK, Sotkamo, Kuhmo, kivm. Js: Snt Sotkamo, kirjuri, stm. Tsm, Jsm.

HEMILÄ Jaakko Johannes, s. 20.1.1921 Pälkäne, mv., Pso Leena, lapset Juhani, Kalevi, Olavi, Maria ja Pekka. Js: E/LeR3 Intktä6, lti. Ls: PLe La44, lti, stm. Tsm, Jsm.

HERNETAHO Johan Henrik, s. 23.3.1915 Kärämäki, työm. Ts: JR67, KKK, snt Kannas, tal-au. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, Laatokan pohjoispuoli, pstrjoht, hev. Ls: KhevS11, snt Oulu, Kemi, Rovaniemi, Kolari, hev. alik. Tsm, Jsm.

HIETALA Väinö Johannes, s. 20.7.1917 Haapajärvi, mv., k. 22.2.1981 Kärämäki. Pso Hanna, lapset: Kauko, Kerttu, Kalervo, Eero ja Irma. Ts: Pr1, snt Kannas, kivm, palelt. Summassa, stm. Vm 1, Tsm.

HUOTARI Antti Oskari, s. 4.4.1899 Kärämäki, poliisi-konstapeli, k. Lieksassa. Kärämäen Suojeluskunnan paikallispäällikkö 1920-luvulla. Vs: Oulun Patalj, snt Oulu, Tampere, rjoht. Ts: I Huolto-ryhmä, PKR. Js: RajaK34, snt Rukajärvi, kirj, väap. Tsm, Jsm.

HINTTA Arvo Johannes, s. 28.6.1920 Haapavesi, mv., k. 20.5.1973 Kärämäki. Pso Linnea, lapset Raimo, Risto, Raija, Reijo ja Rauno. Js: JR8, snt Maaselän kannas, pk-amp, korpr. Vm 2, Jsm.

HUTTUNEN Konsta Abraham, s. 29.10.1913, mv., k. 4.2.1986 Kärämäki. Pso Fanni, lapsi Armi. Ts: JR25 Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, pkm, joukkvarajoht. Haav. 12.6.1944 Kivennapa. Ls: JR11, snt Rovaniemi, pkm, yliv. Vm 1, kahdesti Vm 2, Tsm, Jsm.

HONKALA Johan Jaakko, s. 24.8.1894, Kärämäki työm., k. 10.10.1968 Kärämäki. Pso Venla, lapset Eino, Matti, Anna, Jussi, Aune, Heikki ja Veikko. Vs: Oulun JääkP, Kuolajärvi 4kk, kivm. Ts: ErP37, snt Sippola, kivm, stm. Tsm.

HYTTILÄ Arvo, s. 26.5. 1918, kelloseppä, k. 10.2. 1976 Kärämäki. Js: Nostomies, snt Luumäki. Jsm.

HONKALA Matti, s. 27.5. 1924 Kärämäki, mv. Js: ErP7, snt Rukajärvi, Kuhmo, kivm, ajom, korpr. Jsm.

HYTTILÄ Toivo Johannes, s. 19.2.1924 Kärämäki, mv., autonkuj., k. 9.10.1986 Helsinki. Pso Irja, lapset Esko, Eila ja Veijo. Js: RjP1, snt, Aunus, Syväri, kivm korpr. Jsm.

HYTTILÄ Viljo Nestor, s. 23.1.1917 Kärämäki, mv., k. 12.7.1978 Kärämäki. Pso Vieno, lapset Irma ja Irja. Js: JR53, JR11, snt Kannas, Uhtua Kiestinki, kivm, ajom. Haav 23.7.1941 Pistojoiki. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, stm. Vm 2, Jsm.

HYTTILÄ Viljo Ferdinand, s. 26.9.1916 Kärämäki, automontööri, k. 24.9.1973 Haapajärvi, lapset Niilo ja Seppo. Ts: JR25 snt Kuhmo, skulj. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, haavkulj.stm. Tsm, Jsm.

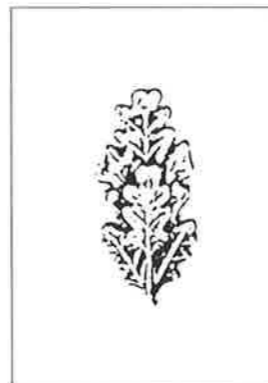
HYVÄRINEN Albin, s. 9.3.1919 Kuusjärvi, mv. Pso Eila, lapset Kaarina, Marjatta, Sirkku, Matti, Asko, Satu ja Eeva-Liisa. Js: KTR14, snt Uhtua, sntmitt- ja tähtstjä-au. Haav. 1944 Ihantala. Ls: KTR14, snt Rovaniemi, Ivalo, tähtstjä-au, tj. ylik. Vm 2, Jsm.

HYVÖLÄ August, s. 14.12.1903 Kärämäki, mv. k. 19.6.1989 Kärämäki. Pso Hanna, lapsi Leevi. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm. Js: JR11, JR32, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm. Ls: JR11, snt Tomio, Paakkola, Rovaniemi, stm. Tsm, Jsm.

HYVÖLÄ Eino Ahti, s. 6.10.1917 Kärämäki, mv. Pso Helvi, lapset Ahti, Heikki, Eila, Teuvo ja Veikko. Ts: HRR1, snt Kannas, kivm. Js: JR53, JR11, Snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, tark-amp. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, tark-amp, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

HYVÖLÄ Leonard, s. 26.9.1907 Kärämäki, mv., k. 4.6.1971 Kärämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, kivm. Haav. 11.9.1941 Kiestinki, 3.7.1944 Ihantala. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

HYVÖLÄ Matti, s. 16.7.1921 Kärämäki, mv., Pso Sylvi Maria, lapset Kaisa Marketta, Raimo Johannes ja Maria-Leena. Js: JR16, snt Kannas, Laatokan pohjoispuoli, kpm, korpr. Jsm.

HYVÖLÄ Otto Vilhelm, s. 25.4.1908 Kärämäki, mv., k. 21.11.1974 Kärämäki. Pso Anna-Liisa, lapset Kyllikki, Toini, Vieno, Kyösti, Kalevi ja Pentti. Ts: JR40, Salla, Ilomantsi, Tolvajärvi, kivm. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, hev. stm. Tsm, Jsm

HYVÖLÄ Samuli, s. 19.11.1909 Kärämäki, mv., k. 8.1.1986 Kärämäki. Pso Valma, lapset Irja, Raili, Reino, Lea ja Alpo. Ts: ErKevK, snt Suomussalmi, Kuhmo, kivm. Haav. 6.1.1940 Raate. Js: JR11, JR32, JR53, snt Kiestinki, Kannas. Kivm. Haav. 25.8.1941 Kiestinki. Ls: JR53, snt Tomio, Alavajakka, saksalaisten vankina 4.10.1944 - 1.11.1945, kivm, korpr. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

HYVÖLÄ Vilho Johannes, s. 6.12.1919 Kärämäki, seppä. Ts: JvKoulK, asevstoapm Js: JR65, JR31, snt Laatokan pohjoispuoli, Rukajärvi, kpm, tltli, stm. Jsm.

HÄLINEN Tauno Eliel, s. 23.3.1917 Kärämäki, metsätyöm. Pso Iida, lapset Pentti, Veikko, Esko, Kaija ja Seppo. Ts: JR65, snt Kuhmo, kivm. Js: JR31, JR10, TykK, snt Repola, Rukajärvi, lti, tied- ja kaasuu, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

HÄLINEN Uuno Artturi, s. 19.2.1913 Haapajärvi, mv, kuollut. Pso Helmi, lapset Jukka ja Maija. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, lti. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, puhm, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

HÄLINEN Yrjö Jalmari, s. 30.4.1921 Kärämäki, mv., k. 3.12.1978 Kärämäki. Pso Aino, lapset Alpo, Marja-Terttu, Tapio, Hilikka, Eine, Markku ja Petri. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Salla, kivm, kpm. Haav. 27.7.1941 Korpijärvi, 7.7.1943 Pistojärvi. Ls: JR11, snt Tai Valkoski, kivm. Haav. 25.10.1944 Tai Valkoski. Alik. Vm 1, Vm 2, Jsm.

IKONEN Arvi, s. 4.4.1922 Uukuniemi, tehtailija. Pso Elma, lapset Anneli, Anja ja Anne. Js: RJR25, RJP8, snt Uhtua, Laatokan pohjoispuoli, kpm, rjoht. Vm 2, Jsm.

ISOKOSKI Jaakko Johannes, s. 6.5.1906 Ylivieska, sossit., k. 12.12.1978 Kärämäki. Pso Esteri, lapset Jaakko ja Eeva-Liisa. Ts: JR40, snt Salla, kivm, vararjoht. Haav. 1940 Joutsijärvi. Js: JR11, snt Uhtua Kiestinki, kivm, vararjoht. korpr. Tsm, Jsm.

ISOLAA Aappo, s. 26.10.1917 Kärämäki, mv., k. 9.5.1985 Kärämäki. Pso Katri Alina, lapset Teuvo, Tarmo, Kyllikki, Arto, Tapio ja Asko. Js: R31 TykK, snt Rukajärvi, psttykjoht, ylik. Vm 1, Jsm.

ISOLA Antti Vilhelm, s. 26.6.1920 Kärämäki, työm., k. 6.5.1984 Kärämäki. Pso Mirjam Lyydia, lapset Olavi, Sulo, Timo, Valma, Pentti, Keijo, Irma, Oiva, Eija ja Kerttu. Js: JvKoulK16, K7, snt Rukajärvi, kivm, tstli. Haav. 5.8.1944 Rukajärvi. Stm. Jsm.

ISOLA Heikki, s. 12.12.1908 Kärämäki, mv., k. 14.2.1964 Vieremä. Pso Viia Fredriikka, lapset Eila Helena, Helli Maria ja Liisa Anneli. Js: KHevS12, snt Uhtua, komppääl:nlti. Ls: KHevS12, snt Pohjois-Suomi, lti, korpr. Jsm.

ISOLA Frans, s. 9.11.1923 Kärämäki, sekatyöm., k. 4.1.1971 Kärämäki. Js: JR12. Snt Vienankanava, kivm. kpm, korpr. Jsm.

ISOLA Reino Johannes, s. 22.3.1920 Kärämäki, kauppaedust., Pso Anna-Liisa, lapsi Pertti Erkki Johannes Js: JR8, snt Syväri, Ääni-nen, Laatokan pohjoispuoli, kivm. Ls: JR8, snt Ylitornio, Pello, Turtola, Kolari, kivm, stm. Jsm.

ISOLA Heikki, s. 13.3.1906 Kärämäki, mv., k. 10.3.1970 Kärämäki. Pso Vieno, lapset Erkki, Risto ja Pekka. Ts: L.Os23, snt Kuhmo, ajom. Js: JR11, JR32, Pr3 HTK, snt Kietinki, Uhtua, Kannas, ajom, kivm, stm. Tsm, Jsm.

ISSAKAINEN Aleksis, s. 2.4.1906 Havuvaara, mv., k. 1992 Kärämäki. Pso Anna, lapset Teuvo, Reino, Yrjö, Eila ja Jorma. Ts: JR37, KKK3, snt Kannas. Js: Suomll ja LaatL, KTR13, snt Suomenlahti, Laatokka, mtkkansim, korpr. Tsm, Jsm.

ISOLA Heikki, s. 21.9.1908 Kärämäki, mv., k. 17.3.1991 Kärämäki. Pso Aune, lapset Aira, Sauli, Kaija, Alpo, As-seri, Pertti, Maija ja Auvo. Ts: JR25, snt Kuhmo, Suomus-salmi, pkm. Js: JR11, snt Uhtua, ajom, pkm. Haav. 1942 Uhtua. Stm. Tsm, Jsm.

ISTUKAISSAARI Matti Einari, s. 13.9.1925 Kärämäki, autoilija. Js: JP13, PsJP7, snt Kannas, ammusm. Ls: ErPsTykK, snt Tornio, Rovaniemi, Inari, ammusm, korpr. Jsm.

ISTUKAISSAARI Veikko Kalle, s. 10.9.1923 Kärämäki, mv., k. 7.4.1984 Kärämäki. Pso Helvi, lapset Teuvo ja Teijo. Js: JR54, Pr12, snt Syväri, kkm, kpm. Haav 17.7.1944 Korkeavaara. Korpr. Vm 2, Jsm

JAAKOLA Martti Paavali, s. 24.8.1913 Oulu, tehdas-työm., k. 16.10.1966 Ruotsi. 1. pso Anna, lapset Terttu ja Irja. 2. pso Lea, lapset Keijo, Marja-Leena, Pekka, Jari ja Esa. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, pk-amp. Js: JR11, KhevS12, snt Uhtua, hevvh, stm. Tsm, Jsm.

JAAKOLA Eino Johannes, s. 15.1.1921 Kärämäki, mv., k. 11.5.1974 Kärämäki. Pso Hilda, lapset Riitta, Paula, Seppo, Martti, Raija ja Ari. Js: JR53, snt Kiestinki, kivm, vartm. Haav. 21.11.1941 Kiestinki. Korpr. Vsm 2, Jsm.

JALKANEN Hugo Olavi, s. 5.2.1915 Sortavala, autonk., k. 14.6.1973 Kärämäki. Pso Esteri, lapset Olavi, Kirsti ja Simo. Ts: JR34, snt Maaselkä, akulj. Haav. 31.1.1940 Maaselkä. Js: SVL6, snt Maaselkä, akulj, korpr. Tsm, Jsm.

JAAKOLA Erkki Viljami, s. 29.11.1925 Kärämäki, työm., k. 29.5.1994. PstKoulK, TykK/J2, snt Kuopio, psttkm, korpr.

JALKANEN Väinö Martti, s. 18.12.1921 Sortavalan mlk, autonkulj., k. 20.11.1981 Kärämäki. Pso Auli Mirjam, lapset Eila, Tarja ja Tapani, JR8, ErTykK1, Kannas, Petroskoi, kivm. Haav. 30.3.1942 Pertjärvi. Ls: JR8, snt Pohjois-Suomi, kivm, korpr. Jsm.

JAAKOLA Kaarlo Aukusti, s. 27.8.1923 Kärämäki, työm., k. 27.3.1973. Js: TäydP4, ErP25, KrhJ, snt Syväri, Kannas, krhltja, korpr. Jsm.

JEMINEN Heikki Feodor, s. 4.5.1904, mv., k. 17.1.1987 Kärämäki. Pso Katri, lapset Alvi, Arvi, Juulia, Vilho, Eeva ja Saara. Ts VR Sortavala, snt Laatokan pohjoispuoli, ajom. Tsm.

JOKITALO Heikki, s. 17.8.1909 Kärämäki, mv. Pso Sylvi, lapset Teppo ja Aune. Js: E/Täydp8, polttoaineen jakom, stm. Jsm.

JUNNO Johan Henrik, s. 2.1.1909 Kärämäki, mv., k. 13.11.1945. Pso Lyydia Maria, lapset Hilikka, Heli ja Martti. Ts: JR40, KrhJ, snt Salla, krhm. Js: JR11, JR32, KrhJ, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, krhrjoht. Ls: ErP13, KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, krhrjoht, ylik. Tsm, Jsm.

JOKITULPPO Väinö, s. 17.4.1919 Haapajärvi, tehdastyöm., k. 28.8.1983 Kemi. Pso Rauha, lapset Aimo, Pirjo, Raimo ja Sauli. E/JP2, KrhOs, snt Syväri, Kannas, puhm. Haav. 27.6.1944 Tali. Alik. Vm 2, Jsm.

JUNNO Paavo Ilmari, s. 9.1.1921 Kärämäki, kirvesm. Pso Helga Kaisa, lapset Esa ja Markku. Js: JR12, snt Kiestinki, Kannas, kivm. Haav. 2.7.1944 Vakkila. Ls: JR12, snt Vuokatti, Sodankylä, Sattanen, kpm, kivm, korpr. Vm 2, Jsm.

JUNNO Adolf Johannes, s. 23.9.1907 Kärämäki, mv., k. 5.10.1972 Salo. Pso Senja, lapset Matti, Maija, Maunu, Sisko, Seijaja Sylvi. Ts: JR25, snt Kuhmo, pk-amp-apum. Js: JR11, JR32, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, pkm, hev. Ls: JR32, snt Tornio, Rovaniemi, suutari, korpr. Tsm, Jsm.

JUNNO Väinö Aukusti, s. 9.5.1922 Kärämäki, mv., Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, kivm, korpr. Jsm.

JUNNO Arvi Einari, s. 13.2.1921 Kärämäki, mv., Pso Toini Ellen, lapset Marja Helena, Kimmo Jani, Veli Matti, Teija Hannele. Js: JR53, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, sntja, ltja. Ls: JR53, snt Tornio, sntja, ltja, alik. Vm 2, Jsm.

JUNNTILA Antti Ilmari, s. 25.5.1924 Kärämäki, armeijan palv., Pso Helvi, lapset Seija, Seppo ja Terttu. Js: JR11, KrhJ, snt Uhtua, Kannas, krhm. Ls: JR11 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, krhm, vääp. Jsm

JUNNTILA Eemi, s. 21.3.1920 Pyhäjärvi, työm. Pso Jenny, lapsi Raimo. Js: 3/ErP22, snt Kannas, kivm, stm.

JUSSILA Johan Herman, s. 2.6.1922 Kärämäki, mv., k. 6.4.1993. Pso Kerttu, lapset Aimo, Viljo ja Lauri. Js: JR11, KrhJ, snt Uhtua, Kannas, tja, ammusm. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, tja, stm. Jsm

JUNNTILA Kauko Pellerö, s. 2.8.1912 Kärämäki, edustaja, k. 10.1.1983 Kärämäki. Pso Aino, lapset Jorma, Juhani, Arja, Heli ja Hannu. Ts: JR40, snt Salla, Iti, kirj. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kirj. Ls: JR11, snt Tornio, Kittilä, kirj, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

JYLHÄ Olli Arvi, s. 15.1.1897 Haapavesi, mv., k. 17.6.1980 Kärämäki, Pso Emma, lapsi Kaarina. Ts: JvKoulK5, hev. Js: KHevS12, snt Kiestinki, Uhtua, hev. Ls: KHevS12, Pohjois-Suomi, hev, korpr. Jsm

JUNNTILA Reino Aleksanteri, s. 12.6.1917 Kärämäki, toim.johtaja. Pso Helmi Katri, lapset Teppo, Timo, Veikko, Tarja ja Tuula. Ts: JR25, snt Kuhmo, lääk-au, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, esik:n kirj. Ls: JR11, EsikK, snt Tornio, Rovaniemi, Meltaus, kirj, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

JYLHÄNLEHTO Eino, s. 10.3.1922 Kärämäki, sekastyöm., k. 29.4.1994. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm. Haav. Latoniemessä. Korpr. Jsm.

JUNTUNEN Kalle Yrjö, s. 17.12.1921 Kärämäki, kirvesm. Pso Bertta, lapset: Erkki, Irene ja Elsa. Js: KevItPtri101, snt Laatokan Pohjoispuoli, stnja, alik. Jsm.

JYLHÄ-OLLILA Jaakko, s. 14.12.1917 Nivala, mv., k. 13.2.1980 Kärämäki. Pso Lempi, lapset Kaino, Anja, Annikki ja Maija Leena. Ts: 2/KTP1, ErKTR2, snt Kannas, tkm. Js: KTR4, snt Laatokan pohjoispuoli, tkm, kengitysseppä, kers. Tsm, Jsm.

JÄRNFORS Aarne Johannes, s. 27.3.1921 Kärämäki, kirvesm., k. 7.12.1974 Kärämäki. Pso Alma Britta, lapsi Ritva. Js: JR45, snt Maaselkä, Laatokan pohjoispuoli, Syväri, kivm, pk-amp-apum, tark-amp. Ls: JR45, snt Oulu, Rovaniemi, kivm, pk-amp-apum, tark-amp, stm. Jsm.

JÄRVELÄINEN Rauni Antero, s. 28.5.1916 Pyhäjärvi, verojoht. Pso Annikki. Ts: JR8, snt Kannas, ijoht. Js: JR29, snt Maaselänkannas kivijoht, tsto-ups, kuriiriups, kapt. VR 4, Tsm, Jsm

JÄRNFORS Eemi, s. 16.11.1911 Kärämäki, suutari, k. 26.5.1976 Kärämäki. Js: KHevS 12, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, satulaseppä, korpr. Jsm.

JÄÄSKELÄ Onni Johannes, s. 1.3.1909 Kärämäki, mv., k. 15.2.1969 Kärämäki. Pso Helvi, lapset Heikki, Liisa, Hilikka, Kaisu, Arja, Pirkko, Tuula ja Jukka. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Haav. Kuhmossa. Stm. Tsm.

JÄRNFORS Reino Alfred, s. 28.6.1917 Kärämäki, mv., k. 20.4.1959 Kärämäki. Pso Elviira, lapset Reino, Kauko, Veijo ja Raimo. Ts: E/IV/Pr3, snt Kannas, aseseppä. Js: JR11, snt Uhtua, aseseppä, alik. Tsm, Jsm.

KALLIO Heikki, s. 6.8.1908 Kärämäki, mv., Pso Hilma, lapset: Maija, Reino, Lassi, Viljo ja Kaisa. Ts: RP9, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR11, JR25, JR32, snt Uhtua Kiestinki, Kannas, rjoht. Haav. 8.7.1944 Ihantala. Alik. Tsm, Jsm.

JÄRNFORS Yrjö, s. 25.5.1910 Kärämäki, mv., k. 12.11.1974 Kärämäki. Pso Lyyli, lapset Veikko, Sulo, Elli, Eino ja Eila. Ts: JR25, snt Kuhmo, tstlti. Js: JR11, snt Kannas, kpm, krpr. Tsm, Jsm.

KALLIO Henrik Eliel, s. 1.1.1914 Kärämäki, k. 24.4.1972 Kärämäki. Pso Laina, lapset Timo, Helvi, Eila, Anneli, Osmo ja Helena. Ts: JR25, snt Kuhmo, pk-amp, rjoht, tal-au. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, pk-amp, rjoht, tal-au. Ls: JR11, snt Pohjois-Suomi, pkm, rjoht, tal-au, ylik. Tsm, Jsm.

KALLIO Jukka, s. 7.6.1923, kirvesm. Js: JR53, KrhJ. Snt Karhumäki, Poventsa, Ilomantsi, khrjoht. Haav 1943 Poventsa, 1944 Ilomantsi. Kers. Vm 1, Vm 2, Jsm.

KALLIOSALO Paavo Ilmari, s. 7.1.1912 Haapavesi, mv., k. 14.3.1990 Kärämäki. Pso Rauha Annikki, lapset Paavo, Leila, Elmi, Pentti, Sisko ja Terttu. Js: JR11 KrhJ, snt Uhtua, puh-au, kers. Jsm

KALLIOMatti, s. 14.2.1918 Kärämäki, leipomoliikkeen om., k. 27.5.1980 Kärämäki. Pso Riikka. Js: I/RaskPsto15, snt Maaselän kannas, Ilomantsi, tj, puhm, korpr. Jsm.

KANANEN Otto, s. 2.2.1896 Kärämäki, mv., k. 11.6.1975 Kärämäki. Pso Jenni Elisabet, lapsi: Enna. Vs: Vapaht. Oulusta rintamalle, asevelv. Kaartin JP/IIK Vaasa. Snt: Tampere, Kannas, kivm. Ts: JvKoulK5 Oulainen, snt Kannas, huoltoj, stm. Tsm.

KALLIO Paavo, s. 13.11.1920 Kärämäki, poistettu kärämäen kirkonkirjoista 28.4.1977 väestöön kuulumattomana. Osallistunut jatkosotaan.

KANANEN Tauno Erkki, s. 25.5.1921 Kärämäki, mv., k. 18.7.1993 Kärämäki. Pso Inkeri, lapset Helena, Raili, Arja, Kielo, Jukka, Riitta, Jari ja Risto. Js: JR45, snt Maaselkä, Laatokan pohjoispuoli, kpm, korpr. Jsm.

KALLIO Paavo Tapani, s. 26.12.1915 Kärämäki, mv. Pso Amanda, lapset Paavo, Aune, Viljo, Sisko ja Arja. Ts: JR25, snt Kuhmo, pkm. Js: JR11, KS24, snt Uhtua, pkm, p-ambkulj. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, p-ambkulj, korpr. Tsm, Jsm.

KANERVA Heikki, s. 31.1.1910 Kärämäki, mv. Pso Aune, lapset Sepu ja Pekka. Ts: JR40, snt Salla, kivm. Js: R32, JR1, ErP20, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

KANERVA Lauri, s. 10.8.1914 Kärämäki, kirvesm., k. 19.5.1974 Kemi. Ts: JR25, snt Kuhmo, lääk-au. Js: JR11, snt Kiestinki, Uhtua, lääk-au. Haav. 20.7.1941 Vuokkiniemi, 20.9.1941 Lohivaara. Ls: Oulunas. KomK. snt Pohjois-Suomi, junapartjoht, ylik. Tsm, Jsm.

KANGAS Matti, s. 13.7.1912 Kärämäki, mv. Pso Lydia, lapset Erkki, Eino ja Elina. Ts: HKesk, AutoK38, snt Lappi, akulj. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, shevkulj, akulj, korpr. Tsm, Jsm.

KANGAS Aukusti, s. 8.6.1905 Kärämäki, maatyöm., k. 5.11.1962 Kärämäki, stm. Js: TyöK121, ErlinnK4, snt Kannas, linntyöt, vartm, stm.

KANGAS Otto, s. 27.5.1917 Kärämäki, autokoulunop., k. 10.3.1969 Kärämäki. Pso Ida. Ts: KevK42, snt Kuhmo, Suomussalmi, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm. Haav. 20.11.1941 Uhtua. Korpr. Tsm, Jsm.

KANGAS Einari, s. 10.10.1910 Alavus, metsätyönjoht., k. 9.10.1977 Kärämäki. Pso Aino Lilja, lapsi Raimo. Ts: Osallistunut Js: JvKoulK11, HKoulK, snt Ylämylly, Syväri, akulj, korpr. Tsm, Jsm.

KANGAS Yrjö, s. 30.5.1926 Kärämäki, autonkulj. Pso Elma, lapset Outi, Sisko, Teppo, Vuokko, Vilho, Kauko, Tyne, Velja Yrjö. Js: KoulK, Lsto34, snt Hyvinkää, Pori, Utti, apumek, stm. Jsm.

KANGAS Johan Artturi, s. 13.5.1902 Kärämäki, maatyöm., k. 29.5.1951 Kärämäki. Ts: JR40 KKK, snt Salla, Kannas, ajom, stm. Tsm

KANGASHARJU Yrjö Edvart Artturi, s. 25.8.1908 Haapavesi, mv., k. 27.5.1977 Kärämäki. Pso Hilja, lapset Toivo, Eino, Marja, Mirja, Liisa, Osmo. Aili, Helmi, Hannu, Tapani ja Teija. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. elokuussa 1941 Kiskisjärvi. Korpr. Tsm, Jsm.

KANGASKOKKO Lauri Tauno Ensio, s. 25.6.1920 Kärämäki, liikem., k. 12.10.1979 Kärämäki. Pso Maija, lapset Pirkko, Jouko, Jorma, Harri, Raimo ja Helena. Js: KevOs11, PPK Pr12, KevOs3, RjP7, snt Uhtua, Laatokan pohjoispuoli, kivrjoht. Haav. 10.8.1941. Ls: RjP7, snt Ristijärvi, Salla, kivrjoht, alik. Tsm, Jsm.

KANKAANPÄÄ Edvin Emmanuel, s. 10.11.1921 Kärämäki, mv. Pso Helga, lapset Veijo, Eila, Antti ja Hanna. Js: JR45, snt Maaselkä, Syväri, Laatokan pohjoispuoli, kpm. Haav. 15.6.1944 Rajajoki. Ls: JR45, snt Kemi, Rovaniemi, kpm, alik: Vm 2, Jsm.

KANKAANPÄÄ Arne Ernesti, s. 29.9.1924, muurari, raktyöm., k. 18.10.1982 Ruotsi. Pso Irma, lapset Jorma, Hilka, Eeva, Alpo, Kimmo, Harri, Arvi ja Tarmo. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, kpm. Haav. 22.6.1944 Kannas. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kpm, korpr, stm. Jsm.

KANKAANPÄÄ Eino Eliel, s. 14.8.1916 Kärämäki, mv. Pso Helvi Kustaava, lapset Pentti, Pekka, Pirjo ja Paula. Ts: JR40, snt Salla, Kannas pkrjoht. Js: JR53, JR11, JR200, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, pkrjoht, joukkvarajoht, kers. Vm 1, kahdesti Vm 2, Tsm, Jsm.

KANKAANPÄÄ Aate Sakari, s. 14.5.1917 Kärämäki, työm. Pso Marjatta, lapset Tiina, Taina ja Tatjaana. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR25, JR11, snt Kiestinki, Uhtua, Ilomantsi. Haav 1944 Ilomantsi. Stm. Tsm, Jsm.

KANKAANPÄÄ Heino, s. 25.6.1914 Kärämäki, mv., k. 20.9.1977 Kärämäki. Pso Signe Johanna, lapset Sirkka, Vesa, Sinikka ja Armi. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm, korpr. Tsm, Jsm.

KANKAANPÄÄ Aimo Henrik, s. 18.1.1921 Kärämäki, mv. Pso Helli, lapset Tuula ja Soini. Js: JR53, ErP13, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, vm. Haav 1941 Kiestinki, 1944 Heinjoki. Stm. Jsm.

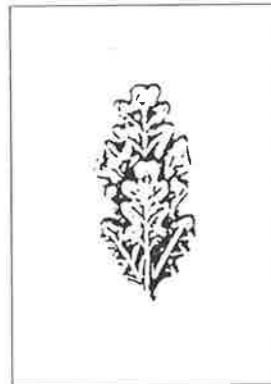
KANKAANPÄÄ Martti Henriikki, s. 21.10.1925 Kärämäki, mv., k. 1.9.1987 Pyhäjärvi. Pso Siviä, lapset Teijo, Reijo, Merja, Ilkka, Leena, Anna-Maija, Sirpa, Matti, Timo ja Heikki. Js: JR11, snt Kannas, kivm. Ls: JR11, snt Tornio, Paakkola, Kittilä, Muonio, kivm, korpr. Jsm.

KANKAANPÄÄ Sulo Osmo Alvar, s. 11.5.1925 Kärsämäki, mv. Pso Maija-Liisa, lapset Jouko, Maarit ja Ulla-Maija. Ls: JP2, snt Pohjois-Suomi, korpr.

KARKULEHTO Edvin, s. 9.2.1921 Kärsämäki, kirvesm. Pso Viola, lapset Jar-mo, Harri ja Tarja. Js: JR56, JR48, snt Kiestinki, Kannas, kpm. Haav. 1943 Tali. Stm. Vm 2, Jsm.

KANKAANPÄÄ Toivo Eliel, s. 30.8.1924 Kärsämäki, mv., k. 24.10.1991 Kärsämäki. Pso Henna. Js: JR11, KTR1, snt Uhtua Kannas, kivm. Haav. 23.6.1944 Antrea. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, korpr. Jsm.

KARKULEHTO Yrjö, s. 25.11.1918 Kärsämäki, mv., k. 6.9.1974 Kärsämäki. Pso Ellen, lapset Ritva, Veikko ja Mauno. Js: JR53 KrhJ, snt Uhtua, Kiestinki, ammusm. Haav. 26.8.1941 Pinkosalmi. Ls: JR53, KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, ammusm, stm. Vm 2, Jsm.

KANKAANPÄÄ Valto Sakarias, s. 27.6.1922 Kärsämäki, mv. Pso Vieno, lapset Arja, Pirjo ja Kirsi. Js: JR11, SpolR3, snt Uhtua, Kannas, kivm. Haav. marraskuussa 1942. Korpr. Vm 2, Jsm.

KARPPALA Matti, s. 3.6.1887 Kärsämäki, TVH:n työnjoht., mv., k. 8.4.1978 Kärsämäki. Pso Toimi, lapsi Olavi. Vs: Pietarsaaren tykistö, snt Tampere, kivm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, rjoht. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kiestinki, rjoht, vartm, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

KARJALAINEN Heimo Antti, s. 8.9.1924 Kärsämäki, työm. Js: TäydP4, HTK3, TäydP3, PionP21, snt Kannas, kivm. Haav. 23.6.1944 Kannas. Ls: JR50, snt Oulastunturi, Muonio, kivm. Haav. 30.10.19544 Muonio. Stm. Vm 2, Jsm.

KARSIKAS Antti, s. 1.1.1910 Haapavesi, mv., puuseppä, k. 14.6.1991 Kärsämäki. Pso Hilma, lapset Anja, Eeva, Vappu, Olavi, Antti, Heimo ja Eino. Ts: JR40 KKK, snt Salla. kkrjoht. Haav. 1940 Joutsijärvi. Js: KHevS12, ELK27, snt Karhumäki, Maaselänkannas, hev. Ls: KHevS12, ELK27, snt Tornio, hev. Tsm, Jsm.

KARSIKAS Heino Mikael, s. 10.6.1918 Rovaniemi, työm., k. 25.1.1943 Kärsämäki. Pso Armiida, lapset Heino Kalevi, Matti Augusti ja Aino Elisabet. Ts: Vapaehtoinen, linnoitustyöt. Sairaana Punkaharjun sairaalassa.

KECKMAN Eemil Kristian, s. 6.4.1918 Haapavesi, mv. Pso Amanda Esteri, lapset Erkkil, Enni, Kauko, Elli, Reino, Eila ja Kalevi. Ts: KTPr3, snt Suomussalmi, kivm. Js: JR11, JR53 KrhJ, snt Uhtua, Kannas, vm. Ls: JR53 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, vm, stm. Tsm, Jsm.

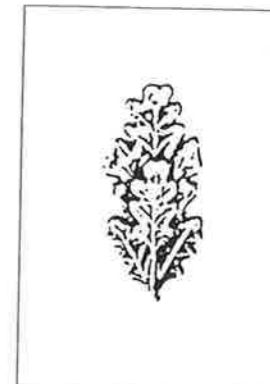
KASANEN Niilo Gabriel, s. 5.7.1924 Kärsämäki, mv., k. 26.10.1970. Pso Inkeri. Js: JR11, snt Kannas, kivm, ajom. Ls: JR11, snt Pohjois-Suomi, ajom, kivm. korpr. Jsm.

KESKITALO Eino, s. 24.3.1918 Kärsämäki, taksi-autoilija. Pso Rauha, lapset Rauha, Reijo, Maija-Liisa ja Arto. Ts: HR, AutoK, snt Kannas, akulj, akorj. Js: R17 AutoK6, R31 AutoK, SS, snt Uhtua, Kiestinki Kannas, s-akulj. Ls: R31/AutoK, SS, akulj, stm. Tsm, Jsm.

KECKMAN Antti, s. 16.8.1913 Kärsämäki, mv., k. 4.11.1977 Viitasaari. Pso Kerttu, lapset Reima, Toini, Aimo ja Jouko. Ts: JR40, snt Salla, pkm, partm. Js: JR32, snt Uhtua, rvja. Ls: JR32, snt Suomussalmi, Salla, rvja, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

KESSELI Heikki, s. 7.1.1910 Lumivaara, mv., k. 23.5.1978 Kärsämäki. Pso Kerttu, lapset Eila, Aune, Leena, Viljo ja Raimo. Js: HK/Pr19, suutari, hev. vartm, stm. Jsm.

KECKMAN Jaakko Elias, s. 6.7.1905 Haapavesi, mv., k. 4.3.1985 Haapavesi. Pso Anna, lapset Maija, Väinö, Esteri, Liisa, Kalle, Kauko, Heidi, Kyösti, Helena ja Sauli. Js: JR11, JR32, snt Kiestinki, Uhtua, tsltli, ajom, stm. Jsm.

KIELENNIVA Onni Adolf, s. 26.8.1922 Kärsämäki, mv. Pso Inkeri Annikki, lapset Ahti, Irma, Auvo, Tapio, Pirjo, Raimo ja Ilpo. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, tsltli. Haav. 20.5.1942 Ahvenlahti. Ls: JR11, snt Tornio, Lauritsala, Rovaniemi, Patakoski, tsltli, pkm, korpr. Kahdesti Vm 2, Jsm.

KANKAANPÄÄ Sulo Osmo Alvar, s. 11.5.1925 Kärsämäki, mv. Pso Maija-Liisa, lapset Jouko, Maarit ja Ulla-Maija. Ls: JP2, snt Pohjois-Suomi, korpr.

KARKULEHTO Edvin, s. 9.2.1921 Kärsämäki, kirvesm. Pso Viola, lapset Jarmo, Harri ja Tarja. Js: JR56, JR48, snt Kiestinki, Kannas, kpm. Haav. 1943 Tali. Stm. Vm 2, Jsm.

KANKAANPÄÄ Toivo Eliel, s. 30.8.1924 Kärsämäki, mv., k. 24.10.1991 Kärsämäki. Pso Henna. Js: JR11, KTR1, snt Uhtua Kannas, kivm. Haav. 23.6.1944 Antrea. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, korpr. Jsm.

KARKULEHTO Yrjö, s. 25.11.1918 Kärsämäki, mv., k. 6.9.1974 Kärsämäki. Pso Ellen, lapset Ritva, Veikko ja Mauno. Js: JR53 KrhJ, snt Uhtua, Kiestinki, ammusm. Haav. 26.8.1941 Pinkosalmi. Ls: JR53, KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, ammusm, stm. Vm 2, Jsm.

KANKAANPÄÄ Valto Sakarias, s. 27.6.1922 Kärsämäki, mv. Pso Vieno, lapset Arja, Pirjo ja Kirsi. Js: JR11, SpolR3, snt Uhtua, Kannas, kivm. Haav. marraskuussa 1942. Korpr. Vm 2, Jsm.

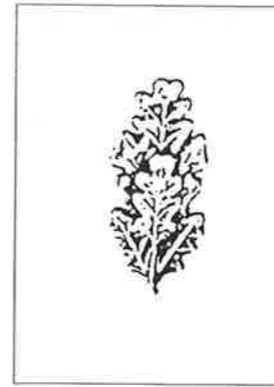
KARPPALA Matti, s. 3.6.1887 Kärsämäki, TVH:n työnjoht., mv., k. 8.4.1978 Kärsämäki. Pso Toimi, lapsi Olavi. Vs: Pietarsaaren tykistö, snt Tampere, kivm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, rjoht. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kiestinki, rjoht, vartm, kers, Vm 2, Tsm, Jsm.

KARJALAINEN Heimo Antti, s. 8.9.1924 Kärsämäki, työm. Js: TäydP4, HTK3, TäydP3, PionP21, snt Kannas, kivm. Haav. 23.6.1944 Kannas. Ls: JR50, snt Oulastunturi, Muonio, kivm. Haav. 30.10.19544 Muonio. Stm. Vm 2, Jsm.

KARSIKAS Antti, s. 1.1.1910 Haapavesi, mv., puuseppä, k. 14.6.1991 Kärsämäki. Pso Hilma, lapset Anja, Eeva, Vappu, Olavi, Antti, Heimo ja Eino. Ts: JR40 KKK, snt Salla, kkrjoht. Haav. 1940 Joutsijärvi. Js: KHevS12, ELK27, snt Karhumäki, Maaselänkannas, hev. Ls: KHevS12, ELK27, snt Tornio, hev. Tsm, Jsm.

KARSIKAS Heino Mikael, s. 10.6.1918 Rovaniemi, työm., k. 25.1.1943 Kärsämäki. Pso Armiida, lapset Heino Kalevi, Matti Augusti ja Aino Elisabet. Ts: Vapaehtoinen, linnoitustyöt. Sairaana Punkaharjun sairaalassa.

KECKMAN Eemil Kristian, s. 6.4.1918 Haapavesi, mv. Pso Amanda Esteri, lapset Erkkil, Enni, Kauko, Elli, Reino, Eila ja Kalevi. Ts: KTPPr3, snt Suomussalmi, kivm. Js: JR11, JR53 KrhJ, snt Uhtua, Kannas, vm. Ls: JR53 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, vm, stm. Tsm, Jsm.

KASANEN Niilo Gabriel, s. 5.7.1924 Kärsämäki, mv., k. 26.10.1970. Pso Inkeri. Js: JR11, snt Kannas, kivm, ajom. Ls: JR11, snt Pohjois-Suomi, ajom, kivm, korpr. Jsm.

KESKITALO Eino, s. 24.3.1918 Kärsämäki, taksiautoilija. Pso Rauha, lapset Rauha, Reijo, Maija-Liisa ja Arto. Ts: HR, AutoK, snt Kannas, akulj, akorj. Js: R17 AutoK6, R31 AutoK, SS, snt Uhtua, Kiestinki Kannas, s-akulj. Ls: R31/AutoK, SS, akulj, stm. Tsm, Jsm.

KECKMAN Antti, s. 16.8.1913 Kärsämäki, mv., k. 4.11.1977 Viitasaari. Pso Kerttu, lapset Reima, Toini, Aimo ja Jouko. Ts: JR40, snt Salla, pkm, partm. Js: JR32, snt Uhtua, rvja. Ls: JR32, snt Suomussalmi, Salla, rvja, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

KESSELI Heikki, s. 7.1.1910 Lumivaara, mv., k. 23.5.1978 Kärsämäki. Pso Kerttu, lapset Eila, Aune, Leena, Viljo ja Raimo. Js: HK/Pr19, suutari, hev. vartm, stm. Jsm.

KECKMAN Jaakko Elias, s. 6.7.1905 Haapavesi, mv., k. 4.3.1985 Haapavesi. Pso Anna, lapset Maija, Väinö, Esteri, Liisa, Kalle, Kauko, Heidi, Kyösti, Helena ja Sauli. Js: JR11, JR32, snt Kiestinki, Uhtua, tstlti, ajom, stm. Jsm.

KIELENNIVA Onni Adolf, s. 26.8.1922 Kärsämäki, mv. Pso Inkeri Annikki, lapset Ahti, Irma, Auvo, Tapio, Pirjo, Raimo ja Ilpo. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, tstlti. Haav. 20.5.1942 Ahvenlahti. Ls: JR11, snt Tornio, Lauritsala, Rovaniemi, Patakoski, tstlti, pkm, korpr. Kahdesti Vm 2, Jsm.

KIISKILÄ Väinö Henrik, s. 20.5.1907 Lestijärvi, mv., k. 27.5.1976 Kärsämäki. Pso Suoma Sofia, lapset Raimo, Mikko, Maija, Kaija, Seppo, Tapio, Pekka Vesa ja Eija. Js: JP4, JR29, SS26, snt Laatokan pohjoispuoli, kkamp. Kuulovamma kranaatista. Stm. Vm 2, Jsm.

KLINT Usko Viljami, s. 26.11.1914 Pyhäjärvi, työm., k. 1969 Kärsämäki. Pso Lyydia. Ollut mukana viime sodissa, haav. 19.8.1941 Sallassa.

KIISKINEN Viljo, s. 30.5.1916 Kärsämäki, mv., k. 2.11.1988 Kärsämäki. Pso Hilma, lapset Saimi, Anneli, Liisa, Juhani, Anni, Pekka, Toini, Eevi, Anni ja Teemu. Ts: JR25, snt Kuhmo, pkrjoht. Js: JR11, JR12, HTK, snt Uhtua, Kiestinki. kivrjoht, talau. Haav. 21.8.1941 Pistojoeki, 29.11.1941 Kiestinki. Ylik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

KNUUTINEN Tauno Petter, s. 26.7.1923 Kärsämäki, mv. Pso Siiri, lapsi Taimi. Js: HTK4, JR22, snt Syväri, Laatokan pohjoispuoli, Kannas, tstiti, korpr. Jsm.

KIRJAVA Veeti Johannes, s. 23.12.1907 Haapavesi, mv., k. 3.5.1960 Humpilla. Pso lida Johanna, lapset Saimi, Taina, Laila, Matti, Erkki, Lauri, Lea, Mauno, Rauno ja Sisko. Js: JR25, JR53, snt Uhtua, Kannas, ajom, kivm, lti. Haav 26.6.1944 Ihantala. Stm. Jsm

KNUUTINEN Veeti Oskari, s. 4.3.1913 Kärsämäki, mv., k. 21.9.1983. Pso Hilma, lapset Pentti ja Veikko. Js: Pr20 EsikK, snt Ilomantsi, kivm. korpr. Jsm.

KITTELÄ Eino Viljami, s. 26.2.1905 Pyhäjoki, kirjantpitäjä, k. 28.9.1978 Pyhäsalmi. Pso Impi Ester, lapset Tauno Johannes ja Timo Veli Matias. Ts: Vssteht. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 21.7.1941 Pistojoeki, korpr. VR 4. lk, Jsm.

KOIRIKIVI Kalle Aukusti, s. 7.1.1917 Kärsämäki, mv., k. 2.2.1979 Kärsämäki. Pso Vieno Sofia, lapset Aune, Pirkko, Pentti, Hilikka, Irja, Irma, Enna ja Jukka. Js: 1.A VarK, varm, stm. Jsm

KOISTINEN Arvo Eelis, s. 4.7.1923 Kuhmo, kirvesm., k. 10.4.1989 Kärsämäki. Pso Sisko Anna Liisa, lapset Asta, Pirjo, Airi, Timo ja Jarmo. Ts: Vapaeht linntyöt. Js: JR45, snt Laatokan koillispuoli, kkm. Haav. 2.7.1944 Palalahti. Korpr. Vm 2, Jsm.

KOIVUKANGAS Uuno Eelis, s. 14.6.1925 Kärsämäki, tehdastyöm, k. 11.11.1982 Valkeakoski. Pso Katri Annikki, lapset Leena, Leila ja Liisa. Js: JR11, snt Kannas, krhlta, kivm. Ls: JR11, snt Tornio, kivm. Haav. 3.10.1944 Tornio. Korpr. Jsm.

KOISTINEN Matti, s. 23.6.1918 Kuhmo, mv., k. 24.11.1980 Kärsämäki. Pso Taimi, lapset Viljo, Veli, Raili, Pauli, Seppo, Aila, Irma ja Jouko. Ts: JR25, snt Kuhmo, lääkm. Js: JR10, snt Rukajärvi, lääkm. stm. Tsm, Jsm.

KOIVUKANGAS Veikko, s. 30.6.1922 Kärsämäki, metsätal. tekn. Pso Aune Mirjam, lapset Riitta, Helena ja Heli Jaana. Js: JR11, Kannas, Uhtua, Kiestinki, kpm. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kpm, korpr. Vm 2, Jsm.

KOIVUKANGAS Aatami, s. 24.3.1896 Piippola, mv., k. 5.7.1964 Kärsämäki. Pso lida Johanna, lapset Veikko, Uuno ja Kalevi. Vs: Sallan rykmentti Kuolajärven pataljoona, snt Salla, Kuolajärvi, kivm. Ts: YH, Kankaanpää, ajom, stm. Tsm.

KOIVUKANGAS Väinö Johannes, s. 15.2.1925 Kärsämäki, työnjoht., k. 4.2.1995 Pso Sirkka, lapset Eino, Sauli ja Teija. Js: ErP11 KrhJ, JR9, snt Uhtua, Äänislinna, kivm, vm, korpr. Jsm.

KOIVUKANGAS Otto, s. 5.5.1907 Piippola, mv., k. 10.2.1972 Kärsämäki. Pso Anna, lapset: Oiva, Viljo, Elli, Heino, Sulo ja Heikki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, ajom. Js: JR11, 2PionVarJ, VaatK35, snt Uhtua, Rukajärvi, kivm, vstom. Haav. 21.7.1941 Pistojoeki. Korpr. Tsm, Jsm.

KOKKO Aarne Ilmari, s. 27.7.1906 Tornio, kirvesm., k. 23.7.1968 Kärsämäki. Pso Mirja, lapset Riitta-Liisa ja Risto Juhana. Js: ELK12, JR69, snt Maaselänkannas, Äänislinna, akulj, kivm, korpr. Jsm.

KOKKONEN Olavi, s. 15.9.1922 Soanlahti, mv., k. 13.4.1980 Kärsämäki. Pso Lydia, lapset Asta, Alpo, Unto, Arvo ja Irma. Js: JR4, snt Maaselkä, Seesjärvi, kivm, kpm, krpr. Jsm.

KOMU Aleksanteri, s. 4.6.1897 Kiuruvesi, mv., k. 6.3.1973 Kärsämäki. Pso Ada Vilhelmiina, lapset Sulo, Alpo, Aame, Veikko, Irja, Liisa Anne ja Eino. Js: KhevS12, snt Uhtua, hev, stm. Jsm.

KOMU Heikki Niilonp., s. 17.5.1894 Kiuruvesi, mv., k. 29.12.1972 Kärsämäki. Pso Beata Liisa, lapset Lauri, Vilho, Elma, Elna, Heikki, Hilja, Matti, Rauha, Martti ja Eila. Vs: Oulunjoukot, Mantinsaari, kivm. Ts: ErP37, snt Kannas, kivm, stm. Tsm.

KOMU Lauri Aleksanteri, s. 10.8.1924 Kiuruvesi, kirvesm. 1. pso Eeva, lapset Tuula, Heikki, Pentti, Erkki, Tanja ja Sari. 2. pso Aili, lapsi Kati. Js: ErP13, snt Kannas, tstlti, tarkamp, kpm. Haav. 28.6.1944 Riikolankannas. Ls: ErP13, snt Tormio, Rovaniemi, Kittilä. Haav. 6.10.1944 Tormio. Stm. Vm 2, Jsm.

KOMU Sulo Aleksanteri, s. 13.2.1926 Kiuruvesi, mv., k. 11.7.1983 Kärsämäki. Js: Yksikkö 8500, Porin ammusvarikko, snt Pori, kivm, stm. Jsm.

KOMU Ville August, s. 7.7.1900 Kiuruvesi, työm., k. 24.8.1966 Kärsämäki. Pso Tyyne, lapset Yrjö, Aune, Anna, Reino, Veikko, Marja-Liisa ja Johanna. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm. Js: KhevS12, snt Uhtua, hevkuulj, stm. Tsm, Jsm.

KOMU Järvi Matti, s. 24.2.1921 Kärsämäki työm., k. 13.6.1981 Ruotsi. Pso Elvi, lapset Aulis, Maija, Unto, Birgitta, Urpo, Eeva ja Irene. Js: Is URR, snt Laatokan pohjoispuoli, Ääninen, stm. Vm 2, Jsm.

KOMU Järvi Viku Righar, s. 7.7.1919 Kärsämäki, työm., k. 14.5.1961 Kärsämäki. Ts: ViestiKoulK, snt Riihimäki, vm, stm. Tsm.

KOPONEN Aimo Lenonard, s. 12.11.1907 Kärsämäki, mv. Pso Helli, lapset Laila, Risto, Sirkka, Rauha, Airi ja Olavi. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm, radm, vararjoht. Js: R11, ErP20, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, radm, rjoht, kompkirj. Haav. 25.8.1941 Kiestinki. Alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

KOPONEN Aukusti, s. 27.8.1921 Kärsämäki, kirvesm. Pso: Anni Maria, lapset Ritva, Auvo, Tapio ja Riitta. Js: JR45, snt Maaselkä, Syväri, Laatokan koillispuoli, partm, korpr. Jsm.

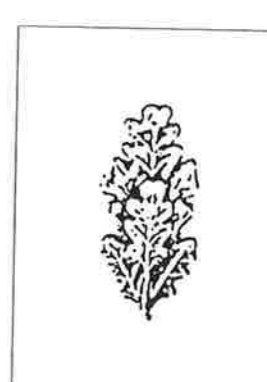
KOPONEN Frans Ilmari, s. 5.6.1896 Kärsämäki, myymälänh., k. 22.6.1973 Raah. Pso Elna. Vs: Oulu, Uusikirkko, Kivennapa, komppkirj. Ts: TäydK, snt Kannas, kivm, stm. Tsm.

KOPONEN Heimo Efraim, s. 3.5.1925 Kärsämäki, mv. Js: ErP11, snt Uhtua, Laatokan koillispuoli, krhltja, korpr. Jsm.

KOPONEN Johan Henrik, s. 10.9.1905, metsätyönjoht., k. 11.4.1970. Pso Martta Kaisa, lapset Esko, Erkki, Martti, Teuvo ja Tuomo. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm. Js: KhevS12, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, hevkirj, tal-au, kers. Tsm, Jsm.

KOPONEN Lauri, s. 7.4.1917 Kärsämäki, myymälänh., k. 21.12.1986 Helsinki. Pso Hilla, lapset Unto, Seppo ja Marjo. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, rjoht. Haav. helmikussa 1941 Pistojoeki. Kers. Tsm, Jsm.

KOPONEN Matti, s. 7.9.1898 Kärsämäki, mv., k. 27.10.1969 Kärsämäki. Ts: Huoltojoukot, snt Tampere, hm. Js: KhevS12, snt Uhtua, hev, tk. Tsm, Jsm.

KOPONEN Matti, s. 3.4.1911 Kärsämäki, mv. Pso Hilma, lapset Anna-Liisa, Leena Anneli, Anja ja Anita. Ts: JR25, snt Kuhmo, pkamp. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, pk-amp. Haav. 8.9.1941 Kangasvaara. Alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

KOPONEN Mikko Einari, s. 4.1.1914 Kärsämäki, mv., k. 29.8.1988 Kärsämäki. Pso Elvi, lapset Esa, Vesa, Lea, Simo, Eila, Tarja ja Jarmo. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR53, JR11, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, rjoht. Haav. elok. 1941 Kiestinki. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, rjoht, ylik. Vm 2, tsm, Jsm.

KOPONEN Paavo Jahvetti, s. 31.1.1910 Kärsämäki, mv. Pso Kaisa, lapsi Aulis. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, pk-amp. Js: JR11, OsH/JärjK2, TalK17, VaatK12, snt Uhtua, Kiestinki, pk-amp, varm. Haav. 9.9.1941 Kangasvaara. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

KOPONEN Niilo Jahvetti, s. 23.3.1924 Kärsämäki, mv. Js: TykLv TKV Turunmaa, snt Suomenlahti, Itämeri, tkm, korpr, ylimatruusi. Jsm.

KOPONEN Pekka Oskari, s. 26.5.1912 Kärsämäki, mv., k. 2.12.1986. Pso Jenny Susanna, lapset Elsa, Esko ja Jukka. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, mtja, stm. Tsm, Jsm.

KOPONEN Olavi Mikael, s. 11.5.1919 Kärsämäki, mv., ostoasiam. Pso Eeva Sylvi, lapset Hilkkaja Arja. Js: JR53, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, kivm, stm. Vm 2, Jsm.

KOPONEN Tauno Paavali, s. 16.11.1925 Kärsämäki, koneporaaja. Pso Kaarina. Js: JvKoulK15. SS32, JvKoulK3, snt Kontiolahti, kivm, stm. Jsm

KOPONEN Paavo, s. 16.8.1896 Kärsämäki, mv., k. 13.7.1976 Kärsämäki. Vs: Oulu, Uusikirkko, Kivennapa, kivm. Ts: TäydK, snt Kannas, kivm. Js: TäydK, Kannas, kivm, stm. Tsm, Jsm.

KOPONEN Veeti, s. 9.10.1905 Kärsämäki, mv., k. 19.1.1964 Kärsämäki. Pso Impi, lapsi Vesa. Ts: KotiHevS3, snt Ruukki, huoltom. Js: KhevS12, snt Uhtua, Karhumäki, hev. korpr. Tsm, Jsm.

KOPONEN Yrjö, s. 22.3.1905 Kärsämäki, mv., k. 15.4.1991 Kärsämäki. Pso Beata, lapsi Benjami. Ts: JR40, snt Salla, kivm. Js: JR40, snt Kiestinki, Uhtua, kivm, stm. Tsm, Jsm.

KORHONEN Veikko Raineri, s. 30.3.1918 Iisalmen mlk., mv., k. 14.3.1990 Kärsämäki. Pso Helvi Iines, lapset Leena, Maija, Olavi, Paula Pentti, Liisa, Anneli, Asko, Seppo ja Esa. Ts: RatsPtri, snt Kannas, Laatokan pohjoispuoli, tkm. Js: Raskpsto29, snt Rukajärvi, tkm, korpr. Tsm, Jsm.

KOPONEN Yrjö Aimo, s. 29.11.1908 Kärsämäki, mv. Pso Anna-Mari, lapset Esteri, Laura, Jahvetti, Teppo, Alli, Urho, Ales, Pekka, Erkki ja Pentti. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 2.8.1941 Kiskisjärvi. Alik. Tsm, Jsm.

KORKATTI Arvo Sakari, s. 12.9.1917 Kärsämäki, mv. Pso Helmi, lapset Jouko, Aulis, Aila, Seija, Arto ja Saimi. Ts: JR64, snt Suomussalmi, Laatokan pohjoispuoli, pkrjoht. Haav. 6.3.1940 Pitkäranta. Js: JR11, RjP7, snt Uhtua, Kiestinki, pkrjoht. Haav. 2.8.1941 Kiskisjärvi. Ls: ErOsPennanen, snt Kemi, Tornio, Rovaniemi, Sodankylä, Kaunispää, ylik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

KOPONEN Yrjö Jaakko, s. 22.4.1912 Kärsämäki, mv., k. 6.7.1987 Kärsämäki. Pso Jenny, lapsi Raimo Jaakko. Ts: JR25, snt Kuhmo, joukkjoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, joukkjoht. Haav. 11.9.1941 Kangasvaara. Väap. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

KORKATTI Heimo Henrik, s. 1.5.1914, mv. Pso Lempi, lapset Elsa, Veikko, Eila, Valto, Elina, Helena, Sisko ja Veijo. Js: ErTäydP1, snt Kannas, tienhoito, stm. Jsm

KORHONEN Reino, s. 20.5.1923 Varpasjärvi, mv., k. 6.10.1989 Kärsämäki. Pso Elin, lapset Leila ja Taina. Js: KoulK15, snt Rukajärvi, kivm, lääkm. Haav. 28.4.1944 Rukajärvi. Korpr. Jsm.

KORKATTI Matti Alfred, s. 16.12.1915 Kärsämäki, varastont., k. 8.4.1992 Helsinki. Pso Sanni. Ts: JR25, snt Kuhmo, tsilti. Js: JR11, snt Uhtua tsilti, ylik. Tsm, Jsm.

KORKATTI Niilo, s. 30.10.1920 Kärämäki, mv, kauppias, k. 15.9.1980 Helsinki. Pso Hilkka, lapset Jouko, Kari, Jarmo, Olavi, Kirsi, Erja ja Markku. JR19, snt Rukajärvi, rjoht, vart. Haav. Rukajärvellä. Ylik. Jsm.

KORSULAINEN Aappo Yrjö, s. 25.1.1925 Kärämäki, mv., k. 31.8.1992 Kärämäki. Ls: JP4, snt Pudasjärvi, Ranua, Ivalo, Inari, kivm, korpr.

KORKATTI Paavo Augusti, s. 6.1.1924 Kärämäki, mv., k. 4.3.1986. Pso Anja, lapset Veijo, Tapio, Pentti, Juhani, Jouni, Helena, Mauri, Timo, Annikki ja Reijo. Js: JR53, snt Uhtua, Kannas, rjoht. Ls: JR1, snt Tornio, Kilpisjärvi, rjoht, kers. Kahdesti Vm 2, Jsm.

KORSULAINEN Lauri Alpert, s. 10.12.1922 Kärämäki, metsätekn., k. 10.11.1991 Tukholma. Pso Elisabet, lapset Raimo ja Birger. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, vm. Ls: JR11, snt Tornio, Laurila, Rovaniemi, vm, stm. Jsm.

KORKIAKOSKI Eino Johannes, s. 30.7.1907 Kärämäki, mv., k. 1990 Kärämäki. Pso Rauha. Ts: JR25, snt Kuhmo, kjä. Js: JR11, JR32, JR1, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, ajom, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

KORSULAINEN Paavo Matti, s. 21.12.1919 Kärämäki, maatyöm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR27, LinP6, KTR6, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, tkm, korpr. Tsm, Jsm.

KORKIAKOSKI Väinö Henrik, s. 14.5.1905 Kärämäki, mv., k. 1.9.1989 Kärämäki. Pso Martta, lapset Rauha, Jussi, Teppo ja Väinö. Ts: OsLiukkonen, H/SotaKoulK, lti. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, Kannas, elääkm, korpr. Tsm, Jsm.

KOSKI Armas Juho, s. 28.3.1912 Kärämäki, autonkulj., k. 1990 Kärämäki. Pso Martta. Ts: ErP16 EsikK, snt Suomussalmi, aseau. Js: S-autoK12 Vianapiiri EsikK2 AKE, snt Uhtua, varajjoht, akulj, kers. Tsm, Jsm.

KOSKI Heikki Aulis, s. 17.9.1921 Kärämäki, mv., k. 27.11.1992 Kärämäki. Pso Eeva Annikki, lapset Helena, Ritva, Heikki ja Markku. Js: JR33, snt Karhumäki, rjoht. Ls: JR33, snt Rovaniemi, Sodankylä, rjoht, kers. Vm 2, Jsm.

KOSOLA Reino Jalmari, s. 17.9.1918, ylikonstaapeli. Pso Eeva Elisabeth, lapset Marja Leena ja Riitta Liisa. Ts: ErP14, snt Kuhmo, kpm. Haav. 28.2.1940 Kuhmo. Js: ErKrhK, snt Syväri, krhtj. Haav. 21.7.1941 Nuijamaa. Ls: SpolK5, snt Lappi, spol, ylik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

KOSKI Heino Matias, s. 28.8.1922 Kärämäki, tiehöylänkulj. Pso Mirja, lapset Alpo, Hannu ja Taina. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kpm. Vankina 4.2.1943 - 23.11.1944, korpr. Jsm.

KUJALA Antti, s. 23.6.1909 Kärämäki, mv., k. 17.5.1984 Kärämäki. 1. pso Impi, lapset Hannes, Mooses, Maija-Liisa. 2. pso Naimi. Ts: JR25, snt Kuhmo, jvarajoht. Js: JR11, snt Uhtua, puolijjoht, kompvaap, vääp. Tsm, Jsm.

KOSKI Toivo Johannes, s. 21.6.1899 Mouhijärvi, mv., k. 25.5.1974 Kärämäki. Pso Hilda, lapset Arvo ja Viljo. Ts: ErP8, snt Laatokan pohjoispuoli, ajom. Js: KHevS12, snt Uhtua, ajom, stm. Tsm, Jsm.

KUJALA Matti, s. 27.6.1906 Kärämäki, mv., k. 9.6.1979 Kärämäki. Pso Helmi, lapsi Aune. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm. Js: JR11, JR32, JR51, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas. Haav. heinäkuu 1941 Vuosalmi. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

KOSKI Veikko Verner, s. 17.8.1917 Kärämäki, pantinjoht. Pso Margit Linnea, lapsi Leena Maarit Kristiina. Js: JR11 EsikK, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, esikvääp. Ls: JR11, snt Sinettä, esikvääp, vääp. Vm 2, Jsm.

KUJALA Pasi, s. 31.12.1910 Kärämäki, metsätyönjoht., k. 3.8.1976 Kärämäki. Pso Tyyne Elisabet, lapsi: Maija-Liisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, rjoht. Haav. 25.8.1941 Kiestinki. Alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

KUMPULAINEN Eino Alvar, s. 3.7.1922 Kärämäki, mv. Pso Hilikka, lapset Pekka ja Erkki. Js: RajaK25, RjP8 snt Uhtua, Tolvajärvi, kpm, rjoht, alik. Vm 2, Jsm.

KUOPPALA Paavo, s. 27.2.1908 Kärämäki, mv., k. 27.4.1966 Kärämäki. Pso Edla, lapset: Kaisa ja Liisa. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, hev. korpr. Jsm.

KUOSMANEN Veikko Valtteri, s. 3.5.1925 Kärämäki, mv. Pso Aino Kaarina. Js: TäydP12, JR10, snt Kannas, kivm, stm. Jsm.

KYLLÖNEN Eino Mikael, s. 23.3.1925 Kärämäki, työnjoht. Pso Anni Helena, lapset Hilikka, Raija ja Juha. Js: TäydP13, JR6, snt Kannas, kirj, alik. Jsm.

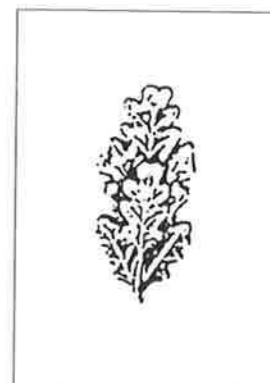
KUMPULAINEN Reino Fredrik, s. 13.7.1921 Kärämäki, sahatyöm. Pso Aira, lapset Helena ja Lea. Js: JR8, snt Aunus, Karhumäki. Haav. 1.9.1942 Syväri. Stm. Jsm.

KUOSMANEN Eino Viljami, s. 20.3.1920 Kärämäki, metsätyönjoht., mv., k. 12.11.1978 Kärämäki. Pso Marjatta, lapset: Ensio, Eira, Maire, Arja, Raija, Mirja, Esko ja Jari. Js: JR37, JR50, JR8, KrhJ, snt Laatokan pohjoispuoli, puhm. Ls: JR8, KrhJ, snt Tornio, Ylitornio, Muonio. puhm, alik. Vm 2, Jsm.

KURKELA Paavo, s. 25.1.1921 Kärämäki, metsätyöm. Js: JR53, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, krhm. korpr. Vm 2, Jsm.

KYLLÖNEN Erkki, s. 18.8.1907 Kärämäki, mv., k. 1972 Kärämäki. Pso Rauha lapset Yrjö, Hilikka, Markku, Mirja, Seppo ja Arto. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, Kannas, hev. korpr. Jsm.

KUMPULAINEN Vilho, 25.10.1925 Kärämäki, sorvaaja, k. 15.3.1989 Turku. Pso Rakel, lapset Seppo Antero ja Maija Leena. Js: ErP13, JR11, snt Kannas, kivm, korpr. Jsm.

KUOSMANEN Jaakko Einar, s. 10.10.1925 Kärämäki, mv. Pso Anna Liisa, lapset Maire, Eevi, Aune, Eila ja Veijo. Js: TäydP13, JR1, JR8, snt Kannas, kivm. Haav. 23.6.1944 Noskua. Ls: D3/P13, snt Tornio, kivm. Haav. 3.10.1944 Tornio. Stm. Jsm.

KUUSISTO Yrjö, s. 26.6.1903 Kärämäki, mv., k. 5.10.1973 Kärämäki. Pso Senja. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm, ranpuol. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 2.8.1941 Hevosenenkä. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Frans, s. 24.1.1905 Kärämäki, työnjoht. 1. pso Hanna Sofia, lapset Reino ja Toini. 2. pso Hilma Seliina, lapset Raimo ja Aira. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, JR32, Pr15, snt Uhtua, Laatokan pohjoispuoli, kivm, pkamp. Haav. 25.8.1941 Kiestinki Veturi-puro Ls: Pr15, snt Kemi, Rovaniemi, kivm, korpr. Tsm, Jsm.

KUMPULAINEN Viljo Alfret, s. 18.11.1919 Kärämäki, asemestari. Pso Lyyli, lapset Tuula, Seppo, Kari, Hannu ja Vesa. Ts: JR25, snt Kuhmo, aseau. Js: JR52, JR10, snt Rukajärvi, aseau, ylivääp. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

KUOSMANEN Tauno Henrik, s. 15.2.1916 Kärämäki, metsätyöm., k. 20.1.1995 Kärämäki Pso Katri. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kpm. Js: JR11, Kiestinki, Uhtua, Kannas, kivm, kjä. Ls: JR11 ESikK, snt Tornio, Laurila, Rovaniemi, ajom, kivm, stm. Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Anto Henrik, s. 31.7.1924 Pyhäjärvi, mv., k. 3.11.1965 Nakkila. Pso Helvi, lapset Lea, Heikki ja Pirjo. Js: JR14, snt Uhtua, Tolvajärvi, krhapusntja. Ls: JR11 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, Sodankylä krhapusntja, stm. Jsm.

KYLLÖNEN Heimo Henrik, 25.3.1900 Kärämäki, mv., k. 8.8.1974 Kalajoki. Pso Eriika Sofia, lapset Niilo, Maija-Liisa, Johan, Pekka ja Irma. Ts: KrhJ, snt Kannas. Js: JR11, JR32, snt Uhtua, Kiestinki, krhm, tkm, korpr. Vsm, Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Heimo Johannes, s. 12.4.1901 Kärämäki, mv., k. 13.2.1951 Kärämäki. Pso Martha, lapset Lea, Lauri, Marja ja Tellervo Vs: Osallistunut. Ts: II Psto/TykKoulK1. Js: JR11, snt Kiestinki, Uhtua, joukkjoht, väap. Vsm, Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Joosef, s. 27.4.1909 Kärämäki, mv., k. Kärämäellä. Pso Aino Maria, lapset Paavo, Sirkka, Veikko, Martti ja Impi. Ts: JR25, snt Kuhmo, tstlti. Haav. Kuhmossa. Js: JR32, JR25, snt Uhtua, Kannas, tstlti, kivm, ajom, korpr. Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Herman Alfred, s. 23.9.1910 Kärämäki, mv., k. 26.10.1976 Kärämäki. Pso Bertha, lapset Herman, Yrjö, Tauno, Tyyne, Eero, Pekka, Timo, Aimo, Toivo, Reijo, Margit, Jorma, Arja ja Tuula. Ts: JR25, snt Kuhmo, patrjka. Js: JR11, JR32, Vienan HSP2, snt Uhtua, kivm, ajom. Haav. 15.8.1941 Kiskisjärvi. Ls: Vienan HSP2, snt Pohjois-Suomi, kivm, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Matti, s. 17.3.1897 Kärämäki, mv., k. 1.9.1988 Kärämäki. 1. pso Aini, lapset Toivo, ja Vieno. 2. pso Aili Maria, lapset Helli, Olavi, Martti ja Eino. Vs: Osallistunut rintamamiehenä, snt Hämeenlinna. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: KhevS12, snt Uhtua, kivm, stm. Vsm, Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Johan Jaakko, s. 22.9.1922 Kärämäki, mv. Pso Eeva Maria, lapset Esko, Liisa, Kaisa, Mauno ja Aaro. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm, puhm, pkamp. Ls: JR11, snt Tornio, Kemi, Rovaniemi, puhm, korpr. Jsm.

KYLLÖNEN Reeti Henrik, s. 24.5.1900 Kärämäki, mv., k. 15.12.1961 Kärämäki. Pso Toini Helena, lapset Johannes ja Paavo. Ts: EsikKPTRI, KTR23, snt Kannas, puhkeskm. Js: JR11, KTR1, snt Uhtua, Karhumäki, v-au, alik. Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Johan Vilhelm, s. 17.7.1915 Pyhäjärvi, hioja, k. 4.9.1986 Västerås. Ts: JR25, snt Kuhmo, tähtstjä. Js: JR11, KrhJ, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, ltja, korpr. Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Tauno J., s. 5.1.1915 Kärämäki, metsäins., k. 8.3.1987 Kärämäki. Pso Salli., lapset Toini, Eero, Auli ja Timo. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Paleltumisvamma Lemetissä. Js: JR11, snt Uhtua, rjoht. Haav. 2.8.1941 Kis-kisjoella. kers. Vm 1, Jsm.

KYLLÖNEN Toivo Viljami, s. 26.11.1917 Kärämäki, metsätekn., k. 20.8.1970 Piippola. Pso Tyyne Helmi, lapset Martti ja Pentti. Ts: JSK, lntktä, apumek, puuseppä. Js: Khj LeLv16, lentojoukot, leko-apumek. Ls: Samatkuin edellä, kers. Tsm, Jsm.

KYTÖLÄ Heimo, s. 23.7.1914 Kärämäki, mv., k. 22.9.1980 Kärämäki. Pso Laila, lapset Eeva Liisa, Elvi, Niilo, Matti ja Esko. Ts: JR25, snt Kuhmo, kssm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm, tstlti. Ls: JR11, snt Tornio, Laanila, Rovaniemi, kivm, tstlti, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Viljo Ahti, s. 8.9.1906 Kärämäki, rakennusmest., k. 17.11.1972 Helsinki. Pso Aune, lapsi Raija. Ts: RakK5, snt Kannas, joukkjoht. Js: PionP2, PionP15, snt Laatokan pohjoispuoli, Maaselänkannas, kpääll ylil. VR 4, VR 4 ltk, Tsm, Jsm.

KÄRKKÄINEN Onni Kulervo, s. 24.9.1923 Pyhäjärvi, tekstiilityöl. Pso Esteri, lapset Olavi, Raija, Seppo ja Anne. Js: JvPri21, snt Maaselkä, Uhtua, pkamp. Haav. 27.6.1944 Kuntsa, stm. Jsm.

KYLLÖNEN Vilho Augusti, s. 5.4.1909 Kärämäki, autoilija, rakennusm., k. 5.1.1968 Kärämäki. Pso Lyyli Johanna, lapset Asta ja Ritva. Ts: KTR9, snt Suomussalmi, Raate, Kuhmo, akulj. Js: HevS12, snt Kiestinki, Maaselänkannas, akulj, kivm, stm. Tsm, Jsm.

KÄRÄJÄOJA Yrjö Henrik, s. 21.11.1904 Kärämäki, piirityönjoht., k. 27.7.1984 Oulu. Pso Amanda, lapset Pentti, Pirkko, Elina ja Marja-Liisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, rjoht, kers. Tsm, Jsm.

KYLLÖNEN Yrjö, s. 11.12.1908 Kuhmo, mv., k. 8.6.1978 Kärämäki. Pso Sanna, lapset Risto, Elsa, Aino, Hilja ja Väinö. Ts: JR10, snt Laatokan seutu, kivm. Haav. 27.2.1940 Pitkäranta. Js: JR10, snt Rukajärvi, kirvesm. Haav. 9.8.1941 Ontrasenvaara. Alik. Tsm, Jsm.

KÖPSI Anselm Rikhart, s. 3.2.1899 Kärämäki, mv., k. 1.9.1980 Kärämäki. Pso Esteri, lapsi Lyyli. Vs: Sanitääri Os, sanitääri. Ts: JR40, snt Kannas, kivm. Js: JR11, JR32, snt Uhtua, Kiestinki, suutari, stm. Tsm, Jsm.

KÖPSI Antti, s. 6.7.1913 Pyhäjärvi, mv., k. 30.6.1983 Kärämäki. Pso Vieno, lapset Kalevi, Alpo, Maija, Pertti ja Paaavo. Ts: PPP7, snt Laatokan pohjoispuoli, tsltti. Js: JP6, snt Laatokan pohjoispuoli, Karhumäki, tsltti, stm. Tsm, Jsm.

LAITILA Frans, s. 24.8.1911 Kärämäki, mv. Pso Alina, lapset Frans, Pentti, Matti, Olavi, Seppo ja Aimo. Ts: JR25, snt Kuhmo, pstm, kkm. Js: JR11, JR32, snt Uhtua, Kiestinki, kivm. Haav. 25.8.1941 Kiestinki. Ls: JR32, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, krpr. Vm 2, Jsm.

KÖPSI Aulis Basilius, s. 15.5.1921 Kärämäki, työnjoht., talonm. Pso Anja Eliina, lapset Raili, Pasi, Kaisu, Aulis, Riitta ja Elina. Js: JR45, snt Maaselän kannas, Syväri, Laatokan pohjoispuoli, kivm, kpm. Ls: Pr15, snt Kemi, Rovaniemi, kpm, korpr. Jsm.

LAITILA Heikki Vilhelm, s. 9.8.1917 Kärämäki, mittam. Pso Tyyne, lapset Aarno ja Heimo. Ts: HRR, snt Kannas, pkm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kpm. Haav. 1942 Kiestinki. Ls: JR11, Tornio, Rovaniemi, kpm, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

LAITILA Eino, s. 8.4.1908 Kärämäki, mv., k. 13.3.1975. Pso Bertta Helena, lapset Vesa, Eila, Sirkka-Liisa, Simo, Helena ja Seppo. Ts: JR43, snt Kuhmo, kivm. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, hev. Ls: KHevS12, snt Pohjois-Suomi, hev. alik. Tsm, Jsm.

LAITILA Matti, s. 20.8.1897 Kärämäki, taloll., k. 2.5.1953 Kärämäki. Pso Heta, lapset Matti, Helmi, Frans, Taimi, Saimi, Lauri, Helli, Hanna ja Martti. Ts: Osallistunut. Js: JR11, JR32 snt Kiestinki, Uhtua, pkamp, pksntja, kivm korpr. Jsm.

LAITILA Eino August, s. 19.3.1911 Kärämäki, mv., k. 29.4.1966 Kärämäki. Pso Tyyne, lapset Pentti ja Hanna. Js: SvK45, snt Uhtua, vartm, stm. Jsm.

LAITILA Matti, s. 16.4.1899 Kärämäki, mv., k. 1950 Kärämäki. Pso Impi Matilda, lapset Tauno, Lauri, Toini, Annikki. Ts: KmK48, Laatokan pohjoispuoli, rjoht, alik. Tsm.

LAITILA Tauno Andreas, s. 12.3.1915 Kärämäki, mv., k. 1976 Kärämäki. Pso Reeta, lapset Heli, Jorma, Leena, Mauri, Leila, Ritva, Raimo, Jouko ja Pauli. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 15.5.1943 Uhtua. Ls: JR11 snt Pohjois-Suomi, kivm, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

LAITURI Jaakko Samuli, s. 20.8.1922 Kärämäki, mv., k. 25.9.1977 Ruotsi. Js: JR11, snt Uhtua, kannas, kivm, korpr. Jsm

LAITILA Yrjö, s. 16.4.1907 Kärämäki, työm., k. 1973 Kärämäki. Pso Hilda, lapset Pekka, Teuvo, Einari, Toini, Antero, Pentti, Taina ja Tuula. Js: LinnK121, snt Kannas, apupalv, stm. Jsm.

LAMPELA Aaro Kaarlo, s. 14.10.1918 Kärämäki, mv. Pso Anna, lapset Maire, Anja, Hilka ja Pirkko. Js: RjP6, snt Luttojoki, kivm, kpm, Haav. 19.8.1942 Luttojoki. Ls: RjP, snt Kemi, kivm, kpm. Haav. 7.10.1944 Kemi. Alik. Jsm.

LAITINEN Heikki, s. 23.12.1923 Kärämäki, mv. Js: KrhK, snt Äänislinna, tja, krpr. Jsm.

LAMPELA Antti, s. 11.10.1925 Kärämäki, mv., k. 1986 Kärämäki. Pso Vieno, lapset Seppo ja Leena. Js: JR1 KrhK, JR7, snt Kannas, krhamp, krpr. Jsm.

LAITINEN Veeti, s. 23.12.1923 Kärämäki, mv., k. 17.10.1987 Kärämäki. Js: 4/Pr12, Pr21 KrhJ, krhm, Haav. 6.8.1944 Savujärvi. Korpr. Jsm.

LAMPELA Antti Aukusti, s. 1.5.1922 Kärämäki, mv. Pso Eeva, lapset Martti Antero ja Sirkka Elina. Js: JR11 Pr19, snt Uhtua, Kannas, Tsltti. Haav. 12.5.1942 Kiskijärvi. Korpr. Vm 2, Jsm.

LAMPELA Eino Johannes, s. 11.8.1915 Kärämäki, mv. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 2.8.1941 Kiskisjärvi. Stm. Jsm.

LAPIOLAHTI Arvo Lauri Samuel, s. 30.11.1903 Kärämäki, mv., k. 11.3.1994. Pso Helmi Lyylia, lapset Annikki ja Jukka. Ts: JR25, snt Kuhmo, mtja. Js: KHevS12, snt Kiestinki, tal-au, korpr. Tsm, Jsm.

LAUKKANEN Eino Matti, s. 28.9.1918 Pyhäjärvi, mv. Pso Impi. Ts: JP3, snt Kannas, kivm. Haav. 13.3.1940 Viipuri. Stm. Tsm.

LAURIKKALA Eliel, s. 29.5.1915 Kärämäki, mv., k. 8.10.1970 Kärämäki. Pso Laila, lapset Airi, Leila, Tais-to, Ritva, Seppo ja Terttu. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11 snt Kiestinki, Uhtua, kpm. Ls: JR11, snt Kittilä, kpm, stm. Tsm, Jsm.

LAMPELA Erkki Olavi, s. 25.11.1920 Kärämäki, mv. Pso Martta, lapset Maila Helena ja Pentti Olavi. Ts: Kotirintaman vartm. Js: ErVahv-PPK, R10, snt Rukajärvi, kkrjoht, kkpjoukkjoht, kers. Vm 2, Jsm.

LAPIOLAHTI Viljo Mattias, s. 16.8.1913 Kärämäki, mv., k. 1984 Kärämäki. Pso Eeva, lapset Jorma, Raimo ja Seppo. Ts: JR52, snt Kuhmo, ajom. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, krhm, korpr. Tsm, Jsm.

LAUKKANEN Juhon Vilhelm, s. 2.5.1920 Kärämäki, metsätyönjoht., kanslisti. Pso Aino Maria, lapset Reijo, Heimo, Raimo, Risto ja Raija. 1939 linntyöt. Js: JR8, snt Laatokan pohjoispuoli, Syväri, Kannas, joukkjoht, patl:n tal-au. Ls: JR8, JR3, snt Tornio, Muonio, Palojoki, Kilpisjärvi, tal-au, väap. Vm 2, Jsm.

LEHIKOINEN Eero Johannes, s. 9.1.1916 Soanlahti, mv. Pso Martta, lapset Aune, Eila, Eine, Eino ja Eeva. Ts: KTR14, snt Laatokan pohjoispuoli, ammusajom. Js: JR50, JR8, snt Laatokan pohjoispuoli, Syväri, kivm. Haav. 25.8.1941 Jessoila. Ls: JR8, snt Tornio, Muonio, kivm, stm. Tsm, Jsm.

LAMPELA Veeti Artturi, s. 15.6.1899 Kärämäki, mv., k. 29.1.1984 Kärämäki. Pso Susanna Justiina, lapsi Toini Kyllikki. Ts: Snt Laatokan pohjoispuoli, kivm. Js: HevS12, snt Uhtua, hevhl, korpr. Tsm, Jsm.

LAPPALAINEN Hannes, s. 31.1.1915 Lapinlahri, mv., k. 1976 Kärämäki. Pso Ada, lapset Matti, Maija, Eino, Eelis, Helena, Irja, Eetu ja Pekka. Ts: JR39, KrhK, snt Kannas, vm, jääk. Js: JR52, 3/VP30, snt Laatokan pohjoispuoli, puhm, vm, jääk. Tsm, Jsm.

LAUKKANEN Otto, s. 19.11.1914 Kärämäki, mv., k. 3.5.1969. Pso Helli, lapset Ritva, Esko, Heikki, Viljo, Eljas, Pentti, Sauli, Seppo ja Rauno. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, vartm, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

LEHIKOINEN Toivo Antero, s. 25.12.1920 Soanlahti, kirvesm., k. 1.8.1988 Kärämäki. Pso Rauni Marjatta, lapsi Kari Antero. Ts: Snt Kannas, kivm, kkm. Js: JR4 KKK, snt Laatokan pohjoispuoli, kivm. Ls: JR4, snt Pohjois-Suomi, kkm, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

LAMPELA Vilho Jaakko, s. 26.11.1897 Kärämäki, mv., k. Kärämäellä. Pso Aili, lapset Ritva, Asta, Anneli ja Maija. Vs: Vapaeht, snt Tampere, kivm, haav. lievästi. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Haav. 4.3.1940 Löytövaara. Stm. Tsm.

LAUKKANEN Eemeli, s. 29.8.1911 Kärämäki, muurari, mv., k. 7.1.1980 Piippola. Pso Alma, lapset Toivo, Matti, Eero ja Marja-Leena. Ts: JR25, snt Kuhmo, ajom. kjä. Js: JR11, JR32, JR53, snt Uhtua, Kannas, krhm. Ls: JR11, Pohjois-Suomi, krhm, stm. Tsm, Jsm.

LAUKKANEN Tauno, s. 5.8.1912 Pyhäjärvi, mv., k. 14.2.1983 Kärämäki. Pso Elsa, lapset Aune, Tauno, Elvi ja Veikko. Ts: Snt Laatokan pohjoispuoli, kivm. Haav 1939 Ylöjärvi. Js: Hm, vartm, korpr. Tsm, Jsm.

LEHIKOINEN Vilho, s. 29.10.1922 Soanlahti, kirvesm. Pso Kerttu, lapset Jouko, Hannu ja Pirjo. Js: JR4, snt Laatokan koillispuoli, Syväri, kpm, korpr. Vm 2, Jsm.

LEHTO Mauno Markus, s. 24.4.1915 Urjala, työnjoht, mv., k. 20.5.1976 Kärämäki. Pso Selma Johanna, lapset Liisa, Hilka, Seija, Leila ja Sirkka-Anita. Ts: PPP5, snt Kannas, kivm, kpm. Haav. 27.2.1940 Lihaniemi. Js: HTK/kotij, snt Hennala, jääk. Tsm.

LEHTOLA Kaarlo Benjam, s. 12.4.1925 Kärämäki, mv., Pso Lea Kaarina. Js: PsP, snt Kannas, ps-ajom. alik. Jsm.

LEHTOLA Eino Olavi, s. 1.4.1923 Kärämäki, myymälänh. Pso Laina Matilda, lapset Tuula, Raija ja Seija. Js: JR11, JR14, snt Uhtua, Kannas, kpm, tark-amp. Haav. 26.6.1944 Heinjoki. Ls: SS Vilppula. Korpr. Vm 2, Jsm.

LEHTOLA Matti, s. 16.11.1901 Kärämäki, mv., k. 14.4.1979 Kärämäki. Pso Linnea, lapset Helvi, Mirja, Anja, Toini, Heino, Taimi ja Alpo. Ts: KmK, snt Suomussalmi, keittiöm. Js: KHevS12, snt Uhtua, kettiöm, korpr. Tsm, Jsm.

LEHTOLA Heikki Johannes, s. 15.12.1923 Kärämäki, mv., k. 2.1.1995 Kärämäki Js: JR14, JR11, snt Uhtua, Kannas, kivm. Haav. 19.7.1944 Vuosalmi. Ls: JR11, snt Tornio Rovaniemi, kivm. Vm 2, Jsm.

LEHTOLA Otto Einari, s. 22.12.1925 Kärämäki, mv. Pso Liisa, lapset, Pentti ja Vuokko. Js: TäydP13, snt Kannas, kpm. Ls: JP2, snt Ylimaa, Vuotso, Laanila, Kaunisää, Inari, kpm, stm. Jsm.

LEHTOLA Johan Henrik, s. 6.4.1909 Kärämäki, nuohooja, k. 26.2.1989 Kärämäki. Pso Selma. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR52, ErP13, JR53, snt Uhtua, Kannas, kivm. Haav. 14.7.1941 Vuoninen. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, korpr. Tsm, Jsm.

LEHTOLA Samuel, s. 12.2.1913 Kärämäki, suntio, k. 28.11.1972 Pyhäntä. Pso Aili, lapset Pauli, Elvi, Tuulikki, Liisa, Pentti ja Soili. Ts: JR12, snt Kannas, kivm. Haav. 3.3.1940 Viipurinlahti. Js: KTR18, HTK9, snt Laatokan pohjoispuoli, Rukajärvi, lti, kompkirj. Ls: SpolK16, snt Outajoki, kirj, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

LEHTOLA Toivo Viljam, s. 22.11.1918 Kärämäki, maa- ja metsätyöm. Js: Pr6, KrhK, snt Ruokolahti, SS19, ResS Saksa Waldstein, koul, linntyöt, stm. Jsm.

LESKINEN Emil, s. 30.7.1910 Pielavesi, mv., k. 25.12.1969 Kärämäki. Pso Mari, lapset Elvi, Aini, Anja ja Anna. Ts: JR39, snt Laatokan koillispuoli, kkpatrikntja. Js: JR39, snt Rukajärvi, kkpatrikantja, korpr. Tsm, Jsm.

LEHTOMÄKI Antti, s. 22.7.1910 Pyhäjärvi, sähköasent., k. 24.3.1972 Kärämäki. Js: 6/Jv6, 956 IsK, ErOs Sam/IkevJ, snt Pohjoinen rintamalahko, kjä. Ls: PsD, snt Vuotso, Ivalo, kjä, stm. Jsm.

LESKINEN Matti Sakarias, s. 16.8.1923, työm., k. Ruotsissa. Pso Meeri, lapset Jouko ja tytär. Js: JR12, snt Maaselän kannas, Äänisjärvi, Kannas, kivm. Haav. 1.7.1943 Vienankanava. Stm. Jsm.

LEHTOMÄKI Arttu Jalmar, s. 6.4.1901 Pyhäjärvi, mv., k. 15.4.1978 Kärämäki, Pso Reeta, lapsi Esko. Ts: JR25, snt Kuhmo, Suomussalmi, ajom. Js: KHevS12, snt Kannas, ajom, stm. Tsm, Jsm.

LESKINEN Vilho, s. 5.4.1917 Kolari, seppä, k. huhtikuusaa 1984 Pyhäjärvi. Pso Siina, lapset Paaavo, Eeva, Pentti, Pekka, Pauli ja Pasi. Js: Jv19, KssV3, kjä. Jsm.

LEHTOSAARI Yrjö Henrik, s. 23.5.1907 Pyhäjärvi, mv., k. 2.12.1968 Kärämäki. Pso Anna, lapset Kauko, Lauri, Reino ja Kalevi. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, hevvh. Haav. 30.9.1944 Kannas. Stm. Jsm.

LEVÄNIEMI Armas Olavi, s. 16.5.1923 Merijärvi, koulun vahtimestari. Pso Hilka. Inkeri, lapset Eira, Leena ja Päivi. Js: JR54 snt Maaselän kannas, Ilomatsi, kivm, tsltti, kirj. Stm. Vm 2, Jsm.

LEVÄNIEMI Nestori, s. 11.2.1911 Lappajärvi, tehdastyö., k. 15.3.1966 Orimattila. Pso Alma, lapset Risto Allan. Ts: Työssä armeijan kaasunaamaritehtaalla. Js: Snt Kannas, lti, kokki, korpr. Jsm.

LINTULA Tuomas Viktor, s. 24.5.1905 Jalasjärvi, mv., k. 12.4.1984 Kärsämäki. Pso Aino Maria, lapset Pentti ja Tuomo. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas. hev. korpr. Jsm.

LEVÄNIEMI Niilo, s. 22.12.1920 Pyhäjoki, k. 16.11.1973 Kuhmo. Pso Aune, lapset Tapio, Raisa ja Sirpa. Js: JR8, KrhK, snt, Syväri, Laatokan pohjoispuoli, puhm. Ls: 11. Div, KrhK9, snt Ilomantsi, Tornio, Muoniojokilaakso, puhm, ajom, stm. Jsm.

LIUSKA Klemens, s. 25.2.1912 Pyhäjärvi, mv., k. 26.6.1990 Kärsämäki. Pso Annikki, lapset Aarre, Tapio, Kalevi ja Kristiina. Ts: PPP7, snt Laatokan pohjoispuoli, Kannas, pkm. Js: JP6, AutoK23, snt Karhumäki, pkamp, akulj. Paletuminen. Alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

LEVÄNIEMI Toivo, s. 20.1.1909 Lappajärvi, metsätyöm., laitosmies, k. 19.12.1978 Tampere. Pso Kerttu. Maria Ts: LääkOs24, snt Kuhmo, kivm, ajom Js: KHevS12, snt Kiestinki, Uhtua, ajom, hev. stm. Tsm, Jsm.

LIUSKA Otto, s. 14.10.1918 Pyhäjärvi, mv., k. 5.11.1980 Kärsämäki. Pso Leeni, lapset Raili, Erkki ja Veikko. Ts: JP3, snt Kannas, kivm. Js: JP6, JärjK1, JR25, snt Laatokan pohjoispuoli, Ääninen, Maaselänkannas, pkm, jvara-joht. Haav. 20.1.1942 Hiisjärvi. Ylik. Vm 1, Vm 2, Rautaristi 2.lk, Tsm, Jsm.

LINTULA Eino Samuli, s. 1.5.1915 Kärsämäki, kirvesm, kuollut. Pso Kaarina, lapset Hilka ja Maria. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, rjoht. Js: JR11, JR53, JR101, JR56, snt Uhtua, Karhumäki, kpm. Haav. 16.7.1941 Vuonisjoki. Kers. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

LOGRÉN Vilho, s. 13.12.1908 Pihtipudas, mv., k. 27.9.1984 Kärsämäki. Pso Aili Ellen, lapset Esko, Eeva ja Seppo. Ts: KotiHevS3, snt Ruukki, puuseppä. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, Kannas, hev. Ls: KHevS12, snt Pohjois-Suomi, hev, alik. Jsm.

LOHVANSUU Johan Henrik, s. 4.8.1906 Pyhäjärvi, työ., k. 2.3.1966 Kärsämäki. Pso Anna Liisa, lapset Liisa Anneli ja Leena Hannele. Js: KHevS12, ELK12, snt Uhtua, Kannas, hev, lti, korpr. Jsm.

LOHVANSUU Veeti Heikki Johannes, s. 7.5.1921 Kärsämäki, metsätyöm., k. 1993 Kärsämäki. Pso Anna. Js: JR45, snt Maaselkä, Syväri, pk-amp. Haav. 17.7.1944 Syväri. Korpr. Jsm.

LOUKKOLA Juho Matti, s. 18.6.1920 Kärsämäki, muurari, k. 4.5.1982 Kärsämäki. Js: JR38, JR8, snt Aunuksen Karjala, Laatokan pohjoispuoli, kivm, kkm. Haav. 4.9.1941. Korpr. Vm 2, Jsm.

LOHVANSUU Viljo Heikki, s. 26.1.1912 Pyhäjärvi, mv., k. 14.2.1992 Kärsämäki. Pso Elvi Katariina, lapset Viljo, Seppo, Maila, Heikki ja Tapio. Ts: PPP7, snt Laatokan pohjoispuoli, rjoht. Js: JPr2 JP6, snt Karhumäki, Ilomantsi, rjoht. Haav. 5.7.1941 Kivivaara. Alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

LOUKKOLA Yrjö Matias, s. 2.6.1923 Kärsämäki, myymälänh. Pso Toini, lapset Ulla ja Kari. Js: JR7, Esikk, Kannas, kivm, mtja. Haav. 22.6.1944 Äyräpää, 9.7.1944 Vuosalmi. Korpr. Jsm.

LONKILA Martti Paavali, s. 11.2.1917 Kiuruvesi, mv., k. 25.1.1991, Kiuruvesi. Pso Inkeri, lapset Eero, Maire, Maija, Marketta ja Pauli. Js: JR10, snt Rukajärvi, puhm, alik. Jsm.

LUKKARINEN Frans Valtteri, s. 15.7.1918 Pyhäjärvi, työ. Pso Aune. Js: JR35, HTK11, JR53, TykK1, snt Kiestinki, Kannas, tkm. Haav. 18.9.1941 Kiestinki, 18.6.1943 Kiestinki. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, tkm, stm. Vm 1, Vm 2, Jsm.

LUKKARINEN Eino Henrik, s. 15.12.1909 Pyhäjärvi, mv., k. 9.3.1977 Kärsämäki. Pso Esteri, lapset Veikko, Eino ja Mirja. Js: JR11, ErP20. snt Kannas, hm. stm. Jsm.

LUOMAJOKI Leonard, s. 20.2.1904 Kärsämäki, työm., k. 12.12.1981 Kärsämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Kiestinki, kivm. Haav. 12.7.1941 Vuoninen. Korpr. Tsm, Jsm.

LUKKARINEN Lauri Samuli, s. 7.7.1914 Pyhäjärvi, myymälänh. 1. pso Elma, lapset Taisto, Valto ja Kaarina. 2. pso Lempi, lapset Lauri ja Leo. 3. pso Hilja, lapset Maria ja Matti. Ts: JR15, snt Kannas, tkm. Js: JR11, Uhtua, Kiestinki, Kannas, tkm. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, tkm, korpr. Tsm, Jsm.

LUOMAJOKI Uuno, s. 25.6.1913 Kärsämäki, mv., k. 2.2.1951 Kärsämäki. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, elääkm. Js: R11, KHevS12, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas. elääk-au. Ls: KHevS12, snt Tornio, elääk-au, alik.

LUOMAJOKI Jaakko Olavi, s. 24.7.1925 Kärsämäki, työm., k. 25.3.1972 Kärsämäki. Js: JärjK1, kivm. Ls: JP4, snt Hyrnsalmi, Kemi-järvi, kivm, jääk. Jsm

LUOMAJOKI Veikko Ilmari, s. 5.5.1924 Kärsämäki, kirvesm. Js: JR11 KrhJ, snt Uhtua, Kannas, ammusm. Ls: JR11 KrhJ, snt Rovaniemi, Kittilä, ammusm, korpr. Jsm.

LUOMAJOKI Lauri Oskari, s. 21.12.1921 Kärsämäki, mv., k. 4.6.1950 Kärsämäki. Pso Helmi Sohvia, lapset Onni, Osmo, Sinikka, Usko ja Mirkku. Js: JR22, snt Syväri, Kannas, kivm, tstlti, stm. Jsm.

LUOMANEN Eino Johannes, s. 15.2.1914 Kärsämäki, työm. k. 7.9.1969 Kärsämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Haav. 7.2.1940 Kuhmo. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, stm. Tsm, Jsm.

LUOMANEN Kaarle Henrik, s. 17.5.1923 Kärsämäki, työm., k. 23.8.1971 Australia. Pso Laura, lapset Valto, Juhani, Anna, Pentti, Pirkko ja Paula. Js: JR53, snt Uhtua, Kannas, ajom. Ls: JR53, snt Tornio, ajom, stm. Jsm

LUONUA Frans, s. 27.8.1908 Kärsämäki, mv. Pso Enni, lapset Helmi, Marjatta, Hilka, Hellevi, Terttu ja Helena. Js: TK, snt Kannas, maatyöt Valkjärvellä. Ls: TK, snt Simo, siltatyöt, Jsm.

LUONUA Aimo Leonard, s. 6.7.1923 Kärsämäki, mv. Pso Laura Sofia, lapset Raija, Martti ja Aulis. Js: JR12, snt Maaselän kannas, tstlti, vm. Ls: JR12, snt Kontiomäki, Rovaniemi, Sodankylä, vm, alik. Jsm.

LUONUA Heimo, s. 14.9.1911 Kärsämäki, suutari. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, suutari, k-apul, stm. Jsm.

LUONUA Eino, s. 21.10.1918 Kärsämäki, mv., k. 30.6.1993 Kärsämäki. Pso Rauha Maria, lapset Olavi, Sauli ja Anja. Js: JR6, Kannas, pk-amp. Haav. 22.6.1944 Kannas. Stm. Jsm.

LUONUA Kaarle Viljo, s. 31.3.1915 Kärsämäki, korjesimies. Pso Fanni Emilia, lapset Sirpa, Mauno, Tiina ja Tiina. Ts: MeLeLv6 Ilmav, snt Suomenlahden rannikko, lekomek. Js: KHevS12, AutoJ, snt Uhtua, Kiestinki, autojoht, väap. Tsm, Jsm.

LUONUA Frans, s. 19.7.1906 Kärsämäki, autoilija, k. 12.8.1945. Pso Anna Valpuri, lapsi Simo Juhani. Ts: Amerikan suomalainen legioona, snt Kannas, rjoht. Js: JR14 KrhJ1, HK, snt Kalastajasaarento, Tolvajärvi, krhjoht, akulj, alik. Tsm, Jsm.

LUONUA Kalle Johannes, s. 5.4.1913 Kärsämäki, rata-työm., k. 16.11.1964 Helsinki. Pso Anna-Liisa, lapset Pirjo, Reijo ja Arja. Ts: JR25, snt Kuhmo, pkm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, pkm. Haav. 1943 Kiestinki. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

LUONUA Leo, s. 6.4.1906 Kärämäki, varastonh., k. 19.11.1985 Vantaa. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR53, snt Uhtua, kompkirj, kivm. Haav. 1941 Kiskisjärvi. Korpr. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

LUOSTARINEN Toivo August, s. 14.5.1916 Kuopion mlk, työm., k. 11.11.1969 Kärämäki. Pso Elina, lapset Leena, Aili ja Maija. Ts: JR41, Ilomantsi, kivm. Js: JR30, snt Laatokan pohjoispuoli, Aunus, Kannas, Syväri, eläakm, stm. Tsm, Jsm.

LYSTILÄ Arvo Adolf, s. 3.6.1917 Haapavesi, mv. Pso Airi, lapset Helena, Anja ja Jarmo. Ts: JP3, snt Kannas, rjoht. Js: JR32, JR11, JR53, snt Uhtua, Kannas, rjoht. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, rjoht, kers. Vm 1, VM 2, Tsm, Jsm.

MADETNIVA Toivo Petteri, s. 11.8.1919 Kärämäki, mv. Pso Maija-Liisa, lapset Kari, Jouko ja Eija. Js: VP14, VP16. snt Laatokan pohjoispuoli, Kannas, puhkeskm, kers. Vm 2, Jsm.

LUONUA Toivo Abner, s. 16.1.1905 USA, mv., k. 12.5.1982 Kärämäki. Pso Olga, lapset Aino, Tuula, Kirsti, Jouko ja Martti. Ts: L.T.O. E106: n perusteella Raahen skpiirin skntja. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua Kannas, hevvh, stm. Tsm, Jsm.

LUTTINEN Jaakko Andreas, s. 30.1.1903 Kärämäki, mv., muurari, k. 5.9.1971 Kärämäki. 1. pso Liisa, lapset Helli, Aliina ja Rauli. 2. pso Taimi. Ts: JR40, snt Salla, kivm. Js: JR32, snt Kiestinki, kivm, stm. Tsm, Jsm.

MAAMIES Erkki, s. 11.10.1905 Pyhäjärvi, mv., k. 24.2.1956 Kärämäki. Pso Jenny, lapset Toini, Liisa, Viljo, Eini ja Anja. Ei tietoja kanta-kortilla.

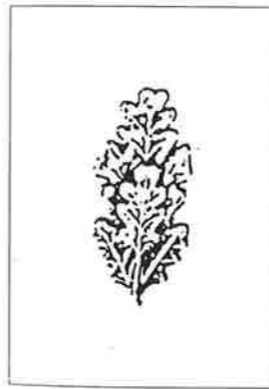
MADETOJA Frans Joo-seppi, s. 13.10.1925 Kärämäki, mv., k. 22.9.1989 Rantsila. 1. pso Vieno, lapset Marjatta, Pirjo, Kari, Pauli, Aini, Anne ja Jari. 2. pso Elma. Js: JR6, KrhK, snt Kannas, krhm, tark-amp, stm. Jsm.

LUONUA Viljo Henrik, s. 26.2.1916 Kärämäki, talonm. Pso Göta Rekina. Ts: JR25, snt Kuhmo, hevvh, keitm. Js: JR53, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, hevvh. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, Sodankylä, hevvh, stm. Tsm, Jsm.

LUTTINEN Paavo Eino, s. 6.10.1913 Kiuruvesi, mv., k. 22.9.1977 Kärämäki. Pso Kerttu, lapset Maija, Aino, Helge ja Pirjo. Ts: KVOs23, snt Tolvajärvi, kivm. Js: JP6, TykK35, JP2, snt Tolvajärvi, Kannas, Laatokan pohjoispuoli, kjä, kivm, tsltti, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

MADETNIVA Antti, s. 17.3.1902 Kärämäki, työm., k. 14.9.1974 Kärämäki. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, hevvh. stm. Jsm.

MADETOJA Jaakko Heikki, s. 3.6.1921 Kärämäki, autoilija, k. 28.12.1986 Kärämäki. Pso Toini, lapset Pentti, Riitta, Pekka, Kauko, Keijo ja Raija. Js: JvKoulK13, snt Maaselkä, Syväri, kivm, alik. Vm 2, Jsm.

LUONUANSUU Antti, s. 9.1.1901 Kärämäki, mv., k. 10.5.1977 Kärämäki. Pso Aino, lapset Anja, Erkki, Pentti, Arja, Marja, Sirkka, Eino, Seppo ja Telle Vs: Vapaehtoisena vartm Oulu. Ts: JR40, Salla, ratsum. Js: JR25, Uhtua, Laatokan pohjoispuoli, Kannas, hm, rakuuna. Tsm, Jsm.

LUTTINEN Yrjö Iisakki, s. 25.4.1905 Kärämäki, metsätyöm., k. 11.12.1982 Haapavesi. Pso Martta Johanna, lapsi Yrjö. Ts: JR40, snt Salla, kivm. Js: JR11, JR32, snt Uhtua, Kiestinki, Laatokan koillispuoli, kivm, korpr. Tsm, Jsm.

MADETNIVA Matti, s. 3.3.1907 Kärämäki, mv., k. 10.5.1959. Pso Irja, lapset Meeri, Marjatta, Rauno, Veijo ja Aini. Ts: JR40, snt Salla, kivm. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, hevvh, Haav. 20.10.1944. Stm. Tsm, Jsm.

MADETOJA Yrjö Augusti, s. 4.12.1912 Kärämäki, mv. Pso Tyne, lapset Teuvo ja Leena Amalia. Ts: JR25, snt Kuhmo, tsltti. Js: JR11, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, tsltti, rjoht. Ls: JR11, snt Tornio, tsltti, rjoht, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

MAJAVA Matti, s. 5.2.1917 Kemijärvi, liikem., k. 17.3.1960 Oulu. Pso Aivi Elisabet, lapset Sauli, Sirpa, Jorma, Kari, Virpi ja Niila. Ts: Pohj. skp:ssä apupalv. sair. vuoksi. Js: KTR14, I/E6 asekorjaamo, ase-au, kompvääp, kers. Jsm.

MANNINEN Kalle, s. 21.2.1916 Kuusamo, mv. Pso Helmi Maria, lapset Pentti, Jouko, Ilmari, Kaisu, Alli, Teller-vo ja Anna-Liisa. Ts: ErP16, snt Kuusamo, rjoht. Js: JR40, KKK3, LinnP15, snt Syväri Äänislinna, rjoht, jvarajoht. Haav. 9.7.1944 Vitele Ylikylä. Ylik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

MARJOMAA Heikki, s. 16.7.1917 Kärsämäki, mv., tehdastyöl., k. 27.4.1986 Kärsämäki. Ts: 1. PstTyk, snt Kannas, amm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, psttkm. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, psttkm, alik. Tsm, Jsm.

MARTIKAINEN Eino Eemeli, s. 6.6.1918 Kärsämäki, mv. Pso Anna-Liisa, lapset Matti ja Mirja. Ts: KTR23, snt Kannas, tyksntja. Js: KTR8, KTR8, snt Hanko, Syväri, sntja, tyktja. Haav. 23.6.1943 Syväri. Kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

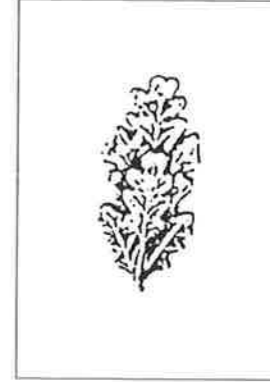
MAKKARA Yrjö, s. 23.12.1904 Sakkola, mv., k. 8.1.1960 Kärsämäki. Pso Aina, lapset Pirkko, Pentti, Annikki, Maire ja Veikko. Ei tietoja kantakortilla.

MANNINEN Väinö His-kias, s. 2.7.1920 Haapajärvi, sahatyöm., k. Kärsämäellä. Pso Marjatta, lapset Leena ja Yrjö. Js: JR 53, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, lääk. Ls: JR53, snt Tornio, lääk. korpr. Jsm.

MARJOMAA Heimo Olavi, s. 24.12.1921 Kärsämäki, mv., k. 19.2.1993 Kärsämäki. Pso Hilma. Js: JR45, snt Laatokka, Syväri, pkamp, stm. Jsm.

MARTIKAINEN Eino, s. 26.11.1925 Kärsämäki, kirvesm., k. Ranualla. Js: JR1, KrhJ, snt Kannas. Jsm.

MALILA Yrjö Johannes, s. 27.4.1904 Nivala, mv. Pso Josefiina, lapset Terttu, Anja, Vieno, Martti, Ulla ja Vilho. Ts: ErPPK6/OsLo, snt Kannas, kivm. Js: KTR4, snt Soanlahti, Petroskoi, sntkehäm, vm, stm. Tsm, Jsm.

MANSIKKALA Onni Armas, s. 15.8.1914 Pyhäjärvi, mv., k. 24.10.1988 Kärsämäki. Pso Anna, lapset Eeva, Eila, Veikko, Seppo, Veijo, Pirkko, Anna-Liisa ja Juha. Ts: PPP, snt Laatokan pohjoispuoli, kivm. Js: JP6, JP2, JärjK1, HTK6, JP3, snt Kannas, patrkontja. Haav. 23.6.1944 Tali. Korpr. Vm 1, Tsm, Jsm.

MARJOMAA Jaakko, s. 10.11.1908 Kärsämäki, mv., k. 26.3.1983 Kärsämäki. Pso Aada Elina, lapset Eila, Aili, Raili, Saimi, Kirsti, Viljo ja Helvi. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR32, SS, HTK7, snt Kannas, kivm, lääk. Haav. 2.8.1941 Kiskisjärvi, 5.7.1944 Ihantala. Korpr. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

MARTISKAINEN Heikki, s. 3.4.1908 Suojärvi, mv., k. 10.1.1981 Kärsämäki. Pso Anna, lapset Viktor, Juhani, Lauri, Martti ja Simo. Ts: JR10, snt Laatokan pohjoispuoli, kivm. Js: JR30, snt Syväri, Äänislinna, kivm, ajom, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

MANNERMAA Martti Johannes, s. 8.12.1925 Kärsämäki, säätekn. Pso Maritta, lapsi Jukka. Js: JR1, snt Kannas, khr-viestim, alik. Jsm.

MARJOMAA Eino, s. 12.7.1915 Kärsämäki, mv., k. 11.10.1965 Ruotsi. Pso Impi. Ts: JR25, snt Kuhmo, patrkontja. Js: JR11, snt Uhtua, pkamp. Haav. jalkaan. Stm. Tsm, Jsm.

MARTIKAINEN Antti, s. 25.11.1922 Kärsämäki, kauppias, k. 20.10.1967 Kärsämäki. Pso Elli, lapset Rauni ja Riitta. Js: JR11, JR53, RjP8, snt Uhtua, Polvajärvi, ajom, stm. Jsm.

MARTIKAINEN Juho, s. 22.12.1919 Kärsämäki, rak. mestari. Pso Vieno Hellin, lapset Helena ja Hannu. Js: JR9, ErRaskKrhK, snt Syväri, vm, stm. Jsm.

MARTIKAINEN Kaarlo Aukusti, s. 10.11.1913 Kär-sämäki, mv., k. 23.11.1989 Kär-sämäki. Pso Hilja, lapset Seppo, Pekka ja Ritva. Ts: JR25, KrhK, snt Kuhmo, krhm. Js: JR11, JR53, KrhK, snt Uhtua, Kannas, krhm. Ls: JR53, snt Tornio, Kittilä, krhm. Haav. lokakuussa 1944 Kittilä. Kers. Vm2, Tsm, Jsm.

MEHTÄLÄ Antti Anselm, s. 24.4.1912 Kär-sämäki, mv. Pso Anna, lapset Anneli ja Aira. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, tsltti. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, vartm. Haav. 21.7.1941 Pisto-joki. Korpr. Tsm, Jsm.

MARTIKAINEN Veikko Vilhelm, s. 24.3.1916, mv. Pso Nanni Maria, lapset Mai-ja, Reijo, Raija, Mauno ja Hille. Ts: JR25, snt Kuhmo, jvarajoht, patl:n esikvääp. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, jjoht. Haav. 19.7.1941 Korpjärvi. Kers. Tsm, Jsm.

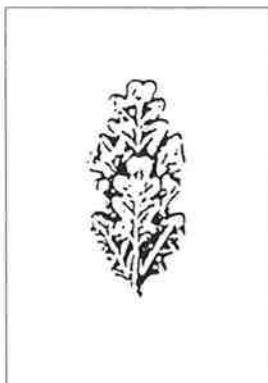
MEHTÄLÄ Eino, s. 14.10.1914 Kär-sämäki, työnjoht., k. 1992 Kär-sämäki. Pso Lai-mi, 1 tytär. Ts: SpolK3, snt Kannas. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, lääkm. Haav. 17.1.1942 Kiestinki. Kers. Tsm, Jsm

MARTIKAINEN Väinö Henrik, s. 23.4.1911 Kär-sämäki, mv., k. 15.10.1984 Kär-sämäki. Pso Hilja, lapset Hei-no, Kaarlo, Pentti, Helli, Eero, Pirkko, Leila, Eino ja Jorma. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, lääk-au, alik. Tsm, Jsm.

MEHTÄLÄ Heimo, s. 12.12.1917 Kär-sämäki, autonkulj., k. 1.2.1987 Outo-kumpu. Pso Siiri. Ts: Kannas, kivm. Js: Laatokan pohjois-puoli, kivm. Haav. Sortava-lan valtauksessa, stm. Tsm, Jsm.

MARTIKAINEN Yrjö, s. 13.3.1921 Kär-sämäki, mv., k. 15.11.1979 Kär-sämäki. Pso Sylvi, lapset Raili, Marja-Leena, Airi, Kaisa, Yrjö ja Vuokko. Js: JR45, snt Maa-selkä Syväri, pst-lähtörjm. Haav. 11.7.1944 Syskyjärvi. Jsm.

MEHTÄLÄ Väinö Johan-nes, s. 19.7.1911 Nivala, met-sätyöm., k. 18.2.1975 Kär-sämäki. Pso Mari Senja, lap-set Annikki, Anja, Aili, Väi-nö, Veikko, Anneli, Aune ja Viljo. Ts: JR26, snt Kannas, ajom. Js: JR11, snt Uhtua. Haav. 14.7.1941 Uhtua. Korpr. Tsm, Jsm.

MEHTÄLÄ Väinö Mikael, s. 25.11.1915 Kär-sämäki, työm., k. 26.8.1956 Kär-sä-mäki. Ts: JR26, snt Kannas, ajom. Js: JR11, snt Uhtua. Js: JvKoulK 3, 33, ja 1, kivm. Tsm, Jsm.

MIKKOLA Uno Paavali, s. 18.7.1916 Kär-sämäki, mv., k. 15.3.1949 Kär-sämäki. Pso Sylvi, lapset Kyösti ja Matti. Ts: JR25, snt Kuhmo, tsltti. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, tsltti. Ls: JR11, snt Tornio, Laanila, Rovaniemi, tsltti, stm. Vm 1, Tsm, Jsm.

MERILÄINEN Vilho Heik-ki, s. 22.6.1926 Kär-sämäki, mv. Pso Irja Irene, lapset Sei-ja, Tauno, Teppo, Eino ja Sis-ko. Js: Jaakkiman varuskun-ta, snt Kannas, pstkm, tkm. Jsm.

MIKKOLA Väinö Johan-nes, s. 14.2.1917 Haapajärvi, mv., murari, k. 28.6.1992 Kär-sämäki. Pso Aino Maritta, lapset Reijo, Pekka, Seppo, Raija, Elsi, Veli-Matti ja Päi-vi. Ts: EK/JP3, snt Kannas, tal-au. Js: KTR2, RsPsto41, snt Maaselän kannas, Kan-nas, tal-au, tsltti, ylik. Tsm, Jsm.

MIKKOLA Erkki Johan-nes, s. 1.11.1919 Kär-sämäki, mv., k. 14.6.1966 Kär-sämäki. Pso Elsa Maria, lapset Juha-ni, Leena, Esko, Reijo, Paavo ja Merja. Js: JR47, JR3, PionP35, snt Maaselän kan-nas, Syväri, Kannas, kivm, pion. Ls: JvKoulK6, snt Ranua, Rovaniemi, Sodanky-lä, pion, stm. Jsm

MIKKONEN Hugo Juho, s. 4.2.1909 Pyhäjärvi, työm., k. 14.2.1973 Nivala. Pso Maritta, lapset Sulo, Erkki, Urho, Jaska ja Kerttu. Ts: KotiHesS3, hevh. Js: JP6, snt Laatokan pohjoispuoli, hevh, korpr. Tsm, Jsm.

MIKKOLA Heikki Alek-santeri, s. 11.9.1925 Kär-sämäki, piiritark., k. 3.12.1989 Kemi. Pso Terttu Alina, lap-set Kullervo, Kalervo ja Kim-mo. Js: JR8, snt Kannas, krhm. Ls: JR8, snt Lätäseno, Saarenpää, krhm, korpr. Jsm.

MOLANDER Johan Her-man, s. 24.12.1913 Pyhäjär-vi, mv., k. 18.10.1987 Ou-lainen. Pso Elvi, lapset Aili, Kauko ja Anna-Liisa. Js: JR10, JärjK1, snt Rukajärvi, kivm. Haav. 8.8.1944 Tiiks-joki, korpr. Vm 2, Jsm.

MUHOS Yrjö, s. 24.11.1912 Pielavesi, mv. Pso Aura Maria, lapset Veikko, Sirkka, Seija ja Eeva. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm. Paeltuminen 23.2.1940 Saija. Js: JP6, snt Ilomantsi, Laatokan pohjoispuoli, kpm, rjoht. Haav. 3.10.1941 Vuohojärvi. Kers. VR 4 kahdesti, Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

MURTOMÄKI Yrjö Oskari, s. 25.12.1919 Haapavesi, mv., k. 25.6.1976 Kärämäki. Js: JR10, ErP4, snt Rukajärvi, lti. Haav. 6.7.1943 Outajoki. Stm. Jsm.

MURANEN Niilo Nikolai, s. 25.11.1907 Soanlahti, metsätyöjoht., k. 11.1.1992 Kärämäki. Ts: ErP9, snt Laatokan pohjoispuoli, tähtjäau. Js: JR50, snt Laatokan pohjoispuoli, rjoht. Haav. 3.9.1941 Jessoila. Ls: JR50, snt Tornio, rjoht, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

MUSTAPARTA Tauno Sakarias, s. 16.3.1913 Pyhäjärvi, mv., k. 1979 Kärämäki. Pso Ilmi, lapset Antti, Reetta, Jouko, Eila, Martti, Enne, Kaarina ja Erkki. Ts: PPP7 EsikK, snt Laatokan pohjoispuoli, aseseppä. Haav. 18.2.1940 Kuukkausjoki. Js: JR11, snt uhtua, Kiestinki, Kannas, aseseppä, kers. Tsm, Jsm.

MURANEN Pekka, s. 15.6.1911 Sonalahti, työm., k. 30.8.1987 Kärämäki, pso Helena, lapsi Lauri. Ts: ErP9, snt Laatokan pohjoispuoli, kivm. Js: JR22, JR32, JR23, snt Syväri, kivm, korpr. Vm 1, Tsm, Jsm.

MUSTOLA Arttu, s. 2.1.1903 Kärämäki, mv., k. 3.8.1981 Kärämäki. Pso Lilja Katariina, lapsi Eero. Ts: JR26, snt Kannas, rakuuna. Js: URR, JR57, snt Kannas, rakuuna, rakuuna. Tsm, Jsm.

MURTOMÄKI Erkki Aapeli, s. 17.2.1924 Haapavesi, mv., k. 23.10.1967 Kärämäki. Pso Sylvi Maria, lapset Eino, Pirjo, Eija, Sisko ja Anita. Js: JvKoulK15, snt Uhtua, Kannas, kivm. Ls: JvKoulK15, snt Tornio, kivm, stm. Jsm.

MUSTOLA Eino Olavi, s. 8.5.1921 Kärämäki, mv., k. 19.2.1992 Valkeakoski. Pso Tyyne, lapset Seppo, Sirpa ja Anne-Sirkku. Js: JR45, snt Syväri, kivm, lääkm, stm. Jsm.

MUSTOLA Johan Jafet, s. 19.2.1926 Kärämäki, mv. Pso Eini, lapset Raili, Sirpa, Rauno, Seppo, Hannu ja Markku. Js: SaarR, snt Turun saaristo, tja, tkm. Jsm.

MYLLYLÄ Eero Pentti, s. 14.6.1925 Kärämäki, mv. Pso Taina, lapset Reijo, Raili, Hilikka, Mauri, Marita, Kaisa ja Anne. Js: Pr3, EsikK. Snt Kannas, kpm, tstlti, korpr. Jsm.

MUSTOLA Tauno Matias, s. 10.12.1922 Kärämäki, mv., k. 5.11.1987. Pso Aila Annikki, lapset Tauno, Tuula, Terttu, Tarja, Tuovi, Marja ja Tuomo. Js: RajaK25, snt Uhtua, Laatokan koillispuoli, kivm, korpr. Vm 2, Jsm.

MYLLYMÄKI Erkki, s. 12.6.1902 Kärämäki, mv., k. 14.8.1974 Kärämäki. Pso Aune, lapsi Maria. Ts: KotiHevS3, TykKoulK4, snt Ruukki, elääkm. Js: KHevS12, snt Uhtua, elääkm, tkm. Jsm.

MUSTOLA Veikko Olavi, s. 24.1.1919 Piippola, mv., autoilija. Pso Vieno, lapset Ritva, Maire, Helka, Tuula, Yrjö, Irma ja Arto. Ts: JR65, snt Kuhmo, pkamp. Haav. 29.2.1940 Löytövaara. Js: JR31, JR52, JR10, snt Rukajärvi, Ilomantsi, Laatokan pohjoispuoli, kpm. Ls: Itärajalla, jääk, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

MYLLYMÄKI Henrik Mikael, s. 30.12.1908 Kärämäki, mv., k. 10.9.1993 Kärämäki. Pso Siiri, lapset Leena, Toivo Kullervo Vesa, Teppo, Ulla, Kauko, Vappu, Paula, Ilma, Urpo, Kalevi, Onni ja Keijo. Ts: JvKoulK5. Js: TyöK136, työpalvelu. Ls: TyöK136, työpalvelu. Jsm.

MUSTOLA Yrjö, s. 29.4.1904 Kärämäki, mv., k. 17.1.1973 Kärämäki. Pso Anna, lapset Eila, Johan, Pirkko ja Sirkka. Ts: ErP16, snt Suomussalmi, Raate, kivm. Js: KHevS12, ELK24, snt Uhtua, Kannas, kivm, stm. Tsm, Jsm.

MYLLYMÄKI Heikki Paavali, s. 23.12.1919 Kärämäki, maalari, k. 14.8.1966 Kemi. Pso Ellen, lapset Oiva, Raila, Markku, Sirkka ja Tuomo. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas. Tapaturma 3.12.1942 Viipuri, haav. 6.3.1944 Vuosalmi. Stm, Jsm.

MYLLYMÄKI Juho Herman, s. 5.12.1916 Kärsämäki, mv. Pso Anna, lapset Maija, Pirjo, Jaakko, Anna-Liisa, Niilo, Alpo, Martti, Sinikka, Lauri ja Hilka. Ts: TalK20, snt Kannas, hm, varm. Js: JR11, JR53, ErP13, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, kivm, hev. Ls: ErP13, snt Tomio, Kemi, Rovaniemi, Kittilä, kivm, korpr. Vm 2, Jsm.

MÄKELÄ Juho, s. 10.6.1902 Kärsämäki, mv., k. 28.2.1959 Kärsämäki. Pso Hilja, lapsi Leena. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm Js: KHevS12, snt Uhtua, rehu-mest, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

MÄKI Yrjö Iisakki, s. 7.1.1920 Kärsämäki, mv., k. 5.2.1981 Kärsämäki. Pso Aune, lapset Esa ja Ilkka. Ts: JR48, snt Lumivaara, Oinaan-vaara, kivm, kpm. Js: JR48, JR27, snt Kannas. Haav. 24.6.1944 Tali. Alik. Tsm, Jsm.

MÄKIKANGAS Reino Herman, s. 10.5.1920 Kärsämäki, työm., varastom., k. 26.9.1988 Vihti. Pso Aino Johanna. Js: Snt Karhumäki, kivm, kpm., stm. Jsm.

MYLLYMÄKI Matti, s. 16.11.1901 Kärsämäki, mv., k. 8.6.1993 Kärsämäki. Pso Olga, lapset Kerttu, Aimo, Maila, Silja, Anja ja Maire. Ts: JR40, snt Salla, hev. kivm. Js: snt Karhumäki, hev. stm. Tsm, Jsm.

MÄKI Pasi, s. 14.4.1924 Kärsämäki, autoilija. Pso Lyyli, lapset Seppo, Seija, Eero, Raili, Ritva ja Markku. Js: JR11, JR1, snt Uhtua, Kannas, kivm. Haav 7.9.1944 Kannas. Ls: JR1, kivm, patkom:n lti, korpr. Jsm.

MÄKIKANGAS Heimo, s. 21.11.1918 Kärsämäki, mv., k. 17.11.1994 Pso Annikki, lapsi Seppo. Ts: JvKoulK6, snt Salmijärvi. Haav. 28.6.1940 Salmijärvi Js: JvKoulK5, snt Vuoksenranta, ajomies, stm. Tsm, Jsm.

MÄKIKANGAS Veikko Henrik, s. 13.9.1922 Kärsämäki, mv., k. 15.7.1989 Kärsämäki. Js: TyöK, snt Kannas, Valamonsaari, pake-ni viime tingassa krh-tulesa ja myrskyssä, hm, varm, stm. Jsm.

MYLLYMÄKI Mikko, s. 10.4.1916 Kärsämäki, mv., k.11.3.1963 Kärsämäki. Pso Elna Kyllikki, lapset Mirja, Veli, Timo, Reijo, Teppo, Tuula ja Risto. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 2.8.1941 Hevosenkenkä. Alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

MÄKI Vesa, s. 18.3.1922 Kärsämäki, rakennusm., k. 21.2.1984 Valkeakoski. Pso Nelma, lapset Seppo, Pirkko ja Jouni. Js: R11, JR53, KrhJ, snt Uhtua, Kannas, vm. Ls: JR53 KrhJ, snt Tomio, Rovaniemi, Kittilä, vm, korpr. Jsm.

MÄKIKANGAS Lauri, s. 8.3.1923 Kärsämäki, maa-työm., k. 1.5.1992 Kärsä-mäki. Lapsi Seppo. Js: JR36, snt Syväri, kpm, stm. Vm 2, Jsm.

MÄKINIEMI Eero Elias, s. 29.8.1914 Seinäjoki, mv. Pso Kerttu, lapset Laura, Erkki, Marja-Liisa, Jorma, Mar-ketta, Maritta ja Esko. Ts: Snt Kiviniemi, kivm. Js: Snt Laa-tokan pohjoispuoli, kpamp. Haav. 25.8.1941 Petroskoi. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

MÄENPÄÄ Vilho Samuli, s. 18.8.1906 Jalasjärvi, kirvesm., k. 29.8.1980 Haa-pajärvi. Pso Saimi, lapset Raakel, Tarja ja Lea. Ts: Lapin Rvsto, snt Petsamo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 2.8.1941 Kiskisjärvi. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

MÄKI Vilho, s. 9.3.1915 Kärsämäki, mv., k. 30.11.1977 Valkeakoski. Pso Helvi, lapset Taisto, Taina, Mai-re, Mauri, Teuvo ja Jouko. Ts: JR40, snt Salla, rjoht. Haav. 17.12.1939 Pelkosenniemi. Js: JärjK1, JR35, snt Poventsa, rjoht, ylik. Vm 2, Tsm, Jsm.

MÄKIKANGAS Matti, s. 24.2.1925 Kärsämäki, mv. Pso Hilma, lapset Päivi, Kyl-likki ja Pekka. Js: PM:n SinPri3, snt Kannas, kivm, korpr. Vm 2, Jsm.

MÄNTYLAMMI Erkki Samuli, s. 20.6.1914 Jalas-järvi, mv. Pso Iida, lapset Vesa, Eero ja Pirkko. Ts: JR25, snt Kuhmo, tsllti. Js: JR11, JR53, HTK/Kotij ErLinR8, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, Rukajärvi, tsllti, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Aarne Matias, s. 9.4.1917 Kärämäki, jälkikontrolloija, k. 24.4.1974 Pattijoki. Pso Rauha, lapset Pekka, Saara, Maija-Liisa ja Jukka-Matti. Ts: OsPennaanen, snt Petsamo, kk-amp. Js: RajaK36, ErOsP, snt Petsamo, Kalastajasaarento, kk-amp. Ls: ErOsP, snt Kemi, kkamp, alik. Vm 2, VR 2, Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Eino Armas, s. 2.11.1923 Kärämäki, metsätyöm, k. 13.6.1975 Kärämäki. Pso Aili, lapset Hannu, Ari ja Arja. Js: JR54, JR21, snt Maaselän kannas, kivm, korpr. Jsm.

NIEMELÄ Juho Viljo, s. 24.4.1900 Kärämäki, mv., k. Kärämäellä. Pso Jenni, lapset Inkeri ja Matti Ts: 3/III PPP, snt Suomussalmi, akulj. Js: snt Uhtua, Kiestinki, s-akulj, stm. Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Toivo Herman, s. 29.1.1919 Kärämäki, mv., 5.1.1973 Haapavesi. Pso Terttu, lapset Tuula, Asta, Tarja, Mervi, Outi. Ts: JR64 Pr11, LinP15, snt Hyrynsalmi HTK, lääk-au. Js: JR53, HTK11, TäydP11, snt Uhtua, lääk-au, alik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Antti, s. 9.9.1910 Kärämäki, mv. Pso Silja. Ts: JR25, snt Kuhmo, kk-amp. Js: JR11, snt Kiestinki Uhtua, pk-amp. Haav. 12.6.1941 Kangasvaara. Alik. Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Heimo Aukusti, s. 7.7.1898 Kärämäki, mv., k. 27.6.1978 Kärämäki. Pso Anttoona, lapset Olavi ja Lai-mi. Ts: JR40, Suomussalmi, hev. Js: KHevS12, snt Uhtua, hev. stm. Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Matti Juhonp., s. 13.10.1904 Kärämäki, mv., k. 1.7.1984 Kärämäki. Pso Aune, lapset Esko, Elina, Matti, Maija, Paavo, Rauha, Esa, Markku, Olavi ja Anna-Liisa. Ts: JR40, Salla, Kannas, rjoht. Js: JR11, JR32, JR44, snt Uhtua, Kiestinki, rjoht, rakenm, kers. Tsm, Jsm.

NIEMI Antti Aukusti, s. 20.11.1907 Kärämäki, mv. 1. pso Reeta, lapset Lahja ja Lauri. 2.pso Helmi. Ts: Snt Kannas, kivm, autom, stm. Tsm.

NIEMELÄ Aug. Veeti, s. 29.3.1896 Kärämäki, poliisi, k. 4.7.1967 Pyhäjärvi. Pso Riika, lapset Niilo, Helvi, Eila, Anni, Kaarina, Esko, Jussi, Maila, Milja, Aarno ja Paavo. Vs: R, snt Tampere, kivm. Ts: KoulK5, Spol snt Juntusranta, spol. Js: ErP36 PK, snt liikkuva, spol, kers. Vsm, Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Heimo Matias, s. 6.5.1912 Kärämäki, mv., k. 9.7.1949 Kärämäki. Pso Meimi, lapset Elvi, Anni, Matti, Hanna, Bertta, Pekka, Eeva, Toini ja Jaakko. Ts: JR25, snt Kuhmo, ppkorj. Js: HTK3, JR11, snt Uhtua, pstrjoht, alik. Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Matti, s. 21.5.1916 Kärämäki, mv., k. 9.7.1961 Kärämäki. Pso Helli, lapset Sirkka, Erkki, Pentti, Leena, Paavo, Anja, Pirjo, Arja ja Matti. Työpalvelua sota-aikana.

NIEMI Johannes, s. 9.8.1913 Kärämäki, mv., k. 18.6.1979 Kärämäki. Pso Vilma, lapset Anna-Liisa, Terttu, Aino, Matti Niilo, Liina, Veikko, Irja ja Aarno. Ts: JR25, snt Kuhmo, tsltti, ajom. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, Karhumäki, tsltti, ajom, kivm, vm, korpr. Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Eemeli Akseli, s. 23.3.1816 Kärämäki, kirvesm., k. 7.11.1987 Kärämäki. Pso Fanny, lapset Ritva, Sirkka, Jorma ja Riitta. Ts. PP/ KevOs9, snt Kuhmo, kpm. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, kivm, ajom. Haav. 24.7.1941 Pistojoiki. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, ajom, stm. Tsm, Jsm.

NIEMELÄ Iivar Rikhard, s. 1.10.1905 Kärämäki, mv., k. 22.5.1975 Kärämäki. Pso Hilma, lapset Irja, Niilo, Eila, Toini, Maila, Anja ja Ellen. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kiestinki Kannashev, teurast. Ls: KHevS, snt Pohjois-Suomi, hev, teurast, korpr. Tsm, Jsm

NIEMELÄ Paavo, s. 8.7.1916 Kärämäki, maatyöm., k. 27.2.1946 Kärämäki. Pso Anna, lapset Esa, Elina, Terttu, Elli ja Paavo. Ts: JR25, snt Kuhmo, krhm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, krhm. Ls: JR11, snt Tornio, Lauritsala, Rovaniemi, krhm, sntja, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

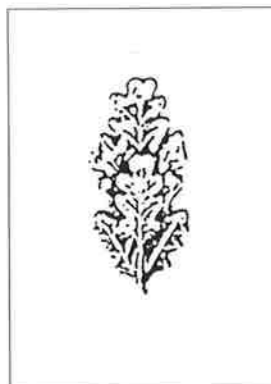
NIEMI Juho Edvard, s. 14.4.1923 Kärämäki, mv., k. 9.11.1990 Kärämäki. Pso Helvi, lapset Kalevi ja Anitta. Js: JR12, snt Ääninen, kivm. Haav. 26.8.1943 Vienan-kanava. Korpr. Jsm.

NIEMI Matti, s. 1.6.1900. Kärämäki, mv., k. 5.4.1957 Kärämäki. Pso Vieno, lapset Helvi, Esko, Erkki, Eino, Veikko, Pentti, Elvi, Maija, Hilja, Sirkka ja Raili. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivrjoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas. kivrjoht, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

NIEMIAHO Erkki, s. 19.4.1925 Kärämäki, mv. Pso Aili Annikki, lapset Jukka, Seppo ja Seija. Js: TäydP12, JR1, snt Kannas, kivm, hevml/ammkulj, korpr. Vm 2, Jsm.

NIEMI Veikko Henrik, s. 23.1.1916 Kärämäki, työm., k. Etelä-Suomessa. Js: RjP6, snt Repola, Rukajärvi, kivm, stm. Jsm

NIEMIAHO Heikki Johannes, s. 9.11.1923 Kärämäki, dipl.ins. Pso Laura Margit, lapset Ulla, Juha, Eeva ja Pekka. Js: JR10, RUK58, RjP6, snt Rukajärvi, rjoht, joukkjoht, kapt. Vm 2, Jsm.

NIEMIAHO Eino Jaakoppi, s. 14.12.1923 Kärämäki, mv. Pso Lyyli, lapset Esko, Anneli ja Irmeli. Js: ErK/SissiP3, ErK/I/Pr15, snt Syväri, Laatokan pohjoispuoli, vm. Ls: ErK/SissiP3, snt Kemi, Rovaniemi, vm, stm. Tsm, Jsm.

NIEMIAHO Leonard, s. 27.9.1905 Kärämäki, kirvesm., k. 6.8.1981. Pso Aili, lapset Aino ja Eero. Ts: O.J., TyöJ, lti, pion. Js: RKorjK10, snt Itäkarjala, vetäytymisvaiheen ratatyöt, stm, rautatiepion. Kahdesti Vm 2, Tsm, Jsm.

NIEMIAHO Eino Johannes, s. 4.11.1904 Kärämäki, mv., k. 9.9.1963 Kärämäki. Pso Impi, lapset Heikki, Veikko, Martta, Lauri, Martti ja Pentti. Ts: JR40, snt Salla, hevhl. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, hevhl. Tsm, Jsm.

NIEMIAHO Tauno Olavi, s. 24.8.1821 Kärämäki, mv. Js: PionP2, ErtyöK12, snt Kannas, Laatokan pohjoispuoli, kivm, työpalvm vartm, lti, korpr. Jsm.

NIKUMATTI Yrjö Abram, s. 14.7.1910 Haapavesi, kirvesm., k. 3.6.1972 Kärämäki. Pso Nelly Maria. Ts: PPP7, snt Laatokan pohjoispuoli, kjä, mtja. Js: JR32, JR53, snt Uhtua, Kannas, tkm. Ls: JR32, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, tkm, korpr. Tsm, Jsm.

NOPONEN Eino, s. 28.2.1919 Kärämäki, mv., k. 1.8.1979 Oulu. Pso Elsa, lapset Tarja, Sirpaja Riitta. Js: Pstu6, snt Uhtua, apusntja, korpr. Vm 2, Jsm.

NISKANEN Viljami, s. 13.3.1907 Haapajärvi, mv., k. lokakuussa 1978 Kärämäki. Pso Anna Sofia, lapset Tauno, Liisa, Maija ja Tyne. Ts: JR40, snt Salla, kivm. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, pstm, hevhl, stm. Tsm, Jsm.

NOPONEN Esko Benjam, s. 1.6.1925 Kärämäki, mv. Pso Salme Maria, lapset Kari, Kimmo, Ilkka, Sisko-Maria, Vesa Tapio ja Veli-Pekka. Js: PstJ, TykK, snt Kannas, ammknjtja, alik. Jsm.

NOKKOUDEMÄKI Eede Johannes, s. 25.4.1914 Kärämäki, mv., k. 16.9.1985 Rantsila. Pso Tyne. Js: JR11, JR53, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, kivm, hevhl. Haav. 25.8.1941 Kiestinki. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, ajom, stm. Tsm, Jsm.

NOPONEN Heikki, s. 7.5.1902 Kärämäki, mv., k. 16.8.1972 Kärämäki. Pso Maikki, lapset Mauno, Irma, Marja ja Aira. Ts: KTR3, KTR23, tkm. Js: KHevS12, snt Uhtua, hevhl, tkm. Tsm, Jsm.

NOPONEN Arvo, s. 22.8.1923 Haapavesi, mv. Pso Naimi, lapset Elina, Voitto, Eila, Veikko, Sirkka ja Kirsti. Js: JR53, snt Uhtua, Kannas, kivm. Haav. 12.6.1944 Raimola. Stm. Vm 1, Jsm.

NOPONEN Heikki Johannes, s. 1.1.1915 Kärämäki, rak.mest., toim.joht. Pso Toini, lapset Reijo, Raija, Ritva, Urpo, Kari, Arto ja Aarni. Ts: PionP, HRakR, snt Korja, Lappeenranta, koulaja. Js: PionP34 ja 24, 14D piontsto, snt Uhtua, Kiestinki, Rukajärvi, kpääll, tsto-u, tstopääll. Haav. 1.12.1941 Lohivaara. Kapt. VR 4, VR 4 tlk, Tsm, Jsm.

NOPONEN Jaakko Leonard, s. 23.7.1923 Kärämäki, maalari. Pso Saara Martta, lapset Merja, Jyrki, Marjo, Satu ja Jukka. Js: JR53, snt Kannas, ajom, kivm, lti. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, kivm, stm, Jsm.

NURMESNIEMI Heikki Elias, s. 5.11.1912 Kärämäki, mv., k. 2.2.1967 Kärämäki. Pso Laila, lapset Meeri, Mirjam, Eila, Asta, Annikki, Erkki, Markku ja Päivi. Js: KHevS12, ELK24, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, hev, akulj. Ls: KHevS12, snt Pohjois-Suomi, akulj, korpr. Jsm.

NOPONEN Leonard, s. 11.5.1917 Kärämäki, mv., k. 18.5.1988 Kanada. Pso Vieno, lapset Mauri, Rauno, Hannu, Jorma ja Reijo. Ts: IIIPr3, snt Kannas, kengitysseppä. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kengitysseppä, kers. Vm 1, Tsm, Jsm.

NURMESNIEMI Heino Armas Eliel, s. 20.6.1920 Kärämäki, mv. Pso Kerttu, lapset Esko Eliel, Hannu Vilhelmi ja Heleena Päivikki. Js: KevOs3, snt Salla, rjoht, koulaja. Haav. 11.7.1941 Vuorikylä, kers. Vm 1, Vm 2, Jsm.

NORDSTRÖM Per, s. 3.7.1921 Kirkkonummi, mv. Pso Oili, lapset Eerik, Jukka, Esko, Seppo ja Hannu. Ts: Vapaht, Kirkkonummi nuorisotalo, vartm, akulj. Js: Pr13 /P1 VJ, snt Hanko, Syväri, Laatokan pohjoispuoli, vm, akulj, mvarh, korpr. V 2, Jsm.

NURMI Vilho August, s. 1.11.1917 Kärämäki, tilall. Pso Vilma, lapset Viljo, Paavo, Heino ja Jouko. Ts: Työk, snt Antrea, Kuparsaari, hm. Js: ErTyök9, snt Äänislinna, Karhumäki, Petäjälkä, lasittaja. Tsm, Jsm.

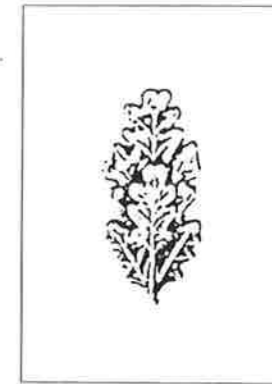
NURKKALA Väinö, s. 18.2.1914 Haapavesi, mv., k. 13.8.1982 Kärämäki. Pso Helmi, lapset Anne, Jukka, Markku, Erkki, Paula, Raakel, Toini, Pirkko, Rauha ja Valma. Ts: JR25, snt Kuhmo, kpamp. Js: JR32, snt Uhtua, Kannas, tark-amp, korpr. Tsm, Jsm.

OHRA-AHO Johan Samuili, s. 4.8.1921 Pyhäjärvi, autonkulj. Pso Hanna, lapset Juhani, Kalevi, Eija, Helena, Marja-Leena ja Merja. Ts: Kotirintamalla vartm. Js: JR52, snt Rukajärvi, kpm, stm. Jsm.

OJA Lauri Johannes, s. 6.7.1925 Kärämäki, hitsari, k. 20.9.1986 Kerava. Pso Eini, lapset Sirpa, Seppo, Seija ja Saija. Js: JR53, snt Kannas, kivm. Haav. 20.6.1944 Norkua. Stm. Jsm.

OJALEHTO Antti Johannes, s. 1.12.1913 Kärämäki, työm., k. 2.6.1951 Kärämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki Kannas, kivm, stm. Tsm, Jsm.

OJA Väinö, s. 4.1.1917 Kärämäki, metallim., k. Kiirunassa, Pso Irja. Ts: JP1, snt Kannas, kengitys- ja lääkäri, alik. Tsm.

OJALEHTO Arvo, s. 3.6.1909 Kärämäki, ostoasiam., k. 7.10.1086. Pso Anna, lapset Lea Sofia ja Leena. Ts: JR40 KrhK1, snt Salla, Kannas, rjoht. Js: JR11 KrhK, snt Uhtua, rjoht, kers. Tsm, Jsm.

OJALA Arvo Edvart, s. 15.9.1924 Kärämäki, työm., k. 4.1.1985 Helsinki. Pso Rauha. Js: JR11, snt Kannas, kivm, stm. Jsm.

OJALEHTO Eerik Artturi, s. 28.3.1920 Kärämäki, mv., ostoasiam., k. 4.2.1975 Kärämäki. Pso Martta Lydyia, lapset Martti, Paavo ja Elli. Js: JR8, snt Laatokan pohjoispuoli, Petroskoi, Syväri, kivm, pk-amp, ajom. Haav. 1941 Lunkulansaari. Ls: JR8, snt Torniojoen ja Muoniojoen laaksot, kivm, korpr. Tsm, Jsm.

OJALAYrjö Eevert, s. 9.12.1905 Amerikka, mv., k. 17.11.1964 Kärämäki. Pso Martta, lapset Frans, Veikko, Tuomas, Eila, Elli, Paavo, Impi ja Anna-Liisa. Ts: PPP, KevOs9, snt Kuhmo, Suomussalmi, skntja. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, hev, sotakoirh, stm. Tsm, Jsm.

OJALEHTO Erkki, s. 21.12.1916 Kärämäki, mv. Pso Tyyne Fanni. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, hev, lti, korpr. Jsm.

OJALEHTO Heikki, s. 1.1.1914 Kärämäki, mv., k. 5.8.1992 Kärämäki. Pso Aune Maija. Ts: JR40, snt Salla, hev. Js: KHevS12, JR53, snt Uhtua, Kannas, kivm. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, kivm, alik. Tsm, Jsm.

OJALEHTO Juhu Elias, s. 10.3.1918 Kärämäki, erik.työnjoht. Pso Helmi, lapset Martti, Terttu, Pauli ja Helena. Ts: SissiP2, ErP10, snt Aittojoki, Kollaanjoki, sissi, kpääll:nlti. Js: JR11, JR53, snt Uhtua, Kannas. pk-amp, rjoht, tal-au. Haav. 24.7.1941 Palokkakangas, 30.4.1943 Etukukkula. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, tal-au, ylik. Vm 1, kahdesti Vm 2, Tsm, Jsm.

OJALEHTO Paavo Henrik, s. 4.11.1901 Kärämäki, talollp, k. 28.9.1943 Kärämäki. Pso Lyyli, lapset Alli, Elli, Lyyli ja Erkki. Ts: JR5, snt Salla, Kannas, kivm. Js: KHevS12, snt Uhtua, hev, stm. Tsm, Jsm.

OJALEHTO Viljo Henrik, s. 8.3.1916 Kärämäki, mv., k. 28.12.1971 Kärämäki. Pso Tyyne, lapset Aino, Maija, Terttu, Laila, Kalevi, Anneli, Kauko ja Riitta. Ts: JR25, snt Kuhmo, pkm. Js: JR12, ErP16, snt Uhtua, Kiestinki, Vienankanava, pkm. Haav. 28.5.1942 Kiestinki. Ls: ErP16, snt Oulu, Rovaniemi, pkm, alik. VM 2, Tsm, Jsm.

OJALEHTO Heikki, s. 29.10.1925 Kärämäki, työm., kuollut Haapavedellä. Pso Recta. Js: TäydP13, snt Kannas, kivm. Ls: JP4, snt Tornio, Rovaniemi, Muonio, Kilpisjärvi, kivm, korpr. Jsm.

OJALEHTO Kaarlo Viljam, s. 7.8.1913 Kärämäki, mv. Pso Alma Maria, lapset Timo, Jukka ja Olavi. Ts: JvKoulK2, TykK3, snt Kannas, tykvetotr:n kulj. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, pstkivm, kivrjoht. Haav. 1944 Kannas. Ls: JR11, snt Tornio, Laurila, Rovaniemi, pstkivm, kivrjoht, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

OJALEHTO Paavo Henrik, s. 4.2.1923 Kärämäki, mv. Pso Maija, lapset Jorma, Eila, Leena, Juha ja Pekka. Js: ErP6, snt Maaselän kannas, Karhumäki, lääkm. Haav. 21.7.1944 Tuupovaara. Stm. Jsm.

OLLANKETO Aarne Johannes, s. 8.2.1925 Kärämäki, mv., k. 17.7.1983 Kärämäki. Pso Enna Annikki. Js: TäydP13, JP4, snt Kannas, kivm. Ls: TäydP, JP4, snt Pudasjärvi, Rovaniemi, Sodankylä, Kaunispää, Ivalo, kivm, jääk. Jsm.

OJALEHTO Heimo Alfred, s. 22.11.1912 Kärämäki, mv., k. 12.11.1912 Kärämäki. Pso Valma, lapset Eila, Laina, Pentti ja Tuomo. Ts: JR40, snt Salla, aseau. Js: KHevS12, JR12 KrhJ, snt Salla, Kiestinki, Maaselkä, Kannas, aseau. Ls: JR12 KrhJ, snt Pohjois-Suomi, aseau, ylik. Vm 2, Tsm, Jsm.

OJALEHTO Matti Basilius, s. 18.11.1910 Kärämäki, mv. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR32, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, tja, korpr. Tsm, Jsm.

OJALEHTO Paavo Johannes, s. 11.2.1924 Kärämäki, mv., k. 21.8.1992 Kärämäki. Pso Aino Lilja, lapset Aira, Eero ja Esko. Js: JR53, snt Uhtua, Kannas, kpm. Haav. 14.6.1944 Kannas. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, kpm, stm. Jsm.

OLLANKETO Johan Henriikki, s. 28.6.1920 Kärämäki, mv. Pso Aune Henriika, lapset Eila, Seija, Veikko, Heikki, Rauha ja Paula. Js: JR10 KKK, snt Rukajärvi, kkm. Haav. 6.11.1942 Ontojoki. Stm. Jsm.

OJALEHTO Johan Eerik, s. 28.9.1922 Kärämäki. Pso Lahja Aulikki. Js: RajaK25, snt Uhtua, pkamp. Haav. 25.1.1942 Jyväskylä. Vm 2, Jsm.

OJALEHTO Mikko, s. 3.10.1909 Kärämäki, työm, autonkulj., muutti 1942 Oulujoelle. Ts: JR25, snt Kuhmo, tstfti, stm. Tsm.

OJALEHTO Veikko Basilius, s. 15.5.1920 Kärämäki, mv., k. 15.3.1992 Oulu. Js: JR33, snt Maaselänkannas, kivm. Ls: JR53, snt Rovaniemi, kivm. Haav. 14.10.1944 Rovaniemi. Korpr. Vm 2, Jsm.

OLLANKETO Otto Viljami, s. 10.10.1909 Kärämäki, mv., työm., k. 28.10.1972 Kärämäki. Pso Tyyrä. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: KHevS12, snt Uhtua, Hevh, ajom, stm. Tsm, Jsm.

OLLANKETO Yrjö Johannes, s. 27.5.1918 Kärsämäki, asutustilall. Pso Anna Esteri, lapset Anna, Mauri, Reijo, Raili, Elsa, Raimo, Rauni, Eila, Erkki ja Seija. Ts: JP3, snt Kannas, krhjtjoht. Haav. 12.2.1940 Summa. Js: JR11, JR53, snt Kiestinki, Uhtua, tja-au. Haav. 1941 Kiestinki. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, tja-au. Haav. 25.10.1944 Kittilä. Kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

PARHANKANGAS Heimo, s. 2.5.1921 Kärsämäki, mv., k. 1.2.1991 Kärsämäki. Pso Taimi, lapsi Kirsti Helena. Js JR45, snt Maaselkä, Syväri, kivm, hiilenpolt, korpr. Jsm.

PAPPILA Eino Anselm, s. 8.8.1917 Kärsämäki, mv. Pso Eeva, lapset Ritva, Heikki, Pentti, Annikki, Olavi, Tuula, Liisa, Hilikka, Ulla, Raija, Lauri ja Paavo. Js: JR12, snt Salla, Kiestinki, Karhumäki, Kannas, krhjtjoht. Ls: JR12, snt Ranua, Rovaniemi, Sodankylä, krhjtjoht, alik. Vm 2, Jsm.

PARTANEN Jalmari, s. 27.8.1900 Kiuruvesi, mv., k. 28.11.1970 Kärsämäki. Pso Tyyne Viola, lapset Raineri, Raili ja Kari. Nostomies, työpalvelus.

PARHANKANGAS Frans, s. 20.12.1913 Kärsämäki, mv, k. Sodankylässä. Pso Anna, lapsi Eeva-Liisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki Kannas, rjoht. Haav. 5.5.1942 Hevoskenkä, 14.7.1944 Kuparsaari. Ls: JR11, snt Kemi, Rovaniemi, rjoht, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

PELTOMAA Eino Antti, s. 26.8.1924 Kärsämäki, mv., k. 15.12.1982 Kärsämäki. Js: JP7, JR53, snt Uhtua, Kannas, kivm. Ls: JP7, JR53, snt Tornio, kivm, korpr. Jsm.

PARHANKANGAS Heimo, s. 30.12.1909 Kärsämäki, mv., k. 26.7.1985 Kärsämäki. Pso Laina. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR25, JR53, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, kivm, ajom. Ls: JR53, snt Tornio, ajom, korpr. Tsm, Jsm.

PENTIKÄINEN Eino Oskari, s. 17.2.1915 Kärsämäki, työm., k. Kärsämäellä. Ts: JR25, JärjK20, SS, snt Kuhmo, kivm. Js: JR15, JR11, snt Uhtua, Kannas, hevsm, alik. Tsm, Jsm.

PENTIKÄINEN Erkki Vilho, s. 19.5.1922 Kärsämäki, mv. Pso Sylvia, lapset Marja, Maija ja Tapio. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kp-amp. Haav. 10.9.1942 Kiskiskukula. Ls: JR11, snt Tornio, kpm. Haav. 7.10.1944 Tornion Kyläjoki. Stm. Vm 1, Vm 2, Jsm.

PENTIKÄINEN Tauno Valentin, s. 14.2.1917 Kärsämäki, rak.mest. Pso Salli, lapset Eine, Anja ja Hannu. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivrjoht. Js: JR11, JR53, snt Uhtua, Kiestinki Kannas, rjoht, jvarajoht, kvääp. Haav. 25.8.1941 Kiestinki. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kvääp, ylivääp. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

PENTIKÄINEN Frans Emil, s. 15.5.1907 USA, mv. Pso Martta, lapset Raija ja Kari. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, elääk-au. Ls: KHevS12, snt Pohjois-Suomi, elääk-au, alik. Jsm.

PENTIKÄINEN Vilho Allan, s. 7.4.1909 Kärsämäki, tiemest., k. 20.3.1955 Pyhäjärvi. Pso Toini Esteri, lapset Jouni, Lea ja Heikki. Ts: Meriv, ErKKK3, snt Hanko, Laatokan Pohjoispuoli, akulj. Js: KHevS12, E/JR32, PionP34, snt Uhtua, Kannas, akulj, pionvarh, pion. Haav. 21.6.1944 Heinjoki. Ls: PionP34, snt Pohjois-Suomi, pionvarh, pion, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

PENTIKÄINEN Mikko, s. 26.9.1914 Kärsämäki, työm., k. Haapajärvellä. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm, korpr. Tsm, Jsm.

PENTINPUURO Heikki, s. 19.12.1920 Kärsämäki, kirvesm., puuseppä. 1. pso Martta, lapset Ritva, Raimo ja Raija. 2. pso Anna-Liisa, tytär Aila, yht.lapset Pirkko ja Tapio. Js: JR8, snt Syväri, Laatokan pohjoispuoli, rjoht, jvarajoht, rak-au, aseau. Haav. 1941 Kierivaara. Ls: JR8, snt Tornio, Tornion- ja Muonionjokivarret, Palojoensuu, aseau. Haav. 1944 Kolari. Kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

PENTIKÄINEN Onni, s. 25.9.1918 Kärsämäki, mv. Pso Helle Elisabet, lapset Pertti, Mauno, Vappu ja Matti. Ts: PohjR, Lindenin lentävä patal, snt Kannas, kivm. Haav. lievästi Kämärän as. Js: JR11, KHevS2, snt Uhtua, Kannas, kivm, korpr. Tsm, Jsm.

PENTINPUURO Matti, s. 4.4.1925 Kärsämäki, kirvesmies. Pso Laila Valpuri. Ls: 3/JP4, snt: Ylikiiminki, Rovaniemi, kivm, stm. Jsm

PERÄAHO Jaakko Vilhelmi, s. 20.5.1919 Nivala, mv., k. 1963 Chisholm Minnesota USA. Pso Helli, lapset Elvi, Mirja, Erkki, Mikko ja Timo. Js: AsKorjK14, snt Äänisjärvi, aseseppä, Sair. 21.11.1944. Korpr. Jsm.

PESONEN Aarne Kustaa, s. 4.5.1925 Pyhäjärvi, kirvesm. Pso Aune Elisa, lapset Lahja ja Mirja. Js: Jv-KoulK25, snt Nurmes Poro-kylä, vartm SVL, patal:n postitsto, stm. Jsm.

Pietikäinen Antti Viljo, s. 24.9.1923 Kärämäki, mv., k. 29.12.1972 Kärämäki. Pso Sigrid Maria, lapset Matti Antero ja Rauno Johannes. Js: JR11, snt Uhtua, Kuusamo, kivm, itm, korpr. Jsm.

PIETIKÄINEN Veikko Paavali, s. 9.1.1924 Kärämäki. Js: JR53, snt Uhtua, Kannas, kivm. Haav. 26.6.1944 Kannas. Korpr. Vm 2, Jsm.

PERÄAHO Olli, s. 4.4.1907 Nivala, mv., k. 1.12.1972 Kärämäki. Pso Noora, lapset Pentti, Hanna ja Ritva. Ts: JR25, snt Kuhmo, kirj, vartm. Js: JR11, EsikK, JR32. snt Uhtua, kirj, korpr. Tsm, Jsm.

PESONEN Jussi Henrik, s. 28.10.1903 Kärämäki, mv., k. 17.4.1963 Reisjärvi. Pso Laina, lapset Jorma, Seija, Jouko, Veikko, Pirkko ja Simo. Js: KhevS12, ELK24, snt Uhtua, Kannas, hev, stm. Jsm.

PIETIKÄINEN Eino Antti, s. 23.2.1915 Kärämäki, mv., k. 4.12.1991 Kärämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kiv-rjoht, kiv-au. Haav. 1.2.1940 Kuhmo. Js: HTK/Kotij, snt AV6, alityönjoht, kers. Tsm, Jsm.

PIETIKÄINEN Vilho Johannes, s. 6.1.1920 Kärämäki, mv., k. 13.4.1964 Lem-päälä. Pso Elsa Helena, lapset Briitta, Sirkka, Irma, Airi ja Antti. Js: JR16, KrhJ, snt Laatokan pohjoispuoli, Kan-nas, kp-amp, krhvm, stm. Jsm.

PERÄLÄ Arvo Johannes, s. 7.10.1899 Kurikka, mv., k. 4.11.1988 Kärämäki. Ts: TyöK, linntyöt, nostomies.

PESONEN Sakari, s. 26.3.1906 Kärämäki, autom., k. 17.2.1959 Kärämäki. Pso Jenni, lapset Tauno, Taisto, Toimi ja Toivi. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, akulj, stm. Jsm.

PIETIKÄINEN Martti Jo-hannes, 28.11.1916 Kiuru-vesi, mv. Pso Kyllikki, lapset Reijo, Mauri ja Hannu. Ts: JR25, snt Kuhmo, kssm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kpm. Ls: JR11, snt Tornio, Laurila, Rovaniemi, kpm, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

PIETIKÄINEN Vilho Ka-levi, s. 12.8.1920 Kärämäki, myymäläintark., k. 30.8.1962 Heinola. 1. pso Kirsti, lapsi Raimo, 2. pso Ilona. Js: JR8, snt Ääninen, Kannas, tstlti, tal-au, kposth. Ls: JR8, snt Tornio- ja Muoniojokien laaksot. tal-au, alik. Vm 2, Jsm.

PERÄLÄ Eino Iisakki, s. 10.10.1912 Kärämäki, mv., kelloseppä, k. 11.8.1952. Pso Tyyne Kustaava, lapset Valto, Arvo ja Pauli. Ts: KotiHevS, hevkirj. Js: KHevS12, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, elääk-au, hevkirj, kers. Vm 2, Jsm.

PESONEN Veikko Albinus, s. 1.4.1913 Oulu, mv., k. 27.9.1987 Kärämäki, pso Eila, lapset Kunnari, Erkki, Jorma, Sirkka, Marja, Sinikka, Pentti, Pekka, Riitta ja Jukka. Ts: JR25, snt Kuhmo, kpm. Haav. helmikuussa 1940 Lue-lahti. Js: JP6, JP3, snt Laato-kan pohjoispuoli, Kannas, kpm. Ls: JP3, snt Pudasjärvi, Sodankylä, Kaunispää, kpm, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

PIETIKÄINEN Tauno, s. 18.8.1919 Kärämäki, mv. Pso Elli, lapset Kalevi ja Anja. Js: JR53, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm. Haav. 1.1.1942 Jyväskylä. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, kivm, alik. Vm 1, Vm 2, Jsm.

PIIPPO Aleksanteri, s. 27.6.1913 Kärämäki, työm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, KevPsto18, snt Uhtua, Syväri, kpm. Sair. 15.10.1942. Stm. Tsm, Jsm.

PIIPPO Eino Anselm, s. 22.1.1911 Kärämäki, työm. Muutti Sääminkiin 1941. Js: IsK412, snt Savonlinna, kivm, korpr. Jsm.

PIIPPO Leonard, s. 22.8.1901 Kärämäki, mv., k. 24.10.1948 Kärämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, hev. Js: KHevS12, snt Uhtua, asentaja, stm. Tsm, Jsm.

PIIPPO Viljo, s. 1917 Kiuruvesi, mv., k. 1989 Kärämäki. Pso Tyne, lapset Teuvo, Maija ja Jorma. Ts: JR64, KKK snt Suomussalmi, kpm. Haav. 15.2.1940 Maksimaasaari. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, ajom. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, ajom, stm. Tsm, Jsm.

PINOLA Eelis, s. 20.3.1904 Haapavesi, mv., k. 17.1.1968 Kärämäki. Pso Hilja, lapsi Eliina Annikki. Js: Työk22, linntyö, vartpalv.

PIIPPO Eino Johannes, s. 26.2.1924 Kärämäki, työm. Js: JR53, snt Uhtua, Kannas, pk-amp. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, pk-amp, stm. Jsm.

PIIPPO Tauno Henrik, s. 19.11.1918, mv. Pso Auli Mirjami, lapset Tapio, Marjaleena, Heikki Juhani, Silja Kaisa, Tuula Riittaliisa, Jukkapekka. Js: KTR16, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, tja, alik. Vm 1, Vm 2, Jsm.

PIIPPO Väinö A., s. 1.5.1909 Nuijamaa, työm., k. 4.2.1960 Kärämäki. Js: JR11, snt Uhtua, ajom, stm. Jsm.

PINOLA Eino, s. 1.10.1914 Haapavesi, mv., k. 3.10.1969 Kärämäki. Pso Bertta Sofia, lapset Helmi, Olavi, Seppo, Reijo, Eila, Outi, Raija, Sirkka, Juhani, Anne, Erkki ja Pekka. Ts: JR25, SS32, snt Kuhmo. patrknjtja, kivm, kompli. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, patlpääll:n lti. Ls: JR11, snt Tornio, Muurola, lti, korpr. Tsm, Jsm.

PIIPPO Gunnar, s. 2.11.1916 Nuijamaa, työm., k. Oulussa. Pso Hanna, lapsi Raija. Ts: JR25, snt Kuhmo, lääk-au. Js: JR11, snt Kiestinki, rjoht. Sair. 18.8. 1941. Alik. Tsm, Jsm.

PIIPPO Tauno Johannes, s. 26.6.1924 Kärämäki, työm. Pso Helli, lapset Leena, Markku ja Raija. Js: TätdP13, JR53, snt Uhtua, kannas, kpm. Haav. 27.2.1944 Uhtua. Ls: JR53, snt Tornio, kpm, stm. Jsm.

PIIRAINEN Väinö Henrik, s. 5.11.1916 Rovaniemi mlk, metsätyöm. Ts: JR27, snt Suomussalmi, Kuhmo, lääk. Js: JR33, snt Salla, Maaselkä, Karhumäki, lääk-au. Sairastui. Alik. Tsm, Jsm.

PINOLA Jaakko, s. 23.7.1909 Nivala, mv., k. 8.6.1967 Kärämäki. Pso Lilja Maria, lapset Taavi, Marjatta, Jani, Teppo, Kyösti, Sisko, Esa, Erkki ja Arja. Ts: TalK20, varm. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, kulj-au. Ls: KHevS12, snt Pohjois-Suomi, kulj-au. Jsm.

PIIPPO Johan Eerik, s. 27.11.1905 Nuijamaa, mv., k. 25.9.1959 Kärämäki. Pso Impi, lapset Hilikka, Lea, Veikko, Sirkka, Antti, Pirkko, Eino, Pekka, Annikki, Pirjo, Veijo ja Riitta. Ts: JR40, snt Salla, kivm. Js: JvKoul-K15, snt Kiestinki, varm, stm. Tsm, Jsm.

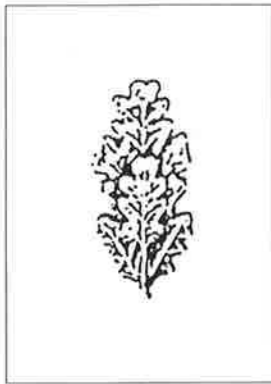
PIIPPO Vilho, s. 11.3.1911 Nuijamaa, työm., k. 2.2.1943 Kärämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: R11, snt Uhtua, kivm, stm. Tsm, Jsm.

PINOLA Antti Eedvard, s. 20.12.1912 Haapavesi, mv., k. 30.8.1981 Kärämäki. Pso Selma, lapset Pekka, Anja, Heikki, Arvo, Maija, Lea ja Rauha. Ts: JR25 KevOs, snt Kuhmo, kpm. Js: JR11, snt Kannas, Uhtua, Kiestinki, tstiti. Ls: JR11, snt Kemi, Rovaniemi, rjoht, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

PIRTTIAHO Eino, s. 27.12.1922 Kärämäki, mv., k. 30.3.1989 Kärämäki. Pso Helvi, lapset Sisko Kaisa ja Kauko Einari. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, pk-amp. Haav. 26.6. 1944 Kannas. Korpr. Jsm.

PIRTTIAHO Herman, s. 18.2.1896 Kärämäki, mv., k. 11.10.1957 Kärämäki. Pso Manta, lapset Heikki, Paavo, Jaakko, Erkki, Mari ja Aino. Vs: KKR, Tampere, kivm. Ts: JvKoulK5, ajom.

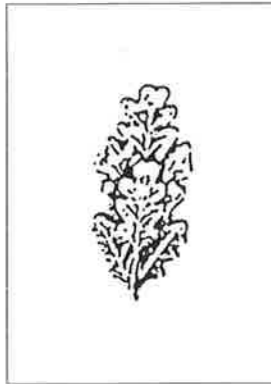
PIRTTISALO Leonard, s. 30.1.1911 Kärämäki, talollp., k. 21.2.1973 Kärämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, pk-amp. Js: JR11, JR32, ErP13, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, pk-amp. Ls: ErP13, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, pk-amp. Haav. lokakuussa 1944. Korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

PITKÄKANGAS Aimo Pietari, s. 18.1.1922 Kärämäki, mv. Pso Helli, lapset Martta Orvokki ja 10 kasvattilasta. Js: JR11, ErP14, snt Uhtua, Laatokan pohjoispuoli, kivm, hevum, a-apum, korpr. Jsm.

PRÄTTÄLÄ Konsta Immanuel, s. 9.7.1913 Kärämäki, mv., k. 19.6.1977 Kärämäki. Pso Kristiina, lapset Tauno, Esko, Taina ja Martti. Ts: PPP3, snt Kannas, tsltti. Js: JR11, snt Suomussalmi, Uhtua, Kannas, tsltti, ajom. Haav. 23.6.1944 Heinjoki. Alik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

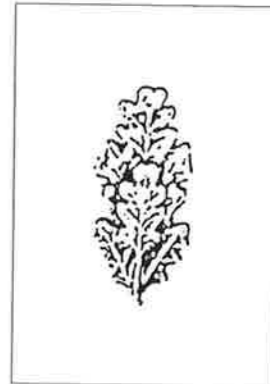
PIRTTIAHO Paavo Matis, s. 29.12.1923 Kärämäki, autonkulj, kuollut. Js: JR25, snt Maaselän kannas, Kannas, kpm. Haav. 23.12.1942 Maaselkä, 25.6.1944 Kari-salmi. Stm, Vm 2, Jsm.

PIRTTISALO Väinö, s. 16.6.1912 Kärämäki, talollp., k. 26.2.1993 Kärämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, tsltti. Js: JR11, EsikK/11DE, snt Uhtua, Syväri, Kannas, kivm. Haav. 24.7.1941 Pistojoiki. Ls: K/11DE, snt Pohjois-Suomi, kivm, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

PITKÄKANGAS Frans Edvard, s. 6.8.1925, Kärämäki, mv. Pso Bertta, lapset Pentti, Pirkko ja Pauli. Js: ErP13, snt Kannas kivm. Ls: JR1, Pohjois-Suomi, lti, hevum, stm. Jsm.

PULKKINEN Kalle Johannes, s. 20.8.1895 Kärämäki, mv., k. 16.2.1981 Kärämäki. Pso Maria, lapset Onni, Lyyli, Hilma, Erkki ja Salme. Vs: Tampere, kivm. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm, stm. Tsm.

PIRTTISALO Eino Johannes, s. 24.6.1918 Kärämäki, mv., k. 20.7.1971. Ts: JR64, snt Suomussalmi, Laatokan pohjoispuoli, kivm. Haav. 9.3.1940 Pitkäranta. Js: KHevS12, snt Uhtua, hevum, korpr. Tsm, Jsm.

PIRTTISALO Väinö Herman, s. 31.12.1906 Kärämäki, mv., k. 12.3.1989 Kärämäki. Pso Laina, lapset Arvo, Seppo, Irma ja Tarja. Ts: JR25, snt Kuhmo, pk-amp-apum. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. heinäkuussa 1941 Vuoninen. Korpr. Tsm, Jsm.

PITKÄKANGAS Heimo, s. 24.6.1904 Kärämäki, mv., k. 13.2.1988 Kärämäki. Pso Rosa, lapset Väinö, Maija, Elsa ja Eeva. Js: LääkK27, HTK6D, SVL8, SVL9, snt Syväri, Laatokan pohjoispuoli, vartm, kivm, skntja, stm. Jsm.

PULKKINEN Onni, s. 21.2.1899 Alavieska, kunnankirj., k. 31.5.1967 Kärämäki. Pso Tyne, lapset Kalle ja Aura. Vs: Kaartin JääkP, Vianan Karjalan retkikunta 1918, kivm. Haav. Usmala Vianan Kemi. Ts: Keuruun Sk-piirin h-ups, Suolahden sp:n h-ups. Js: D11, snt Korpiselkä, Petroskoi, Syväri, h-u, kapt. Heimo Sot. risti, VR 4, Jsm.

PIRTTISALO Erkki, s. 21.2.1921 Kärämäki, talollp. Js: JR11, RjP8, snt Kiestinki, Uhtua, pstm, kivm, ajom. Haav. 27.4.1942 Jelettijärvi. korpr. Vm 2, Jsm.

PIRTTISALO Yrjö, s. 10.2.1907 Kärämäki, mv., k. 10.9.1990 Haapavesi. Pso Hilja Maria, lapsi Anna-Liisa. Ts: TalK14, varh. Js: KhevS12, snt Uhtua, Kannas, rehimest, kers. Tsm, Jsm.

PITKÄKANGAS Kaarlo Johannes, s. 8.9.1923 Kärämäki, mv., k. 5.8.1986 Kärämäki. Pso Aune Kaisa, lapset Aino, Juhani, Anna, Maija, Matti, Riitta ja Jorma. Js: JR25, snt Maaselän kannas, Kannas, tsltti, stm. Jsm.

PULKKINEN Onni Johannes, s. 10.4.1922 Kärämäki, rakmest. Pso Elvi, lapset Keijo, Teuvo, Sisko, Jouko, Tarja, Kirsti, Irma ja Sirkka. Js: JR11, JR53, snt Uhtua, Kannas, krhsntja. Ls: JR53, snt Pohjois-Suomi, krhsntja. Haav. 5.10.1944. Stm. Jsm.

PULKKINEN Toivo, s. 9.6. 1904 Alavieska, mv., k. 14.2. 1980 Kärämäki. Pso Lydia, lapset Kauko, Hilda, Antero, Mirjam, Laila, Heikki, Elina ja Matti. Ts: ErPPK6, snt Haapasaari, tsfti. Js: JR11, KrhJ, snt Kiestinki, krhm. Haav. 15.10.1941 Kiestinki. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

PUUSAARI Frans Herman, s. 11.11.1910 Kärämäki, mv. Pso Naimi Maria, lapset Kalevi, Sirkka, Helinä, Mikael ja Jorma. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, rjot, kivm, komp-au. Js: JR11, JR32, JR53, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, krhjtja, krh-au, aseau, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

PYRRÖ Matti Einari, s. 21.2.1925 Kärämäki, metsätyöm. Js: JR1, snt Kannas, kivm, stm. Jsm.

PYRRÖ Yrjö Jahvetti, s. 3.10.1917 Kärämäki, mv. Pso Vieno, lapset Risto, Martti, Onni, Jussi, Sisko, Pirkko ja Helena. Ts: IIIPr3, snt Kannas, kivm, kpm. Js: JR11 KrhJ, JR53, RjP7, snt Uhtua, Kiestinki Laatokan pohjoispuoli, krhtja. D:n kaukopartm. Haav. marraskuusa 1943 Kangasvaara. Ls: RjP7, snt Posio, Rovaniemi, Kemi-järvi, krhjtja, tähtjä, korpr. Tsm, Jsm.

PUOLIMATKA Antti Vilmeri, s. 27.5.1914, Nivala, mv., k. 7.7.1973 Kärämäki. Pso Mari, lapset Matti, Aino, Kyösti ja Heikki. Ts: JR25, snt Kuhmo, pk-amp. Js: JR32, snt Uhtua, kuljrjoht, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

PUUSAARI Olavi Iisakki, s. 4.5.1923 Kärämäki, mv., k. 30.11.1943 Kärämäki. Js: JvKoulK16/K6, snt Tornio, tark-amp, stm. Jsm.

PYRRÖ Matti Johannes, s. 1.2.1920 Haapavesi, mv., k. 3.11.1965 Kärämäki. Pso Anni, lapset Jorma, Raimo, Vilho, Reijo, Lauri, Mauri, Virpi ja Pekka. Js: JR8, snt Uhtua, Kiestinki, Äänislinna, lääk-au. Haav. 21.9.1941 Kiestinki. Alik. Vm 2, Jsm.

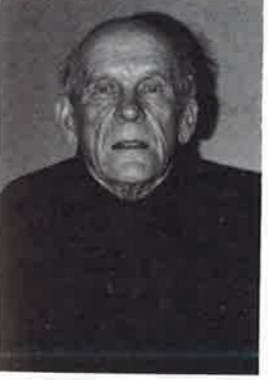
PÖTSÖNEN Aleksanteri, s. 19.1.1902 Soanlahti, mv., k. 10.9.1992 Kärämäki. Pso Aili, lapset Ari, Untama ja Voitto. Ts: ErP9, snt Laatokan pohjoispuoli, tsfti. Js: ErAutoK, snt Laatokan pohjoispuoli, akulj, hm, alik. Tsm, Jsm.

PUUSAARI Arvo Eino Edvin, s. 31.1.1915 Kärämäki, mv., k. 2.7.1979 Kärämäki. Pso Helmi. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm. Js: JR11, JR53, Uhtua, Kannas, kivm. Haav. 2.8.1941 Kiskisjärvi. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, kivm, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

PUUSAARI Pentti Adolf, s. 8.6.1924 Kärämäki, mv., k. 24.9.1988 Kärämäki. Js: JvKoulK15/K13, snt Oulu, raskrh, vm, korpr.

PYRRÖ Otto Henrik, s. 11.10.1903 Kärämäki, mv., k. 12.5.1990 Kärämäki. Pso Linda, lapset Paavo, Simo, Terho ja Pekka. Js: KHevS12, AlusKmo2, snt Uhtua, hevvh, puuseppä Kiannan laiv, tkm. Jsm.

QVICK Väinö Alfred, s. 29.10.1914 Pyhäjärvi, mv., k. 12.1.1993 Kärämäki. Pso Maritta, lapset Väinö, Viljo, Pekka, Eino, Erkki, Pertti, Paavo, Kalevi, Liisa, Anja ja Riitta. Ts: JR26, snt Kannas, pion. Js: JR11 KrhJ, TalK24, snt Uhtua, Kannas, rjoht. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, pion, korpr. Tsm, Jsm.

PUUSAARI Eino, s. 12.2. 1899 Kärämäki, kamreeri, k. 17.1.1971 Kärämäki. Pso Eeva Matilda, lapset Toini, Eino, Irmeli ja Antti. Vs: Vapaehtoisena, Oulun valtaus. Ts: ErP16, snt Suomussalmi, kompvääp, joukkjoht. Js: RjP8 Os35, snt Kiestinki, Uhtua, jjoht, kompvääp. Haav. 1.7.1941 Tolvajärvi. Ls: RjP4, snt rajalla, tal-ups, ltn. Vsm, Vm 1, VR 4, VR tlk, Tsm, SvR II, Jsm.

PUUSAARI Vilho, s. 12.6. 1916 Kärämäki, mv. Pso Aura, lapset Teuvo ja Paula. Ts: JR40, snt Salla, rjoht, Haav. 18.1.1940 Märkäjärvi. Js: JR11, AV3, snt Uhtua, Kuopio, rjoht, vartpääll, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

PYRRÖ Toivo Iisakki, s. 26.2.1916 Kärämäki, mv., k. 26.3.1991 Kärämäki. Pso Fanny Lydia, lapset Pentti, Airi, Eino ja Lauri. Ts: JR25, snt Kuhmo, kpm. Haav. jouluna 1939 Kuhmo. Js: JR11, ErP21, ErP23, JR12, snt Uhtua, Karhumäki, Kannas, kpm, rjoht. Ls: JR12, snt Pohjois-Suomi, rjoht, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

RANTALA Antti, s. 24.3. 1918 Piippola, talollp., muutt. Kajaaniin 11.7.1949. Js: JR12, snt Kiestinki. Maaselänkannas, Kannas. rjoht, Jsm.

RANTALA Matti, s. 18.12.1906 Kärämäki, mv. Pso Tyne, lapset Elvi, Eino, Helmi, Eeva, Marjatta, Toivo, ja Veikko Ts: JR40, snt Salla, kannas, kivm, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, kivm, ase-au, alik. Tsm, Jsm.

RANTO Toivo Valentin, s. 5.9.1911 Jalasjärvi, kirvesm., k. 14.8.1987 Kärämäki. Pso Manta, lapset Rauno, Alli, Reino, Pentti ja Simo. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kpm. Haav. joulukuussa 1939 Pelkosenniemi. Js: JR11, JR32, JR53, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kpm. Ls: JR53, snt Tornio, kpm. Haav. 9.10.1944 Tornio. Alik. Kahdesti Vm 2, Tsm, Jsm.

RANTALA Väinö Antti, s. 26.7.1901 Kärämäki, työm., k. 3.1.1991 Kärämäki. Ts: PionK26, PionP13, snt Laatokan pohjoispuoli, pion. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kiestinki, hev. stm. Tsm, Jsm.

RAPAKKOLA Reino Nikolai, s. 23.2.1917 Kärämäki, mv., k. 24.2.1983 Haapajärvi. Pso Anna Elina, lapset Eva, Matti, Pirkko ja Lars. Ts: Pr1, snt Kannas, kivm, tarkamp. Js: KrhK/JR34, SVL, snt Syväri, krhvm, vartm. Haav. 20.10.1941 Syväri. Alik. Vm 1, Vm 2, VR 4, Tsm, Jsm.

RANTO Arvo Mikael, s. 28.4.1906 Kurikka, mv. Pso Sylvi, lapset Martti, Eila, Yrjö, Erkki ja Sirkka. Ts: JR25, snt Kuhmo, pkrjoht. Js: JR11, RjP2, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, jvarajoht, kers. Vm 2, Tsm, Jsm

RAUHA Hiski, s. 7.7.1906 Pyhäjärvi, mv., k. 1973 Kärämäki. Pso Saimi, lapset Hilikka, Pasi, Kalle, Reijo, Helmi, Helena ja Matti. Ts: JR43, KKK4/Pr10 snt Kuhmo, kivm, kkm. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, hev. stm. Tsm, Jsm.

RANTO Erkki Johannes, s. 1.11.1923 Kärämäki, varastom. Pso Hanna Maria, lapset Eero Aukusti ja Ritva Orvokki, Js: JR25, snt Maaselkä, Kannas, kpm, kivrjoht. Haav. 8.7.1944 Ihantala. Alik. Vm 1, Vm 2, Jsm.

REMES Heikki Lennard, s. 28.9.1919 Kärämäki, rakmest., k. 16.10.1993 Helsinki. Pso Liisa. Ts: JR31 EsikK, snt Löytövaara, kivm, komparusvarh. Js: JR65, JR31, EsikK, snt Rukajärvi, jääkrjoht. Haav. 7.7.1941 Kolvasjärvi. Ylik. VR 4, Tsm, Jsm.

REMES Lauri Alfred, s. 22.10.1915 Kärämäki, rakmest, k. 24.4.1978 Kemi. Pso Lovisa, lapset Hilikka ja Matti. Ts: JR25, snt Kuhmo, tähtstjä. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, krhjoht, yksväap. Ls: SPolR4, snt Tornio, Rovaniemi, spol, väap. Vm 2, Tsm, Jsm.

RISTINEN Olavi Ensio, s. 22.8.1921 Kärämäki, kirvesm., k. Kärämäellä. Js: JR45, snt Maaselkä, Syväri, Laatokan pohjoispuoli, pk-amp, kp-amp. Ls: JR45, snt Oulu, Rovaniemi, pk-amp, kp-amp, korpr. Jsm.

RISTINEN Aaro, s. 7.9.1906 Kärämäki, mv., k. 23.11.1960 Kärämäki. Pso Alli, lapset Leena, Maija, Kaija ja Seppo. Ts: JR25, snt Kuhmo, pk-amp-apum. Js: JR11, JR12, JR32, KrhJ, snt Uhtua, Kiestinki, Laatokan koillispuoli, krh-ammusm. Haav. 15.7.1944 Lemetti, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

RISTINEN Reino, s. 27.10.1921 Kärämäki, tilall., k. 24.9.1990 Pudasjärvi. Pso Marjatta, lapsia 5. Js: D8, snt Karhumäki, Syväri, kivm. Ls: Osallistunut. Jsm.

RISTINEN Frans, s. 29.8.1911 Kärämäki, talollp., metsätyöm. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, amm-au, v-au. Js: JR11 KrhJ, snt Kiestinki, Uhtua, krh-amm-au, kers. Tsm, Jsm.

RISTINEN Tauno Henrik, s. 17.4.1924 Kärämäki, mv. Pso Helka Elisabet, lapset Paula, Esko ja Anneli. Js: JR53, JääkK, JR1, snt Uhtua, Kannas, kivm. Ls: JR1, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, Muonio, kivm, korpr. Vm 2, Jsm.

RISTINEN Mauno Matti, s. 13.8.1922 Kärämäki, mv. Pso Helvi, lapset Liisa, Raimo, Pentti, Paula, Kari, Tuomo, Lea, Jaakko ja Jaana. Js: R11 KrhJ, snt Uhtua, Kannas, krhsntja. Ls: JR11 KrhJ, snt Tornio, Rovanniemi, krhsntja, alik. Jsm.

RITAMÄKI (alk. Haavisto) Heino Jaakko, s. 23.3.1901 Jalasjärvi, metsätyönjoht., k. 6.3.1961 Pyhäjärvi. Pso Maria Justiina, lapset Onerva Annikki ja Terttu Maria. Ts: AutoJ1, akulj. Js: JärjP, 3/20, akulj, Tsm, Jsm.

ROINI Antti Einari, s. 8.12.1910 Haapavesi, mv. Pso Vilma Sylvia, lapset Matti, Reino, Seija, Juhani ja Jani. Ts: TalK20, snt Kannas, varustevanh. Js: JR11, snt Uhtua, tark-amp. Haav. 16.7.1941 Vuoninen. Stm. Tsm, Jsm.

RUHA Eino, s. 4.11.1913 Kärämäki, työm., k. 1.2.1987 Kärämäki. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, hev. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, hev. stm. Jsm.

RONKAINEN Väinö Matias, s. 24.2.1911 Kuusamo, mv. Pso Enni Linnea, lapset Ritva, Olavi, Hanna, Sirkka ja Helli Ts: ErP16, snt Suomussalmi, kivm. Js: JR35 Tykk, snt Kiestinki, Uhtua, kivm. Haav. 24.8.1941 Kiestinki. Korprl. Tsm, Jsm.

RUHA Sihveri Heikki, s. 25.11.1903 Kärämäki, työm., k. 27.6.1965 Kärämäki. Pso Hilda Maria, lapset Aimo Henrikki ja Hilka Sofia. Js: KhevS12, snt Kiestinki, Uhtua, hev. Jsm.

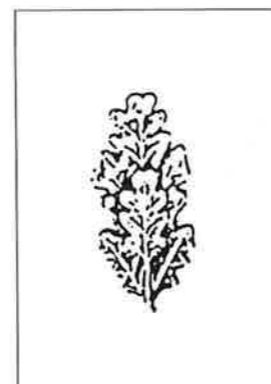
RUHA Arvi Olavi, s. 23.7.1924 Kärämäki, työm. Js: RjR7, snt Uhtua, Laatokan pohjoispuoli, pkm. Jsm

RUHA Tauno, s. 7.7.1910 Kärämäki, mv., k. 23.8.1947 Kärämäki. Pso Aino, lapset Aimo, Martti ja 1 tytär Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Haav. 9.3.1940 Kuhmo. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 5.9.1941 Hevosenkenkä. Stm. Tsm, Jsm.

RUHA Asser, s. 25.2.1924 Kärämäki, mv. Js: JR53, snt Uhtua, kivm. Haav. 1.3.1944 Hevosenkenkä. Korpr. Vm 1, Jsm.

RUHA Tauno Eerikki, s. 9.7.1903 Haapavesi, työm. k. 20.10.1992 Kärämäki. Pso Aino Elviira, lapset Eino, Martta, Yrjö, Pentti, Vesa, Tauno, Martti, Ritvaja Teuvo. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm. Haav. 3.8.1941 Kiskisjärvi, 17.7.1943 Uhtua. Stm, Jsm.

RUHA Vilho, s. 7.11.1906 Kärämäki, työm., k. 22.9.1990 Kärämäki. Pso Anna-Liisa, lapset Marja-Leena, Maija-Liisa, Sisko ja Teuvo. Js: JR7, JR49, snt, Laatokan luoteispuoli, kivm, vartm. Haav. 8.8.1941 Jaakkima. Stm. Jsm.

RUOTSALAINEN Pasi Evertti, s. 14.11.1912 Kärämäki, mv., k. 23.7.1960 Kärämäki. Pso Eeva, lapset Reino, Kaarina, Sullo, Oiva ja Eila. Ts: JvKoulK5, sotilas-koul. Js: JR11, SPoK14, 6 ja 23, snt Uhtua, Kiestinki, spol, kivm. Haav. 23.7.1941 Pisto-joki, 13.9.1941 Kiestinki. Stm, spol. Jsm.

RUOTSALAINEN Arvi Vilhelm, s. 31.8.1918 Kärämäki, työm., k. 1982 Raahel. Pso Elsa, lapsi Annikki. Js: JR53, SVL32, snt Kiestinki, Helsinki, kivm, vartm. Haav. 16.3.1942 Kiestinki. Jsm.

RUOTSALAINEN Samuel Henrik, s. 27.11.1911 Kärämäki, mv. Pso Linnea, lapset Kyösti, Kalevi, Maija ja Helena. Ts: JR40, snt Kemijärvi, Salla, Kannas, pk-amp. Js: JR11, JR32, ErP13, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, krhtja-au, v-au. Ls: ErP13, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, Muonio, krhtja-au. Haav. Röyttä. Kers. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

RUOTSALAINEN Juho Jaakko, s. 28.2.1899 Kärämäki, mv., k. 6.11.1975 Kärämäki. Pso Thyra, lapset Heikki, Anja, Tellervo, Toivo, Helvi, Kerttu, Pentti, Teuvo ja Martti. Ts: HevK61, snt Laatokan koillispuoli, kivm. Js: KhevS12, snt Uhtua, Aunus, kivm, alik. Tsm, Jsm.

RUUTIKAINEN August Antero, s. 7.1.1920 Kärämäki, mv. Pso Rauha, lapset Unto, Mauno, Tuula, Taina, Tapio, Tarja, Tapani, Toini, Taavi ja Tarmo. Js: AseVarK, JR16 KrhK, JR19, snt Kannas, pktja, stm. Jsm.

RUOTSALAINEN Otto, s. 2.9.1909 Kärämäki, mv., k. 12.5.1971 Kärämäki. Pso Hilma Sofia, lapset Annikki, Eeva, Veikko, Eino ja Vilho. Js: ErTäydK32, hev. Stm. Jsm.

RUUTIKAINEN Eino Eieliel, s. 10.9.1918 Kärämäki, työnjoht., k. 27.10.1974 Helsinki. Pso Hertta, lapsi Kaija. Js: AutoK51, snt Rukajärvi, akulj, korpr. Jsm.

RUUTIKAINEN Eino Kaalevi, s. 3.5.1923 Kärämäki, betoniraidoittaja. Pso Kerttu, lapset Pentti ja Aila. Js: JR25, Maaselkä, Kannas, kivm. Haav. 1.7.1943 Sesjärven Suurlahti. Stm Jsm.

RUUTIKAINEN Uuno Elias, s. 28.4.1917 Kärämäki, kirvesm., k. 14.5.1991 Ranua. 1. pso Elvi, lapset Esa, Esko, Liisa ja Eero. 2. pso Elsa, lapset Arja, Aimo, Airi ja Arto. Ts: PohjR, JR64, snt Suomussalmi, tstlti. Js: JR11, SS32, HTK2, ErLinK33 ja 36, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, kivrjoht, linrjoht. Haav. 1942 Luomajärvi, kers. Vm 1, Vm 2, VR 4, Tsm, Jsm.

RUUTIKAINEN Martti Aadolf, s. 23.6.1925 Kärämäki, linja-autonkulj., k. 28.4.1973 Kokkola. Pso Anja. Js: JPr1, snt Aunus, postim, ev Laguksen akulj. Ls: JPr1, snt Rovaniemi, ev Laguksen akulj. Jsm.

RYTILAHTI Johan Veikko Arvid, s. 9.3.1909 Kiuruvesi, vaatturi, mv., k. 31.12.1988 Kärämäki. Pso Kaarina, lapset Kyllikki, Eero, Pekka, Anja ja Kaisa. Ts: JR67, räätäli. Js: Raahen sotpiirissä vkulj, stm. Tsm, Jsm.

RUUTIKAINEN Toivo Henry, s. 24.5.1907 USA, mv., k. 1.5.1940. Pso Anni, lapsi Raili Annikki. Ts: Nostomies. JvKoulK5, Ylivieska.

RYTKÖNEN Olli, s. 29.2.1896 Korpiselkä, mv., suutari, k. 7.2.1967 Kärämäki, Pso Iida, lapset Seppo, Martti, Anita ja Anneli. Vs: Pohjois-Savon Rykmentti II patl, snt Valkjärvi, Muolaa, kivm. Js: IsK, apuspol, stm. Vsm, Jsm.

RUUTIKAINEN Väinö Matias, s. 30.5.1909 Kärämäki, piiriesimies, k. 23.4.1972 Oulu. Pso Aili Maria, lapset Raija Taina ja Maila. Ts: JR25, snt Kuhmo, jvarajoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kompvääp. Haav. 11.9.1941 Kiestinki. Väap. Vm 1, Vm 2 Tsm, Jsm.

RYTKY Onni Teodor, s. 12.5.1923 Kärämäki, konepuuseppä. Pso Lyldia, lapset Sauli, Lea ja Rakel. Js: SPol-J16, JR12, snt Karhumäki, Kannas. spol, kkm. Ls: JR12, snt Hyrynsalmi, kkm, stm. Jsm.

RÄISÄNEN Anselmi Ilmari, s. 23.10.1918 Reisjärvi, mv., k. 31.12.1967 Kärämäki. Pso Seija Anna, lapset Anita, Teuvo, Eero, Marjatta, Simo, Veikko, Alpo, Pirjo, Hilka, Sisko, Niilo, Heikki, Aaro, Ari, Pekka, Eveliina ja Leena. Ts: JR7, snt Kannas, ratsum. Js: Pri3 PsK, snt Äänislinna, Kannas, psttyk-ltja. Haav. 7.7.1944 Juustila. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

SAARANEN Arvi Leonard, s. 31.8.1912 Kärämäki, kirvesm., k. 10.2.1956 Kärämäki. Pso Hilja Armiiida, lapsi Toivo Emil. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Uhtua, kivm. Haav. 14.7.1941 Uhtua. Stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

RÄISÄNEN Lauri August, s. 16.3.1906 Kello, mv., k. 16.2.1961 Kärämäki. Pso Vilhelmiina, lapset 2 poikaa, 3 tyttöä. Ts: ErTyöK, snt Suomussalmi, Lonkka, ajom. Js: KHevS12, AutoKorjK12, snt Kannas, stm. Tsm, Jsm.

SAARANEN Onni Emanuel, s. 16.9.1911 Kärämäki, mv., k. 24.1.1985 Kärämäki. Pso Martta, lapset Reijo, Pauli ja Eiri. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, JR32, snt Uhtua, kivm, ajom, vartm. Haav. 2.8.1941 Uhtua. Korpr. Tsm, Jsm.

RÄTTY Heikki Edvin, s. 26.10.1908 USA, metsätekn. Pso Sylvi Kaaarina, lapset Olavi ja Raija-Liisa. Ts: JR40, KKK, snt Salla, Kannas, rjoht. Haav. 10.3.1940 Viipurinlahdi. Js: JR33, JR25, snt Salla, Kannas, rjoht, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

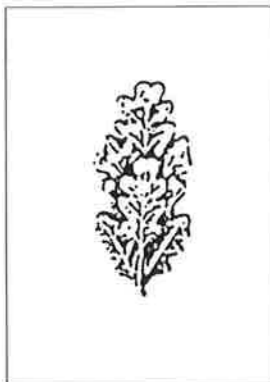
SAARANEN Heimo Johannes, s. 8.12.1916 Kärämäki, mv., k. 21.6.1971 Kärämäki. Ts: PohjR, snt Kannas, lääk-au. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, patl-tal-au. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, patl-tal-au, väap. Vm 2, Tsm, Jsm.

RÄTTY Yrjö Eemil, s. 10.5.1912 Pyhäjärvi, mv., k. 24.1981 Kärämäki. Pso Lempi Ilona Mirjami, lapset Inkeri, Paula ja Pentti. Ts: PPP7 Laatokan pohjoispuoli. Js: JP6, snt Karhumäki, jjoht. Haav. 16.11.1941 Karhumäki. Kers. Vm 1, Tsm, Jsm.

SAARANEN Josef Abraham, s. 18.12.1924 Kärämäki, mv. Js: JR53, KrhK snt Uhtua, Kannas, tja. Ls: JR53, KrhK, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, tja, korpr. Jsm.

SAARANEN Juho, s.15.10.1925 Kärsämäki, mv. Pso Helmi, lapset Anitta, Gynnel, Mona ja Henry. Js: RJ15, snt Kannas, kivm. Ls: JR8, snt Torniojokilaakso, kivm, stm. Vm 2, Jsm.

SAARELA Aaro Salomon, s. 19.6.1914 Kärsämäki, maalari, k. 6.6.1983. Pso Enni. Ts: JR25, snt Kuhmo, kpm. Js: JR11, JR53, kaukopartij Nykänen, snt Uhtua, Kannas, kpm, rjoht, kompväp. Haav. 9.8.1941 Kiskislinja. Ls: JR53, Tornio, Rovaniemi, Kittilä, kpm, rjoht, kompväp, väp. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

SAARI August Nikolai, s.19.2.1906 Alatornio, mv. k. 22.06.1988 Kärsämäki. Pso Aino Elina, lapset Hilka ja Terttu. Ts: JR 24, snt Kuhmo. kivm. Js: KhevS12, ELK24, snt Uhtua, Kannas, hevhu-, elääk-au, alik. Tsm, Jsm.

SAARIKOSKI Paavo, s. 27.12.1913 Kärsämäki, mv., k. 6.4.1984 Kärsämäki. Pso Anna Katariina, lapsi Eila. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, rjoht. Haav. 21.7.1941 Pistojoiki, 26.5.1943 Uhtua, 26.6.1944 Kuparsaari. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, rjoht, kers. Tsm, Jsm.

SAARANEN Matti, s. 5.3.1922 Kärsämäki, mv., k. 28.7.1993 Kärsämäki. Pso Tyne. Js: JR11 KrhJ, snt Uhtua, Kannas, kivm, ammusm. Ls: JR11 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, kivm, korpr. Jsm.

SAARELA Aimo Artturi, s. 14.11.1923 Kärsämäki, kirvesm. Pso Eila, lapset Tuula, Leena ja Timo. Js: JR25, snt Maaselkä, Kannas, pkamp, stm. Jsm.

SAARI Juho Henrik, s. 6.10.1899 Alatornio, mv., k. 6.4.1965 Kärsämäki. Pso Aili, lapset Toivo, Lauri, Veikko, Sisko, Paavo, ja Pentti. Ts: KevOs13, snt Laatokan koillispuoli, ajom, hevhu. Kantakortilla ei muuta.

SAARIKOSKI Tauno Mattias, s. 21.4.1916 Kärsämäki, mv., 16.4.1992 Haapavesi. Pso Terttu Maria, lapsi Liisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR11 KrhJ, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, krhtja-au. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, tja-au, ylik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Tsm, Jsm.

SAARANEN Sakari, s. 25.10.1900 Pyhäjärvi, mv., k. 3.2.1979 Joutseno. Pso Tyne Josefiina, lapset Hilda, Jussi, Aaro, Vieno, Martta, Paavo ja Elsa. Ts: JR40, KrhK, snt Salla, krhm. Js: JR11, snt Uhtua, vm, tkm, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

SAARELA Martti Iisakki, s. 11.11.1911 Jalasjärvi, maalari, k. 17.5.1978 Kärsämäki. Pso Lyyli, lapset Martti, Anneli, Eija ja Marja-Leena. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, JR32, TykK25, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, krhm, kivm, pstm, alik. Tsm, Jsm.

SAARI Yrjö Wilhelm, s. 23.3.1908 Haapajärvi, työnjoht., k. 15.3.1968 Reisjärvi. Pso Ilmi, lapset Erkki, Inkeri, Vesa, Tuomo, ja Martti. Ts: JR25, snt Kuhmo, lääk-au. Js: JR11, snt Uhtua, lääk-au, lti PääEsik Mikkeli. Haav. 5.8.1941 Kiskisjärvi. Ylik. Vm 2, Tsm, Jsm.

SALMELA Kalle, s. 15.11.1916 Kärsämäki, työm., k. 3.5.1983 Kärsämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, pkamp. Js: JR7, snt Laatokan luoteispuoli, Kannas, pkm, kivm, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

SAARANEN Tauno, s. 8.4.1913 Kärsämäki, mv., k. 12.8.1962 Kärsämäki. Pso Tyne, lapset Eila, Elvi, Erkki ja Eino. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, JR32, ErK1, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm, ajom. Haav 1941 Uhtua. Ls: JR11, snt Tornio, Rovaniemi, ajom, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

SAARELA Väinö Olavi, s. 31.1.1919 Kärsämäki, rak. urak., k. 9.7.1986 Kärsämäki. Pso Eeva Lotta, lapset Eero, Pirjo ja Helena. Js: ErK1/RPr2, snt Kannas, kulj-au, tkm, kirj, alik. Jsm.

SAARIKOSKI Arvi, s. 6.3.1908 Kärsämäki, mv., k. 19.3.1969 Kärsämäki. Pso Jenny, lapset Tapani, Lea, Anna-Liisa, Simo, Juhani ja Kyllikki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivrjoht. Js: JR11 KrhJ, JR32, ErP20, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, rjoht, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

SALMELA Lauri, s. 10.8.1914 Kärsämäki, mv., metsätyöm. Pso Anna Reeta. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR54, Pr12 EsikK, snt Vienankanava, kivm, stm. Vm 2, Tsm, Jsm.

SALMELA Paavo, s. 24.6. 1919 Kärsämäki, mv., taksi-autoilija. Pso Lyyli, lapset Pekka ja Kaija. Ts: JR25, snt Kuhmo, kpm. Js: RKP21, ErVP21, RKKErP21, ErP24, snt Uhtua, Kiestinki, Karhumäki, Ilomantsi, kpm, rjoht, Haav. 14.1.1943 Karhumäki, kers. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

SALO Oiva, s. 10.5.1918 Kärsämäki, metsätyöm., k. 28.3.1991 Oulu. Pso Helli. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, kivm. Haav. 25.8.1941 Lohivaara. Korpr. Vm 1, Vm 2, Jsm.

SALMINEN Toimi Ferdinand, s. 6.5.1913 Taivassalo, autoilija, k. 11.12.1991 Turku. 1. pso Lyyli Amanda, lapset Terttu, Pentti, Sinikka ja Hilikka. 2. pso Aili. Ts: KevOs5, snt Kannas, lti. Js: JR53, JR64, snt Uhtua, Kannas, akulj. Ls: JR11, snt Kittilä, akulj, stm. Tsm, Jsm.

SEPPÄLÄ Arvo Anselmi, s. 28.10.1917 Kärsämäki, mv., k. Ruotsissa. Pso Selma, lapset Ahti, Sirkka ja Tuula. Js: JR11, HTK11, JR25, snt Uhtua, Kiestinki, kivm, tsilti, ajom. Sair. 16.9.1944. Stm. Vm 2, Jsm.

SALO Jaakko Eemeli, s. 25.7.1924 Kärsämäki, mv., autoilija. Pso Elma Vilhelmiina, lapset Kauko, Sauli, Juhani, Eija, Rauni, Eevi, Heli, Veli, Henna ja Heidi. Js: TäydP13 (sininen Pr), snt Kannas, Salla, kivm. Haav. 24.6. 1944, Kannas. Korpr. Jsm.

SEPPÄLÄ Erkki Mikael, s. 13.3.1915 Kärsämäki, mv., k. 13.4.1994 Kärsämäki. Pso Helli, lapsi Tauno. Ts: JR25, snt Kuhmo, patrknja, ajom. Js: JR11 KrhJ, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, ajom. Ls: JR11 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, ajom, korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

SALONiilo Jalmari, s. 7.12. 1924 Kärsämäki, mv. Js: JR53, KrhJ, snt Uhtua, Kannas, krhpuhm. Ls: JR32, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, Pello, krhpuhm, korpr. Jsm.

SIPONEN Toivo Tapio, s. 13.1.1917 Oulu, mv., varastonhoit., k. 29.5 1980 Kärsämäki. 1. pso Kerttu, 3 lasta. 2. pso Eeva Marjatta. Ts: JR65, snt Suomussalmi, jjoht. Js: JR1, KK13, KK15, snt Uhtua, Äänislinna, Tolva-järvi, pstrjoht, esikvääp, ylik. Tsm, Jsm.

SIRVIÖAnton, s. 14.5.1910 Pyhäjärvi, mv., k. 19.11.1992 Kärsämäki. Pso Meimi, lapset Heikki ja Esko. Js: JR11, SVL32, snt Uhtua, kivm, vartm. Ls: JR11, snt Pohjois-Suomi, kivm, korpr. Jsm.

SMOLANDER Juho Peteri, s. 7.6.1919 Tuusniemi, mv., k. 5.2.1979 Kärsämäki. Pso Vieno Elina, lapset Jorma, Jouko, Jaakko ja Juha. Js: JR15, KevOs16, snt Kannas, VT-linja, ajom. Ls: JR15, snt Kemi, ajom, korpr. Jsm.

SIRVIÖ Otto Matias, s. 29.3.1905 Pyhäjärvi, mv., k. 6.6.1985. Pso Sofia, lapset Heikki, Terttu, Eevi, Maija-Liisa, Erkki, Taisto, Maija, Esko, Liisa ja Eija. Ts: JR40, snt Salla, Kannas, kivm. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, km, mtja, hev, stm. Tsm, Jsm.

SUOMELA Janne, s. 1.5. 1910 Oulainen, työm., k. 31.1.1963 Kärsämäki. Pso Roosa Elviira, lapset Eila ja Väinö. Js: JR32, snt Uhtua, kivm. Haav. 26.6.1943 Vuoninen. Stm. Jsm.

SITARI Arvo Adolf, s. 6.4. 1916 Tuusula, työm. Ts: KHevS12, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, hev. Ls: KHevS12, Tornio, Rovaniemi, hev, stm. Jsm.

SUTELA Esko Arvi, s. 5.9. 1910 Lumijoki, kansak.op., sivutoim. kanttori, k. 7.1.1991 Oulu. 1. pso Laina Elisabet, lapset Esko, Salme, Teuvo, Pentti ja Kyösti. 2. pso Annikki. Ts: JR26, snt Kannas, joukkjoht. Js: KHevS12, SAutoK12 snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, jjoht, kpääll. Ls: HK, snt Tornio, kapt. VR 4, Tsm, Jsm.

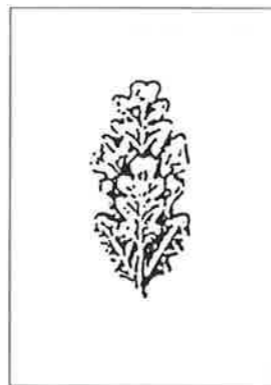
SITARI Eino Henrik, s. 27.10.1918 Tuusula, työm. Js: JR11, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, puh-au. Haav. 12.6.1944 Kivennapa. Alik. Vm 2, Jsm.

SVALA Eino Johannes, s. 24.6.1913 Kärsämäki, mv. Pso Veera Ihanelma, lapset Helena, Liisa, Eero ja Olavi. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: KHevS12, Ratsukoul Ypäjä, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, km-au, eläak-au. Ls: KHevS12, snt Tornio, Kemijokivarsi, Rovaniemi, Sodankylä, km-au, eläak-au, kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

SVALA Heimo Akseli, s. 17.8.1922 Kärämäki, kirvesm. Pso Vieno Maria, lapset Pentti, Paula, Martti, Pekka, Markku ja Hannu. Js: JR11 KrhJ, JR53 KrhJ, snt Kies-tinki, Uhtua, Kannas, krh-sntja, tslti. Haav. 22.5.1942 Jelettijärvi. Ls: JR53 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, Kit-tilä, krhsntja, alik. Vm 2, Jsm.

SÄÄSKI Leopold, s. 28.2.1897 Kärämäki, mv., k. 14.9.1974 Kärämäki. Pso Alma, lapsi Leo Mikael. Vs: Onosal-listunut. Js: JR32, snt Uhtua, keittiöm, stm. Jsm.

SVALA Paavo, s. 15.8.1914 Kärämäki, toimjoht, talous-neuvos. Pso Elli, lapset Mau-ri ja Kyösti. Ts: JR40, Salla, Kannas, tslti. Haav. 1940 Joutsjärvi. Js: KevOs5, HTK11, RjP8, AutoK64, snt Uhtua, Tolvajärvi, akulj, kivm, mtpti. Haav. 8.12.1941 Vaarala. 16.9.1944 Korpi-selkä. Korpr. Kahdesti Vm 2, Tsm, Jsm.

TAKALA Urho Salomon, s. 7.7.1901 Jalasjärvi, mv., k. Kärämäellä. Pso Lempi. Vs: Vilppula, Ruovesi, Satakun-ta, Tampere. Ts: JR32, URR EsikK/E, snt Kannas, kivm. Js: JR23 EsikK, snt Kannas, kivm, alik. Tsm, Jsm.

SVEHOLM Torsten Werner, s. 27.9.1917 Porvoo, kirkkoherra, rovasti. Pso Kaa-rina Marijanne, lapset Mar-gerite, Maria ja Monica. Ts: RPr8, snt Kannas, Koiviston-saaret, lti, ups. Js: RTR11, snt Kannas, valistusups, ylil. Kahdesti VR 4, Tsm, Jsm.

TAMMELA Veikko Isak, s. 6.1.1914 Kärämäki, mv., k. 14.3.1985 Kärämäki. Pso Tyyne, lapset Martti, Olavi, Pentti ja Leena. Ts: JR40, snt Salla, kjä. Js: JR11, snt Uhtua, Kies-tinki, kjä, mntja. Ls: 3D, snt Tornio, Rovaniemi, hev-m, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

SÄÄSKI Heimo Matias, s. 12.11.1920 Kärämäki, teh-dastyöm. Js: JR8, snt Laato-kan pohjoispuoli. pk-amp-um, kivm. Ls: JR8, snt Tor-nio, Ylä-Muonio, pk-amp-um, kivm, stm. VM 2, Jsm.

TAMMELA Yrjö Matias, s. 11.12.1902 USA, mv., k. 5.2.1991 Kärämäki. Ts: JR40, snt Salla, sähköm, hev-m. Js: KHevS12, Auto-K50, snt Uhtua. Masturin käyttäjä, sähköm, korpr. Tsm, Jsm.

TEERIMÄKI Basilius, s. 22.8.1904 Kärämäki, mv., k. 26.6.1967 Kärämäki. Js: JvKoulK5. Kantakortilla ei muuta.

THESSLER Reino, s. 5.1.1923 Kärämäki, metsätyöm. Pso Saara, lapsi Erkki. Js: JR12, snt Kannas, Laatokan pohjoispuoli, tark-amp. Haav. 1.7.1944 Ihantala, alik. Vm 2, Jsm.

TELINKANGAS Heikki, s. 3.10.1912 Kärämäki, mv., k. 25.1.1989 Kärämäki. Pso Aune, lapset Aune, Esko, Irja, Terttu, Juho, Reijo, Ritva ja Sisko. Js: EsikK 9/Y.E., snt Mikkeli, kivm.

THESSLER Veikko, s. 13.3.1921 Kärämäki, mv., k. 14.4.1952 Kärämäki. Pso Fanni, lapset Teuvo ja Raimo. Js: VP13, JR54, snt Syväri, Laa-tokan pohjoispuoli, vm. Ls: JR99, snt Kemi, vm, korpr. Jsm.

TELINKANGAS Tauno Ilmari, s. 12.7.1917 Kärä-mäki, mv., k. 16.1.1963 Kär-sämäki. Pso Vieno, lapset Mauri ja Aarne. Ts: JR64, snt Suomussalmi, jvarajoht. Js: JR11, snt Uhtua, Kannas, jvarajoht. Haav. 3.8.1941 Uhtua, 14.6.1944 Kivennapa. Ls: JR11, snt Tornio, Ro-vaniemi, Sinettä, jvarajoht, kompväap, tal-au, ylik. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

THESSLER Väinö, s. 17.9.1914 Kärämäki, mv., k. 27.2.1978 Kuhmo. Pso Anna. Iap-set Markku ja Ritva. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR10, snt Rukajärvi, kivm, Tsm, Jsm.

TELINKANGAS Vilho Paavali, s. 14.3.1923 Kär-sämäki, mv., k. 1.5.1993 Kär-sämäki. Pso Impi, lapset Ka-levi, Kari ja Anita. Js: HTR, JR12, snt Äänislinna, Kan-nas, Laatokan pohjoispuoli, kkm. Ls: JR12, snt Pohjois-Suomi, pk-amp, stm. Jsm.

TIKKAINEN Heikki, s. 7.9.1921 Kärämäki, mv., k. 28.11.1988 Raahe. Pso Helli, lapset Elisa, Anttti, Erkki, Olli, Selina, Hannu, Henna, Vilho, Markku, Erika, Saimi, Aini, Ailikki, Tapani, Leevi, Asta ja Veli Heikki. Ts: Vap-eht linntyöt Kannaksella 1939. Js: JR45, HTK11, snt Maaselkä, Syväri, kivm, kaukopartvarajoht, tslti, pil-ke- ja hiiltomotyöm, alik. Jsm.

TIKKAINEN Johan Vilhelm, s. 13.4.1907 Kärsämäki, mv., k. 2.5.1979 Kärsämäki. 1. pso Aili, lapset Ilmari, Irja, Elvi, Jussi, Tuula, Aimo ja Eija. 2. Pso Helli. Js: KHevS12, ELK27, ErVarK11, snt Kiestinki, Maaselän kannas, hevkirj, varm, korpr, Jsm.

TIKKA Uuno Johannes, s. 26.3.1916 Haapajärvi, mv., k. 14.8.1980. Pso Elli, lapset Simo, Sisko, Oili, Pirkko ja Elisa. Ts: JR25, snt Kuhmo, tstlti. Js: ErP13 Uhtuan sissit, Jääk/D3, snt Kiestinki, Uhtua, Kannas, kaukopartm. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, Muonio, kaukopartiom, korpr. Tsm, Jsm.

TIITTO Benjam, s. 19.7.1925 Pyhäjärvi, työsuojelija ja terveystark. Pso Liisa Raakel, lapset Saara, Antti, Yrjö, Maija, Katri, Helmi, Laura, Heikki, Ulla ja Anna-Liisa. Js: JR3, snt Rukajärvi, mntja, kvartm, stm. Jsm.

TIKKANEN Veikko Johannes, s. 19.3.1909 Kiuruvesi, mv., k. 17.1.1968 Kärsämäki. Pso Taimi Lilja, lapsi Timo. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, JR32, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, kivm. Ls: JR32, snt Tornio, kivm, stm. Tsm, Jsm.

TIITTO Frans Johannes, s. 7.5.1920 Nivala, mv., k. 1.8.1991 Nivala. Pso Jenny Maria, lapset Esko, Ritva, Hannu, Mauno ja Pentti. Js: JR8, snt Laatokan pohjoispuoli, kkm, suutari. Ls: JR8, snt Tornio, Muoniojokivarsi, kkm, korpr. Jsm.

TORVELA Väinö Eerik, s. 9.8.1923 Pyhäjärvi, opettaja. Pso Saara, lapsi Pirkko. Js: JR53, ErP25, snt Uhtua, Kannas, jjoht, kapt. Jsm.

TIKKA Tauno Vilhelm, s. 25.12.1913 Pyhäjärvi, mv., k. 23.2.1981 Kärsämäki. Pso Annikki, lapset Eila, Matti, Martti, Anna-Maija, Maire, Riitta, Raili, Tuula ja Teija. Ts: JR25, snt Kuhmo, tstlti. Js: JR11, snt Uhtua, Kiestinki, tstlti, kpm. Haav. 16.7.1941 Vuoninen, 9.9.1943 kaukopartiossa. Jääk. Vm 1, Vm 2, Tsm, Jsm.

TOSSAVAINEN Eino Henrik, s. 20.12.1909 Pyhäjärvi, mv., k. 16.11.1968 Kärsämäki. Pso Anni, lapset Raimo, Reino, Eeva, Eine, Veikko ja Asko. Js: JP6, JK37, snt Laatokan pohjoispuoli, Karhumäki, Ääninen, kivm, ajom, vartm, alik. Vm 1, Vm 2, Jsm.

TULPPO Heimo Emil, s. 20.1.1922 Kärsämäki, mv. Pso Ella. Js: RjP8, snt Uhtua, Kiestinki, Tolvajärvi, kivm, ajom. Haav. 29.6.1942 Kuitijärvi. Korpr. Jsm.

TULPPO Yrjö Johannes, s. 23.1.1924 Kärsämäki, mv. Pso Leila, lapset Eero, Auli, Martti ja Pirjo. Js: HTK11, JR53, snt Uhtua, Kannas, pkm. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, pkm, stm. Jsm

TULPPO Jaakko, s. 23.7.1904 Kärsämäki, työm., k. 24.12.1963 Kärsämäki. Pso Aili, lapset Elina, Heikki, Paavo, Lauri, Liisa, Mari, Matti, Saara ja Eero. Js: Työk, snt Luumäki, linntyöt.

TUOMINIEMI Risto Kaarlo, s. 20.3.1918 Ilmajoki, kumialantyöm. Pso Saimi Sofia, lapset Raili ja Hilka. Ts: PohjR, snt Kannas, kivm. Js: KHevS12, HTK11, VHSP, snt Uhtua, Kannas, kivm, kpm. Ls: VHSP, snt Ranua, Rovaniemi, Sodankylä, kivm, kpm, alik. Tsm, Jsm.

TULPPO Taito Ansgarius, s. 24.3.1926 Kärsämäki, mv. Js: LekenttäK, snt Laatokan Pohjoispuoli, vartm, stm. Jsm.

TUOMINIEMI Sauli Saarlo, s. 11.10.1920 Ilmajoki, mv. Pso Rauni Kaarina, lapset Sirkka, Juhani, Helena, Sisko, Riitta, Jouko, Päivi, Jyrki, Jukka ja Jorma. Js: JR8, snt Laatokan koillispuoli, Syväri, Aunus, vm, krhm. Ls: JR8, snt Tornio, Muonio, vm, krhm, alik. Vm 2, Jsm.

TULPPO Väinö Viljami, s. 5.4.1926, mv. Pso Elvi. Lapset Helena, Raili ja Raija. Js: PLE, LV46, Karjalankannas, vartm, kivm. Stm. Jsm

TUOVINEN Petu, s. 20.7.1906 Maaninka, asutustilall., k. 4.10.1974. Pso Elma, lapset Tauno, Aini, Aarne, Matti ja Erkki. Ts: JR41, snt Ilomantsi, pkrjoht, tal-au. Js: JR30, snt Laatokan pohjoispuoli, Aunus, kuljrjoht, alik. Tsm, Jsm.

TÖRNQVIST Lennart Kustaa, s. 1.9.1914 Haapavesi, mv, k. 25.6.1983 Kärsämäki. Pso Maria, lapset Erkki ja Esko. Ts: JR25, snt Kuhmo, rjoht. Js: JR32, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, rjoht. Haav. 1942 Kiestinki. Kers. Tsm, Jsm.

VENÄLÄINEN Väinö Viljam, s. 30.9.1912 Tuusniemi, mv., k. 21.4.1986 Kärsämäki. 1. pso Maria, 2. pso Saara, lapset Maite, Soini, Veikko, Heimo ja Aino. Ts: JR64 EsikK, snt Suomussalmi, rakyhmä. Palelt. 15.1.1940 Syskyjärvi. Js: JR51 KrhJ, JR30 EsikK, snt, Syväri, Kannas, krhjvm, stm. Tsm, Jsm.

UHLGRENERkki, s. 17.11.1901 Kärsämäki, mv., k. 11.11.1980 Kärsämäki. Pso Hildegard, lapset Esko Sakari, Eine Ellen, Eero Aukusti, Eila Marjatta ja Ritva Kyllikki. Ts: JR34, snt Kannas, Laatokan pohjoispuoli, kivm, stm. Jsm.

WIKMAN Reino, s. 1913 Kärsämäki, työm., k. kesällä 1948 Kärsämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo. Js: JR11 KrhJ, snt Uhtua, Kiestinki, krhsntja, ammum. Ls: JR11 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, krhsntja, ammum, stm. Tsm, Jsm.

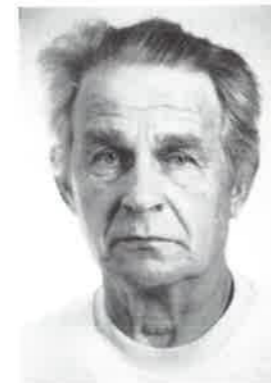
UHLGREN Sakari, s. 1.6.1910 Kärsämäki, mv. Pso Bertta, lapset Unto, Sauli, Asta, Pentti, Markku, Kalevi, Pirjo ja Juhani. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: KHevS12, JR11, Uhtua, Kannas, elääkm, kivm. Ls: JR11, snt Tornio, kivm, Haav. 7.10.1944 Tornio. Korpr. Vm 2, Tsm, Jsm.

VIROKANNAS Veikko Kalervo, s. 22.4.1899 Luopioinen, op., k. 1.12.1964 Helsinki. Vs: RajavartP, Oulu. Viron vapaussota. Latvian vapaussota. Aunuksen retkikunta. Haav. 13.6.1919 Polovina (Aunus). Ts: LeR4, aseau. Js: LeLv15, LeLv6. aseau. Ls: LeR4, snt Pohjois-Suomi, aseau, ylik. Vm2, AunuK. Mm, Viron Mm, Latv. Mm, Tsm, Jsm.

VAVULI Emil, s. 16.1.1918 Jaakkima, työnjoht., k. 27.6.1977 Kärsämäki. Pso Toimi Tellervo, lapset Eira ja Timo. Ts: RT3, LiPsto5, vm, tkm. Js: LiPsto6, KTR14, snt Salla, Uhtua, Maaselän kannas, Laatokan koillispuoli, vm, tja, korpr, Vm 2, Tsm,, Jsm.

VÄLIAHDE Eino Henrik, s. 27.4.1923 Kärsämäki, mv., metsätyöm. k. 6.4.1994 Kärsämäki. Pso Helmi, lapset Eero, Anja ja Anni. Js: HT-K16, JR12, snt Laatokan koillispuoli, Kannas, Maaselän kannas, kivm, pkamp. Ls: JR12, Kajaani, Hyrynsalmi, Kemi, Rovaniemi, kivm, pkamp, korpr. Jsm.

YLIKANGAS Heikki, s. 29.4.1911 Kärsämäki, mv., k. 9.6.1965 Kärsämäki. Pso Aune, lapset Veikko, Ossi, Auli, Aimo, Olavi, Irma ja Alli. Ts: JR25, snt Kuhmo, ajom. Js: JvKoulK15, HTK1, TalK12, lti, ajom, stm: Tsm, Jsm.

YLITALO Niilo Petteri, s. 17.1.1925 Kärsämäki, liippari, k. 24.7.1986 Kärsämäki. Pso Annikki, lapsi Eero. Js: JvKoulK25. Ls: JP4, snt Pohjois-Suomi, kivm, korpr. Jsm.

YLIPÄÄ Antti Reinfolt, s. 7.1.1902 Piippola, mv., k. 20.8.1960 Kärsämäki. Pso Martha, lapset Uuno, Laila, Auli ja Timo. Ts: KoulK Raahel. Js: JR11, snt Uhtua, krhm. Haav. syksyllä 1941 Pisto-joki. Korpr. Jsm.

YLITALO Väinö Johannes, s. 20.9.1917 Kärsämäki, mv. Pso Maila Annikki, lapset Paavo, Laila, Anni, Seija, Erkki ja Eino. Ts: JR64 snt Suomussalmi, kivm. Haav. 16.1.1940 Suomussalmi Js: JR11 KrhJ, snt Uhtua, Kiestinki, Kannas, vm, tja, apusntja. Ls: JR11 KrhJ, snt Tornio, Rovaniemi, krhltja, tja, alik. Vm 2, Tsm, Jsm.

YLITALO Johan Herman, s. 6.11.1919 Kärsämäki, mv. Pso Rauha, lapset Marja-Leena, Liisa, Seija ja Jukka. Ts: JvKoulK5, snt Kuhmo, kivm. Js: JR31, JR10, JR52, SS54, snt Rukajärvi, rjoht. Haav. 4.10.1942 Oudajoki. Kers. Vm 2, Tsm, Jsm.

ÖLJYMÄKI Kalle Johan, s. 26.2.1914 Kärsämäki, työm., k. 9.12.1952 Kärsämäki. Ts: JR25, snt Kuhmo, kivm. Js: JR11, snt Kiestinki, Uhtua, kivm. Ls: JR11, snt Oulu, Tornio, Rovaniemi, kivm, stm. Tsm, Jsm.

YLITALO Martti Johannes, s. 8.10.1920 Saloinen, autonkuj., k. 2.10.1974 Kärsämäki. Pso Eila, lapset Kari ja Timo. Js: JR53, snt Uhtua, Kiestinki Kannas, lti. Ls: JR53, snt Tornio, Rovaniemi, Kittilä, lti, alik. Vm 2, Jsm.

ÖYKKÖNEN Pekka, s. 25.6.1924 Ilomantsi, työm., k. 12.12.1979 Kärsämäki. Pso Eeva, lapset Pauli, Leena, Maija ja Kyllikki. Js: Jv-KoulK3, snt Kannas, kkm. Haav. 11.10.1943 Ostan-suunta. Stm. Vm 2, Jsm

Kuvia kotikätköistä

Näläntorjuntatykki. Kapustanvarressa Paavo Ahlholm, keskellä Matti Lehtola. (Kuva Majja Korkiakoski)

Sukset olivat välttämättömät talvisotureille. Tässä hiihdetään Uhtualta Kuivasalmelle 1944. (Kuva Aimo Pitkakangas)

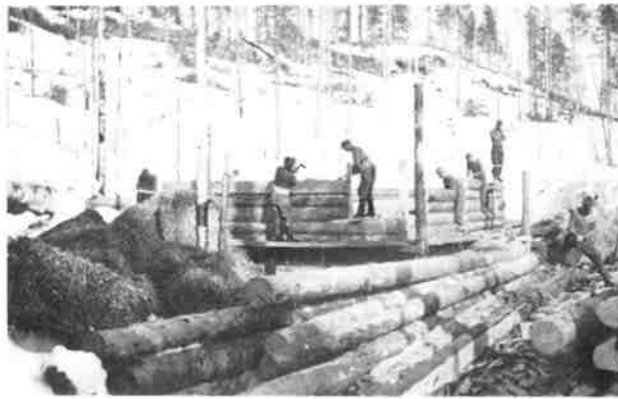
Aseveljiä keskenään. (Kuva Väinö Ylitalo)

Korsussa. Edessä oik. Juho Mäkelä, keskellä Pentti Haanpää. Takana oik. Heikki Koponen. (Kuva Leena Hemilä)

Panssariauto. (Kuva Leena Hemilä)

Asevelitaloa rakennetaan
Eldankan tien risteyksessä Uhtualla.
(Kuva Heikki Hernetaho)

Karhu meni miinaan Kanan tukikohdassa 1942.
Mukana Paavo Hatunen, Heikki Laitila,
Albert Jylhä. (Kuva Paavo Hatunen)

Eldankan tien risteys. Tien viitassa näkyvät kaikki sen suunnan yksiköt. Treenaushiihtoon
lähdössä Grenfors, A. saarela, Olavi Pesonen ja kuvan omistaja Paavo hatunen.

Lonkan komppania. (Kuva Leena Hemilä)

Luomajärven tukikohdassa. (Kuva Paavo Hatunen)

KIITOLLISUUDEN OSOITUKSENA SODASSA
VUOSINA 1941—1945
MAAN PUOLUSTUKSEN HYVÄKSI SUORITAMASTANNE PALVELUKSESTA
ANNAN ISÄNMAAN NIMESSÄ TEILLE

Kersantti JOHANNES MAKELÄ
(s. 10.5.1902 Kirsämäellä)

SODAN 1941—1945 MUISTOMITALIN

OLKOON TÄMÄ MITALI VELVOITTAVANA JA KANNUSTAVANA
MUISTONA TEILLE ITSELLENNE JA UUSILLE SUKUPOLVILLE, JOTKA
TULEVAT KANTAMAAN VASTUUN ITSENÄISEN VALTAKUNTAMME
TULEVAISUUDESTA

TASAVALLAN PRESIDENTTI

HELSINGISSÄ v. 1957

Kaksijakoinen ikäluokka 1926

Maakrapu merellisissä tehtävissä

Venetpalossa 19.12.1926 syntynyt, nykyään Hautajoella asuva Jafet Mustola komennettiin alokkaaksi rannikkotykistöön Hiittisten Öron saarelle vuoden 1944 alkupuolella. Hän kertoi Martti Ojalehdolle:

Lyhyen koulutusjakson jälkeen porukka siirrettiin Ahvenanmaan saaristoon Sigsingin linnakesaarelle. Saarella oli kallioon louhitut asemat ja niissä kiinteät kuusituumaiset tykit, joilla oli määrä avata tuli, jos Suomen aluevesirajoja loukattaisiin. Palvelualueena oli Turun ja Ahvenanmaan saaristomeri ja palvelus oli vartiointitehtäviä ympäri vuorokauden. Yöllä vartioitiin määräjain syttyvien valonheittimien avulla.

Alkukesä oli rauhallisempaa, kun sota Neuvostoliiton kanssa oli lopuillaan, mutta kun sota Saksan kanssa alkoi, toiminta merelläkin vilkastui. Muutamia aluevesiloukkauksia todettiin ja suoritettiin hälyytyksiä, mutta ne menivät ohi, ennen kuin ehdittiin avata tuli. Linnakkeessa olisi ollut järeämpääkin aseistusta. Kiinteitä kaksitoistatuumaisia tykkejä käytettiin harjoituksissa, mutta ampua niillä ei olisi saanut kuin äärimmäisessä hädässä, sillä oli laskettu, että ampumisesta peruskallioon aiheutunut värinä olisi särkenyt ikkunat koko saaren rakennuksista ja aiheuttanut muutakin vahinkoa. Saarella oli suuret kalliovarastot, joita työvelvollisten porukat koko ajan laajensivat.

Lokakuussa 1944 Jafet Mustola asetovereineen pääsi siviiliin, mutta joutui ikäluokkansa tavoin myöhemmin uudelleen alokkaaksi.

Heikki Ruha

Mannerheimin salainen ase

Sodan pitkittyessä ja rivien harventuessa palvelukseen kutsuttiin yhä nuorempia ikäluokkia. Vuoden 1944 alussa otettiin sotilaskoulutukseen vuoden 1926 alkupuolella syntyneet ja kohta sen jälkeen loput vuoden 1926 pojista. Vähimmäismitan, 150 senttiä pituutta ja sitä vastaavan painon, monet olivat juuri ja juuri saavuttaneet ja ikävuosia monella oli vasta 17. Jotkut heistä olivat olleet sotilaspoikina kotirintaman tehtävissä, osallistuneet ohjattuun kurinalaiseen liikunta- ja leiritointaan ja harjoittelleet ammuntaa pienoiskiväärillä. Mutta useimmilla ei ollut yhtään ko-

kemusta sotilasluontoisista tehtävistä. Jotkut olivat rohkeita, toisia vaivasi ankara koti-ikävä.

Koulutuskeskuksessa alkoi heti hurja harjoitus. Yleensä harjoitukseen kuului epäinhimillistä simputusta ja santsia. Pitihän muutamassa kuukaudessa tehdä pojista kovia ja pelkäämättömiä valiosotureita, joita leikillisesti kutsuttiin *Mannerheimin salaiseksi aseeksi*.

Keskenkasvuiset pojat, jotka kovan harjoittelun väsyttäminä olisivat tarvinneet normaalia vahvaa ruokaa vahvistuakseen ja vielä kasvaakseenkin, saivat ohutta herne- tai perunavelliä, jossa joskus uiskenteli joku *sattumakin*, eltaantunut läskikipene tai - varsinkin kesällä - toukkia kihi-sevä koninlihapalanen. Kotirintamalla leivotun vanikan kanssa velliä lusikoitiin, minkä nälkä ja sydän pystyivät vastaan ottamaan. Joskus oli jonkinlaista velliä jälkiruokana, sanoivat sitä *runnavelliksi*. Paras ateria olisi ollut aamusaikka, tarjolla oli voitakin ja juustoa, mutta silloin oli niin kiire, ettei tahtonut keretä syödä. Ryhmyrit noituivat vieressä, niin syö siinä sitten.

Tällaista oli, ainakin Oulun suunnalla, valmistautuminen sotaan. Senvuoksi, kun alokasaika oli ohi ja valat puolustaa isänmaata henkeen ja vereen asti vannottu, odotettiin jopa ilolla sitä päivää, että päästäisiin vaikka rintamalle siitä hullunpesästä. Pitkin aikaa tuli aina joillekin siirtoja ns. rintamavastuujoukkojen alaisuuteen, usein kauas rintamalta ja tulilinjoilta. He saivat sillä perusteella rintamiestunnuksen ja heidät laske-taan sotaveteraaneiksi.

Murtaukseen suomalaisten puolustuksen ja peloitellakseen siviilejä vihollinen pudotteli desanttejaan eri puolelle Suomea. Heidän tehtävänään oli räjäytellä siltoja, rautateitä, tehtaita ym. ja lisäksi toimia vakoilijoina. Näitä tuholaisia vuonna 1926 syntyneet joutuivat jahtaamaan ja tuhoamaan pitkin kesää. Desantit olivat hyvin koulutettuja ja aseistettuja erikoisjoukkoja, joiden tuhoaminen oli hyvin vaikeaa ja vaarallista.

Syyskesällä 1944 näytti, että Neuvostoliiton joukot murskaavat kaiken alleen. Syyskuun alussa tuli 1926 syntyneille lähtökäsky rintamalle. Annettiin uudet kenttäpostinumerot ja aseistus. Pojat lastattiin härkävaunuihin. Silloin tuli aselepo. Ikäluokka 1926 majoitettiin pysähtyneiden rintamien taakse.

Lapin sotaan tämän ikäluokan ei tarvinnut lähteä, se oli Mannerheimin nimenomainen määräys. Heidät pantiin siivoamaan saksalaisten jälkiä. Esimerksi Oulussa siirrettiin Toppilan satamasta, joka oli sotatoimialuetta, viinaa ja muuta tavaraa kaupungin puolelle hotellien varastoihin. Tämä ns. *piiloon ajo* suoritettiin rintamajoukkojen ankarassa valvonnassa ja ehkä siitä syystä ei tästä sotatyöstä eikä sen suorittajista ole min-käänlaisia merkintöjä sotapäiväkirjoissa.

Porkkalan, jonka Suomi joutui luovuttamaan Neuvostoliitolle, ikäluokka 1926 joutui evakuoimaan aselevon aikana. Monet suorittivat myös vartiopalvelusta välirauhan aikana tulenanaroilla rintamalohkoilla. Kaikkea tällaista sotatoimintaan liittyvää vuoden 1926 pojat joutuivat tekemään. Kaiken lisäksi tuon ikäluokan miehet joutuivat vuoden tai kahden kuluttua käymään täyden koulutusajan asepalvelusta puolustusvoimissa, aivan alokkaasta alkaen. Mutta kun rintamatunnusta on haettu, on voitu vain todeta: *Sotapäiväkirjoissa ei ole merkintää, joka oikeuttaisi saamaan rintamatunnuksen*. Tosin nuoremmatkin sotilaspojat ovat voineet saada tunnuksen, jos he ovat olleet kirjoilla muualla kuin koulutuskeskuksessa. Tämä on jopa katkeroitannut ikäluokan miesten mielet.

Mekin olimme mukana sodan myrskyissä ja moni meistäkin on jo saanut äkillisen ja ennenaikaisen jäisyyskutsun, ehkä noiden aikojen rasituksen seurauksena. Me olemme nuorin ikäluokka, mikä koskaan on Suomessa kutsuttu asepalvelukseen asevelvollisuuslain nojalla.

Olin siellä minäkin. Vuoden 1926 ikäluokka.

ARVOLA Väinö, s. 15.1.1926 Kärsämäki, työm. Js: JvKoulK25, sodanaikaista nostomiespalv. 21.2.-10.10.1944. Stm.

HAUTAJOKI Ismael, s. 21.5.1926 Kärsämäki, mv. Pso Rauha, lapset Rauno, Jouni, Eija ja Jarmo. Js: JvKoulK25, Nurmes, vartm, kivm. Ls: Samat kuin edellä. III luokan nostomiespalvelusta. Stm. Jsm.

JÄRNFORS Erkki, s. 20.5.1926 Kärsämäki, päätoimittaja. Pso Eila Mirjami, lapsi Leena Maaria.

KUMPULAINEN Hannes, s. 19.11.1926, Kärsämäki, mv., k. 14.11.1978 Kärsämäki. Pso Leila, lapset Jorma ja Ari. Js: JvKoulK15/KrhK13, Liminka, Oulu, Toppila, krhtähjä. Ls: JvKoulK15/alist. JR11, Oulu, Toppila, vartioteht, sotasaaaliin purku. Korpr. Jsm.

BELOW Toivo, s. 2.6.1926 Salmi, k. 13.9.1991 Kärsämäki. Pso Sonja, lapset Annikki, Maria Ritva, Tero, Raija, Raimo ja Riitta. Js: JvkoulK24, AUK, Esikk/KK24, Nurmes, kivm. Ls: Esikk/KK24, toimistoteht. Ylivääp.

HEINONEN Reino, s. 13.9.1926 Kärsämäki, mv. Js: JvKoulK15, Liminka-Oulu, työ- ja vartioteht. Ls: JvKoulK15, Oulu-Toppila, vartio- ja työpalv. Stm. Jsm.

KAINULAINEN Pentti Albert, s. 30.4.1926 Kärsämäki, kirvesm. Js: JvKoulK25, JvKoulK1, Nurmes, Kerava, vartioteht, Porkkalan tyhjennys. Ls: 4/RjP6, Muonio, työpalv, tullimies. Jääk, kkm. Jsm.

LAITILA Matti Emil, s. 17.7.1926 Kärsämäki, mv., k. 13.8.1976 Ruotsi. Pso Elvi, lapset Mikko, Reino ja Leila. Js: 6/JvKoulK15, Liminka, Oulu, kivm, koulutus, vartio- ja työteht. Ls: Samat kuin edellä, mm. Toppilassa. Stm.

HAARANEN Väinö Heikki, s. 5.4.1926 Kärsämäki, mv. Js: KoulK/RjP6, 2/RjP6, sodanaikaista III luokan nostomiespalv. 7kk 12p. Stm.

ISOLA Leevi Ensio, s. 27.2.1926 Kärsämäki, mv. Js: JvKoulK25, II/JR1, Nurmes, Tornio, kivm. Ls: samat kuin edellä. Stm.

KANGAS Pentti, s. 24.8.1926 Kärsämäki, mv., k. 22.8.1992 Kärsämäki. Js: 6/JvKoulK15, Liminka, Oulu, vartiopalv. Ls: 6/JvKoulK15, Oulu, Toppila, sotasaaaliin purku. Korpr, rjoht. Jsm.

LEHTIMÄKI Veikko Asseri, s. 12.12.1926 Haapajärvi, autoilija. Js: 13/JvKoulK15, Liminka, Oulu, varusmieskoul. Ls: 13/JvKoulK15/alist. JR11, Oulu, Toppila, vartioteht, sotasaaaliin purkua, JR11:n avust. Tornionhyök käykseen, Stm. Jsm.

HALMETOJA Niilo, s. 17.1.1926 Kärsämäki, kirvesm. 1. Pso Mailis, lapset Marja-Liisa, Matti, Irma, Irja, Arja ja Markku. 2. pso Alli. JvKoulK25, Nurmes, kivm., vartm. Syvärillä miilunpoltossa 1943. Ls: JvkoulK1, Porkkala, Suomenlahden saaristo, sotasaaლისlaivan siirto ja evakuointi. Lääkstm. Jsm.

ISOLA Martti Mikael, s. 14.5.1926 Haapavesi, suntio. Pso Vuokko Orvokki, lapset Eini, Maire, Eeva, Veikko, Anneli, Kalevi, Jouko, Marko, Hanna ja Mari. Js: JvKoulK25 Nurmes. Ls: JvKoulK1, Porkkala, Suomenlahden saaristo, evakuointia. Korpr.

KOPONEN Sauli Ilmari, s. 11.4.1926 Kärsämäki, autoilija, k. 24.10.1985 Kärsämäki. Pso Liinu, lapset Sirpa, Sepo ja Kaija. Js: JR1 TykK, 3/PstK, Niinisalo, Lahdenpohja, Psttykm. Korpr.

LEVÄNIEMI Viljo, s. 8.11.1926 Kärsämäki, työm. Pso Anja, lapset Tuula ja Jouko. Js: 6/JvKoulK15, Liminka, Oulu, kivm, sotilaskoulutus, vartioteht. Ls: 6/JvKoulK15, Oulu Toppila, kivm, vartiopalv, sotasaaaliin ajoa Ouluun. Korpr.

LOUKKOLA Niilo Paavali, s. 28.2.1926 Kärämäki, liikem., k. 17.12.1993 Ranua. Pso Siiri, lapsi Marko Heikki. Js: JvKoulK25, Nurmes, varusmies- koulutus, asemieskurssi, nostomiespalv 23.2-5.10.1944 Ls: samat kuin edellä. Stm. Jsm.

REMES Johan Abel, s. 13.3.1926 Kärämäki, työm., k. 14.12.1946 Kärämäki. Js: 4/JvKoulK25, JvKoulK1, Nurmes. kkm, Porkkalan evakuointi. Ls: samat kuin edellä. Stm. Jsm.

NIEMI Heikki, s.17.8.1926 Kärämäki, mv. Pso Anna-Liisa, lapset Matti, Jouko, Arto ja Mervi. Js: 13/JvKoulK15, krhm, puhm. Stm.

RUOTSALAINEN Eino Samuli, s. 12.7.1926 Pyhäjärvi, mv. Pso Taimi, lapset Mauno, Ritva, Veijo ja Lea. Js: JvKoulK15, KrhK13, Oulu, sotilaskoulutus, tja, työ- ja vartioteht. Ls: JvKoulK15, 13KrhK/alist. JR11, Oulu, Toppila, työ- ja vartioteht., sotasaaliin purkua. Stm. Jsm.

PELTOMAA Vilho Matis, s. 6.3.1926 Kärämäki, mv. Pso Elina, lapset Tuula, Tellervo, Pirjo ja Marja. Js: 4/JvkoulK25, Porkkala, evakuointi. Ls: Tornio. Pikku Berliiniä siivoamassa. Korpr

RYTKY Väinö, s. 28.8.1926 Sievi, työm. rautatehtaalla. Pso Impi, lapset Liisi, Pirjo, Ingrid ja Lenita. Js: 6/JvKoulK15, Liminka, Oulu, sotilaskoulutus, vartio- ja työteht. Ls: 6/JvKoulK15/, Oulu, Toppila, työ- ja vartioteht. Stm, Jsm.

RUHA Heikki, s. 23.12.1926 Kärämäki, mv. Pso Martta, lapset Jukka, Anneli, Irmeli, Jouko, Anna-Liisa ja Minna Js: 6/JvKoulK15, Liminka, Oulu, kpm, varusmieskoulutus, vartio- ja työteht. Ls: Samat kuin edellä, alist. rintamajouk. Oulu Toppila, sotasaalistavaran siirtoa. Alik, rjoht. Jsm.

SALO Erkki Johannes, s. 17.5.1926 Kärämäki, mv. Pso Toini Kyllikki, lapset Seppo Artturi ja Simo Johannes. Js: 3/JvKoulK25, SS22, JvKoulK1, Nurmes, Oulu. kivm, kkm. Stm.

ÅSNABRYGG Einari Matias, s. 8.2.1926 Kärämäki, myymälänhoit., k. 13.5.1992 Kemi. Pso Lyyli, lapset Vappu, Pirkko, Rauno, Elli, Tais-to, Tapio ja Raimo. Js: 3/JvKoulK25, JvKoulK1, Nurmes, sotilaskoulutus, vartioteht. kivm. Ls: Samat kuin edellä. Stm.

TASKINEN Sulo, s. 10.1.1926, mv. Pso Salli, lapset Seppo Juhani, ja Sirpa Helena. Js: JvKoulK25, II/JR1, Nurmes ja Tornio, kivm. Stm.

MARTIKAINEN Väinö Henrik, s. 23.4.1915 Kärämäki, mv., k. Kärämäellä. Js: TK, snt Kannas, tienteikijä, stm. Jsm.

KOSKI Eino Matti, s. 17.11.1913 Kärämäki, auttonkulj., k. 27.2.1964 Nurmi-järvi. Pso Bertta Maria, lapset Kalervo, Risto, Reijo, Hilikka, Juho, Erkki, Urpo ja Sirkka. Js: KHevS12, snt Uhtua, Kannas, akulj. Ls: KHevS, snt Pohjois-Suomi, akulj, stm. Jsm.

PARHANKANGAS Heikki

1926 syntyneiden sotilasvala Limingan kirkossa 21.5.1944. Oikealta kers Lauri Kurki, kers Pentti Halme, rovasti Borg, 13.komppanian päällikkö Kuikka, evl Matti Raninen. (Kuva Eino Ruotsalainen)

Sota-ajan nainen

SOTIEMME ANKARINA VUOSINA 1939 - 1945 SUOMEN NAISET
KOTIRINTAMALLA OMALTA OSALTAAN MAHDOLLISTIVAT ARMEIJAN
TAISTELUTAHDON JA HENGEN. KOTIRINTAMAKIN KESTI. KUN NAISET
PITIVÄT PYÖRÄT PYÖRIMÄSSÄ MAATALOUDESSA, TEOLLISUUDESSA
JA PALVELUAMMATEISSA. NAISET VASTASIVAT MYÖS LASTEN
KASVATTAMISESTA, PERHEEN JA VANHUSTEN HOITAMISESTA SEKÄ
KOTITÖIDEN TEKEMISESTÄ USEIN VAIKEISSAKIN OLOSUHTEISSA.

TUNNUSTUKSENA ISÄNMAAN VAPAUDEN HYVÄKSI
TEKEMÄSTÄNNE ARVOKKAASTA TYÖSTÄ
MYÖNNETÄÄN TEILLE

KAARINA MARYANNE SVEHOLM

KOTIRINTAMANAISEN MITALI

KANNUSTAKOON TÄMÄ TUNNUSTUS MYÖS TULEVIA
POLVIA UHRAUKSIIN VAPAAN ISÄNMAAN HYVÄKSI.

SOTAINVALIDIEN VELJESLIITON
MUISTORISTITOIMIKUNNAN PUOLESTA

Uusi vaaripäiväkirja

Matti Tiala   *Raimo Lauri*

Aimo Pitkakangas

Vapaamuotoinen todistus

Elettiin vuotta 1940. Raakel Korkatti, yksi sota-ajan naisistamme, meni Haapajärvelle sairaanhoitoharjoittelijaksi kuudeksi kuukaudeksi. Sitten hän tuli kotiinsa hevostmieheksi, kun veljet Niilo ja Paavo joutuivat sota-hommiin.

Vuonna 1942 piti ajaa Vapon halkoja Suorannan varastolta Mehtäsaa-reen Vapon hiiltämölle. Hiilet käytettiin valtion autojen polttoaineena.

Osa haloista oli isoja, ylivoimaisesti nosteltavia puita. Hauta Heikki sa-noikin Raakelille:

- Elähän lapsentekovehkeitäs säre.

Hevosen parirekikuormassa meni halkoja viisi kuutiometriä kerralla, ajettiin neljä reissua päivässä, matkaa oli neljä kilometriä. Illalla Raake-lin piti joutua navettaan karjanhoitajaksi. Lehmät lypsettiin käsin, lannat luotiin talikolla. Heinät piti ajaa puhteen aikana. Aamulla oli karjanhoito kuten illallakin. Aamulla oli jouduttava halkoraiteelle kello kahdeksan, että kerkesi neljä reissua tehdä.

Syksyllä 1943 Raakel Korkatti sai kutsun sotasairaala 60:n palveluk-seen Oulaisiin. Työ jatkui vielä 1944. Työ tuntui raa'alta: Silpoutuneita miehiä tuotiin rintamalta.

- Muistan alas ammutussa lentokoneessa loukkaantuneen luutnantti Nykyrin. Suuri osa miehistä kuoli vammoihinsa. Alussa jäivät yönet vä-hiksi, Raakel kertoo.

Sodan jälkeen raivosi kurkkumätä Pohjois-Pohjanmaalla. Kärsämä-keen perustettiin kulkutautisairaala Suojeluskunnantaloon. Raakel Kor-katti tuli tähän sairaalaan apuhoitajaksi.

Tällaisia olivat sota-ajan naiset.

Sota-ajan lottia

Muonittajana sotatoimialueella

Riika Kallio os. Loukkola oli välirauhakesänä 1940 muonituslottana Kuusamon Poussun kylässä. Siellä oli kolme muutakin kärsämäkistä tyt-töä. Kahdeksantuntisen työpäivän aikana tytöt laittoivat linnoitustyömaan miehille perunoita ja kastiketta. Puuro oli myös usein ruokalistalla.

Kun miehet kutsuttiin reverviin, tytöt olivat viiden hengen ryhmissä miesten mukana linnoitustyömaalla. Sitä mukaa kuin linnoitustyöt edis-tyivät, siirtyi myös keittiö.

Kuri oli tiukka. Oli mentävä nukkumaan tiettyinä aikana ja noustava, kun oli herätys. Illalla huoltopäällikkö kiersi ja valvoi, että kaikki olivat nukkumassa oikeana aikana. Yöllä saivat olla valveilla vain ne tytöt, jot-ka olivat muonittamassa miehiä. Riikan mielestä lottista on turhaan pu-huttu pahaa. Kärsämäen tytöistä ei yksikään tullut lottahommista lapsi kainalossa. Miehet kohtelivat lottia hyvin eikä sadan miehen muonitta-misessa ollut minkäänlaisia vaikeuksia.

(Anne Jaakkosen Pyhäjokiseudussa julkaistun haastattelun pohjalta)

Lottana rintamalla

Lyyli Lucina Isoaho (entinen Haaranen) oli lottana rintamalla. Hän oli syntynyt 24.12.1909 Kärämäellä. Vuonna 1946 hän avioitui ja sai sukunimen Kesäniemi. Hän on kuollut Asikkalan Vääksyssä.

Lyylistä tuli kuuluisa siksi, että hän sattui kuvaajan linssin eteen arkisessa aherruksessaan Jelettijärven maastossa, mahdollisesti Louhen radan varrella sijainneella joukkosidontapaikalla. Tässä Suomen sotahistorian tunnetuimpiin kuuluvassa kuvassa Lyyli Isoaho hoivaa haapavetistä Viljo Heikkilää, joka menetti vasemman kätensä. Tilanne silloin 11.5.1942 oli hyvin vakava, sillä kohta tämän kuvan ottamisen jälkeen vihollinen alkoi seulata paikkaa piiskatykillä.

Tämä kuva on peräisin kenraaliluutnantti Hj. Siilasvuon valokuvakoelmasta. Kuva on julkaistu monissa lehdissä ja kirjoissa, mm. teoksessa *Jatkosota Kronikka*.

Veikko Salovaara analysoi Suomen Kuvalehdessä kuvaa: *Etualalla lotta syöttää teelusikalla haavoittuneelle nuorukaiselle jotain nestettä. Haavoittunut makaa huovan alla karkealla lautalaverilla. Hän on heikossa kunnossa. Hänen kasvonsa ovat kalvenneet ja jotenkin sisäänpäin painuneet. Hänen silmissään on väsymyötä ja raukeaa tuskaa. Minusta tuntuu, että hän on lähdössä pitkälle matkalle.*

Kuvatun näytelmän ehdoton keskushahmo on haavoittunutta hoitava lotta. Hän on ainoa toimiva henkilö. Hän on avopäin. Hän ei ole naamioitunut meikkinsä taakse, hän on oikea ja elävä nainen. Hänen sekaista tukkaansa ei ole varmaan päiväkausiin kammattu, tuskin viikkoihin pestykään. Hänellä on suomalaisen naisen samaan aikaan kauniit ja rumat kasvot. Nuorella naisella on voimakas leveäharteinen vartalo. Se ei kuitenkaan näytä kömpelöltä, se on suorituskykyinen ja notkea, se on luonnollisella tavalla kaunis. Hänellä on päällään lottapuku. Sen käytännöllinen väljyys jättää tilaa raskaan työn vaatimille liikkeille. Käsi-varret ovat paljaina. Puvun kauluksessa leuan alla on lottamerkki.

(Anne Jaakkosen Pyhäjokiseudussa julkaistun artikkelin pohjalta.)

Hei, te Suomen lottamme reippaat, hilpeät,
sydämenne innon tulta aina sykkäilkööt.
Niin sotatie kuin rauhan työtkin teitä mainostaa
ja työstänne ain' elon liekin uusi päivä saa.

(A. Harju)

Sairaalalotista

Monet Kärämäen lotat työskentelivät lähiseutujen sotasairaaloissa. Riika Kallio palveli Lastumäellä, joka oli muutettu sotasairaalaksi. Hän kertoo:

Siellä oli hyvä henki. Minuakin pojat puhuttelivat äidiksi. Kerrankin he kävivät ylihoitajalta pyytämässä minulle vapaata, että pääsin jalkavammaisten kanssa ambulanssin kyydissä elokuviin.

Sylvia Pentikäinen oli muonituslottana Oulaisten kansakoululle järjestetyssä sotasairaalassa. Hän kertoo:

Meitä oli useita Kärämäen tyttöjä siellä. Kaksi tyttöä oli vuorossaan jakamassa ruokaa, joka tuotiin valmiina astioissa. Sitä oli niukasti, tahtoi loppua aina kesken. Pojat laittoivat silmälasit päähänsä tai jättivät ne pois ja tulivat uudelleen jonoon emmekä me niitä tunteneet. Sitten isot lotat moittivat meitä, kun ei osattu jakaa tasan.

Vesi tuotiin joesta tynnyreillä ja sitä käytettiin ruokavetenä. Sinne levisi lavantautiepidemia. Minäkin jouduin sairaalaan kunnalliskotiin. Se oli kova tauti. Oli niin korkea kuume, ettei siitä ajasta kaikkea muista.

Kärsämäen tyttöjä Oulaisten sotasairaалassa. Takana vas.: Sylvia Pentikäinen, Aune Kanerva ja Anna Korsulainen. Oikealla edessä Fanni Pirttisalo.

Elli Svala

Muonituslottana kotirintamalla

Suojeluskunnan talolla oli lotilla kahvila-ruokala. Siellä olimme auttamassa, milloin tarve vaati. Ilmavalvonnan ja muun huoltojoukon muonitus oli yötä päivää. Sotilaskolonnat kulkivat ohitse. Oli ruotsalaisia vapaehtoisia ja saksalaisiakin jonkin verran. Ne jyräsivät enimmäkseen yöllä. Suurin urakka oli evakkojen muonitus ja hoivaaminen. Esimerkiksi talvisodan aikana tuli kuhmolaisia, joukossa oli halavaantuneitakin, joita kuljetettiin isoissa vakoissa. Kyllä se oli järkyttävää itkua ja epätoivoa. Me hoidimme heitä, kunnes viimeinenkin oli saanut sijoituspaikkansa. Kyllä he tarvitsivat henkistäkin tukea. Meillä oli puheenjohtajan määräys: *Hermostua ei saa. Nyt on isänmaan yhteinen asia kysymyksessä. Meillä on velvollisuus auttaa.*

Jatkosodan aikana kaikki oli vielä suurempaa. Evakoita tuli useammalta paikkakunnalta, etupäässä Karjalasta. Minulle jäi sellainen tunne, että Karjalan kansa oli vahvaa joukkoa. He olivat hyvin itsevarmoja, he eivät paljoa tillitelleet. He panivat itsekkin tuulemaan asioissaan, he tuli-

vat jopa auttamaan meitä, kun oli pitkät soppajonot. He olivat kovia kokeneet.

Monenlaista työkokemusta meille lotille annettiin. Valtion rautateiltä rupesivat polttopuut loppumaan, kun miehet ja hevoset olivat sodassa. Alavieskan ja Ylivieskan isännät olivat saaneet pakkomääräyksen ajaa halkoja Mäenpään korvesta tien varteen, mutta oli yksi suuri mutta. Ruokapuolta ei ollut ja miehet olivat pari kuukautta korven hyvinä. Lyyli Varsta kutsui minut puhutteluun, että lähtisin hoitamaan muonituksen. Mäenpään talo oli autiona. Yhdessä huoneessa asui inkeriläisperhe, isä, äiti ja kaksi poikaa.

Kävin tutustumassa tilanteeseen. Työnjohtaja oli paikalla ja kertoi milloin miehet tulevat. Yhtiön puolesta oli jonkin verran kalustoa, lotilta lisää. Sain yhtiöltä hevosen käyttöön. Eihän siinä muuta ongelmaa, mutta mistä sota-aikana saisi ruokatarvikkeita. Huuhdoin hevosella meijerit, kaupat, myllyt jos mitkäkin, että sain alkuun jonkinlaisen sapuskan, kun miehet tulivat sadan kilometrin päästä kuuraisine hevosineen.

Miehet majoittuivat kahteen kamariin ja saliin kaksikerrossänkyihin. Heitä oli 42, mukavia pappoja, perheenisiä, jotka eivät olleet enää sotaisiä. Kun aamupuurot oli syöty ja korvikkeet juotu, miehet painuivat metsiin hevosineen. Sillä aikaa minä kiersin taas kaupoissa ja meijerillä suuret tonkat reessä. Missä vain vähänkin vainusin *mustia ryynejä ja jauhoja* ajoin ruunalla niiden perässä. Kun miehet tulivat metsästä, minulla oli perunaruoka valmiina, illalla korvike ja vielä kaurapuuro ja puuronkastikesoppa päälle ennen nukkumaan menoa.

Se oli kamalaa evään perässä juoksua koko ajan, mutta sitten tapahtui kummia. Kytökylästä tuli hiihtäen semmoinen hiljaisen oloinen mies ja sanoi, että hänellä olisi *musta sika*. Ensin hätkähdin, että oliko niitä mustiakin, mutta sitten hoksasin ja siitäkös riemu syntyi. Tehtiin kaupat ja Elli oli sovittuna aikana sovituissa paikassa ruunan kanssa ja sika kötkäytettiin liisteille ja loimi päälle, minä kahanreisin sian päälle. Oli musta korpiyö, kuu taivaalla ja kova pakkanen, mutta minulla riemu rinnassa:

- Mitäs nyt, isännät, sanotte?

En tuntenut tehneeni rikosta, olihan kyse jopa junien kulustakin sota-aikana. Kyllä läski tirisi hellalla ja ukot ihmeissään.

- Sika oli aamulla portailla, kun tulin töihin, selitin.

Hyvin tulin toimeen miesten kanssa. He kunnioittivat minua, liikaakin, olinhan semmonen akanräpelö, vain 22-vuotias. Mutta sota meidät aikuisti ennen aikojaan, vastuu oli otettava itsekunkin.

Kotirintaman piti kestää ja kestähän se. Työtä oli, eivätkä liiat kilot painaneet. Voimaa oli, että itseäkin hirvitti.

Rintamalottia 1939-1945

HINTTA Linnea, os. Laukka, s. 13.9.1920 Kärsämäki, emäntä/mv. Pso Arvo, lapset Raimo, Risto, Raija, Reijo ja Rauno. Syväri 1941 - 42, mtuslotta. Kemijärvi, Salla, Kellosekä 1943 leipomo, mtja.

KAUTTO Helmi Sofia, os. Parhankangas, s. 15.3.1917 Kärsämäki, kotiapul. Pso Armas. Uhtua, karanteenileiri Hanko, kjä, mtja.

ISO-AHO Nanny Armüida, s. 1.7.1914 Kärsämäki, liikkeenharj., k. 28.1.1987 Helsinki. 3. divisioonan huoltokeskus, Hevoslampi, Uhtua, Kannas. Huoltokeskuksen päällikkö, neiti luutnantti, lotta.

KESÄNIEMI Lyyli Lusina, os. Iso-Aho, s. 24.12.1909 Kärsämäki, rva, k. 30.10.1960 Vääksy. Pso Eino, lapset Sirkka ja Matti. 3. divisioonan alueella, Uhtua, Kiestinki, mtus.

JÄRVELÄINEN Aino Annikki, os. Kangas, s. 17.6.1916 Kärsämäki, kanslisti. Pso Antero. Ts: Viestilotta Kärsämäen puhkesk. Js: LinP215 Syväri, Rajatst12 Kemijärvi, mtus- ja tstolotta. Vm 2, Tsm, Jsm, 6.AK mr.

KOPONEN Greta Kaisa, os. Pentinpuro, s. 14.5.1923 Kärsämäki, taloll. tytär, k. 4.7.1968 Hämeenlinna. Pso Eino. Liminka, Kemijärvi, mtus. Sairastui, hoidossa Tanskassa. Sotainvalidi sairausvamman vuoksi.

JYLHÄ Hilma, s. 17.2.1919 Kärsämäki, myymäläapul. Pso Heimo Värynen, lapset Arto, Ilpo, Mervi, Anja ja Sinikka. Ts: Ilmavalv. Kärsämäellä, mtja linn.työmaa Virnutjoki. Js: Rintamajoukot, Lempäälä, Valkjärvi, Kemijärvi, mtja, lottaemäntä. Ls: Kenttäsairaala, Ii, Tervola, sairaala- ja mtusteht. Tsm, Jsm, Sininen risti, Lottaristi

KOSOLA Eeva Elisabet, s. 10.8.1925 Pihtipudas, sos.siht. Pso Reino Jalmari, lapset Marja-Leena ja Riitta-Liisa. Evakuointitehtäviä sotatoimialueella.

KYLLÖNEN Hilma Seliina, so. Tiikkainen s. 22.8.1909 Kärämäki, apusisar. Pso Frans, lapset Raimo ja Aira. Kuusamo SS, pun.ristin apusisaren teht. Vm 2, Jsm.

LEHTONEN Elsa Helena, os. Wetterstrand ent. Pietikäinen, s. 3.1.1923 Värsilä, kodinhoit., k. 21.3.1994 Lemppälä. 1. pso Vilho Pietikäinen, lapset Antti, Airi, Irma, Sirkka ja Brita. 2. pso Vilho Johannes Lehtonen. Värsilä, Tolva- ja Ägläjärven kaatuneiden välitys. 5. divisioona, Syväri, haavoittuneiden hoito

NOPONEN Salme Maria, s. 5.8.1918 Paltamo, op., Pso Esko Benjam, lapset Kari, Kimmo, Ilkka, Sisko-Maria, Vesa Tapio ja Veli Pekka. Kannas, radP, kompp3, tst-koneiden ja tkk:n välinen radpuhliikenteen valvonta. Lotta. Jsm.

RAPAKKOLA Anna, os. Estola, s. 16.10.1922 Haapajärvi. Pso Reino, lapset Eva, Matti, Pirkko ja Juhani. Rukajärven snt, Repola. komendantin tsto:n keittiö.

LAITILA Tyne Elisabet, s. 24.4.1916 Leppävirta, ompelija, k. 25.12.1960 Kärämäki. Pso Heikki, lapsi Aarno Heimo. Ts ja js: Neulamäen ammuslataamo, Kuopio, työnjoht. Lotta. Vm 1/ Pun. ristin merkki, Tsm, Jsm.

LOPINA Laina, os. Anttila, s. 12.9.1918 Haapajärvi, emäntä. Pso Kauko, lapset Pentti, Pirkko, Vuokko ja Markku. Työk, Kemijärvi, Kotavaara. Muonituslotta.

PAHKASALO Vappu, os. Haaranen, s. 31.1.1923. matkahuoltovirkailija. Pso Lenne, lapset Pirkko, Marja-Leena, Jouko ja Paula. Ts. Ilmavalv. Kärämäki. Js: Liminka, Kemijärvi, Äänislinna, mtus. Jsm.

REMES Sally Elisabeth, os. Jussila, s. 2.6.1908 Haukipudas, kesk.hoit., k. 8.11. 1989 Oulainen. Pso Paavo, lapsi Ritva. Suomussalmi. puhkesk:n hoit.

LAUKKANEN Salli, os. Peltomaa, s. 14.4.1915 Pyhäntä, emäntä. Pso Kalevi. Äänislinna, rintamalottana useita vuosia.

MARTIKAINEN Elli, s. 10.11.1918 Konginkangas, kauppias. Pso Antti, lapset Rauni ja Riitta. Äänislinna, Karhumäki, sotilaskotisisar.

PITKÄKANGAS Helli, os. Huovinen, s. 22.2.1923 Taivalkoski, emäntä/mv. Pso Aimo, lapset Martta Orvokki, Maija ja Satu ja 8 kasvattilasta. Karjankuljetusta sota- toimialueella Taivalkoski - Kestilä.

SAARELA Eeva Lotta, os. Kurkela, s. 17.8.1917 Kärämäki. Pso Väinö, lapset Eero, Pirjo ja Helena. KS12, Kiestinki Uhtua, Maaselänkannas, kaikki KS:n tehtävät. Vm 2, Jsm.

LAUKKO Eeva Orvokki, os. Junttonen, s. 23.9.1925 Kärämäki, perhepäivähoit. Lapset: Seija, Kari ja Ilpo. Joensuu sotilasvarikko, vaatemakasiini, varastotyöntekijä.

MESIÄINEN Katri, s. 7.3. 1924 Kärämäki, rva. Nyk. Australiassa. Pso Tauno. Salla. mtuslotta.

PUUSAARI Aura Vappu, os. Lavonen, s. 11.8.1922 Viipuri mlk, emäntä. Pso Vilho, lapset Teuvo Juhani ja Paula Helena Viipuri, it ja mtus.

VASAMA Mimmi Amanda, os. Ahlholm, s. 6.10.1913 Kärämäki, kioskimyyjä. Pso Paavo, lapset Terttu ja Ilkka. KS. Lotta.

VÄISÄNEN Airi Emma Amalia, os. Piippo, s. 1.11. 1921 Kärämäki, radio-sähköttäjä, lapset Ulla Kaisa ja Riitta Liisa. Ts: ilmavalvonta kotirintamalla. Js: Äänislinna, Aunuksen Karjala, Siiranmäki, ilmavalvonta.

T U N N U S T U K S E N A

ansiokkaasta toiminnastanne

LOTTA SVÄRD -järjestössä

maanpuolustuksen hyväksi

Teille

PENTIKÄINEN SYLVIA

on myönnetty

LOTTAMUISTOMITALI

Mitalitoimikunta

Tiljo Hakkarainen
Tiljo Hakkarainen

Marjatta Kahlbort
Marjatta Kahlbort

Eivabell Reim
Eivabell Reim

Jorma Järvi
Jorma Järvi

Lauri Sutela
Lauri Sutela

Helsingissä 12. päivänä touko kuuta 1994

Sairaalalottia

HATUNEN Elli, s. 17.7. 1918, Lapsi Paula. SS.

RUOTSALAINEN Linnea, os. Niemiahö, s. 9.3.1918 Kärämäki, myymäläapul., mv. Pso Samuli, lapset Kyösti, Kalevi, Marja ja Helena. Ts: Ilmavalv. Kärämäellä. 1940 Virtutjoella mtuslotta. 1941: SS60, mtuslotta. Sini-
nen risti.

NIEMELÄ Rauha Valpuri, os. Koponen, s. joulukuussa 1921. SS.

PIRTTISALO Fanny, s. 8.6.1918, parturi-kampaaja. SS60, Oulainen, lääkitälotta. Vm 2.

PENTIKÄINEN Sylvia, os. Halmetoja, s. 2.10. 23 Kärämäki, emäntä/mv. Pso Erkki, lapset Kyösti ja Matti Mikkola, Marja, Maija ja Tapio Pentikäinen SS60, Oulainen 1941.

Lottatyössä mukana Kärämäellä

Aho Hilda, Alatalo Martta, Anttila Laina, Anttila Tilda, Arvola Elna, Arvola Elvi, Autio Impi, **Bordi Maija**, **Cajan Liisa**, **Erkkilä Elna**, Eskola Helli, Eskola Rauni, Eskonniemi Tyne, **Friis Helmi**, Friis Naimi, **Gerdt Martta**, **Haaranen Aune**, Haaranen Maiju, Haaranen Vappu, Halmetoja Sylvi, Halonen Olga, Hangasmaa Liinu, Harju Helli,

Harju Katri, Hatunen Elli, Hatunen Sylvi, Hautala Maria, Hepo-Aho Martta, Hukka Selina, Huovinen Julin, Hälinen Maria, Höglund Venla, **Iso-Aho Aune**, Iso-Aho Lyyli, Iso-Aho Nanny, Iso-Aho Siina, Isokoski Ester, **Jaakkola Iida**, Jokitalo Iida, Jokitalo Selma, Jokitalo Tyyne, Junno Alma, Junno Hilma, Junno Katri, Juutila Martta, Jylhä Elsa, Jylhä Hilma, Jylhänlehti Hilda, Järvelin Hanna, **Kalliosola Toini**, Kangas Aino, Kangas Anna Liisa, Kangas Annikki, Kangas Tyyne, Kangaskokko Briitta, Karjalainen Vieno, Karppala Toini, Kiilavuori Helmi, Klemetti Anna, Kokko Hanna, Konola Emmi, Konola Martta, Koponen Anni, Koponen Elli, Koponen Helmi, Koponen Kerttu, Koponen Linda, Koponen Mirjam, Koponen Rauha, Koponen Taimi, Korkatti Helmi, Korkatti Sofia, Korkiakoski Kaisu, Korsulainen Anni, Koskinen Toini, Kujala Helli, Kujala Tyyne, Kyllönen Anna, Kyllönen Armiida, Kyllönen Auli, Kyllönen Hanna, Kyllönen Hilja, Kyllönen Hilma, Kyllönen Kaisu, Kyllönen Katri, Kyllönen Maria, Kyllönen Marjatta, Kyllönen Martta, Kyllönen Reetta, Kyllönen Sofia, **Laakkonen Hellin**, Lapinkoski Hilma, Lampinen Eeva, Latola Anna, Lausa Mirjami, Lehtola Laura, Lindfors Ida, Loukkola Riikka, Luoma Anna, Luomajoki Jenni, Luomanen Sylvi, Luonua Loviisa, Luonuansuu Sylvi, Luttinen Lyyli, Lystilä Airi, **Manninen Olga**, Mannermaa Nanni, Markkanen Inkeri, Martikainen Annikki, Martikainen Hanna, Myllylä Hanna, Myllylä Maija, Myllymäki Hilja, Myllymäki Maila, Mäkelä Hilja, Mäntylammi Annikki, Mäntylammi Elli, Mäntylammi Maija, Mäntylammi Toini, Möller Mirjami, **Niemelä Hanna**, Niemelä Hilja, Niemelä Manda, Niemiaho Linnea Susanna, Niemiaho Lyyli, Nikula Marketta, Noponen Anna-Liisa, Noponen Kaisa, Noponen Toini, Nurmi Linnea, **Ojalehto Helmi**, **Pappila Hilma**, Parhankangas Helmi, Peltonen Hilma Vappu, Pennanen Lempi, Pentinpuro Greta, Pietikäinen Lyyti, Pietikäinen Selma, Pirttisalo Fanny, Pitkäkangas Ida, Porkka Rauha, Puusaari Aino, Puusaari Anna, Puusaari Hellin, Puusaari Helmi, Puusaari Impi, Puusaari Tyyne, Pyrrö Kaisu, **Ranta Sanna**, Ranto Hilda, Ranto Maija, Ranto Sanni, Rauto Emma, Remes Impi, Remes Katri, Remes Maria, Remes Sally, Ruotsalainen Olga, Ruutikainen Aili, Ruutikainen Enni, Ruutikainen Raija, Ruutikainen Sisko, Rätty Maria, **Saari Ilmi**, Saari Kaisa, Saarikoski Jenni, Saarikoski Martta, Salo Emmi, Salonen Sivia, Salmi Kerttu, Seiste Marketta, Sirviö Vieno, Sutela Laina, Svala Elli, **Talasnieni Elvi**, Tiikkainen Aili, Tiikkainen Anni, Tiikkainen Helmi Maria, Tulppo Hilja, Tuominiemi Helmi, **Uitto Martta**, Uusi-Marttila Katri, **Varsta Lyyli**, Verkasalo Anna, Virokannas Maija, Väliahde Hilma.

Hilja Sovio mittaa bensaa Lottalan mittarista Kärsämäellä. (Annikki Järveläinen)

Muistojen poluilla Konttilassa. Mukana Kärsämäensotaveteraanit ry:n johtokunta. Seisomassa vas.: Aukusti Koponen, Paavo Hatunen, Kauko Aho, Reino Kyllönen, Eino Svala, Erkki Mäntylammi, Heimo Svala, Eino Kumpulainen, Heikki Ruha, Pentti Haapapuro, Eino Ruotsalainen, Väinö Ylitalo ja Paavo Hangasmaa. Istumassa vas: Erkki Pentikäinen, Yrjö Madetoja, Helmi Ojalehto, Reino Hepo-aho, Heikki Laitila, Liisa Rentola, Juho Ojalehto, Elli Svala ja Kalle Ojalehto.

Paikalla olleiden lisäksi piirissä ovat toimineet: Nyt jo iäisyyskutsun saaneet Heikki Lehtola ja Tauno Hangasmaa. Muistamme heitä kaivaten, Mukana myös: Jaakko ja Taimi Alhosaari, Mirja Autio, Yrjö Autio, Aimo Koponen, Lauri Koponen, Reijo Koponen, Eeva Koski, Heino Koski, Heikki Laitila, Arvo Lystilä, Aimo Pitkäkangas, Maija Pitkäkangas, Hilma Mäkikangas, Aino Ojalehto, Unto Ojalehto, Hilka Ristinen, Tauno Ristinen, Samppa Ruotsalainen, Erkki Salo, Toimi Salo, Ari Pekka Salonurmi, Mirjami Seppä, Paavo Svala, Olavi Vierimaa, Väinö Ylitalo.

Matrikelitoimikunta: Takana vas: Pekka Pirhonen, Reino Kyllönen, Elli Svala, Heikki Ruha, Maija Kyllönen (siht.), Liisa Rentola. Edessä vas. Erkki Pentikäinen, Eino Kumpulainen, Heimo Svala (pj) ja Juho Ojalehto

Käytettyjä lyhenteitä

a	auto	ajom	ajomies
alikk	alikersantti	ambkulj	ambulanssinkuljettaja
au	aliupseeri	AV	asevarikko
ELK	eläinlääkintäkomppania	Er	erillinen
esik	esikunta	evl	everstiluutnantti
haav	haavoittunut	hltom	huoltomies
HK, HKesk	huoltokeskus	HRR	Hämeen Rakuunarykm
hm	hevosmies	HTK	Henkilötäydennyksen keskus
hev	hevostenhoitaja	IPAK	ilmapuolust. alueell keskus
IsK	ilmasuojelukomppania	joht	johtaja
ItK	ilmatorjuntakomppania	JR	jalkaväkirykmentti
joukk, J	joukkue	JP	Jääkäripataljoona
JPr	Jääkäriprikaati	Jsm	jatkosodan muistomitali
jääk	jääkäri	Jsp	joukkosidontapaikka
KHevS	Kenttähevossairaala	JvKoulK	Jalkaväen koulutuskeskus
ka	kuorma-auto	kapt	kapteeni
KevOs	Kevyt osasto	kivm	kiväärinmies
kirj	kirjuri	kja	kantaja
K, kompp	komppania	KKK	Konekiväärikomppania
kkm	konekiväärinmies	kpm	konepistoolinmies
kmo	korjaamo	korpr	korpraali
krh	kranaatinheitin	krhm	kranaatinheitinmies
KS	Kenttäsairaala	kssm	kaasusuojelumies
KTR	Kenttätukirykmentti	kvääp	komppanian vääpeli

LaatL	Laatokan laivasto	lh	liekinheitin
LiikK	liikennekomppania	linn	linnoitus, linnoittaminen
Infktä	lentokenttä	lti	lähetti
ltn	luutnantti	lääk	lääkintä, lääkäri
lääk-au	lääkintäaliupseeri	lääkm	lääkintämies
mtja	muonittaja	mtus	muonitus
mtv	moottorivene	P	Pataljoona
Pion	pioneeri	PionP	Pioneeripataljoona
pk	pikakivääri	pkamp	pikakivääriampuja
pkm	pikakiväärinmies	PPP	Polkupyöräpataljoona
Pr	Prikaati	psto	patteristo
puhm	puhelinmies	R, rykm	rykmentti
rann	rannikko	RajaP	Rajapataljoona
res	reservi	RjP	Rajajääkäripataljoona
RatsPtri	ratsastava patteri	rjoht	ryhmänjohtaja
RKK	Radankorjauskompp.	RP	Rannikkopataljoona
RT	Rannikkotyöstö	S,s	Sairaala, sairast.
skntja	sairaankantaja	sntja	suuntaaja
spol	sotapoliisi	SPolJ	Sotapoliisijoukkue
sv	sotavanki	SVL	Sotavankileiri
tal-au	talousaliupseeri	tarkamp	tarkka-ampuja
tj	tulenjohto	tja	tulenjohtaja
tlk	tammenlehvän kera	tkm	tykkimies
Tsm	Talvisodan muistomitali	tst	taistelu
tstlti	taistelulähetti	tsto	toimisto
TyöK	Työkomppania	tähstjä	tähystäjä
TäydP	Täydennyspataljoona	u, ups	upseeri
URR	Uudenmaan Rakuunarykm	v	varikko
var	varasto	varm	varastomies
vartm	vartiomies	VHSP	Vienan Heimosoturip.
vm	viestimies	Vm	Vapaudenmitali
VR	Vapauden risti	Vsm	Vapaussodan muistom.
yks	yksikkö	ylil	yliluutnantti

Taloudellisesti avustivat:

Eläkeliitto Kärämäki
Ikonen Arvi
Jokilatvojen Lähivakuutus
Keski-Pohjanaan Metsälautakunta
Kyläkauppa Juha Lilja
Kärämäen kunta
Kärämäen seurakunta
Kärämäki-Seura

Kärämäen opettajien Ammattiyhdist.
Kärämäen Puutyöväen Ammattiliitto
Kärämäen Maataloustuottajat
LV Mariita Anttila
Nurmesjärven Metsästyseura
Oulun Seudun Kärämäkiset
Rakennusliiton osasto n:o 531
Saviselän Maamiesseura

Kärsämäen Osuusmeijeri	Saviselän Nuorisoseura
Kärsämäen Osuuspankki	Sotainvalidien veljesliitto Kärsämäki
Kärsämäen Apteekki	Sotainvalidien Naisosasto
Kärsämäen Nuorisoseura ry.	Sotaveteraanit Kärsämäki
Kärsämäen kunnanviraston henkilök.	Sotaveteraanien naisosasto
Kärsämäen lukion ylioppilaat 1994	Rintamamiesveteraanit Kärsämäki
Kärsämäen KTV ry.	TB-Huolto Mäkinie mi & Myllymäki
Kärsämäen Lions-klubi	

Lähteitä ja taustatietoja

Tukea teoksista:

Antila Olavi (päätoim.): 11. divisioonan sotahistoria. Satakunnan Kirjateollisuus 1977.
Erfurth Waldemar: Suomi sodan myrskyssä 1941 - 1944. WSOY 1954.
Historian dokumentteja 2. Toim Mikko Juva ym. Otava 1970.
Jatkosota Kronikka. Toimituskunta Ensio Siilasvuo ym. Gummerus 1991.
Kansakunnan historia. Toim. Huttunen V. ym. Osa 3, Itsenäinen Suomi. WSOY 1988.
Korhonen Arvi: Barbarossasuunnitelma ja Suomi. WSOY 1961.
Krosbyn Suomen valinta 1941. Kirjayhtymä 1967.
Manninen Otto: Suur-Suomen ääri viivat.
Suomen historia, osa 7. Toim. Yrjö Blomsted ym. Weilin & Göös 1987.
Suomen Marsalkan muistelmat. Otava 1970.
Wegelius K.A.: Aseveljet I. WSOY, 1924.

Lehdistä lisää:

Helsingin Sanomat 6.2.1995.
Isänmaallisen kansanliikkeen lehti Luo Lippujen, huhtikuu 1939.
Kotiliesi N:o 3, 1940.
Liitto-lehden vuosikerrat 1939 - 1945.
Pyhäjokiseutu mm. 16.1.1964, 24.12.1991
Sanomalehti-Kalevan vuosikerrat 1938 - 1945, sekä 13.4.1994.
Sk-lehti Kuormarenki, marraskuu 1937 ja kesä-heinäkuu 1939.

Apu arkistoista:

Kärsämäen kunnan arkisto
Kärsämäen Lotta-Svärd, Saviselän osaston arkisto.
Kärsämäen Nuorisoseura ry:n arkisto.
Mannerheimliiton Kärsämäen osaston pöytäkirjat 1941 - 1958.
Sota-arkistosta Nimismiehen raportti vapaussodasta.
Sotilaslääkintäarkisto
Yhdistysrekisteritoimiston arkisto.

Koettua kotikätköistä:

Monen monet kotiarkistot ympäri Suomenmaata:
Kirjeitä, kuvia, dokumentteja, päiväkirjoja, muistelmia, ym.